

School of Theology at Claremont

1001 1386239

Theology Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

BS
2333
C7
v.6

C A T E N Æ

IN

SANCTI PAULI

EPISTOLAS AD GALATAS, EPHESIOS,
PHILIPPENSES, COLOSSENSES,
THESSALONICENSES.

AD FIDEM CODD. MSS.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLII.

NO LONGER THE PROPERTY
OF THE UNION THEOLOGICAL
SEMINARY, N. Y.

UNION
THEOLOGICAL
SEMINARY,
NEW YORK

3

C. A. E. N. E.

11111 11111

RESEARCH AND ANALYSIS

PHYSICALS AND CHEMICALS

THEORY AND PRACTICE

IN PURE SCIENCE

11111

J. A. GRAHAM & SONS

NEW YORK

11111

11111 11111

OXFORD

LIBRARY OF THE
UNION

PHYSICAL

JUL 6 1916

NEW YORK

FH 3

C88

157288

(6)

MONITUM LECTORI.

CODICEM qui mihi Commentarios Veterum Græcorum Patrum in Epistolam ad Galatas et sequentes Sancti Pauli Epistolas suppeditavit, ita descripsit Montfaucon. in Catalogo Biblioth. Coislinianæ p. 264.

“ Cod. Coisl. CCIV. olim CXLIII. membranaceus XI.
“ circiter sæculi, foliorum 312. Catena in Epistolas Pauli.
“ Init. τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη δεχθέντος τινὲς τῶν—Præit
“ Epistola ad Galatas. Scriptores autem unde excerpta
“ Commentaria insunt, Eusebius Cæsariensis, Eusebius
“ Emesenus, Chrysostomus, Theodoretus, Severus, The-
“ odorus, Origenes, Severianus, Gregorius Nazianz., Cy-
“ rillus, Theodorus Mopsuestenus, Gennadius, Atha-
“ nasius, Didymus.

“ Fol. 47 in Epist. ad Ephesios.

“ Fol. 109 in Epist. ad Philippenses.

“ Fol. 139 in Epist. ad Colossenses.

“ Fol. 161 vers. in Epist. 1 ad Thessalonicenses.

“ Fol. 177 in Epist. 2 ad Thessalonicenses.

“ Fol. 181 vers. in Epist. 1 ad Timotheum.

“ Fol. 210 vers. in Epist. 2 ad Timotheum.

“ Fol. 223 vers. in Epist. ad Titum.

“ Fol. 231 in Epist. ad Philemona.

“ Fol. 234 vers. in Epist. ad Hebræos.

“ Ante 243 deest folium. Fol. 311 post finem Com-
“ ment. in Epist. ad Hebræos hæc habentur. Θεωρία περὶ
“ τῆς σκηνῆς καὶ τί δὴποτε αὐτὴν γενέσθαι προσέταξεν ὁ Θεός.

“Initium. Αὐτὸς ὁ δεσπότης Θεὸς τὴν αἰτίαν δεδήλωκεν. Deest “quidpiam in fine.”

Opus autem hoc, ut testatur titulus alibi raro obvius, (ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμοι,) est Epitome amplorum Commentariorum a diversis Patribus in S. Pauli Epistolas confectorum. Hi potissimum sunt Joannes Chrysostomus, Severianus Gabalensis, et Theodorus Mopsuestenus; qui in universas Epistolas adhibentur; admixtis autem aliorum testimoniis, sed minus frequentibus. Sæpiissime autem in Epistolam ad Ephesios adducitur Origenes, in bene prolixis citationibus, quæ ἀπὸ φωνῆς ipsius magni Interpretis manasse dicuntur p. 225 in fin. In Epistolam autem ad Hebræos numerosiores sunt Commentatores; inter quos sæpius adducuntur Athanasius et Cyrillus. Notandum autem quod Excerptor sæpius Patrum nomina omittit; transitu ab uno ad alium solummodo notato formula Ἄλλος φησί. Non raro autem Nomina ipsa in margine Codicis suppleantur.

Codex quidem ipse undecimo sæculo ineunte exaratus eleganter quidem scriptus est, sed compendiis abundat; ideoque non raro difficilis lectu est; et vereor ne Scriba Parisiensis, cujus opera in eo describendo usus sum, non semper Codicis lectionem vere repræsentaverit. In Chrysostomo cæterisque Patribus, qui hodie etiam comparent, istiusmodi errores commode sanari possunt; in illis autem quorum opera jamdudum interiire, id assequi, nisi conjectura sola, non nobis concessum est.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΠΑΤΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗ-
ΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΟΥ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη δεχθέντος, τινὲς τῶν ἐκ τῆς περι-
τομῆς ἐξιόντες ἔπειθον τὰ ἔθνη Ἰουδαΐζειν. καὶ πρώτη περὶ τούτου 5
φαίνεται ζήτησις γεγενημένη ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅτε ἔδοξε τοῖς αὐτόθι
πιστοῖς ἀποστεῖλαι Παῦλον καὶ Σίλαν πρὸς τοὺς Ἀποστόλους
τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἔτι τότε διατρίβοντας, ἐφ' ᾧ τε τὸ ἐκείνοις
δοκοῦν μαθεῖν τε καὶ πληρῶσαι, ὅτε καὶ οἱ Ἀπόστολοι δείξαντες
ὅτι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δοκεῖ ὃ μέλλουσι γράφειν προστάττουσι 10
μὴ ὑποκεῖσθαι νόμῳ· τηρεῖν δὲ μόνον τοῦ εἰδώλου καὶ τοῦ εἰδωλο-
θύτου καὶ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πνικτοῦ καὶ τῆς πορνείας τὴν
φυγὴν.

Ταῦτα πανταχοῦ περιῖων καὶ κηρύττων ὁ Παῦλος τηρεῖν
προσέταττεν· ἀλλ' οἱ ἐκ περιτομῆς οὐκ ἐπαύοντο τὰ ἐναντία ποι- 15
οῦντες· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ ἐν πλείοσιν ἐπιστολαῖς τὸν
Παῦλον ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεσθαι.

Ἐκράτησε δὲ τὸ νόσημα τῶν Γαλατῶν ἀπάντων συμφῶνως
Ἰουδαΐζειν βουλευθέντων· ἐπείσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν διαστρεφόντων
Ἰουδαΐζειν λεγόντων ὅτι καὶ Πέτρος ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων καὶ 20
Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ τῷ μίμῳ κέχρηται καὶ οὐ
κωλύουσι τοὺς βουλομένους τοῦτον τηρεῖν. οὐκ ἐκώλουν δὲ δογμα-
τίζοντες, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντες τῶν ἐξ Ἰουδαίων
πιστευνόντων.

Ὁ δὲ Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη κηρύττων οὐ χρεῖαν εἶχε τῆς συγ- 25
καταβάσεως ταύτης, ὥστε γ' οὖν ἐν Ἰουδαίᾳ γέγονε, καὶ αὐτὸς τῇ
συγκαταβάσει ἐχρήσατο ταύτῃ· ἀλλ' αἱ ἀπατῶντες οὐ λέγοντες
τὰς αἰτίας δι' ἃς καὶ οὗτοι κακεῖνοι συγκατέβαινον, προελογίζοντο

τοὺς ἀφελεστέρους, λέγοντες ὅτι οὐ δεῖ Παύλου ἀνέχεσθαι· οὗτος
 γὰρ χθὲς καὶ σήμερον ἐφάνη· ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι οἱ περὶ Πέτρον·
 καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων γέγονεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῦ
 Κυρίου· καὶ οὗτος μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοὶ καὶ στύλοι τῆς ἐκκλη-
 σίας. καὶ εἰς ὑπόκρισιν δὲ αὐτὸν διέβαλλον, λέγοντες ὅτι καὶ 5
 αὐτὸς οὗτος ὁ ἀναιρῶν περιτομὴν καὶ τὰ λοιπὰ νόμιμα, φαίνεται
 τούτοις χρησάμενος ἀλλαχοῦ, καὶ ἐτέρως μὲν ἡμῖν ἐτέρως δὲ ἄλλως
 κηρύττων, ἐπεὶ οὖν ἐμπρησθὲν εἶδεν ἔθνος ὁλόκληρον καὶ πυρὰν
 χαλεπὴν κατὰ τῆς Γαλατῶν ἀναφθεῖσαν ἐκκλησίαν, γράφει τὴν
 Ἐπιστολὴν πρὸς πάντα ταῦτα ἀπολογούμενος· καὶ ἐκ προοιμίων 10
 εὐθέως πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται, ὃ οἱ διορύττοντες αὐτοῦ τὴν ὑπό-
 ληψιν ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Χριστοῦ αὐτὸς δὲ τῶν Ἀπο-
 στόλων γέγονε μαθητής· διὸ καὶ οὕτως ἔλεγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν.
- β'. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπιμαρτυρήσεως εἰς τὴν ἐν πίστει ζωὴν.
- γ'. Περὶ τῆς πρὸς Κηφᾶν ἀντιρρήσεως, περὶ τῆς ἐν πίστει καὶ οὐκ ἐν νόμῳ σωτηρίας.
- δ'. Ὅτι διὰ πίστεως ὁ ἁγιασμός, οὐ διὰ νόμου.
- ε'. Ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη εἰς τύπον ἡμῶν.
- ς'. Ὅτι ὁ νόμος οὐ δικαιοῖ ἀλλ' ἐλέγχει, καὶ κατάραν ἐπιτίθησιν, ἣν λύει Χριστός.
- ζ'. Ὅτι οὐκ ἐκ νόμου, ἀλλ' ἐξ ἐπαγγελίας τὰ ἀγαθά. ὁ δὲ νόμος παρασκευαστὴς δι' ἐλέγχου.
- η'. Ὅτι ὑπὸ κτίσιν ἦσαν οἱ ἐν νόμῳ.
- θ'. Ὅτι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ γυναικὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῷ γνησίῳ παιδὶ ὑποτυπωθέντας, οὐ χρὴ δουλοῦσθαι νόμῳ.
- ί'. Ὅτι ἡ κλῆσις ἡμῶν οὐχ ὑπόκειται περιτομῇ καὶ νόμῳ διὰ τὸ Χριστοῦ πάθος.
- ια'. Ὑπογραφὴ τῆς κατὰ πνεῦμα ἐλευθερίας.
- ιβ'. Ἀποτροπὴ ἀπὸ τῶν ἐλκόντων ἐπὶ τὴν περιτομὴν, καὶ προτροπὴ πρὸς νέαν ζωὴν τὴν ὑπὸ πνεύματι.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Ι ΠΑΥΛΟΣ Ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων.

5

Ἐλεγον γάρ, ὡς προσεῖπον, οἱ ἀπατεῶνες ἐκεῖνοι, ὅτι τῶν Ἀποστόλων ἐκείνων ἔσχατος οὗτός ἐστι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐδιδάχθη. Πέτρος γὰρ καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ ἐκλήθησαν πρῶτοι, καὶ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων εἰσὶ καὶ τὰ δόγματα ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ χρὴ μᾶλλον ἐκείνοις πείθεσθαι 10 ἢ τούτῳ. καὶ ταῦτα λέγοντες καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ τοῦτον μὲν καθαιροῦντες, ἐκείνων δὲ τὴν δόξαν ἐπαίροντες, οὐκ ἵνα ἐκείνους ἐγκωμιάσωσιν, ἀλλ' ἵνα Γαλάτας ἀπατήσωσιν, ἑπειθὸν ἀκαίρως τῷ νόμῳ προσέχειν. εἰκότως οὖν οὕτως ἤρξατο. ἐπειδὴ γὰρ τὴν μὲν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐξηυτέλιζον, παρὰ ἀνθρώπων αὐτὴν λέγοντες 15 εἶναι, τὴν δὲ Πέτρου παρὰ Χρίστου, ἐκ προοιμίων εὐθέως πρὸς τοῦτο ἵσταται λέγων· “ Ἀπόστολος εἶναι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ “ δι' ἀνθρώπων.” ἐβάπτισε μὲν γὰρ αὐτὸν Ἀνανίας, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, οὐδὲ πρὸς τὴν πίστιν ἤγαγεν· ἀλλ' αὐτὸς ἄνωθεν ὁ Χριστὸς τὴν θαυμάστην ἐκείνην πρὸς αὐτὸν 20 ἀφῆκε φωνὴν, δι' ἧς αὐτὸν ἐσαγήνευσε.

Τὸν μὲν γὰρ Πέτρον καὶ τὸν ἀδελφὸν τούτου, καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐκείνου, περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκάλεσε, τὸν δὲ Παῦλον εἰς οὐρανοὺς ἀνελθών· καὶ ὥσπερ οὐκ ἐδεήθησαν ἐκεῖνοι δευτέρας φωνῆς, ἀλλ' εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα 25 καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν, οὕτω καὶ οὗτος, ἀπὸ τῆς πρώτης κλήσεως, πρὸς ἄκραν ἀνέβη κορυφὴν· ὁμοῦ τε βαπτισάμενος, καὶ πόλεμον ἄσπονδον πρὸς Ἰουδαίους ἐλομενος· καὶ ταύτῃ μά-

λιστα τῶν Ἀποστόλων πλεονεκτήσας· “περισσότερον γὰρ αὐτῶν
 “ἐκοπίασα,” φησίν. ἀλλὰ τέως οὐ κατασκευάζει τοῦτο, ἀλλ’
 ἀγαπᾷ τὰ ἴσα φέρων· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἦν αὐτῷ, οὐ δεῖξαι
 ἑαυτὸν ἐκείνων ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τῆς πλάνης καταλῦσαι τὴν
 ὑπόθεσιν. 5

Τὸ μὲν οὖν “ἀπ’ ἀνθρώπων,” κοινὸν ἀπάντων ἦν· ἄνωθεν γὰρ τὴν
 ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἔχει τὸ κήρυγμα· τὸ δὲ “οὐ δι’ ἀνθρώπων,”
 ἴδιον τῶν Ἀποστόλων· οὐδὲ γὰρ δι’ ἀνθρώπων ἐκάλεσεν αὐτοὺς,
 ἀλλ’ αὐτὸς δι’ ἑαυτοῦ. διατί δὲ μὴ τῆς κλήσεως ἐμνημόνευσεν,
 ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς; ὅτι περὶ τούτου πᾶς ὁ λόγος ἦν· ἔλεγον 10
 γὰρ αὐτὸν ὑπὸ ἀνθρώπων τῶν Ἀποστόλων ἐγκεχειρίσθαι τὴν διακο-
 μίαν ταύτην, καὶ δεῖν ἐκεῖνον αὐτοῖς πείθεσθαι.

“Ὅτι δὲ οὐχ ὑπ’ ἀνθρώπων ἐνεχειρίσθη, ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν
 αὐτοῖς εἰπὼν· “λειτουργοῦντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστεούντων τῷ
 “Χριστῷ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον 15
 “καὶ τὸν Βαρνάβαν.” ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ μία ἐξουσία Τίῳ καὶ
 Πνεύματος· ὑπὸ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἀποσταλεῖς, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ
 φησὶν ἀπεστάλλθαι. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ
 Πνεύματι λογιζόμενος· τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος πρεσβυ-
 τέροις, “προσέχετε ἑαυτοῖς,” φησὶ, “καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν 20
 “ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους”
 καίτοι γε ἐν ἄλλῃ μὲν Ἐπιστολῇ· “οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ
 “Ἐκκλησίᾳ· πρῶτον Ἀποστόλους· δεύτερον προφήτας· εἶτα ποι-
 “μένας καὶ διδασκάλους.” οὕτως ἀδιαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ·
 τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ 25
 Πνεύματος. ἐμφράττει δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἵρετικῶν τὰ στόματα,
 λέγων· “διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρός”· ἐπειδὴ γὰρ τὴν
 λέξιν ταύτην ὡς ἐλάττονα οὔσαν προσερρίφθαι τῷ Τίῳ φασίν, ὅρα
 τί ποιεῖ· ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὴν τίθησι, διδάσκων ἡμᾶς, μὴ νομο-
 θετεῖν τῇ ἀρρήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότητος ὀρίζειν, μέστους 30
 Τίῳ καὶ Πατρὸς γενομένους· εἰπὼν γὰρ “διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ,”
 ἐπήγαγε.

Καὶ Θεοῦ Πατρός.

Εἰ μὲν γὰρ καθ’ ἑαυτὸ τοῦτο Πατὴρ μνημονεύσας εἶπε τὸ δι’

οὔ, ἴσως ἂν καὶ ἐσοφίσαντο λέγοντες ἀρμόζειν τῷ Πατρὶ τὸ δι' οὔ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νῦν δὲ τοῦ Υἱοῦ μνημονεύσας ὑμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ κοινὴν θεὸς τὴν λέξιν, οὐκέτι τὸν λόγον τοῦτον χῶραν ἀφήσιν ἔχειν.

Οὐ γὰρ ὡς τὸ τοῦ Υἱοῦ νῦν ἀνατιθεὶς τῷ Πατρὶ τοῦτο ποιεῖ, 5 ἀλλὰ δεικνύς ὅτι οὐδὲ μίαν αὕτη ἡ λέξις οὐσίας διαφορὰν . . . τί δὲ . . . καὶ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπινοοῦντές τινα ἐλάττωσιν διὰ τὸ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος βαπτίζεσθαι ἐνταῦθα ἂν εἴποιεν; εἰ γὰρ καταδεέστερος ὁ Χριστὸς διὰ τὸ μετὰ Πατέρα κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἀρξάμενος 10 ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τὸν Πατέρα ἔρχεται, τί ἂν εἴποιεν; ἀλλ' οὐδὲν ἂν εἴποιμεν βλάβημον· οὐ γὰρ χρὴ φιλονεικοῦντας ἐκείνοις τῆς ἀληθείας ἐξίστασθαι· ἀλλὰ τὰ μέτρα τῆς εὐσεβείας ἡμᾶς διατηρεῖν ἀναγκαῖον. ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς μείζονα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ πρῶτον ἐμνημόνευσεν, ἐσχά- 15 τῆς γὰρ τοῦτο μανίας, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ ἐλάττονα χρὴ νομίζειν ὑμᾶς εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν.

(Εἴς τας βίβλους Ἑμίσης.) Ἄλλος δέ φησι· πατέρα νῦν καλεῖ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ βούλεται τὴν Ἐκκλησίαν εἰς υἰοθεσίαν ἐληλυθυῖαν, ἐλευθέραν εἶναι τῆς διὰ νόμον δουλείας.

20

Τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; Ἰουδαίζοντας ἀνθρώπους ἐνάγειν εἰς πίστιν θέλων, οὐδὲν τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ λαμπρῶν ἅγεις εἰς μέσον· οἷον δὲ πρὸς Φιλιππησίους γράφων ἔλεγε· “ὅτι ἐν μορφῇ
“ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ” δὲ 25 μετὰ ταῦτα ἐπιστέλλων Ἑβραίοις ἀνεβόησας· “ὅτι ἀπαύγασμά
“ ἐστὶ τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.” δὲ ἐκ προοιμίων ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἀνεφώνησεν· “ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
“ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.”
δὲ πρὸς Ἰουδαίους πολλάκις αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς φθεγγόμενος ἔλεγεν· 30 ὅτι τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει· τούτων οὐδὲν λέγεις· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφείς, τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας μέμνησαι, σταυρὸν εἰς μέσον φέρων καὶ νέκρωσιν. καὶ φησὶν· εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ὁ λόγος ἦν, μηδὲν μέγα περὶ

τοῦ Χριστοῦ φανταζομένους, καλῶς εἶχεν ἐκεῖνα λέγειν· ἐπειδὴ δὲ ὡς μέλλοντας τιμωρεῖσθαι εἰ ἀποσταῖεν τοῦ νόμου, στασιά-
 ζουσι πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πράγματος μέμνηται, δι' οὗ πᾶσαν
 ἐκβάλλει τοῦ νόμου τὴν χρεῖαν· λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ
 τῆς ἀναστάσεως εὐεργεσίαν γενομένην ἅπασιν· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, 5
 “ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,” καὶ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν,” καὶ
 τὸ “ἴσον αὐτὸν εἰπεῖν τῷ Θεῷ,” καὶ ὅσα τοιαῦτα, δεικνύντος μὲν
 ἦν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα· οὐδὲν δὲ τοσοῦτον εἰς τὸ παρὸν συμ-
 βαλλομένου· τὸ δὲ εἰπεῖν “τοῦ ἐγεύραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν,”
 ἀναμιμνήσκοντος ἦν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας τὸ 10
 κεφάλαιον. ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ συνετέλει·
 καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτως τοῖς τὴν τοῦ
 Θεοῦ μεγαλωσύνην παριστῶσι προσέχειν λόγοις, ὡς τοῖς τὴν εἰς
 ἀνθρώπους εὐεργεσίαν ἐνδεικνυμένοις.

Διόπερ ἀφείς ἐκεῖνα εἰπεῖν, περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας 15
 γεγεννημένης ποιεῖται τὸν λόγον· καὶ ὅτι οὐ Μωϋσῆς ἀπέθανεν
 ὑπὲρ τοῦ κόσμου, οὐδὲ τις τῶν προφητῶν ἄλλος· οὐ δεῖ τοίνυν
 ἡττᾶσθαι τοῦ μὴ σώσαντος, ἀλλὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθάνοντος·
 Εἰ γὰρ ἤρκει ὁ νόμος καὶ τὰ νόμιμα εἰς σωτηρίαν, οὐκ ἦν χρεῖα
 τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἐλθεῖν τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν. ἀλλ' 20
 ἐπιπηδῶσιν οἱ αἵρετικοὶ λέγοντες· ἰδοὺ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τὸν Υἱόν·
 ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ νεοσῆκασιν, πρὸς μὲν τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων
 ἐθελοκωφοῦσι, τὰ δὲ ταπεινὰ, καὶ ἡ τῆς σαρκὸς ἕνεκεν εἰρημένα
 οὕτως, ἡ διὰ τὴν εἰς τὴν Πατέρα τιμὴν κατ' ἄλλην τινὰ οἰκο-
 νομίαν, ταῦτα ἐκλέγουσιν καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάζοντες, ἐπηρεά- 25
 ζουσιν ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τῇ γραφῇ. οὐς ἡδέως ἂν ἐροί-
 μην, τίνος ἕνεκεν ταῦτα λέγουσιν; ἄρα ἀσθενῇ τὸν Υἱὸν ἀποδείξαι
 βουλόμενοι, καὶ οὐκ ἰσχύοντα πρὸς ἐνὸς ἀνάστασιν σώματος; καὶ
 μὴν ἡ εἰς αὐτὸν πίστις, καὶ τὰς σκιάς τῶν πιστευόντων ἀνιστᾶν
 ἐποίει νεκρούς. Εἴτα οἱ μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἄνθρωποι θνητοὶ 30
 ὄντες ἔτι, ἀπὸ σκιάς μόνης τῶν πηλίνων σωμάτων ἐκείνων καὶ
 ἱματίων τοῖς σώμασι τούτοις περικειμένων νεκροὺς ἡγειρον, αὐτοὺς
 δὲ ἑαυτὸν ἀναστῆσαι οὐκ ἴσχυεν; καὶ πῶς οὐ φανερά αὕτη ἡ
 μανία καὶ παρανοίας ἐπίστασις; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος,
 ὅτι “λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν;” 35

καὶ πάλιν· “ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἐξουσίαν
 “ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν;” Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Πατὴρ αὐτὸν
 ἐγγηγερκέναι λέγεται, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν ἅπερ αὐτὸς ποιεῖ;
 καὶ γὰρ καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἕνεκεν εἴρηται τοῦτο, καὶ
 τῆς τῶν ἀκροατῶν ἀσθενείας.

5

2 Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί.

Οὐδαμοῦ τοῦτο προσέθηκεν ἐπιστέλλων· ἡ γὰρ τὸ αὐτοῦ ὄνομα
 τίθησι μόνον, ἢ δύο καὶ τριῶν ἐτέρων ὀνομαστί· ἐνταῦθα δὲ πλῆθος
 ὁλόκληρον τέθεικε· διόπερ οὐδὲ ὀνομαστί τίνος ἐμνημόνευσε. τίνος
 οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; διέβαλλον αὐτὸν ὡς μόνον ταῦτα κηρύττοντα,¹⁰
 καὶ καινοτομίαν τινὰ τοῖς δόγμασιν ἐπεισάγοντα· θέλων οὖν ἀνε-
 λεῖν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ δεῖξαι ὅτι πολλοὺς ἔχει τῆς γνώμης
 κοινωνοὺς, συνέταξε τοὺς ἀδελφούς· δηλῶν, ὅτι ἅπερ γράφει, καὶ
 ἀπὸ τῆς ἐκείνων γράφει γνώμης.

Εἴς τινες. Καὶ οὐκ εἶπε, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί, ἀλλὰ¹⁵
 “πάντες.” τῷ “πάντες” παριστῶν ὡς ἐν ἧν τὸ πλῆθος.

Ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας.

Τοῦ Χρῆστοστομοῦ. Οὐ γὰρ μίαν πόλιν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς,
 ἀλλ’ ὁλόκληρον τῶν Γαλατῶν τὸ ἔθνος, αὕτη τῆς πλάνης ἐπενέμετο
 ἢ πυρά. θέα δέ μοι καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν ἀγανάκτησιν. οὐ γὰρ²⁰
 εἶπε, τοῖς ἀγαπητοῖς οὐδὲ τοῖς ἡγιασμένοις, ἀλλὰ “ταῖς ἐκκλη-
 “σίαις τῆς Γαλατίας.” τοῦτο δὲ ἦν σφόδρα βαρυθυμοῦντος
 καὶ ὀδύνης ἐνδεικνυμένου, τὸ μὴ ἀπὸ τῆς ἀγάπης, μηδὲ ἀπὸ τῶν
 ὀνομάτων αὐτοὺς καλέσαι τῆς τιμῆς, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς συνόδου
 μόνης· καὶ μηδὲ προσθεῖναι ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ ἀπλῶς²⁵
 “ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας.” ἄλλως δὲ καὶ συνάψαι ἐκ
 προοιμίων τὸ στασιάζον ἐπαίγεται· διὸ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλη-
 σίας οὐ τέθεικεν, ἐντρέπων αὐτοὺς καὶ συνάγων εἰς ἓν· οἱ γὰρ εἰς
 πολλὰ διηρημένοι μέρη οὐκ ἂν δύναιντο ταυτῇ καλεῖσθαι τῇ
 προσηγορίᾳ· τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα, συμφωνίας καὶ ὁμο-³⁰
 νοίας ἐστίν.

3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πανταχοῦ μὲν ἀναγκαίως τοῦτο τίθησι, μάλιστα δὲ Γαλά-

ταις ἐπιστέλλων· ἐπειδὴ γὰρ τῆς χάριτος ἐκινδύνουν ἐκπεσεῖν, ἐπεύχεται αὐτοῖς ταύτην ἀνακτήσασθαι πάλιν. ἐπειδὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς ἐξεπολέμωσαν, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἐπαγαγεῖν εἰρήνην.

Θεοῦ Πατρός.

5

Καντεῦθεν πάλιν ῥαδίως ἀλίσκονται οἱ αἵρετικοί. Ἐπειδὴ γὰρ φασὶ τὸν Ἰωάννην ἐκ προοιμίων τῶν εὐαγγελίων λέγοντα, “καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος” διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου τεθεικέναι τοῦτο, ὡς ἐλάττονα εἰσάγοντα τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ· καὶ πάλιν τὸν Παῦλον “ἐν μορφῇ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ὑπάρχειν” λέγοντα, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς 10 εἰρηκέναι διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου καὶ αὐτὸ κείσθαι, τί ἂν εἴποιεν ἐνταῦθα τοῦ Παύλου λέγοντος οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ “ἀπὸ Θεοῦ Πατρός;” πατέρα δὲ ἐνταῦθα τὸν Θεὸν καλεῖ, οὐ κολακεύων αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα καθαπτόμενος καὶ ὑπομιμνήσκων τὴν αἰτίαν, δι’ ἧς ἐγένοντο υἱοί· οὐ γὰρ διὰ νόμου, ἀλλὰ διὰ λουτροῦ 15 παλιγγενεσίας ταύτης ἡξιώθησαν τῆς τιμῆς. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ καὶ ἐν προοιμίοις κατασπεῖρει τὰ ἴχνη τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, μονονουχὶ λέγων· οἱ δούλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ ἡλλοτριωμένοι, πόθεν ἐξαίφνης Πατέρα καλεῖτε τὸν Θεόν; μὴ ὁ νόμος ὑμῖν ταύτην ἐχαρίσατο τὴν εὐγένειαν; μὴ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἔδωκέναι; 20 τί τοίνυν καταλίποντες τὸν εἰς ταύτην ὑμᾶς τὴν ἐγγύτητα ἀγαγόντα, προστρέχετε πάλιν τῷ παιδαγωγῷ; οὐκ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα αὐτοῖς τὰ ὀνόματα ἱκανὰ τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείξασθαι. Τὸ γὰρ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ ὄνομα μετὰ ἀκριβείας ἐξεταζόμενον, τὴν εὐεργεσίαν πᾶσαν ἐνδείκνυται. 25 καὶ γὰρ Ἰησοῦς διὰ τοῦτο κληθήσεται, φησὶν, “ὅτι αὐτὸς σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν” καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ προσηγορία, τῆς τοῦ Πνεύματος ἀνέμνησε χρίσεως.

4 Τοῦ δόντος ἑαυτὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Ὅρας ὅτι οὐ δουλικὴν ὑπέμεινε διακονίαν, οὐδὲ ἡναγκασμένην, 30 ἀλλ’ ἑαυτὸν ἔδωκεν; ὥστε ὅταν ἀκούσῃς Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Πατὴρ, μὴ ἐλαττώσῃς τὴν ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς διὰ τοῦτο, μηδὲ ἀνθρώπινον ὑποπτεύσῃς· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ λέγεται δεδωκέναι, οὐχ ἵνα δουλικὴν

ἐννόησιν διακονίαν τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκοῦν ἦν· ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπὼν, “κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν,” οὐ κατ' ἐπιταγὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἅπερ ὁ Υἱὸς ἐβούλετο, ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ ἤθελεν. 5

Ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Μυρίοις, φησὶν, ἑαυτοὺς περιεπείραμεν κακοῖς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἤμεν ὑπεύθυνοι καὶ ὁ μὲν νόμος οὐ μόνον οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασε· τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερὸν καθιστὰς, ἐλευθερῶσαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲ παῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. ὁ 10 δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο δυνατόν ἐποίησε, τὰς τε ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει φίλων καταστήσας, καὶ μυρία ἕτερα χαρισάμενος ἀγαθά. εἴτα φησὶν,

Ὅπως ἐξέλθεται ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ.

Πάλιν ἕτεροι ταύτης τῆς λέξεως ἐπιλαμβάνονται αἵρετικοί, 15 τὸν παρόντα βίον διαβάλλοντες, καὶ τὴν Παύλου μαρτυρίαν παράγοντες. Ἰδοὺ γάρ, φησι, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἶρηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστιν αἶων, εἰπέ μοι; χρόνος δηλονότι· ὁ δὲ χρόνος ἐν ὥραις καὶ ἡμέραις· τί οὖν; τὸ διάστημα τῶν ἡμέρων πονηρὸν, καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος; ἀλλ' οὐδεὶς ἂν εἴποι τοῦτο ποτέ, καὶ εἰς 20 ἐσχάτην ἀλογίαν κατενεχθείη· ἀλλ' οὐ τὸν χρόνον εἶπε, φησὶν, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πονηρὰν ἐκάλεσε· καὶ μὴν τὰ ῥήματά σου τοῦτο φησὶν, ἀλλ' οὐχ ἴσταται ἐπὶ τῶν ῥημάτων, ἀφ' ὧν τὴν κατηγορίαν ἐπλεξας, ἀλλὰ σαυτῷ τέμνεις ἐρμηνείας ὁδόν. οὐκοῦν καὶ ἡμῖν συγχωρήσεις ἐρμηνεύσαι τὰ εἰρημένα· καὶ τοσοῦτον 25 μᾶλλον, ὅσον καὶ εὐσεβῆ τὰ ἡμέτερα καὶ λόγον ἔχοντα· τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι οὐδὲν τῶν κακῶν ἀγαθοῦ γένοιτ' ἂν αἴτιον ποτέ· τῶν δὲ μυρίων στεφάνων καὶ τοσοῦτων μισθῶν ὁ παρὼν ἡμῖν βίος αἰτιός ἐστιν. αὐτὸς γοῦν οὗτος ὁ μακάριος Παῦλος ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸν, λέγων οὕτως· “εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ τοῦτό μοι 30 “καρπὸς ἔργου, καὶ τί αἰρήσομαι οὐ γινώσκω” καὶ αἵρεσιν δὲ ἑαυτῷ προθεῖς τοῦ ζῆν ἐνταῦθα καὶ τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, προτιμᾷ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν· εἰ δὲ πονηρὸς ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα εἶπεν, οὐτ' ἂν ἄλλός τις εἰς ἀρετὴν

αὐτῷ καταχρήσασθαι ἐδυνήθη, εἰ καὶ σφόδρα σπουδάζομεν· κακία γὰρ, οὐκ ἂν ποτε εἰς ἀγαθόν τις χρήσαιτο· οὐ πορνεία εἰς σωφροσύνην· οὐ φθόνος εἰς φιλοφροσύνην· καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ Παῦλος περὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ὅτι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται, τοῦτο λέγει· ὅτι ἡ κακία οὐ δύναται 5 εἶναι ἀρετῇ· ὥστε ὅταν ἀκούσης πονηρὸν αἰῶνα, τὰς πράξεις ἐννόει τὰς πονηρὰς, τὴν προαίρεσιν τὴν διεφθαρμένην.

Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀποκτείνῃ ἡμᾶς καὶ ἐξαγάγῃ τῆς παρουσίας ζωῆς ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἵνα ἀφείδῃ ἐν τῷ κόσμῳ, παρασκευάσῃ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγωγῆς γενέσθαι ἀξίους· διὰ τοῦτο καὶ τῷ 10 Πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγε, “καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ, καὶ “ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι· οὐκ ἔρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ “κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ,” τοῦτ' ἐστίν, ἀπὸ τῆς κακίας. εἰ δὲ μὴ ἀνέχῃ τούτων, ἀλλ' ἔτι πονηρὰν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φῆς, μὴ ἐγκάλει τοῖς ἑαυτοὺς ἀναιροῦσιν. 15 ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς κακίας ἑαυτὸν ὑπεξάγων οὐκ ἐγκλημάτων ἀλλὰ στεφάνων ἄξιός, οὕτως καὶ ὁ βιαίως θανάτῳ καταλύων τὴν ζωὴν, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ἐγκαλεῖσθαι καθ' ὑμᾶς· νῦν δὲ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς τοιούτους κολάζει τῶν ἀνδροφόνων μᾶλλον, καὶ πάντες βδελυττόμεθα εἰκότως. εἰ γὰρ ἐτέρους ἀναιρεῖν οὐ καλὸν, πολλῷ μᾶλλον 20 ἑαυτόν. εἰ δὲ πονηρὸν ἡ παροῦσα ζωὴ, τοὺς ἀνδροφόνους στεφανοῦν ἔδει, ὅτι τῆς πονηρίας ἡμᾶς ἀπαλλάττουσι. τίνος οὖν ἕνεκεν φησὶν αἰῶνα πονηρὸν ἐνεστῶτα; τῇ κοινῇ κεχρημένος συνηθείᾳ· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, κακὴν ἔσχον ἡμέραν· οὐ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ τὴν πράξιν ἢ τὴν περίστασιν δια- 25 βάλλοντες· οὕτω καὶ Παῦλος τὰς πονηρὰς διαβάλλων προαιρέσεις φησὶ, τῇ συνηθείᾳ κεχρήμενος, καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς ἁμαρτημάτων, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἡσφαλίσατο· τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν “τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ “τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,” ἐκεῖνο ἐδήλωσε· τῷ δὲ προσθεῖναι “ὅπως 30 “ἐξέλθῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ,” τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν ἐνέφηεν. ὁ μὲν γὰρ νόμος καὶ πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ τοῦτο ἡσθένει· ἡ δὲ χάρις πρὸς ἀμφοτέτερα δυνατὴ γέγονεν.

Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τοῦ Θεοῦ παρακούειν ὡς δεδωκότος 35

τὸν νόμον, καὶ ἐδεδοίκεισαν εἰ τὴν παλαιὰν ἀφέντες προσέλθοιεν τῇ κοινῇ, καὶ ταύτην αὐτῶν διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων, ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ ταῦτα δοκεῖ· καὶ οὐκ ἀπλῶς εἶπε Πατὴρ, ἀλλὰ Πατὴρ ἡμῶν· καὶ συνεχῶς αὐτὸ τίθησιν· ἐντρέπων αὐτοὺς τῷ δεικνύναι ὅτι πατέρα ἡμῶν τὸν αὐτοῦ Πατέρα πεποίηκεν ὁ 5 Χριστός.

(Εἴσεμβίот.) Ἄλλος δέ φησι, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἰπὼν, ἔδειξεν ὅτι τὸ κακὸν, οὐκ ἀγέννητον ἀλλὰ πρόσκαιρον, καὶ ἐν ἀνθρώποις πρὸς οὓς ἔγραψε, καὶ περὶ ἀνθρώπων τῶν πεισάντων αὐτοὺς ἀκαίρως κεχρῆσθαι τῷ νόμῳ. 10

(Θεοδώροτ.) Αἰὼν δέ ἐστιν, ὡς ἄλλος φησὶν, οὐ φύσις ἐν ὑποστάσει γνωριζομένη, ἀλλὰ διάστημα, ὅπως ποτε ἐπινοούμενον, χρόνου, εἴτε μικρὸν, εἴτε μέγα· μικρὸν μὲν, ὡς ὅταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῇ “ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου 15 “σου” μέγα δέ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ παρόντος βίου γινομένης νοούμενον· περὶ οὗ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος φησὶν “ἰδοὺ ἐγὼ μεθ’ ὑμῶν εἰμι 20 “πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.” ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ Ἀπόστολος λέγει· οὕτω καλῶν αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὴν ζωὴν ζώντων ἡμῶν. πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μὴδὲ ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν; ἀλλ’ ὅπερ βούλεται εἰπεῖν ὁ Ἀπόστολος, τοῦτό ἐστιν. ὁ 25 πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστῶς βίος οὐκ ἂν ἦν· ἅτε δὴ τέλος οὐκ ἔχων· ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐνεστῶς καλεῖται βίος ὡς εἰκὸς ἢ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὑστερον· ἐν ταύτῃ μὲν οὖν, καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα, ὅθεν καὶ νομίμων ἡμῖν χρεία, ἐπὶ δέ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, οὐδὲ διὰ τάξεως χρεία ἡμῖν τίνος· ἐπεὶ περ ἔξω πάσης ἁμαρτίας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. βούλεται τοί- 30 νυν εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνῆρητο· ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο· ἐπειδὴ γὰρ ἐκάστοτε παρεβαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα, παρὰ τὴν τοῦ νόμου διαπραττόμενοι διατάξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ρύομενον· ἀλλὰ αὐτὴ ἢ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθεῖλκεν ἐπὶ τὸ 35

πταίειν, ὁ δὲ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστὰς, παρα-
σχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως μετουσίαν,
ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου ζωῆς, ἐν ᾗ πολλὰ τῶν οὐ
προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελ-
λούσης ζωῆς· λοιπὸν ἀθάνατοί τε καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες, καὶ 5
ἔξω πάσης ἀμαρτίας ὃ μηδαμῶς παρασχεῖν ἡμῖν ὁ νόμος ἐξίσχυ-
σεν· ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων προσέθηκε, “κατὰ τὸ θέλημα τοῦ
“Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν.” τὸ δὲ “ἐξέλγεται” εἶρηκεν, ἵνα παρα-
στήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλω εὐχερὲς τινὶ οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις·
τὸ γὰρ ἐξέλγεται, μικροῦ βίαν σημαίνει· ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύνα- 10
μιν τοῦ ῥυσαμένου. πῶς δὲ οὐ βίαν ἀλλὰ δύναμιν; οὐκ εἶπεν τοῦ
ἀρπάσαντος, ἀλλὰ “τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν
“ὅπως ἐξέλγεται ἡμᾶς.” αὕτη ἡ λέξις, τὸ δυσκατόρθωτον παντὶ
ἄλλω παρέστησε. κέκληται δὲ πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἵνα τῆς υἱοθε-
σίας φανερουμένης, ἐκβληθῇ ἡ διὰ νόμου ἀνάγκη. “ὥς ἡ δόξα εἰς 15
“τοὺς αἰῶνας ἀμήν” καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαχμένον· τὸ
μὲν γὰρ ἀμήν, οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίῳ ἐπιστολῆς
εὐρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλὰ· ἐνταῦθα δὲ δεικνύς ὅτι
καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανῶς εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος
ἀπηρτίσμενος ἐστίν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερά 20
τῶν ἐγκλημάτων, οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. ἀναμνήσας τοίνυν
τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἀμαρτημάτων λυτρώσεως,
τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ Πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ
Υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς,
εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον· τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν 25
ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἀπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρό-
τερον τῷ μετὰ ταῦτα κέκρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς
ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, εἰπὼν γάρ· “ὥς ἡ δόξα
“εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν,” ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως
οὕτω λέγων·

30

6 Θαυμάζω ὅτι οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ
καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον Εὐαγ-
γέλιον.

Τοῦ Χρτιστοστόμου Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς

ὑπώπτευν ἀρέσκειν τῷ Πατρὶ καὶ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν διώκοντες, τοῦτο πρῶτον ἐνδείκνυται· ὅτι οὐ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα παροξύνουσι τοῦτο πράττοντες· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μεθίστασθαι τοῦτο ποιοῦντες· ὥσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ οὐ τοῦ Πατρὸς 5 μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὕτως καὶ ἡ χάρις οὐ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα τὰ κοινά· “πάντα γὰρ” φησι “τὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐμὰ ἐστίν.” εἰπὼν τοίνυν ὅτι καὶ τοῦ Πατρὸς ἀφίστανται, δύο ἐγκλήματα τίθησι, καὶ τὴν μετάθεσιν, καὶ τὴν ταχίστην μετάθεσιν· καὶ μὴν τὸ ἐναντίον κατηγορίας 10 ἄξιον, τὸ μετὰ πολὺν ἀποστήναι χρόνον· ἀλλὰ ἐνταῦθα περὶ ἀπάτης ὁ λόγος.

Ἄξιός μὲν γὰρ ἐγκλημάτων καὶ ὁ μετὰ πολὺν ἀποστάς χρόνον. ὁ δὲ ἐκ πρώτης προσβολῆς, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς καταπεσὼν, ἐσχάτης ἐξήνεγκεν ἀσθενείας ὑποδειγμα· ὁ καὶ τού- 15 τοις ἐγκαλεῖ λέγων· τί τοῦτο; οὐδὲ χρόνου δέονται οἱ ἀπατῶντες ὑμᾶς· μετὰ τοσαύτην χάριν, μετὰ τοσαύτην δωρεάν, μετὰ τοσαύτην ἀμαρτημάτων συγχώρησιν καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, ἐπὶ ζυγὸν δουλείας ἠὲ τομολήσατε; ταῦτα δὲ λέγων, δείκνυσιν ὁμοῦ οἶαν ἔχει περὶ αὐτῶν ὑπόνοιαν, ὅτι μεγάλην 20 τινὰ καὶ ἐσπουδασμένην· οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ τῶν τυχόντων αὐτοὺς ἐνόμιζεν εἶναι, ἐθαύμασεν ἂν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· ἀλλ’ ἐπειδὴ τῶν γνησίων φησὶ καὶ πολλὰ πεπονηκότων ὑμεῖς, διὰ τοῦτο θαυμάζω· ὅπερ ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀναστήσασθαι, καὶ πρὸς τὰ πρότερα ἐπαναγαγεῖν· ὁ καὶ ἐν μέσῃ τῇ Ἐπιστολῇ δηλῶν ἔλεγε, “τοσαῦτα 25 “ἐπάθετε εἰκῇ” εἶγε καὶ εἰκῇ καὶ οὐκ εἶπε μετέθεσθε, ἀλλὰ “μετατίθεσθε.” τοῦτ’ ἐστίν, οὐδέπω πιστεύω οὐδὲ ἠγοῦμαι ἀηρητισμένην εἶναι τὴν ἀπάτην· ὁ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐστὶν ἀνακτωμένου· τοῦτο γοῦν σαφέστερον προῶν λέγει· “ἐγὼ πέπειθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι “οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε.” 30

Ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς, ἐν χάριτι Χριστοῦ.

Ἡ μὲν κλήσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς· τῆς δὲ κλήσεως ἡ αἰτία τοῦ Υἱοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καταλλάξας καὶ δωρεὰν δούς· οὐ γὰρ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἐσώθημεν· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνου, καὶ ἐκεῖνα τούτου· “τὰ γὰρ ἐμὰ, σὰ,” φησί, 35

“καὶ τὰ σὰ, ἐμά.” καὶ οὐκ εἶπεν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μετατίθεσθε, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς, φησι, Θεοῦ· ὃ γὰρ ἦν φρικωδέστερον, καὶ μᾶλλον ἱκανὸν αὐτοὺς καταπλῆξαι, τοῦτο τέθεικεν. οἱ γὰρ ἀπατᾶν αὐτοὺς βουλόμενοι οὐκ ἀθρόως τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ’ ἡρέμα αὐτοὺς τῶν πραγμάτων μεθιστῶντες, τῶν ὀνομάτων οὐ μεθίστων· τοιαύτη γὰρ τοῦ διαβόλου ἡ πλάνη, μὴ γυνᾶ προτιθέναι τὰ θήρατρα· εἰ μὲν γὰρ εἶπον ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ὥς πλάνους ἂν καὶ λυμεῶνας ἐφυλάξαντο· νῦν δὲ ἀφέντες αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τέως, καὶ τῇ πλάνῃ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιθέντες ὄνομα, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διώρυττον τὴν οἰκοδομὴν τῶν εἰρημένων· καθαπέρ τινων παραπετασμάτων, τῶν ὀνομάτων τούτων κρυπτόντων τοὺς τοιχωρύχους· ἐπεὶ οὖν Εὐαγγέλιον ἐκάλουν τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην, καλῶς αὐτὸς καὶ πρὸς τὸ ὄνομα μάχεται λέγων.

Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο.

15

Ἄλλ’ ὅμως ὅπερ πάσχουσιν οἱ νοσοῦντες, ἐκ τῶν ὑγιεινῶν βλαπτόμενοι σιτίων, τοῦτο καὶ Μαρκίον ἐνταῦθα ἔπαθεν ὅτι ἰδοὺ . . Παῦλος εἶπεν, οὐκ ἔστιν Εὐαγγέλιον· οὐδὲ γὰρ παραδέχονται τοὺς Εὐαγγελιστάς ἅπαντας, ἀλλ’ ἓνα μόνον· καὶ αὐτὸν περικόψαντες καὶ συγχέσαντες ὥς ἐβούλοντο· 20 τί οὖν ὅταν αὐτὸς λέγῃ, “κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ “κῆρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ;”

Ἔστι μὲν οὖν πολλοῦ γέλωτος ἄξια τὰ εἰρημένα παρ’ αὐτῶν· πλὴν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστα ἦ, ἀναγκαῖον ἐλέγχειν αὐτὰ, διὰ τοὺς εὐκόλως ἀπατωμένους· τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι καὶ μυριοί γρά- 25 φωσιν Εὐαγγέλια, τὰ δὲ αὐτὰ γράφωσιν, ἐν ἔστι τὰ πολλά· καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τῶν γραφόντων πλήθους εἰς τὸ ἐν εἶναι παραβλαβήσεται.

Ὡσπερ οὖν καὶ εἰς ἣ πάλιν ὁ γράφων, καὶ ἐναντία γράφῃ, οὐκ ἔστιν ἐν τὰ γραφόμενα· τὸ γὰρ ἐν καὶ τὸ οὐκ ἐν, οὐ τῷ τῶν γρα- 30 φόντων ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ταυτότητι καὶ ἐτερότητι τῶν λεγομένων κρίνεται· ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐν ἔστιν Εὐαγγέλιον. ὅταν γὰρ οἱ τέσσαρες τὰ αὐτὰ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο διὰ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν, ἀλλ’ ἐν διὰ τὴν τῶν εἰρημένων συμφωνίαν καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν.

35

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΥ.) Ἄλλος δέ· “Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον δὲ οὐκ ἔστιν “ἄλλο” φησὶν· τὸ γὰρ ἡμέτερον Εὐαγγελίον καὶ τὸ τῶν Ἀποστόλων ἐκτὸς ὑμᾶς εἶναι βούλεται νόμου.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δὲ πάλιν, οὕτως ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα. διὰ πάντων ἠύξησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς τὸ οὕτως 5 εἰπὼν, πολλὴν εἶχον τὴν ἔνδειξιν· καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ “μετατίθεσθε” προστεθεικὼς οὐ μετάγεσθε, ὥς ἐπὶ ἀψύχων φησὶ “μετατίθεσθε” “εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον” ἵνα δοκῇ παντελὴς εἶναι εὐσεβείας μεταθέσις· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ συγχωρεῖν ἕτερον Εὐαγγέλιον εἶναι δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλο· πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; 10 “εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσοντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέφαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ” τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος Εὐαγγελίου μεταβολὴν, ἕτερον εἰπὼν Εὐαγγέλιον· εἴτα ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἀποστόλων πρόσωπα προεβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐκ ἐαυτὸν ἐκείνων προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτὸς οὐδὲ ἐαυτὸν 15 εἶναί τι νενόμικεν· ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν· “ἢ ἄγγελος ἐξ “οὐρανοῦ” ἵνα μηδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίρροπος τῆς ἀληθείας εἶναι νομίζηται· “εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσοντες ὑμᾶς” φησὶ “καὶ θέλοντες ἀνατρέπειν τὸ “Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.” τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, 20 οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον Εὐαγγέλιον· ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι.

Δεικνὺς δὲ ὅτι μικρὸν παραπονηθὲν τὸ ὅλον λυμαίνεται, εἶπε, τὸ Εὐαγγέλιον ἀνατρέπεσθαι.

Καθάπερ^c γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν, ὁ μικρὸν τοῦ 25 χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο, οὕτως καὶ ὁ τῆς ὑγιоῦς πίστεως, καὶ τὸ βραχύτατον ἀνατρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, ἐπὶ τὰ χεῖρονα προϊὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὴν περιτομὴν, ἀνατροπὴν τοῦ Εὐαγγελίου καλεῖ.

30

8 Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ’ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὅρᾳς σύνεσιν ἀποστολικήν; ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ ὅτι κeno-

^c In marg. ὑπόδειγμα.

δοξίας ἕνεκεν τὰ ἴδια συγκροτεῖ δόγματα καὶ ἑαυτὸν ἀναθεματί-
 σεν· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατέφυγον, Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάν-
 νην, διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη. μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἴπης,
 φησί, καὶ Ἰωάννην· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων ἢ τίς τῶν ἐξ
 οὐρανοῦ διαφθείρων τὸ κήρυγμα, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ οὐκ ἀπλῶς 5
 εἶπεν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἱερεῖς ἄγγελοι ἐκαλοῦντο,
 “χείλη γὰρ ἱερέως φυλάσσεται γνώσιν· καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν
 “ἐκ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν.”
 ἵνα μὴ τούτους νομίσης λέγεσθαι ἀγγέλους, τῇ τοῦ “οὐρανοῦ”
 προσθήκῃ τὰς ἄνω δυνάμεις ἠνίκατο· καὶ οὐκ εἶπεν, ἂν ἐναντία 10
 καταγγέλλωσιν ἢ ἀνατρέπωσι τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ μικρόν τι εὐαγ-
 γελίζονται “παρ’ ὃ εὐηγγελισάμεθα,” καὶ τὸ τυχὸν παρακίνω-
 σιν, “ἀνάθεμα ἔστω.”

9 Ὡς προείρηκα καὶ πάλιν λέγω.

Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης θυμοῦ τὰ ῥήματα εἶναι, ἢ ὑπερβολικῶς 15
 εἰρήσθαι, ἢ κατὰ συναρπαγὴν τινα, δεύτερον αὐτὸ πάλιν τίθησιν·
 ὁ μὲν θυμῷ τι προαχθεὶς εἰπεῖν, καὶ μεταγνοίῃ ταχέως· ὁ δὲ δεύ-
 τερον τὰ αὐτὰ λέγων, δείκνυσιν ὅτι κρίνας οὕτως εἰπεῖν καὶ πρό-
 τερον τῇ γνώμῃ κυρώσας, οὕτως ἐξήνεγκε τὸ λεχθέν· οἱ γὰρ
 ἄγγελοι, καὶ μεγάλοι, ἀλλὰ δούλοι καὶ λειτουργοὶ τυγχάνουσιν 20
 ὄντες· αἱ δὲ γραφαὶ πᾶσαι, οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν
 ὄλων δεσπότου Θεοῦ γραφεῖσαι παρεπέμφθησαν· διὰ τοῦτό φησιν·
 “ἂν τις ὑμᾶς εὐαγγελίσῃ τι παρ’ ὃ εὐηγγελισάμεθα” ὑμᾶς,
 καὶ οὐκ εἶπεν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, συνετῶς σφόδρα καὶ ἀνεπαχθῶς·
 τί γὰρ ἔδει λοιπὸν ὀνομάτων μνησθῆναι τὸν τοσαύτη ἄνω χρησά- 25
 μενον ὑπερβολῇ, ὥς ἅπαντας καὶ τοὺς κάτω περιλαβεῖν; διὰ
 μὲν γὰρ τοῦ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀγγέλους ἀναθεματίσαι, πᾶν
 ἀξίωμα περιέγραψε· διὰ δὲ τοῦ ἑαυτὸν, πᾶσαν οἰκειότητα καὶ
 γνησιότητα. ταῦτα δὲ, οὐχ ὥς καταγιγνώσκων τῶν Ἀποστόλων
 φησὶν, οὐδὲ ὥς παρακαινόντων τὸ κήρυγμα· ἅπαγε. εἴτε γὰρ 30
 ἡμεῖς εἴτε ἐκεῖνοι, φησὶν, οὕτω κηρύσσομεν· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμε-
 νος ὅτι ἀξίωμα προσώπων οὐ προσίεται, ὅταν περὶ ἀληθείας ὁ
 λόγος ᾖ.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΨ.) Ἄλλος δέ, φησιν, ἔστω ἄγγελος· διὰ τί δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἐκηρύττομεν Πνεύματος Ἁγίου δυνάμει ἐκηρύξαμεν· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
 ἔστω οὖν καὶ ὁ κῆρυξ ἀνάθεμα ἀθετῶν τὸ κήρυγμα.

Παρ' ὃ παρελάβετε.

5

Οὐκ ἐκήρυξα μὲν ἐγὼ φησίν· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐλάβετε, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐκήρυξα, καὶ ὑμεῖς παρελάβετε· οὔτε ἐγὼ μετανῶ κηρύξας, καὶ ὑμεῖς τηρήσατε ὃ εἰλήφατε.

10 Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χρι- 10
 στοῦ δούλος οὐκ ἂν ἤμην.

Μέλλων αὐτοὺς ὑπομιμνήσκειν τοῦ ἰδίου Εὐαγγελίου, προλαβὼν ἀσφαλίζεται, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι θεραπεύει ὑπαγόμενος· ἐπιπλήττει γὰρ νουθετῶν. εἰπὼν δὲ, “εἰ ἔτι,” ἐδήλωσεν ὅτι ἤρεσκε ποτ' ἀνθρώποις· τίσι δὲ ἤρεσκε; παρ' ὧν ἔλαβεν ἐπιστολάς τοὺς 15
 εἰς Δαμασκὸν πιστοὺς κακῶσαι· εἰ οὖν, φησίν, ἤρεσκον ἔτι τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἂν ἐπίστευσα τῷ Χριστῷ.

Ἄλλος δὲ φησι, πρὸς ἐκείνην ἀπομάχεται τὴν ὑπόνοιαν τὴν φάσκουσαν, ὅτι παρ' ὑμῖν ἄλλα εἶπεν, ἐν δὲ Ἰουδαίᾳ ἄλλως ἔζη, καὶ φησί· πῶς δύναμαι ἄλλος εἶναι ἔξωθεν, ἄλλος δὲ ἔσωθεν, 20
 Θεοῦ ὄντος τοῦ ἐφόρου; τί δὲ προβαλλόμενος ἀξιώματα ἀνθρώπινα, οἷς ἐγὼ οὔτε μάχομαι οὔτε διαφωνῶ;

Ὡστε ὁμοῦ μὲν ἀπολογούμενος, ὁμοῦ δὲ αὐτῶν κατεξανιστάμενος ταῦτα τέθεικε· τοὺς γὰρ μαθητευομένους, οὐ δικάζειν τοῖς διδασκάλοις ἀλλὰ πιστεύειν προσῆκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντεστράφη 25
 ἢ τάξεις, μάθετε ὅτι τῆς μὲν πρὸς ὑμᾶς ἀπολογίας οὐ πολὺς μοι λόγος· τὸ δὲ πᾶν διὰ τὸν Θεὸν πράττομεν, καὶ ὥστε ἐκείνῳ περὶ τῶν δογμάτων ἀπολογήσασθαι τούτων. ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπους θέλων πείσαι, πολλὰ ὑπουλα ποιεῖ, καὶ ἀπάτη κέχρηται, ὥστε πείσαι καὶ ἐλεῖν τὴν τῶν ἀκουόντων γνώμην· ὁ δὲ Θεὸν πείθων, καὶ ἀρέ- 30
 σκειν ἐκείνῳ σπουδάζων, ἀπλῆς δεῖται διανοίας καὶ καθαρᾶς· ὅθεν φησι “καὶ ἡμεῖς οὐ φιλαρχίας ἔνεκεν, οὐδὲ τῆς παρ' ὑμῶν ἐφίε-
 “μενοι δόξης, ταῦτα γράφομεν νῦν.” Εἰ γὰρ ἤθελον ἀνθρώποις

ἀρέσκειν, ἔτι μετὰ Ἰουδαίων ἤμην, ἔτι τὴν ἐκκλησίαν ἐδίδωκον.
 ἵνα οὖν μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος ταῦτα λέγει καὶ
 τὰ ἐξῆς, καὶ ἐπαρθῶσι, διὰ τοῦτο προεῖπεν.

Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω.

Οἶδε γὰρ ἐς καιρὸν τὸν προσήκοντα, [πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν 5
 διόρθωσιν, καὶ ὑψηλὸν καὶ μέγα τί φθέγγεσθαι· καίτοι γε ἦν ἐτέ-
 ρωθεν τὰς ἀποδείξεις ποιήσασθαι τοῦ μετὰ ἀληθείας κηρύττειν,
 ἀπὸ τῶν σημείων, ἀπὸ τῶν θαυμάτων, ἀπὸ τῶν κινδύνων, καὶ ἀπὸ
 πάντων τῶν ἄλλων ὧν κατέλεξε Κορινθίοις ἐπιστέλλων· ἀλλ'
 ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀποστό- 10
 λους ὁ λόγος αὐτῷ ἦν νῦν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτων ἦσαν κεκοινωνη-
 κότες, ἐτέρωθεν μεθοδεύει τὸν λόγον, τὴν προτέραν ἀποστροφὴν διη-
 γούμενος, καὶ φησίν, “γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί.”

ΚΕΦ. Α.

Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν. 15

11 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγε-
 12 λισθὲν ὑπ’ ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ
 γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου αὐτὸ παρέλαβον, οὐδὲ ἐδί-
 δάχθην, ἀλλὰ δι’ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

“Ορα πῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦτο δισχυρίζεται, ὅτι τοῦ Χριστοῦ 20
 γέγονε μαθητής· οὐκ ἀνθρώπου μεσιτεύσαντος, ἀλλ’ αὐτοῦ δι’
 ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι τὴν γνώσιν αὐτῷ πᾶσαν· καὶ
 ποῖα τοῖς ἀπίστοις ἀπόδειξις γένοιτ’ ἂν, τοῦ τὸν Θεὸν ἀποκαλύψαι
 σοι δι’ ἑαυτοῦ καὶ μὴ δι’ ἀπόρρητα ἐκεῖνα μυστήρια·
 ἢ προτέρα ἀναστροφὴ φησί· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ Θεὸς ἦν ὁ ἐκκα- 25
 λύπτων, οὕτως ἀθρόαν ἔσχον μεταβολήν· οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων
 διδασκόμενοι, ὅταν σφοδροὶ καὶ διακαεῖς ὦσιν ἐν τοῖς ἐναντίοις,
 χρόνου δέονται καὶ πολλῆς τῆς μηχανῆς πρὸς τὸ πεισθῆναι· ὁ δὲ
 οὕτως ἀθρόον μεταστὰς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τῆςμανίας ἀκμῇ καθα-
 ρῶς σωφρονήσας, εὐδηλον ὅτι θείας τυχὼν ὄψεως καὶ διδασκαλίας, 30
 ἀθρόον πρὸς τὴν καθαρὰν ἐπανῆλθεν ὑγίειαν. διὰ τοῦτο ἀναγκάζε-
 ται περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ διηγήσασθαι σπουδῆς, καὶ μάρτυρας

αὐτοὺς καλεῖ τῶν γενομένων· ὅτι μὲν γὰρ κατηξίωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ
 μονογενὴς Υἱὸς δι' ἑαυτοῦ με καλέσαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς οὐκ
 ἴστε· πῶς γὰρ οἱ μὴ παρόντες; ὅτι δὲ διώκτης ἤμην σφοδρὸς,
 ἴστε· καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διεδόθη· καίτοι
 πολὺ τὸ διάστημα Παλαιστίνων καὶ Γαλατῶν ὥστε οὐκ ἂν 5
 τοσοῦτον διέβη ἡ φήμη, εἰ μὴ πολλὴ ἡ τῶν γενομένων ὑπερβολὴ
 ἦν, καὶ πᾶσιν ἀφόρητος. διὸ καὶ φησί.

13 Ἐκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν, ὅτι καθ' ὑπερ-
 βολὴν ἐδίδωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν
 αὐτήν.

10

Ὅρᾳς πῶς ἕκαστον μετὰ ἐπιστάσεως τίθησιν; καὶ οὐκ αἰσχύν-
 νεται· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐδίδωκεν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς· καὶ οὐκ
 ἐδίδωκεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπόρθει. τουτέστι, σβέσαι ἐπιχειρεῖ τὴν
 ἐκκλησίαν, καταστρέψαι, καθελεῖν, ἀφανίσαι· τοῦτο γὰρ πορ-
 θοῦντος ἔργον.

15

(Εἴς ΕΒΙΟΤ.) Ἄλλος δὲ φησι. Ἐν ἀρχῇ μὴ καλέσας Εὐαγγ-
 γέλιον αὐτοῦ, ἐνταῦθα ἐπιφέρει· “τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελι-
 “σθὲν ὑπ' ἐμοῦ.”

Ἐπειδὴ ἀμφίβολον ἐγένετο ποῖον ἔστι τὸ τοῦ καλέσαντος
 Εὐαγγέλιον οὐχὶ τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ ταῖς συκοφαντίαις· ὅτι 20
 οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον, ὡς φασίν, ὅτι παρὰ Πέτρου παρέλαβον·
 πῶς οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον; “οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρέλαβον αὐτὸ,
 “οὐδὲ ἐδιδάχθην” χρήσιμον τὸ “παρέλαβον,” καὶ καλὸν τὸ
 “ἐδιδάχθην” ταῦτα γὰρ τοῖς ἀνθρώποις συνῆπτον· ἡ γὰρ χάρις
 ἀθρόως λαμπρύνει, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἡρέμα παραδιδάσκει καὶ δι- 25
 δάσκουσι· ἀναγκαῖα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν προσηγορία· ἐπειδὴ
 γὰρ ἐπιβουλεύειν ὑπωπτεύετο· ἄλλα μὲν εἰπὼν, ἄλλα δὲ ἔχων,
 διὰ τῆς προσηγορίας τῶν ἀδελφῶν, ἐξωθεῖται τὴν ὑπόνοιαν.

Ἐκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν ποτὲ ἐν τῷ
 Ἰουδαϊσμῷ.

30

Καὶ οὐκ εἶπε τῷ νόμῳ· τίς οὖν ἡ ἀναστροφή; “ὅτι καθ'
 “ὑπερβολὴν ἐδίδωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.” Ἐπειδὴ γὰρ
 πρὸς τὰ νόμιμα μέλλει λέγειν, ἐδόκει δὲ ὁ νόμος εἶναι Θεοῦ· περὶ
 Χριστοῦ δὲ ἄλλα ὑπενόητο, οὐκ εἶπε “καθ' ὑπερβολὴν ἐδίδωκον

“τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ,” ἀλλὰ “τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.”

14 Καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. 5

Πάλιν “Ἰουδαισμῷ” οὐ γὰρ βούλεται ὑπομῆσαι τοῦ νόμου, ἵνα μὴ σκληρὸν ᾖ τὸ λεγόμενον “ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας” “πόλλους” καὶ οὐ πάντας, διὰ τὸ σύμμετρον. “συνηλικιώτας” δὲ, διὰ τὸ μὴ κατὰ τῶν πρεσβυτέρων δοκεῖν ἐπαίρεσθαι. “ἐν τῷ γένει μου” δὲ, ἵνα παραστήσῃ ὅτι ἐκεῖθεν μὲν αὐτῷ ἡ ρίζα, 10 ἐντεῦθεν δὲ ὁ καρπός. “περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων,” ἵνα διὰ τῆς ὑπερβολῆς ὅσον ἀντέκειτο τῇ Ἐκκλησίᾳ παραστήσῃ. “πατρικῶν” δὲ “παραδόσεων” εἶπε, καὶ οὐ νομίμων· τὰ γὰρ παρὰ Φαρισαίων προτεθέντα λέγει, καὶ ἐν τούτοις ἑαυτὸν ζηλωτὴν ὑπάρχειν. 15

Ἄλλος δέ φησι. Νῦν δείκνυσιν, ὅτι πλέον τί τῶν περὶ Πέτρον ἔχει· οὐ γὰρ ἐξήλωσαν ἐκεῖνοι ὑπὲρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπειθοῦντες τῷ Χριστιανισμῷ ὥς ἐγώ· μὴ τοίνυν οἰηθῇτι ὅτι μισήσας τὸν νόμον ἦλθον εἰς τὴν χάριν· ἐξεδίκουν γὰρ τὸν νόμον, ἀλλ’ εὔρον τὸ τέλειον, καὶ οὐκ ἐξισῶ τὸν νόμον τῇ τελείᾳ χάριτι. 20

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὧδε λέγει. εἰ τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐ δι’ ἀνθρωπον ἐπραττον ἀλλὰ διὰ ζῆλον θεῖον· ἐσφαλμένον μὲν, ζῆλον δὲ ὅμως. πῶς νῦν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τρέχων καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνοῦς, διὰ κενοδοξίαν ταῦτα πράττω; εἰ γὰρ ἐν τῷ σφάλλεσθαι οὐκ ἐκράτει μου πάθος τοιοῦτον, ἀλλ’ ὁ τοῦ Θεοῦ 25 ζῆλος ἐπὶ τούτῳ με ἤγαγε, πόλλω, μᾶλλον εἰ^b τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνων, πάσης ἀπηλλάχθαι τοιαύτης δίκαιος ἂν εἶην ὑπονοίας· ὁμοῦ τε γὰρ μετέστην πρὸς τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα, καὶ πᾶσαν ἀπεδυσάμην πρόληψιν Ἰουδαϊκὴν, πολλῷ πλείονα ζῆλον ἐνταῦθα ἐπιδειξάμενος· ὅπερ σημεῖον ἐστὶ, φησί, τοῦ μετὰ ἀλη- 30 θείας μεταστῆναι· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τί ἕτερον, ἐστὶ μοι, τὸ παρασκευάζον γενέσθαι τοσαύτην μεταβολὴν καὶ ὕβριν τιμῆς, καὶ

κινδύνους ἀνέσεως· καὶ ταλαιπωρίαν ἀδείας ἀλλάξασθαι ; οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἔρως.

15 Ὅτε εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας
16 μητρὸς μου· καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀπο-
καλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐ- 5
τὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ
αἵματι.

Ὅρα τί σπουδάζει δεῖξαι ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸν χρόνον ὃν ἐγκατελείφθη, διὰ τινὰ οἰκονομίαν ἀπόρρητον ἀφείθη.

Εἰ γὰρ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφώριστο γενέσθαι Ἀπόστολος καὶ 10
κληθῆναι πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην, ἐκλήθη δὲ τότε, καὶ ἅμα
κληθεὶς δηλονότι Θεὸς δι' ἀπόρρητόν τινα αἰτίαν
ἀνεβάλλετο τέως· κέκληκε δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀρετὴν αὐ-
τοῦ· “σκεῦος γὰρ ἐκλογῆς μοι ἔστι” πρὸς τὸν Ἀνανίαν ἔλεγε,
“τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων” 15
τουτέστιν, ἱκανὸς διακονῆσαι καὶ ἔργον ἐπιδείξαι μέγα· καὶ ταύ-
την τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως τίθησιν· αὐτὸς δὲ πανταχοῦ, τῆς
χάριτος εἶναι φησὶ τὸ πᾶν, καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ τῆς
ἀφάτου, οὕτω λέγων· “ἀλλ' ἡλεήθην, οὐχ ὅτι ἱκανὸς ἤμην, οὐδ'
“ὅτι ἐπιτήδειος, ἀλλ' ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐνδείξῃται τὴν πᾶσαν μακροθυ- 20
“μίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς
“ζωὴν αἰώνιον” εἶδες ταπεινοφροσύνης ὑπερβολὴν, διὰ τοῦτο
γὰρ φησιν ἡλεήθην, ἵνα μηδεὶς ἀπογνῶ, ὥς τοῦ πάντων ἀνθρώπων
κακίστου, φιλανθρωπίας ἀπολελαυκότος.

Ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί.

25

Ἀλλαχοῦ δὲ φησὶν ὁ Χριστός· “οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα,
“εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.” εἶδες ὅτι
καὶ Πατὴρ Υἱόν, καὶ Υἱὸς Πατέρα ἀποκαλύπτει ; οὕτω καὶ ἐπὶ
τῆς δόξης· καὶ Υἱὸς δοξάζει Πατέρα καὶ Πατὴρ Υἱόν· “δοξασόν
“με,” φησὶν, “ἵνα δοξάσω σε.” διατί δὲ μὴ εἶπεν “ἀποκαλύψαι 30
“τὸν Υἱὸν αὐτοῦ” ἐμοί, ἀλλ' “ἐν ἐμοί ;” δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ ῥη-
μάτων μόνον ἤκουσε τὰ περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ
Πνεύματος ἐπληρώθη· τῆς ἀποκαλύψεως καταλαμπούσης αὐτοῦ
τὴν ψυχὴν· καὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα.

ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χειραγωγηθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γέγονεν· οὕτως γὰρ μοι αὐτὸν ἀπεκάλυψεν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ἴδω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἄλλους ἐξενέγκω· καὶ οὐκ εἶπεν ἄλλους ἀπλῶς, ἀλλ' “ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν 5
“ τοῖς ἔθνεσιν.” ἐντεῦθεν προανακρουόμενος οὐ μικρὸν τῆς ἀπολογίας κεφάλαιον, ἀπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν προσώπου· οὐ γὰρ ὁμοίως Ἰουδαίοις καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν κηρύττειν ἀναγκαῖον ἦν.

Εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.

Τοὺς Ἀποστόλους ἐνταῦθα αἰνίττεται, ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοὺς 10
καλῶν· εἰ δὲ καὶ περὶ πάντων ἀνθρώπων τοῦτο φησὶν, οὐδὲ ἡμεῖς ἀντεροῦμεν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Οὐ διαβάλλων δὲ τοὺς Ἀποστόλους τοῦτο φησὶν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστοίχησα θνητῇ σαρκί.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τὸ, “ ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς 15
“ ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου” φησὶν—Καλῶς αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ Θεῷ τοῦτο δεδογμένον· τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητά εἶναί τινα καὶ εὔρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.

17 Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ 20
Ἀποστόλους.

ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Ταῦτα εἰ μὲν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάσειε τὰ ῥήματα, δοκεῖ πολλοῖς μεγαληγορίας γέμειν, καὶ πόρρωθεν εἶναι φρονήματος ἀποστολικοῦ. τὸ γὰρ ἑαυτῷ ψηφίζεσθαι, καὶ μηδὲνα λαμβάνειν κοινωνὸν τῆς γνώμης, ἀνοίας εἶναι δοκεῖ 25
“ εἶδον γάρ” φησιν “ ματαιότητα, ἄνθρωπον δόξαντα παρ' ἑαυτῷ
“ φρόνιμον εἶναι· ἐλπίδα μέντοι εἶχεν ἄφρων μᾶλλον αὐτοῦ.” καὶ
“ οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες.”
καὶ αὐτὸς πάλιν “ μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς.” οὐκ ἂν οὖν ὁ τοσαῦτα παρ' ἐτέρων ἀκούσας, καὶ αὐτὸς ἐτέροις, 30
τούτοις ἂν δὲ τὴν αἰτίαν προσθῶμεν, δι' ἣν ταῦτα ἐλέγετο, θαυμάσονται πάντες ὁμοφώνως τὸν εἰρηκότα. τοῦτο τοίνυν ποίωμεν· οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰ ῥήματα γυμνὰ ἐξετάζειν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος· καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπὶ ῥημάτων,

ὅπου καὶ ἐπὶ πραγμάτων; ἂν μή τις τὸν κανόνα τοῦτον φυλάττη, πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται· καὶ τὸν Ἥλιαν οὕτως ἀνδρεφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Σαμουήλ, καὶ τὸν Φινεές· τὸν δὲ Ἀβραὰμ παιδοκτόνον, εἰ τὰ πράγματα μέλλοιμεν ἐξετάζειν γυμνά, μὴ προστιθέντες αὐτοῖς τὴν τῶν ποιούντων γνώμην. ἐξετάσωμεν τοίνυν καὶ 5 τοῦ Παύλου τὴν διάνοιαν, ἀφ' ἧς ταῦτα ἔγραφεν· ἴδωμεν αὐτοῦ τὸν τρόπον καὶ τίς ἦν δι' ὅλου περὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ τότε εἰσόμεθα ταῦτα, ἐκ ποίας ἐλέγετο γνώμης· οὐ γὰρ ἐξευτελίζων ἐκείνους οὐδὲ ἑαυτὸν ἐπαίρων, οὔτε ταῦτα εἶρηκεν, οὔτε τὰ πρότερα, πῶς γάρ; ὅπου γε καὶ ἑαυτὸν ἀνεθεμάτισεν, ἀλλὰ πανταχοῦ 10 τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἀσφάλειαν διατηρῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον οἱ τὴν ἐκκλησίαν πορβοῦντες, ὅτι τοῖς Ἀποστολοῖς ἔπρεσθαι ἔδει τοῖς μὴ κωλύουσι ταῦτα οὐχὶ τῷ Παύλῳ τῷ κωλύοντι, ἐντεῦθεν δὲ Ἰουδαϊκὴ πλάνη κατὰ μικρὸν εἰσήγετο, ἀναγκάζεται στῆναι πρὸς ταῦτα γενναίως· οὐ τοὺς Ἀποστόλους κακῶς εἰπεῖν βουλόμενος, 15 ἀλλὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς ἐπαιρόντων ἑαυτοὺς τὴν ἄνοιαν καταστεῖλαι. διὰ τοῦτο φησὶν, “οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.” καὶ γὰρ ἦν ἀτοπίας ἐσχάτης τὸ παρὰ Θεοῦ μαθόντα, ἀνθρώποις ἀνατίθесθαι λοιπόν. οὐκ ἀπονοίας οὖν ἕνεκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὥστε δεῖξαι τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ ἀξίωμα· “οὐδὲ ἀνῆλθον,” 20 φησὶ, “πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ Ἀποστόλους.” ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἦσαν ἐκεῖνοι, οὐκ ἀπῆλθον, φησὶ, πρὸς ἐκείνους.

Εἰ δὲ ἐχρῆν αὐτοῖς ἀνακοινώσασθαι, ὁ ἀποκαλύψας αὐτῷ τὸ κήρυγμα καὶ τοῦτο ἂν ἐκέλευσεν· ἀπῆλθεν οὖν πρὸς αὐτοὺς, μαθη- 25 σόμενός τι παρ' αὐτῶν· πότε; ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ τὸν πολὺν ζῆλον ἄνωθεν ἐπιδειξαμένη ἐκκλησίᾳ γέγονε, περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν προκειμένου καὶ ἐξήτουν πότερον χρὴ περιτέμνειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἢ μηδὲν τοιοῦτον ἀναγκάζειν αὐτοὺς ὑπομένειν· τότε δὴ ἦλθεν αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος καὶ Σίλας· πῶς οὖν, φησὶν, “οὐκ 30 “ἀνῆλθον οὐδὲ ἀνεθέμην;” ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεστάλη παρ' ἐτέρων· δεύτερον, οὐ μαθησόμενος παρεγένετο· ἀλλ' ἐτέρους πείσων· αὐτὸς μὲν ἐξ ἀρχῆς, ταύτης εἶχετο τῆς γνώμης, ἦν καὶ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι.

Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἔδοκει τέως ἀξιόπιστος εἶναι ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν οὐκ αὐτὸς πεισόμενος πλέον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀντίλεγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται. Εἰ^c δὲ λέγει, “οὐκ ἀνῆλθον,” ἔστι κακεῖνο εἰπεῖν, ὅτι οὗτι ἐν προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε ὅτε ἀνῆλθεν 5 ἐπὶ τὸ μαθεῖν καὶ ταῦτα ἀμφοτέρα ἐπισημαίνεται λέγων “εὐ-
“θέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.” οὐκ εἶπεν ἀπλῶς οὐ προσανεθέμην, ἀλλ’ “εὐθέως” εἰ δὲ μετὰ ταῦτα ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ τί προσλαβεῖν αὐτός.

Ἄλλ’ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν.

10

“Ορα ζέουσαν ψυχὴν τοὺς τόπους ἐσπούδαζε καταλαμβάνειν, τοὺς οὐδέπω γεωργηθέντας, ἀλλ’ ἀγριώτερον ἔτι διακειμένους· βίον ἐναγώνιον αἰρούμενος, καὶ πολὺν ἔχοντα τὸν πόνον· καὶ θέα μοι τὴν ταπεινοφροσύνην, εἰπὼν γάρ, “ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν καὶ πάλιν “ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν,” οὐ λέγει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, 15 οὐδὲ τίνας κατήχησε καὶ πόσους· οὕτως ἅπερ λέγει πάντα, οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν λέγει, οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ νομισθῆναι τῶν Ἀποστόλων μείζων, οὐδὲ δακνόμενος ἐπὶ τῷ ἐξευτελίζεσθαι, ἀλλὰ δεδοικὼς μή τι γένηται τῷ κηρύγματι βλάβος ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ καὶ ἔκ-
τρωμα αὐτὸν καλεῖ, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἔσχατον 20 τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης ἀνάξιον· καὶ ταῦτα ἔλεγεν, ὁ πλέον πάντων κοπιάσας· ὅπερ μάλιστα ἔστι ταπεινο-
φροσύνης.

18 Ἐπειτα μετὰ ἔτη τρία, ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορεῖσαι Πέτρον.

25

“Ορα πῶς τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμει τιμὴν καὶ οὐ μόνον ἀμείνω, ἀλλ’ οὐδὲ ἴσον ἑαυτὸν ἐκείνων εἶναι νομίζει· καὶ τοῦτο, ἐκ τῆς ἀποδημίας ταύτης δηλοῖ· οὐ γὰρ μαθησόμενός τι παρ’ αὐτοῦ οὐδὲ ὡς διόρθωσίν τινα δεξόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν καὶ τιμῆσαι τῇ παρουσίᾳ· οὕτω πολλῆς 30 ἄξιον ἡγεῖτο σπουδῆς, καὶ τὸ μόνον ἰδεῖν τὸν ἄνδρα.

Ἐνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτετο τὸ Εὐαγγέλιον, πάντων ταπεινό-
τερος ἦν· ἐνθα δὲ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους,

^c Cod. ἡ.

οὐκ ἔτι ἐχρῆτο τούτῳ τῷ πλεονεκτήματι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν λοιπὸν ταπεινοφρονεῖν, ἀλλὰ λυμαίνεσθαι καὶ διαφθεῖρειν τοὺς μαθητευομένους.

Καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δέκα πέντε.

Τὸ μὲν οὖν δι' αὐτὸν ἀποδημῆσαι, τιμῆς ἦν πολλῆς· τὸ δὲ καὶ 5 ἐπιμεῖναι τοσαύτας ἡμέρας, φιλίας καὶ σφοδροτάτης ἀγάπης.

19 Ἔτερον δὲ τῶν Ἀποστόλων οὐκ εἶδον.

Ὅρα ὡς πρὸς τὸν Πέτρον μείζονα τὴν φιλίαν ἔχει· δι' αὐτὸν ἀπεδήμησε, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔμεινε· ταῦτα δὲ λέγω συνεχῶς καὶ ἄξιῳ φυλάττειν, ἵνα ὅταν λέγῃ, ὅτι ἀντέστην Πέτρῳ, μὴδεὶς 10 ἔχθρας ἢ φιλονεικίας ταῦτα εἶναι νομίσῃ τὰ ῥήματα.

Εἶδον οὖν, φησὶ, τὸν Ἰάκωβον· “εἶδον,” οὐκ ἐδιδάχθην παρ' αὐτοῦ οὐδέν. Ὅρα δὲ μεθ' ὅσης τιμῆς καὶ τοῦτον ὠνόμασεν· ἐνῆν γὰρ καὶ ἐξ ἐτέρου γνωρίσματος, τοῦτον ποιῆσαι δῆλον, καὶ εἰπεῖν τὸν τοῦ Κλοπᾶ, ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ 15 τῶν Ἀποστόλων σεμνολογήματα ἴδια ἐνόμιζεν, ὡς ἑαυτὸν ἐπαίρων οὕτω σεμνύνει κακεῖνον, εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.

Καίτοι γε, οὐδὲ κατὰ σαρκὰ ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὕτως ἐνομίζετο.

20 Ἄ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὐ ψεύδο- 20 μαι.

Εἶδες διὰ πάντων ὁμοίως ἐκλάμπουσιν τῆς ἀγίας ταύτης ψυχῆς τὴν ταπεινοφροσύνην; καθάπερ γὰρ ἐν δικαστηρίῳ ἀγωνιζόμενος καὶ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἐσπούδακεν ἀπολογήσασθαι.

21 Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς 25 Κιλικίας.

Μετὰ τὸ τὸν Πέτρον ἰδεῖν, πάλιν ἔχεται τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ προκειμένου· τῆς μὲν Ἰουδαίας οὐχ ἀπτόμενος, διὰ τε τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἀπεστάλθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ἐπ' ἀλλό- 30 τριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν· διόπερ οὐδὲ κατὰ ψιλὴν αὐτὸ συντυχίαν εἶδε· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον. “Ἡμῖν γάρ,” φησιν, “ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας· μόνον “δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτὲ, νῦν εὐαγγελίζεται

“τὴν πίστιν ἣν ποτὲ ἐπόρθει” ταῦτα φησὶν ἵνα μάθῃς ὅτι τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ κηρῦξαι αὐτοῖς περιτομὴν, ὅτι οὐδὲ ἀπ’ ὅψεως γνώριμος ἦν αὐτοῖς.

Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν.

Σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὸν κανόνα αὐτοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης. 5 οὐκ εἶπε καὶ ἐθαύμαζόν με, ἐπῆνουν, ἐξεπλήττοντο, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἔδειξεν ὢν. τὸν γὰρ Θεόν, φησὶν, ἐδόξαζον ἐν ἐμοί.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπιμαρτυρήσεως εἰς τὴν ἐν πίστει ζωὴν.

1 Ἐπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἀνέβην εἰς τὰ Ἱερο- 10 σόλυμα, μετὰ Βαρνάβα συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον· ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν.

Τῆς μὲν πρώτης ἀναβάσεως τὴν αἰτίαν, Πέτρον εἶναι φησί· τῆς δὲ δευτέρας, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος.

2 Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον ὃ κηρύσσω ἐν 15 τοῖς ἔθνεσι· κατ’ ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον.

Οὐκ αὐτὸς ἔδειτο μαθεῖν ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔτρεχεν, ἀλλ’ ἵνα οἱ ἐγκαλοῦντες πληροφορηθῶσιν.

Ἐπειδὴ γὰρ μείζονα περὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου δόξαν εἶχον, 20 καὶ διαστασιάζειν αὐτοὺς ᾤοντο, διὰ τὸ τὸν μὲν ἄνευ περιτομῆς κηρύττειν, ἐκείνους δὲ ταύτην συγχωρεῖν, καὶ παράνομα πράττειν αὐτὸν ᾤοντο καὶ εἰς κενὸν τρέχουν, ἀνῆλθον, φησί, καὶ ἐκοινωσάμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον· οὐχ ἵνα αὐτός τι μάθω, ὃ καὶ προῖον σαφέστερον λέγει, ἀλλ’ ἵνα διδάξω αὐτοὺς ταῦτα ὑποπτεύοντας, 25 ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τρέχω· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὴν τοιαύτην προοράμενον φιλονεικίαν, παρεσκεύασεν αὐτὸν ἀνελθεῖν.

Βαρνάβαν καὶ Τίτον ἔλαβον μάρτυρας γενομένους τοῦ κη-
ρύγματος· “καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον ὃ κηρύσσω ἐν
“τοῖς ἔθνεσι” τουτέστι, τὸ χωρὶς περιτομῆς· “κατ’ ἰδίαν δὲ τοῖς 30
“δοκοῦσιν.” Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις πάντες ἐσκανδα-
λίζοντο, εἴτις παραβαίη τὸν νόμον, εἴτις κωλύσειε χρήσασθαι

τῇ περιτομῇ, διὸ καὶ ἔλεγε, “θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες
 “εἰσὶ τῶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων;” καὶ οὗτοι πάντες εἰσὶ
 κατηχημένοι περί σου, ὅτι ἀποστασίαν περί τοῦ νόμου τοῦ Μωϋ-
 σέως διδάσκεις· ἐπεὶ οὖν ἐσκανδαλίζοντο, παρρησίᾳ μὲν παρελ-
 θεῖν καὶ τὸ κήρυγμα ἀποκαλύψαι τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἠνείχετο· κατ’ 5
 ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν ἀνέθετο ἐπὶ Βαρνάβα καὶ Τίτου· ἵν’ οὗτοι
 μάρτυρες ἀξιόπιστοι γένωνται πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι οὐδὲ
 τοῖς Ἀποστόλοις ἔδοξεν ἐναντία ταῦτα εἶναι· ὅταν δὲ λέγῃ “τοῖς
 “δοκοῦσιν,” οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοὺς μεγάλους τοῦτο λέγει,
 ἐπεὶ καὶ περί ἑαυτοῦ φησί, “δοκῶ δὲ καὶ γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν” 10
 ὅπερ ἐστὶ μετριάζοντος, οὐκ ἀναιροῦντος τὸ ἔχειν· οὕτω καὶ ἐν-
 ταῦθα “τοῖς δοκοῦσι” φησί· μετὰ τῆς ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κοινὴν
 πάντων λέγων ψῆφον.

Εἴσεβίот. Ἄλλος δέ φησι· καλῶς τὸ “ἔδραμον” προεί-
 ληπτο γὰρ τὸ κήρυγμα· “τρέχω” δὲ, ἐπειδὴ ἐνείσθηκει. 15

3 Ἀλλ’ οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ Ἑλλήν ὢν, ἠναγκάζετο
 περιτμηθῆναι.

Τοῦτ’ ἐστὶν ἐξ Ἑλλήνων ὢν καὶ ἀκρόβυστος· οὐ μόνον γὰρ
 ἐγὼ οὕτως ἐκήρυττον, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔπραττον· καὶ Τίτον ἀκρό-
 βυστον ὄντα οὐκ ἠνάγκασαν οἱ Ἀπόστολοι περιτμηθῆναι· ὅπερ 20
 ἀποδείξεις ἦν μεστὴ τοῦ μὴ καταγινώσκειν τῶν ὑπὸ τοῦ Παύλου
 λεγομένων ἢ πραττομένων· καὶ τὸ πολλῶ τούτων μεῖζον, ὅτι οὐδὲ
 ἐπικειμένων τῶν ἐναντιουμένων καὶ ταῦτα εἰδόντων, ἠναγκάσθησαν
 οἱ Ἀπόστολοι τοῦτο κελεῦσαι.

4 Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους. 25

Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ψευδάδελφοι; καὶ διατί ψευδαδέλφους
 καλεῖ τοὺς κατὰ τὴν τῶν Ἀποστόλων γνώμην καὶ αὐτοὺς κελεύον-
 τας τοῦτο ποιεῖν; ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ ἐστὶ ταυτὸν κελεύειν γί-
 νεσθαι, καὶ γινόμενον συγχωρεῖν· ὁ μὲν γὰρ προστάττων μετὰ
 σπουδῆς ὡς ἀναγκαῖον καὶ προηγούμενον ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ κελεύων, 30
 τὸν δὲ βουλόμενον μὴ κωλύων, οὐχ ὡς δέον γενέσθαι συγχωρεῖ,
 ἀλλ’ οἰκονομίαν τινὰ πληρῶν. οἱ ψευδάδελφοι τοῖνυν οὐχ ὡς οἰκονο-
 μίαν ποιῶντες, ἀλλ’ ὡς τῆς χάριτος ἐκβαλεῖν καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν
 τῆς δουλείας ζυγὸν ἀγαγεῖν βουλόμενοι· πρώτη μὲν οὖν αὕτη ἡ

διαφορὰ, πολὺ τὸ μέσον ἔχουσα· δευτέρα δὲ, ὅτι οἱ μὲν Ἀπόστολοι ἐν Ἰουδαίᾳ τοῦτο ἐποιοῦν, ἔνθα καὶ ὁ νόμος ἐκράτει· οἱ δὲ ψευδά-
δελφοὶ πανταχοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Τινὲς τὸν “δὲ” σύνδεσμον, περισσὸν ἔφασαν εἶναι. “διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους” ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστίν, 5
ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἑλλην ὦν ἡναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς
παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν
τὸν νόμον.

Οἷτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν
ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ.

10

“Ορα πῶς καὶ τῇ τῶν κατασκοπῶν προσηγορίᾳ τὸν πόλεμον
ἐδήλωσεν ἐκεῖνον· οἱ γὰρ κατάσκοποι, δι’ οὐδὲν εἰσέρχονται, ἀλλ’
ἵνα καταμαθόντες τὰ τῶν ἐναντίων, πρὸς τὸ πορθῆσαι καὶ καθελεῖν
πολλὴν ἑαυτοῖς παρασκευάσωσι τὴν εὐκολίαν· καθάπερ καὶ οὗτοι
τότε ἐποιοῦν, τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν τὴν ἐν Χριστῷ, ὑπὸ τὴν δου- 15
λείαν τὴν παλαιὰν εἰσαγαγεῖν βουλόμενοι· διὸ παρετήρουν περι-
σκοποῦντες ἀκριβῶς τίνες ἀκρόβυστοι· οὐ τῷ τῶν κατασκοπῶν
δὲ ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς λαθραίας εἰσόδου καὶ
παρεισδύσεως τὴν ἐπιβουλήν αὐτῶν ἐνεδείξατο.

5 Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἵξαμεν τῇ ὑποταγῇ.

20

“Ορα λέξεως εὐγένειαν καὶ ἔμφασιν· οὐ γὰρ εἶπε τῷ λόγῳ,
ἀλλὰ “τῇ ὑποταγῇ” οὐ γὰρ ἵνα τί διδάξωσι χρήσιμοι ταῦτα
ἐποιοῦν, ἀλλ’ ἵνα ὑποτάξωσι καὶ δουλώσωνται· διὰ τοῦτο τοῖς μὲν
Ἀποστόλοις εἵξαμεν, τοῖς δὲ οὐκέτι.

Ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. 25

Ἵνα ὅπερ ἔφθην φησὶν εἰπόντες, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων βε-
βαιώσωμεν· “ὅτι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, καὶ γέγονε καινὰ τὰ
“πάντα, καὶ ὅτι εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις” καὶ ὅτι τοὺς
περιτεμνομένους Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσῃ ταύτην τὴν ἀληθείαν
βεβαιοῦντες, οὐδὲ πρὸς ὥραν εἵξαμεν· εἶτα ἐπειδὴ εὐθέως ἀντέ- 30
πιπτεν αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ εἰκὸς ἦν τινὰς λέγειν,
πῶς οὖν ἐκεῖνοι ταῦτα προστάττουσιν; ὅρα πῶς λυεῖ σαφῶς τὴν
ἀντίθεσιν· οὐ γὰρ λέγει τὴν οὔσαν αἰτίαν ὅτι ἕνεκεν οἰκονομίας
τοῦτο ἐποιοῦν οἱ Ἀπόστολοι· ἡ γὰρ ἂν ἐβλάβησαν οἱ ἀκούοντες.

Δεῖ γὰρ τῆς οἰκονομίας ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν, τοὺς μέλλοντας τί καρποῦσθαι παρ' αὐτῆς χρήσιμον· εἰ γὰρ φανεῖ τῶν γινόμενων ἡ πρόφασις, τὸ πᾶν οἰχίσεται· καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποθέσεως χρήσομαι τῷ ὑποδείγματι. οὗτος αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος μέλλων ποτὲ τὸν Τιμόθεον πέμ- 5 πειν Ἰουδαίοις διδάσκαλον, περιτεμὼν αὐτὸν πρότερον, οὕτως ἔπεμψεν· ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσελθὼν μετὰ περιτομῆς, καταλύσῃ περιτομὴν· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς μὲν ἠπίστατο, καὶ Τιμόθεος τοῖς
. . . , ἵνα λύσῃ περιτομὴν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν 10 αὐτοῦ δημηγοροῦντος· νῦν δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοὺς ὠφέλησε· νομίζοντες γὰρ αὐτὸν ὡς νόμου φύλακα τοῦτο ποιεῖν, προσηνῶς αὐτὸν ἐδείξαντο καὶ τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι δὲ κατὰ μικρὸν καὶ παιδευθέντες, ἀπέστησαν τῶν παλαιῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὐ λέγει τῆς οἰκονομίας τὴν πρόφασιν, ἀλλ' 15 ἐτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, οὕτω λέγων,

6 Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὅποιοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει· πρόσωπον ἀνθρώπου Θεὸς οὐ λαμβάνει.

Ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐκ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν Ἀποστόλων, 20 ἀλλὰ καὶ σφόδρα βαρεῖ τοὺς ὑγίους, ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ἀσθενοῦντας· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἐπιτρέπουσιν ἐκεῖνοι περιτέμεσθαι, τὸν λόγον αὐτοῖς τῷ Θεῷ δώσουσιν· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ μεγάλοι εἰσι, καὶ ἔξαρχοι, ὁ Θεὸς αὐτῶν πρόσωπον λήψεται· ἀλλ' οὕτω μὲν σαφῶς οὐκ εἶπε, πεφεισμένως δέ· καὶ οὐκ εἶπεν 25 “ὅποιοί ποτε” εἰσὶν, ἀλλ' “ἦσαν” δεικνὺς, ὅτι καὶ αὐτοὶ λοιποὶ ἦσαν πεπανμένοι τοῦ οὕτω κηρύττειν, ἅτε τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ διαλάμψαντος· τὸ δὲ “ὅποιοί ποτε ἦσαν,” εἰ οὕτω, φησὶν, ἐκήρυττον, αὐτοὶ τὸν λόγον δώσουσιν· οὐ γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ μέλλουσιν ἀπολογεῖσθαι· ταῦτα λέγει, οὐκ ὡς ἀμφιβάλλων, 30 οὐδ' ὡς ἀγνοῶν τὰ ἐκείνων· ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὕτω συμφέρειν νομίζων, μεθοδεύει τὸν λόγον· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ὡς τὴν ἐναντίαν ἔχων τάξιν κατηγορεῖν αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τούτου κατασκευάσῃ μάχης ὑπόθεσιν, ἐπήγαγεν εὐθέως τὴν διόρθωσιν εἰπὼν,

“Οτι ἐμοὶ οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσανέθεντο.

Ἄ μὲν ὑμεῖς λέγετε, φησὶν, οὐκ οἶδα· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, ὅτι ἐμοὶ οὐκ ἠναντιώθησαν, ἀλλὰ καὶ συνεπνευσαν καὶ συνεφώνησαν· τὸ γὰρ “δεξιὰς ἔδωκαν,” ταῦτα ἐστὶ δηλοῦντος· ἀλλὰ τέως, οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλ’ ὅτι οὐκ ἐδίδαξαν, οὐ διώρθωσαν, οὐ 5 πλέον τι προσέθηκαν ὥν ἥδειν καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι διὰ τοῦτο παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι· καὶ κατὰ ἀποκάλυψιν Πνεύματος παρεγενόμην· καίτοι τὸν ἀκρόβυστον εἶχον μετ’ ἐμαν- τοῦ· οὔτε οὖν ἐμοὶ τι πλέον ὥν ἥδειν προσέθηκαν, οὔτε ἐκεῖνον περιέτεμον· ἀλλὰ τουναντίον. τινὲς^c μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν, 10 ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ’ αὐτόν· ἐγὼ δὲ, οὐκ ἂν εἴποιμι τοῦτο· τί γὰρ ἔμελλον παρ’ αὐτοῦ μαθάνειν· καὶ γὰρ ἕκαστος αὐτῶν ἀπηρτισμένος ἦν· εἴτα ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἀντειπεῖν τινὰς, ὅτι εἰ ἐπήνεσαν πῶς τὴν περιτομὴν, οὐκ ἀνεῖλον· εἰ γὰρ ἐπήνεσαν, ἔχρῃν ἀνελεῖν, εἰπεῖν μὲν ὅτι ἀνεῖλον, 15 λίαν ἀναίσχυτον εἶναι ἐνόμιζε, καὶ πρὸς τὰ ὁμολογημένα φανεράν μάχην εἰσάγειν· πάλιν ὁμολογοῦντα τὴν τῆς περιτομῆς συγχώρησιν, εἰς ἐτέραν ἀντίθεσιν ἐμπεσεῖν ἀνάγκην οὔσαν ἑώρα· εἰ γὰρ ἐπήνεσαν τὸ κήρυγμα τὸ σὸν φησὶ, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπέτρεπον μὲν περιτομὴν, ἑαυτοῖς δὲ ἐμάχοντο· τίς οὖν ἡ τούτου λύσις; ὅτι 20 συγκαταβάσεως Ἰουδαϊκῆς ἔνεκεν ταῦτα ἐποιοῦν· ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅλον τῆς οἰκονομίας τὸν θεμέλιον διεσάλευσεν ἄν’ δι’ αὐτὸ τοῦτο μὲν οὐ λέγει· ἀφίησι δὲ αὐτὸ ἐν ἀπορίᾳ καὶ μετέωρον· ἐπάγει δὲ,

7 Ἀλλὰ τουναντίον εἰδότες ὅτι πεπίστευμαι τὸ Εὐαγ- 25 γέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινωνίας.

Περιτομὴν καὶ ἀκροβυστίαν οὐ τὰ πράγματα λέγων αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τούτων γνωριζόμενα ἔθνη· ἐπήγαγε γοῦν,

Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτο- 30 μῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη.

Ὡςπερ οὖν τὴν ἀκροβυστίαν τὰ ἔθνη καλεῖ, οὕτω καὶ περιτο-

^c In marg. ἀνίσταται Θεόδωρον καὶ Σενηριανὸν καὶ Εὐσέβιον.

μὴν Ἰουδαίους· καὶ δείκνυσιν ὁμότιμον αὐτοῖς ὄντα λοιπόν· καὶ οὐ τοῖς ἄλλοις ἑαυτὸν, ἀλλὰ τῷ κορυφαίῳ συγκρίνει· δεικνύς, ὅτι τῆς αὐτῆς ἕκαστος ἀπέλαυσεν ἀξίας· ἐπεὶ γὰρ τὴν περὶ τῆς ὁμοουσίας αὐτῶν κατεσκεύασεν ἀποδείξιν, θαρρῶν λοιπὸν μετὰ παρρησίας διαλέγεται· καὶ οὐκέτι ἴσταται μέχρι τῶν Ἀποστόλων 5 μόνον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀνάγει τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπ' ἐκείνου δοθεῖσαν χάριν αὐτῷ· καὶ μάρτυρας τούτων, τοὺς Ἀποστόλους καλεῖ, καὶ φησὶ,

9 Ὅτι γνόντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι·
Ἰακωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης.

10

Τούτέστιν καταμαθόντες δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

Δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινωνίας.

Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἔδειξε καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο δοκοῦν καὶ τοῖς Ἀποστόλοις; οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδόθη οὐδὲ ἐνήργησεν ἡ χάρις, εἰ μὴ δοκοῦν αὐτῷ τὸ τοιοῦτο κήρυγμα ἦν· καὶ ὅπου μὲν συγ- 15 κρίναι ἑαυτὸν ἔδει, Πέτρου μέμνηται μόνον· ὅπου δὲ μαρτυρίαν καλέσαι, τῶν τριῶν ὁμοῦ, καὶ μετ' ἐγκωμίου· “Κηφᾶς” λέγων “καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στυλοὶ εἶναι” πάλιν οὐ τὸ εἶναι ἀναιρῶν τοὺς δοκοῦντας φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων παραλαμβάνων γνώμην, καὶ λέγων· ὅτι οἱ μεγάλοι καὶ 20 ἐξαίρετοι καὶ οὓς πάντες πανταχοῦ περιφέρουσιν, οὗτοι μόνοι μάρτυρες εἰσὶ τῶν λεγομένων· ὅτι καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα δοκεῖ, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταῦτα ἔμαθον· διὸ καὶ δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ.

Ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. 25

ᾧ συνέσεως ὑπερβολή· δείκνυσιν καὶ τὰ ἐκείνων αὐτοῦ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἐκείνων· ταῦτα γὰρ ἑκατέρωθεν ἔδωκεν.

Εὔσεβιος. Καὶ αἱ δεξιαί· τὴν ὁμονοιάν δηλοῦσι· προστέτακται δὲ φησὶν Ἰάκωβος, διὰ τὸ τοῦ τόπου κύριον εἶναι· διατὶ δὲ ποτὲ μὲν Κηφᾶς, ποτὲ δὲ Πέτρος; οἱ ἐλθόντες εἰς τὴν Γαλα- 30 τίαν καὶ ταραξάντες, Ἰουδαῖοι ἦσαν· Πέτρος οὖν, ὁ κατ' ἐκείνους Κηφᾶς ὀνομαζόμενος· ἵνα οὖν δι' οὗ ἤκουσαν, διὰ τούτου καὶ καλέσῃ, εἴρηται.

10 Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν· ὁ καὶ ἐσπούδασα τοῦτο αὐτὸ ποιῆσαι.

Ἐν μὲν τῷ κηρύγματι, φησὶ, διειλόμεθα τὴν οἰκουμένην. καὶ γὰρ μὲν τοὺς ἐξ ἔθνων, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβον, κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· εἰς δὲ τὴν τῶν πτωχῶν ἐπιμέλειαν τῶν παρὰ 5 Ἰουδαίοις, ἐγὼ παρ' ἑμαυτοῦ συνεισήνεγκα ἐκείνοις. εἰ δὲ πόλεμος ἦν καὶ μάχη, οὐκ ἂν τοῦτο κατεδέξαντο ἐκεῖνοι. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι οἱ πτωχοί; πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐν Παλαιστίνῃ, τὰ ὄντα ἀφηρέθησαν ἅπαντα καὶ πανταχόθεν ἡλαύνοντο· καὶ τοῦτο δηλοῖ, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ λέγων· 10 “καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσ-
“ἐδέξασθε” μέμνηται δὲ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολῇ, διὰ πάντων δεικνύς, ὅτι οὐχ οὕτως οἱ ἐξ Ἑλλήνων πιστεύσαντες ὑπὸ τῶν μενόντων Ἑλλήνων ἐπολεμοῦντο, ὥς οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἡλαύνοντο· τραχύτερον 15 γὰρ πάντων τοῦτο τὸ ἔθνος. διὰ ταῦτα πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε πάσης αὐτοὺς ἀπολαύειν ἐπιμελείας· καὶ διὰ πάντων δείξας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν καὶ τῆς πρὸς Πέτρον γενομένης αὐτῷ ἐν Ἀντιοχείᾳ διαλέξεως μνησθῆναι· καὶ φησὶν οὕτως,

20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς πρὸς Κηφᾶν ἀντιρρήσεως περὶ τῆς ἐν πίστει καὶ οὐκ ἐν νόμῳ σωτηρίας.

11 Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιοχείαν, κατὰ πρόσωπον
12 αὐτῷ ἀντέστην· ὅτι κατεγνώσμενος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ 25 ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτι δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

Πολλοὶ τῶν ἀναγινωσκόντων ἀπλῶς τουτὶ τὸ χωρίον τῆς Ἐπιστολῆς, νομίζουσι τοῦ Πέτρου τὸν Παῦλον κατηγορεῖν ὑπόκρισιν· 30 ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἅπαγε πολλὴν γὰρ εὐρήσομεν

καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν ἐγκεκρυμμένην ἐνταῦθα, πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν.

Οἱ Ἀπόστολοι, καθὼς ἔφθην εἰπὼν, ἐν Ἱεροσολύμοις συνεχῶ-
 ρουν περιτέμνεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἀθρώως ἀποσπάσαι τοῦ νόμου· ἐν
 Ἀντιοχείᾳ δὲ ἐλθόντες, οὐδὲν τοιοῦτο παρετήρουν λοιπόν· ἀλλὰ 5
 μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν πιστευόντων ἀδιαφόρως ἔζων.

Ὁ δὲ καὶ Πέτρος ἐποίει τότε· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύ-
 μων οἱ εἰδότες αὐτὸν ἐκεῖ οὕτω κηρύττοντα, οὐκ ἐποίει τοῦτο,
 φοβούμενος πλῆξαι ἐκείνους, ἀλλ' ἀνέθετο· δύο ταῦτα οἰκονομῶν,
 καὶ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τὸ παρασχεῖν εὐλο- 10
 γον Παύλῳ τῆς ἐπιτιμήσεως πρόφασιν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ ἐν Ἱερο-
 σολύμοις κήρυξας μετὰ περιτομῆς μετέθετο ἐς Ἀντιοχείαν, ἔδοξεν
 ἂν τοῖς ἐξ Ἰουδαίων διὰ τὸν τοῦ Παύλου φόβον ταῦτο ποιεῖν· καὶ
 κατέγνωσαν ἂν αὐτοῦ πολλὴν τὴν εὐκολίαν οἱ μαθηταί· οὐ μικρὸν
 δὲ τοῦτο σκάνδαλον ἔμελλε γίνεσθαι· τῷ μέντοι Παύλῳ πάντα 15
 σαφῶς εἰδότε, μεταστὰς, οὐκ ἂν τοσαύτην παρέσχεν ὑπόνοιαν·
 καὶ γὰρ ἤδει τὴν γνώμην μεθ' ἧς ἐγένετο ταῦτα. διὸ καὶ Παῦλος
 ἐπιπλήττει καὶ Πέτρος ἀνέχεται· ἵνα ἐγκαλουμένου τοῦ διδασκά-
 λου καὶ σιγῶντος, εὐκολώτερον οἱ μαθηταὶ μετάθωνται. εἰ μὲν
 γὰρ μηδενὸς γενομένου τοιοῦτου παρήνεσεν ὁ Παῦλος, οὐδὲν ἂν 20
 εἰργάσατο μέγα· νῦν δὲ ἀφορμὴν λαβὼν ἐπιτιμήσεως σφοδροτέ-
 ρας, πλείονα τοῖς μαθηταῖς Πέτρου τὸν φόβον ἐνέθηκε. καὶ γὰρ
 εἰ μὲν ἀκούων ταῦτα Πέτρος ἀντέλεγε, καλῶς ἂν τις ἐμέμψατο
 ὡς τῆς οἰκονομίας ἀνατρεπομένης· νυνὶ δὲ ἐκείνου μὲν ἐπιτιμῶν-
 τος, τούτου δὲ σιγῶντος, πολὺς τοῖς ἐξ Ἰουδαίων φόβος ἐγίνετο· 25
 διὸ καὶ σφοδρῶς ἐχρήσατο τῷ Πέτρῳ.

Καὶ σκόπει μεθ' ὅσης ἀκριβείας κέχρηται τῷ λόγῳ διδούς
 τοῖς συνετοῖς ἰδεῖν, ὅτι οὐ μάχης ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλ' οἰκονομίας·

“ὅτε γὰρ ἦλθε,” φησὶ, “Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον
 “αὐτῷ ἀντέστην ὅτι κατεγνωσμένος ἦν.” οὐκ εἶπεν ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' 30
 ὑπὸ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ αὐτὸς κατεγίνωσκεν, οὐκ ἂν παρητήσατο
 καὶ τοῦτο εἰπεῖν· καὶ τὸ “κατὰ τὸ πρόσωπον δὲ ἀντέστην,”
 σχῆμα ἦν· εἰ γὰρ ὄντως ἐμάχοντο, οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν μαθητῶν
 ἀλλήλοις ἐπετίμησαν· σφόδρα γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐσκανδάλισαν· νυνὶ

δὲ αὐτοῖς λυσιτελοῦσα ἦν ἢ ἐν τῷ φανερῷ μάχῃ· καὶ ὥσπερ ὁ Παῦλος εἶξεν αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν Ἀντιο-
χείᾳ.

Τίς οὖν ἡ κατάγνωσις; “Πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθεῖν τινὰς ἀπὸ
“Ἰακώβου,” αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ διδάσκαλος ἐν Ἱεροσολύμοις, “μετὰ 5
“τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν. “Ὅτε δὲ ἤλθον, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν
“ἐαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.” Οὐ τοῦτο φοβούμε-
νος μὴ κινδυνεύσῃ· ὁ γὰρ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἐν Ἱεροσο-
λύμοις μὴ φοβηθεὶς, πολλῷ μᾶλλον τότε. ἀλλ’ ἵνα μὴ ἀποστῶ-
σιν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς λέγει Γαλάταις· “φοβοῦμαι μήπως εἰκῇ 10
“κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς.” καὶ πάλιν· “φοβοῦμαι μήπως, ὥς ὁ
“ὄφιος Εὐὰν ἠπάτησε, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν.” ὁ μὲν γὰρ
τοῦ θανάτου φόβος ἀδιάφορος ἦν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῆς ἀπωλείας
τῶν μαθητῶν, σφόδρα αὐτῶν κατέσεισε τὴν ψυχὴν.

Ὡστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑπο- 15
κρίσει.

Μὴ θαυμάσης εἰ τὸ πρᾶγμα ὑπόκρισιν καλεῖ· οὐ γὰρ βούλε-
ται, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐκκαλύψαι τὴν γνώμην, ἵνα ἐκεῖνοι κατορ-
θωθῶσιν.

Ἐπειδὴ γὰρ σφοδρῶς ἀντεῖχοντο τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο καὶ ὑπό- 20
κρισιν καλεῖ τὸ γιγνόμενον καὶ σφόδρα ἐπιπλήττει, ὥστε πρόρρι-
ζον αὐτῶν ἀνελεῖν τὴν πρόληψιν· καὶ ἀκούων ταῦτα Πέτρος,
συνυποκρίνεται ὡς ἁμαρτάνων, ἵνα ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιτιμῇσει
διορθωθῶσιν. εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος ἐπίπληξεν,
ἡγανάκτησαν ἂν καὶ διέπτυσαν· οὐ γὰρ πολλὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν 25
εἶχον· νυνὶ δὲ τὸν διδάσκαλον ὁρῶντες ἐπιτιμώμενον
οὔτε καταφρονῆσαι, εἰπεῖν τοῖς λεγομένοις εἶχον.

13 Ἀλλ’ ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

Μὴ δὲ αὕτη ὑμᾶς θορυβεῖτω ἡ λέξις· οὐ γὰρ Πέτρου κατα- 30
γιγνώσκων ταῦτα λέγει· ἀλλ’ οὕτως χαρακτηρίζει τὴν λέξιν, ὥς
συμφέρον ἦν ἀκοῦσαι τοὺς διὰ τῆς ἐπιτιμῆσεως Πέτρου μέλλον-
τας βελτίους γενέσθαι.

14 Εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων.

Εἶδες πῶς τοὺς ἄλλους διορθοῦται ; διὰ γὰρ τοῦτο “ ἔμπροσθεν,” ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι ἀκούσαντες φοβηθῶσιν.

Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς ζῆς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν. 5

Καίτοι οὐ τὰ ἔθνη αὐτῷ συναπήχθη, ἀλλ’ οἱ Ἰουδαῖοι· τί οὖν ἐγκαλεῖς ὃ μὴ γέγονε ; τί δὲ μὴ τρέπῃς τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ὑποκρινομένους τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ’ ἐπὶ τὰ ἔθνη ; διατί δὲ Πέτρῳ μόνῳ ἐγκαλεῖς, εἰ καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῷ συνυπεκρίθησαν ; καὶ μὴν αὐτὸς ὑπεστέλλετο μόνος· τὸ οὖν ἐστὶν ὃ κατασκευάσαι βούλε- 10 ται, ἀνύποπτον ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν. εἰ μὲν γὰρ εἶπε κακῶς ποιεῖς τὸν νόμον τηρῶν, ἐπετίμησαν ἂν οἱ ἐξ Ἰουδαίων αὐτῷ ὡς θρασυνομένῳ κατὰ τοῦ διδασκάλου· νυνὶ δὲ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἐγκαλῶν αὐτῷ μαθητῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν λέγω, εὐπαράδεκτον ποιεῖται ταύτῃ τὸν λόγον· καὶ οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων ἀπο- 15 στήσαι τὴν ἐπιτίμησιν, τῷ Ἀποστόλῳ περιστῆσαι πᾶσαν αὐτήν· εἰ γὰρ σὺ, φησὶν, Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῆς καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊ- “ κῶς” μονονουχὶ διαρρήδην λέγων, μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον· ἰδοὺ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῇ· ἀλλ’ οὕτω μὲν οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο τὴν παραίνεσιν· προσχῆματι δὲ ἐπιτι- 20 μήσεως τῆς ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν, ἐκκαλύπτει τοῦ Πέτρου τὴν γνώμην· καὶ γὰρ αἱ ἐπιπλήξεις, ὅταν μὴ σφόδρα φορτικαὶ ᾖσι, τότε μάλιστα δύνανται εὐπαράδεκτοι γίνεσθαι· οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξ ἐθνῶν τίς ἠδύνατο ἐγκαλέσαι τῷ Παύλῳ τὸν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ποιου- μένῳ λόγον· τοῦτο δὲ ὅλον κατώρῃσε σιγήσας καὶ καταδεξάμενος 25 ὑποκρίσεως δόξαν λαβεῖν ὁ Πέτρος, ἵνα ἀληθοῦς ὑποκρίσεως ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἰουδαίους.

Ταῦτα μὲν ἐνταῦθα ὁ μακάριος Ἰωάννης^d φησὶν. ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῷ ἰδικῶς εἰρημένῳ αὐτῷ εἰς τὰ προκειμένα ῥητὰ, προστί- θησι καὶ ταῦτα. τινὲς φασὶ, οὐκ ἦν οὗτος ὁ Πέτρος ὁ τῶν Ἀπο- 30 στόλων πρῶτος, ὁ παρὰ τοῦ Κυρίου τὰ πρόβατα πιστευθεῖς, ἀλλ’ ἕτερός τις εὐτελής καὶ ἀπερριμμένος· πόθεν τοῦτο δῆλον φασίν,

^d Scil. Chrysostomus.

ὅτι ἐπήγαγεν ὁ Παῦλος “ ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῷ
 “ τῇ ὑποκρίσει.” τῷ γὰρ εἶπεῖν “ ὥστε καὶ Βαρνάβας,” δηλοῦν-
 τός ἐστιν, ὅτι πολὺ τοῦτο θαυμασιώτερον ἦν τοῦ Πέτρον ἀπαχθῆ-
 ναι· ὡς γὰρ μείζονα αὐτὸν τιθεῖς, οὕτως εἶπεν. ἀλλὰ ταῦτα, οὐκ
 ἐστίν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ μείζων ἦν ὁ Βαρνάβας, διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτῳ 5
 θαυμάζει μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ Πέτρῳ, ἀλλ’ ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἰς τὴν
 περιτομὴν ἀπεστάλη· Βαρνάβας δὲ μετὰ Παύλου τοῖς ἔθνεσιν
 ἐκήρυσσε, καὶ πανταχοῦ τῷ Παύλῳ συνέζευκτο· διὰ τοῦτο τοίνυν
 θαυμάζει ὅτι καὶ αὐτὸς συναπήχθη, ἐπειδὴ μετ’ αὐτοῦ κηρύττων
 αἰεὶ, καὶ οὐδὲν κοῖνον πρὸς Ἰουδαίους ἔχων, ἀλλ’ ἐν τοῖς ἔθνεσι 10
 διδάσκων καὶ αὐτὸς συναπήχθη.

“ Ὅτι δὲ Πέτρος ἐστὶ περὶ οὗ ταῦτα φησὶ, δῆλον ἐκ τῶν ἀνω-
 τέρῳ καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· τῷ γὰρ εἶπεῖν “ κατὰ πρόσωπον
 “ αὐτῷ ἀντέστην” καὶ ὡς μέγα θεῖναι τοῦτο, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦν-
 τος ἦν, ἀλλ’ ὅτι οὐκ ᾔδεσθη τοῦ προσώπου τὸ ἀξίωμα· οὐκ ἂν δὲ 15
 περὶ ἑτέρου λέγων, ὅτι κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὡς μέγα τί
 τοῦτο ἔθηκε· πάλιν εἰ ἄλλος ἦν Πέτρος, οὐκ ἂν ἡ μετὰστασις
 αὐτοῦ τοσοῦτον ἴσχυεν ὥστε καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφελκύσασθαι
 Ἰουδαίους διὰ τὸ τοῦ προσώπου ἀξίωμα. ὅτι μὲν οὖν Πέτρος ἦν,
 ἐκ τούτων δῆλον. εἰ δὲ βούλεσθε καὶ τὴν ἕτεραν λύσιν ἐροῦμεν. 20

Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ἕτερα; ὁ Πέτρος ἐπεθύμει καὶ τοὺς ἐξ Ἱερο-
 σολύμων κατελθόντας τοὺς ἀπὸ Ἰακώβου, ἀπαλλάξαι τῆς παρατη-
 ρήσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς· ἀλλ’ εἰ μὲν αὐτὸς ταύτην εἰσηγήσατο τὴν
 γνώμην, ὡς ἐναντία ἑαυτῷ δημηγορῶν, καὶ τοῖς ὑπ’ αὐτῷ γεγενη-
 μένοις πᾶσι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, ἐσκανδάλισεν ἂν τοὺς 25
 μαθητάς. πάλιν εἰ Παῦλος πρὸς αὐτοὺς τοῦτον ἀπέτεινε τὸν
 λόγον, οὐδ’ ἂν προσέσχον, οὐδ’ ἂν ἠνέσχοντο τῆς ἀκροάσεως. οἱ
 γὰρ καὶ χωρὶς τούτου μισοῦντες αὐτὸν καὶ ἀποστρεφόμενοι διὰ
 τὴν τοιαύτην φήμην, πολλῶ μᾶλλον εἰ καὶ συμβουλευόντος ταῦτα
 ἤκουσαν· τί οὖν γίνεται; Ἰουδαίοις μὲν οὐδὲν ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐξ 30
 Ἰακώβου· δέχεται δὲ τὴν ἐπιτίμησιν ὁ Πέτρος παρὰ τοῦ Παύλου·
 ἵνα ἐγκαλούμενος παρὰ τοῦ συναποστόλου, δικαίαν σχῇ λοιπὸν
 παρρησίαν τοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐπιπληῆσαι· καὶ ἐπιτιμᾶται μὲν
 ὁ Πέτρος, διορθοῦνται δὲ οἱ μαθηταί. διὰ τοῦτο κατὰ πρόσωπον
 αὐτῷ ἀντέστη· καὶ πάλιν εἶπε, “ τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων.” ὁ 35

δὲ Πέτρος ἀνέχεται καὶ σιγᾷ καὶ οὐκ ἀντιλέγει· οἶδε γὰρ τὴν γνῶμην μεθ' ἧς ὁ Παῦλος ἐπετίμα· καὶ τὸ πᾶν ὁ Πέτρος κατώρθωσε σιγήσας· ἡ γὰρ τούτου σιγῇ, διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐγίνετο, τοῦ μηκέτι τοῖς νομίμοις ἐνέχεσθαι· οὐ γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἐσίγησέ φησιν, εἰ μὴ συνήδει δικαίως ἐπιτιμῶντι τῷ 5 Παύλῳ. ἐλέγχει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς προτέρας ἀναστροφῆς, ἵνα μὴ ἐκ τῆς Παύλου γνώμης ἢ παραίνεσις καὶ ἡ συμβολή, ἀλλ' ἐκ τῆς Πέτρου κρίσεως τῆς ἡδὴ γεγενημένης τὴν σύνεσιν Παύλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς εἰρημένων· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὢν ἐθνικῶς ἔζης, 10 ἀλλὰ “ζῆς” ὥστε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνῶμην ἔχεις· καὶ οὐκ εἶπε τί τοὺς Ἰουδαίους ἀναγκάζεις Ἰουδαῖζειν; ἀλλὰ “τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαῖζειν;” ἵνα ἐν προσχήματι τῆς τῶν ἐθνῶν κηδεμονίας, πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς συνηθείας· οἱ γὰρ συναπαχθέντες οὐχ οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι. καὶ ἵνα μάθητε 15 ὅτι οὐκ ἐπιτίμησις ἦν κατὰ Πέτρου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ παραίνεσις καὶ διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τάξει τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατὰ Πέτρον, ἄκουσον τῶν ἐξῆς,

15 Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί.

Ταῦτα γὰρ λοιπὸν διδάσκοντός ἐστι, καὶ οὐκέτι εἰς Πέτρον τὸ 20 πᾶν περιίστησιν, ἀλλὰ κοινοῖ τὸν λόγον.

Εἰ μὲν γὰρ ὡς διδάσκων ἐξ ἀρχῆς εἰσέβαλεν, οὐκ ἂν ἠνέσχοντο Ἰουδαῖοι· νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἐπιτιμήσεως λαβὼν, καὶ δοξάσας δικαίαν ποιεῖσθαι κατὰ τοῦ Πέτρου τὴν ἐπιτίμησιν, ὡς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἔλκοντος πρὸς τὴν τῶν νομίμων παρατήρησιν, ἐκβαίνει λοι- 25 πὸν εἰς παραίνεσιν ἀδεῶς, ὡς τῆς ἀκολουθίας εἰς τοῦτο ἀγούσης αὐτόν. ἵνα γὰρ μή τις ἀκούσας τί τὰ ἔθνη Ἰουδαῖζειν, νομίσῃ ὅτι μόνοις ἐκείνοις οὐκ ἔξεστιν Ἰουδαῖζειν, τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαφίεται, εἰς αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους τὸν λόγον περιίστησι· τί λέγω φησὶν περὶ ἐθνῶν, Ἰουδαίων ἢ τῶν λοιπῶν; ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι· 30 ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι· καὶ οὐ τοῦτο μόνον λέγει τὸ δικαίωμα ὅτι οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ ἐκ προγόνων Ἰουδαῖοι καθάπαξ ἀπέστημεν τοῦ νόμου· ποίαν οὖν ἔχοιμεν ἀπολογίαν ἐτέρους εἰς τοῦτο ἔλκοντες;

ΣΧΟΛΙΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀντὶ τοῦ ἐκ γένους καὶ οὐ προσήλυτοι. ὁρᾷς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται, καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθουσιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γὰρ “ φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ “ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ,” καὶ αἰτίαν τίθουσιν εὐλογον δι’ ἣν ἀπέστησαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

5

- 16 Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου.

“Ορα καὶ ἐνταῦθα πῶς μετὰ ἀσφαλείας ἅπαντα φθέγγεται· οὐ γὰρ ὡς πονηρὸν, ἀλλ’ ὡς ἀσθενῆ, φησὶν, αὐτὸν εἰάσαμεν· εἰ τοίνυν οὐ παρέχει δικαιοσύνην ὁ νόμος, περιττὸν τὸ τῆς περιτομῆς· ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως· προῖων δὲ δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον· ὅπερ καὶ μάλιστα παρατηρητέον· πῶς παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν φησὶν “ οὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου.” 15 προβαίνων δὲ καὶ φορτικώτερον φθέγγεται.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶ, εἰ γὰρ ἐξ ἔργων οὐδεὶς δικαιούται τῶν πόνον φερόντων, ἐκ δὲ πίστεως, ὅπου τὸ τῆς εὐκολίας, καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης μέγα, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον, φησὶν, εἰάσαντας νόμον ἀρκεῖσθαι τῇ χάριτι; ἐξ ἔργων νόμου λέγει μὴ δικαιούσθαι, οὐκ 20 ἐξ ἐντολῶν· ἡ γὰρ ἐντολὴ δικαιοῖ ἀκουομένη· τὸ δὲ ἔργον ἦν τὸ δυσκατόρθωτον.

- 17 Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοὶ· ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος;

ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ γὰρ οὐκ ἰσχύει ἡ εἰς αὐτὸν πίστις 25 δικαιῶσαι, ἀνάγκη πάλιν λοιπὸν τοῦ νόμου ἔχεσθαι. ὅτι τὸν νόμον ἀφέντες διὰ τὸν Χριστὸν καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ τῆς ἀφέσεως· ἀλλὰ καὶ κατακρινόμενοι, τῆς τὸ αἷτιον γιγνόμενον φεντες πρὸς τὴν πίστιν ὑποτομολήσαμεν, ὁρᾷς τί κατασκευάζουσιν οἱ Ἰουδαῖζοντες; τὸν 30 Χριστὸν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν αἷτιον, τοῦτον καὶ ἁμαρτίας ἡμῖν ἀποφαίνουσιν αἷτιον· καθὼς καὶ Παῦλός φησι· “ ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος;” εἴτα εἰς ἄτοπον τὸν λόγον ἀπαγαγὼν,

οὐκ ἔδεήθη λοιπὸν κατασκευῆς πρὸς τὴν ἀνατροπὴν, ἀλλ' ἤρκεσθη τῇ ἀπαγορεύσει μόνον, εἰπὼν “ μὴ γένοιτο.” πρὸς γὰρ τὰ λίαν ἀναίσχυντα καὶ ἀναιδῆ, οὐδὲ κατασκευαστικῶν δεῖ λόγων· ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἀπαγορεῦσαι μόνον.

18 Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παρα-5
βάτην ἑμαυτὸν συνίστημι.

Ἐκεῖνοι δεῖξαι ἐβούλοντο ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον παραβάτης· οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου· οὐ γὰρ κατέλυσα, τὸν νόμον, φησί. ὁ δὲ λέγει, τουτέστι· πέπαυται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὡμολογήσαμεν, δι' ὧν ἀφέντες αὐτὸν κατεφύγομεν ἐπὶ τὴν 10
ἐκ τῆς πίστεως σωτηρίαν. ἂν τοίνυν φιλονεικήσωμεν στῆσαι αὐτὸ τοῦτο, παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν.

(Εἴσεμβίот.) Ἄλλος δὲ φησι. Ἡ ἐκκλησία νόμον οὐ τηροῦσα, νόμον πεπλήρωται ὁ νόμος καὶ 15
πέπαυται. καὶ μὴ τηρῇ νόμον, οὐ παρανομεῖ· ὁ δὲ πότε μὲν ἐσθίων τὰ ἀπηγορευμένα ὑπὸ τοῦ νόμου· πάλιν δὲ μὴ ἐσθίων, τῷ ἐκ δευτέρου μὴ ἐσθίειν, μηνύει ὅτι ἰσχύει ὁ νόμος καὶ μένει εἰς ὃν ἀνατρέχει· οὐκ οὖν ἐπειδὴ μένει ὁ νόμος, αὐτὸς δὲ παρὰ τὰ νόμιμα ἔφαγε, καλῶς ἀκούεις ταῦτα. 20

(Σεθηριανός.) Καὶ ἄλλος πάλιν φησί, πρὸς τὸν Πέτρον ὁ λόγος· σὺ κατέλυσας αὐτὰ δόγματι, ὅπερ ἀπεστάλη παρ' ὑμῶν τοῖς Ἀντιοχεῦσι καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· ἀπρεπὲς οὖν ταῦτα διδάσκειν ἑτέρους, ὧν τῆς ἐπιμελείας ἀπέστης, καὶ ἰδίῳ κατέλυσας δόγματι. 25

19 Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον.

Διπλὴν ἔχει τοῦτο τὴν θεωρίαν· ἡ γὰρ νόμου τοῦ τῆς χάριτος φησί· οἶδε γὰρ καὶ τοῦτον νόμον καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· “ ὁ δὲ “ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσέ με” ἡ νόμον ἐνταῦθα, τὸν παλαιὸν λέγει· δεικνὺς ὅτι διὰ τούτου τοῦ νόμου τῷ νόμῳ 30
ἀπέθανε· τουτέστιν αὐτὸς με ὁ νόμος ἐνήγαγεν εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν αὐτῷ· εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω· καὶ τινὶ τρόπῳ Μωϋσῆς φησι, “ προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμὲ, αὐτοῦ

“ἀκούσεσθε” περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων· ὥστε οἱ μὴ τούτῳ πειθόμενοι παραβαίνουσι τὸν νόμον.

Τοῦ Χρῆστου. Καὶ ἐτέρως δὲ πάλιν νοητέον ἡμῖν τοῦτο· τὸ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον· ὁ γὰρ νόμος πάντα κελεύει ποιεῖν τὰ γεγραμμένα, καὶ τὸν μὴ ποιοῦντα κολάζει· οὐκ οὖν ἅπαντες 5 αὐτῷ τετελευτήκαμεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. καὶ ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα μεμετρημένως ποιεῖται τὴν πρὸς αὐτὸν μάχην· οὐ γὰρ εἶπε, νόμος μοι ἀπέθανεν, ἀλλ’ “ἐγὼ τῷ νόμῳ ἀπέθανον” ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ὥσπερ τὸν νέκρον καὶ τεθνεῶτα οὐκ ἔστιν ὑπάγειν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως καὶ ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς 10 ἀρᾶς τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα, τῷ γὰρ λόγῳ τῷ ἐκείνου ἀπέθανον· μὴ τοίνυν ἐπιτατιέτω τῷ τεθνεῶτι, ὃν καὶ αὐτὸς ἀνείλε· καὶ θάνατον οὐ τὸν σωματικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν· δι’ οὗ καὶ τὸν σωματικὸν ἐπήγαγεν· ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν.

15

20 “Ἵνα γὰρ ζήσω Θεῷ Χριστῷ συνεσταύρωμαι.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν “ἀπέθανον” ἵνα μὴ τίς εἴπῃ, πῶς οὖν ζῆς; ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς· καὶ ἔδειξεν ὅτι ὁ μὲν νόμος, ζῶντα ἀπέκτεινεν· ὁ δὲ Χριστὸς νεκρὸν λαβὼν, διὰ θανάτου ἐξω- 20 γόνησε· καὶ διπλοῦν τὸ θαῦμα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸν νεκρὸν ἐξωποιοῖ, καὶ διὰ θανάτου τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο· ζωὴν δὲ λέγει νῦν τὴν ἀθάνατον. τοῦτο γάρ ἐστιν “ἵνα Θεῷ ζήσω, Χριστῷ συνε- “σταύρωμαι.” καὶ πῶς ὁ ζῶν καὶ ἐμπνέων συνεσταυρώθῃς; φησὶν, ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθῃ, δῆλον· σὺ δὲ πῶς ἐσταύρωσαι καὶ ζῆς;

25

Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.

Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν “Χριστῷ συνεσταύρωμαι,” τὸ βάπτισμα ἠνέξατο. τὸ δὲ εἰπεῖν “ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ,” τὴν μετὰ ταῦτα πολιτείαν δι’ ἧς νεκροῦται ἡμῶν τὰ μέλη. Τί οὖν ἐστι τὸ “ζῇ δὲ “ἐν ἐμοὶ Χριστός;” οὐδὲν γίνεται, φησὶν, ὑπ’ ἐμοῦ ὢν ὁ Χριστὸς 30 οὐ βούλεται· ὥσπερ γὰρ θάνατον λέγει οὐ τοῦτον τὸν κοινόν, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, οὕτω καὶ ζωὴν τὴν ἐκείνων ἀπαλλαγὴν. Θεῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ζῆν, ἀλλ’ ἢ νεκρωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς τὸν σωματικὸν ὑπέστη θάνατον, οὕτως ἐγώ

τὸν κατὰ τῆς ἀμαρτίας. “Νεκρώσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν τὰ
 “ἐπὶ τῆς γῆς, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία.” καὶ
 πάλιν λέγει, “ἄρα ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη,” ὅπερ
 ἐν τῷ λούτρῳ γέγονε. μετὰ δὲ ταῦτα· ἐὰν μὲν ἦς νεκρὸς τῇ ἀμαρ-
 τία, ζῆς τῷ Θεῷ· ἐὰν δὲ πάλιν αὐτὴν ἀναστήσης, ἐλυμῆνω τὴν 5
 τοιαύτην ζωὴν· ἀλλ’ οὐχ ὁ Παῦλος τοιοῦτος· διέμενε δὲ διόλου
 νεκρός. εἰ τοίνυν ἐν τῷ Θεῷ ζῶ, φησὶν, ἕτεραν παρὰ τὴν ἐν τῷ
 νόμῳ ζωὴν, καὶ νεκρὸς ἐγενόμην τῷ νόμῳ, οὐδὲν τοῦ νόμου φυλάτ-
 τειν δύναμαι· καὶ οὐκ εἶπε ζῶ ἐγώ· ἀλλὰ “ζῇ ἐν ἐμοὶ Χριστός.”
 τίς ταύτην τολμήσει ῥῆξαι τὴν φωνήν;

10

Ἐπειδὴ γὰρ εὐήνιον ἑαυτὸν τῷ Χριστῷ κατεσκεύασε, καὶ
 πάντα ἐξέβαλε τὰ βιωτικά, καὶ πρὸς τὸ θέλημα τὸ ἐκείνου πάντα
 ἔπραττεν, οὐκ εἶπε ζῶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ’ ὁ πολλῶν πλεῖον ἦν, “ζῇ
 “δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός.”

Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀμαρτία ὅταν κρατήσῃ, αὕτη ἐστὶν ἡ ζῶσα, πρὸς 15
 ἃ βούλεται τὴν ψυχὴν ἄγουσα, οὕτως ἂν ἐκείνης νεκρωθείσης, τὰ
 Χριστῷ δοκοῦντα γίνεται, οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ λοιπὸν ἔστιν ἡ τοιαύτη
 ζῶη, αὐτοῦ ζῶντος ἐν ἡμῖν, τουτέστιν, ἐνεργοῦντος, κρατοῦντος.

Ἄλλος δὲ φησιν· ὁ νόμος, σωματικῶν ἔχει τὴν ἐργασίαν καὶ
 τὴν ἀπόλαυσιν· τὸ δὲ φάγε, καὶ τό δε μὴ φάγῃς· Σάββατον 20
 τήρησον, περιτομήν· ἡ χάρις οὐ βούλεται σε διὰ τούτων εὐδο-
 κимεῖν ἐνεκρῶθ τούτοις τὴν χρεῖαν ἔχω νόμου· ζῶ . . .
 . . . ἐγώ, ζῇ δὲ ἐμοὶ ὁ Χριστός· ὁ ἐγὼ ἔζων ἐμαυτῷ, ὑπὸ νόμον
 ἤμην· ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ζῇ ἐν ἐμοί, ὁ μηκέτι ὑπὸ νόμον ἀλλ’ ἐν
 οὐρανοῖς, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀθετῶ τὸν ἐν ἐμοὶ ζῶντα. 25

Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ.

Πιστεύω γὰρ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
 ᾧ πιστεύω, ἐν δεξιά τοῦ Πατρὸς, ἐν οὐρανοῖς πολιτεύομαι· ὁ δὲ
 νόμος, ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς εἶχε τὰς τηρήσεις· οὐκ ἄρα ὑπόκειμαι
 νόμῳ.

30

(Θεόδωρος.) Ἄλλος πάλιν ᾧδε φησὶν· ἐπειδὴ ἐν τῷ βαπτί-
 σματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν,
 συσταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ· ὥς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυ-
 ροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον

τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς ὁμοίοις γιγνόμενοι, ἐπ' ἔλπιδι τοῦ καὶ πάντη πότε μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίνη· τοῦτο οὖν λέγει· “ ὅτι συνεσταύρωμαι,” φησὶν, “ τῷ “ Χριστῷ” οὐδὲ μίαν πρὸς τὴν παροῦσαν ταύτην ζωὴν κοινωνίαν 5 ἔχων, ἐν ᾗ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.

Τῷ τὴν ἐκείνου ζωὴν ζῇ τὴν ἀθάνατον· ἃ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἔσται τότε, ταῦτα ὡς ἡδὴ γεγενημένα λέγει.

Καὶ ἄλλος πάλιν φησὶ, “ ζῇ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός” ὁ μὴ ὑπο- 10 κείμενος νόμῳ, ὑπὲρ νόμον ὢν ὡς Υἱός· ἐγὼ δὲ διὰ τὸν ζῶντα ἐν ἐμοί, ὥσπερ οἱ δεχόμενοι τὰς αὐγὰς τὰς ἡλιακὰς φωτεινοὶ καὶ διειδεῖς, υἱός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· τὰ μὲν εἰρημένα μοί φησιν, περὶ τῆς νοεῖας ζωῆς. εἰ δὲ τίς καὶ ταύτην ἐξετάζῃ τὴν αἰσθητὴν, καὶ αὕτη διὰ τὴν εἰς 15 Χριστόν μου πίστιν γέγονεν. ὅσον γὰρ εἰς τὴν παλαιὰν πολιτείαν καὶ τὸν νόμον, ἐσχάτης κολάσεως ἄξιός ἡμην, καὶ πάλαι ἂν ἀπολώλειν· “ πάντες γὰρ ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ^e.” καὶ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν ἡμᾶς κειμένους, καὶ γὰρ οἱ πάντες ἀπέθανον εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει, καὶ τὴν πληγὴν 20 ἐκδεχομένους. ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος κατηγορήσῃ καὶ ὁ Θεὸς ἀπεφνήματο, ἐλθὼν ὁ Χριστὸς καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς, πάντας ἡμᾶς ἐξήρπασε τοῦ θανάτου· ὥστε “ ὁ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει “ ζῶ,” τουτέστι, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ζῶ. ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυε πάντας ἀφανισθῆναι· ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ 25 γέγονεν· ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, στήσασα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, διὰ τῆς πίστεως ζῇ ἡμᾶς ἐποίησεν· ὅτι γὰρ τοῦτο φησὶν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς· εἰπὼν γὰρ ὅτι “ ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει “ ζῶ,” ἐπήγαγε.

Τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ πα- 30 ραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐννοήσας τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὴν

^e Deesse videtur aliquid, sed nullum est lacunæ indicium in Cod.

ἄφατον τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίαν, καὶ τινῶν ἀπήλλαξε καὶ τίνα ἐχαρίσατο· καὶ πυρωθεὶς ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν πόθου, οὕτω φθεγγέ-
ται· ἐπεὶ καὶ οἱ προφῆται, τὸν κοινὸν Θεὸν ἰδιοποιῶντο πολλάκις
οὕτω λέγοντες, “ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρόσχες μοι.” καὶ πάλιν·
“ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρὸς σέ ὀρθρίζω.” καὶ χωρὶς δὲ τούτων, 5
δείκνυσιν ὅτε ἕκαστος ἡμῶν τοσαύτην ὀφείλει τῷ Θεῷ χάριν, ὅσην
ἂν εἰ καὶ δι’ αὐτὸν μόνον ἦλθεν· οὐ γὰρ ἂν παρητήσατο καὶ ὑπὲρ
ἐνὸς τοσαύτην οἰκονομίαν ἐπιδείξασθαι· οὕτως ἕκαστον ἀνθρώπου
τοσοῦτον μέτρον ἀγάπης φιλεῖ, ὅσῳ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.

Ἡ μὲν οὖν θυσία, ὑπὲρ πάσης προσενήνεκτο φύσεως καὶ ἱκανὴ 10
πάντας^f ἀπολῦσαι· οἱ δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ χρῆσάμενοι οἱ πιστεύ-
σαντες εἰσὶ μόνοι· ἀλλ’ ὅμως οὐκ ἐπέστησεν αὐτὸν τῆς τοιαύτης
οἰκονομίας τὸ μὴ πάντας προσελθεῖν· εἴτα αὐτὸς μὲν οὕτω σε
ἠγάπησεν, ὥς καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, καὶ οὐκ ἔχοντα σωτηρίας
ἐλπίδα εἰς τοσαύτην καὶ τοιαύτην ζωὴν ἀναγαγεῖν· σὺ δὲ μετὰ 15
τοσαῦτα ἀγαθὰ πρὸς τὰ παλαιὰ παλινδρομεῖς;

Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἔθηκεν ἀκριβῶς, λοιπὸν
ἐν ἀποφάσει σφοδρῶς ἀνακηρύττει λέγων· “οὐκ ἄθετῶ τὴν χάριν
“τοῦ Θεοῦ.” ἀκουέτωσαν οἱ ἔτι καὶ νῦν Ἰουδαῖζοντες· καὶ γὰρ
πρὸς ἐκείνους ταῦτα λέγεται. 20

Εἴσεβίот. Οὐ λέγω ὅτι καὶ μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ
χρεία νομίμων· τοῦτο γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι ἡ χάρις οὐδὲν ἰσχύει,
ὅτι οὐδὲν συμβάλλεται τὸ πάθος.

21 Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χρῖστος δωρεὰν
ἀπέθανεν. 25

Τοῦ Χρῆστου. Τί ταύτης τῆς ἁμαρτίας χαλεπώτερον;
τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐντρεπτικώτερον; εἰ γὰρ ὁ νόμος δικαιοῖ,
περιττὸς, φησὶν, ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος· ὃν προφῆται μὲν ὥδινον·
πατριάρχαι δὲ προύλεγον· ἄγγελοι δὲ ἐνόησας. . . .
ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας· εἰς τοσοῦτον πρᾶγμα καὶ τηλικούτον, 30
περιττῶς λέγοιεν γεγενῆσθαι· τοῦτο γὰρ ἀφ’ ὧν ἐποίουν συνίστατο,
καὶ ὕβρει κατ’ αὐτῶν κέχρηται σφοδροτάτῃ οὕτω λέγων,

^f παντάκτις Cod.

ΚΕΦ. Δ.

“Οτι διὰ πίστεως ὁ ἁγιασμὸς οὐ διὰ νόμου.

1 Ὡ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; οἷς κατ’ ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος. 5

Ἐνταῦθα λοιπὸν, ἐφ’ ἕτερον μεταβαίνει κεφάλαιον· ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι οὐχ ὑπ’ ἀνθρώπων ἦν Ἀπόστολος οὐδὲ δι’ ἀνθρώπων· οὐδὲ ἐδεήθη τῆς τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίας.

Ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν ἀξιόπιστον καταστήσας ἑαυτὸν διδάσκαλον, μετὰ πλείονος τῆς αὐθεντίας διαλέγεται· πίστεως καὶ νόμου 10 σύγκρισιν ποιούμενος. ἀρχόμενος μὲν οὖν φησὶ, “θαυμάζω ὅτι “οὕτω ταχέως μετατίθεσθε.” ἐνταῦθα δὲ “ὧ ἀνόητοι Γαλάται” τότε μὲν γὰρ ὥδινε τὴν ἀγανάκτησιν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν καθ’ ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, εἰς μέσον αὐτὴν ἀπορρήξας ἐξήνεγκε μετὰ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ δὲ ἀνόητους καλεῖ, μὴ θαυμάσης· οὐ γὰρ παρα- 15 βαίνων τοῦ Χριστοῦ τὸν νόμον τὸν λέγοντα, μὴ καλεῖν μῶρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὸν τηρῶν τοῦτο ποιεῖ· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἴρηται ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μῶρον, ἀλλ’ ὁ εἰκῇ καλῶν· ὅτι γὰρ ἔδειξε τὴν πίστιν ἐξωθουμένους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ περιττὸν ἀποφαίνοντας, τότε ἐπάγει τὴν ἐπιτίμησιν 20 καὶ οὐδὲ τότε κατ’ ἀξίαν· καὶ γὰρ πολλῶν χαλεπωτέρων ἦσαν ἄξιοι ῥημάτων. ὅρα δέ μοι πῶς εὐθέως καθυφίησι πληξας· οὐ γὰρ εἶπε, τίς ὑμᾶς ἠπάτησε; τίς ὑμῖν ἀπεχρήσατο; τίς ὑμᾶς παρελογίσατο; ἀλλὰ “τίς ὑμᾶς ἐβάσκηεν;” οὐκ ἄμοιρον ἐγκωμίων τὴν ἐπίπληξιν θείς· τοῦτο γὰρ δεικνύντος ἐστίν, ὅτι φθόνου ἔπρατ- 25 τον ἄξια πρότερον· καὶ δαίμονος ἐπήρεια τὸ γενόμενον ἦν· ταῦτα δὲ λέγει· οὐχ ὥς τοῦ φθόνου καθ’ ἑαυτῶν τὴν ἰσχὺν ἔχοντος, ἀλλ’ ὥς τῶν ταῦτα διδασκόντων διὰ βασκανίαν ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντων· “οἷς κατ’ ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυ- 30 ρώμενος.”

Τοῦτο φησὶ τῆς πίστεως δεικνὺς τὴν ἰσχὺν, καὶ τὰ πόρρωθεν δυναμένης ὁρᾶν· καὶ οὐκ εἶπεν ἐσταυρώθη· ἀλλὰ “προεγράφη

“ἐσταυρωμένος” δηλῶν ὅτι τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἀκριβέστερον ἐθεώρησαν τῶν παρόντων ἐνίων· ἐκείνων μὲν γὰρ πολλοὶ θεασάμενοι, οὐδὲν ἀπώναντο· οὗτοι δὲ ὀφθαλμοφανῶς μὲν οὐκ εἶδον, ἀκριβέστερον δὲ διὰ τῆς πίστεως εἶδον· ταῦτα δὲ λέγει, καὶ καθαπτόμενος αὐτῶν ὁμοῦ καὶ ἐπαινῶν· ἐπαινῶν μὲν ὅτι 5 μετὰ τοςαύτης ἐδέξαντο πληροφορίας τὸ γεγενημένον· καθαπτόμενος δὲ, ὅτι ὃν εἶδον ὑπὲρ αὐτῶν γυμνωθέντα, ἀνεσκολοπισμένον, προσηλωμένον, κωμωδούμενον, ἐμπτυόμενον, ὅξος ποτιζόμενον, κατηγορούμενον ὑπὸ ληστῶν, λόγχῃ νυττόμενον· ταῦτα γὰρ πάντα ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν, “προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος” 10 τοῦτον ἀφέντες, εἰς τὸν νόμον ἀνέδραμον, οὐδὲν αἰδεσθέντες τῶν παθημάτων ἐκείνων. σὺ δὲ μοὶ σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὰ ἄλλα πάντα ἀφείς, τὴν δύναμιν ἀνεκήρυττε τοῦ Χριστοῦ, τὸν σταυρὸν περιστρέφων· τοῦτο γὰρ μάλιστα κεφάλαιον τῆς ὑπὲρ ἡμῶν κηδεμονίας ἦν. 15

2 Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ’ ὑμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως ;

. τοῖς μακροῖς λόγοις φησὶν, οὐδὲ τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος κατοπτεῦσαι βούλεσθε, διὰ συντόμου λόγου καὶ ταχίστης ἀποδείξεως ὑμᾶς πείσαι βούλομαι· ἐλάβετε, φησὶν, 20 Πνεῦμα Ἅγιον· εἰργάσασθε δυνάμεις πολλὰς· ἐτελέσατε σημεῖα· προφητεύοντες, γλώσσαις λαλοῦντες· τὴν τοςαύτην ἰσχὺν τίς ὑμῖν δέδωκεν ; ὁ νόμος ; καὶ μὴν οὐδὲν πρότερον ἐποιεῖτε τοιοῦτον· ἀλλ’ ἡ πίστις ; πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης μανίας τοςαῦτα παρὰ τῆς πίστεως εὐεργετηθέντας, ταύτην μὲν ἀφεῖναι, πρὸς δὲ τὸν οὐδὲν 25 τούτων παρασχόντα νόμον αὐτομολῆσαι πάλιν ;

Ἄλλος δὲ φησι, δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα ἐπ’ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας, ὅτε χάριτι πάσης ἐκτὸς ἀμαρτίας ἐσόμεθα, αὐθις ὡς θνητοὶ τινες, ὑπὸ τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν ἐαυτοὺς ποιεῖτε ; 30

3 Οὕτως ἀνόητοι ἐστέ· ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε ;

Πάλιν εὐκαίρως τὴν ὕβριν ἐπήγαγε· δέον γὰρ, φησὶ, προσθήκην ποιῆσαι τοῦ χρόνου προϊόντος, οὐ μόνον οὐκ ἐπεδώκατε, ἀλλὰ

καὶ εἰς τοῦπίσω κατηνέχθητε πάλιν. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἀρχόμενοι, προΐοντες ἐπὶ τὰ μείζονα ἀναβαίνουνσιν· ὑμεῖς δὲ ἀπὸ μεγάλων ἀρξάμενοι, ἐπὶ τὰ σαρκικὰ κατελύσατε· τὸ μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, πνευματικόν· τὸ δὲ περιτέμνεσθαι, σαρκικόν· ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ σημεῖα ἐπὶ τὴν περιτομὴν ἤλθετε· 5 μετὰ τὸ δράσασθαι τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τοὺς τύπους κατεπέσετε. καὶ οὐκ εἶπε σαρκὶ τελεῖτε, ἀλλὰ “σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε.” δεικνὺς ὅτι δίκην θρεμμάτων ἀλόγων λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι κατέκυπτον· τούτων ἑαυτοὺς ἐκδόντων εἰς τὸ πάσχειν, ὅπερ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι.

4 ΤΟΣΑΥΤΑ ΕΠΑΘΕΤΕ ΕΙΚῆ ;

10

Τοῦ Χρῆστου. Τοῦτο τοῦ προτέρου πολυπληκτικώτερον· οὐ γὰρ οὕτως ἠδύνατο δακεῖν ἢ τῶν σημείων ἀνάμνησις, ὥς ἢ τῶν ἀγαθῶν ἐπίδειξις καὶ ἢ τῶν παθῶν ὑπομονὴ τῶν διὰ τὸν Χριστόν· πάντα γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, ὅπερ ὑπεμείνατε, ζημιῶσαι ὑμᾶς οὗτοι βούλονται· εἴτα ἵνα μὴ κατασείσῃ αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκλύσῃ 15 τὰ νεῦρα, οὐκ ἐνέμενεν ἕως τῆς ἀποφάσεως, ἀλλ’ ἐπήγαγεν.

Εἰ γὰρ καὶ εἰκῆ.

Εἰ γὰρ βουληθείητε φησὶν ἀνανῆσαι καὶ ἀνακτήσασθαι ἑαυτοὺς, οὐκ εἰκῆ. ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τὴν μετάνοιαν ἐκκόπτοντες ; ἰδοὺ γὰρ οὗτοι, καὶ πνεῦμα ἔλαβον, καὶ σημεῖα εἰργάσαντο, καὶ μυ- 20 ρίους ὑπομείναντες διὰ Χριστὸν κινδύνους καὶ διωγμούς, τῆς χάριτος ἐξέπεσον· ἀλλ’ ὅμως φησὶν, εἰαν βούλεσθε, δύνασθε ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι.

5 Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως ;

25

Τοσαύτης ἡξιώθητε, φησὶ, δωρεᾶς διὰ τὴν πίστιν, ἢ διὰ τὸν νόμον ; δῆλον ὅτι διὰ τὴν πίστιν· ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον καὶ περιέφερον λέγοντες, ὅτι οὐκ ἔχει ἡ πίστις ἰσχὺν, τοῦ νόμου μὴ προκειμένου, δεικνὺς τὸ ἐναντίον, ὅτι τῶν ἐντολῶν προτεθεισῶν οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελήσῃ λοιπόν· τότε δὲ ἰσχύει ἡ 30 πίστις, ὅταν μὴ προτέθῃ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὅτε φησὶν οὐ προσείχετε τῷ νόμῳ ἀλλὰ τῇ πίστει, τότε πνεῦμα ἐλάβετε καὶ σημεῖα ἐπετελέσατε· εἴτα ἐπειδὴ περὶ νόμου ὁ λόγος ἦν, καὶ ἕτερον κινεῖ τόπον ἀγωνιστικώτατον, τὸν Ἀβραάμ εἰς μέσον εἰσά-

γων, καὶ σφόδρα εὐκαίρως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας οὕτω λέγων,

6 Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Δηλοῖ μὲν γὰρ τῆς πίστεως, φησὶν, τὴν δύναμιν, καὶ τὰ ὑφ' 5 ὑμῶν γινόμενα θαύματα· εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐκ παλαιῶν ὑμᾶς πεῖσαι δύναμαι διηγημάτων· εἰ ὁ πρὸ τῆς χάριτος, φησὶν, ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη· καίτοιγε καὶ ἐν ἔργοις κομῶν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς· τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβλάβη μὴ γενόμενος ὑπὸ νόμον; οὐδέν· ἀλλ' ἤρκεσεν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τότε 10 οὐδέπω δοθεὶς ἦν ὁ νόμος, οὕτω καὶ νῦν δοθεὶς πέπαιται· εἴτα ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν τῷ ἐς Ἀβραὰμ γεγενῆσθαι, καὶ ἐδεδοίκεσαν μὴ τὸν νόμον ἀφέντες, ἀλλοτριωθῶσι τῆς ἐκείνου συγγενείας, καὶ τοῦτον πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει τὸν λόγον, καὶ λύει τὸν φόβον ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγχιστείαν μά- 15 λιστα ἡ πίστις ἐργάζεται· καὶ τοῦτο σαφέστερον μὲν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κατεσκεύασεν, οὐχ ἥττον δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται· λέγων οὕτως,

ΚΕΦ. Ε.

Ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη εἰς τύπον ἡμῶν.

20

7 Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοὶ εἰσὶν Ἀβραάμ.

Εἴτα καὶ αὐτὸ τοῦτο, ἀπὸ μαρτυρίας παλαιᾶς συνίστησι. “ Προσιδοῦσα γάρ,” φησὶν, “ ἡ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ τῷ Ἀβραάμ πάντα τὰ 25 ἔθνη.”

Εἰ τοίνυν οὐχ οἱ τὴν φυσικὴν ἔχοντες πρὸς αὐτὸν συγγένειαν οὔτοι εἰσὶν υἱοὶ, ἀλλ' οἱ τὴν πίστιν ἐκείνου μιμησάμενοι· τοῦτο γάρ ἐστιν “ ἐν σοὶ τὰ ἔθνη,” δηλονότι εἰς ταύτην εἰσάγεται τὴν συγγένειαν. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἕτερον δείκνυται μέγα· ἐπειδὴ γὰρ 30 αὐτοὺς ἐθροῦβει, τὸ τὸν νόμον ἀρχαιότερον εἶναι, τὴν δὲ πίστιν μετὰ τὸν νόμον, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν αὐτῶν, δεικνὺς,

ὅτι τοῦ νόμου πρεσβυτέρα ἢ πίστις· καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι τὸν νόμον, ἐκεῖνος ἐδικαιώθη· δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ τὰ νῦν γινόμενα, κατὰ προφητείαν ἐγένετο.

- 8 Προϊδοῦσα γὰρ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τοῦ νόμου, προεηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ.

Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; αὐτὸς ὁ τὸν νόμον διδούς, φησὶ, καὶ πρὶν ἢ τὸν νόμον δοῦναι, τοῦτο ἦν ὀρίσας· ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι τὰ ἔθνη· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' εὐηγγελίσατο· ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς δικαιοσύνης ἔχαιρε, καὶ σφόδρα ἐπόθει τοῦτο ἐκβῆναι· ἐπειδὴ δὲ φόβος εἶχε καὶ αὐτοὺς ἕτερος πᾶς ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά· καὶ τοῦτο λύει τὸ δέος ὁ σοφὸς καὶ συνετὸς σφόδρα, εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὸ περιτρέπων καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον εἰσὶν ἐπικατάρατοι οἱ τὸν νόμον ἀφίεντες, ἀλλὰ καὶ εὐλογημένοι· οἱ δὲ κατέχοντες, οὐ μόνον οὐκ εὐλογημένοι, ἀλλὰ καὶ ἐπικατάρατοι.

Πῶς οὖν ταῦτα δείκνυσιν; ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἡ γραφὴ εἶπε τῷ πατριάρχῃ “ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη” τότε δὲ νόμος οὐκ ἦν ἀλλὰ πίστις· διὸ καὶ συλλογιζόμενος ἐπήγαγεν.

- 9 Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται, σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ.

Ἰνα δὲ μὴ τοῦτο εἰς ἀντίθεσιν λάβωσιν καὶ εἴπωσιν· εἰκότως ἀπὸ πίστεως ἠδικαιώθη, οὕτω γὰρ ἦν ὁ νόμος, σὺ δέ μοι δεῖξον μετὰ τὴν τοῦ νόμου θέσιν τὴν πίστιν δικαιῶσαν, ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, καὶ πλέον ὧν ζητοῦσιν. Ἀποδείκνυσιν δὲ οὐχὶ δικαιῶσαν μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἐπικαταράτους τοὺς χρωμένους τῷ νόμῳ ποιοῦσαν.

ΚΕΦ. 5.

“Οτι ὁ νόμος οὐ δίκαιοι ἀλλ’ ἐλέγχει.

10 Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶν.

Ἀλλὰ τοῦτο ἀπόφασις, οὐδέπω τὴν ἀπόδειξιν ἔχουσα· τίς οὖν ἢ ἀπόδειξις; ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου.

5

Ἐπικατάρατος γὰρ πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου τοῦ ποιῆσαι αὐτά· ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ τῷ Θεῷ δῆλον, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

11

Πάντες γὰρ ἡμαρτον καὶ ὑπὸ κατάραν εἰσὶν· ἀλλ’ οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ δοῇ αὐτοὺς ἀποφαίνεσθαι. πάλιν δὲ ἀπὸ μαρτυρίας αὐτὴ συνίστησιν, ἀμφότερα ἐχούσης ἐν βραχεῖ· καὶ ὅτι νόμον οὐδεὶς ἐπλήρωσε· διὸ καὶ ἐπικατάρατοι ἦσαν, καὶ ὅτι ἡ πίστις δίκαιοι. τίς οὖν ἡ μαρτυρία; ἀπὸ τοῦ προφήτου Ἀβρα-
κὺμ οὕτω λέγοντος· “ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.”

15

Τοῦτο γὰρ οὐ τὴν ἐκ πίστεως δείκνυσι δικαιοσύνην μόνον, ἀλλ’ ὅτι καὶ διὰ νόμου σωθῆναι οὐκ ἔνι· ἐπειδὴ γάρ, φησι, νόμον ἐτήρησεν οὐδεὶς· ἀλλὰ πάντες ἦσαν ὑπὸ τὴν ἁρὰν, διὰ τὴν παράβασιν, ἐπενοήθη ραδίᾳ τίς ὁδός, ἢ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὅπερ καὶ σημεῖον μέγιστόν ἐστιν, τοῦ μηδένα δυνηθῆναι δικαιωθῆναι ἐκτὸς
νόμου· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ προφήτης, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ νόμου ζήσεται, ἀλλ’ “ἐκ πίστεως.”

20

12 Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως· ἀλλ’ ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

Οὐ γὰρ πίστιν ἐξίτηι μόνον ὁ νόμος, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἔργα· 25 ἢ δὲ χάρις ἀπὸ πίστεως σώζει καὶ δίκαιοι· ἐπειδὴ γὰρ ἡσθένει πρὸς δικαιοσύνην ὁ νόμος τὸν ἄνδρα ἀγαγεῖν, εὐρέθη φάρμακον οὐ μικρὸν, πίστις, τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ποιοῦσα δυνατὸν δι’ αὐτῆς.

Εἰ τοίνυν καὶ ἡ γραφὴ λέγει ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, 30 ἀπογιγνώσκουσα τὴν διὰ τοῦ νόμου σωτηρίαν, καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη, δηλονότι τῆς πίστεως πολλὴ ἢ ἰσχύς· ἀλλ’

ὅτι μὲν ὁ μὴ ἐμμένων τῷ νόμῳ ἐπικατάρατος, καὶ ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων δίκαιος, δηλόν· ὅτι δὲ οὐχ ἔστηκεν ἐκείνη ἡ κατάρα, πόθεν ἔχεις ἡμῖν ἀποδείξαι, φησί; ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ, πρὸ τοῦ νόμου ἦν· ἡμεῖς δὲ ἅπαξ ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενόμενοι τῆς δουλείας, ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεστήσαμεν τῇ κατάρᾳ· τίς οὖν ὁ τὴν 5 κατάραν λύων ἐκείνην; ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ εἰρημένα· ὁ γὰρ δικαιωθείς ἅπαξ καὶ ἀποθανὼν τῷ νόμῳ καὶ ζωῆς ἐπιλαβόμενος ξένης, πῶς ἂν ὑπεύθυνος εἴη τῇ ἀρχῇ; πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται τούτοις· ἀλλὰ καὶ ἐτέρως ἀγωνίζεται γράφων οὕτως.

13 Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, 10
γενόμενος ὑπὲρ ὑμῶν κατάρα· γέγραπται γὰρ, ἐπικατά-
ρατος πᾶς ὁ κρεμιάμενος ἐπὶ ξύλου.

Καὶ μὴν ἐτέρα κατάρα ὁ λαὸς ὑπεύθυνος ἦν τῇ λεγούσῃ,
“ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν
“τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου.” οὐ γὰρ ἦν τίς ὁ πεπληρωκὸς τὸν νόμον 15
ἅπαντα· ὁ δὲ Χριστὸς ἐτέραν κατάραν ταύτης ἠλλάξατο τὴν
λέγουσαν, “ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμιάμενος ἐπὶ ξύλου.” ἐπεὶ
οὖν ὁ κρεμιάμενος ἐπὶ ξύλου ἐπικατάρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον παρα-
βαίνων ἐπικατάρατος· μέλλοντα δὲ ἐκείνην τὴν κατάραν λύειν,
ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι αὐτῇ, ἔδει δὲ δέξασθαι κατάραν, ἀντ’ 20
ἐκείνης ταύτην ἐδέξατο καὶ διὰ ταύτης ἐκείνην ἔλυσε. Καὶ καθά-
περ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἐλόμενος
ἀποθανεῖν ἀπὲρ ἐκείνου, ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτὸν, οὕτω καὶ
ὁ Χριστὸς ὑπέκειτο κατάρᾳ τῆς παραβάσεως,
ἀνεδέξατο ὁ Χριστὸς ἀντ’ ἐκείνης ταύτην, ἵνα λύσῃ τὴν ἐκείνων· 25
“ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι
“αὐτοῦ.” ὥσπερ οὖν ἀποθανὼν τοὺς ἀποθνήσκειν μέλλοντας
ἐξείλετο θανάτου, οὕτως καὶ κατάραν δεξάμενος, τῆς καταράς
ἀπήλλαξεν.

14 Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται. 30

Πῶς εἰς τὰ ἔθνη; “ἐν τῷ σπέρματί σου,” φησὶν, “ἐνευλα-
“γηθήσονται τὰ ἔθνη” τουτέστιν ἐν τῷ Χριστῷ. εἰ δὲ περὶ
Ἰουδαίων τοῦτο ἐλέγετο, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοὺς ὑπευθύνους ὄντας
τῇ κατάρᾳ διὰ τὴν παράβασιν, τούτους ἐτέροις εὐλογίας αἰτίους

γενέσθαι; οὐδεὶς γὰρ τῶν κατηραμένων ἐτέρῳ μεταδίδωσιν εὐλογίας, ἧς αὐτὸς ἀπεστέρηται· ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἶρηται· αὐτὸς γὰρ σπέρμα ἦν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ ἔθνη εὐλόγηται καὶ οὕτω πρόεισιν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελία· ὅπερ καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν, “ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος 5
 “λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως” ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰς ἀκάθαρτον καὶ προσκεκρουκότα ἔλθεῖν, εὐλογοῦνται πρῶτον, τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἴτα διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέντες, ἐπισπῶνται τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· ὥστε ὁ μὲν σταυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν· ἡ δὲ πίστις, τὴν δικαιοσύνην εἰσῆγαγεν· 10
 ἡ δὲ δικαιοσύνη, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπεσπάσατο.

Ἄλλος δέ φησι, ἄλλωστε καὶ περιττὴ λοιπὸν ἡμῖν ἡ τοῦ νόμου τήρησις, φησὶν· ὁ γὰρ ὠφείλετο τῷ νόμῳ χρεὸς τῆς φυλακῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο ὁ Χριστὸς κατέβαλεν ὑπὲρ ἡμῶν· μετὰ γὰρ πάσης αὐτὸν τῆς ἀκριβείας πληρώσας, καὶ ὥσπερ τινα λύτρα 15
 καταβαλὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξηγόρασέ τε ἡμᾶς τῆς ἐκεῖθεν δουλείας, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου κατάρας ἀπήλλαξε· πῶς καὶ τινὶ τρόπῳ; γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

Τέλος τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν
 ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν. 20

ΚΕΦ. Ζ.

“Ὅτι οὐκ ἐκ νόμου, ἀλλ’ ἐξ ἐπαγγελίας τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ νόμος παρασκευαστῆς δι’ ἐλέγχου.

15 Ἄδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω· ὅμως ἀνθρώπου προκεκυρωμένην διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται. 25

Τί ἐστι “κατ’ ἄνθρωπον λέγω;” ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ γραφῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παρ’ αὐτοῖς γινομένων θαυμάτων, καὶ ἀφ’ ὧν ὁ Χριστὸς ἔπαθε, τὸν λόγον συνέστησε, καὶ ἀπὸ τοῦ πατριάρχου, καὶ εἰς τὴν κοινὴν λοιπὸν ἐμβαίνει συνήθειαν· ἔθος γὰρ αὐτῷ αἰεὶ τοῦτο ποιεῖν, ὥστε κατα- 30
 γλυκαίνειν τὸν λόγον καὶ εὐπαράδεκτον καὶ εὐμαθέστερον τοῖς παχυτέροις ποιεῖν. οὕτω καὶ Κορινθίοις διαλεγόμενος φησὶ, “Τίς

“ποιμαίνει ποίμνην καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; τίς
 “φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;” καὶ
 Ἑβραίοις πάλιν, “διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε
 “ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διατιθέμενος.” καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ παλαιᾷ, συνε-
 χῶς αὐτὸ ποιεῖ, οὕτω λέγων· “μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου 5
 “αὐτῆς; καὶ πάλιν, “μὴ ἔρεϊ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ τί
 “ποιεῖς;” τί οὖν αὐτῷ τὸ ὑπόδειγμα βούλεται; ὅτι ἡ πίστις
 ἀρχαιοτέρα ἦν, ὁ δὲ νόμος, νεώτερός τε καὶ πρόσκαιρος, καὶ διὰ
 τοῦτο δεδομένος, ἵνα προοδοποιήσῃ τῇ πίστει” διό φησιν·
 “ἀδελφοὶ κατὰ ἄνθρωπον λέγω” ἀνωτέρω ἀνοήτους εἰπὼν, ἐν- 10
 ταῦθα ἀδελφούς καλεῖ, ἐπιστύφων τε ὁμοῦ καὶ παραμυθούμενος.

Ὅμως ἀνθρώπου προκεκυρωμένην διαθήκην.

Ἐὰν ἄνθρωπος, φησὶ, διάθῃται, μὴ τόλμα τις ἀνατρέψαι μετὰ
 ταῦτα ἐλθὼν, ἢ προσθεῖναι τι· τοῦτο γὰρ ἐστὶν “ἐπιδιατάσσεται.”
 οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὸς τινὰ διέθετο ὁ Θεός; 15
 16 Τῷ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρ-
 ματι αὐτοῦ· οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν ὡς ἐπὶ πολλῶν,
 ἀλλ’ ὡς ἐφ’ ενός· καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χρι-
 17 στός· τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ
 Θεοῦ εἰς Χριστόν· ὃ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη 20
 γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγ-
 18 γελίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἢ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγε-
 λίας· τῷ γὰρ Ἀβραὰμ δι’ ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ Θεός.

Ἴδου τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς διέθετο τῷ Ἀβραὰμ διαλεγόμενος, εἰς τὰ
 ἔθνη ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἥξειν τὰς εὐλογίας· πῶς οὖν ὁ νόμος 25
 ἀνατρέψαι δύναται ταύτας; ἐπειδὴ δὲ τὸ παράδειγμα ἅπαν οὐκ
 ἰσχυσεν ἐλκύσαι πρὸς τὸ ὑποκείμενον, καὶ διὰ τοῦτο προεῖπε,
 “κατὰ ἄνθρωπον λέγω,” μηδὲν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν τοῦ
 Θεοῦ μεγαλοπρέπειαν παραβλαβεῖς. σκόπει δὲ ἄνωθεν τὸ ὑπό-
 30 δειγμα. ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ
 εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη· σπέρμα δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐστὶν ὁ
 Χριστός· ἦλθε μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ὁ νόμος. εἰ
 τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν
 δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία ἐκείνη ἄκυρός ἐστιν· εἴτα ἀνθρώπου μὲν

οὐδεὶς ἀκυροῖ διαθήκην, τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη ἀκυροῦται ἢ διαθήκη; εἰ γὰρ ἐπηγγείλατο ἐκείνη, οὐκ ἐκείνη δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀντ' ἐκείνης, ἐκβέβληται ἐκείνη· καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον ταῦτα; τίνος οὖν ἔνεκεν τὸν νόμον ἔδωκε; φησὶ, τῶν παραβάσεων χάριν· οὐδὲ γὰρ οὗτός ἐστι περιττός. ὁρᾷς πῶς 5 πάντα συνορᾷ; πῶς μυρίους κέκτηται ὀφθαλμούς; ἐπειδὴ γὰρ τὴν πίστιν ἐπῆρε καὶ πρεσβυτέραν ἔδειξεν, ἵνα μὴ τις νομίσῃ περιττὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, δεικνὺς ὅτι οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ πάννυ χρησίμως ἐδόθη τῶν παραβάσεων χάριν, τουτέστιν ἵνα μὴ ἐξῇ Ἰουδαίοις ἀδεῶς ζῆν καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολισθαί- 10 νειν κακίας, ἀλλ' ἀντὶ χαλινοῦ ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικείμενος ἦ, παιδεύων, ῥυθμίζων, κωλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνίας τῶν ἐντολῶν. ὥστε οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. ἀλλ' ἄχρι τίνος; “ ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται,” περὶ Χριστοῦ λέγων. εἰ τοίνυν μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας δέδο- 15 ται, περαιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἔλκεις.

Ἄλλος φησὶ, μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γέγονεν ὁ νόμος, οὐχὶ τῆς ἐξόδου τῆς ἀπ' Αἰγύπτου, ἀλλὰ τῆς καταρχῆς ταύτης τῆς ἐπαγγελίας· ὥστε οἱ δοκοῦντες φιλονεικεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ πρωτείων, ἑκατοντάσι καὶ δεκάσιν ἐτῶν εὐρίσκονται ὥστε- 20 ροι μετὰ τὴν πίστιν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος πάλιν φησὶν, ἢ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ φωνῇ, ἐπαγγελίας ἐστὶ φησὶν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπαιτεῖ, καὶ τότε δίδωσι τὸν μισθόν· ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένο- 25 μεν, περιττὴ ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ ἡμέτερος κάματος καὶ οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία, τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γεγένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ τοῦ νόμου κατορθωσίς ἐστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσις ἡ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαριζομένη· τὸ δὲ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰρημένον, οὕτως ἀπλῶς εὐρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκρι- 30 βῶς πληρούμενον· οὗτος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκεῖθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτόν. εἶτα καὶ τὸν Ἀβραὰμ πατέρα ἐπιγραφόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἐνός, δυνάμενον δὲ κατὰ κοινοῦ ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρ- 35

ματι αὐτοῦ εἶναι πάντας τοὺς ἐκεῖθεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν πληρούμενον τῶν πραγμάτων εὐρίσκομεν.

19 Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. 5

Τοῦ Χριστοῦ. Καθ' ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον φησὶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐρωτᾷς, τίς ἡ τοῦ νόμου χρεία; εἴπερ δὴ τὴν ἐπαγγελίαν καὶ τὴν χάριν ἔδει κρατεῖν, “ τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη.”

Ἀχρὶς οὖν ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται.

Τοῦτο δὲ παρέγκειται· ἡ γὰρ ἀκολουθία· τί οὖν; ὁ νόμος τῶν 10 παραβάσεων χάριν προσετέθη, διαταγείς δι' ἀγγέλου ἐν χειρὶ μεσίτου; ἵνα ᾗ διαταγείς, ἐπὶ τοῦ νόμου νοούμενον.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟῦ. Καὶ μὴν ὡς ἄλλός φησιν, ἐβάρει πλέον ὁ νόμος, καὶ διακονία θανάτου διὰ τοῦτο ὠνόμασται. πῶς οὖν τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, φησὶν; ἐν συντόμῳ ῥήματι τοιοῦτόν 15 ἐστὶ· πρὸ νόμου, καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῆς σαρκὸς ἐδόυλευε τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἔστεργε τὸ κακόν· δοθέντος τοῦ νόμου, ὁ μὲν νοῦς ἐπαιδεύθη, ἡ δὲ σὰρξ ἔτι κατείχετο. ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν ἀγνοῶν τὴν ἁμαρτίαν ὅτι ἁμαρτία ἦν, τὴν ἀσέβειαν ὡς εὐσέβειαν μετιὼν καὶ σπουδαιότερον αὐτῇ προσέχει· ὁ δὲ γινὼς ὅτι κακόν, 20 τοῦτο γοῦν κερδανεῖ τὸ συνειδέναι ὅτι παραβαίνει καὶ ἐπιθυμεῖ τῷ Θεῷ ὑπακοῦσαι, διὰ τοῦτο ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐδόθη νόμος, οὐκ ἐδόθη φησὶ κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ διὰ παντὸς κρατεῖν ἐδύνατο.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ φησιν, εἰ γὰρ τοιαύτη τις δύναμις τῷ νόμῳ 25 προσῆν, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιῶσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρετικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτός, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαίωσιν παρέχων· νυνὶ δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καταπίπτοντας εἰς 30 αὐτήν, καὶ διὰ τούτου μειζόνως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαίωσιν ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντῃ ἀδύνατον, ἀναγκαίως τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δεῖκνυσιν ἡμᾶς.

Διαταγεῖς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου.

Ἡ τοὺς ἱερέας ἀγγέλους καλεῖ, ἣ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ὑπηρετήσασθαι φησι τῇ νομοθεσίᾳ· μεσίτην δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν φησὶ, δεικνὺς ὅτι πρῶτον καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν.

Ἄλλος φησὶ, τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ διαταγὴ “ δι' ἀγγέλων ἐν 5
“ χειρὶ μεσίτου,” τουτέστι μεσιτευσάντων τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸ δοθῆναι τὸν νόμον, ἵνα ἀκούσωμεν τὴν μὲν ἐπαγγελίαν, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· τὸν δὲ νόμον οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διέταξε δι' ἀγγέλων μεσιτεούντων.

20 Ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. 10

Τοῦ Χρτισοστόμου. Τί ἐνταῦθα ἂν εἴποιεν οἱ αἵρετικοί; εἰ γὰρ τὸ μόνος ἀληθινός, οὐκ ἀφίησι τὸν Υἱὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινόν, οὐκ ἄρα οὐδὲ Θεὸν διὰ τὸ λέγεσθαι “ ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν.” εἰ δὲ ἐνὸς λεγομένου Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, ἔστι Θεὸς καὶ ὁ Υἱός, εὐδη-
λον ὅτι καὶ ἀληθινοῦ μόνου λεγομένου τοῦ Πατρὸς, ἀληθινὸς καὶ 15
ὁ Υἱός· ὁ δὲ μεσίτης φησὶ, δύο τινῶν γίνεται μεσίτης. τίνος οὖν μεσίτης ἦν ὁ Χριστός; εὐδηλον ὅτι ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ· ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν ὅτι καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν; εἰ τοίνυν αὐτὸς ἔδωκε, Κύριος ἂν εἴη καὶ λύσαι πάλιν.

21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ. 20

Εἰ γὰρ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ αἱ εὐλογίαι δέδονται, ὁ δὲ νόμος κατάραν εἰσάγει, ἄρα κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ. πῶς οὖν λύει τὴν ἀντίθεσιν; πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει εἰπὼν, “ μὴ γένοιτο,” ἔπειτα κατασκευάζει οὕτω λέγων,

Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως
ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.

Εἰ ἐν αὐτῷ φησὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἔχομεν, καὶ αὐτὸς ἦν τὸ κῦρος ἔχων τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἴσως καλῶς ταῦτα ἔλεγε, εἰ δὲ ἀπὸ πίστεως σώζῃ καὶ ἐπικαταράτους ποιήσῃ· οὐδὲν ἐβλά- 30
βης ἐρχομένης ἐκείνης καὶ πάντα λυούσης· εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἐδόθη ἵνα συγκλείσῃ πάντας, τουτέστιν ἵνα ἐλέγξῃ καὶ διδάξῃ τὰ οἰκεῖα αὐτῶν πλημμελήματα, οὐ μόνον οὐ κωλύει σε τυχεῖν τῆς ἐπαγγε-

λίας, ἀλλὰ καὶ συμπράττει πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦτο γοῦν ἐδήλωσε λέγων,

- 22 Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν. 5

Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲ τῶν ἁμαρτημάτων ἡσθάνοντο τῶν οἰκείων, οἱ δὲ μὴ αἰσθανόμενοι οὐδὲ ἀφέσεως ἐπεθύμουν, ἔδωκε νόμον ἐλέγχοντα τὰ τραύματα, ἵνα ποθήσωσι τὸν ἱατρόν. εἶδες ὅτι οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐδόθη; εἰ γὰρ μὴ νόμος ἐδόθη, πάντες ἂν εἰς κακίαν ἐξώκειλαν, καὶ οὐδεὶς ἔμελλεν Ἰουδαίων 10 ἔσεσθαι ἢ ἀκουσόμενος τοῦ Χριστοῦ· νυνὶ δὲ δοθεῖς, ἀρετὴν τε σύμμετρον παιδεύσας τοὺς προσέχοντας, καὶ πείσας εἰδέναι τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα, προθυμότερους ἐποίησε πρὸς τὸ ζητεῖν τὸν Χριστόν. οἱ γοῦν μὴ πιστεύσαντες αὐτῷ, ἐκ τοῦ μὴ καταγνῶναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ τοῦτο δηλῶν, ἔλε- 15 γεν· “ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν “δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ “ὑπετάγησαν.”

- 23 Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκα- 20 λυθῆναι εἰς ἡμᾶς.

Εἶδες πῶς σαφῶς ἅπερ εἰρήκαμεν παρέστηκε; τὸ γὰρ “ἐφρουρούμεθα” καὶ “συγκεκλεισμένοι,” οὐδὲν ἕτερον δηλοῦν- τός ἐστιν, ἢ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου γενομένην ἀσφάλειαν.

(ΕἲΣΕΒΙΟΤ.) Ἅτερος δὲ φησι, τὸ προηγεῖσθαι νῦν λέγω, οὐχὶ 25 ἐπιλαθόμενος τῆς ἐπαγγελίας πρωτευούσης, ἀλλ’ ὅτι καὶ Γαλάταις χρήσιμον ἐν καιρῷ, καὶ οὐ χρήσιμον εἰς τὰ ἐξῆς· τὸ οὖν πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, τοῦ νόμου παρεν- τεθέντος μεταξὺ τῆς ἐπαγγελίας καὶ αὐτῆς τῆς παρουσίας τῆς πίστεως. 30

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Ἐπισημαντέον ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ Χριστόν ποιεῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα τῶν παρ’ αὐτοῦ κατορθωμάτων ἡμῖν ἡ φανέρωσις ἐπὶ τῶν πραγμάτων γίνεται τότε. κάλει δὲ πίστιν μὲν, ἐπειδὴ μηδέπω

γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως περὶ αὐτῶν. ἐπαγγελίαν δέ, ὡς ἂν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόσχεσιν ἤδη κεκομισμένων ἡμῶν· καὶ χάριν δὲ εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφὴς τις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὰ διδόμενα· οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν ἀρχήν· 5 ἀντιπαρεξετάζει δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΤ.) Ἄλλος δέ φησι, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον κατ' ὄρθου ὁ νόμος, ἀλλὰ τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναι παρεῖχε· τὸ δὲ τὸν Θεὸν εἰδέναι, ἔτοιμον ἐποίει πρὸς τὴν τῆς χάριτος ὑποδοχήν.

- 24 Ὡστε ὁ μὲν νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς 10 Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιοθῶμεν.

ΤΟῦ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁ δὲ “ παιδαγωγός,” οὐκ ἐναντιοῦται τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει· πάσης κακίας ἀπαλλάττων τὸν νέον, καὶ μετὰ πάσης σχολῆς τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου δέχεσθαι παρασκευάζων· ἀλλ' ὅταν ἐν ἑξεί γένηται, ἀφίστα- 15 ται λοιπὸν ὁ παιδαγωγός· διὰ τοῦτό φησι,

- 25 Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως.

Τῆς εἰς τὸν τέλειον ἄνδρα ἀγούσης.

- 26 Οὐκ ἔτι ὑπὸ παιδαγωγὸν ἐσμέν, πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστέ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 20

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τέλειοι· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγὸν τὸ υἱοὶ Θεοῦ εἰπεῖν· τῷ γὰρ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τελειότητα. Βαβαῖς πόση τῆς πίστεως ἡ δύναμις; καὶ πῶς αὐτὴν ἐκκαλύπτει προΐων; πρότερον μὲν γὰρ ἔδειξεν, ὅτι υἱοὺς ἐποίει τοῦ πατριάρχου· γινώσκετε γάρ φησιν, 25 ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ· νυνὶ δὲ ἀποφαίνει ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ· εἴτα λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆς υἱοθεσίας· “Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.” καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθητε; τὸ γὰρ ἀκόλουθον τοῦ δεῖξαι υἱοὺς τοῦτο 30 ἦν· ὅτι πολὺ φρικωδέστερον αὐτὸ τίθησιν· εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς Υἱὸς

Θεοῦ, σὺ δὲ αὐτὸν ἐνδέδυσαι· τὸν υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθεὶς, εἰς μίαν συγγένειαν καὶ μίαν ἰδέαν ἤχθης.

28 Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑλλήν· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θήλυ· ἅπαντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 5

Εἰπὼν, ὅτι αὐτὸν ἐνεδύσασθε τὸν Χριστὸν, οὐδὲ ταύτῃ ἀρκεῖται τῇ λέξει· ἀλλ' ἐρμηνεύων αὐτὴν ἐνδοτέρῳ πρόεισι τῆς τοιαύτης συναφείας, καὶ φησὶν, ὅτι “ πάντες εἰς ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.” τουτέστι, μίαν μορφήν, ἓνα τύπον ἔχετε πάντες τοῦ Χριστοῦ. τί τούτων γένοιτο φρικωδέστερον τῶν ῥημάτων; ὁ Ἑλλήν, καὶ Ἰου- 10 δαῖος, καὶ δοῦλος πρῶν, οὐκ ἀγγέλου οὐδὲ ἀρχαγγέλου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πάντων δεσπότης τὴν μορφήν ἔχων περιέρχεται, καὶ ἐν ἑαυτῷ δείκνυσιν τὸν Χριστόν.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΤ.) Ἄλλος, οὐχ ἡ τοῦ νόμου τήρησις, φησὶ, βελτίονας ποιεῖ τοὺς πιστεύσαντας τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τοὺς Ἰουδαίους, 15 ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος τὸ Χριστὸν ἐνδύσασθαι παρέχουσα, κοινὴν ποιεῖ τὴν χάριν πάντων ὁμοῦ, βαρβάρων, Ἑλλήνων, Ἰουδαίων, θήλεος, ἄρρενος· οὐχ ἀπλῶς δὲ παρέμιξε τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν· ὅσον γὰρ εἰς τὸ ῥήματι ἐξήτει πρὸς τὸ προκείμενον· ἀλλ' εἰ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ διαφέρουν εἰς μίαν χάριν συνάγει τὸ 20 βάπτισμα, πόσῳ μᾶλλον Ἑλληνα καὶ Ἰουδαῖον;

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος τίς τὸ αὐτὸ ῥήτὸν ὧδε λέγει· τῆς παρούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Ἀδὰμ, εἰς δὲ ἄνθρωπος οἱ πάντες ἐσμὲν, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως· πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν ὥσπερ εἰ μέλους τάξιν ὁ μαθεὶς ἡμῶν ἐπέχει· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μελ- 25 λούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ Χριστός· πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας, ὥσπερ εἰς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγματος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἓνα ἡμῶν ἐπέχοντες· τότε τοίνυν οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ θεωρεῖται· οὐ γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι ἢ 30 γαμηθῆναι· οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἑλλήν· οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν ἀθανάτῳ φύσει χώραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περιτετμημένον, ἀκρόβυστον· οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος· πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία

πραγμάτων ἀνήρηται· ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει,

Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

Εἰ γὰρ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσιν τῆς τότε παρεσομένης ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς τὸ ἐκείνου σῶμα, τούτου εἶναι σπέρμα ὅπερ δὴ κακεῖνος· ὅθεν εἰκότως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. εἶδες πῶς, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ 10 σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναι.

ΚΕΦ. Η.

Ὅτι ὑπὸ κτίσιν ἦσαν οἱ ἐν νόμῳ.

1 Λέγω δὲ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, 2 οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὢν· ἀλλ' ὑπὸ 15 ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἐστίν, ἄχρι τῆς προθεσμίας 3 τοῦ πατρός. οὕτως καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι.

Νήπιον ἐνταῦθα, οὐ τὴν ἡλικίαν φησίν, ἀλλὰ τὴν γνώμην· δεικνὺς ὅτι ὁ Θεὸς μὲν ἐβούλετο ἐξ ἀρχῆς ταῦτα χαρίσασθαι· 20 ἐπειδὴ δὲ ἔτι νηπιωδέστερον διέκειμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τούτεστι, νομηνίας καὶ σάββατα· αἱ γὰρ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου ἡλίου καὶ σελήνης γίνονται· εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας, εἰς τουπίσω πάλιν ὑμᾶς ἀπάγου· 25 σιν. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ παρατήρησις ἡμερῶν; τὸν κύριον, τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν πάντων κρατοῦντα, ἐν ὑπέρετου καθίστησι τάξει.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος φησὶ, οὐσίᾳ μὲν ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν ὁ Ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπῃ καὶ τῇ περὶ τὸν πλησίον γνωριζομένῃ· χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς δέον, τῷ ταναντία διαπρατ- 30 τομένους ἀφανίζειν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν· ὑπὸ ἐπιτρόπους τοίνυν

καὶ οἰκονόμους γεγόναμεν, ἵνα ἡ συνεχὴς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἄγῃ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δωδεκάθετου Θεοῦ τοὺς νόμους· καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιοῦντες, μὴ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν οὐσίαν· ἄχρις αὖν ἡ τότε ἐπιστάσα τελειότης, βεβαίαν καὶ ὀλοτελῇ τῆς οὐσίας παράσχη τὴν ἀπόλαυσιν· ἄτε 5 δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρίαν δυναμένοις κληρονομίαν.

4 Ὅτε δὲ καὶ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, 10 ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

Τοῦ Χρυσόστομοι. Δύο τίθησιν ἐνταῦθα αἰτίας καὶ κατορθώματα τῆς σαρκώσεως· κακῶν ἀπαλλαγὴν, καὶ ἀγαθῶν χορηγίαν· ἅπερ οὐδενὶ δυνατόν ἦν ἢ αὐτῷ κατορθώσῃ μόνῳ. τίνα δὲ ταῦτα ἦν; ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀρεῆς τοῦ νόμου, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἀχθῆναι· 15 ἵνα γὰρ τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ φησὶ, καὶ “ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν” καλῶς εἶπεν “ἀπολάβωμεν” δεικνὺς ὀφειλόμεν· ἄνωθεν γὰρ ταῦτα ἐπήγγελλτο, καθὼς καὶ αὐτὸς διὰ πολλῶν ἔδειξε, τὰς πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελίας γεγενημένας· καὶ πόθεν δῆλον ὅτι γεγόναμεν υἱοὶ φησὶ; εἶπε τρόπον ἑνα, ὅτι 20 τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα τὸν ὄντα Υἱόν· λέγει καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας ἐλάβομεν· οὐ γὰρ αὖν ἐδυνήθημεν καλέσαι πατέρα, εἰ μὴ πρότερον υἱοὶ κατέστημεν· εἰ τοίνυν ἀντὶ δούλων ἐλευθέρους, ἀντὶ νηπίων τελείους, ἀντὶ ἀλλοτρίων κληρονόμους ἐποίησε καὶ υἱοὺς ἡ χάρις, πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ἐσχάτης ἀγνωμο- 25 σύνης, ἀφεῖναι μὲν ταύτην, ὑποστρέψαι δὲ εἰς τὰ ὀπίσω;

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησὶ, ἡκολουθεῖ τότε τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα· ὅπερ ἀναμφίβολον αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίει τοῦ Πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας μετεκληθῆναι ἐπίστευον· ὅθεν καὶ αὐτὸς θαρρήσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς 30 ἀποδείξεως, ὡς ἄτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημμένων τῶν καὶ παρ’ αὐτοῖς ἀναμφιβόλων ἐπάγει,

7 Ὡστε οὐκέτι εἰ δούλος, ἀλλὰ υἱὸς, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.

Οὕτως οὐδὲ μία σοι, φησί, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπόν.

8 Ἀλλὰ τότε οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει
9 μὴ οὖσι θεοῖς· νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνω-
σθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ 5
ἀσθενῇ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν
ἐθέλετε,

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἀποτεινόμενος φησί,
ὅτι καὶ εἰδωλολατρεία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἡ τῆς τῶν ἡμερῶν παρα-
τηρήσεως φυλακή· καὶ ὅτι μείζονα φέρει τὴν κόλασιν. νῦν δὲ καὶ 10
Θεοὺς οὐ φύσει τὰ στοιχεῖα ἐκάλεσε, ταῦτα αὐτὰ κατασκευάσαι
βουλούμενος καὶ εἰς μείζονα ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβαλεῖν. ὃ δὲ λέγει
τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι τότε μὲν ἐσκοτισμένοι καὶ ἐν πλάνῃ διάγοντες
χαμαὶ ἐσύρεσθε· νῦν δὲ ὅτε ἔγνωτε Θεόν, μᾶλλον δὲ ὅτε ἐγνώ-
σθητε παρ' αὐτοῦ, πῶς οὐ μείζονα καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπάσεσθε 15
κόλασιν, μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν τὰ αὐτὰ νοσοῦντες πάλιν;
Οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς καμόντες εὑρετε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἐν τῇ
πλάνῃ διетρίβετε, αὐτὸς δὲ ὑμᾶς ἐπεσπάσατο· ἀσθενῇ δὲ στοιχεῖα
καλεῖ καὶ πτωχὰ, τῷ μὴ δὲ μίαν δυνάμιν ἔχειν εἰς τὰ προκεί-
μενα ἀγαθὰ.

20

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ.) Ἄλλος φησί, νῦν βούλεται δεῖξαι, ὅτι μετὰ τὸ
τὴν χάριν ἐλθεῖν, καὶν δοκῇ τις κατὰ νόμον σάββατον τηρεῖν καὶ
νεομηνίας καὶ ἑορτάς, ὥσπερ εἰδωλολατρεῖ ταῖς στοιχείοις οἷς
ἐθρήσκειεν ἐθνικὸς ὢν, ἄλλως δουλεύων· καὶ οὐ νόμον τηρεῖ, πέ-
παιται γάρ. πτωχὰ δὲ στοιχεῖα εἰπὼν, οὐ κατηγόρησεν ὡς πονη- 25
ρῶν, ἀλλ' ὡς πλουτίζειν μὴ δυναμένων καὶ ἀρκεῖν πρὸς εὐσέ-
βειαν.

(ΕὔΣΕΒΙΟΣ.) Ἄλλος πάλιν ὥδε φησί, ἔξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν
Υἱὸν αὐτοῦ, τὸ γνήσιον τηρῶν μετ' ἄρθρου εἶπε τὸν υἱὸν αὐτοῦ·
τὸν ὄντα υἱόν, γενόμενον ἐκ γυναικός. ἐπειδὴ γὰρ γυνὴ προέξεν- 30
κεν ἁμαρτίαν, ἐκ γυναικὸς ὁ σώζων· ἐπειδὴ δὲ ὁ νόμος οὐκ ἐδόθη
δυναμένος καὶ ζωοποιῆσαι, γέγονε καὶ ὑπὸ νόμον ὁ ἐλθὼν ἰάσασθαι·
στοιχεῖα δὲ φησι, τὰ νόμιμα. εἰ δὲ ζητεῖς ἐρμηνείαν παρ' αὐτοῦ,
ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἔξαγοράσῃ· ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν,

τὴν ἀποκειμένην ἤδη ταῖς ἐπαγγελίαις· κατεχομένην δὲ, ἐν τῷ μεταξὺ εἰσαχθέντος τοῦ νόμου καὶ τῶν χρόνων μὴ ἀποπληρωθέντων· πληρωθέντος δὲ τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ᾧ ἀπέκειτο ταῦτα· εἰ οὖν καλεῖς ὁ Πατὴρ, δηλονότι γέγονας υἱός, καὶ μαρτυρεῖ σοι τὸ Πνεῦμα· “εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονό- 5
“μος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.” τουτέστιν, ἐκ χαρίσματος οὐκ ἐκ φύσεως.

Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ὧ Γαλάται, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς.

Τοῖς εἰδώλοις· πῶς πάλιν ἐπεστρέψατε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ 10
πτωχὰ στοιχεῖα; πῶς δυνατόν ἐστι τὸν Ἑλληνα ὄντα, τὸν Γαλάτην ἐπιστρέψαι ἐπὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ νόμου ἐξ ὧν οὐδὲ ἐξῆλθεν; πρῶτον μάθωμεν τίνα λέγει πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε· ἐάν τις προσχῇ ἄνωθεν τῷ λέγοντι, “ἀλλὰ
“τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι 15
“θεοῖς,” δηλονότι περὶ Ἑλληνισμοῦ ἀκούει· “μᾶλλον δὲ γνω-
“σθέντες ὑπ’ αὐτοῦ, πῶς πάλιν ἐπιστρέφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ;”
πάλιν νομίζει τις, ὅτι εἰς εἰδωλολατρείαν ἐγκαλεῖται. τὸ γὰρ πάλιν ἐπιστρέψαι, ἀναδραμεῖν ἐστὶν ἐπ’ ἐκεῖνα ἀφ’ ὧν τις ἐξῆλθεν· οὐκοῦν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ, στοιχεῖα, κατὰ ταύτην τὴν 20
ἀκολουθίαν, Ἑλληνικοῦ νομίζεται· εἰδῶμεν τί λέγει τὰ ἐξῆς·
“οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε” ἐρμήνευσε τί ἐστι τὸ
“ἐπιστρέφετε” τὸ “οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε.”

10 Ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς· φόβουμαι ὑμᾶς μή πως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς 25
ὑμᾶς.

Εἰ ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ ἤρξαντο, πῶς ἔρχονται ἐπὶ Ἰουδαϊσμόν; ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα γέγονεν εἰς τοὺς Γαλάτας· καὶ πρὸς τὰ δύο ταῦτα μεταχειρίζεται τὰ φάρμακα· ἔστω φησὶν ἥτε ἀγνοοῦντες Θεόν· νῦν δὲ γνόντες αὐτὸν, μᾶλλον δὲ γνωθέντες ὑπ’ αὐτοῦ, πῶς 30
πάλιν ἐπιστρέφετε ἐπὶ νόμον, ὃν οὔτε ἔσχον ὅσοι ἔσχον; καὶ συνίστατο λοιπὸν ὁ νόμος· οὕτως καθὼς λέγει καὶ περὶ Ἑλληνισμοῦ αὐτῶν τοῦ ποτε, καὶ περὶ ἀναδρομῆς τῶν Ἰουδαϊζόντων ἐπὶ τὸν νόμον.

(ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΙ.) "Αλλος φησὶ, ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον αὐτοῖς περιτομὴν ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ νομηνίας· "φόβουμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς." ὥσανεῖ ἔλεγεν, ἀναμνήσθητέ μου τῶν κόπων, τῶν πόνων τῶν εἰς ὑμᾶς· μὴ κενώσητέ μου τοὺς τοσούτους ἰδρώτας· εἰπὼν δὲ "φό- 5
"βουμαι" καὶ τὸ "μήπως" προσθεῖς, καὶ εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐνέκαλε, καὶ εἰς ἐλπίδας χρηστάς· οὐ γὰρ εἶπεν εἰκῇ ἐκοπίασα, ἀλλὰ μήπως· κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν γαλήνην· εἴτα ὥσπερ χειμαζομένοις χειρα δρέγων, ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει λέγων,

10

12 Γίνεσθε ὡς ἐγώ· ὅτι καγὼ ὡς ὑμεῖς.

Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων· κἀντεῦθεν πείθων αὐτοὺς ἀπο-
στῆναι τῶν παλαιῶν· εἰ γὰρ καὶ μηδὲνα ἕτερον ἔχετε ὑπόδειγμα,
ἥρκει εἰς ἐμὲ μόνον ἰδεῖν ταύτης ἕνεκεν τῆς μεταβολῆς, καὶ θαρ-
ρῆσαι ῥαδίως· ἴστε γὰρ σαφῶς φησὶ, πῶς μεθ' ὑπερβολῆς πολ- 15
λῆς ἀντειχόμεν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ πῶς μετὰ μείζονος σφοδρό-
τητος αὐτὸν εἶασα μετὰ ταῦτα· καὶ καλῶς αὐτὸ τέθεικεν ὕστε-
ρον. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, κἀν μυρίους εὖρωσι λογισμοὺς
καὶ δικαίους, ἀπὸ τοῦ ὁμογενοῦς μᾶλλον ἐφέλκονται· καὶ ὅταν
ἕτερον ἰδῶσι τὰ αὐτὰ πράττοντα, μᾶλλον ἔχονται τῶν αὐτῶν.

20

(ΕΥΣΕΒΙΟΣ.) "Αλλος φησὶ, καὶ μὴν οὔτε σὺ ἦς Ἕλλην, οὔτε οὗτοι Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ ἐπειδὴ Ἰουδαῖζον, καὶ αὐτὸς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ μετῴληθε, λέγει,

'Αδελφοὶ δέομαι ὑμῶν.

'Ο ἀλγὼν δέεται, καὶ ὁ πονῶν παρακαλεῖ· ἀδελφοὺς δὲ καλεῖ, 25
τῇ οἰκειότητι τῆς προσηγορίας ἐκβάλλων τὴν ὑπόνοιαν τὴν κατὰ
τὴν ἐπιβουλήν· εἰ γὰρ ἄλλα μὲν ἐφρόνει, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοῖς
ἔλεγεν, ἐπίβουλος ἦν καὶ ἐχθρός.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Μὴ γὰρ ἄλλην τινα ἔσχον λύπην πρὸς ὑμᾶς
καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπλήττω.

30

ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΙ. Καὶ δηλῶν, ὅτι οὐ μίσους οὐδὲ ἐχθρας ἦν τὰ
εἰρημένα, ἀναμιμνήσκει τῆς ἀγάπης αὐτοὺς, ἣν ἐνεδείξατο περὶ
αὐτὸν, καὶ μετ' ἐγκωμίων τὴν ἀπολογίαν τίθησι· διὸ φησὶ,

13 Δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἡδίκησατε· οἶδατε δὲ, ὅτι δι'

14 ἀσθένειαν τῆς σαρκός μου, εὐαγγελισάμην ὑμῖν καὶ τὸν
πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε.

Οὐ μόνον οὐκ ἠδικήσατέ με φησὶν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καὶ ἄφα-
τον ἐπεδείξασθε περὶ ἐμὲ εὐνοίαν· καὶ οὐχ οἷόν τε τὸν τοσαύτης
ἀπολαύσαντα θεραπείας ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγειν· εἰ τοίνυν μὴ 5
δι' ἐπάχθειαν ταῦτα λέγω, λείπεται διὰ φιλοσοφίαν καὶ κηδε-
μονίαν· ἡλαννόμεν γάρ φησιν· ἐμαστιγούμεν· μυρίους θανάτους
ὑπέμενον κηρύττων ὑμῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω κατεφρονήσατέ μου· τοῦτο
γάρ ἐστι “ τὸ πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενή-
“ σατε οὐδὲ διεπτύσατε.” ἀλλ' ὅμως, οὐδὲν ὑμᾶς τούτων ἐσκαν- 10
δάλισε φησὶν· οὐδὲ διεπτύσατε τὰ πάθη καὶ τοὺς διωγμούς·
ἀσθένειαν γὰρ καὶ πειρασ καλεῖ.

Ἄλλην γραφὴν παρέθετο Εἰσέβιος ὁ Ἐμίσσης, ἔχουσαν οὕτως,

“ Καὶ τὸν πειρασμόν ὑμῶν τὸν ἐν τῇ σαρκί μου, οὐκ ἐξουθενή-
“ σατε.” καὶ φησὶν· ἐγὼ ταῦτα ὑπέμενον, καὶ ὑμεῖς ἐπειράζεσθε 15
δοκιμαζόμενοι, εἴγε προσίεσθέ με καὶ τὸν δι' ἐμοῦ κηρυττόμενον
λόγον, ἐν τούτοις με θεωροῦντες τοῖς κινδύνοις· τὰ οὖν ἐμὰ πάθη,
καὶ οἱ διωγμοί, ὧς Γαλάται, ὑμέτερος ἦν πειρασμός.

Ἄλλ' ὥς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, διωκόμενον μὲν καὶ ἔλαν- 20
νόμενον ὥς ἄγγελον Θεοῦ δέχεσθαι, παραινοῦντα δὲ τὰ δέοντα μὴ
δέχεσθαι;

15 Τίς οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι
εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν, ἐδώ-
16 κατέ μοι· ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθεύων ὑμῖν. 25

Τίς ὑμᾶς φησὶν, ἐξαπάτησε καὶ ἔπεισεν ἐτέρως διατεθῆναι
πρὸς ὑμᾶς; οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ περιέποντες καὶ θεραπεύοντες, καὶ
τῶν ὀφθαλμῶν τιμιώτερον ἄγοντες; τί τοίνυν γέγονε; πόθεν ἡ
ἐχθρα; πόθεν ἡ ὑποψία; ὅτι ταληθῇ πρὸς ὑμᾶς εἶπον; διὰ τοῦτο
μὲν οὖν μειζρόνως ἐχρῆν τιμᾶν καὶ θεραπεύειν· ἐγὼ γάρ φησι, οὐκ 30
οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὸ τάληθῇ λέγειν ὑμῖν. καὶ ὕρα μεθ' ὅσης
ἀπολογεῖται ταπεινοφροσύνης· οὐ γὰρ ἀφ' ὧν περὶ αὐτοὺς ἐπε-
δείξατο, ἀλλ' ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ αὐτὸν, δείκνυσιν ἀδύνατον εἶναι
ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ εἶπεν οὕτως· καὶ πῶς

ἐγχωρεῖ τὸν μαστιζόμενον, τὸν ἐλαύνομενον, τὸν μυρία πάσχοντα δι' ὑμᾶς, νῦν ἐπιβουλεύειν ὑμῖν; ἀλλ' ἀφ' ὧν εἶχον ἐναβρύνεσθαι ἐκεῖνοι, ἀπὸ τούτων συλλογίζεται λέγων, πῶς ἐγχωρεῖ τὸν τιμηθέντα παρ' ὑμῶν, τὸν ὡς ἄγγελον δεχθέντα, τοῖς ἐναντίοις ἀμείψασθαι;

5

Θεόδωρος. Τὸ οὖν “τίς” ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαρισμός; οἷχεται, ἀπώλετο· καλῶς οὐκ ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

- 17 Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐκκλείσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε.

10

Τοῦ Χρτιστοστόμοι. Ἔστι ζῆλος καλὸς, ὅταν τις οὕτως ζηλοῖ, ὥστε μιμήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἔστι καὶ ζῆλος πονηρὸς, ὅταν τις οὕτως ζηλοῖ, ὥστε ἐκκαλεῖν τῆς ἀρετῆς τὸν κατορθοῦντα· ὁ δὲ καὶ οὗτοι νῦν ἐπιχειροῦσι· τῆς μὲν τελείας γνώσεως ἐκκαλεῖν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν ἡκρωτηριασμένην καὶ νόθον ἀγαγεῖν· δι' οὐδὲν 15 ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει κάθηται διδασκάλων, ὑμᾶς δὲ τοὺς ὑψηλοτέρους αὐτῶν ὄντας, ἐν τάξει καταστήσωσι μαθητῶν· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε” ἐγὼ δὲ, τούναντίον βούλομαι φησὶν, ὑμᾶς αὐτῶν κανόνα καὶ ὑπόδειγμα γίνεσθαι τῶν τελειοτέρων· ὁ δὲ καὶ ἐγένετο, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἤμην· 20 διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

- 18 Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναι με πρὸς ὑμᾶς.

Ἐνταῦθα γὰρ αἰνίττεται, ὅτι ἡ

. τοῦτό ἐστι, τὸ μὴ πάροντος τοῦ διδασκάλου 25 μόνον, τοὺς μαθητὰς τὴν δέουσαν γνώμην ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι, οὐδέπω πρὸς τοῦτο ἦσαν τελειότητος ἀφιγμένοι, πάντα ποιεῖ ὥστε εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐμβιβάσαι.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ). Ἄλλος δὲ φησι εἰς τὸ “τίς οὖν ὁ μακαρισμός;” ἀντὶ τοῦ οὐδεὶς· ἢ οὕτως· τὸ τηρεῖν νόμον, ἢ τὸ πιστεῖν ζῆν· καὶ 30 ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἐκεῖνοι θέλουσιν οὐχὶ ὑμᾶς ζηλοῦν, ἵνα τὸ τέλειον αὐτοὶ ἔχωσι τῆς πίστεως, μὴ τηροῦντες νόμον, ἀλλ' αὐτοὺς ὑμᾶς ζηλοῦν, ἐπήγαγεν, ὅτι ταῦτα λέγω οὐ φθονῶν αὐτοῖς, ὅφελον γὰρ κακεῖνοι τέλειοι ἦσαν τῇ πίστει κεχρημένοι, καὶ ἀκώλυτον ἦν

αὐτοὺς ζηλοῦσθαι καὶ μιμεῖσθαι ἡμᾶς· καὶ ὑμεῖς οὖν τοιαῦτα πράττετε, ἃ καὶ ζηλωτοὺς ὑμᾶς ποιεῖ· ἵνα πάντες ὑμᾶς μιμῶνται, καὶ μὴ ὅταν ἔλθω αἰδεσθέντες με, τοιοῦτοι γίνεσθε, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ μὴ παρόντος ἑαυτοὺς διορθοῦσθε.

19 Παιδιά μου οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ 5
Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

ΤΟῦ ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μητέρα μιμεῖται περιτρέμουνσαν τοῖς παιδίοις· εἶδες ἀθυμίαν Ἀποστόλου πρέπουσαν; διεφθείρατε φησὶ, τὴν εἰκόνα· ἀπωλέσατε τὴν συγγένειαν· τὴν μορφήν ἡλλοιώσατε· ἀναγεννήσεως ἐτέρας ὑμῖν δεῖ καὶ διαπλάσεως· ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ 10 τέκνα καλῶ τὰ ἀμβλωθρίδια, τὰ ἐκτρώματα· καὶ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ἐτέρως δέ· φεῖδεται γὰρ καὶ οὐ βούλεται πληῆσαι, οὐδὲ τραύματα ἐπιθεῖναι τραύμασιν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν τοὺς εἰς μακρὰν καταπεσόντας νόσον οὐχ ὑφ' ἐν θεραπεύουσιν, ἀλλὰ διαλιμπάνουσιν, ὥστε μὴ ὀλιγοψυχούντας ἀπολέσθαι, οὕτως 15 καὶ ὁ μακάριος οὗτος· καὶ γὰρ αἱ ὠδίνες αὗται τῶν σωματικῶν δριμύτεραι· ὅσῳ καὶ φιλοστοργία μείζων· καὶ τὸ ἁμαρτηθὲν, οὐ τὸ τυχόν ἦν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Τὸ δὲ πάλιν, ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ “ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν,” ἐπίτασιν 20 ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδότης ἐστὶ ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδινῶν.

20 Ἦθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Οὐκ ἄρκεῖται τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐπιζητεῖ 25 καὶ τὴν παρουσίαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη· τίνος δὲ ἕνεκεν ζητεῖ τὴν παρουσίαν; ὥστε “ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου” φησὶν· ὀλοφυρμὸν κινῆσαι καὶ δάκρυα, καὶ πάντας εἰς θρῆνον ἐπισπάσασθαι· διὰ γὰρ ἐπιστολῆς, οὐκ ἦν δάκρυα δεῖξαι οὐδὲ ὀλολυγμὸν· διὸ καίεται τὴν παρουσίαν ζητῶν.

(ΕΥΣΕΒΙΟΣ.) Ἄλλος φησὶν, ἐπειδὴ ἐτύγχανε δεδεμένος καὶ κατεχόμενος, φησὶ, τὸ “ἤθελον ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς καὶ ἀλλάξαι “τὴν φωνήν μου” αὐτὰ ταῦτα νῦν ὑμῖν κηρύττειν, ἃ οἱ ταράττοντες λέγουσί με κηρύττειν ἀλλαχοῦ· καὶ ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι 30

καὶ τὰ νόμιμα τηρεῖν· ἄρα οὐκ ἂν αὐτοὶ ὑμεῖς οἱ τότε μὲν παρ' ἐμοῦ ἐκεῖνα δεξάμενοι, νῦν δὲ τὰ ἐναντία ἀκούοντες σκηνὴν καὶ παίγνιον ἐνομίσατε τὰ κατ' ἐμέ· θαυμάζω γὰρ εἰ ἐκεῖνα ἀκούσαντες παρ' ἐμοῦ, ὑποπτεύετε με ἄλλα ἔχειν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἄλλα δὲ τοῖς οὕτω με τιμήσασι κεκηρυχέναι.

5

Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

Οὐκ ἔχω γάρ φησι, τί εἴπω· οὐκ ἔχω τί λογίσομαι πόθεν οἱ πρὸς αὐτὴν ἀναβάντες τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν, καὶ διὰ τῶν κινδύνων οὓς ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων ὧν ἐπεδείξασθε διὰ τῆς πίστεως, νῦν ἄθροον οὕτως εἰς τοσαύτην εὐτέ- 10 λειαν κατηνέχθητε ὥς εἰς περιτομὴν καὶ σάββατα σύρεσθαι, καὶ τῶν Ἰουδαϊζέων ἀναγκαζόντων ἐκκρέμασθαι. ἐπειδὴ οὖν ὠλοφύρατο, καὶ ἐμάλαξεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ἐπεσπάσατο μειζόνως, πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβαίνει, κεφάλαιον τιθεὶς μειζόν· καὶ δεικνὺς ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος οὐ βούλεται ἑαυτὸν φυλάττεσθαι· τότε μὲν οὖν 15 ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ τὸ παράδειγμα εἰσήγαγε· νῦν δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν νόμον παραινούντα μὴ φυλάττειν αὐτὸν ἀλλ' ἀναχωρεῖν· ὅπερ ἦν ἰσχυρότατον.

Θεόδωρος. Καλὴ δὲ καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφή τῶν λόγων· διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ Ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγο- 20 νότων ὀργῆς συνεχεῖς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀγανακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἀλγῶν ὥς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσι· καὶ ὅλως ἀκριβῶς τίς σκοπούμενος, πολλὴν ἴδοι ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγὴν.

ΚΕΦ. Θ.

25

Ὅτι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ γυναικὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῷ γνησίῳ παιδὶ ὑποτυπωθέν-
τας, οὐ χρὴ δουλοῦσθαι νόμῳ.

21 Λέγετέ μοι ὑμεῖς οἱ ὑπὸ νόμου θέλοντες εἶναι.

Χρυσόστομος. Καλῶς εἶπεν “οἱ θέλοντες” οὐ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀκαίρου φιλονεικίας τὸ πρᾶγμα ἦν· νόμον δὲ ἐνταῦθα, τὸ βιβλίον τῆς κτίσεως καλεῖ· ὅπερ πολλάκις ποιεῖ, τὴν παλαιὰν πᾶσαν οὕτως ὀνομάζων. “ὅτι
“Ἀβραάμ, δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἓνα ἐκ

“τῆς ἐλευθέρας” πάλιν ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ ἀνεισιν, ἐπειδὴ πολλὴ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τοῦ πατριάρχου ἦν ἡ δόξα· ἦν δεικνυσιν, ὅτι ἐκεῖθεν οἱ τύποι τὴν ἀρχὴν ἔλαβον, καὶ τὰ παρόντα ἐν αὐτῷ προε-
 ζωγραφεῖτο· καὶ πρῶτον δείξας υἱοὺς ὄντας τοῦ Ἀβραάμ· ἐπειδὴ οὐ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἦσαν υἱοὶ τοῦ πατριάρχου· ἀλλ’ ὁ μὲν ἐκ τῆς 5
 δούλης, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, δεικνυσιν ὅτι οὐ μόνον υἱοὶ, ἀλλὰ καὶ οὕτως υἱοὶ, ὡς ὁ ἐλεύθερος καὶ εὐγενής· τοσαύτη τῆς πίστεως ἡ δύναμις.

23 Ἀλλ’ ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννη-
 ται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, κατ’ ἐπαγγελίαν.

10

Ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι ἡ πίστις ἡμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι, εἰ τοὺς μὴ γενομένους ἐξ ἐκείνου τούτους φησὶ υἱοὺς εἶναι ἐκείνου, δεικνυσιν ὅτι τὸ παρά-
 δοξον τοῦτο, ἄνωθεν γέγονεν.

Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς 15
 δύναμιν γενόμενος, καὶ υἱὸς καὶ γνήσιος ἦν· ἀπὸ νεκρῶν σωμάτων
 φύς καὶ ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης· οὐ γὰρ ἡ σὰρξ τὴν κύησιν,
 οὐδὲ τὸ σπέρμα τὸν τόκον εἰργάσατο, ἀλλ’ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος
 αὐτὸν ἔπλασεν· ἐπὶ δὲ τοῦ δούλου οὐχ οὕτως, ἀλλ’ ἐκείνος τοῖς
 τῆς φύσεως θεσμοῖς καὶ τῇ τοῦ γάμου συνηθείᾳ τίκεται· ἀλλ’ 20
 ὅμως ὁ μὴ κατὰ σάρκα, τοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος τιμιώτερος
 ἦν. μὴ θορυβεῖτω τοίνυν ὑμᾶς τὸ κατὰ σάρκα γεγενῆσθαι· διὰ
 γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ συγγενεῖς ὑμεῖς, ὅτι οὐ κατὰ σάρκα
 ἐγεννήθητε· θαυμαστότερος γὰρ ὁ τόκος ὁ μὴ κατὰ σάρκα, καὶ
 πνευματικώτερος· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν τεχθέντων· ἐτέχθη 25
 κατὰ σάρκα ὁ Ἰσμαήλ, ἀλλὰ δούλος ἦν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς πατρῴας οἰκίας· ὁ δὲ κατ’ ἐπαγγελίαν
 τεχθεὶς ὁ Ἰσαὰκ, ἅτε υἱὸς ὢν γνήσιος καὶ ἐλεύθερος, κύριος πάν-
 των ἦν.

24 Ὅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα.

30

Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν· ὃ δὲ λέγει
 τοῦτό ἐστιν· ἡ μὲν ἱστορία αὕτη· οὐ τοῦτο δὲ μόνον παραδηλοῖ
 ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινα ἀναγορεύει, διὸ καὶ ἀλληγορία
 κέκληται· τί δὲ ἀνηγόρευεν ἕτερον ἢ τὰ παρόντα πάντα;

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησὶν, ἐκάλεσε, τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγονότων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γάρ, φησιν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐβούλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν δικαίωσιν δέχεσθαι· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γε- 5 γέννηται· τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθίας τοῦτο μὴ βουλομένης, οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος· λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἅπαντας τοὺς πώποτε γεγονότας ἀνθρώπους, ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μηδαμῶς ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι, διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἔτι τότε 10 χάριν τοῦ πνεύματος. ἔστι δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως, ἡ εἰς τὸνδε τὸν βίον τῶν τικτομένων πάροδος· ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε· χάριτος δὲ ἡ γέννησις ἐκεῖνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες, εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὧδε φησὶ, νῦν τῷ ὀνόματι κατε- 15 χρήσατο, οὐ τῇ δυνάμει τῆς ἀλληγορίας. ἡ γὰρ ἀλληγορία, οὐ στοιχεῖ τοῖς ῥήτοισι, ἀλλὰ δέ τινα ἐμφαινόμενα ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ὑφήν τῶν νοημάτων ἀκολουθίας εἰσάγει· οἷόν ἐστι, τὸ “φιλη-
“ σάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ,” τοῦ ἐν τοῖς ἄσμασι τῶν ἁσμάτων. ἐκεῖ γὰρ οὔτε φίλημα οὔτε θρίξ οὔτε κοιλία οὐδὲ 20 μηροὶ οὐδὲ ἕτερόν τι, ἀλλὰ ἄλλα δι' ἄλλων εἰσάγεται· καὶ τοῦτό ἐστι ἀλληγορίας εἶδος κύριον· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ ἱστορία ὠμολόγηται, καὶ ὅτι τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντος ἀποδεδεικται· ἡ οὖν δι' . . . προφητεία, ἀλληγορία νῦν ὀνόμασται· τῶν γὰρ προφητειῶν, αἱ μὲν εἰσὶ διὰ λόγων μόνον, ὡς τὸ “ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται” 25 ἡ δὲ δι' ἔργων μόνον, ὡς Μωϋσῆς ὑψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἡ δὲ καὶ δι' ἔργων καὶ διαλόγων, ὡς τὸ πρὸς Ἱερεμίαν ῥηθὲν, τὸ “λάβε περίζωμα καινὸν, καὶ περιθοῦ, εἴτα θάψον αὐτὸ παρὰ τὸν
“ Εὐφράτην· καὶ ὡς διερρύνῃ τῷ χρόνῳ καὶ διεβρώθῃ, λάβε αὐτό” φησιν “ἐκεῖθεν.” “Ἐως γὰρ τούτου, δι' ἔργων ἢ προφητεία” 30 δὲ ἐξῆς, καὶ διὰ λόγων· “ὅτι οὕτως καὶ γὰρ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ “περιεθέμην, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἐβοήθησα, καὶ οὕτως αὐτοὺς εἰς Βαβυλῶνα ἀπάγω αἰχμαλώτους, καὶ σαθρωθέντας καὶ φθαρέντας “ἐκεῖθεν ἀναγάγω καὶ ἀποκαθιστῶ” νῦν οὖν τὴν δι' ἔργων προφητείαν, ἀλληγορίαν ὀνόμασεν.

Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθήκαι· μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννώσα, ἣτις ἐστὶν Ἄγαρ.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. Αὗται τίνες; αἱ μητέρες τῶν παιδίων ἐκείνων, ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ἄγαρ. τί εἰσι δύο διαθήκαι; δύο νόμοι· ἀλλ' ἐπειδὴ γυναικῶν ὀνόματα ἦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνέμεινε τῇ προσηγορίᾳ 5 τοῦ γένους· καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων πολλὴν δεικνὺς τὴν ἀκολουθίαν· πῶς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων;

25 Τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινὰ ὄρος ἐστὶ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ.

Ἄγαρ ἐλέγετο ἡ δούλη· τὸ δὲ Σινὰ ὄρος οὕτω μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν γλώττῃ, ὥστε τοὺς ἀπὸ παλαιᾶς τικτομένους 10 πάντας, ἀνάγκη δούλους εἶναι· τὸ γὰρ ὄρος ἐκεῖνο ἔνθα ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐδόθη ὁμώνυμον τῇ δούλῃ, περιλαμβάνει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· τοῦτο γάρ ἐστι “ συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ.” τουτέστι, γειτνιάζει, ἄπτεται· τί οὖν ἐκ τούτου; ὅτι οὐ μόνον ἐκείνη δούλη ἦν καὶ δούλους ἔτικτεν, ἀλλὰ καὶ αὕτη, τουτέστιν ἡ διαθήκη, ἥς 15 τύπος ἡ δούλη· καὶ γὰρ Ἱερουσαλήμ ἐκ γειτόνων κεῖται τῷ ὄρει τῷ ὁμωνύμῳ τῇ δούλῃ· ἐν τούτῳ οὖν τῷ ὄρει, καὶ ἡ διαθήκη δέδοται. ποῦ οὖν καὶ τῆς Σάρρας τύπος;

26 Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἣτις ἐστὶ μητὴρ ἡμῶν.

Ἡ ἄνω ποία; ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ· αὐτὴ γὰρ οὐχ ὑπόκειται νόμῳ, τοῦτο γάρ ἐστιν ἐλευθέρα ἐστίν. οὐκοῦν καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς τικτόμενοι, οὐ δοῦλοι.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησιν, Ἀραβία τὸ παλαιὸν, οὐχ ἡ νῦν οὕτως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἄγαρ ἦτε ἔρημος πᾶσα 25 καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οἰκούμενα μέρη· καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον· τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἀγαρ, ὅτι τῇ παρ' ἡμῖν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῇ κατὰ τὸν βίον τοῦτον θεωρουμένη ἰσοδυναμεῖ ἡ Ἄγαρ· ταύτην ἡμῖν τὴν τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλήμ, ἐφ' ἥς τὰ τῆς διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πλη- 30 ροῦνται πρὸς τὰ προσδοκώμενα· ὧν δεῖ καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπέιχεν ἡ Ἄγαρ πρὸς τὴν Σάρραν κρινομένη· τὸ μέντοι “ δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς” οὐ περὶ τῆς Ἀγαρ λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾷ δοθείσης διαθήκης.

Καὶ ἄλλοι δὲ πάλιν φησὶν, οὐχ ἀπλῶς ἐμνημόνευσε τοῦ Σινᾶ ὄρους, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Σαρακηνοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσμαήλ τὴν ἔρημον ἔχουσι τὴν παρατείνουσαν ἕως τοῦ Σινᾶ ὄρους. Ἐν δὲ τῷ Σινᾷ ὁ νόμος ἐδόθη εἰς δουλείαν γεννῶν. ἀπὸ δὲ τοῦ Σινᾶ ὄρους αἱ πλάκες δοθεῖσαι ἐκομίσθησαν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ πολλάκις μετενεχθεῖσαι 5 ἀπὸ τόπου εἰς τόπον τελευταῖον ἰδρύθησαν ἐν Ἱεροσολύμοις. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν “συστοιχεῖ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ” “δουλεῖ δὲ “μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς,” ὅπου γῆς ἐπαγγελία καὶ κτῆσις καὶ γάμος, καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δουλεία ἀκολουθεῖ. Ὅπου δὲ ἀπαλλαγή τῶν ἐπὶ γῆς φροντίδων καὶ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐν οὐρανοῖς ἡ 10 πολιτεία, ἐξ αὐτῆς τῆς πολιτείας ἡ ἐλευθερία. Οὐ γὰρ ^h ἄρ κέῖται τοῖς τύποις. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαϊάν προστίθῃσι μαρτυροῦντα τοῖς εἰρημένοις. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ μήτηρ ἡμῶν ἐστι, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οὕτω καλέσας, παρίστησι τὸν προφήτην τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφίζομενον. “Εὐφράνθητι γὰρ, στεῖρα,” φησιν, ἡ 15 “οὐ τίκτουσα ῥῆξον, καὶ βοῆσον ἢ οὐκ ὠδινοῦσα, ὅτι πολλὰ τὰ “τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.” Τίς οὖν ἡ στεῖρα, καὶ τίς ἡ ἔρημος πρὸ τούτου; οὐκ ἄδηλον ὅτι ἡ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀπεστερημένη. Τίς δὲ ἡ τὸν ἄνδρα ἔχουσα; οὐκ εὐδῆλον ὅτι ἡ συναγωγή; ἀλλ' ὅμως ἐνίκησεν 20 αὐτὴν τῇ πολυπαιδίᾳ ἢ στεῖρα· ἐκείνη μὲν γὰρ, ἐν ἔθνος ἔχει· τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας τέκνα τὴν Ἑλλάδα, τὴν Βάρβαρον, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησεν ἅπασαν. εἶδες πῶς διὰ μὲν πραγμάτων ἡ Σάρρα, διὰ δὲ ῥημάτων ὁ προφήτης τὰ μέλλοντα ὑμῖν ὑπέγραψε; σκοπεῖ δέ· στεῖραν ἐκάλεσεν ὁ Ἡσαΐας, 25 καὶ ταύτην ἔδειξε πολυπαιδα γενομένην· ταῦτα τυπικῶς ἐπὶ τῆς Σάρρας συνέβη· καὶ γὰρ καὶ αὕτη στεῖρα οὔσα, πλήθους ἐκγόνων ἐγένετο μητὴρ· τῷ Παύλῳ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἀπόχρη· ἀλλὰ καὶ πῶς ἐγένετο μητὴρ ἡ στεῖρα περιεργάζεται, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν προσαγάγῃ τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, 30

28 Ἡμεῖς δὲ ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν.

Οὐ γὰρ μόνον στεῖρα ἦν ἡ ἐκκλησία ὥσπερ ἡ Σάρρα· οὐδὲ μόνον πολυπαῖς ἐγένετο ὥσπερ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγέννησεν

^h Cod. οὐ γὰρ κέῖται δεῖ corr. ex Edd.

ὥσπερ ἡ Σάρρα· καθάπερ γὰρ ἐκείνην μητέρα οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν· ὁ γὰρ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ εἰρηκῶς “κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι καὶ ἔσται τῇ Σάρρα “υἱός,” οὗτος εἰσελθὼν εἰς τὴν νηδύν, τὸ βρέφος διέπλασεν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας· φύσις μὲν οὐδεμία, 5 τὰ δὲ ῥήματα τοῦ Θεοῦ τὰ διὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, ἅπερ ἴσασιν οἱ πιστοὶ, ταῦτα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων καθάπερ ἐν νηδίϊ τινὶ διαπλάττει καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον· οὐκοῦν εἰ τῆς στείρας ἐσμὲν παῖδες, καὶ ἐλευθεροί ἐσμεν· καὶ ποία αὕτη ἐλευθερία ἴσως εἴποι τις ἂν, ὅταν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι κατέχωσι καὶ μα- 10 στίξωσι τοὺς πιστούς· οἱ δὲ δοκοῦντες ἐλευθεροὶ εἶναι διώκονται· ταῦτα γὰρ τότε συνέβαινε τῶν πιστῶν διωκομένων· ἀλλὰ μὴ δὲ τοῦτο ὑμᾶς θορυβεῖται, φησί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προέλαβεν ἐν τῷ τύπῳ· ὁ γὰρ Ἰσαὰκ ἐλευθερὸς ὢν, ὑπὸ τοῦ δούλου Ἰσμαὴλ ἐδιώκετο· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

15

29 Ἄλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς, ἐδίωκε τὸν
30 κατὰ Πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή·
ἐκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευ-
θέρας.

20

Τί οὖν αὕτη ἡ παράκλησις πᾶσα, τὸ δειχθῆναι ὅτι δεῖ τοὺς ἐλευθέρους ὑπὸ τῶν δούλων διώκεσθαι; οὐχί φησι· ἄκουσον γὰρ τῶν ἐξῆς, καὶ τότε λήψῃ παραμυθίαν ἱκανήν· οὐ μικρυψυχῶν τοῖς διωγμοῖς ἐκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· “οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ “μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας.” εἶδες τὰ ἐπίχειρα τῆς προκαίρου 25 τυραννίδος, καὶ τῆς ἀπονοίας τῆς ἀκαίρου; ἐκπίπτει τῶν πατρώων ὁ παῖς, καὶ γίνεται φυγὰς καὶ πλάνος μετὰ τῆς μητρός· σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων· οὐ γὰρ εἶπεν ἐπειδὴ ἐδίωκε, διὰ τοῦτο ἐξεβάλλετο μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ κληρονομήσῃ· δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦ διωγμοῦ χωρὶς, τοῦτο ἄνωθεν τετυπώμενον ἦν· ὁρᾷς 30 διὰ πάντων τὸν τύπον τηρούμενον; ὥσπερ γὰρ ἐν ὀλίγοις τοῖς ἔμπροσθεν ἔτεσι μὴ τίκτουσα ἡ Σάρρα, ἐν ἐσχάτῳ γήρα γίνεται μητὴρ, οὕτω καὶ αὕτη ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τίκει.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, οὐ τὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς

ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθησιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τοῦ Πνεύματος· ἅτε δὴ προσδοκόντων ἡμῶν τῇ μετουσίᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπόλαυσιν δέξασθαι τῶν μελλόντων· οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τυτουὶ υἱὸν χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ 5 εὐδιάλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέραν ὀνομάξῃ φύσιν. εἰ τοίνυν τοῦ νόμου προεστάναι δῆθεν βουλόμενοι, τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ· “ἀλλὰ τί λέγει ἡ “γραφὴ;” καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ γὰρ ἔστι τις κοινωνία τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων· οὐδ’ ἔχει χώραν τὰ νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς 10 διαίτης, ἣν κατὰ τύπον πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν προκειμένων ἐπισυλλογίζεται,

31 Ἄρα ἀδελφοί, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΣ. Ταῦτα πάντα κινεῖ καὶ στρέφει, δεῖξαι βου- 15 λόμενος, ὅτι τὸ γενόμενον οὐ πρόσφατον ἦν ἀλλ’ ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν διετυποῦτο χρόνων· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοὺς πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἀφορισθέντας, καὶ ἐλευθερίας τυχόντας, ἑαυτοὺς εἰς τὸν τῆς δουλείας ὑπάγειν ζυγόν; εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησι, τὴν πείθουσιν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ τῶν δογμάτων. 20

1 Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ἡ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέρωσε, στήκετε.

Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἡλευθερώσατε ὅτι πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν τρέχετε δεσποτείαν; ἄλλος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ ἡγορακῶς, ὁ τὴν τιμὴν δοὺς ὑπὲρ ὑμῶν· ὁρᾷς δι’ ὅσων αὐτοὺς ἀπάγει τῆς Ἰουδαϊκῆς πλά- 25 νης; πρῶτον δεικνύς, ὅτι ἐσχάτης ἀνοίας ἐλευθέρους ἀντὶ δούλων γενομένους, δούλους ἀντ’ ἐλευθέρων ἐπιθυμεῖν εἶναι· δεύτερον, ὅτι περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες δειχθήσονται· τοῦ μὲν ἐλευθερώσαντος καταφρονοῦντες, τὸν δὲ δουλωσάμενον στέργοντες· τρίτον, ὅτι οὐδὲ δυνατόν τοῦτο· οὐ γὰρ ἔχει τὴν δεσπο- 30 τείαν ὑμῶν ὁ νόμος ἅπαξ, ἐτέρου παρ’ αὐτοῦ πάντας ὑμᾶς πριαμένου· “στήκετε” δὲ εἰπὼν, τὸν σάλον ἔδειξεν.

Καὶ μὴ ζυγῷ δουλείας πάλιν ἐνέχεσθε.

Τῷ μὲν τοῦ ζυγοῦ ὀνόματι, τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος αὐτοῖς

ἐνδείκνυνται· τῷ δὲ “πάλιν” εἰπεῖν, πολλὴν αὐτῶν δείκνυσιν ἀναίσθησίαν· εἰ μὲν γὰρ ἄπειροι νῦν ἦτε τοῦ βάρους ἐκείνου, οὐ τοσούτων ἦτε ἐγκλημάτων ἄξιοι· εἰ δὲ τῇ πείρᾳ μαθόντες τὸ φορτίον τοῦ ζυγοῦ, εἴτα ὑποτίθετε ἑαυτοὺς ἐκείνῳ πάλιν, ποίας ἂν ἦτε δίκαιοι συγγνώμης τυχεῖν;

5

ΚΕΦ. Ι.

“Οτι ἡ κλήσις ἡμῶν οὐχ ὑπόκειται περιτομῇ καὶ νόμῳ διὰ τὸ Χριστοῦ πάθος.

2 Ἰδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Πῶς Χριστὸς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελήσει; αὐτὸς μὲν τοῦτο οὐ κατεσκεύασεν, ἀλλ’ ἀπεφήνατο, ὡς τῆς τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίας ἀρκούσης ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως λοιπόν· διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν, “Ἰδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν” ὅπερ ἦν θαρροῦντος οἷς λέγει· ὑμεῖς δὲ ὅσον οἶόν τε ἤ, τὰ παρ’ ἑαυτῶν προσθήσετε.

15

Πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ τὸν περιτεμνόμενον ὁ Χριστός; ὁ περιτεμνόμενος ὡς νόμον δεδοικῶς περιτέμνεται· ὁ δεδοικῶς ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν οὐδὲν κερδαίνει παρὰ τῆς ἀπιστουμένης· πάλιν ἐτέρως· ὁ περιτεμνόμενος τὸν νόμον κύριον ποιεῖ· κύριον δὲ εἶναι νομίζων, καὶ ἐκ τοῦ μείζονος αὐτὸν παραβαίνων μέρους, ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττονος τηρῶν, πάλιν ὑπὸ τὴν ἀρὰν ἑαυτὸν τίθησιν· ὑποβάλλων δὲ ἑαυτὸν τῇ ἀρᾷ, καὶ διακρουόμενος τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως ἐλευθερίαν, πῶς δύναται σωθῆναι;

Εἴτα εἰπὼν “οὐδὲν ὠφελήσει” αἰνιγματωδῶς καὶ διὰ βραχέων, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν οὕτω λέγων,

25

3 Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνόμενῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.

“Ἰνα γὰρ μὴ νομίσῃς κατ’ ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν μόνον λέγω φησὶν, ἀλλὰ καὶ “παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνόμενῳ, ὅτι “ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι” ἀλλήλων γὰρ ἔχον· 30
ταὶ τὰ νόμιμα· καὶ καθάπερ τις ἀπογραψάμενος εἶναι δοῦλος ἐξ ἐλευθέρων, οὐκέτι κύριός ἐστι τὸ ἢ τὸ ποιεῖν· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς τῆς δουλείας κατέχεται νόμοις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου· ἂν δέξῃ μι-

κρὸν τοῦ νόμου· καὶ ὑπαγάγῃ ἑαυτὸν τῷ ζυγῷ, ὅλην ἐφειλκύσω τὴν δεσποτείαν.

- 4 Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιούσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε.

Ὅταν γὰρ ὁ τῷ νόμῳ προστρέχων μήτε ἐκεῖθεν δύνηται σώ- 5
ζεσθαι, καὶ τῆς χάριτος ἐκπίπτῃ, τί τὸ λειπόμενον λοιπὸν, ἀλλ' ἡ
κόλασις ἀπαραίτητος· τοῦ μὲν ἀπονοῦντος, τῆς δὲ οὐ προσιεμένης
αὐτόν; κατασείσας τοίνυν αὐτῶν τῷ φόβῳ τὴν διάνοιαν, καὶ δείξας
τὸ ναυάγιον ὃ μέλλουσιν ὑπομένειν, ἐγγύθεν ἀνοίγνυσιν αὐτοῖς τῆς
χάριτος τὸν λιμένα· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

- 5 Ἡμεῖς γὰρ διὰ πίστεως ἐν Πνεύματι, ἐλπίδα δικαιο-
σύνης ἀπεκδεχόμεθα.

Οὐδενὸς ἐκείνων δεόμεθα τῶν νομίμων φησὶν· ἀρκεῖ γὰρ ἡ πί-
στις ἡμῖν Πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ τὰ
πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ.

- 6 Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, οὔτε περιτομὴ τί ἰσχύει,
οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. 15

Ὅρα πῶς λοιπὸν μετὰ πλείονος ἀποδύεται παρρησίας· ὁ γὰρ
τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα περιεργαζέσθω φησὶν·
ὅρα δὲ ποῦ τὴν περιτομὴν ἐξέβαλε, μετὰ ἀκροβυστίας στήσας 20
αὐτήν· τὸ γὰρ ποιοῦν τὴν διαφορὰν ἡ πίστις ἐστί· τὸν γὰρ μέλ-
λοντα ἀπογράφεσθαι εἰς τὴν καινὴν διαθήκην, οὐδὲν βλάπτει τὰ
σωματικά, ὥσπερ οὖν οὔτε ὀνίνησι. τί δέ ἐστι “δι' ἀγάπης ἐνε-
ργουμένη;” μεγάλην ἐνταῦθα πληγὴν αὐτοὺς ἐπληξεν· ἐμφήνας,
ὅτι ἐκ τοῦ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην μὴ ῥιζωθῆναι, αὕτη ἡ 25
παρείσδυσις γέγονεν· οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι ἐστὶ τὸ ζητούμενον,
ἀλλὰ καὶ τὸ μεῖναι ἀγαπῶντας· ὥσανεὶ ἔλεγεν· εἰ ἡγαπᾶτε τὸν
Χριστὸν ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἂν ἠῤτομολήσατε πρὸς τὴν δουλείαν· οὐκ
ἂν τὸν ἐξαγοράσαντα ὑμᾶς ἀφήκατε· οὐκ ἂν ὑβρίσατε τὸν ἐλευ-
θερώσαντα.

- 7 Ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἐνέκοψεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ
πιθεσθαι;

Οὐκ ἐρωτῶντός ἐστι τοῦτο, ἀλλ' ἀποροῦντος καὶ ὀλοφυρομένου·
πῶς ὁ τοσοῦτος ἐνεκόπη δρόμος; τίς τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὥστε

ὑμᾶς ἀπατῆσαι τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, ἀλλὰ τοῖς τύποις ἐμμένειν; ταῦτα ἀνακαλοῦντός ἐστι καὶ θρηνοῦντος μᾶλλον, ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγε, “τίς ὑμᾶς ἐβάσκηεν;” “ἡ πεισμόνη, οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς” οὐκέτι τούτοις ἐκάλεσεν ὑμᾶς ἡ καλῶν ὥστε οὕτως σαλεύεσθαι· οὐ ταῦτα ἐνομοθέτησεν ὥστε Ἰουδαίξειν. 5

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δέ φησι, τῆς χάριτος Θεοῦ ἦν τὸ καλέσαι, τὸ δοῦναι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχέσθαι τὰ μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίους ἐπὶ τῆς πίστεως, οὐκ ἦν ἐκείνου ἀλλ’ ὑμέτερον· εἶτα ἵνα μή τις λέγῃ, τί τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις; μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου ἐφυλάξαμεν μόνον καὶ τοσαῦτα θορυβεῖς· 10 ἄκουσον πῶς φοβεῖ· οὐκ ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀλλ’ ἀπὸ τῶν μελλόντων, λέγων οὕτως,

9 Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ.

Οὕτως καὶ ὑμᾶς ἰσχύει, φησὶ, τὸ μικρὸν τοῦτο κακὸν μὴ διορθωθῆν, καὶ εἰς τέλειον Ἰουδαϊσμὸν ἀγαγεῖν, ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ 15 φύραμα.

10 Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε.

Τουτέστι, ὅτι διορθωθήσεσθε, πιστεύω τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἐκείνου συμμαχίᾳ πρὸς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν θαρρῶ· καὶ οὐχ ἀπλῶς 20 εἶπε πέποιθα τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ “πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ” πανταχοῦ γὰρ μετ’ ἐγκωμίων πλέκει τὰς κατηγορίας· ὥσανεὶ ἔλεγε· τοὺς ἐμοὺς μαθητὰς οἶδα· οἶδα ὑμῶν τὸ εὐδιόρθωτον· θαρρῶ, τοῦτο μὲν διὰ τὸν Κύριον τὸν οὐκ ἔωντα ἀπολύεσθαι οὐδὲ τὸ τυχόν· τοῦτο δὲ δι’ ὑμᾶς, τοὺς δυναμένους ἑαυτοὺς ταχέως ἀνα- 25 κτήσασθαι.

Ὁ δὲ ταρασσὼν ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ.

Ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἀλείφει, καὶ ἐξ ὧν παρεθάρρυνε, καὶ ἐξ ὧν ἐκείνους ἡ ἐπαράσατο, ἡ προεφήτευσεν· σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς 30 οὐδαμοῦ ὄνομα τίθησι τῶν ἐπιβουλευόντων, ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται. καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν οἱ ταρασσόντες, ἀλλὰ καὶ ἐπῆρε τὸν λόγον, εἰπὼν, “ὅστις ἂν ᾖ,” οὐ γὰρ αἰδεῖται πρόσωπον, ὅταν ἡ ἀλήθεια κρίνεται.

11 Ἐγὼ δὲ ἀδελφοὶ εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι;

Θεοδώροτ. Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν ὥς πολλαχοῦ Ἰουδαίοντα ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὅρα πῶς καθαρῶς ἀπεδύσατο, μάρτυρας αὐτοὺς καλῶν· οἶδατε γὰρ, φησὶν, καὶ ὑμεῖς, ὅτι διω-5 γμοῦ μοι πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κελεύω ἀπέχεσθαι νόμου· εἰ δὲ περιτομὴν κηρύσσω, τί διώκομαι; οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐγκαλεῖν μοι ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο· τί οὖν οὐκ ἐκήρυξε περιτομὴν; οὐ περιέτεμε τὸν Τιμόθεον; οὐκ εἶπεν, ὅτι περιτομὴν οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλ' οὐ κηρύσσω· τουτέστιν, οὐχ οὕτως κελεύω πι-10 στεύειν· μὴ γάρ μοι τὴν πρόσκαιρον οἰκονομίαν εἰς δογμάτων λάβης βεβαίωσιν· περιέτεμον μὲν γὰρ, οὐκ ἐκήρυξα δὲ περιτομὴν.

Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ,

Τουτέστι τὸ ἐμπόδιον· τὸ κώλυμα ἀνήρηται εἰ τοῦτό ἐστιν ὁ φατε· οὐδὲ γὰρ οὕτως ὁ σταυρὸς ἦν ὁ σκανδαλίζων τοὺς Ἰου-15 δαίους ὥς τὸ μηδὲν πείθεσθαι τοῖς πατρῷοις νόμοις. καὶ γὰρ Στέφανον προενεγκόντες, οὐκ εἶπον ὅτι οὗτος ἐσταυρωμένον προσκυνεῖ, ἀλλ' ὅτι κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου λέγει τοῦ ἁγίου· καὶ τῷ Ἰησοῦ τὸ αὐτὸ ἐνεκάλουν, ὅτι τὸν νόμον παραλύει· διό φησιν ὁ Παῦλος, εἰ συγκεχώρηται περιτέμεναι, λέλυται ἡ φιλονεικία ἡ 20 πρὸς ἡμᾶς, οὐδεμία λοιπὸν ἔχθρα μένει πρὸς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα. εἰ δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν φονῶσι καθ' ἡμῶν, πῶς τοῦτο ἐγκαλοῦσιν; ἐμοὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἐπέθεντο, ὅτι εἰσηνεγκα ἀκρόβυστον εἰς τὸν ναόν. Ἄρ' οὖν οὕτως ἀνόητός εἰμι, φησὶν, ὥς συγκεχωρημένης περιτομῆς, εἰκῇ καὶ μάτην τοσαύ-25 τὴν ἀναδείξασθαι βλάβην, τοσοῦτον σκάνδαλον θεῖναι τῷ σταυρῷ; ὁρᾶτε γοῦν ὅτι δι' οὐδὲν ἡμῖν πολεμοῦσιν οὕτως ὥς διὰ τὴν περιτομὴν· οὕτως ἀνόητος ἡμῖν ὥς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους; σταυροῦ δὲ σκάνδαλον ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ σταυροῦ λόγος τοῦτο ἐπέταττε. καὶ τοῦτο ἦν μάλιστα τὸ 30 σκανδαλίζον Ἰουδαίους καὶ κωλύον τὸν σταυρὸν καταδέξασθαι, τὸ κελεύεσθαι τῶν πατρῶν ἐξίστασθαι ἐθῶν.

12 Ὅφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς.

Ἐπειδὴ καλῶς ἐπαίδευσε τοὺς ἡπατημένους καὶ διώρθωσε,

πρὸς τοὺς ἡπατηκότας τρέπεται λοιπόν. δεῖ δὲ ἡμᾶς συνιδεῖν αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν σοφίαν· πῶς τοὺς μὲν ὡς παῖδας οἰκείους καὶ δυναμένους λαβεῖν διόρθωσιν νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει· τοὺς δὲ ἡπατηκότας, ὡς ἄλλοτρίους καὶ ἀνιάτα νοσοῦντας ἐκκόπτει, ἐπα-
 ρώμενος αὐτούς· καὶ καλῶς εἶπεν “οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς.” τὴν 5
 γὰρ πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν συγγένειαν ἀφέντας τὴν
 ἄνω, τὴν ἄλλοτρίαν καὶ ξένην μεταδιώκειν ἠνάγκασαν, καθάπερ
 αἰχμαλώτους καὶ μετανάστας. εἰ βούλονται τοίνυν, μὴ περι-
 τεμνέσθωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκοπτέσθωσαν. Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ
 τολμῶντες ἀποκόπτειν ἑαυτοὺς, καὶ τὴν ἄρὰν ἐπισπώμενοι ταύτην, 10
 καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν διαβάλλοντες, καὶ τοῖς Μανιχαίοις
 συμπράττοντες; ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα φασίν, ἐπίβουλον εἶναι
 καὶ ὕλης τῆς πονηρᾶς· οὗτοι δὲ διὰ ἔργων τοῖς χαλεποῖς δόγμασι
 τούτοις διδόασιν ἀφορμὴν. Ὡς γὰρ ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον ἀποκο-
 κόπτουσι τὸ μέρος· οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον τοὺς ὀφθαλμοὺς πηρῶ- 15
 σαι ἐχρῆν; Διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψύχην κάτεισιν ἡ
 ἐπιθυμία· ἀλλ’ οὔτε ὀφθαλμὸς οὔτε ἄλλο μέλος αἴτιον, ἀλλ’ ἡ
 πονηρὰ προαίρεσις μόνον.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Υπογραφή τῆς κατὰ Πνεῦμα ἐλευθερίας.

20

13 Ὑμεῖς γὰρ ἐπ’ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον
 μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί.

Ἐνταῦθα εἰς τὸν ἠθικὸν ἐμπεσὼν λόγον, πάλιν μίγνυσιν τὸν
 δογματικόν, ὅπερ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν πεποίηκε. καὶ
 γὰρ οὗτος ἐκείνου πάλιν ἔχεται ἐν τῇ πρὸς Μανιχαίους μάχῃ. τί 25
 δέ ἐστιν, ὃ φησιν; ἀπήλλαξεν, ὑμᾶς ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς
 δουλείας· κυρίου ἀφῆκε τοῦ πράττειν ὃ, τι βούλεσθε· οὐχ ἵνα τῇ
 ἐξουσίᾳ πρὸς κακίαν χρῆσώμεθα, ἀλλ’ ἵνα μείζονος λάβωμεν
 μισθοῦ πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἀνιόντες. ἐπειδὴ γὰρ
 ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας καλεῖ τὸν νόμον καὶ κατάρας ἀπαλ- 30
 λαγὴν, ἵνα μὴ τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο κελεύει τοῦ νόμου
 ἀποστῆναι, ἵνα ἐξῇ παρανόμως ζῆν, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων,
 οὐχ ἵνα παράνομος γένηται ἡ πολιτεία, ἀλλ’ ἵνα ὑπὲρ νόμον ἡ

φιλοσοφία· ἐλύθη γὰρ τοῦ νόμου τὰ δεσμὰ, ἵνα χωρὶς ζυγοῦ βαδίζητε εὐρυθμα. εἴτα καὶ δείκνυσι τρόπον, δι' οὐ ῥαδίως ἂν τὸ τοιοῦτο κατορθωθείη. τίς οὖν ὁ τρόπος;

Ἄλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις.

Πάλιν ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὅτι φιλονεικία καὶ στάσις καὶ φι- 5
λαρχία καὶ ἀπόνοια ταύτης αἰτία τῆς πλάνης αὐτοῖς ἐγένετο. ἡ
γὰρ τῶν αἱρέσεων μητὴρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία. εἰπὼν
γὰρ δουλεύετε ἀλλήλοις, ἔδειξεν ὅτι ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφου, τοῦτο
ἔλαβεν ἡ ἀρχὴ τὸ κακόν· ἀλλὰ φανερώς μὲν οὐ λέγει τὸ ἀμάρ-
τημα· φανερώς δὲ τίθησι τὴν διόρθωσιν, ἵνα δι' αὐτῆς κακεῖνο 10
μάθωσιν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν ὡς χρὴ, τὸν πλησίον, οὐ παραιτεῖται
δουλεύειν αὐτῷ, παντὸς δούλου ταπεινότερον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν
ἀγαπάτε ἀλλήλους ἀπλῶς, ἀλλὰ, “δουλεύετε,” τὴν ἐπιτεταμένην
δηλῶν φιλίαν. Ἐπειδὴ χάρις τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν ἀνεῖλεν, ἵνα μὴ
ἀποσκιρτήσωσιν, ἕτερον αὐτοῖς ἐπιτίθησι ζυγὸν τῆς ἀγάπης· ἰσχυ- 15
ρότερον μὲν ἐκείνου, κουφότερον δὲ καὶ ἡδίω πολλῷ. Εἴτα δεικνύς
αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα φησὶν,

14 Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ
ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τὸν νόμον ἔστρεφον, εἰ βούλει 20
αὐτὸν, φησὶ, πληροῦν, μὴ περιτέμνου· οὐ γὰρ ἐν τῇ περιτομῇ,
ἀλλ' ἐν τῇ ἀγάπῃ πληροῦται.

15 Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ
ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.

Οὐκ ἀποφαίνεται ἵνα μὴ βαρῆσῃ· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἀλλή- 25
λους δάκνετε, ἀλλ', “εἰ ἀλλήλους δάκνετε” καὶ τὸ ἐξῆς ὁμοίως
οὐκ ἀπεφῆνατο, ὅτι ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθήσεσθε, ἀλλὰ “βλέπετε
“μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.” ὅπερ ἐστὶ φοβοῦντος καὶ ἀσφα-
λιζομένου, οὐ καταδικάζοντος· καὶ ταῖς λέξεσι δὲ ἐμφαντικῶς
ἐχρήσατο· οὐ γὰρ εἶπε, δάκνετε μόνον, ὅπερ ἐστὶ θυμουμένου, 30
ἀλλὰ καὶ, κατεσθίετε, ὅπερ ἐστὶν ἐμμένοντος τῇ πονηρίᾳ. δῆγματα
δὲ καὶ βρώσεις, οὐ τὰς σωματικὰς φησιν, ἀλλὰ τὰς πολὺ χαλε-
πωτέρας· οὐ γὰρ οὕτως ■ ἀνθρωπίνης ἀπογευσάμενος σαρκὸς

ἔβλαψεν, ὡς ὁ δῆγματα εἰς τὴν ψυχὴν πηγνύς· ὅσῳ γὰρ τιμιωτέρα ψυχὴ σώματος, τοσοῦτῳ χαλεπωτέρα ἢ ταύτης βλάβη.

Βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.

Ἡ γὰρ διάστασις καὶ ἡ μάχη φθοροποιὸν καὶ ἀναλωτικὸν, καὶ τῶν δεχομένων αὐτὴν καὶ τῶν εἰσαγόντων. 5

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δέ φησιν, εἰ μέλλετε, φησὶν, πρὸς ἀλλήλους οὕτω φιλονεικεῖν ἀνευδότως, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τοῦναντίον ἔξω παντελῶς γεένεσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε, ὃ καὶ καλῶς ἀναλίσκεσθαι ἐκάλεσεν· ἅτε δὴ μείωσιν ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσε- 10 βείας ἀποχωρούντων.

16 Λέγω δὲ Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Ἐπειδὴ εἶπε τὸ ποιοῦν τὴν νόσον, λέγει καὶ τὸ τὴν ὑγίειαν χαριζόμενον φάρμακον. ποῖον δὲ τοῦτό ἐστι; καὶ τίς ἡ λύσις τῶν 15 εἰρημένων κακῶν; τὸ Πνεύματι ζῆν· οὐ νόμῳ τῷ ἀπειλοῦντι δούλοισι, Πνεύματι δὲ τῷ ἄγοντι τέκνα Θεοῦ.

17 Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς· ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. 20

Σάρκα ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμα λέγει· εἰ γὰρ τοῦτο φησὶ, πῶς ἔχει λόγον τὸ ἐξῆς εἰρημένον; ἐπιθυμεῖ γάρ, φησι, κατὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴν τοῦτο οὐ τῶν κινούντων, ἀλλὰ τῶν κινουμένων ἐστίν, οὐ τῶν ἐνεργούντων, ἀλλὰ τῶν ἐνεργουμένων. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, οὐ σαρκὸς ἀλλὰ ψυχῆς· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ ποῦ φησι “κατεπίθυ- 25 “μός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου” καὶ “τί ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου καὶ ποιήσω “σοι” καὶ “πορεύου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ψυχῆς σου” καὶ πάλιν “οὕτως ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ μου.” οἷδεν οὖν σάρκα καλεῖν οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, ὡς ὅταν λέγη, “ὕμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ’ ἐν Πνεύματι.” καὶ πάλιν, “οἱ 30 “δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται,” ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτό φησι κατηγορία τοῦ σώματος τὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς σαρκὸς ὀνόματι καλεῖσθαι. ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ μὲν ἐλάττονα

εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν δὲ καλὴν· τὸ γὰρ ἔλαττον τοῦ καλοῦ καὶ αὐτὸ καλόν· τὸ δὲ κακὸν οὐκ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐναντίον· σὺ δὲ εἰ μὲν ἔχεις δεῖξαι ἀπὸ τοῦ σώματος μόνον κατασκευαζομένην τὴν κακίαν, κατηγορεῖ τῆς σαρκὸς· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὥρα σε καὶ τῆς ψυχῆς 5 κατηγορεῖν. Καὶ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος, καὶ πνευματικὰ πονηρίας λέγεται τὰ τῶν δαιμόνων πλήθη. τῷ δὲ τῆς σαρκὸς ὀνόματι πάλιν καὶ τὰ μυστήρια καλεῖν εἴωθεν ἢ γραφῇ, καὶ τὴν ἐκκλησίαν πᾶσαν σῶμα λέγουσιν εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ βούλει καὶ κατορθώματα μαθεῖν τὰ δι' 10 αὐτῆς γινόμενα, σβέσιν τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις καὶ ἔρημον ὕψει τὴν ψυχὴν γνώσεως ἀπάσης καὶ οὐδὲν εἰδυῖαν ὧν οἶδεν. Εἰ δὲ λέγει, “ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος,” περὶ δύο φησὶ λογισμῶν. Οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, οὐχ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, εἰ γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκεινται, 15 ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά, ὡς τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, καὶ τὸ φῶς τοῦ σκότους· εἰ δὲ ἐπιμελεῖται σώματος ψυχῇ, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖται πρόνοιαν, καὶ μυρία πάσχει ὥστε αὐτὸ μὴ καταλιπεῖν, πῶς ἂν ἐναντία ταῦτα εἴη; οὐ τοίνυν περὶ τούτων φησὶν, ἀλλὰ λογισμῶν πονηρῶν καὶ ἀγαθῶν μάχην εἰσάγει· τὸ γὰρ θέλει καὶ 20 μὴ θέλει, τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτό φησι· “ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκεινται,” ἵνα μὴ συγχωρήσης τῇ ψυχῇ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς ταῖς πονηραῖς.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δὲ φησιν, ἀναιρετικὸν μὲν θνητότητος ἀθανασία, ἀθανασία δὲ θνητότητος· οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ ταῦτα 25 ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἅπερ βούλομεθα, ἐπεὶ μὴδὲ δυνατόν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ ἵνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος πάλιν ὧδε λέγει, ζητεῖται διατί νόμον 30 ἀποσπῶν μέμνηται τῆς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ τρυφᾶν ἐκέλευεν ὁ νόμος· διὰ δὲ τούτου διερεθίζεται ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἀκατάσχετος οὔσα πρὸς ἁμαρτίαν ἄγει, τούτου ἕνεκεν ὅτε νόμου ἦν μνήμη, ταῦτα λέγει· καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους τοῦ νόμου μνημονεύων, καὶ τῆς διὰ τοῦ Κυρίου διορθώσεως, εἰσήγαγε τὸ “οἱ γὰρ 35

“κατὰ σάρκα ζῶντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.” διατί δὲ συνεχωρήθη τὸ τρυφᾶν καὶ ἐσθίειν; ὅτι ἡ τῶν ὁμολογημένων κακῶν ἀποχὴ, οὐκ ἂν προεχώρησεν, εἰ μὴ ἐνεδόθη αὐτοῖς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν· ἥδαι μὲν γὰρ ὁ νομοθέτης, ὅτι ἀδύνατον τρυφῶντας κρατεῖν ἡδονῶν· τέως δὲ ἡθέλησε τὸν νοῦν παιδεῦσαι, ἵνα γινῶ τί καλὸν 5 καὶ τί κακόν, καὶ τί τὸ εὐσεβές· προεώρα γὰρ ὅτι ἔμελλεν ἔρχεσθαι ὁ τὸ λείπον τῷ νόμῳ προστιθείς, λέγω δὴ τὸ μὴ κατὰ σάρκι περιπατεῖν, ὡς λέγει ὁ Παῦλος

18 Εἰ δὲ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὁ Πνεῦμα ἔχων ὡς χρῆ, σβέννυσσι διὰ τούτου 10 πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν· ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγείς, οὐ δεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοηθείας, ὑψηλότερος πολλῷ τῆς ἐκείνου παραγγελίας γενόμενος· ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πῶς δεῖται ἀκοῦειν, “οὐ φονεύσεις;” ὁ μὴ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρήζει τοῦ παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; τίς γὰρ διαλέγεται περὶ τοῦ καρ- 15 ποῦ τῆς κακίας τῷ τὴν ρίζω αὐτὴν ἀνασπάσαντι; ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐγκώμιον τοῦ νόμου μέγα εἰρηκέναι καὶ θαυμαστὸν, εἶγε ἐν τάξει τοῦ Πνεύματος ὁ νόμος ἦν, κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐναπομένειν χρῆ τῷ παιδαγωγῷ· τίς γὰρ χρειά νόμου, τῷ οἴκοθεν κατορθοῦντι 20 τὰ μείζω;

21 Φανερά δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι, πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, φαρμακεία, εἰδωλολατρεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐρίθειαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κώμοι, καὶ τὰ ὅμοια τού- 25 τοις· ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

Τί λέγεις ἐνταῦθα λοιπὸν, ὁ τῆς σαρκὸς σου κατηγορῶν, καὶ νομίζων ὡς περὶ ἐχθρᾶς καὶ πολεμίας ταῦτα εἰρῆσθαι; ἔστω γὰρ ἡ μοιχεία καὶ ἡ πορνεία σαρκὸς καθ' ἡμᾶς· αἱ ἔχθραι καὶ αἱ 30 ἔρεις καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ οἱ ἐρέθειαι, καὶ αἱ φαρμακεῖαι, τίνος ἂν εἶεν; προαιρέσεως γὰρ ταῦτα διεφθαρμένης μόνον· ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα, πῶς ἂν εἶεν σαρκὸς; ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν σάρκα λέγει

ἐνταῦθα, ἄλλα τὸν γεῶδη λογισμόν; διὸ καὶ φοβεῖ λέγων, ὅτι
 “οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.”
 εἰ δὲ φύσεως ταῦτα πονηρᾶς καὶ οὐ προαιρέσεως πονηρᾶς, περι-
 τῶς εἶπε “πράσσουσιν,” οὐ γὰρ πράσσουσιν, ἀλλὰ πάσχουσι.
 τίνος δὲ ἕνεκεν βασιλείας ἐκπιπτεύουσιν; οὐδὲ γὰρ τῶν φύσει, 5
 ἀλλὰ τῶν ἐν προαιρέσει καὶ οἱ στέφανοι καὶ αἱ κολάσεις· διὸ
 καὶ ταῦτα ἠπειλήσεν ὁ Παῦλος.

22 Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη.

Καὶ οὐκ εἶπε τὸ ἔργον τοῦ Πνεύματος, ἀλλ’ “ὁ καρπός.”
 οὐκοῦν ἡ ψυχὴ περιττή· εἰ γὰρ περὶ σαρκὸς καὶ Πνεύματος ὁ 10
 λόγος, ποῦ ἡ ψυχὴ; οὐδαμῶς περιττὴ ἡ ψυχὴ, καὶ γὰρ ἡ ἐγκρά-
 τεια τῶν παθῶν ταύτης, καὶ περὶ αὐτήν· καὶ ἐν μέσῳ κειμένη
 κακίας καὶ ἀρετῆς, ἂν μὲν εἰς δέον χρήσεται τῷ σώματι, πνευ-
 ματικὸν αὐτὸ κατειργάσατο· ἂν δὲ καὶ ἀποστῇ μὲν τοῦ Πνεύμα-
 τος, ἐκδῶ δὲ ἑαυτὴν τοῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, γεωδέστεραν αὐτήν 15
 κατεσκεύασεν· ὁρᾷς πανταχόθεν πῶς οὐ περὶ οὐσίας ὁ λόγος
 αὐτῷ νῦν σαρκὸς, ἀλλὰ περὶ προαιρέσεως μοχθηρᾶς καὶ οὐ τοιαύ-
 τής; διατί δὲ καρπὸν καλεῖ τοῦ Πνεύματος; ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ
 ἔργα ἐξ ἡμῶν γίνεται μόνον· διὸ καὶ ἔργα καλεῖ· τὰ δὲ καλὰ οὐ
 τῆς ἡμετέρας ἐπιμελείας δεῖται μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ 20
 φιλανθρωπίας· εἴτα μέλλων αὐτὰ διηγεῖσθαι, τὴν ρίζαν τίθησι
 πρῶτον τῶν ἀγαθῶν οὕτω λέγων,

Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγα-
 23 θωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιού-
 των, οὐκ ἔστι νόμος.

25

Τί γὰρ ἂν τις ἐπιτάξειε τῷ πάντα ἔχοντι παρ’ ἑαυτοῦ, καὶ
 διδάσκαλον καλὸν ἀπηρτισμένον κεκτημένῳ τῆς φιλοσοφίας τὴν
 ἀγάπην; ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ἵππων εὐήνιοι καὶ ἀφ’ ἑαυτῶν ἅπαντα
 πράττοντες οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος, οὕτω καὶ ψυχὴ κατορθοῦσα
 τὴν ἀρετὴν ἀπὸ Πνεύματος, οὐ δεῖται τοῦ νομοθετοῦτος νόμου· 30
 πάντῳ δὲ καὶ ἐνταῦθα θαυμαστῶς τὸν νόμον ἐξέβα ἐν· οὐχ ὡς
 φαῦλον, ἀλλ’ ὡς ἐλάττονα τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ Πνεύματος
 φιλοσοφίας.

24 Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, καὶ τίς ἐστι τοιοῦτος ; δείκνυσιν ἐπὶ τῶν ἔργων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατορθοῦντας· σάρκας πάλιν ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν· οὐ γὰρ δὴ τὴν σάρκα ἀνεῖλεν· ἐπεὶ πῶς 5 ἔμελλον ζῆν ; τὸ γὰρ ἐσταυρωμένον, νεκρόν ἐστι καὶ ἀνενέργητον· ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν δηλῶν· ἐπεὶ οὖν τοῦ Πνεύματος τοσαύτη ἡ ἰσχὺς, ἐκείνῳ ζῶμεν, ἐκείνῳ ἀρκούμεθα· διὸ καὶ αὐτὸς ἐπάγει λέγων,

25 Εἰ ζῶμεν Πνεύματι, Πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. 10

Κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευόμενοι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ “στοιχῶμεν” τουτέστιν, ἀρκεσθῶμεν τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην· εἴτα δεικνὺς ἐκείνους τοὺς ἐπεισάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοτιμίαν τοῦτο ποιοῦντας, φησί,

26 Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι· ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. 15

Εἰς φιλονεικίαν δηλονότι καὶ ἔρεις ἀλλήλοις φθονοῦντες· ἀπὸ γὰρ κενοδοξίας φθόνος, καὶ ἀπὸ φθόνου, τὰ μυρία ταῦτα κακά.

1 Ἀδελφοὶ ἐὰν καὶ προλήφθῃ ἄνθρωπος ἓν τι πτώ- 20 ματι.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιτιμήσεως προσχέματι τὰ αὐτῶν ἐξεδίκουν πάθη, καὶ ἐδόκουν μὲν ἁμαρτημάτων ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν· τὴν δὲ αὐτῶν φιλαρχίαν στῆσαι ἐβούλοντο, φησὶν, “ἀδελφοί, ἐὰν καὶ “προληφθῇ” οὐκ εἶπεν ἐὰν πράξῃ, ἀλλ’ “ἐὰν καὶ προληφθῇ” 25 τουτέστιν, ἐὰν συναρπαγῇ.

Ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον.

Οὐκ εἶπε μὴ καταδικάζετε, ἀλλὰ διορθοῦτε· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι δεῖ τοῖς ὑποσκελιζομένοις, οὕτως ἐπήγαγεν. 30

Ἐν Πνεύματι πραΰτητος.

Οὐκ εἶπεν ἐν πραότητι, ἀλλ’ “ἐν Πνεύματι πραότητος,” δηλῶν, ὅτι καὶ τῷ Πνεύματι τοῦτο δοκεῖ· καὶ τὸ δύνασθαι μετὰ

ἐπεικείας διορθοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας, χαρίσματος ἔστι πνευματικοῦ· εἶτα ἵνα μὴ ἐπαρθῇ ὁ διορθῶν ἕτερον, καὶ αὐτὸν ὑπὸ τὸν αὐτὸν φόβον ἔθηκεν οὕτως εἰπὼν,

Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.

Ὡσπερ γὰρ οἱ πλουτοῦντες ἐράνους τοῖς δεομένοις εἰσφέρουσιν· 5 ἵνα εἴπωτε καὶ αὐτοὶ περιπέσοιεν πενία, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωσιν, οὕτω καὶ ἡμᾶς ποιεῖν χρὴ· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἀναγκαίαν τίθησι λέγων, “σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς” καὶ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτηκότος· πρῶτον μὲν εἰπὼν, “ἐὰν καὶ προ-
“ληφθῇ” δεύτερον, “καὶ ἄνθρωπος” τὸ τῆς πολλῆς ἀσθενείας 10 ὄνομα· εἶτα “μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς” δαίμονος ἐπήρειαν μᾶλλον, ἢ ψυχῆς ῥαθυμίαν αἰτιώμενος.

2 Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον χωρὶς ἁμαρτήματος εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκριβεῖς ἐξεταστὰς γίνεσθαι τῶν ἑτέροις πεπλημ- 15 μελημένων, ἀλλὰ καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίων ἐλαττώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ φέρηται παρ' ἑτέρων· ὁ γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ γινόμενος ἔρανος καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν συνίστησιν.

Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

Τουτέστι, κοινῇ πάντες πληρώσατε δι' ὧν ἀλλήλους φέρετε· 20 οὕτως γὰρ ἀλλήλοις χεῖρα ὀρέγοντες, ἐν οἷς μέλλετε καταπίπτειν, δι' ἀλλήλων κοινῇ πληρώσατε τὸν νόμον· τὸ λείπον τῷ πλησίον ἀναπληρῶν ἕκαστος διὰ τῆς οἰκείας ὑπομονῆς· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι, εἰ τὴν αὐτὴν τίς ἀπαιτοίη παρὰ πάντων χρεῖαν, οὐδέποτε τὸ σῶμα στήσεται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν πολὺς ἔσται 25 πόλεμος, εἰ παρὰ πάντων πάντα ἐπιζητοίημεν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, νόμον Χριστοῦ τὴν ἀγάπην φησίν· ἀλλὰ καὶ κοινωῆσαι αὐτῷ τοῦ φορτίου ὀφείλεις· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίξης αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβα- 30 ρημένῃ.

3 Εἰ γὰρ τις δοκεῖ εἶναί τι, μηδὲν ὦν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ.

Πάνυ ἐνταῦθα τὴν ἀπόνοιαν κατακόπτει· ὁ γὰρ δοκῶν εἶναί τι,

οὐδέν ἐστι· πρῶτον τῆς εὐτελείας αὐτοῦ δεῖγμα φέρων τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν.

4 Τὸ δὲ ἔργον δοκιμαζέτω ἕκαστος.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι δεῖ βίον ἐξεταστὰς εἶναι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας δοκιμάζειν τὰ πεπραγμένα ἡμῖν· 5 καθάπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρὸν πρὸ τοῦ χωνευτηρίου· ὅταν δὲ αὐτὸ παραδῶς τῷ πυρὶ, τότε ἀκριβῶς διαδείκνυται, τοῦ νόθου παντὸς ἀπὸ τοῦ γνησίου χωριζομένου, οὕτω καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα, ὅταν μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν, τότε σαφῶς ἐκκαλυφθήσεται, καὶ πολλῶν ὀφόμεθα ἑαυτοὺς ὑπευθύνους ὄντας 10 ἐγκλήματων, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἔχει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον· ταῦτα οὐ νομοθετῶν φησὶν, ἀλλὰ συγκαταβαίνων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἄτοπον μὲν τὸ καυχᾶσθαι· εἴδ' ἄρα βούλει, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ὡς ὁ Φαρισαῖος· ὁ γὰρ τοῦτο παιδευθεὶς, καὶ ἐκείνου ἀποστήσεται ταχέως· διὸ καὶ τοῦτο συνεχώρησεν, ἵνα τὸ 15 περιττὸν κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ· ὁ γὰρ συνεθισθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον καυχᾶσθαι καὶ μὴ κατὰ ἄλλων, ταχέως καὶ τοῦτο διορθώσεται τὸ ἐλάττωμα· ὅταν γὰρ μὴ νομίσῃ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν εἶναι βελτίονα· τοῦτο γὰρ ἐστὶν οὐκ εἰς τὸν ἕτερον· ἀλλ' ἑαυτὸν καθ' ἑαυτὸν ἐξετάζων ἀβρύνηται, παύσεται ὕστερον καὶ τοῦτο ποῶν· καὶ ἵνα 20 μάθῃς ὅτι τοῦτο βούλεται κατασκευάσαι, ὅρα πῶς αὐτὸν συστήλει τῷ φόβῳ· ἀνωτέρω μὲν εἰπὼν “δοκιμαζέτω τὸ ἔργον αὐτοῦ,” ἐνταῦθα δὲ ἐπάγων,

5 Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει.

Δοκεῖ μὲν γὰρ τινένας λογισμὸν κωλύοντα καθ' ἑτέρου καν- 25 χᾶσθαι, διορθοῦνται δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε μὴδὲ αὐτὸν μέγα φρονεῖν· εἰς ἐννόησιν ἄγων αὐτὸν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου καὶ τῆς ἀχθοφορίας πιέζων αὐτοῦ τὸ συνειδός.

6 Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατη- 30 χοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς.

Ἐνταῦθα περὶ τῶν διδασκάλων λοιπὸν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθητευομένων θεραπείας· καὶ τίνος ἕνεκεν οὕτως ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός; καὶ γὰρ ἐν τῇ καινῇ οὗτος

κεῖται ὁ νόμος, ὥστε τοὺς εὐαγγελίου καταγγέλλοντας, ἐκ τοῦ
 εὐαγγελίου ζῆν· καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ ὁμοίως πολλὰ τοῖς Λευί-
 ταις παρὰ τῶν ἀρχομένων ἦσαν αἱ πρόσοδοι· τίνος οὖν ἔνεκεν
 ταῦτα διεπράξατο; ταπεινοφροσύνης καὶ ἀγάπης ὑπόθεσιν προα-
 ποτιθέμενος· ἐπειδὴ γὰρ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις φυσᾷ 5
 τοὺς ἔχοντας, καταστέλλων αὐτῶν τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην
 κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων· κακείνους πάλιν εἰς
 ἀφορμὴν ἤγαγε τοῦ πρὸς εὐποιίαν εὐκολωτέρους γίνεσθαι· γυμνά-
 ζων αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τοὺς διδασκάλους εὐνοίᾳ, καὶ περὶ τοὺς
 ἄλλους ἡμέρους εἶναι, ὅπερ καὶ ἀγάπην οὐ μικρὸν εἰργάζετο ἐκα- 10
 τέρῳ τῷ μέρει· διὰ τοῦτο δὲ καὶ κοινωνίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ,
 δεικνὺς ἀντίδοσιν γινομένην· ὃ καὶ ἀλλαχῷ δηλῶν ἔλεγεν, “ εἰ
 “ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν
 “ τὰ σαρκικὰ θερίσωμεν;” μέζονα γὰρ ὁ μαθητὴς λαμβάνει ἢ
 δίδωσι· καὶ τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ τῶν γηϊῶν τὰ ἐπουράνια ἀμείνω. 15
 εἶτα, ἵνα μὴ πονηρία διδασκάλου ὀκνηρότερον περὶ ταῦτα ποιῇ
 τὸν μαθητὴν, καὶ πένητα ὄντα παρατρέχει πολλάκις διὰ τὸν τρό-
 πον, προϊὼν μὲν φησι· “ τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκάκωμεν”
 ἐνταῦθα δὲ τὸ μέσον τῆς τοιαύτης καὶ τῆς ἐν τοῖς βιωτικοῖς φιλο-
 τιμίας δείκνυσιν οὕτω λέγων,

20

7 Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· ὃ γὰρ εἰάν
 8 σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων εἰς
 τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ
 σπείρων εἰς τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει ζωὴν
 αἰώνιον.

25

Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν σπερμάτων, δεῖ τοῦ αὐτοῦ γένους εἶναι καὶ
 τὸν σπῆρον καὶ τὸν ἄμητον, οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ὁ καταβάλ-
 λων εἰς τὴν σάρκα, τρυφὴν, μέθην, ἐπιθυμίαν ἄτοπον, τὰ ἐκ ταύ-
 τας ἀμήσει· τίνα δέ ἐστι ταῦτα; κόλασις, τιμωρία, αἰσχύνη,
 γέλως, φθορά· τῶν γὰρ πολυτελῶν τραπέζων οὐδὲν ἕτερον τὸ 30
 τέλος, ἢ φθορά· καὶ γὰρ αὐτὸ φθείρεται καὶ συμφθείρει τὸ σῶμα·
 τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, οὐ τοιαῦτα· ἀλλ’ ἀπεναντίας ἅπαντα
 τούτοις.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος δὲ φησι, ἐδήλωσεν ἐκ τούτου, ὅτι πολλοὶ

ἀκαίρως μὲν ἀνήλiskon, παρέχοντες τοῖς τηρεῖν νόμον παρακελευο-
μένοις, τοῖς δὲ τὴν Παύλου διδασκαλίαν κηρύττουσιν, οὐδὲν παρεῖ-
χον· διὸ φησὶν, “ὁ σπεύρων εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ” ὁ γὰρ νόμῳ
ὑποκείμενος, ἐν τοῖς σαρκικοῖς ζῇ· ὁ τοίνυν τῷ ταῦτα διδάσκοντι
παρέχων, εἰς τὴν σάρκα σπεύρει μόνον. 5

9 Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκάκωμεν· καιρῷ γὰρ
ιδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι. ἄρ’ οὖν, ὡς καιρὸν ἔχο-
μεν, ἐργαζώμεθα τὸ καλὸν πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα
δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

“Ἴνα γὰρ μηδεὶς νομίσῃ, ὅτι διδασκάλων μὲν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, 10
καὶ τρέφειν αὐτοὺς, τῶν δὲ ἄλλων ἀμελεῖν, εἰς κοινὸν ἐξάγει τὸν
λόγον, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς τὴν θύραν τῆς τοιαύτης ἀνοίγνυσσι φιλοτι-
μίας· καὶ τοσαύτην ποιεῖται τὴν ὑπερβολὴν, ὡς καὶ Ἰουδαίους
καὶ Ἕλληνας κελεύειν ἐλεεῖν μετὰ προσηκούσης μὲν τάξεως,
ἐλεεῖν δ’ οὖν ὅμως. τίς δὲ ἡ τάξις; τὰ πλείονα περὶ τοὺς πιστοὺς 15
ἐπιδείκνυσθαι τὴν πρόνοιαν φιλοτίμως καὶ διηνεκῶς· καὶ γὰρ τοῦ
καιροῦ τὸ ὄνομα, καὶ τὸ μὴ δεῖν ἐκκακεῖν, τοῦτο αἰνίττεται· εἴτα
ἐπειδὴ μέγα ἀπήτησε, καὶ τὸ ἔπαθλον ἐπὶ θύραις τίθησιν ἀμήτου
μεμνημένος καιροῦ τινὸς καὶ παραδόξου. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γηπό-
νων, οὐχ ὁ σπεύρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θερίζων πολλὸν ὑπομένει τὸν 20
πόνον, αὐχμῷ καὶ κοινορτῷ καὶ πολλῇ μαχόμενος τालαιπωρία·
τότε δὲ, οὐδὲν τούτων ἐνὶ φησὶν· ὁ καὶ παραδηλῶν ἔλεγε· “καιρῷ
“γὰρ ιδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι.” καὶ ἐντεῦθεν μὲν αὐτοὺς
προτρέπει καὶ ἐφέλκεται, ἐτέρωθεν δὲ κατεπείγει καὶ συνωθεῖ
λέγων, “ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν.” 25
ὥσπερ γὰρ οὐκ αἰεὶ τοῦ σπεύρειν ἐσμὲν κύριοι· οὕτως οὐδὲ τοῦ
ἐλεεῖν· ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, καὶ μυριάκις βουλήθωμεν,
οὐδὲν περανοῦμεν πλέον· διὸ φησὶν, “ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώ-
“μεθα τὸ ἀγαθόν,” πρὸς πάντας, καὶ ταύτῃ μάλιστα ἀπαλ-
λάττων τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος· ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ τῆς 30
φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν· ἡ δὲ τῆς χάρι-
τος φιλοσοφία, γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης
καλεῖ τράπεζαν· εἰ καὶ πλείονα περὶ τοὺς οἰκείους τὴν σπουδὴν
ἐπιδείκνυται.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ἀποτροπή ἀπὸ τῶν ἐλκόντων ἐπὶ τὴν περιτομὴν, καὶ προτροπή πρὸς νέαν
ζωὴν τὴν ὑπὸ Πνεύματι.

11 Ἴδετε, πηλίκους ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ
χειρί. 5

Εἰπὼν ὀλίγα περὶ αὐτῶν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανέρχεται,
ἃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διετάραττεν. αἰνίττεται δὲ οὐδὲν
ἕτερον, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔγραψε τὴν Ἐπιστολὴν ἅπασαν, ὃ πολλῆς
γνησιότητος σημεῖον ἦν· ἐποίησε δὲ τοῦτο ἐνταῦθα, οὐ δι' ἀγάπην
μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς ὑπονοίας ἀναίρεσιν· ἐπειδὴ 10
γὰρ διεβάλλετο ἐπὶ πράγμασιν οἷς οὐδὲν ἐκοινώνει, καὶ ἐλέγετο
περιτομὴν καταγγέλλειν καὶ ὑποκρίνεσθαι ὡς καταγγέλλων, διὰ
τοῦτο ἠναγκάσθη ἰδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν Ἐπιστολὴν, μαρτυ-
ρίαν ἔγγραφον προαποτιθέμενος· τὸ δὲ “ πηλίκους,” ἐμοὶ δοκεῖ
οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὴν ἀμορφίαν τῶν γραμμάτων ἐμφαίνων λέ- 15
γειν, μονονυχὶ λέγων^h. ὅτι οὐδὲ ἄριστα γράφειν εἰδὼς, ὅμως
ἠναγκάσθη δι' ἑαυτοῦ γράφαι, ὥστε τῶν συκοφαντῶν ἐμφράξαι
τὰ στόματα.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, μέλλων καθάπτεσθαι τῶν ἐναν-
τίων, ἄγαν μείζουσιν ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε αὐτὸς 20
ἐρυθρίᾳ, οὔτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα.

12 Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγ-
κάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ
13 τοῦ Χριστοῦ διώκωνται. οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι
νόμον φυλάσσουσιν· ἀλλὰ θέλουσι περιτέμνεσθαι ὑμᾶς, 25
ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχῶσονται.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν, οὐχ ἐκόντας αὐτοὺς τοῦτο ὑπομένοντας,
ἀλλ' ἀναγκαζόμενους· παρέχων αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀναχωρήσεως, καὶ
σχεδὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογούμενος. τί δὲ ἐστὶν εὐπροσωπεῖν ἐν
σαρκί; εὐδοκιμεῖν παρ' ἀνθρώποις. ἐπειδὴ γὰρ ὠνειδίζοντο παρὰ 30

^h ὁμοίως καὶ Εὐσέβιος in marg.

τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς τῶν πατρῶων ἀποστάντες ἔθων, ἵνα μὴ ταῦτα ἐγκαλῶνται, φησί, βούλονται ὑμῖν λυμῆνασθαι διὰ τῆς ὑμετέρας σαρκὸς, ἐκείνοις ἀπολογούμενοι· ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ Θεὸν ταῦτα ἔπραττον· εἴτα δεικνὺς ὅτι καὶ ἐτέρωθεν συγγνώμης εἰσὶν ἀπεστερημένοι, διελέγχει πάλιν αὐτοὺς, οὐ διὰ τὴν εἰς 5 ἐτέρους ἀρέσκειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' οἰκείαν κενοδοξίαν ταῦτα ἐπιτάττοντας· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, “ ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυ- “ χήσωνται,” ὡς μαθητὰς ἔχοντες. καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; οὐδὲ γὰρ αὐτοί, φησι, νόμον φυλάττουσι· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ἐφύλαττον, καὶ οὕτως ἄξιοι κατηγορίας· νυνὶ δὲ καὶ ὁ σκοπὸς 10 αὐτῶν διεφθαρμένος ἐστίν.

(ΕὐΣΕΒΙΟΣ.) Ἄλλος δὲ φησι, τοῦ νόμου ἔχοντος τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἐπικατάρατος ὁ μὴ ἐμμένων πᾶσιν· ὁ οὖν μὴ τηρῶν πάντα, οὐ τετήρηκεν, “ ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα τῇ ὑμετέρᾳ “ σαρκὶ καυχῆσωνται.” τούτέστιν ὅτι τὰ ἔθνη ἡμῖν ἀκολουθεῖ, 15 καὶ μὴ ἀναγκασθῶσιν εἰπεῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσι συνεθέμεθα, ἐκεῖνοι μὲν τοῦτο θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι σαρκὶ καὶ καυχᾶσθαι· ἐγὼ δὲ τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω.

14 Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 20

Καὶ μὲν τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ καὶ παρὰ τοῖς ἀπίστοις· ἐν δὲ οὐρανοῖς καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς ὀξὺς μεγίστη· καὶ γὰρ πενία ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἡμῖν καύχημα· καὶ τὸ ἐξευτελίζεσθαι παρὰ πολλοῖς γέλως, ἀλλ' ἡμεῖς ἀβρυνόμεθα τούτῳ· οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῖν καύχημα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐγὼ δὲ οὐ 25 καυχῶμαι· ἢ ἐγὼ δὲ οὐ βούλομαι καυχᾶσθαι, ἀλλ' “ ἐμοὶ δὲ μὴ “ γένοιτο.” ὥσπερ τι τῶν ἀτόπων ἀπηύξατο, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἐκάλεσεν εἰς τὸ κατορθῶσαι τοῦτο. καὶ τί ἐστι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι Χριστὸς δι' ἐμὲ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθεν· ἐμὲ τὸν δούλον, τὸν ἐχθρὸν, τὸν 30 ἀγνώμονα· ἀλλ' οὕτω με ἠγάπησεν, ὥστε καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι ἅρᾳ· τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον; πῶς οὐ καυχᾶσθαι χρὴ, ὅταν ὁ δεσπότης, ὁ ἀληθὴς Θεὸς, μὴ ἐπαισχύνῃται τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρόν; μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς ἐπαισχυνόμεθα τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν.

Δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ κόσμῳ.

Κόσμον νῦν οὐ τὸν οὐρανὸν φησὶν, οὐδὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ βιω-
τικὰ πράγματα, τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὴν δορυφορίαν,
τὴν δόξαν, τὸν πλοῦτον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ταῦτα γὰρ μοι νεκρὰ
γέγονεν. τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν Χριστιανόν, ταύτην αἰεὶ τὴν φωνὴν 5
περιφέρειν· οὐδὲ γὰρ ἠρέσθη μόνον τῷ προτέρῳ τῆς νεκρώσεως
τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγεν εἰπὼν, “ καὶ γὰρ κόσμῳ ” διπλῆν
τὴν νέκρωσιν αἰνιττόμενος καὶ λέγων, ὅτι ἐκεῖνα ἐμοὶ νεκρὰ, καὶ γὰρ
ἐκείνοις· οὐδὲν τῆς νεκρότητος ταύτης μακαριώτερον· αὕτη γὰρ
τῆς μακαρίας ζωῆς ἐστὶν ὑπόθεσις.

10

15 Οὐτε γὰρ περιτομὴ τί ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ
16 καινὴ κτίσις. καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν,
εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ
Θεοῦ.

Εἶδες σταυροῦ δύναμιν, εἰς ὅσον αὐτὸν ὕψος ἀνήγαγεν; οὐ γὰρ 15
μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν αὐτῷ πάντα, ἀλλὰ
καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνωτέρῳ πολλῷ κατέστησε· τί
ταύτης τῆς ἰσχύος ἴσον; τὸν γὰρ ὑπὲρ τῆς περιτομῆς σφαττό-
μενον καὶ ἑτέρους σφάττοντα, τοῦτον ἔπεισεν ὁ σταυρὸς ἐν ἴσῳ τῇ
ἀκροβυστίᾳ αὐτὴν ἀφέντα, ξένα τινὰ καὶ παράδοξα καὶ τὰ ὑπὲρ 20
τοὺς οὐρανοὺς ἐπιζητεῖν πράγματα· καινὴν γὰρ κτίσιν ταύτην
καλεῖ, τὴν καθ' ἡμᾶς πολιτείαν ταύτην, διὰ τε τὰ γενόμενα, διὰ
τε τὰ ἐσόμενα· τὰ γεγενημένα μὲν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παλαιω-
θεῖσα τῷ γήρᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀθρόως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνε-
νεώθη· διὸ καινὴν καὶ οὐρανίαν ἀπαιτούμεθα πολιτείαν· τὰ ἐσόμενα 25
δὲ, ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις εἰς ἀφθαρσίαν
μεταστήσεται μετὰ τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων. μὴ τοίνυν μοι
λέγε περιτομὴν, φησὶ, λοιπὸν, τὴν οὐδὲν δυναμένην· πῶς γὰρ αὕτη
φανεῖται, πάντων ἐπὶ τοσοῦτον μεταβεβλημένων; ἀλλὰ τὰ καινὰ
ζητεῖ πράγματα τὰ τῆς χάριτος· οἱ γὰρ ταῦτα διώκοντες, οὗτοι 30
καὶ εἰρήνης καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσονται· καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ
ὀνόματι κυρίως αὐν καλοῦντο· οἱ γὰρ κυρίως Ἰσραὴλ τὸ εἶναι
δυνάμενοι, οἱ τὸν κανόνα τοῦτον διατηροῦντες εἰσὶν, οἱ τῶν παλαιῶν
ἀπεχόμενοι καὶ τὰ τῆς χάριτος διώκοντες.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος δέ φησι, ἵνα μὴ νομισθῇ ἀκροβυστίας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ οὐχὶ περιτομῆς καὶ διαβολῆς πρόφασιν δῶ τοῖς ἀντιλέγουσι, κάλλιστα ἐπήγαγε τὸ τελευταῖον, “ ὅτι οὔτε περιτομὴ τί ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία.” καὶ νῦν δὲ κτίσιν εἶπε, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ, “ εἴ τις ἐν Χριστῷ καὶνὴ κτίσις.” εἰ καὶ καὶνὴ, φησι, 5 κτίσις, μὴ γίνου ὑπὸ νόμον· ὁ γὰρ ζῶν κατὰ νόμον, ἐν κόσμῳ ζῇ· ὁ δὲ ζῶν ἐν Χριστῷ, ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεται· ἐσταύρωται οὖν ἐμοὶ κόσμος, καὶ γὰρ κόσμῳ.

Ἄλλος δὲ πάλιν φησὶν, οὐ περιτέμνεται ὁ Χριστιανός, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τῇ Ἑλληνικῇ· ἔχει γὰρ ἰδίαν περιτομήν. 10 μετὰ Ἰουδαίων οὐ περιτέμνεται, ἐπειδὴ ἔχει καλλίονα· μετὰ Ἑλλήνων δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἀκροβυστίᾳ, ὅτι ἔχει περιτομήν. ὁ οὖν οὔτε μετὰ Ἑλλήνων οὔτε μετὰ Ἰουδαίων, “ καὶνὴ κτίσις, καὶ “ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι” τῷ τῆς καὶνῆς κτίσεως, ὅσοι οὐδὲ Ἰουδαῖζουσιν οὐδὲ Ἑλληνίζουσιν, ἀλλὰ Χριστιανίζουσιν, 15 “ εἰρήνῃ ἐπ’ αὐτοὺς καὶ ἔλεος.” ἔλεος εἰς συγχώρησιν ἁμαρτημάτων· εἰρήνῃ εἰς συνάφειαν τὴν πρὸς Θεόν, “ καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ “ τοῦ Θεοῦ” ἀνάλαβε πάντα ἐκεῖνα τὰ τοιαῦτα. ὁ πᾶς νόμος ἐν ὑμῖν, ὅτι πληροῦτε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. καὶ τίς Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ; ὡς τοῦ ποτε Ἰσραὴλ κληθέντος, μηκέτι ὄντος τοῦ Θεοῦ. 20

Ἄλλος δὲ ὧδε λέγει· “ καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν,” ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες οἱ κατὰ ταῦτα προηρημένοι τυγχάνουσι τῶν παρ’ αὐτοῦ καλῶν· τὴν μὲν εἰρήνην εἰπὼν, ὡς ἂν τότε πάσης λυομένης διαστάσεως, τὸ δὲ “ ἔλεος,” ἐπειδὴ φιλανθρωπία ἅπαντα ἡμῖν τὰ παρ’ αὐτοῦ προσγίνεται ἀγαθά. ὅμοιον δὲ ἐστὶ 25 τὸ “ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη,” ἐπεὶ μὴδὲ διαφέρει τὸ ἔλεος τῆς χάριτος.

17 Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω.

Ὡς γὰρ εἰς πολλοὺς καμάτους ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἐμπεπτωκὸς κακίας, ἀπαλλασσέσθωσάν, φησι, καὶ μὴ γινέσθωσαν πρόξενoi 30 καμάτων· ἐμὲ γὰρ ἀποστήναι τῆς τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίας, τῶν ἀδυνάτων· ὑπὲρ ἧς πολλὰ παθὼν, μικροῦ κατέστιγμαί τὸ σῶμα.

Ἄλλος δὲ φησιν· ἐνταῦθα οὐχ ὡς καμῶν, οὐδὲ ὡς περικακῆσας ταῦτα φθέγγεται. ὁ γὰρ πάντα ποιεῖν καὶ πάσχειν ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αἰρούμενος, πῶς ἂν ἐξελύθη καὶ ἀνέπεσε νῦν; τίνας οὖν 35

ἔνεκεν ταῦτα φησίν; ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν ῥάθυμον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβάλλων, καὶ πηγνὺς τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέν-
τας νόμους, καὶ οὐ συγχωρῶν ἀεὶ κινεῖν αὐτούς.

Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. 5

Οὐκ εἶπεν ἔχω, ἀλλὰ “ βαστάζω.” καὶ καθάπερ οἱ σημειο-
φόροι τῶν στρατιωτῶν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀγάλλεται τραύματα
περιφέρων· διατί δὲ τοῦτο λέγει; παντὸς λόγου, πάσης φωνῆς
λαμπρότερον, διὰ τούτων ἀπολογοῦμαι, φησὶ, πρὸς τοὺς ἀντιλέ-
γοντας, καὶ λέγοντας ὑποκρίνεσθαι με τὸ δόγμα, καὶ πρὸς ἀνθρώ- 10
πων ἀρέσκεϊαν τί λέγειν· οὐδὲ γὰρ εἴ τις στρατιώτην εἶδεν ἐκ
παρατάξεως ἐλθόντα ἡμαγμένον καὶ μυρία τραύματα ἔχοντα,
δειλίας κρίνειν καὶ προδοσίας ἠνείχετο, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς
ἀνδραγαθίας φέροντα τὴν ἀπόδειξιν. ἀρχόμενος μὲν οὖν τῆς Ἐπι-
στολῆς ἀπὸ τῆς ἀθρόας αὐτοῦ μεταβολῆς, τὴν ἀνυπόκριτον αὐτοῦ 15
σαφῶς ἔδειξε γνώμην· τελευτῶν δὲ ἀπὸ τῶν ταύτης κινδύνων.
εἴτα ἀπολογογησάμενος διὰ πάντων σαφῶς, καὶ δείξας ὡς οὐδὲν
εἶπε τῶν εἰρημένων θυμῷ καὶ ἀπεχθείᾳ, ἀλλ' ἀκίνητον ἔχει τὴν
πρὸς αὐτοὺς φιλοστοργίαν, πάλιν αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζει, εἰς
εὐχὴν μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν κατακλείων τὸν λόγον, καὶ οὕτω 20
λέγων,

18 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύ-
ματος ὑμῶν, ἀδελφοί. ἀμήν.

Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς μεθ' ὑμῶν ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ “ μετὰ
“ τοῦ πνεύματος ὑμῶν,” ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν, καὶ παν- 25
ταχοῦ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ἀναμιμνήσκων τῆς
χάριτος ἧς ἀπῆλαυσαν· δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἱκανὸς ἦν Ἰουδαϊκῆς
ἀπαγαγεῖν πλάνης· τό τε γὰρ Πνεῦμα λαβεῖν, οὐ τῆς νομικῆς ἦν
πτωχείας, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης· τό τε κατα-
σχεῖν λαβόντας οὐκ ἀπὸ περιτομῆς, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος ἐγένετο· 30
πάλιν διὰ τοῦτο τὴν παραίνεσιν εὐχῇ κατέκλεισε χάριτος, καὶ
Πνεύματος ἀναμνήσας ὁμοῦ καὶ ἀδελφούς προσειπὼν, καὶ παρα-
καλέσας τὸν Θεόν, τούτων αὐτοὺς διηνεκῶς ἀπολαύειν. καὶ διπλῶ
τοὺς ἀνθρώπους ἀσφαλισάμενος τρόπῳ· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ εὐχῇ

καὶ διδασκαλία ἦν τῶν εἰρημένων ὁλόκληρος, ἀντὶ τείχους αὐτοῖς διπλοῦ γενομένη· ἥτε γὰρ διδασκαλία ἀναμιμνήσκουσα αὐτοὺς ὅσων ἀπέλαυσαν, μᾶλλον κατεῖχεν ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας δογμασιν· ἥτε εὐχῇ, καλοῦσα τὴν χάριν καὶ παραμένειν αὐτοῖς πείθουσα, οὐκ ἠφίει τὸ Πνεῦμα αὐτῶν ἀποστῆναι· τούτου δὲ ἐν αὐτοῖς ὄντος, 5 πᾶσα ὥσπερ κόνις ἀπεσοβεῖτο τῶν τοιούτων δογμάτων ἢ ἀπάτη.

Τριάς μονὰς ἐλέησον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος β.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗ-
ΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

(Τοῦ Χρῆστου τοῦ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, ἡ Ἐφεσος, ἔστι μὲν τῆς Ἀσίας ἡ μητρόπολις, ἐτελεῖτο δὲ τῇ Ἀρτέμίδι, καὶ 5 μάλιστα ταύτην ἐκεῖ ἔσεβον τὴν Θεόν· καὶ τοσαύτη δεισιδαιμονία ἐκέχρητο, ὥς μήδε τὸν νομα τοῦ τὸν ναὸν ἐμπρήσαντος ποιῆσαι φανερόν· ἐνεπρήσθη γάρ· καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τὰ πολλὰ διέτριψεν ἐκεῖ. καὶ γὰρ καὶ ἐξωρίσθη ἐκεῖ, καὶ ἐτελεύτησε· καὶ Τιμόθεον ἐκεῖ κατέλιπεν ὁ Παῦλος, 10 καθὼς γράφων πρὸς αὐτὸν φησὶν, “ καθὼς παρεκάλεσά σε προσ-
“ μεῖναι ἐν Ἐφέσῳ” καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ πολλοὶ μάλιστα ἀνθήσαντες περὶ τὴν Ἀσίαν εἰσί. λέγεται μὲν γὰρ καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖθεν εἶναι· τέως δὲ, ἡ Ἰωνικὴ πᾶσα, ἡ περὶ Παρμενίδην καὶ Ζήνωνα καὶ Δημόκριτον· καὶ πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν εὖροι τίς ἂν 15 φιλοσόφους ἐκεῖ. ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ’ ὥστε δεῖξαι, ὅτι πολλῆς ἔδει τῷ Παύλῳ σπουδῆς πρὸς ἐκείνους γρά-
φοντι. λέγεται δὲ καὶ τὰ βαθύτερα τῶν νοημάτων αὐτοῖς ἐμπι-
στεῦσαι, ἅτε ἤδη κατηχημένοι· ἔστι δὲ νοημάτων μεστὴ ἡ Ἐπι-
στολὴ ὑψηλῶν, καὶ δογμάτων· γράφει δὲ τὴν Ἐπιστολὴν ἀπὸ 20 Ῥώμης δεδεμένος, καθὼς καὶ αὐτὸς φησὶν “ προσεύχεσθε περὶ
“ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρ-
“ ρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ πρεσ-
“ βεύω ἐν ἀλύσει.” ἃ δὲ μηδαμοῦ σχεδὸν ἐφθέγγετο, ταῦτα ἐνταῦθά φησιν ὥς ὅταν λέγῃ, “ ἵνα γνωρίσθῃ νῦν ταῖς ἀρχαῖς 25

“ καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ
 “ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ” καὶ πάλιν “ συνήγειρε καὶ
 “ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· καὶ ὁ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ
 “ ἐγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς Ἀποστόλοις τοῖς ἁγίοις
 “ αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρο- 5
 “ νόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν
 “ τῷ Χριστῷ.”

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησι, ὥσπερ τοῖς Ῥωμαίοις ἔγραφεν, ὅτε
 μηδέπω αὐτοὺς τεθέατο, οὕτως καὶ τοῖς Ἐφεσίοις· Ἰωάννου προ-
 λαβόντος, καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῖς καταβαλλομένου, εὐκαίρως 10
 παραινῶν αὐτοῖς, μὴ κρατεῖσθαι νόμῳ· ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι ἐν
 Ἱεροσολύμοις διάγοντες, διὰ τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς πιστεύ-
 σοντας ἐτήρουν νόμον· εἶτα ἐπειδὴ ἰκανῶς ὁ Ἰωάννης ἐθεολόγησε,
 καὶ οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς θεογνωσίαν κηρυγμάτων, ὡς ἦν ἀνθρώ-
 ποις χωρητὸν, ἐπὶ τὸ παραστήσαι τῆς ἐνανθρωπήσεως τὴν οἰκono- 15
 μίαν, ἔρχεται τὸ οἰκεῖον αὐτῇ μέγεθος καὶ διὰ ῥημάτων ἀξίως
 τῶν πραγμάτων περιτιθεῖς, καὶ τὸ δυσκολώτερον ἀναδεξάμενος·
 τὸ μὲν γὰρ τῆς θεότητος, εἶχεν οἰκεῖον τὸ ἀξίωμα καὶ ὠμολογη-
 μένον· τὸ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως κατὰ τὸ φαινόμενον ταπεινὸν
 ἀξίως διηγῆσασθαι, δυνάμει ἦν πνευματικῆς. 20

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ φησι, ἐπὶ ἡλθέ μοι σφόδρα θαυμάζειν ἐκεῖνα τῶν
 εἰρηκότων τὸν μακάριον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν, πρῶτον τοῖς
 Ἐφεσίοις παραδεδωκέναι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· οὐκ ἐνενόησαν
 γὰρ, ὡς Ἰωάννης τοὺς ὑστέρους χρόνους παρ’ Ἐφεσίοις ἐγένετο·
 διαγενόμενος ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως καιρῶν, ἀπὸ τῶν 25
 Νέρωνος ἀρξάμενος· ἀφ’ οὗ Παῦλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν, καὶ
 ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος ἀρχὴν ἐδέξατο. Ἐπὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ
 πολέμου, πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς Ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας
 ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἐφεσον γενόμενος, διετέ-
 λεσεν ἐπ’ αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ διαγεγόνως, ὡς ἔφην, καιρῶν. 30
 Παῦλος δὲ, οὐδὲ τεθαμμένος αὐτοὺς ἐπιστέλλων φαίνεται· κατα-
 λιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ’ αὐτοῖς
 ἐκκλησίᾳ, γεγονὼς ἤδη παρ’ αὐτοῖς ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἡλί-
 θιος ὥστ’ ἂν οἰγήσθαι, ὅτι παρόντος Ἰωάννου, Τιμόθεον ἐπὶ τῷ

τὴν ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν κατελίμπανεν; ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις λογίζεσθαι χρή· ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῶ πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ὅλως, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων μάθοι ἂν τις σαφέστερον· ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν, πολλῶ πρότερον τῆς Ἰωάννου δια-5 τριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἐκλογῆς ἡμῶν καὶ εἰσαγωγῆς καὶ τελειώσεως.
β'. Εὐχὴ περὶ γνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ εἰσαχθέντων ἀγαθῶν εἰς ἡμᾶς.
γ'. Περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων οἰκειώσεως πρὸς Θεὸν διὰ Χριστοῦ ἐπ' ἐλπίδι κατὰ χάριν.
δ'. Περὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας σοφίας εἰς φωτισμὸν ἐθνῶν καὶ ἑλεγχον δαιμόνων.
ε'. Εὐχὴ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας εἰς δύναμιν καὶ ἀγάπην Θεοῦ.
ς'. Παραίνεσις περὶ ἀγάπης ἐνωτικῆς, εἰ καὶ τὰ χαρίσματα διήρηνται πρὸς ὠφέλειαν κοινὴν.
ζ'. Περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ποιούσης ἡμᾶς θεοειδεῖς.
η'. Περὶ τοῦ ζῆν ἐπαξίως τοῦ ἁγιασμοῦ, ἔργοις τὴν κακίαν ἐλέγχοντας, οὐ λόγοις, πνεύματι πληρουμένους διὰ ψαλμῶν, μὴ οἶνον.
θ'. Διάταξις οἰκειακῶν καθηκόντων ἀρχομένοις καὶ ἄρχουσι κατὰ Χριστόν.
ι'. Ἐν σχήματι ὀπλίσεως περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν δυνάμεως.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἐκλογῆς ἡμῶν καὶ εἰσαγωγῆς καὶ τελειώσεως.

5

1 Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ.

Ἐν τούτῳ κατὰ τὸ εἰθὺς αὐτῷ τῆς Ἐπιστολῆς τὴν προγράφην συνεπέρανε· παραπλήσιόν τι τῇ παρ' ἡμῖν συνηθείᾳ ποιῶν· ὥς ὅταν ἐπιστέλλοντες λέγομεν, ὁ δεῖνα, τῷ δεῖνι χαίρειν· προσέ- 10
θηκε δὲ τὸ “διὰ θελήματος Θεοῦ,” ὁμοῦ τε συνδέων αὐτὰ, ὥς μηδὲν διακεκρίσθαι μηδὲ ἀπεσπᾶσθαι δοκεῖν τοῦ Θεοῦ τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένων· ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ τῆς ἀποστολῆς ἔργον ἀναγκαιότατον ἑαυτῷ πανταχόθεν δεικνύς· πλὴν γε δεῖ^α, ὅτι σύν-
τομον τὴν προγραφὴν ἐποίησατο· καταλλήλως καὶ τοῦτο τῇ προ- 15
θέσει τοῦ λόγου ποιῶν· προκεῖται γὰρ αὐτῷ, τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τὸ ὠφέλιμον εἰπεῖν ἐν εὐχαριστίας εἶδει συντόμως· οὐχ ὥς ἐπὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐξερραστικώτερον καὶ μετὰ τοῦ πρὸς τοὺς ἐναντίους λόγου.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησι, κἀνταῦθα τὸ “διὰ,” καὶ τῷ Θεῷ προσ- 20
ῥήκειν κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ οὐκ ἡλάττωται Πατὴρ. εἰκότως δὲ λέγει τὸ “διὰ θελήματος Θεοῦ,” ἵνα δείξῃ ὅτι ὥς ἡθέλησεν ὁ Θεὸς Ἰωάννην εἶναι Ἀπόστολον, οὕτως καμέ· τοῦτο δὲ γράφει, ἵνα ἀξιοπίστα ᾖ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησιν, ἰδοὺ τὸ 25

^a Sic. νοεῖν aut simile verbum excidit.

“διὰ,” τῷ Πατρὶ δέδωκε· τί οὖν; ἐλάττονα αὐτὸν ἐροῦμεν; μηδαμῶς. ἐπειδὴ δὲ δεῖ καὶ τῶν αἰρετικῶν μὴ ἀγνοεῖν τὴν πονηρίαν, ἀκούσωμεν τί καὶ Ὁριγένης φησι περὶ τούτου.

ὉΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ ἡ διὰ πρόθεσις τὸ ὑπηρετικὸν ἐμφαίνει, ὥσπερ ἐπὶ πλεῖον ἐζητάσαμεν, διηγούμενοι τὸ “πάντα δι’ αὐτοῦ 5
“ἐγένετο,” τιθέντες καὶ τὰς φαινομένας ἡμῖν εἰς τοῦτο ἀνθυποφοράς, ζητήτεον πῶς Ἀπόστολός ἐστι Παῦλος Χριστοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἐκ θελήματος Θεοῦ, ἀλλὰ “διὰ θελήματος Θεοῦ.” ὁ μὲν οὖν τις ἐρεῖ, μὴ πάννυ ἀκριβοῦν πανταχοῦ τὸν Παῦλον τὰ τῶν προθέσεων ἰδιώματα, ὅπερ αὐτὸν ποιεῖν καὶ ἐπ’ ἄλλων σημαινο- 10
μένων. ἄλλος δὲ, διαφορὰν εἰδὼς τοῦ διὰ Θεοῦ καὶ τοῦ “διὰ θελήματος Θεοῦ,” ἐρεῖ, ὅτι ἄτοπον ἂν ᾔην, εἰ ἐγγράπτο Παῦλος Ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ Θεοῦ· εἰ δὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὑπηρετικόν ἐστιν, ἡγουμένου ὄντος αὐτοῦ τοῦ χρωμένου αὐτῷ, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο ἄλογον. ἐπιστήσεις δὲ καὶ περὶ “τοῦ θελήματος 15
“τοῦ Θεοῦ,” εἰ δύναται τάσσεσθαι ἐπὶ Χριστοῦ· ἵν’ ὥσπερ ἐστὶ “Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία,” οὕτως ἢ καὶ θέλημα αὐτοῦ, Θεοῦ ὑπόστασιν ἔχον αὐτόν· ἐὰν δὲ τινι ἀπεμφαῖνον φαίνεται οὐσιῶσθαι λέγειν τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, ἐπιστησάτω, εἰ μὴ ἡ δοκοῦσα ἀπέμφασις παραπλήσιός ἐστι καὶ ἐπὶ δυνάμει Θεοῦ, 20
καὶ σοφίας Θεοῦ, καὶ λόγου Θεοῦ, καὶ ἀληθείας καὶ ἀναστάσεως καὶ ὁδοῦ· παραπλήσιος γάρ μοι δοκεῖ τυγχάνειν περὶ πάντων τούτων, ὡς οὐσιωμένων ἐν τῷ μονογενεῖ Λόγῳ. ταῦτα μὲν Ὁριγένης.

Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ Πατρὸς, τὸ δι’ οὗ εἶρηται ἐν πάσῃ τῇ γραφῇ 25
καὶ οὐ τὸ ὑπηρετικὸν ἐμφαίνει, ἀκουσον πρὸς τὸ παρὸν αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπόντος· “πιστὸς ὁ Θεὸς δι’
“οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.”

Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

30

(Τοῦ Χρηστοτόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησι, ἰδοὺ ἁγίους καλεῖ ἄνδρας ἔχοντας καὶ παιδία καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας· καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ἐπιστολῆς, ὡς ὅταν λέγῃ “αἱ
“γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε.” καὶ πάλιν “τὰ

“ τέκνα ὑπακούετε τοῖς πατράσιν ὑμῶν, καὶ οἱ δοῦλοι ὑπακούετε “ τοῖς δεσπόταις” ἐννοήσωμεν ὅση κατέχει νῦν ῥαθυμία, καὶ ὅση τότε ἡ διαφορὰ ἦν τῶν ἐναρέτων· ὡς καὶ τοὺς κοσμικοὺς, ἀγίους καὶ πιστοὺς λέγεσθαι.

ὉΡΙΓΕΝΗΣ δέ φησι, ἐπὶ μόνων Ἐφεσίων εὔρομεν κείμενον, τὸ 5 “ τοῖς ἀγίοις τοῖς οὖσι” καὶ ζητοῦμεν εἰ μὴ παρέλκει προσκείμενον τὸ “ τοῖς ἀγίοις τοῖς οὖσι,” τί δύναται σημαίνειν. ὅρα οὖν εἰ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὄνομα φησιν ἑαυτοῦ ὁ χρηματίζων Μωσεῖ τὸ ὦν, οὕτως οἱ μετέχοντες τοῦ ὄντος, γίνονται ὄντες, καλούμενοι οἰονεῖ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι. “ ἐξελέξατο γὰρ ὁ 10 “ Θεὸς τὰ μὴ ὄντα,” φησὶν ὁ αὐτὸς Παῦλος, “ ἵνα τὰ ὄντα “ καταργήσῃ” καὶ ζητήσῃ τις, πῶς τὰ ὄντα καταργεῖ· ἀλλὰ ἀκούομεν ἐπιφέροντος αὐτοῦ τὸ “ ὅπως μὴ καυχήσῃται πᾶσα “ σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.” ἐὰν γάρ τις μετεσχηκὼς τοῦ εἶναι, ἐπιλαθόμενος τῆς μετοχῆς, ἑαυτῷ καταχαρίσῃται τὴν τοῦ εἶναι 15 αἰτίαν, καὶ μὴ τὴν πᾶσαν εὐχαριστίαν ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι αὐτῷ ὅμοιον καὶ κατ’ εἰκόνα χαρισάμενον, τότε καταργεῖται τὸ ὄν.

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ 20 πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ.

Ὁ μὲν τις ἑρεῖ, διὰ τὰς ἐν Λευιτικῷ καὶ Δευτερονομίᾳ εὐλογίας, καὶ εἶπον ἀλλόθι τῆς γραφῆς τοιαῦται εἰσὶν ἀναγεγραμμένοι· πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων δὲ λέγεσθαι τὴν πνευματικὴν εὐλογίαν, ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμᾶς εὐλογοῦν- 25 τος, οὐκ ἐν σωματικῇ ὁμοίως ἐκείνοις εὐλογία, ἀλλὰ πνευματικῇ· καὶ οὕτω γε ἐκδέχονται οἱ ἑτεροδόξοι, νομίσαντες ἂν καὶ ἀφορμὴν τοῦ διακόπτειν τὴν θεότητα ἐκ τοιαύτης ἐκδοχῆς λήψεσθαι.

Ἡμεῖς δὲ παραστήσαντες ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον δέδονται αἱ εὐλογίαι, εἰ σωματικῶς νοθήειεν τοῖς πεπιστευμένοις κατὰ 30 τὸν νόμον καὶ ὑγιῶς βεβιωκέναι, ἐλέγχομεν τοὺς οὕτως ὑπειληφότες, ἥτοι ψεύδεσθαι τὸν τὰς εὐλογίας δεδωκότα, ἢ τὸ μὴ ἀπὸ τῆς προχείρου ἐκδοχῆς νοοῦμενον ἐπηγγέλλαι τοῖς βιώσασι, καθὼς προσέταξεν· ἀκόλουθον γὰρ ἐστὶ τῷ ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστὶ,

καὶ τὰς ἐν αὐτῷ εὐλογίας εἶναι πνευματικάς· οὐ τετεύχασι δὲ σωματικῶς τῶν εὐλογιῶν, φέρε εἰπεῖν, οἱ προφηῆται· οὐ γὰρ ἐδάνεισαν ἔθνεσι πολλοῖς, ἄνθρωποι περιελθόντες “ ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι· ἐν “ ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς 5 “ τῆς γῆς.” οὐδὲ εὐλόγηται ἐν πόλει ἢ ἐν ἀγρῷ· ἀλλ’ οὐδὲ αἱ ἀποθήκαι αὐτῶν εὐλόγηται, αἷς οὐδὲ ἐκτῆσαντο τὴν ἀρχήν. καὶ ὅρα εἰ μὴ ἐκ τούτων ἀναγκάσομεν τοὺς ἄλλως νοοῦντας μεταθέσθαι, εἰ τήροισεν τὸ ἀξίωμα τοῦ τὰς εὐλογίας δεδωκότος Θεοῦ, πρὸς τὸ πνευματικῶς αὐτὸν δεδωκέναι αὐτὰς τοῖς μακαρίοις ἐάν- 10 τοῦ. οὐ μόνον δὲ πᾶσα εὐλογία πνευματικὴ ἐστίν ἣν εὐλόγηται Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ, καὶ οὐδεμία αὐτῶν σωματικὴ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Ἐπρεπε γὰρ τούτοις, ὧν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, θησαυρίζουσιν ἐν οὐρανῷ καὶ τὴν καρδίαν ἔχουσιν ὅπου ἐστὶν αὐτῶν 15 ὁ θησαυρὸς, καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τῶν πνευματικῶν τυγχάνειν εὐλογιῶν. πῶς δὲ ἤδη ἐστὶν “ εὐλογήσας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ “ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ καὶ “ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,” ἄξιον ἐπισκέψασθαι· οὐ γὰρ εἴρηται ἡ εὐλογήσων ἡμᾶς. καὶ ὅρα εἰ δύνασαι τὸ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι, 20 ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς νοητοῖς, καὶ ἔξω αἰσθήσεων. οὕτω γὰρ καὶ θησαυρίζει τίς ἐν οὐρανοῖς· καὶ τὴν καρδίαν οὐκέτι ἔχει ἐπὶ γῆς· τούτέστιν ἐν τοῖς ὑλικοῖς καὶ σωματικοῖς, ἀλλ’ ἐν οὐρανῷ· τῇ νοητῇ φύσει αἰεὶ αὐτῇ ὁμιλῶν. ὑπὲρ δὲ τοῦ ἀκριβέστερον θεωρῆσαι ἡμᾶς ἀμφότερα, εἴρηται περὶ τῆς εὐλογίας, καὶ ὅτι ἐστὶ πνευμα- 25 τικὴ, καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν Χριστῷ, οἰονεὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ δυνάμει·

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(Τοῦ ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, εἶπε χάριν, 30 καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν ἐκάλεσε. τῆς χάριτος γὰρ ἐκείνης τεκμήριον τοῦτο· πῶς; ἄκουσον αὐτοῦ ἐτέρωθι λέγοντος· “ ὅτι δὲ ἐστὲ “ υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς “ καρδίας ὑμῶν κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ Πατήρ·” καὶ “ Κύριε Ἰησοῦ “ Χριστέ,” δι’ ἡμᾶς γὰρ Χριστὸς γέγονε, καὶ ἐν σαρκὶ ὤφθη. 35

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησιν, εἰ ἐκάτερον καταχρηστικῶς εἴρηται καὶ τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Κύριος, ὁμολογηθήσεται μείζων τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· εἰ ὁ μὲν Πατὴρ ἔχει ὄνομα, ὁ δὲ Κύριος· ἀλλ' ὁμολογῆται τούτων τῶν ῥητῶν ἡ αἰτία· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, “ Πατὴρ ὁ ἡμῶν,” Πατὴρ δέ ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ 5 ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν κείμενον, ἢ τὸν υἱὸν καθελῇ παρὰ φύσιν, ἢ ἐκείνους ὑπὲρ φύσιν ἀναγάγῃ, εἰπὼν “ Πατὴρ ὁ ἡμῶν,” καὶ δεικνὺς ὅτι χάριτι ἢ προσηγορία, ἐπήγαγε, “ καὶ “ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.” οὐ γὰρ ἐνῆν κοινῇ φύσει τῆς προσηγορίας οὐσης κοινὸν εἶναι καὶ τὸ ἀξίωμα· διατί οὖν Κύριος μὲν 10 τούτων ὁ Πατὴρ, οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸς Κύριος τοῦ Υἱοῦ, εἴπερ καταχρηστικὸν ἦν τὸ τῆς προσηγορίας ἐφ' ἐκατέρων;

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· ἰδοὺ Θεὸς τοῦ 15 σαρκωθέντος, εἰ δὲ μὴ βούλει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, Πατὴρ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δέ φησι, τὸ “ εὐλογητὸς” ἀντὶ τοῦ ἐπαινέσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος· τὸ μέντοι “ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ “ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,” δύναται τὸ μὲν καὶ διηρημένως λέγεσθαι, ἢ ἢ τὸ μὲν “ Θεός,” κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοοῦ· 20 μενον· τὸ δὲ “ Πατὴρ,” καθ' ἑαυτό· εἰ δέ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκειν φιλονεικοίῃ, ὥσαν καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πατὴρ ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφείλοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχομέθα· ἢ ἢ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ Θεοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογία πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ·” εὐλογίαν ἐκά· 25 λεσε πνευματικὴν, τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντιδιαστέλλων ταῖς κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις· τὸ δὲ “ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,” ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων, οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ' ἵνα κατὰ γῆν πολιτευσάμεθα· καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

30

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί, τουτέστι διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ Μωϋσέως αὕτη ἡ εὐλογία, ὥστε οὐ μόνον τῇ παλαιότητι, ἀλλὰ καὶ τῷ μεσίτῃ διαφέρομεν ἡμεῖς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί, “ καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ

“ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων.
 “ Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς,
 “ καθὼς καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς,” φησὶν, “ ἐν αὐτῷ, πρὸ καταβολῆς
 “ κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ.” ὁ
 δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δι’ οὗ ἠυλόγησεν ἡμᾶς, διὰ τούτου καὶ 5
 ἐξελέξατο. αὐτὸς τοίνυν ἡμῖν πάντα δώσει ἐκεῖνα· αὐτός ἐστιν ὁ
 κριτὴς, καὶ ἑρεῖ, “ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου κληρο-
 “ νομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
 “ κόσμου.” καὶ ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐπιστολαῖς, τοῦτο σπου-
 δάζει δεικνύναι, ὅτι οὐ νεώτερα τὰ καθ’ ἡμᾶς, ἀλλ’ ἄνωθεν τοῦτο 10
 τετύπωτο· οὐδὲ ἐκ μεταμελείας, ἀλλ’ οὕτως ὀκονόμητο καὶ προώ-
 ριστο. καὶ τοῦτο δὲ κηδεμονίας πολλῆς. τί ἐστιν “ ἐν αὐτῷ ἐξε-
 “ λέξατο;” διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁ Χριστὸς τοῦτο κα-
 τώρθωσε, πρὶν ἢ γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὸν κόσμον
 καταβληθῆναι. καὶ καλῶς καταβολὴν εἶπεν, ὡς ἀπὸ τινος ὕψους 15
 μεγάλου καταβεβλημένον αὐτὸ δεικνύς· καὶ γὰρ μέγα καὶ ἄφα-
 ταν τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῷ τόπῳ, ἀλλὰ τῷ ἀνακεχωρηκότι τῆς
 φύσεως· τί ἐξελέξατο; ὥστε ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώ-
 πιον αὐτοῦ γενέσθαι· ἵνα τοίνυν μὴ ἀκούσας ὅτι “ ἐξελέξατο,”
 τὴν πίστιν ἀρκεῖν νομίσης μόνον, καὶ τὸν βίον προστίθῃσι· διὰ 20
 τοῦτο ἐξελέξατο, φησὶ, καὶ ἐπὶ τοῦτο, ἵνα ἅγιοι ᾖμεν καὶ ἄμωμοι·
 πάντως δὲ τοὺς δοκίμους ἐκλέγεται ὁ Θεός· ἐποίησεν ἡμᾶς αὐτοὺς
 ἁγίους διὰ τῆς πίστεως· ἅγιος γάρ ἐστιν ὁ τῆς πίστεως μετέ-
 χων· ἄμωμος, ὁ ἀνεπίληπτον βίον ἔχων, ἀλλ’ ἁγιότητα καὶ τὸ
 ἀνεπίληπτον οὐχ ἀπλῶς ζητεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐνώπιον αὐτοῦ τοιούτους 25
 φαίνεσθαι.

Θεόδωρος δὲ φησι, πρόδηλον ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος
 αὐτῷ τῶν κατὰ Χριστὸν ποιῆσθαι τὴν ἀπόδειξιν. ἅτε δὴ τότε
 φαινομένων ἐπὶ τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν ἐπαγγελίᾳ μόνον αὐτῶν
 ἐσμὲν διὰ πίστεως.

30

4 Ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ εἰς αὐτόν.

Πάλιν ἐπὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἄνεισιν· οὐ γὰρ ἀπὸ πόνων οὐδὲ
 κατορθωμάτων τοῦτο γίνεται, ἀλλ’ ἀπὸ ἀγάπης· οὔτε ἀπὸ ἀγάπης

μόνον, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς· εἰ γὰρ δὴ ἀπὸ ἀγάπης
μόνης, ἐχρῆν ἅπαντας σωθῆναι. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς
πάλιν μόνης, περιττὴ ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ οἰκονομη-
θέντα· ἀνάγκη οὖν ἐξ ἀμφοτέρων. εἰπε γάρ μοι· τί Παῦλος ἂν
ὠφελήθη; ποῦ δὲ ἂν ἐπεδείξατο, εἰ μὴ καὶ ἄνωθεν αὐτὸν ἐκάλεσε, 5
καὶ ἀγαπήσας εἴλκυσε πρὸς ἑαυτόν; ἄλλως δὲ, καὶ τὸ τοσούτων
ἀξιῶσαι, ἀγάπης ἦν, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. τὸ γὰρ ἐναρέτους
γενέσθαι καὶ πιστεῦσαι, καὶ προσελθεῖν, καὶ τοῦτο μὲν αὐτοῦ ἦν
τοῦ καλέσαντος, πλὴν καὶ ἡμέτερον. τὸ δὲ προσελθόντας τοσού-
των ἀξιῶσαι τιμῶν, ὥστε εὐθέως ἀπὸ ἐχθρῶν εἰς υἰοθεσίαν ἀγα- 10
γεῖν, ὑπερβαλλούσης οὕτως ἀγάπης· “ἐν ἀγάπῃ” φησὶ “προορί-
“σας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν.” ὁρᾷς
πῶς οὐδὲν ἄνευ Χριστοῦ, πῶς οὐδὲν ἄνευ τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος
προώρισεν, οὗτος προσήγαγε, καὶ ταῦτα τίθησιν ἐπαίρων τὰ
γεγενημένα, καθάπερ καὶ ἐτέρωθί φησιν· “οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ 15
“καυχώμεθα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” μεγάλη μὲν
γὰρ τὰ δοθέντα, πολλῶ δὲ μείζονα γίνεται, τὸ διὰ τοῦ Χριστοῦ
δοθῆναι, ὅτι οὐκ ἔπεμψε τινὰ τῶν δούλων πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλ’
αὐτὸν τὸν μονογενῆ.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησιν, εἰ τοίνυν ἐν Χριστῷ εἰς υἰοθεσίαν 20
ᾠρίσθησαν οἱ ἅγιοι, οὐ θετὸς ὁ υἱός, ἀλλὰ φύσει Υἱός.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δέ φησι, τοῦτο ἐπίτασιν ἔχει τοῦ προκειμένου
διχόθεν. ἐπείπερ ἡμῖν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μείζων, καὶ τὸ τῆς
υἰοθεσίας, τοῦ ἁγίου καὶ ἀμώμου· οἰκειότητος γὰρ ἀπόδειξιν
ἔχει ταῦτα μεγίστην. τὸ δὲ “εἰς αὐτόν,” ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοί- 25
μεθά τε καὶ χρηματίζωμεν.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, ζητῆσαι δ’ ἂν τις πρὸς τὸ “εἶναι τινὰς
“ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον τοῦ Θεοῦ,” εἰ μὴ τὸ προφητικὸν
ἐναντιοῦται τούτῳ, λέγον, “οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς
“ζῶν.” εἰ δὲ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ πᾶς ζῶν οὐ δικαιωθήσεται, 30
πᾶς κατενώπιον αὐτοῦ ἔσονται ἅγιοι; εἰ γὰρ ἅγιοι καὶ ἁμωμοὶ
ἔσονται καὶ δικαιωθήσονται, ἐπὶ τὴν ἀμφιβολίαν τίς καταφυγὼν
τοῦ προφητικοῦ ἔρεϊ, τὸ μὴ δικαιοῦσθαι κατενώπιον τοῦ Θεοῦ
πάντα ζῶντα, τοιοῦτό τι σημαίνει. οἶονεὶ ὅλος καὶ ἐξ ὅλου τοῦ
ἑαυτοῦ χρόνου, οὐ δικαιωθήσεται κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, τῷ πάντας 35

ἡμαρτηκέναι ποτέ· ὅπερ ἐὰν οὕτως ἔχῃ, οὐ κωλύει τὸ εἶναι τινὰς
 ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐκ διορθώσεως τοιούτους
 γεγενημένους· ἢ καὶ τὸ μὴ πᾶς ζῶν, ἀλλ' οὖν γέ τινας δικαιού-
 σθαι. “ ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ
 “ Χριστοῦ εἰς αὐτόν.” ἦτοι τὸ ἐν ἀγάπῃ τῷ προορίσας συναπτεόν· 5
 ἢ ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἐν ἀγάπῃ, πρὸ καταβολῆς κόσμου
 προορίσας ἡμᾶς ἐν υἰοθεσίᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν, ὥστε ἡμᾶς
 εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ. δηλοῖ δὲ τὸ ὄνομα
 τῆς υἰοθεσίας τὸ μὴ φύσει εἶναι υἱοὺς τοῦ Θεοῦ τοὺς προορισθέν-
 τας ὑπ' αὐτοῦ. οὐκ ἂν γοῦν ταχθείη τὸ ὄνομα τῆς υἰοθεσίας ἐπὶ 10
 τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἐπὶ τούτων, οἱ λαβόντες τὸ ὄνομα τῆς δουλείας
 εἰς φόβον, ἀποδόντες τὸν φόβον, ἄξιοι γίνονται ἐλευθερίας, καὶ
 τοῦ ἀκοῦσαι “ οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους,” οἱ καὶ διὰ τοῦτο λαμ-
 βάνουσι τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας. ὅτε δέ τις τὸν Υἱὸν λαμβάνει, οὐ
 πρότερον ἐσχηκὼς αὐτόν, τότε καὶ τὸ πνεῦμα κεχώρηκε τῆς υἰοθε- 15
 σίας. οὕτω γὰρ διὰ Χριστοῦ ἡ υἰοθεσία ἡμῖν ἐπεισέρχεται, ἐπὶ
 τῷ μέντοιγε εἰς αὐτόν καταντῆσαι “ ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ
 “ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατε-
 “ νώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς ἐν υἰοθεσίᾳ διὰ Χρι-
 “ στοῦ.” τούτοις γὰρ ἐπιφέρεται τὸ “ εἰς αὐτόν.” 20

“ Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.” τὸ τῆς εὐδοκίας
 ὄνομα οὐ πάντις τετριμμένον ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων συνηθείᾳ νομίζω
 ὄν, ὠνοματοποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐρμηνευσάντων· ἐχρήσαντο γὰρ τῇ
 λέξει ἐπὶ τῶν προφητικῶν, ὡς ἐν τῷ πδ ψαλμῷ, “ εὐδόκησας,
 “ Κύριε, τὴν γῆν σου.” καὶ ἐν ρε, “ μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν 25
 “ τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου.” καὶ ἐν τῷ Ἀμβρακοῦμ, “ καὶ ἐὰν
 “ ὑποστείλῃται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ.” πλὴν ἡ εὐδο-
 κία ἐμφαίνει, τὸ εἶ καὶ τὸ δοκεῖν· ὥστε μὴ ἂν λεχθῆναι ἐπὶ τῶν
 δοκούντων ἡμῖν οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν ἐπαινετῶς δοκούντων·
 ζητητέον οὖν, πῶς ἐν ἀγάπῃ προορίσας εἰς υἰοθεσίαν οὓς προώρισεν 30
 ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ προώρισε· καὶ
 ἀπόδειξιν εὑρετέον, τοῦ εὐδοκίαν εἶναι τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐπὶ
 τούτοις· καὶ γὰρ ἐπὶ τῷ ἐπαινεῖσθαι τῆς εἰς τοὺς σωζομένους
 χάριτος αὐτοῦ τὴν δόξαν, εὐδόκησεν αὐτοῦ τὸ θέλημα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δέ φησιν, ἵνα εἴπῃ ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῷ ταῦτα περὶ ἡμᾶς διαπραξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσχήμετι λέγων αὐτὰ, πανταχόθεν αὖξει τῶν γεγονότων τὴν χάριν τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησι, εἰ κατὰ τὸν νόμον ἡ θέλησις ἐνέργειά 5 ἐστὶ, τίς ἡ εὐδοκία ἡ ταύτης τῆς θελήσεως; οὐ γὰρ ἂν εἴπε θέλησιν θελήματος, “εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ” προλαβὼν ἤδη εἶπον, ὅτι κατακοσμεῖ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τῷ ἀξιώματι τῆς οἰκονομίας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ ὧδε λέγει· ὥστε, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ἐπαινεῖσθαι 10 καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτοῦ παρ’ ἡμῶν, ἀνθ’ ὧν οἰκεία χάριτι τοσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης οὕτω φησί· τουτέστι, διὰ τὸ σφοδρῶς θελῆσαι ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὡς ἂν τις εἴποι, αὕτη ἐστὶ· πανταχοῦ γὰρ εὐδοκία τὸ θελήμα ἐστὶ τὸ προηγούμενον· 15 ἐστὶ γὰρ καὶ ἄλλο θέλημα· οἷον θέλημα πρῶτον, τὸ μὴ ἀπολέσθαι ἡμαρτηκότας· θέλημα δὲ δεύτερον, τὸ γενομένους κακοὺς ἀπολέσθαι. οὐ γὰρ δὴ ἀνάγκη αὐτοὺς κολάζει, ἀλλὰ θέλων τοιοῦτο καὶ ἐπὶ Παύλου ἔστιν ἰδεῖν, οἷον ὡς ὅταν λέγῃ, “θέλω 20 “πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτόν.” θέλω πάλιν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν· εὐδοκίαν οὖν, τὸ πρῶτον θέλημα φησί· τὸ σφοδρὸν θέλημα, τὸ μετ’ ἐπιθυμίας θέλημα, ὃ ἐφ’ ἡμῶν· οὐ γὰρ παραιτήσομαι καὶ κοινοτέρα λέξει χρήσασθαι, σαφηνείας ἕνεκεν τῶν ἀφελεστερέων, ὃ λέγομεν ἡμεῖς πίσμα· κατὰ τὸ πίσμα ἡμῶν 25 τουτέστι σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· τίνος οὖν ἕνεκα οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾷ, οὕτως ἡμᾶς φιλεῖ; ἀπὸ ἀγαθότητος μόνης· ἡ γὰρ χάρις, ἀγαθότητος ἐστὶ· διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς υἰοθεσίαν ἡμᾶς προώρισε, θέλων καὶ σφόδρα τοῦτο βουλόμενος, ἵνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ.

6 Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον 30 δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ.

Ἰνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ, φησι, δόξα δειχθῇ, ἢ ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν

“ἡμᾶς” οὐκοῦν εἰ εἰς τοῦτο ἡμᾶς ἔχαρίτωσεν εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ ἵνα δείξῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, μένωμεν ἐν αὐτῇ· “εἰς ἔπαινον δόξης,” φησὶν, ἵνα τίς αὐτὸν ἐπαινέσῃ καὶ δοξάσῃ, ὥστε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην θερμότεραν ἡμῖν ἐγγενέσθαι· οὐδενὸς γὰρ ἐφίεται τῶν παρ’ ἡμῶν, ἀλλ’ ἡ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ πάντα 5 διὰ τοῦτο ποιεῖ· ἣν ἔχαρίτωσεν ἡμᾶς φησι· τουτέστιν οὐ μόνον ἀμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησεν, ἐπιθυμοῦσι γὰρ ἄγγελοι παρακύψαι πρὸς τοιαύτην ψυχὴν.

7 Διὰ τοῦ ἡγαπημένου, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.

10

Πῶς; οὐ μόνον ὅτι τὸν Υἱὸν δέδωκε, θαυμαστὸν, ἀλλ’ ὅτι καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὥστε καὶ σφάξαι αὐτόν· τὸν ἀγαπώμενον, ὑπὲρ τῶν μισουμένων. ὅρα πῶς ἡμᾶς τιμᾶται· εἰ ὅτε αὐτὸν ἐμισοῦμεν καὶ ἔχθροί ἤμεν, τὸν ἀγαπώμενον ἔδωκε, τί οὐ ποιήσῃ λοιπόν; πρό- 15 τερον δὲ τὴν υἰοθεσίαν εἰπὼν, καὶ ἀγιασμὸν, καὶ ἀμώμους, τότε τὸ πάθος φησὶν. οὐκ ἀπὸ μεγάλων ἐπὶ τὰ μικρὰ κατάγων τὸν λόγον, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μεγάλα· οὐδὲν γὰρ οὕτω μέγα, ὥς τὸ αἶμα ἐκχυθῆναι τοῦ Υἱοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· μέγα μὲν γὰρ τὸ ἀφεθῆναι τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ μεῖζον, τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ.

20

ὉΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ἡγαπημένος ἀπλῶς λέγεται ὁ Σωτήρ· ἐπεὶ καὶ πλανῶνται οἱ ἄνθρωποι περὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης κατάληψιν καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σοφίας, πλὴν πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν ἀγαπᾶν σοφίαν καὶ ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. διὰ τοῦτο ἡγαπη- 25 μένος λέγεται ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, πάντων ἀγαπώντων τὰ ἐπι- νοούμενα αὐτῷ· ἥτοι δὲ σφαλλομένων τοῦ σκοποῦ, ἡ ἐπιτυγχανόντων· ὥσπερ πάντες τεθήπασι τὸν Θεόν, σφάλλονται δὲ οἱ ἀποπίπτοντες τῆς ὑγιοῦς ἐννοίας περὶ τοῦ Θεοῦ.

Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων.

30

Ἀπολύτρωσις, ἡ λύτρωσις γίνεται τῶν αἰχμαλώτων καὶ γενομένων ὑπὸ τοῖς πολεμίοις· γεγόναμεν δὲ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις, τῷ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὸν πονηραῖς δυνάμεσιν· καὶ διὰ τοῦτο ἐδεήθημεν ἀπολυτρώσεως καὶ τοῦ ἐξαγοράζοντος

ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλοτριωθέντας αὐτοῦ ἀπολάβῃ· ἔδωκεν οὖν ὁ Σωτὴρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον, τὸ ἑαυτοῦ αἷμα· διόπερ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων· τῇ ἀπολυτρώσει ἔπεται ἡ ἄφεσις τῶν παραπτωμάτων· πρὶν ἀπολυτρωθῆναι τινὰ, οὐκ ἐνδεχομένης αὐτῷ γενέσθαι 5 ἀφέσεως παραπτωμάτων· πρῶτον οὖν ἀπολυτρωθῆναι ἡμᾶς δεῖ, καὶ μηκέτι εἶναι ὑπὸ τῷ αἵχμαλωτεύσαντι καὶ κεκρατηκότι· ἵνα ἐλευθερωθέντες καὶ ἔξω γενόμενοι τῶν, ἃ οὕτως εἶπω, χειρῶν αὐτοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ δυνηθῶμεν λαβεῖν τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, καὶ θεραπευθέντων ἀπὸ τῶν τραυμάτων τῆς ἁμαρτίας, ἐνερ- 10 γῆσαι κατὰ εὐσέβειαν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς.

8 Κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς.

Ὁ νοήσας τί ἐστὶ “χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων” καὶ συγκρίνων παραπτώματα παραπτώματι, βλέπει ἂν κατὰ τὴν 15 λέγουσαν παραβολὴν, περὶ τῶν πεντακοσίων καὶ πεντήκοντα δηναρίων, τίς ὀφείλει πλείονας χάριτας ὁμολογεῖν τῷ συγχωρήσαντι τὸ χρέος οἰκοδεσπότῃ· ἔτι δὲ θεωρῶν πῶς “οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ “νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀνακαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς,” τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος συνίδοι ἂν, καὶ ὡς ἐπερίσσευσεν 20 οὕτως ἐπὶ τοὺς κλητοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς μάλιστα, τοὺς ἄλλοτρίους τῶν διαθηκῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ξένους τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ τῷ παραπτώματι τοῦ Ἰσραὴλ, ἐλकुσθέντας ἀπὸ τῆς πατρικῆς χρηστότητος ἐπὶ τὴν σωτηρίαν· ἔτι δὲ μᾶλλον τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς τοὺς μακαρίους, μεῖζον τίς 25 κατανοῆσαι θεωρῶν τὸ “οὐκ οἶδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν,” καὶ τὸ “εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι” καὶ τὸ περὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι λεγομένου ἕσεσθαι, “δὸς ἵνα ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμέν, ἵνα “καὶ αὐτοὶ ἐφ' ἡμῖν ἐν ᾧσιν.” οὗτος δὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς τοὺς ἁγίους, ἀπὸ τίνος ἀρχῆς 30 ἐπιχορηγούμενος καὶ αὖξων καὶ πληθυνόμενος, ἦτοι ἀντιφιλοτιμούμενον καὶ συμπαραεκτεινόμενον κατὰ τὸ δυνατόν ἔχει τὸν τυγχάνοντα τῶν προειρημένων, ἢ ἀπολειπόμενον κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ποιεῖν πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα.

Εἰ μὲν οὖν ἀπολείποιτό τις, οἶνεὶ κενὴ γένοιτ' ἂν πρὸς τὸν τοιοῦτον ἡ χάρις· εἰ δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνελλιπῶς ποιῆσαι λέγοι ἂν τὸ ἀποστολικὸν “ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη.”

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ λυτρωθῆναι, πολλῶ μείζον ἀπάντων· 5 ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα ἀνεβόησε· “ κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος “ αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσειεν εἰς ἡμᾶς.” πλοῦτος μὲν γὰρ κακεῖνο, τὸ τῆς υἱοθεσίας, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων· πολλῶ δὲ πλέον οὗτος καὶ πλοῦτος, καὶ ἐπερίσσειεν· τουτέστιν, ἄφατος ἐξε- χύθη· οὐκ ἔνεστι λόγῳ παραστήσαι, ὧν διὰ τῶν ἔργων ἐπειράθημεν· 10 ὥστε πάντοθεν ἀμήχανον αὐτὸν λεχθῆναι.

9 Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

Τουτέστι, σοφοὺς καὶ φρονίμους ποιήσας, τὴν ὄντως σοφίαν, τὴν ὄντως φρόνησιν. βαβαὶ πόση φιλία. τὰ γὰρ μυστήρια αὐτοῦ 15 ἡμῖν λέγει, τοῦ θελήματος αὐτοῦ φησιν· ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας γέμον καὶ φρονήσεως· τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας ἴσιν ζητεῖς; τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, τούτους εὑρεν ὅπως εἰς πλοῦτον ἀγάγη· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τούτῳ 20 τῷ καιρῷ· καὶ τοῦτο σοφίας ἦν, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ· μακρὸς ἐνταῦθα λόγος δεῖξαι, πῶς σοφίας ἦν τοῦτο, καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσατο.

Πάλιν “ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ,” φησιν, “ ἦν προέθετο ἐν “ αὐτῷ.” τουτέστι τοῦτο ἐπιθυμεῖ, τοῦτο ὀδινεν, ὡς ἂν τις εἴποι, 25 ἐξειπεῖν ἡμῖν τὸ μυστήριον. ποῖον δὲ τοῦτο; ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσαι βούλεται· τοῦτο δὲ γέγονεν,

10 Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακε- φαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ. 30

Ἀπέσχιστο, φησὶ, τὰ ἐπούρανια τῶν ἐπιγείων· οὐκ εἶχε μίαν κεφαλὴν· κατὰ μὲν γὰρ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον, εἷς Θεὸς ἦν· κατὰ δὲ τὸν τῆς οἰκειώσεως, οὐκέτι, τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης κεχυ- μένης· “ εἰς οἰκονομίαν” φησὶ “ τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν”

πλήρωμα τῶν καιρῶν αὐτὸ ἐκάλεσεν· ὅρα πῶς ἀκριβῶς φθέγγεται· καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς δείξας, τὴν πρόθεσιν, τὴν βουλὴν, τὴν πρώτην ὁρμὴν· τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐκπλήρωσιν, διὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐδαμοῦ διάκονον αὐτὸν ὀνομάζει.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησί· τί τὸ “πάσῃ σοφία,” καὶ μετὰ τοῦτο, τίς τὸ “φρονήσει,” κέχρηται τῇ λέξει; καὶ Ἰησοῦς ἐν τῇ Σοφίᾳ, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ “πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου, καὶ μετ’ αὐτοῦ “ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα” εἴ τις οὖν κατενόησε τὰ βλεπόμενα καὶ τίνα τὰ ἐν αὐτοῖς ἢ καὶ ἔξω αὐτῶν μὴ βλεπόμενα, καὶ κατακερματίσας τῷ λόγῳ, ἴδια τὰ ἀόρατα καὶ ἴδια τὰ ὄρατα, ἐξετάζοι 10 τὴν σοφίαν ἣ τὰ πάντα πεποιήκεν ὁ Θεὸς “πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ” φησὶν ὁ Δαβὶδ “ἐποίησας,” οὗτος τὴν παρὰ Κυρίου πᾶσαν ἐπιβλέποι σοφίαν· ἀλλ’ εἰκὸς τινὰ ἀπογνόντα, τὸ ἤδη δύνασθαι ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γενέσθαι τὸν ἔτι τὸ σῶμα τοῦτο περικείμενον, κατακούοντα δὲ καὶ τοῦ “ἐκ μέρους γινώσκωμεν καὶ 15 “ἐκ μέρους προφητεύομεν,” προσκίψειν τῷ “ἐν πάσῃ σοφίᾳ “καὶ φρονήσει γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ” ὡς κατακεχαρισμένως μᾶλλον, ἢ ἀληθῶς εἰρημένῳ· ἵνα γὰρ καὶ ἐν σοφίᾳ γνωρισθῇ Παῦλῳ καὶ τοῖς παραπλησίοις αὐτῷ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ οὐκ ἐν πάσῃ σοφίᾳ γνωρίζεται πάντα αὐτῷ 20 ἐκ μέρους γινώσκοντι, καὶ ἐκ μέρους προφητεύοντι· ὅρα οὖν εἰ μὴ πρὸς τὴν ζήτησιν ταύτην, ἄλλη διαστολὴ τῆς ἀναγνώσεως ὀρμώζει τῶν κατὰ τὸν τόπον, οὕτως ἔχουσα· “εἰς ἔπαινον δοξῆς τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς, ἐν τῷ ἡγαπημένῳ· ἐν ᾧ ἔχομεν “τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν 25 “παραπτωμάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπέ- “ρίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει.” Ἐνθαδὲ καταπαύσας τὴν τούτου τοῦ τόπου διαστολὴν, ἀπ’ ἄλλης ἀρχῆς οὕτως ἀναγνώσεται τὸ “γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελή- “ματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ.” ὥστε τὸ ἐν πάσῃ σοφίᾳ 30 καὶ φρονήσει, μὴ ἐφαρμόζειν τῷ “γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον “τοῦ θελήματος αὐτοῦ,” ἀλλὰ τοῖς ἀνωτέρω· “ἐχαρίτωσε γὰρ “ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν πάσῃ τῇ ἐαυτοῦ σοφίᾳ, καὶ τῇ “αὐτοῦ φρονήσει ὁ Θεός.” ἀλλὰ καὶ “ἐν τῷ ἡγαπημένῳ ἔχοντες “τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ,” ἐν πάσῃ σοφίᾳ 35

καὶ φρονήσει τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν ταῦτα· καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ αὐτοῦ καὶ φρονήσει τετυχήκαμεν τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων· περισσεύοντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοῦ πλούτου τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει· ἅπερ πάντα πεποίηκε, “γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν 5
“εὐδοκίαν αὐτοῦ.”

Ἐὰν δὲ ἢ καὶ ἡ προτέρα ἀνάγνωσις, τοιοῦτος ἀποδοθήσεται λόγος, μὴ ἐναντιούμενος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐκ μέρους γινώσκειν, καὶ τοῦ δοκοῦντος καταλαμβάνειν, ἐν πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ καὶ φρονήσει ὁ Θεὸς ἡμᾶς ὠκονόμησε, “γνωρίσας τὸ μυστήριον τοῦ 10
“θελήματος αὐτοῦ.” ἵνα γὰρ δυνηθῶμεν γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο χωρῆσαι ἐξισχύσωμεν, σώματα ταπεινώσεως περικείμενοι, πάσης σοφίας Θεοῦ οἰκονομούσης ἡμᾶς χρήζομεν· καὶ εἶπερ τὸ τῶν μυστηρίων ὄνομα ἐπὶ τῶν θείων καὶ ἀπορρήτων καὶ μὴ ἐπιτηδείων φθάνειν εἰς πολλοὺς παραλαμ- 15
βάνεται, δηλονότι καὶ περὶ τῶν σωθησομένων θελήματι τοῦ Θεοῦ, μυστηρίου ἔχεται· τὸ γὰρ πολὺ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ κέκρυπται τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καθὼς φησὶν ὁ Δαβὶδ, “ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, ἧς ἔκρυψας
“τοῖς φοβουμένοις σε.” ἐπίστησον δὲ εἰ διαφέρει προορισμὸς καὶ 20
πρόθεσις· ὡς μετὰ τὸν προορισμὸν τὴν προθεσιν γίνεσθαι· ὥστε οἷον κατὰ μὲν τὰ ἐννοήματα τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι τὸν προορισμὸν· κατὰ δὲ ταῦτα, ἥδη τὴν περὶ ὧν προώρισε πρόθεσιν οὐσιωμένων πῶς ἐπακολουθεῖν, καὶ εἰς ἔργον ἐρχομένων τοῦ προορισμοῦ· ὅθεν καὶ πρότερον μὲν γέγραπται τὸ “ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς 25
“υἰοθεσίαν,” δεύτερον δὲ, “κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ ἣν προέθετο
“ἐν αὐτῷ.”

Ἐξεταστέον δὲ, τί ἐστι “τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν”· τούτῳ δὲ παράκειται, τὸ “πλήρωμα τοῦ χρόνου,” παρὰ τῷ αὐτῷ λεγόμενον Παύλῳ· “ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ 30
“Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ.” ὥσπερ δὲ ὁ καιρὸς τοῦ παραλαβεῖν τὴν πατρίαν κτήσιν τὸν κληρονόμον γενόμενον ἐν ἡλικίᾳ ἀνδρὸς, πλήρωμα ἂν πως ὀνομάζοιτο τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἢ τοῦ καιροῦ αὐτοῦ· οὕτως ἐν πληρώματι τῶν καιρῶν γένοιτ’ ἂν ὁ διὰ τῶν φερουσῶν ἐπὶ τὴν τελειότητα ὁδῶν καὶ προκοπῶν κατανήσας ἐπὶ τὸ δύν- 35

νασθαι τὰ προωρισμένα καὶ προτεθειμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἁγίοις λαβεῖν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Καὶ Θεόδωρος δέ φησι, μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ λέγει, τὸ ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ ἄδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὅπερ οὖν φησι, πόρρωθεν αὐτῷ δο- 5 κοῦν καὶ προωρισμένον ἦν, τοῦτο μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγώρισεν ἡμῖν· ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων· διατί δὲ νῦν εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν; ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι ἔδει.

“Οτε οὖν ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν, τότε κατὰ τὴν 10 ἄνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν, ἐπὶ τῶν οἰκείων καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἐδείχθη.

Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, τὸ ὄνομα τῆς ἀνακεφαλαιώσεως εἴρηται 15 ἐπὶ τῶν τραπεζητικῶν καὶ τῶν παραπλησίων συμψηφιζομένων λόγων, καὶ εἰς ἓν κεφάλαιον συναγομένων δόσεων καὶ ἀναλωμάτων ἢ λήψεων. ὅθεν οἶομαι καὶ τὸν Ἀπόστολον ἐνταῦθα κεχρῆσθαι τῇ λέξει. πολλῶν γὰρ ὅντων λόγων τῆς οἰκονομίας τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ διοικήσεως τῶν ἐπὶ γῆς πάντων, ἅτε ἐνὸς τοῦ συμ- 20 παντος κόσμου μερῶν τυγχανόντων συμπνεόντων καὶ συννευόντων εἰς ἓν ἀποτέλεσμα, ἀνακεφαλαιώσις ἐστὶν ἐν τῷ Χριστῷ. Οὐ μόνον γὰρ οἱ κατακερματισμοὶ τῶν οἰκονομουμένων καὶ οἱ καθ' ἓνα λόγοι τῶν διοικουμένων εἰσὶν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνακεφαλαιώσις, καὶ ὥσων εἴποι τίς 25 συγκεφαλαιώσις πάντων. κεφάλαιον λέγεται πολλάκις καὶ τὸ περιληπτικὸν νόημα. κεφάλαιον γ' οὖν φησιν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις· καὶ κεφαλαιώσον ἐν ὀλίγοις πολλά. κεφάλαιον δὲ λέγεται, ὡς οἶμαι, ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν ἅπαντα ἔχειν ἐν αὐτῇ, καὶ τὰ ὅλα ἡμῖν τῆς ζωῆς αἰσθητήρια ὡς ἐν κεφαλαίῳ. 30

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ “πλήρωμα “ τῶν καιρῶν,” ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦν. ἐπεὶ οὖν πάντα ἔπραξε, καὶ δι' ἀγγέλων καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ νόμου· καὶ οὐδὲν πλεον ἐγένετο, ἀλλ' ἐκινδύνευσεν εἰκῇ γεγενῆσθαι ὁ ἄνθρωπος·

μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῶ πάντων ἀπολλυμένων ἀπλῶς, καὶ μείζονως ἢ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, εὔρε ταύτην τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς χάριτος, ὥστε μὴ εἰκῇ μηδὲ μάτην αὐτὸν γεγενῆσθαι· τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν τοῦτο λέγει καὶ σοφίαν· ὅτι ὅτε μάλιστα ἔμελλον ἀπόλλυσθαι, τότε διεσώθησαν· καὶ τὰ διὰ μακροῦ χρόνου 5 οἰκονομούμενα, ἀνεκεφαλαιώσατο ἐν αὐτῷ. τουτέστι, συνέτεμε· λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ ἐκεῖνα περιέλαβε, καὶ ἕτερα προσέθηκε. τοῦτό ἐστιν ἀνακεφαλαίωσις. ἔστι καὶ ἕτερόν τι δηλούμενον· μίαν κεφαλὴν ἅπασιν ἐπέθηκε τὸν Χριστὸν, καὶ ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις· καὶ ὑπὸ μίαν ἤγαγε κεφα- 10 λήν· οὕτως γὰρ ἂν γένοιτο ἑνωσις ἀκριβῆς καὶ συνάφεια.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησιν, ἐπειδὴ ἔπεσεν ὁ πλασθεὶς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ ἀσεβησάντων ἀνθρώπων, ἀπηλλοτριώθη τὰ ἐπουράνια τῶν ἐπιγείων, ἐλθὼν, πάντα ἀνεκεφαλαιώσατο· καὶ τοῦτο, μετὰ ταῦτα ἐτέρως φησί, εἰπὼν “εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρα- 15 “νοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.” αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνῃ ἡμῶν· ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἑλλήνας, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

ΙΙ Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ 20 θελήματος αὐτοῦ.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί, πανταχοῦ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐσπούδασεν ὁ Παῦλος τὴν περὶ ἡμᾶς δεῖξαι, ὡς αὐτῷ δυνατόν. ὅτι γὰρ μετὰ ἀκριβείας οὐχ οἶόν τε, ἄκουσον τί φησὶν αὐτός· “ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ 25 “γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνέξ- “ιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.” πλὴν, ἀλλ’ ὡς οἶόν τε δείκνυσι· τί οἶν, φησὶν; εἶπεν “ἐξελέξατο ἡμᾶς” ἀνωτέρω· ἐνταῦθα, “ἐκλη- “ρώθημεν” ἀλλ’ ἐπειδὴ ὁ κληρὸς συντυχίας πρᾶγμα ἐστίν, οὐ προαιρέσεως οὐδὲ ἀρετῆς· ἀγνοίας γὰρ καὶ ἐπιτυχίας ἔχεται· καὶ 30 τοὺς ἐναρέτους πολλάκις ἀφείς, τοὺς οὐδενὸς ἀξίους λόγου, τούτους εἰς μέσον παρήγαγεν. ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται· “προ- “ρισθέντες” φησί· “κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος”· τουτέστιν, οὐχ ἀπλῶς ἐκληρώθημεν· ὥσπερ οὐδὲ ἀπλῶς ἐξελέγη-

μεν· Θεὸς γὰρ ὁ ἐκλεξάμενος καὶ κληρωσάμενος, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, γράφων φησὶ, “ τοῖς “ κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὓσιν” οὓς καὶ ἐκάλεσεν, οὓς καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε” πρότερον εἰπὼν “ τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὓσιν,” ὁμοῦ καὶ τὸ ἐξαίρετον 5 τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλῶσαι βουλόμενος καὶ κληρὸν εἶπε. καὶ ὥστε τὸ αὐτεξούσιον μὴ ἀφελέσθαι, ὅπερ ἐστὶ μακαριότητος, μᾶλλον αὐτὸ τίθησιν. ὁ γὰρ κληρὸς οὐκ ἀρετῆς ἐστὶν ἀλλὰ συντηχίας. ὥσανεὶ ἔλεγε, κληρὸν γενομένου, ὑμᾶς ἐξελέξατο· τὸ δὲ ὅλον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως· προόρισθέντας, τουτέστιν ἑαυτῶ ἐκ- 10 λεξάμενος, ἀφώρισεν· οἷον, ἑώρα ὑμᾶς πρὶν ἢ γενέσθαι, κεκληρωμένους· θαυμαστὴ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις, καὶ πάντα εἰδυῖα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

Σὺ δὲ θέα, πῶς πανταχοῦ σπουδῇν ποιεῖται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐκ μετανοίας, ἀλλ’ ἄνωθεν τὰ πράγματα οὕτω τετύπωτο· ὥστε μὴδὲν 15 ἡμᾶς ἔχειν τῶν Ἰουδαίων ἔλαττον κατὰ τοῦτο· διὰ τοῦτο πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖ. πῶς οὖν φησὶν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, “ οὐκ ἀπε- “ στάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ;” πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· “ ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι “ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους 20 “ κρίνετε αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη;” διὰ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέργου νομίσῃ τίς τοῦτο γεγενῆσθαι· “ κατὰ πρόθεσιν” φησὶ τοῦ τὰ πάντα ἐνεργούντος “ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ” τουτέστιν, οὐδὲν μετὰ ταῦτα ἐνήργησε· πάντα ἄνωθεν διατυπώσας οὕτως, αὐτὸς ἐπάγει 25 “ πάντα κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ,” ὥστε οὐκ ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι οὐ προσεῖχον, διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη ἐκάλεσεν, οὐδὲν ἀναγκασθεῖς, οὐδὲ ἐξ ἐκείνων ὀρμηθεῖς.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησι, φανερῶς ἐνταῦθα, ἄλλο ἐνέργειαν λέγει καὶ ἄλλο βούλησιν· εἰπὼν “ τοῦ τὰ πάντα ἐνεργούντος κατὰ τὴν 30 “ βουλὴν,” εἶπε “ τοῦ θελήματος,” ἵνα δείξῃ κεκριμένον τὸ θέλημα· ἅπερ ἂν τις ἀπὸ βουλῆς καλῆς ἐβεβαίωσε, ταῦτα κρίσει ὀρίσται, λέγων ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς.

ὈΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ὅσα ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς καὶ πράττει καὶ ἐπιτελεῖ, ταῦτα πάντα κατὰ τὴν ἰδίαν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ 35

ἐνεργεῖ· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ὃ δύναται αὐτὸς ποιῆσαι πρᾶξαί τε παρὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ· πάντων γὰρ κρατεῖ καὶ ἄρχει τῶν ὅλων· ἵνα δὲ τὸ περιεσκεμμένον ὁ Παῦλος παραστήσει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ γινομένων, προέταξε τοῦ θελήματος τὴν βουλὴν· πάντων γὰρ μᾶλλον ὁ Θεὸς μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ· διόπερ πάντα ἐνεργεῖ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

12 Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ τοὺς προ-
13 ηλπικότες ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες
τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας 10
ὑμῶν.

(ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, τουτέστι, “δι’
“οὔ.” ὅρα πανταχοῦ τὸν Χριστὸν πάντων αἴτιον γινόμενον, καὶ
οὐδαμοῦ τὸ τοῦ ὑπουργοῦ ὄνομα, οὐδὲ τὸ τοῦ διακόνου· ὥσπερ καὶ
ἀλλαχοῦ φησὶν Ἑβραίοις γράφων· “ὅτι πάλαι λαλήσας τοῖς 15
“πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,
“ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Τίῳ.” τουτέστιν, δι’ Τίῳ· τὸν λόγον φησὶ
τῆς ἀληθείας, οὐκέτι τὸν τοῦ τύπου οὐδὲ τὸν τῆς εἰκόνος. “τὸ
“Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν” καὶ καλῶς Εὐαγγέλιον αὐτὸ
σωτηρίας καλεῖ· τὸ μὲν, πρὸς τὸν νόμον αἰνιττόμενος· τὸ δὲ, πρὸς 20
τὴν μέλλουσαν κόλασιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ κήρυγμα, ἀλλ’ ἡ
σωτηρίας Εὐαγγέλιον· ὅτι τοὺς ἀξίους ἀπόλλυσθαι, οὐκέτι ἀπόλ-
λυσιν.

Θεόδωρος φησι, τῷ γὰρ αὐτῷ δὴ τρόπῳ, φησὶ, τῶν τοῦ
Εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῇτε πίστει προσεληλύθατε, 25
καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἐδέξασθε·
τοῦτο γὰρ λέγει τὸ “ἐσφραγίσθητε” προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ
τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, ἡ βεβαίωσις τῶν ἀκολουθούντων ὡς
εἰκὸς θαυμάτων, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐτούς· κα-
λῶς δὲ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ πάντα τὰ 30
προσδοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέσθαι ἀγαθὰ,
τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ.

14 Ὁ ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ὑμῶν.

Κληρονομίαν τῶν τότε καλεῖ τὴν ἀπόλαυσιν· ἅτε δὴ βεβαίως

αὐτοῖς διδομένων· ἀρραβῶνα δὲ τῆς κληρονομίας, τὴν ἐνταῦθα δόσιν τοῦ Πνεύματος· ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας δεχόμενοι, καὶ τὴν τελείαν τοῦ Πνεύματος προσδοκῶντες μετὰδοσιν, βραχείαν τινὰ, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάμβανον.

5

Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ· ὃ ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ὑμῶν.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πάλιν πολλῆς προνοίας δεῖγμα, τὸ σφραγισθῆναι, οὐ τὸ ἀφορισθῆναι· οὐδὲ τὸ 10 κληρωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σφραγισθῆναι· καθάπερ γὰρ εἴτις τοὺς λαχόντας αὐτῷ δῆλους ποιήσειεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀφώρισεν εἰς τὸ πιστεῦσαι, ἐσφράγισεν εἰς τὸ κληρονομῆσαι τὰ μέλλοντα.

Ὅρα πῶς προϊόντος τοῦ χρόνου, θαυμαστοὺς αὐτοὺς ποιεῖ. ἕως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τῇ προγνώσει, οὐδενὶ ἦσαν δῆλοι· ἐπειδὴ δὲ 15 ἐσφραγίσθησαν, δῆλοι γεγόνασιν· ἀλλ' οὐχ ὥς ὑμεῖς. ἔσονται γὰρ πλὴν ὀλίγων δῆλοι.

Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ἄλογα· ἐσφραγίσθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς υἱοὶ Πνεύματι. τί ἐστὶ “ Πνεύματι ἐπαγγελίας; ” ἦτοι ὅτι κατ' 20 ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν· δύο γὰρ εἰσὶν ἐπαγγελίαι· μία μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ Τίτου. διὰ τῶν προφητῶν ἄκουε τοῦ Ἰωὴλ λέγοντος· “ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ “ πᾶσαν σάρκα, ” καὶ τὰ ἐξῆς. ἄκουε δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· “ καὶ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος 25 “ ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐσεσθέ μοι μάρτυρες, ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν “ πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ”

Τεκμήριον οὖν ποιεῖται τῆς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας, τὰ ἥδη δεδομένα· διὰ τοῦτο καὶ “ ἀρραβῶνα ” καλεῖ· ὁ γὰρ ἀρραβὼν, μέρος ἐστὶ τοῦ παντός. Ἠγόρασε παρ' ἡμῶν τὴν σωτηρίαν τὴν 30 ἡμετέραν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἀρραβῶνα τέως. διατί οὖν μὴ τὸ ὅλον εὐθέως ἔδωκεν; ἐπειδὴ μὴδὲ ἡμεῖς τὸ ὅλον εἰργασάμεθα. ἐπιστεύσαμεν· τοῦτο ἀρχή· ἔδωκε καὶ αὐτὸς ἀρραβῶνα· ὅταν τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων δείξωμεν, τότε τὸ πᾶν προστίθῃσι· μᾶλλον

δὲ καὶ ὅλην ἔδωκε τιμὴν, τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ πάλιν ἄλλην ὑπέσχετο.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶ, τῶν προεγνωσμένων, φησὶν, ἐστὲ καὶ ὑμεῖς, οἰκειούμενοι Χριστῷ δι' ὑπακοῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἀκοῇ πίστεως καὶ τοῦ ἐπὶ τῇ πίστει σφραγισμοῦ, ὅς ἐστιν ὁμοίωσις 5 πρὸς Χριστὸν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως· παρὰ τίνος δὲ ἤκουσαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; ἢ παρὰ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ; ἐκεῖ γὰρ ἐκήρυττε· διὸ καὶ ὑψηλότερον αὐτοῖς ὁ Παῦλος διαλέγεται, ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας κατηρτισμένοις.

ῬΗΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, “ ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες.” ἐν ᾧ, δηλον- 10 ὅτι Χριστῷ· πρὸς ἐτέροις ἀκούσασι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν τῆς ἀληθείας λόγον· ὅσπερ ἀληθείας λόγος, τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι τῆς σωτηρίας ὑμῶν· καὶ “ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύ- “ ματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἀγίῳ” δόξει δὲ ὡς πρὸς τὴν φράσιν, τὸ δεύτερον “ ἐν ᾧ,” παρέλκειν. ὅπερ καὶ αἴτιον γεγένηται τοῦ δοκεῖν 15 ὅτι κρεμαμένου τοῦ διανοήματος, ἡ ὑποτακτικὴ φράσις οὐκ ἐπενήνεκται. οὐχ οὕτω δὲ ἔχει. ἔλεγε δὴ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, ἀπὸ τῆς πολλῆς περὶ τὸν Ἰησοῦν ἀγάπης τὸν Παῦλον συνεχέστατα αὐτοῦ μεμνήσθαι· καὶ ὡσπερὶ παρελκόντως, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ “ ἐν ᾧ” καὶ πιστεύσαντες ἐστὶν ἰδεῖν κατὰ τὸ ἐν ᾧ. πάνυ δὲ κατὰ τοὺς 20 Ἐφεσίους ἐστὶ κεκοινωνηκότας ἀπορρήτων λόγων, ὑφηγουμένου τοῦ Παύλου, τὸ ἀκούειν “ ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον “ τῆς ἀληθείας.” οὐκ οἶμαι γὰρ τοὺς τοῦ κηρύγματος μόνου ἀκηκοότας, καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων μὴ παρειληφότας, ἐν διηγῇ καὶ τρανεῖ ἀναπτύξει ἀκούειν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. 25 διαφέρει γὰρ ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Παῦλος διδάσκει λέγων· “ καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμα μου “ οὐκ ἐν πειθαῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ “ δυνάμεως.”

Κακεῖ γὰρ παρατηρητέον, ὅτι ἕτερον λέγει εἶναι τὸν λόγον 30 ἑαυτοῦ τοῦ κηρύγματος ἑαυτοῦ. ἐξεταστέον δὲ καὶ ἐν ἄλλῃ Ἐπιστολῇ, κατὰ τὸ ἀκηκόεσθαι τινὰς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἵνα τὸ παρατήρημα ἀκριβέστερον κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Παύλου φανῇ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν Εὐαγγέλιον ὀνομάζεται.

Παρατηρητέον δὲ καὶ τὰς προστιθεμένας αὐτῷ λέξεις· οἷον, “κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου” ἢ “ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ” ἢ “Εὐαγγέλιον αἰώνιον” ἢ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας τῶν Ἐφεσίων· ἢ ἀπλῶς Εὐαγγέλιον· ὥσπερ ὅταν λέγῃ περὶ τοῦ Λουκᾶ ὁ Παῦλος, “οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν 5 “ἐκκλησιῶν.” σφραγίζεται δὲ τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἁγίῳ πᾶς ὁ ἀκούσας τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὄντα Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀκούοντος καὶ πιστεύοντος· ὥσπερ ἀκούσας μὲν, μὴ πιστεύσας δὲ, οὐκ ἂν σφραγισθεῖη.

Ἄλλος δὲ τις ἐρεῖ, ὅτι εἰ καὶ πιστεῦσαι μὲν, μὴ ἐπὶ τοσοῦτον 10 δὲ προκόπτοι· ὥς ἀκούειν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, οὐδ' οὕτως ἂν χωρῆσαι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγίου σφραγίδα· εἴτις ἐστὶν ἀληθῶς ἐκτύπωσις καὶ τράνωσις τούτων, ἃ πρέπει ἐκτυποῦσθαι καὶ τρανοῦσθαι, ὑπὸ τοῦ τῆς ἐπαγγελίας Ἁγίου Πνεύματος.

15

Ζητητέον δὲ καὶ εἴ που εἴρηται Πνεῦμα ἐπαγγελίας Ἁγίου καὶ τί ἐκδεκτέον εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ Ἁγίον. οἶμαι τοίνυν ὅτι ὥσπερ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁγίον, γινόμενον ἐπὶ τινι, ἅγιον ποιεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας σοφὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς συνέσεως συνετὸν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας εἶναί πως 20 ἤδη ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ.

Ὁ ἐστὶν ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Ζητήσεις, εἰ πᾶς ὁ μετέχων Ἁγίου Πνεύματος, μετέχει τοῦ Πνεύματος τῆς ἐπαγγελίας, ἢ μόνος ὁ ἀκούσας λόγον ἀληθείας. 25 ὄντος Εὐαγγελίου σωτηρίας, καὶ πιστεύσας, οὗτος λαμβάνει τὸ τῆς ἐπαγγελίας Πνεῦμα Ἁγίον. ἔτι δὲ τούτοις ἐπιστήσαμεν· εἰ πᾶς ὁ μετέχων ὅπωςποτε Πνεύματος Ἁγίου ἔχει τὸν ἄρραβῶνα τῆς κληρονομίας· βέλτιον δὲ νοεῖν, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῶν συνωνυμένων τι καὶ διδόντων ἄρραβῶνα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ποσότητος 30 τοῦ ὅλου ἀργυρίου δίδεται ἄρραβῶν, οὕτως κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου προεγνωσμένων ἁγίου μελλόντων ἀγαθῶν, δίδεται ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας, ὥς ἀπὸ τοῦ ἄρραβῶνος τὸν δυνάμενον

κατανοεῖν διαφορὰς τῆς δυναμεῶς τοῦ ἄρραβῶνος· καὶ ἄρραβῶνος ἔδει ἂν ἀποφήνασθαι περὶ πλείονος καὶ ἐλάττονος κληρονομίας, τῆς ἀποκειμένης τοῖς Χριστοῦ συγκληρονόμοις.

Ὡσπερ δὲ ὁ ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας οὐχὶ ἔξω τί ἡμῶν ἐστίν, ἐν γὰρ ἐκάστῳ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐστὶ τὸ Ἅγιον, 5 ὁ ἄρραβὼν τῆς ἐπαγγελίας, οὕτως ἡ κληρονομία οὐκ ἔξωθεν ἐστὶ τοῦ κληρονομοῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ νῷ τοῦ κληρονομοῦντος, καὶ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν συγκρίνεσθαι δύναται τελειότητι νοῦ, θεωροῦντος κάλλη σοφίας καὶ λόγου Θεοῦ καὶ ἀληθείας· τοῦτο μέντοι γε τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ Ἅγιον, ὅπερ ἐστίν 10 ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος δίδεται τοῖς ἁγίοις, ἵνα ἀπολυτρωθῶσι, περιποιηθῶσι, τῷ Θεῷ καταρτιζόμενοι εἰς ἔπαινον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ “εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ,” πρὸς τῷ ἀποδοδόμενῳ, δύναται καὶ τοσοῦτο δηλοῦν· ἐπὶ τῷ ἔπαινεῖν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· ἕκαστος νῦν μὲν τὸ Πνεῦμα τῆς 15 ἐπαγγελίας λαμβάνων ἄρραβῶνα τῆς κληρονομίας, ὕστερον δὲ αὐτὴν τὴν κληρονομίαν· οὐ μέντοι ὥς ἂν τις ὑπονοῇσαι σημαίνεσθαι ἐκ τῆς λέξεως ὥς χρήζοντες τοῦ Θεοῦ τῶν ἐπαινούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὥς μεγίστων ἀγαθῶν περιγινομένων τοῖς τεθεωρηκόσι τὸ ἐπαινετὸν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ δυναμένων σιωπᾶν 20 αὐτὸ, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς τὸ εὐφραίνεισθαι ἐν τῷ ὑμνεῖν αὐτὸ γινομένοις.

(ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οἱ ὄντως Πνεύματος μετέχοντες, ἴσασιν ὅτι ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐστὶ· τοιοῦτος ὁ Παῦλος ἦν, ἐντεῦθεν τῶν ἐκεῖ γεγευμένων· διὸ 25 καὶ ἠπείγετο καὶ ὥδινε τὰ ἐνθάδε ἀφεῖναι· ἐν ἐτέροις γὰρ ὀφθαλμοῖς ἑώρα, πάντα τὸν νοῦν μεταστήσας ἐκεῖ· οὐ μετέχεις τῶν πραγμάτων· διὰ τοῦτο καὶ τῶν ῥημάτων ἐκπίπτεις· εἰ μετείχομεν Πνεύματος, ὥς μετέχειν ἔδει, καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἐωρῶμεν, καὶ τῶν ἐκεῖσε κατάστασιν. ἄρραβὼν τίνος ἐστὶ; τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς 30 περιποιήσεως· ἡ γὰρ καθαρὰ ἀπολύτρωσις τότε γίνεται· νῦν μὲν γὰρ καὶ ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμεθα, καὶ πολλὰ ἡμῖν ἀνθρώπινα συμπίπτει· καὶ μετὰ ἀσεβῶν ἐσμέν· ἡ δὲ καθαρὰ ἀπολύτρωσις, ὅτε μήτε ἁμαρτήματα ἢ μήτε πάθη ἀνθρώπινα, μήτε ἀναμιῶμεν μετὰ πάντων, τότε ἐστὶ· νῦν δὲ ἄρραβῶν. καὶ γὰρ καὶ νῦν 35

αὐτῶν ἀπέστημεν· οὐ γὰρ ἔστιν ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ νῦν ἐκτός ἐσμεν, πάροικοι γὰρ ἐσμέν· καὶ νῦν χωρὶς ἀμαρτημάτων οἱ ὄντες εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. συνεχῶς τοῦτο τίθησι· τί δῆποτε ἱκανὸν ὄν; πληροφορῆσαι τοὺς ἀκούοντας. εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν, φησιν, ἕνεκεν ταῦτα ἐποίει, καὶ ἦν ἀμφίβολον· εἰ 5 δὲ δι' ἑαυτὸν, καὶ ὥστε δεῖξαι τὴν ἀγαθωσύνην αὐτοῦ ὥσπερ τινα μαρτυρίαν αἰτίαν τίθησι, τοῦ μὴ ἂν ἄλλως ταῦτα γενέσθαι· ἅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄνω καὶ κάτω ὁρῶμεν λεγόμενα, “ποιή-
“σον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου” καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔλεγε,
“ποιῶ ἕνεκεν ἐμοῦ.” καὶ ὁ Μωϋσῆς· “ποιήσον ἡμῖν διὰ τὸ 10
“ὄνομά σου” εἰ καὶ μηδενὸς ἕνεκεν ἑτέρου· πληροφορεῖ γὰρ τοῦτο τοὺς ἀκούοντας, καὶ ἀνίησι μαθόντας ὅτι διὰ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα πάντως ποιήσει ἅπερ ἐπαγγέλλεται.

Θεόδωρος φησιν, “ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως,” τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους 15 κακῶν, τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν λαμβάνειν· ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετάσχοντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκείνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσούτων αἴτιον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ “εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.”

ΚΕΦ. Β.

20

Εὐχὴ περὶ γνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ εἰσαχθέντων ἀγαθῶν εἰς ἡμᾶς.

15 Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν
τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους ἀγά-
16 πην, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν.

Τοῦτο ἀναγκαίως προτέθεικεν οὐκ αὐτῶν μόνον ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε 25 καὶ μὴ δοκεῖν ἐπιμεμφόμενον οἷς ἤδη παρέλαβον κεχρηῆσθαι τῇ πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίᾳ· εἰ γὰρ καὶ μὴ Ἰωάννης, ἀλλ' ἕτερός τις τῶν εὐσέβειαν κηρυττόντων ἦν ὁ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα αὐτοῖς παραδούς, ἀναγκαῖα ἢ προσθήκη.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οὐδὲν ἦν ἴσον 30 τῶν σπλάγχχνων τῶν ἀποστολικῶν· ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ πόλεων ὁλοκλήρων ἐποιεῖτο καὶ δῆμων· διὰ τοῦτο φησί,

τουτέστιν διὰ τὸ μέλλον, καὶ τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι καὶ βιοῦσιν. ἄξιον μὲν οὖν εὐχαριστεῖν Θεῷ, ὑπὲρ πάντων τῶν ὑπηρεγμένων παρ' αὐτοῦ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ πρὸ τούτου καὶ μετὰ ταῦτα. ἄξιον δὲ αὐτῷ εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν πιστευόντων· ἀκούσας, φησὶ, τὴν πίστιν 5 τὴν καθ' ἡμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας ἁγίους· πανταχοῦ συνάπτει καὶ συγκολλᾷ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, θανμαστήν τινα ξυνωρίδα. οὐ τοὺς ἐπιχωρίους, φησὶ μόνον, ἀλλὰ πάντας. “οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνεῖαν “ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου.” τί δέη; καὶ τί 10 παρακαλεῖς; “ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ “Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως.” δύο ἀξιοῖ αὐτοὺς μαθεῖν ὡς χρή· ἐπὶ τίσιν ἐκλήβησαν, καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν τῶν προτέρων· φησὶ δὲ αὐτὸς ταῦτα τρία εἶναι. πῶς οὖν ἐστὶ τρία; περὶ τῶν μελλόντων ἵνα μάθωμεν· ἀπὸ μὲν γὰρ 15 τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν, τὸν ἄρρητον καὶ ὑπερφυᾶ πλοῦτον αὐτοῦ εἰσόμεθα· ἀπὸ δὲ τοῦ μαθεῖν τίνες ὄντες πῶς ἐπιστεῦσαμεν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσθεντείαν· τῷ τοὺς ἐπὶ τοσούτῳ χρόνῳ ἀλλοτριωθέντας ἐπιστρέψαι· τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀφ' ἧς τὸν 20 Χριστὸν ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς εἴλκυσε πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐ μέχρι τῆς ἀναστάσεως ἡ δύναμις, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλεόν.

20 Καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ὑπὲρ ἅνω πάσης ἀρ-
 21 χῆς, καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ
 22 παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ 25·
 τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ
 23 πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ· τὸ πλή-
 ρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Μεγάλων ὄντως μυστηρίων καὶ ἀπορρήτων ἡμᾶς ἐποίησε κοι-
 νονούς· καὶ ταῦτα ἄλλως οὐκ ἐνι μαθεῖν, ἀλλ' ἢ Πνεύματος 30
 μετέχοντας χάριτος. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὐχεται “ὁ Πατὴρ
 “τῆς δόξης” φησὶ· τουτέστιν, ὁ μεγάλα ἡμῖν δεδωκὼς ἀγαθὰ.
 ἀπὸ γὰρ τῶν ὑποκειμένων αἰεὶ αὐτὸν καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ “ὁ

“Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως” καὶ πάλιν ὁ προφήτης· “Κύριος ἰσχύς μου καὶ βοήθειά μου.”

Ὁ Πατὴρ τῆς δόξης.

Οὐκ ἔχει ἐπ’ ὀνόματος αὐτὰ παραστήσαι, καὶ πανταχοῦ δόξαν καλεῖ· ὅπερ πάσης ἐστὶ λαμπρότητος παρ’ ἡμῖν ὄνομα καὶ προσηγορία. Ἰδοὺ τῆς δόξης Πατὴρ, τοῦ δὲ Χριστοῦ Θεός· τί οὖν ἐλάττων τῆς δόξης ὁ Υἱός; ἀλλ’ οὐδεὶς οὐδ’ ἂν οὐδὲ μαινόμενος εἴποι τοῦτο.

Δώη ὑμῖν.

Τουτέστιν, ἐπάραι τὴν διάνοιαν ὑμῶν καὶ ἀναπτέρωσειεν· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ταῦτα μαθεῖν· “ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν·” ἄρα πνευματικῆς δεῖ σοφίας, ἵνα τὰ πνευματικὰ νοήσωμεν.

Δώη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως.

Τουτέστιν, χάρισμα ὑμῖν παράσχη· εἰ δὲ ἀποκαλύψεως τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἔστι λογισμῶν εὔρεσις· ὁ γὰρ τὸν Θεὸν μαθὼν, καὶ τὸν Θεὸν γνούς, οὐκέτι περὶ οὐδενὸς ἀμφισβητήσει· διὰ τοῦτό φησιν,

Ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν.

Ὁ μαθὼν τί ἐστὶ Θεός, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀμφισβητήσει· οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γενομένων ἀπιστήσει· εὐχεται μὲν οὖν δοθῆναι αὐτοῖς Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως· πλὴν καὶ αὐτὸς ἀπὸ λογισμῶν ὅσα δύναται κατασκευάζει καὶ τῶν ἤδη ὑπαρξάντων· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν ἤδη γενόμενα ἡμελλε λέγειν, τὰ δὲ οὕτω σύμβαντα, ἀπὸ τῶν γενομένων τὰ μὴ γενόμενα πιστοῦται· οἷόν τι λέγω· “εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς,” φησι, “τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ”· ἔτι ἄδηλός ἐστι, φησὶν, ἀλλ’ οὐ τοῖς πιστοῖς.

Καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις.

Ἐτι καὶ τοῦτο ἄδηλον· τί δὲ δῆλον; ὅτι ἐπιστεύσαμεν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς αὐτοῦ ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν· τοῦ γὰρ ἀναστήσαι νεκρὸν, πολλῷ θαυμασιώτερον τὸ πείσαι ψυχάς. καὶ ἐγὼ

τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. ἄκουε γάρ, εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ τεθνεῶτι, “ Λάξαρε δεῦρο ἕξω,” καὶ εὐθέως ὑπήκουσεν· εἶπεν ὁ Πέτρος, “ Ταβιθά ἀνάσθητι,” καὶ οὐκ ἀντεῖπεν· ἐρεῖ αὐτὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, καὶ πάντες ἀναστήσονται, καὶ μετὰ τοσούτου τάχους, ὥς τοὺς ἔτι ζῶντας μὴ φθάσαι τοὺς κοιμηθέντας, “ ὥς 5
 “ ἐν ἀτόμῳ, ὥς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ” πάντα γενέσθαι καὶ συνδραμεῖν· ἐπὶ δὲ τοῦ πιστεῦσαι, οὐχ οὕτως· ἀλλ’ ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· “ πόσακις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ
 “ ἠθελήσατε” ὁρᾷς ὅτι τοῦτο δυσκολώτερον; ὥστε ἀπὸ τούτου τὸ πᾶν κατασκευάζει· πολλῶ γάρ ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνους 10
 δυσκολώτερον προαίρεσιν πεῖσαι, τοῦ φύσιν ἐργάσασθαι.

Τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω βούλεται ἐκόντας ἡμᾶς γενέσθαι ἀγαθοὺς· ὥντως εἰκότως εἶπεν “ ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος
 “ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας” ὅτε γὰρ προφη-
 ται οὐδὲν ἤνυσαν, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχάγγελοι· ὅτε πᾶσα ἡ 15
 κτίσις ἢ ὁρατὴ καὶ ἀόρατος· ὁρατὴ μὲν, εἰς μέσον προκειμένη καὶ μὴ ἰσχύουσα χειραγωγῆσαι· ἀόρατος δὲ πολλή, ὠκονόμησε τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τότε, δεικνὺς, ὅτι θείας ἔχρηζε τὸ πρᾶγμα δυνάμεως. “ πλοῦτον δόξης” τουτέστιν, ἄφατον δόξαν· ποῖος γὰρ λόγος τὴν δόξαν ἐκείνην παραστήσαι δυνήσεται, ἧς οἱ ἅγιοι 20
 τότε μετέξουσιν; ἀλλὰ χάριτος ὥντως δεῖ, πρὸς τὸ τὴν διάνοιαν μαθεῖν· ὅρα ὅσα εἰργάσατο· ἤγειρε τὸν Χριστόν· μικρὸν τὸδε; ἀλλ’ ὅρα καὶ πάλιν· ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ· ἄρα τίς λόγος τοῦτο παραστήσαι δυνήσεται· τὸν ἀπὸ τῆς γῆς· τὸν τῶν ἰχθύων ἀφονώ-
 τερον· τὸν παίγνιον τῶν δαιμόνων γενόμενον, ὅρα ποῦ ἀνήγαγεν· 25
 ὥντως “ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ” καὶ θέα ποῦ ἀνήγαγεν· ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· πάσης κτιστῆς φύσεως ἀνώτερον ἐπαίησεν.

Ἐπεὶ ἄνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας.

Ὅντως Πνεύματος χρειά, διανοίας σοφῆς, ἐν τῇ ἐπιγνώσει 30
 αὐτοῦ· ὥντως ἀποκαλύψεως χρειά. ἐνόησον ὅσην ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ φύσεως τὸ μέσον· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς εὐτελείας, εἰς ἐκείνην αὐτὸν ἀνήγαγε τὴν τιμὴν· καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν ἄνω, ἀλλ’ ὑπὲρ ἄνω· τῶν γὰρ ἄνω δυνάμεων ἀνώτερός ἐστιν ὁ Θεός· ὥστε

ἐκεῖ αὐτὸν ἀνήγαγε τὸν ἐξ ἡμῶν “ ὑπὲρ ἅνω πάσης ἀρχῆς” οὐ τῆς μὲν ναί, τῆς δὲ οὐ· ἀλλὰ “ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνά-
 “ μεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου” εἴτι
 ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, πάντων ἀνώτερος γέγονε· τοῦτο περὶ τοῦ ἐκ
 νεκρῶν ἐγερθέντος, ὅπερ ἄξιον θαυμάσαι· περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ λό- 5
 γος οὐδαμῶς ὅπερ γὰρ εἰσι κῶνωπες πρὸς ἀνθρώπους, τοῦτο ἢ
 πᾶσα κτίσις πρὸς τὸν Θεόν.

ΣΧΟΛΙΟΝ. Τὴν σάρκα ἣν ἤνωσεν ἑαυτῷ καθ’ ὑπόστασιν σταυ-
 ρωθείς καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν· καθὼ γὰρ Θεὸς ἦν καὶ Θεοῦ Λόγος,
 πάσης κτίσεως ὑψηλότερος ἦν, καὶ πρὸ σαρκὸς, ἀσυγκρίτοις 10
 ὑπεροχαῖς.

Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλ-
 λοντι.

Ἄρα ἔστι δυνάμεων τινῶν ὀνόματα ἄσημα ἡμῖν καὶ οὐ γνωρι-
 ζόμενα. 15

Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Οὐχ ἀπλῶς ἀνώτερον ἐποίησεν, ὡς προτιμαῖσθαι αὐτὸν ἐκείνων,
 οὐδὲ κατὰ σύγκρισιν, ἀλλ’ ὡς δούλων.

Βαβαὶ φρικτὰ ὄντως τὰ πράγματα· ἀνθρώπου γέγονε δούλη
 πᾶσα ἢ κτιστὴ δύναμις, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Θεὸν Λόγον· διὰ 20
 τοῦτο εἶπεν “ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,” τὴν ἐσχάτην λέγων ὑπο-
 ταγήν.

Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Βαβαὶ πάλιν, ποῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγεν; ὥσπερ διὰ
 τινος ἔλκων μηχανῆς, εἰς ὕψος αὐτὴν ἀνήγαγε μέγα. καὶ αὐτὴν 25
 ἐκάθισεν εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον· ἐνθα γὰρ ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ καὶ τὸ
 σῶμα. τί δέ ἐστιν “ ὑπὲρ πάντα;” οὐκ ἄγγελον· οὐκ ἀρχάγγελον·
 οὐκ ἄλλον οὐδένα ἀφῆκεν ἀνώτερον. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας κεφαλὴν,
 τὴν ἀρχὴν μόνον νομίσης, ἀλλὰ καὶ τὴν βεβαιότητα· οὐχ ὡς
 ἄρχοντα μόνον, ἀλλ’ ὡς σώματος κεφαλὴν. 30

Ἄλλος δέ φησιν, ἔδειξεν ἡμῖν, φησιν, ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ τὸ
 μέγεθος καὶ τὴν ὑπερβολὴν, ὧν ἡμῖν ἐχαρίσατο· συνήγειρε μὲν
 γὰρ καὶ συνεκάθισεν ἐν Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον δι’ ἑαυτοῦ δεκτικόν

τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωοποιοῦ ἐνεργείας, ὅτι ἦν σῶμα θανάτου, τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ ἐγκατωκισμένης διὰ τὴν παράβασιν, διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτὸ ὁ μονογενὴς ἐποίησατο, ἵνα ἀναμάρτητον αὐτὸ φυλάξας καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δόξης αὐτὸ παρασκευάσῃ γενέσθαι δεκτικόν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ “συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς 5 “ἐπουρανίοις.”

Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Ὡς μηκέτι τοὺς οὐρανίους δυνάμεις εἶναι κεφαλὴν· καθὼ καὶ ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἤμεν, κατὰ τὴν ἱεράν τοῦ Ἀποστό- 10 λου φωνήν· σῶμα δὲ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν μετάληψιν τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ Πνεύματος.

Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, εἴτα ὥς οὐκ ἀρκοῦντος τούτου δεῖξαι τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐγγύτητα, τί 15 φησι; τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία· καὶ γὰρ πλήρωμα κεφαλῆς σῶμα· καὶ πλήρωμα σώματος κεφαλῇ· οἷον ἡ κεφαλὴ πληροῦται παρὰ τοῦ σώματος. τουτέστιν, διὰ πάντων τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ ἐν ὃν ἐκάστου· οὐχὶ κοινῇ μόνον αὐτὸν χρῆζοντα εἰσάγει· ἂν γὰρ μὴ ᾤμεν πολλοὶ, καὶ ὁ μὲν χεὶρ, ὁ δὲ ποῦς, ὁ δὲ 20 ἄλλό τι μέρος, οὐ πληροῦται ὅλον τὸ σῶμα· διὰ πάντων οὖν πληροῦται τὸ σῶμα αὐτοῦ· τότε πληροῦται ὁ κεφαλῇ, τότε τέλειον σῶμα γίνεται, ὅταν ὁμοῦ πάντες ᾤμεν συνημμένοι καὶ συγκεκολλημένοι.

ΣΥΣΤΗΡΙΑΝΘΉΣ φησιν, ἡ ἀπολύτρωσις τῆς περιποιήσεώς ἐστιν· 25 ἵνα γὰρ περιποιηθῶμεν καὶ οἰκειωθῶμεν τῷ Θεῷ, ἀπολυτρούμεθα· μεμνημένοι δὲ τοῦ αἵματος οὗ ἀπελυτρώθημεν· καὶ τῆς οἰκονομίας πάσης, φανερόν ὅτι Θεὸν τὸ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ λέγει· οὐδαμοῦ γὰρ ἐνταῦθα τοῦ τῆς θεότητος ἀξιώματος ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας· ἣτις ὠμολόγηται τῆς σαρκὸς 30 εἶναι· δόξαν δὲ πολλάκις ἡ γράφη λέγει, αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀψηλάφητος καὶ ἀνέφικτος, δόξαν αὐτὴν ὠνόμασεν· ἵνα μὴ λόγον ἀπαιτῆς, ἀλλὰ προσκυνῆς, πρῶτος τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ δόξαν λέγει Ἰεζεκιήλ ἐν ὀπτασίαις θεασάμενος

τὸν Θεὸν καθεζόμενον, καὶ ἐπάγων· “ τοῦτο ὁμοίωμα τῆς δόξης
 “ Κυρίου.” ὅπερ ἀλλαχοῦ ἐρμηνεύων “ ὁ Θεὸς” φησιν, “ ἐγὼ ὀρά-
 “ σεις ἐπλήθυνα· καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιωθήν.” ἦν οὖν εἶπε
 δόξαν ὁ Ἰεζεκιήλ, ταύτην ὁ Θεὸς φησὶ τὸ ἐγὼ· λέγει δὲ Παῦλος,
 “ ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης” ποίας δόξης; “ καὶ χαρακτήρ 5
 “ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ” κἀνταῦθα¹ τοίνυν τὸ μὲν Θεὸς τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν σάρκα λέγει· τὸ δὲ
 Πατὴρ τῆς δόξης, κατὰ τὴν φύσιν.

Καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου· οὐ μόνον ἐν τῷ
 αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. 10

Ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὀνομάζομεν θρόνους, ἀρχὰς, κυριότη-
 τας, ἐξουσίας, δυνάμεις, ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ
 μυρία τάγματα ἀοράτων δυνάμεων ἡμῖν ἄγνωστα, καὶ διὰ τοῦτο
 ἀκατονόμαστα, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἔσται γνωστά· καὶ λήψε-
 ται μετὰ τῆς γνώσεως καὶ τὴν παρ’ ἡμῶν προσηγορίαν, διὰ τοῦτο 15
 εἶπε, “ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.”

20 Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντων τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ· ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ
 πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι πλήρωμα τοῦ Θεοῦ λέγει τὸ σῶμα 20
 τοῦ Χριστοῦ· τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· διὰ τί δὲ πλήρωμα;
 ἐπειδὴ πεπλήρωται Θεοῦ· ὥσπερ γάρ, φησιν, ἐν πᾶσι τὰ πάντα
 πληροῖ, οὕτως καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πληροῦται, κατὰ τὸ εἶναι
 αὐτὴν σῶμα τοῦ Χριστοῦ· Χριστοῦ οὖν σῶμα, πλήρωμα δὲ Θεοῦ
 ἡ Ἐκκλησία. 25

23 Τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Ἔστι γὰρ ἐν οὐρανῷ· τουτέστιν ἐνεργῶν οὐχ ὥς ἐν γῇ· καὶ
 ἔστιν ἐν γῇ, οὐχ ὥς ἐν οὐρανῷ ἐνεργῶν· καὶ ἐν ἀγγέλοις, ἐν ἡλίῳ·
 ἀλλ’ ἐν ἐκάστῳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· λέγει γὰρ “ ἀφ’ ὧν
 “ μεταλαμβάνομεν” ἡ γραφὴ περὶ Θεοῦ, οὐκ ἀφ’ ὧν αὐτός ἐστι· 30
 τοῦτο γὰρ ἀκατάληπτόν ἐστιν.

Θεόδωρος δὲ φησιν εἰς τὸ “ δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ

¹ ὁμοίως καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ in marg.

“ἀποκαλύψεως” καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο αἰτῶ, φησιν, ὡς ἂν παρασχε-
 θεῖη ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τε
 ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ, δεξαμένους τῶν ἀπορ-
 ρήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν, φωτὸς δίκην τῇ
 ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καταλάμπεσθαι γνώσει· τίνος ἕνεκεν; “εἰς 5
 “τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ” ἀντὶ
 τοῦ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ’ αὐτοῦ, “καὶ τίς ὁ πλοῦ-
 “τος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις” καὶ ὅση
 τίς περιέσται κτήσις ἀγαθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγίοις, ἐπὶ τοῦ μέλ-
 λοντος αἰῶνος. καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν 10
 ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν· πλοῦτον δὲ δόξης, ἵνα εἴπῃ τῶν δω-
 ρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

23 Τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Οὐκ εἶπεν ὅτι τὰ πάντα πληροῖ, ἀλλ’ ὅτι αὐτὸς ἐν πᾶσι πλη-
 ροῦται· τουτέστιν, ἐν πᾶσι πλήρης ἐστίν· ὅλος ὢν ἐν ἐκάστῳ διὰ 15
 τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον, οὐ κατὰ μέρη διαιρούμενος. ἀναγκαία
 δὲ καὶ ἡ τοῦ τὰ πάντα προσθήκη, δεικνύντος, ὅτι ἐν πᾶσιν ἐστὶν
 ὅλος ὢν ἐν ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις ἐννοήσκειεν, εἴτε οὐσία, εἴτε
 ἐνεργεία, εἴτε δυνάμει, εἴτε ἐξουσία, εἴτε ὅτῳ δήποτε ἐτέρῳ, διὰ
 τὸ κατὰ πάντα εἶναι αὐτὸν ἀπερίγραφον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἐκάστῳ 20
 ὅλον κατὰ πάντα θεωρεῖσθαι, τῷ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναί τε αὐτὸν
 καὶ δύνασθαι, ὡς εἰκὸς τὸν ἐκάστῳ ὅλον ὄντα.

ῬΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, δόξει σόλοικον εἶναι τὸ “ἐν ἐπιγνώσει αὐ-
 “τοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας,” εἰ μὴ ὡς
 ὑπερβατὸν αὐτὸ ἀποδῶμεν δι’ ὅπερ τὸ ἐξῆς τῆς συμφράσεως 25
 οὕτως ἔχειν οἰόμεθα· “διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἀκούσας τὴν καθ’ ὑμᾶς
 “πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους
 “τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας, καὶ τὴν εἰς πάντας τοὺς ἀγίους,
 “οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν μνεῖαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ
 “τῶν προσευχῶν μου· ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- 30
 “στοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀπο-
 “καλύψεως, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως
 “ὑμῶν” καὶ τὰ ἐξῆς.

Εἰ ὁ Πατὴρ ὑποκειμένου καὶ οὐσιώδους ἐστι Πατὴρ, λέγεται

δὲ καὶ τῆς δόξης Πατὴρ, δηλονότι ἡ δόξα ὑποκείμενον τί ἐστι καὶ οὐσιωμένον, καὶ μήποτε ὁ Σώτηρ ἡμῶν, ὥσπερ ἐστι Λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια, καὶ εἰρήνη, καὶ δικαιοσύνη, οὕτω καὶ δόξα. καὶ εἶποτε ὥφθαι ἀναγέγραπται δόξα Θεοῦ, οὐκ ἄλλό τι νοητέον ὥφθαι, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. τὸ μὲν οὖν Πνεῦμα τῆς σοφίας, 5 σοφὸν ποιεῖ· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀποκαλύψεως περιαιρεῖ ἀπὸ τῆς καρδίας τὸ κάλυμμα· ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ τίς προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομενος, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. οὐδεὶς οὖν μὴ σοφὸς ἔχει Πνεῦμα σοφίας· καὶ οὐδεὶς τὸ ἡνίκα ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἔστι^ε ἐχόντων 10 ἐπὶ τὴν καρδίαν ἥδη, εἴληφε τὸ τῆς ἀποκαλύψεως Πνεῦμα. εἰ μὴ δρᾷ^h τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας ποσότητι τῶν θεωρημάτων τῆς σοφίας διαφόρως σοφοὺς ποιεῖ· καὶ ποσότητι τῆς περιαιρέσεως τῶν ἐπὶ τοῖς γράμμασι καλυμμάτων, οὐχ ὁμοίως διακονεῖ τὴν ἀποκάλυψιν, ὣν περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. πρὸς τούτοις ἀκουστέον, τὸ 15 “ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας” εἰ γὰρ μὴ ταυτόν ἐστι γινῶσις Θεοῦ καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ, ἀλλ’ ὁ ἐπιγνώσκων οἶονεὶ ἀναγνωρίζει ὃ πάλαι εἰδὼς ἐπελέληστο· ὅσοι ἐν ἐπιγνώσει γίνονται Θεοῦ, πάλαι ἤδεσαν αὐτόν· δι’ ὅπερ “μνησθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ 20 “πέρατα τῆς γῆς” ἐμφαίνει δὲ τὴν ἀσώματον φύσιν καὶ νοητὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τὸ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας.

18 Εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας 25 αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ, ἐλπίδα ἔχει. ἣν χρὴ γινῶ- 30 ναι, ἀπὸ πολλῆς προσοχῆς βίου καὶ ἐντρεχείας νοῦ· καὶ ἡ κληρονομία αὐτοῦ πλοῦτον ἔχει δόξης πολλῆς ἐν τοῖς ἀγίοις ἄνω τόποις,

^ε Leg. ἔτι.

^h Hæc corrupta esse videntur.

ᾧ κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ Παύλου δίδοται “ τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας
 “ καὶ τῆς ἀποκαλύψεως,” αὐτὸς εἴσεται τὰ ἀποκείμενα τοῖς κα-
 λουμένοις, καὶ θεωρήσει τὰ ἐλπιζόμενα ὄντα πλοῦτον δόξης τῆς
 κατὰ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἣν δίδωσι τοῖς ἐπὶ τὴν ἀγίαν ταύτην
 καλουμένοις κληρονομίαν. 5

Ζητήσεις δὲ, εἰ ἔστι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς τῶν ἀγίων κληρονομία·
 ὡς καὶ οὕτως νοεῖσθαι τοὺς κληρονόμους τοῦ Θεοῦ· ἢ ὥσπερ
 λέγομεν κληρονόμους χωρίων, καὶ κληρονόμους οἰκιῶν, τὴν κληρο-
 νομίαν τάσσοντες ἐπὶ τῶν κτημάτων, οὕτως νοήσωμεν καὶ τοὺς κλη-
 ρονόμους τοῦ Θεοῦ. καὶ ἔχεται γε τοιαύτης διανοίας ὁ λέγων νόμος, 10
 “ τοῖς δὲ υἱοῖς Λευὶ, οὐ δώσεις κλῆρον ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν
 “ αὐτῶν, ὅτι ἐγὼ μερὶς αὐτῶν λέγει Κύριος.” καὶ ἀλλαχού·
 “ Κύριος κληρονομία αὐτῶν” γίνεται τοίνυν “ ὁ πλοῦτος τῆς δόξης
 “ τῆς κληρονομίας τοῦ Θεοῦ,” ἐν τῷ νῷ τῶν ἀγίων τὰ τοσαῦτα
 τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ χωρησόντων, ὑπερβάλ- 15
 λοντι μεγέθει δυνάμεως Θεοῦ τῷ εἰς τοὺς ἀγίους καὶ πιστεύοντας.
 οὐ γὰρ τῆς τυχοῦσης δυνάμεως ἀπὸ Θεοῦ ἡμῖν χρειά ἐστίν, εἰς τὸ
 εἰδέναι τί ἐστίν “ ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος
 “ τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις,” ἀλλὰ μεγέθους
 δυνάμεως αὐτοῦ ἐγγινομένου εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστευόντας ἀπ’ αὐτοῦ, 20
 καὶ ἐγγινομένου κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς πάντων κρατούσης ἰσχύος
 αὐτοῦ· ἥτις¹ κράτος ἰσχύος αὐτοῦ, παρὰ τῷ Παύλῳ νῦν ὠνόμα-
 σται· ταύτη δὲ ἐνεργεία τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ χρησάμε-
 νος, ἐνήργησεν ἃ ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ
 νεκρῶν. 25

²⁰ Καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπὲρ
²¹ ἅνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριό-
 τητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν
²² τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα
 ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφα- 30
²³ λὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα
 αὐτοῦ· τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρου-
 μένου.

¹ Cod. ἥτι.

Σωματικῷ χαρακτήρι ἡγητέον ταῦτα εἰρῆσθαι· οὐχ ὡς καθεδρῶν τινῶν ἢ θρόνων αἰσθητῶν κειμένων ἐν οὐρανοῖς, ἐφ' ὧν καθέζεται ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· οὕτω γὰρ νοοῦντες, οὐκ ἂν τῆς θείας φύσεως ἁξίως ταῦτα λέγοιμεν· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ τῷ Θεῷ σωματικῶς ὑπόκειται ἡ γῆ, καθεζομένῳ ἐν οὐρανῷ 5 ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. πῶς γὰρ ὁ οὐρανὸς θρόνος εἶναι δύναται τῇ σπιθαμῇ αὐτοῦ μεμετρημένος; καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ τῇ δρακί αὐτοῦ ἐμπεριειλημμένη; φησὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας, “τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν “σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;” ἡγοῦμαι οὖν καὶ τὸ πλη- 10 σίον εἶναι Θεοῦ καὶ τὸ πόρρω αὐτοῦ, νοητά· πάντων μὲν τῶν ἁγίων καὶ κατὰ βούλημα τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων βιούντων καὶ ἐγγιζόντων Θεῷ· τῶν δὲ ἄσεβων, πόρρω αὐτοῦ τυγχανόντων· περὶ ὧν φησὶν ὁ Προφήτης, “ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται.” ὥσπερ οὖν νενόηται τίς ὁ πλησίον Θεοῦ, καὶ τίς ὁ πόρρω αὐτοῦ, 15 οὕτως ἡγητέον τοὺς μὲν ἁγίους, ἐν τοῖς δεξιοῖς εἶναι αὐτοῦ λεγέσθαι· τοὺς δὲ ἄσεβεῖς οἰοῦναι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς· ὥσπερ καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶ “στήσει τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ “εὐωνύμων” ἀλλὰ καὶ τὸ “καθίσας ἐν δεξιᾷ,” τοιοῦτόν ἐστιν· ἰδρύσας καὶ βασιλείαν αὐτῷ καὶ ἀρχὴν δωρησάμενος, καθ' ἣν 20 ἐπιστατεῖ καὶ ἄρχει τῶν ἁγίων, ὠφελῶν αὐτοὺς καὶ μεταδιδούς ἑαυτοῦ ὁ ὑπὲρ ἅνω πάντων γενόμενος Ἰησοῦς, διὰ τὴν φιλάνθρωπον εἰς πάντα οἰκονομίαν.

Πολλὰ μὲν οὖν τὰ ἄρχοντα καὶ ἡγούμενα τῶν δεομένων τῆς παρ' αὐτοῦ ἐπιστασίας, καὶ πολλὰ τὰ ἐξουσιάζοντα καὶ πολλὰ 25 τὰ κυριεύοντα· πολλὰ δὲ καὶ τὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως μεταδιδόντα· τινὰ μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, τινὰ δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐνεργήσονται. οὐδὲν δὲ τούτων ἄρχει ἀρχὴν ἡλικίην ἢ Υἱός· δεῖται γὰρ πάντα τὰ ἄρχοντα αὐτοῦ ἄρχοντος αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαι βέλ- 30 τιον ἐξουσιάζουσιν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντες τοῦ Χριστοῦ· ὑπερχούσης τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως παρὰ πᾶσαν τὴν λοιπὴν δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ἄγεται τινὰ ἐπὶ συμφέρουσαν δουλείαν ὑπὸ τῶν καλῶς κυριεύοντων, ἀνάγκη ταῦτα τὰ κυριεύοντα λαμβάνοντα τὴν ἐπιστήμην τοῦ κυριεύειν ἀπὸ τοῦ Κυρίου τῶν κυριεύοντων, κυριεύειν ὧν κυριεύει· ὅθεν “ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν τὸν Χριστὸν, ἐκάθισεν 35

“ αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπὲρ ἅνω πάσης ἀρχῆς
 “ καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος
 “ ὀνομαζομένου· οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
 “ μέλλοντι.” εἰκὸς γὰρ εἶναι τινὰ καὶ ἄρρητα καὶ ἀνεκδιήγητα
 κατὰ τὴν διάταξιν τῶν ὅλων ἡμῖν, οὐ ληπτὰ ὀνόματα ὀνομαζόμενα 5
 τινὰ μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Πόθεν δὲ τῷ Ἀποστόλῳ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἢ ἀπὸ τοῦ ἀποκα-
 λύψαντος αὐτῷ Ἁγίου Πνεύματος;

Πῶς δὲ εἴρηται “ καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,”
 ἐξεταστέον. Φανεροῦ ὄντος, ὅτι μυρίοι ὅσοι εἰσὶν οἱ ἔτι ἀνυπο- 10
 τακτοῦντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· “ οὕπῳ γὰρ ἔτι ὁρῶμεν τὰ πάντα
 “ ὑποτεταγμένα,” καὶ τὸ “ δεῖ δὲ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ
 “ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,” δηλοῖ, τὸ μηδέπω
 πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ εἶναι. Ὁ μὲν οὖν τις
 ἔρεϊ, ὅτι κατὰ πρόγνωσιν εἴρηται καὶ τοῦτο, ἕτερος δὲ τὴν κατάτα- 15
 ξιν τοῦ Θεοῦ, ἣ κατατάσσει ἕκαστον, εἰς τι τάγμα παριστάς, ἔρεϊ·
 τὸ δὲ “ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,” ὅσα τῆς τάξεως
 ἐστί τῶν ὑποτασσομένων, “ καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα
 “ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι
 “ πληρουμένου.” σῶμα Χριστοῦ εὐρίσκοντες λεγομένην τὴν ἐκκλη- 20
 σίαν, ζητοῦμεν, πότερον ποτε ὥς παρὰ τὴν κεφαλὴν τὸ λοιπὸν
 σῶμα, ὄργανον τῆς κεφαλῆς δεῖ αὐτὴν νοεῖν, ἢ ὥσπερ τοῦ ἀνθρώπου
 σῶμα, οὗ σώματος μέρος ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, οὕτως Χριστοῦ σῶμά
 ἐστὶ ψυχούμενον ὑπὸ τῆς θεϊότητος αὐτοῦ, καὶ πληρούμενον ὑπὸ
 τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἢ πᾶσα ἐκκλησία Χριστοῦ, ἢ ἄλλως 25
 πῶς δεῖ ταῦτα ἐκλαμβάνειν. Ἐὰν μὲν τοι γε τὸ δεύτερον ᾗ, ἔσται
 τὸ μὲν ἀνθρωπικότερον αὐτοῦ καὶ αὐτὸ μέρος τυγχάνον τοῦ ὅλου
 σώματος· τὸ δὲ θεῖον καὶ ζωοποιὸν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν, ἢ
 ὥσπερ εἰ ψυχούσα αὐτὴν δύναμις θεῖα.

Πῶς δὲ ἡ Ἐκκλησία οὕσα σῶμα Χριστοῦ πλήρωμά ἐστι τοῦ τὰ 30
 πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου θέλομεν γινῶναι, καὶ διατί οὐ λέγεται
 τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληροῦντος, ἀλλ’ αὐτοῦ πληρουμένου· δοξεῖ
 γὰρ ἀκολουθότερον ἂν εἰρῆσθαι τὸ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν πλη-
 ροῦντα, οὐχὶ δὲ τὸν πληρούμενον. Αὐτὸς γὰρ οὐ μόνον νόμου ἐστὶ

πλήρωμα, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πληρωμάτων αἰὲ πλήρωμα, οὐκ ἂν χωρὶς αὐτοῦ τινὸς πλήρους γινομένου.

Ὅρα δὲ, εἰ δύναται πρὸς ταῦτα οὕτως ἀπαντῆσαι ὁ λέγων, ὅτι καθάπερ διὰ τὴν πολλὴν σχέσιν καὶ κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ λογικά, ὥσπερ πλήρωμά ἐστι πάντων τῶν λογικῶν ὁ Υἱὸς τοῦ 5 Θεοῦ, οὕτως καὶ αὐτὸς ὥσπερ εἰ πλήρωμα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνει, πληρέστατος ἀποδεικνύμενος καθ' ἕκαστον τῶν μακαρίων. Καὶ ἵνα γε σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐννόει βασιλέα μὲν πληρούμενον τῆς βασιλείας καθ' ἕκαστον τῶν αὐξόντων τὴν βασιλείαν· κενούμενον δὲ ταύτης ἐν τοῖς ἀφισταμένοις τούτου τοῦ βασιλέως. 10 οὐδὲν δὲ οὕτως ἀρμοδιώτερον τῇ Χριστοῦ φιλανθρωπῶ ἐστὶ βασιλεία, ἑκάστου τῶν συμπληρούντων αὐτὴν εὐεργετουμένων ὑπ' αὐτοῦ λογικῶν καὶ τελειουμένων, οἵτινες προσφεύγοντες αὐτῷ συμπληροῦσιν αὐτοῦ τὸ σῶμα, κενόν πως ὄν, ὅτε λείπει τῶν εὐεργετουμένων. διὸ πληροῦται ἐν πᾶσι τοῖς προσιοῦσιν ὁ Χριστὸς, λείπων τούτοις 15 πρὶν προσέλθωσιν.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων οἰκείωσεως πρὸς Θεὸν διὰ Χριστοῦ ἐπ' ἐλπίδι κατὰ χάριν.

1 Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς 20
2 ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἐν αἷς ποτὲ περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν
3 τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνετράφην
4 φημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποι- 25
οῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ
5 ἡμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί· ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει διὰ πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν
5 ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ.

30

Τὸ ἐξῆς ἐστὶ καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, ὁ Θεὸς, πλούσιος ὢν ἐν

ἐλέει διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν, ἐν οἷς ποτε περιπατήσαμεν, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνετράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπι- 5 θυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἤμεν φύσει τέκνα ὀργῆς, συνεζωποίησε τῷ Χριστῷ. τὸν “δὲ” σύνδεσμον τὸν ὅπου, “ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν “ἐλέει” ἡγοούμεθα ἥτοι παρεμβεβλήσθαι μάτην ἐν τοῖς ἀντιγράφοις, ἢ ὡς ὑπὸ ἰδιώτου τῷ λόγῳ Παύλου μὴ τεθεωρῆσθαι παρέλ- 10 κοντα. σαφῶς δὲ θάνατος τῆς ψυχῆς εἶναι λέγεται τὰ ἀμαρτήματα ἐκ τοῦ καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν. καὶ ἐπεὶ ἰδίον ἐστὶ τῆς γραφῆς ὄνομα τὸ παράπτωμα, ἐξεταστέον εἰ διαφέρει τῆς ἀμαρτίας, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐνθάδε συμπεπλεγμένως εἴρηται τὸ “καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παρα- 15 “πτώμασιν καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν.” καὶ ζητοῦμεν, εἰ τὰ κακῶς ἡμῖν ἥδη τετελεσμένα ἀμαρτίαι ἡμῶν λέγονται· αἱ δὲ ἀρχαὶ τούτων οἰοῦναι μὴδέπω πτώματα οὔσαι ἀλλ’ ὀδεύουσα ἐπὶ τὸ πεσεῖν ἡμᾶς, παραπτώματα. καὶ τάχα διὰ τοῦτο, ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ λέγεται ψαλμῷ, “παραπτώματα τίς συνήσει;” τῷ τὸν συνιέντα τὰς ῥίζας 20 καὶ τὰς ἀρχὰς ἀμαρτημάτων οὔσας παραπτώματα, δύνασθαι αὐν καὶ φυλάττεσθαι πρὸς τὸ μὴ ὑποπεσεῖν καὶ ταῖς ἀμαρτίαις.

Τί ἐστὶ “κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου περιπατεῖν, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κρείττονος κόσμου ἐφ’ ὃν οἱ ἅγιοι σπεύδουσιν; ὁ μὲν οὖν τις ἀπλούστερον αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου ἡγή- 25 σεται, τὸν συμπαρακτεινόμενον χρόνον τῇ τούτου τοῦ κόσμου ἀπ’ ἀρχῆς μεχρὶ τέλους κατασκευῇ· ἄλλος δὲ, ἐκ τοῦ ἐξῆς ὑπονοήσει, μὴ ἄρα ὁ αὐτός ἐστιν ὁ ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, καὶ ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου· ἐπεὶ περ ὡς καθ’ ἐνὸς τέτακται ταῦτα πάντα, 30 λέγοντος Παύλου “ἐν οἷς ποτὲ περιπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος” καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας δὲ, τὸ “ὅπως ἐξέ- ληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ,” νομίζει δη- 35 λοῦν ὅτι ζῶν πονηρόν ἐστιν ὁ ἐνεστῶς αἰὼν, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ ἄρ-

χοντι τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος· πλὴν ἔχει ἀντεπε-
 χεῖρῃσιν τὸ ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς ῥητόν· ἐπεὶ καὶ
 περὶ ἡμερῶν λέγεται τῶν ὁμολογουμένων ὡς οὐκ οὐσῶν ἐμψύχων,
 τοιοῦτό τι· “ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ
 “εἰσι·” καὶ “μικραὶ καὶ πονηραὶ εἰσιν αἱ ἡμέραι ἃς παρώκηκα 5
 “ἐπὶ τῆς γῆς,” φησὶν ὁ Ἰακώβ· καὶ τὸ “δι’ οὗ ἐποίησε τοὺς
 “αἰῶνας” κείμενον, δόξει κτίσμα λέγειν τοὺς αἰῶνας· ὧν δύναται
 εἶς ἀποστατικῶς πονηρὸς γεγονέναι, καὶ λέγεσθαι αἰὼν τοῦ κόσμου
 τούτου καὶ “ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ
 “νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς 10
 “πάντες ἀνεστράφημέν ποτε·” καὶ παρατηρητέον γε, ὅτι οὐκ εἶπε
 κατὰ τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος·
 οὐκοῦν ζητητέον τὴν τοῦ ἀέρος ἐξουσίαν, ἣν οὕτως ἴδωμεν τὸν
 ἄρχοντα ταύτης.

Δύναται δὲ ἡ λέξις καὶ τοιοῦτό τι δηλοῦν· κατὰ τὸν ἄρχοντα 15
 τῆς ἐξουσίας τοῦ πνεύματος· ὅπερ πνεῦμα ἀέρος ἐστὶ, τὸ πνεῦμα
 τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. ἐπεὶ οὖν ὁ ἄρχων
 τινός ἐστιν ἄρχων, ἐπιστήσεις μήποτε πάσης ἐξουσίας ἄρχων ἐστὶ
 τῆς περὶ τὸν ἀέρα, ὁ νῦν λεγόμενος· ἥτις ἐνεργεῖ, διατρίβουσα
 περὶ τὸν ἀέρα εἰς τοὺς τῆς ἀπειθείας υἱούς· καὶ πᾶς δὲ ὁ καταγ- 20
 γελλομένων θείων δογμάτων ἀπειθῶν αὐτοῖς, δι’ αὐτοῦ τοῦ ἀπει-
 θεῖν, υἱὸς ἀπειθείας ἀναφαίνεται. καὶ μὴ ποτε πρὸς ταύτης ἡμῖν
 τὰς ἐξουσίας ἢ πάλῃ· ἀνθισταμένοις ταῖς ἐνεργείαις αἷς βούλου-
 νται ἐμποιεῖν καὶ εἰς ἡμᾶς, θέλουσαι ἡμᾶς ποιῆσαι υἱοὺς ἀπειθείας.
 οὐ θαυμαστὸν δὲ ταύτας τὰς ἐξουσίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι 25
 λέγεσθαι· ὥσπερ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμο-
 κράτορας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, τοῦ περὶ ἡμᾶς ἀέρος, κατὰ τινα
 συνήθειαν τῆς γραφῆς, οὐρανοῦ ὀνομαζομένου· λέγεται γὰρ πετεινὰ
 οὐρανοῦ· σαφὲς δὲ ὅτι ταῦτα κατὰ τὸν ἀέρα λέγεται.

Τὸ δὲ “καὶ ἐν οἷς ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημεν ποτε,” τίσιν, 30
 ἢ τοῖς παραπτώμασι; καὶ γὰρ οὐκ ἀπέδωκε τί πρὸς τὰ παραπτώ-
 ματα, ἀλλὰ πρὸς μόνας τὰς ἀμαρτίας· εἰπὼν γοῦν “καὶ ὑμᾶς
 “ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν,”
 ἐπιφέρει τὸ “ἐν οἷς ποτὲ περιεπατήσατε.” νῦν δὲ ἀποδίδωσι
 πρὸς τὸ τοῖς παραπτώμασιν ὑμῶν, τὸ “καὶ ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς 35

“πάντες ἀνεστράφημέν ποτε” ἵνα μὴ δοξῇ εἰπὼν τὸ “ἐν αἷς ποτὲ
 “ περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου,” ἐαυτὸν
 δὲ ἀποσιωπῶν, ὅσον ἀλαζονεύεσθαι δοκεῖν· οἶδε δὲ τίνα αὐτὸς ὁ
 Παῦλος ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς, καὶ ἑτέραν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύ-
 ματος, λέγων· “ ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ 5
 “ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός.” ἀναστραφέντες δὲ ἐν τοῖς παραπτώ-
 μασιν, ἐπεὶ ἤμεθα ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ἐποιῶ-
 μεν οὐχ ἓν τι, ἀλλὰ πλείονα θελήματα· καὶ οὐ μόνον τῆς σαρκὸς,
 ἀλλὰ καὶ τῶν διανοιῶν. ζητοῦμεν δὲ, τίνα τὰ θελήματα τῶν δια-
 νοιῶν, ἕτερα ὄντα τῶν θελημάτων τῆς σαρκός· καὶ στοχαζομέθα 10
 γε τῷ μὲν ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, καὶ φιληδονεῖν, ποιεῖ τίς
 τὰ θελήματα τῆς σαρκός· τῷ δὲ ἀποπεπτωκέναι τῆς ὑγίους δόξης
 καὶ τῆς ὀρθῆς διανοίας, ποιοῦμεν τὰ θελήματα τῶν διανοιῶν.

Εἰς δὲ τὸ “ ἤμεθα φύσει τέκνα ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ,” οὐκ
 οἶδαμεν ὅτι ποτε ἐροῦσιν οἱ τὰς πνευματικὰς ἀρχῆς φύσεις 15
 εἰσάγοντες· πῶς γὰρ ὁ φύσει Υἱὸς Θεοῦ, φύσει εἶναι λέγεται
 υἱὸς ὀργῆς, ἀποκρινέσθωσαν. ἡμεῖς δὲ οἴομεθα διὰ τὸ σῶμα τῆς
 ταπεινώσεως, γεγονέναι τέκνα φύσει ὀργῆς· ὅτε ἐνέκειτο ἡμῶν ἡ
 διάνοια ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος· κατὰ γὰρ τὸν Σολομῶντα
 “ οὐκ ἐστὶ δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρ- 20
 “ τήσεται.”

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πανταχοῦ
 παραμυθεῖται τὸν ἀκροατὴν ὁ Ἀπόστολος, μὴ βαρῶν αὐτόν· ἐπειδὴ
 γὰρ εἶπεν εἰς ἕσχατον κακίας ἡλάσατε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ νεκρω-
 θῆναι· ὥστε μὴ σφόδρα βαρύναι αὐτοὺς, αἰσχύνονται γὰρ οἱ 25
 ἄνθρωποι τῶν προτέρων κακῶν εἰς μέσον φερομένων· καὶ ἀπολλύ-
 μενα ἢ καὶ κίνδυνον οὐκ ἔχοντα, δίδωσιν αὐτοῖς συνεργόν, ὥστε
 μὴ νομισθῆναι τὸ πᾶν αὐτῶν εἶναι, καὶ συνεργὸν ἰσχυρόν· τίνα
 δήπου, τὸν διάβολον· διὰ τί δὲ αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου
 φησίν; ἐπειδὴ πᾶσα σχεδὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκείνῳ δέδωκεν 30
 ἑαυτήν, καὶ πάντες αὐτῷ δουλεύουσιν, ἐκόντες καὶ προτρεπόμενοι,
 καὶ τῷ μὲν Χριστῷ μυρία ἐπαγγελιομένων ἀγαθὰ οὐδὲ προσέχει
 τίς· ἐκείνῳ δὲ οὐδὲν ὑπισχνουμένων τοιοῦτο, ἀλλ’ εἰς γέενναν παρα-
 πέμποντι, πάντες ὑπέικουσιν· ἀλλ’ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ·

καὶ πλείους οὗτος ἔχει τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν βαθυμίαν τὴν ἡμετέραν.

Κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος.

Τοῦτο πάλιν φησὶν, ὅτι τὸν ὑπουράνιον ἔχει τόπον, καὶ πνεύματα πάλιν αἰρία, ἀσώματοι δυνάμεις εἰσὶν, αὐτοῦ ἐνεργοῦντος· 5 ἔστι γὰρ αἰώνιος ἡ ἀρχή· τουτέστιν, τῷ παρόντι αἰῶνι συγκαταλυομένη· ἄκουσον ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς λέγοντος αὐτοῦ· “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους “ τοῦ αἰῶνος τούτου.” ἵνα γὰρ μὴ κοσμοκράτορα ἀκούσας, καὶ 10 ἄκτιστον αὐτὸν εἶναι φῆς, εἶπε τοῦ “αἰῶνος τούτου” καὶ ἀλλαχοῦ πονηρὸν αἰῶνα καλεῖ, τὸν καιρὸν τὸν διεστραμμένον· οὐ περὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ γενόμενος ἄρχων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, μὴ μεταπεπτωκέναι τῆς ἀρχῆς καὶ μετὰ τὴν παρά- 15 βασιν.

Τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.

Ὅρᾳς ὅτι οὐ βία, οὐδὲ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ τοὺς πάντας ἐφέλκεται; καὶ οὐ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται τῷ δοῦναι κοινωνόν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτὸν τάξαι μετ' ἐκείνων. “καὶ ἤμεν φύσει “ τέκνα ὀργῆς” τὸ φύσει, τὸ γνήσιον ἐνταῦθα παρίτησιν· “ὥς καὶ 20 “οἱ λοιποὶ πάντες” τουτέστιν, οὐδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες· ἀλλ' ἵνα μὴ τὴν σάρκα διαβάλλῃ καὶ μὴ δὲ μέγα τις εἶναι νομίσῃ τὸ πλημμέλημα, ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς ἡμῶν, φησὶ, καὶ τῶν διανοιῶν ποιοῦντες· τουτέστιν τὰ τῆς ἡδονῆς πάθη· παρωξύναμεν τὸν Θεὸν καὶ παρωργίσαμεν· τουτέστιν, ὀργή 25 ἤμεν, καὶ οὐδὲν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ἀνθρώπου ὦν τέκνον φύσει ἀνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὥς καὶ οἱ λοιποί.

Ἀλλὸς φησιν, ὑμᾶς φησὶ, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐξαιρέτως ὄντας τοῦ θανάτου διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐν ᾗ ἐξῆτε, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοῦ ἄρξαντος διὰ τῶν εἰσπνεομένων ἡμῖν πονηρῶν ἐννοιῶν, ἐλέου 30 ἀξίωσας ὁ Θεὸς καὶ χάριτος ἐκουσίου, τὴν ἀντὶ ἁμαρτίας νεκρότητα ἡμῶν μετέβαλεν εἰς ζωὴν, κοινωνία τῇ πρὸς τὸν Χριστόν. ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἐν Χριστῷ, τοῦτο εἰς ἡμᾶς χωρεῖ συναπτομένους

αὐτῶ· καὶ τοὺς ἔχοντας δὲ νόμον, τὰ ὅμοια τῶν ἐθνῶν πεπονθέναι φησὶν, ἐν ἁμαρτίαις, ἵνα τὸ μέγεθος ἐνδείξῃται τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοὺς πάντας κρατουμένους ὑπὸ τῆς φθορᾶς διέσωσεν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησι, κόσμος, διττῶς λέγεται· καὶ ἡ σύστασις ἡ δημιουργικὴ, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ σύστημα τὸ πονηρόν. 5 νυνὶ δὲ διεΐλε τοῖς ἀνόμοις τὰ πράγματα· αἰῶνα καλέσας, τῶν ἀνθρώπων τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν· κόσμον δὲ τὴν σύστασιν τοῦ παντός· καθὼς καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγει, “ὅπως “ἐξέλγεται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ.” τοῦτον τὸν νῦν αἰῶνα λέγει. τὴν οὖν κοινὴν ἀπόστασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ πλά- 10 νην, αἰῶνα ὠνόμασεν· ἥς μέρος ἦσαν ποτὲ, καὶ οἱ νῦν πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ.

Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵρος τοῦ πνεύματος.

Φανερῶς διὰ τούτου δείκνυσιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὐκ ἀπ’ οὐρανοῦ 15 ἄγγελος ἦν ὁ διάβολος, ἀλλ’ αἰρίου τὸ πονηρὸν πνεῦμα· καὶ ὁ Κύριος λέγει “εἶδον τὸν Σατᾶναν ὡς ἄστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ “οὐρανοῦ,” οὐχὶ τὸν τόπον δείκνυσιν ὅθεν ἔπεσεν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἄνωθεν ἡ ἄστραπὴ ὀξέως πίπτει, τὴν ὀξύτητα τῆς διαβολικῆς πτώσεως ἄστραπῇ παρέβαλε, λέγων ὡς ἄστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ ὀξέως 20 φέρεται, οὕτως εἶδον τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ὀξείαν. “τοῦ νῦν ἐνεργούντος.” ἐδήλωσεν ὅτι οὐ πάντοτε τὴν ἰσχὺν ὁ διάβολος ἔχει, ἀλλ’ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀνθρώπων ἰσχύς αὐτῷ γέγονεν.

Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵρος τοῦ πνεύματος. 25

Ἀντὶ τοῦ αἰρίου πνεύματος.

Ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν.

Ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι οὐκ ἀντίκειται ἡ σὰρξ τῇ ψυχῇ, συν-εφώνει γὰρ εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Καὶ ἡμεν τέκνα φύσει ὀργῆς. 30

Ὡς περ υἱοὶ γεέννης, οὕτω καὶ τέκνα ὀργῆς.

Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει.

Οὐχ ἀπλῶς ἐλεήμων, ἀλλὰ πλούσιος· καθὰ καὶ ἐν ἐτέρῳ φη-

σίν· “ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέου σου” καὶ πάλιν· “ἐλέησόν με
“κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἣν ἡγάπησεν ἡμᾶς.

Πόθεν ἡμᾶς ἡγάπησε; ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἄξια, ἀλλ’
ὀργῆς καὶ τιμωρίας τῆς ἐσχάτης· καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ πολλοῦ 5
ἐλέους.

Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωο-
ποίησε τῷ Χριστῷ.

Πάλιν ὁ Χριστὸς μέσος· καὶ τὸ πρᾶγμα ἀξιόπιστον· εἰ γὰρ
ἡ ἀπαρχὴ ἤ, καὶ ἡμεῖς· ἐζωοποίησε κακεῖνον, καὶ ἡμᾶς· ὁρᾷς ὅτι 10
περὶ τοῦ κατὰ σάρκα πάντα εἶρηται; εἶδες τὸ ὑπερβάλλον μέγε-
θος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας; τοὺς νεκροὺς,
τοὺς ὀργῆς υἱοὺς, τούτους ἐζωοποίησεν· εἶδες τὴν ἐλπίδα τῆς κλή-
σεως; συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν· εἶδες τὴν δόξαν τῆς κληρονο-
μίας αὐτοῦ; τὸ μὲν συνήγειρε δῆλον, τὸ δὲ συνεκάθισεν ἡμᾶς 15
ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πῶς ἔστηκεν; ὥς τὸ συνή-
γειρεν· οὐδέπω γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν ἐγγεγερμένος· εἰ μὴ ὅτι τῆς
κεφαλῆς ἀναστάσης, καὶ ἡμεῖς ἡγέρθημεν· ὥς καὶ ἐκεῖ τοῦ Ἰακώβ
προσκυνήσαντος, καὶ ἡ γυνὴ προσεκύνησε τὸν Ἰωσήφ· οὐκοῦν οὕτω
“καὶ συνεκάθισε,” τῆς κεφαλῆς καθεζομένης καὶ τὸ σῶμα συγκά- 20
θεται. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, “ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ” ἢ εἰ μὴ
τοῦτο, ἀλλὰ συνήγειρε διὰ τοῦ λουτροῦ. πῶς οὖν συνεκάθισεν;
εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησὶ, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀπεθάνομεν,
καὶ συζήσομεν. οὕτως Πνεύματος χρειὰ καὶ ἀποκαλύψεως, ὥστε
τὸ βάθος νοῆσαι τῶν μυστηρίων τούτων. εἴτα ἵνα μὴ ἀπιστήσης, 25
ὅρα τί ἐπάγει,

7 Ἵνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν
ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ· ἐν χρηστό-
τητι ἐφ’ ἡμᾶς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα δὲ οὐδὲν ἦν πρὸς 30
ἡμᾶς· τί γάρ, φησι, πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἐκεῖνος ἀνέστη; ἔδειξε μὲν
οὖν, ὅτι καὶ πρὸς ἡμᾶς, εἶγε οὕτως ἡμῖν ἥνεται. πλὴν ἀλλὰ καὶ
τὰ ἡμῶν κατ’ ἰδίαν φησίν· “ὄντας γὰρ ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώ-

“μασι, συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν” ὥστε ὅπερ ἔφην, μὴ ἀπίσται, ἀπὸ τε τῶν προτέρων, ἀπὸ τε τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τε τοῦ βούλεσθαι ἐνδείκνυσθαι αὐτὸν τὴν ἀγαθότητα, λαβὼν τὴν ἀπόδειξιν. πῶς γὰρ ἐνδείξεται, ἂν τοῦτο μὴ γένηται; καὶ ἐνδείξεται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις. νῦν μὲν γὰρ λῆρος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀπίστοις 5 τὰ λεγόμενα, τότε δὲ πάντες εἴσονται.

ὉΡΙΓΕΝΗΣ δὲ φησὶ· τὸ “συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν,” ὃ μὲν ἀπλούστερον ἐκλαμβάνων, κατὰ πρόγνωσιν καὶ προορισμὸν Θεοῦ φήσκει εἰρήσθαι, ὡς ἡδὴ γενόμενον τὸ ἐπόμενον· ὃ δὲ νοητὴν θεωρῶν τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, οὐκ ὀκνήσει λέγειν τὸν ἡδὴ ἅγιον, ὥσπερ 10 οὐκ εἶναι ἐν σαρκί, καὶ ὑπὸ τῶν ἀπλουστέρων λέγεται εἶναι ἐν σαρκί, οὕτως οὐκ εἶναι ἐπὶ γῆς, καὶ κατὰ τὸ αἰσθητὸν βλέπεται ἐπὶ γῆς τυγχάνων. ὃ γὰρ ἐν Πνεύματι, οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐστὶν ἐν σαρκί, ἀλλ’ ἡδὴ ἐν Πνεύματι. αἱ γ’ οὖν τοιαῖδε διαθέσεις καὶ ἡ τῶν τηλίκων γε καὶ 15 τοιῶνδε κατάληψις οὐκ ἔστιν ἐπίγειος, ἀλλ’ ἐπουράνιος· πάντων τῶν ἡδὴ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἐχόντων τῶν συγκαθισάντων τῷ Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, εἶπερ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν, ἵν’ οὕτως ὦμεν κεκαθικότες ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, συγκαθήμενοι τῷ Χριστῷ καὶ συνιδρυμένοι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τοῦ 20 Θεοῦ. [τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ πίστεως.]

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, ἵνα μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμῆνηται, ἔθηκε καὶ τὸ ἡμῶν, καὶ πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καὶ φησὶ, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, οὐδὲ ἡ πίστις φησὶν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ μὴ ἤλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἡδυνάμεθα πιστεῦσαι; 25 Θεοῦ τοίνυν τὸ δῶρον· μὴ γὰρ ἥρκει ἡ πίστις σῶσαι, φησὶν, ἀλλ’ ἵνα μὴ ἀργοὺς μηδὲ καινοὺς σώσῃ, ταύτην ἐξήτησεν ὁ Θεός, φησὶ· τοῦτο αὐτὸ Θεοῦ δῶρόν ἐστιν, ἵνα μή τις καυχῆσθαι τι, ἵνα εὐγνώμονας περὶ τὴν χάριν ποιήσῃ. τί οὖν αὐτὸς ἐκώλυσεν ἐξ ἔργων δικαιωθῆναι; οὐδαμῶς, ἀλλ’ οὐδεὶς ἐξ ἔργων, φησὶ ἐδικαιώθη, ἵνα 30 δειχθῇ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἡ φιλανθρωπία· οὐχὶ ἔχοντας ἔργα ἀπώσατο, ἀλλὰ προδεδομένους ἀπὸ τῶν ἔργων χάριτι ἔσωσεν, ὥστε μηδὲνα λοιπὸν ἔχειν καυχᾶσθαι. εἴτα ἵνα μὴ ἀκούσας, ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ πίσκει τὸ πᾶν κατωρθώθη, ἀργὸς γένῃ, ὅρα τί ἐπήγαγεν.

10 Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

Τὴν ἀναγέννησιν ἐνταῦθα αἰνίττεται· ὥτως ἡ κτίσις ἑτέρα ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν· ὅπερ ἤμεν πρότερον, 5 ἀπεθάνομεν, τοῦτέστιν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ὅπερ ἐγενόμεθα, οὐκ ἤμεν πρότερον· ἄρα ἡ κτίσις τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ τῆς ἑτέρας τιμιωτέρα. ἔξ ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ζῆν, ἐκ δὲ ταύτης τὸ καλῶς ἡμῖν ζῆν περιέγρονεν· “ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, “ ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.” Διαρκοῦσι γὰρ ἡμῖν χρεία τῆς 10 ἀρετῆς, οὐχὶ ἵνα ἀρξώμεθα, ἀλλ’ ἵνα περιπατήσωμεν· οὐδὲ γὰρ εἰ βαδίζειν ὁδὸν ἔδει, εἰς πόλιν φέρουσαν βασιλικήν· εἴτα τὸ πλεόν αὐτῆς ἀνύσαντες, περὶ τὸ τέλος αὐτὸ μαλακισθέντες ἐκαθίσταμεν, ὥννησεν ἂν ἡμᾶς αὕτη ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως· ἐπ’ ἔργοις γὰρ φησὶν, ἀγαθοῖς. οὐδὲν οὖν ἂν ὥννησεν ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα. οὕτω δὲ 15 καὶ ἐνταῦθα· οὐχ ἵνα ἐν ἔργον ἐργασώμεθα, προστάττει, ἀλλ’ ἵνα πάντα.

Θεόδωρος δέ φησιν, “εἰς τὸ αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπ’ ἔργοις ἀγαθοῖς.” ἐνταῦθα οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ’ ἣν ἀνακτιζό- 20 μεθα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἵν’, ὥπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθῶσαι οὐδαμῶς οἱοί τε ἐγενόμεθα, τῷ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δίχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτίζοντος, ἐπιτελέσαι ἡμῖν ἐγγίνηται.

25

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησιν, ἐπειδὴ κτισθέντες λέγει, ἡ κτίσις οἰκείωσίς ἐστι· τὸ δὲ “ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς” ἐπήγαγεν, ἵνα λοιπὸν σαυτὸν οἰκοδομῆς

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος α’.

30

ΤΟΜΟΣ Β.

11 Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκί,
οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς
12 ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς
Χριστοῦ, ἀπηλλωτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, 5
καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχον-
τες καὶ ἄθεοι, ἐν τῷ κόσμῳ.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πολλὰ δείκνυσι
τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· πρῶτον, ὅτι δι' ἑαυτοῦ ἔσωσε, καὶ
δι' ἑαυτοῦ τρόπῳ τοιούτῳ· δεύτερον, ὅτι τίνας ὄντας ἔσωσε· τρῖ- 10
τον, ὅτι ποῦ ἀνήγαγε· καὶ πάντα ταῦτα κινεῖ νῦν γράφων ὁ
Παῦλος. εἶπεν, ὅτι νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τέκνα
ὀργῆς ἔσωσε. νῦν λέγει, τίνων ἐποίησεν ἴσους. “διὸ” φησὶ,
“μνημονεύετε,” ἔθος γὰρ ἡμῖν ἅπασιν, ὅταν ἐκ τῆς πολλῆς
εὐτελείας εἰς ἀντίρροπον, εἰ καὶ μείζονα τιμὴν ἀναχθῶμεν, μὴδὲ 15
μεμνήσθαι τῶν προτέρων. διὰ τοῦτό φησι· “διὸ μνημονεύετε”
“διὸ” ποῖον; ἐπειδὴ ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς· τοῦτο δὲ ἱκανὸν
ἡμᾶς πείσαι τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ εὐγνώμονας περὶ τὸν
εὐεργέτην ποιῆσαι, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη οἱ λεγόμενοι· ἐν ῥήμα-
σιν ἦν ἡ τιμὴ· ἐν σαρκὶ τὸ προτέρημα· “οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἡ 20
“ἀκροβυστία, οὐδὲν ἡ περιτομή,” “ὑπὸ τῆς λεγομένης φησὶ, περι-
“τομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς
“Χριστοῦ, ἀπηλλωτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
“ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας· ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ
“ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.” Ὑμεῖς ὑπὸ Ἰουδαίων τοῦτο καλούμενοι. 25
τί δὴ ποτε δὲ μέλλων δεικνύναι τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν ἐν τούτῳ
γενομένην· ἐν τῷ κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῷ Ἰσραὴλ, πάλιν τὸ ἀξίωμα
τὸ Ἰσραηλιτικὸν οὐ καθαιρεῖ, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπαίρει αὐτὸ ἐν τοῖς
ἀναγκαίοις· ἐν τούτοις δὲ καθαιρεῖ, ἐν οἷς οὐκ ἐκοινώνησαν. προῖον
γὰρ, φησὶ, συμπολιταὶ τῶν ἀγίων ἐστὲ, καὶ οἰκεῖον τοῦ Θεοῦ. 30
ὁρᾷς πῶς οὐ καθαιρεῖ; ταῦτα, φησὶ, ἀδιάφορά ἐστι. μὴ νομίσητε
ὅτι περιτομῆς οὐκ ἐτύχετε, ἀλλ' ἀκροβυστία ἐστὲ, διαφορὰν τινα

εἶναι. τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο ἦν, τὸ χωρὶς Χριστοῦ εἶναι, τὸ τῆς πολιτείας ἀπηλλοτριῶσθαι· τοῦτο δὲ οὐ πολιτεία. τὸ δὲ ξένους εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ἐλπίδα μὴ ἔχειν τὴν μέλλουσαν, τὸ ἀθέους εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ταῦτα πάντα ἐκείνων ἦν. εἶπε περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, λέγει δὲ περὶ τῶν ἐπὶ 5 γῆς, ἐπειδὴ μεγάλην εἶχον περὶ αὐτὸν δόξαν οἱ Ἰουδαῖοι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς παραμυθούμενος τοὺς μαθητάς, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι “μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ “βασιλεία τῶν οὐρανῶν,” τὸ ἔλαττον τίθησιν· “οὕτω γὰρ,” φησὶν, “ἐδίδωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.” τοῦτο γὰρ πρὸς 10 μὲν τὸ μέγεθος ἔλαττόν ἐστι, πρὸς δὲ τὸ ἐγγὺς εἶναι καὶ πιστεῦσαι, μέγα καὶ ἱκανόν, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. ἄρα τοῦτο ἦν τὸ πολιτεῦσθαι· πολλή δὲ τῶν ῥημάτων ἡ ἔμφασις, πολὺν δεικνύσα τὸν χωρισμόν· “ἀπηλλοτριωμένοι,” φησὶ, “καὶ ξένοι τῶν “διαθηκῶν,” ἐπεὶ καὶ Ἰσραηλῖται τῆς πολιτείας ἦσαν ἐκτός· ἀλλ’ 15 οὐχ ὡς ἀλλότριοι, ἀλλ’ ὡς ῥάθυμοι καὶ τῶν διαθηκῶν ἐξέπεσον, οὐχ ὡς ξένοι. τίνες δὲ αἱ διαθήκαι τῆς ἐπαγγελίας; “σοὶ καὶ “τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην,” καὶ ὅσα ἕτερα ἐπηγγείλατο. “ἐλπίδα,” φησὶ, “μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι” καὶ τοὶ Θεοὺς προσεκύνουν, ἀλλ’ οὐκ ἦσαν. οὐ γὰρ ἐστὶ τι εἰδῶλον. 20

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ πρὸς τοὺς νομίζοντας μὴ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ πολιτείαν πολιτεῦσθαι τοὺς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότας, ἀλλὰ ἄλλην τινὰ καινὴν, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐκείνην κοινὸν ἔχουσαν, καλὸν παρατήρημα ἐντεῦθεν ἐστὶ λαβεῖν, “ἥτε” γὰρ, φησὶν, “ἐν τῷ “καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ 25 “Ἰσραὴλ,” ὡς νῦν οὐκέτι αὐτῶν ὄντων χωρὶς Χριστοῦ, ἀλλ’ οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ· τοῖς γὰρ νοοῦσι τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ κατ’ αὐτὸν βιοῦσι, πᾶσιν ὑπάρχει τὸ αἰκειῶσθαι τῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ μᾶλλον τῶν σωματικῶν Ἰουδαίων, ἀκόλουθόν ἐστι τὸν χωρὶς Χριστοῦ καὶ ἀπηλλοτριωμένον τῆς πολι- 30 τείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένον νομίζειν εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας. ζητήσεις δὲ, μή ποτε διὰ τοῦτο εἴρηται “ἄθεοι, ἐν “τῷ κόσμῳ τούτῳ^k.” ἐπεὶ ὅσον ἐπὶ τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ οὐκ ἦσαν ἄθεοι, οἷς γράφεται ἡ Ἐπιστολή.

13 Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγεννήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μακρὰν καὶ τὸ ἐγγὺς ὠνομάσθη ἀπὸ τῶν τοπικῶς μακρὰν ἢ ἐγγὺς, εἰς παράτασιν τῆς πόρρω τοῦ Θεοῦ προαιρέσεως, καὶ τῆς ἐγγιζούσης τῷ θελήματι αὐτοῦ· γινόμεθα δὲ ἐγγὺς, καθαρθέντες 5 τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταύτης τῆς τιμῆς ἀγορασθέντες. “ αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν.” τηρητέον, ὅτι ὥσπερ ἐστὶ Λόγος ὁ Χριστὸς καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ζωὴ, οὕτω καὶ εἰρήνη· καὶ συνακτέον γε πάντα ἀπὸ πάσης γραφῆς, ἃ ὀνομάζεται, ἵνα αὐτὸν ἀκριβέστερον νοήσωμεν. ὥσπερ οὖν ὁ ἔχων αὐτὸν ἔχει λόγον· ὅτε 10 αὐτὸν ζητήσας εὑρεν ὡς λόγον, τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐπὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης ἔχει, οὕτω ζητήσωμεν αὐτὸν καὶ ὡς εἰρήνην· ἵνα αὐτὸν ἔχωμεν, καθὼς ἐστὶν εἰρήνη, καὶ εἰρήνη πάντων τῶν λογικῶν· ὁ δὲ μὴ ἔχων τὴν εἰρήνην οὐκ ἔχει τὸν Χριστόν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησιν· οὐκ εἶπεν ἐγγύτερον τῶν πιστευσάν- 15 των ἀπὸ περιτομῆς, ἀλλ’ ἐγγύς.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ φησι, νῦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστα- σιν χαρισάμενος, καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπεισαγαγὼν βίον, συνήψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολὺ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; “ αὐτὸς 20 “ γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡ ἡμῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ Χριστὸς τὴν διὰ 20 τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῶν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην. ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομὴ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο. τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ μία φανήσεται ἀκροβύστου καὶ περι- τετμημένου διακρίσις, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε· περιττὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις. 25

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι εἰς ἐκείνην τὴν εὐγένειαν ἡμᾶς ἤγαγε, ἀλλ’ ὅτι καὶ ἡμᾶς κακείνους εἰς μείζονα· πλὴν ἡμῶν μείζων ἡ εὐεργεσία. τοῖς μὲν γὰρ καὶ ἐπήγγελτο, καὶ ἐγγυτέρω ἦσαν, ἡμῶν δὲ οὐδὲ ἐπήγγελτο, καὶ πορρωτέρω ἦμεν. διὸ φησι, “ τὰ δὲ 30 “ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέου δοξάσαι τὸν Θεόν.” ἐπηγγείλατο μὲν τοῖς Ἰσρα- ηλίταις, ἀλλ’ ἀνάξιοι ἦσαν· τούτοις δὲ οὐδὲ ἐπήγγελτο, ἀλλὰ ξέναι ἦμεν, οὐδὲν κοινὸν εἶχομεν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἐν, οὐχ ἡμᾶς ἐκείνοις συνάψας, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους καὶ ἡμᾶς εἰς ἐν συνάψας.

Ὑπόδειγμα δὲ ἔρῳ. Ὑπόδειγμα εἶναι ἀνδριάντας δύο, τὸν μὲν ἐξ ἀργύρου, τὸν δὲ ἐκ μολύβδου, εἶτα ἀμφοτέρους καταχωσθέντας ἀνελθεῖν χρυσοῦς τοὺς δύο· ἰδοὺ τοὺς δύο ἐν ἐποίησεν. ἔστω πάλιν ὁ μὲν δοῦλος ὁ δὲ υἱοποιητὸς, ἀμφοτέροι δὲ αὐτὸν προσκυνεῖτωσαν· ὁ μὲν ἀποκήμενος ὡς παῖς, ὁ δὲ δραπετήης, καὶ οὐδὲ ἐγνωκῶς τὸν 5 πατέρα. εἶτα ἀμφοτέροι γινέσθωσαν κληρονόμοι καὶ γνήσιοι παῖδες. ἰδοὺ εἰς μίαν ἤχθησαν τὴν τιμὴν· οἱ δύο γεγόνασιν ἓν, ὁ μὲν πόρρωθεν ἐλθὼν, ὁ δὲ ἐγγύθεν.

14 Τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας.

Ποῖον ἔστι τὸ μεσότοιχον; τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· τὸν 10 νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. τινὲς φασὶ τὸ μεσότοιχον τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναμίγνυσθαι. ἐμοὶ δὲ οὐ τοῦτο δοκεῖ, ἀλλὰ τὸ μεσότοιχον τοῦτο κοινὸν εἶναι τὴν ἔχθραν· τοῦτο μεσότοιχον ἦν διαφράσσον, καθὼς ὁ προφήτης φησὶν· “οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διίστῳσιν ἀναμέσον 15 “ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ” μεσότοιχον ἦν, ἔχθρα ἦν, καὶ πρὸς Ἰουδαίους καὶ πρὸς Ἕλληνας εἶχε· τοῦ δὲ νόμου ὄντος, οὐ μόνον οὐκ ἐλύετο, ἀλλὰ ἤϋξετο. “ὁ γὰρ νόμος,” φησὶν, “ὄργην κατεργάζεται.” ὥσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων ὁ νόμος, ὄργην κατεργάζεται, οὐκ αὐτὸ τὸ πᾶν ἐπιγράφει, ἀλλ’ ἐπειδὴ παρέβημεν, ὑπακούεται. οὕτω δὲ 20 ἐνταῦθα μεσότοιχον αὐτὸν φησὶν, ἐπειδὴ παρακουόμενος ἔχθραν ἐποίει. φραγμὸς ὁ νόμος ἦν· ἀλλ’ οὗτος ἐγένετο μὲν ἀσφαλείας ἕνεκεν. διὸ καὶ φραγμὸς ὠνόμασται. ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, “καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκαν,” καὶ πάλιν “καθεῖλε “ τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευό- 25 “ μενοι τὴν ὁδόν” ἐκεῖ τὴν ἀσφάλειαν φησὶν· “καθελῶ τὸν “ φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα” γέγονε δὲ μεσότοιχον, οὐκέτι αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶν, ἀλλὰ χωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Τοιοῦτο γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ ὅπερ ἔλυσεν 30 ὁ Χριστὸς, οἶον δὴ τοῦτό ἐστι τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. πῶς; σφαγεῖς καὶ λύσας ἐκεῖ τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· οὐ τούτῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φυλάξαι αὐτὸν, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. βαβαί, ἔδωκεν ἡμῖν νόμον, ἵνα

φυλάσσωμεν· ἐπειδὴ οὐκ ἐφυλάξαμεν, δέον κολασθῆναι· τὸν νόμον κατέλυσεν, ὡς ἂν εἴ τις παιδίον ἴδιον παραδοὺς παιδαγωγῷ, ἐπειδὴ μὴ ὑπακούῃ, καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ ἐλεύθερον ποιήσῃ καὶ ἀπάγει. τί ἐστίν, “ ἐν δόγμασι καταργήσας;” πολλὴν γὰρ ἐνταῦθα δια-
 5 φορὰν φησὶν ἐντολῆς καὶ δογμάτων, ἣ τὴν πίστιν αὐτὴν φησὶν δόγμα καλῶν, ἀπὸ γὰρ πίστεως μόνης ἔσωσεν, ἣ τὴν παραγγελίαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Χριστός· “ ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδὲ ὀργισθῆναι
 “ ὅλως.” τουτέστιν, ἐὰν πιστεύσῃς, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἡγίρειν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καὶ πάλιν “ ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστίν, ἐν τῷ
 “ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. μὴ εἴπῃς, τίς ἀναβήσεται 10
 “ εἰς τὸν οὐρανόν, ἣ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, ἣ τίς
 “ αὐτὸν ἀνήγαγε ἐκ νεκρῶν;” ἀντὶ βίου πίστιν εἰσήγαγεν· ἵνα γὰρ μὴ εἰκὴ σῶσι, ἀπήτησεν αὐτοὺς τὴν πίστιν διὰ δογμάτων, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην.

Ὅρᾳς οὐχὶ τὸν Ἑλληνα γινόμενον Ἰουδαῖον, ἀλλὰ τοῦτον κάκεινον 15
 εἰς ἐτέραν κατάστασιν ἦκοντας, οὐχὶ ἵνα τοῦτον ἕτερον ἐργάσῃται, ἀλλὰ τοὺς δύο κτίσῃ. καὶ καλῶς πανταχοῦ τῷ ὀνόματι κέχρηται τῷ κτίσει; καὶ οὐκ εἶπε, μεταβάλλῃ, ἵνα δείξῃ τὸ ἐναργὲς τοῦ γενομένου, καὶ ὅτι εἰς ὁρατὸν ἢ κτίσις, ἀλλ’ ἐκείνης οὐκ ἐλάττων, καὶ ὅτι ὡς ἀπὸ φυσικῶν πραγμάτων ἀποπηδᾷ ἡμᾶς οὐ χρὴ λοι-
 20 πόν. ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, τουτέστι, δι’ αὐτοῦ· οὐκ ἄλλω τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ δι’ αὐτοῦ καὶ τοῦτον κάκεινον χωνεύσας, ἓνα ἀνήνεγκε θαυμαστὸν, αὐτὸς πρῶτος τοῦτο γινόμενος, ὅπερ τῆς προτέρας κτίσεώς ἐστι μεῖζον, αὐτὸς πρῶτος τύπον παρασχὼν καὶ ὑπόδειγμα. ἔνθεν γὰρ τὸν Ἰουδαῖον κατα-
 25 σχῶν, καὶ ἔνθεν τὸν Ἑλληνα, μέσος αὐτὸς γινόμενος καὶ συμμί-
 ξας αὐτοῖς, καὶ πᾶν αὐτῶν τὸ ἡλλοτριωμένον ἀφανίσας, ἀνέπλασεν ἄνωθεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, οὐ δι’ ὕδατος καὶ γῆς. γέγονεν Ἰουδαῖος περιτμηθεὶς, γέγονεν ἐπικατάρματος, γέγονεν Ἕλληνα, ἐκτὸς νόμου—καὶ ὑπὲρ Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, 30
 φησὶν, ποιῶν εἰρήνην, πρὸς τὸν Θεόν, ἣ καὶ πρὸς ἀλλήλους, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸν Θεόν· τὸ γὰρ ἐξῆς τοῦτο δηλαῖ. Τί γάρ φησι; “ καὶ
 “ ἀποκαταλλάξει τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ
 “ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.” οὐκ εἶπε, καταλ-
 λάξει, ἀλλ’ ἀποκαταλλάξει, δεικνὺς, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀκα- 35

τάλλακτος ἦν, οἷον ἐπὶ τῶν ἀγίων, καὶ πρὸ τοῦ νόμου· ἐν ἐνὶ σώματι, φησὶ, τῷ αὐτοῦ, τῷ Θεῷ. πῶς τοῦτο γίνεται; τὴν ὀφειλομένην φησὶν δίκην αὐτὸς ὑποστάς. “Διὰ τοῦ σταυροῦ, “ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν ἑαυτῷ.” οὐδὲν κυριώτερον τῶν λέξεων, οὐδὲν ἐμφαντικώτερον. ὁ θάνατος αὐτοῦ, φησὶ, τὴν ἔχθραν ἀπέ- 5 κτεινεν, ὥστε μηκέτι αὐτὴν ἀναστῆναι. πῶς οὖν ἀνίσταται; ἀπὸ τῆς πολλῆς ἡμῶν κακίας, ἕως ἂν μένωμεν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἕως ἂν ᾤμεν ἡνωμένοι, οὐκ ἀνίσταται, μᾶλλον δὲ ἐκείνη οὐδέποτε ἀνίσταται, καὶ ἑτέραν τέκωμεν, οὐκέτι παρὰ τὸν τὴν προτέραν ἀνελόντα καὶ ἀπολύσαντα· σὺ δὲ ὠδίνεις ἑτέραν· τὸ γὰρ 10 φρόνημα, φησὶ, τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς Θεόν· ἂν μηδὲν φρονῶμεν σαρκικόν, οὐ τεχθήσεται ἑτέρα.

- 17 Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν,
18 καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς, ὅτι δι’ αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσα-
γωγὴν οἱ ἀμφότεροι, ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. 15

Οὐ δι’ ἄλλου τινὸς ἐμήνυσεν ἡμῖν, ἀλλ’ αὐτὸς δι’ ἑαυτοῦ, ἐπειδὴ τὸ διορθῶσαι τὰ τοσαῦτα κακὰ οὐδενὸς ἑτέρου ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας· ὑπηρέτου σχεδὸν καὶ διακόνου τάξιν ἐδείξατο ὁ δεσπό-
της. τοὺς Ἰουδαίους φησὶν ἐγγύς, ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, “ὅτι
“δι’ αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι, ἐν ἐνὶ Πνεύ- 20
“ματὶ πρὸς τὸν Πατέρα.” εἰρήνην τὴν πρὸς Θεὸν φησὶν, οὐχ ὑμῖν ἔλαττον, ἐκείνοις δὲ πλέον, ἀλλὰ μιᾷ χάριτι· τὴν μὲν γὰρ ὀργὴν ἔλυσε τῷ θανάτῳ, ἐπεράστους δὲ ἡμᾶς ἐποίησε τῷ Πατρὶ διὰ τοῦ Πνεύματος.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησι, εἰς τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, οὐ 25 τὸν φραγμόν, ἀλλὰ τὸ μεσότοιχον. τίς δὲ ὁ φραγμός; “ἀφελῶ τὸν “φραγμόν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν,” τουτέστι, τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πνεύματος. τί δὲ τὸ μεσότοιχον; τὸ πρὸς τοὺς Ἕλ-
ληνας ἄμικτον. κεκώλυτο γὰρ Ἕλλησιν ἐπιμίγνυσθαι Ἰουδαίους, ἵνα μὴ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καταπέσωσιν, οἱ καὶ χωρὶς 30 τούτου εἰδωλολατροῦντες, καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει Δαβίδ· “ὁ Θεὸς
“κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ.” ἔδει γὰρ τὸ προζύμιον ἰσχυ-
ρὸν γενέσθαι, ἵν’ οὕτως τὸ ὅλον τοῦ κόσμου ζυμωθῇ· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, τὸν νεομισμένον λέγει, ὡς ἀπὸ τῶν ἐντολῶν Μωσαϊκῶν· ἐν δόγμασι τοῖς ἰδίῳις καταργήσας, ὧν ἐστιν, “οὐ τὰ εἰσπορευόμενα 35

“κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον” τοῦτο δὲ ἔλυσε, τὸ τὸδε φαγέ, τὸ δὲ μὴ φάγῃς, τὸ μὴ διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, τοῦτο ὑπεναντίως εἶχε πρὸς τὸ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀφιέναι γυναῖκα· τὸ ἡμέρας παρατηρεῖσθαι, καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐναντίον ἦν οἷς ἔδωκε Μωϋσῆς· καὶ ὅλως πολλὰ τοιαῦτα ἐστὶ δογματικά, οἷς τὸν 5 νόμον τῶν ἐντολῶν κατήργησεν, οὐ τὰς ἐντολὰς ὡς ἀτόπους, ἀλλὰ τὸ ἔθος ὡς οὐκέτι χρησιμεῖον. αἱ γὰρ ἐντολαὶ τιμῶνται καὶ μὴ ἐνεργῶσιν, ὁ δὲ νόμος λοιπὸν, τουτέστι τὸ ὑπὸ νόμον τῶν ἐντολῶν καθ’ ἡμᾶς εἶναι ἐπλαττε μετὰ τὴν χάριν.

Θεόδωρος δὲ φησὶ, ἵνα εἴπῃ διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς 10 ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα, ὡς ἐν πράγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μηδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τὸδε ποιεῖν, ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

Ἰνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον. 15

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησιν, Ἕλληνες μὲν γὰρ τῆς εἰδωλολατρείας ὡς ἀσεβείας, Ἰουδαῖοι δὲ τοῦ νόμου ὡς οὐκέτι χρησιμεύοντος ἀφιστάμενοι, εἰς ἑτέραν τινὰ καινότητα εὐσεβείας ἀνοικοδομοῦνται.

Ποιῶν εἰρήνην.

Ὁ γὰρ νόμος οὐ βούλεται εἰρήνην εἶναι· διατί; ἵνα μὴ ἡ εἰρήνη 20 ἢ σωματικὴ πόλεμον κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐγείρῃ. “ἀμφοτέρους “καταλλάξει τῷ Θεῷ” ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπλανῶντο, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παραβεβήκεσαν.

Ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.

Πλάτος ἔχει τὸ νόημα ἐν συντομίᾳ ῥήματος· ἐπειδὴ γὰρ 25 νόμος ἦν ὁ διίστῶν Ἰουδαίους Ἑλλήνων κατὰ τὸ προειρημένον, ἔμελλε δὲ παύεσθαι ὁ νόμος· οὐχ ἑτέρως δὲ ἐπαύσατο, ἢ ἐπειδὴ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη ὁ Κύριος, ᾧ ἔδει συναφθῆναι τὴν ἐκκλησίαν ἑτέρῳ ἀνδρὶ μετὰ νόμον. λέγει ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἐκείνην τὴν ἔχθραν ἀπέκτεινε, παύσας τὸν νόμον.

17 Καὶ ἔλθων εὐηγγελίστατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, 30 καὶ τοῖς ἐγγύς.

Τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀσεβῇ τὸν νόμον λέγει τὸν Μωσέως ὡς τὸ εἰδωλολατρεῖν. μακρὰν γὰρ φησιν εἶναι τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐγγὺς δὲ τοὺς Ἰουδαίους· τὸ δὲ ἐγγὺς καὶ μέρος εὐσεβείας δεῖ-

κνυσι καὶ οὐ τέλειον. εἰ γὰρ εἶχον τὸ τέλειον, οὐκ ἦσαν ἐγγὺς, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· εἰ δὲ πάλιν ἦσαν ἐναντίοι, οὐκ ἦσαν ἐγγὺς, ἀλλὰ πόρρωθεν μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ δέ φησι, ταῦτα λέγεσθαι περὶ τῶν θειοτέρων δυνάμεων καὶ τῶν ἀπὸ ἀνθρώπων σωζομένων, τῶν μὲν θειοτέρων δυνάμεων 5 οὐσῶν, καὶ πρότερον ἐγγὺς, τῶν δὲ ἀνθρώπων μακράν· ἐφαρμόσει δὲ τοῦτοις ὁ ταῦτα λέγων, τὸ “ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος “ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρα- “ νοῖς.” καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον οὕτω διηγῆσεται, τῶν μὲν κρειττόνων δυνάμεων, ὅτι ἐν φιλίᾳ ἦν πρὸς τὸν Θεόν, τῶν δὲ ἐν 10 κόσμῳ ἀνθρώπων, ὅτι ἐν ἔχθρᾳ ἦν πρὸς αὐτὸν, καὶ αὕτη ἡ ἔχθρα τὸ μεσότοιχον ἦν τοῦ φραγμοῦ, κωλύον τοῦ ἐνοῦσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν τῇ μακαριότητι τῶν κρειττόνων. τοῦτο οὖν τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἔχθρα τυγχάνον, ἐλύθη διὰ τοῦ ἐνυθρωπηκεῖναι τὸν Σωτῆρα ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο λέγεται λελύσθαι ἐν τῇ σαρκὶ 15 αὐτοῦ· καὶ πρόσχες γε τῷ ἔξῃς· εἰ δύναται πληκτικώτερον λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ οὕτω ἐρμηνεύοντος κατὰ γε τὸν ἀληθῆ νόμον, οὗ σκιά καὶ ὑπόδειγμα τὸ γράμμα Μωσέως ἦν, ἐλάτρευόν τινες ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. καὶ ἐκεῖνος ὁ νόμος δόγματά ἐστι μᾶλλον ἢ νόμος ἐντολῶν, ἅπερ δόγματα ὁ ἀξιωθεὶς νοῆσαι τὸ καταλελύσθαι 20 τὸ διατειχίζον αὐτὸν ἀπὸ τῶν κρειττόνων μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, οὐκέτι τῷ νόμῳ τῶν ἐντολῶν ζῇ· τὸν γὰρ νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργεῖ Χριστὸς, ἵνα νοηθέντων τῶν δηλουμένων ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν δογμάτων καταφρουνηθῇ ὡς ἀποκτέννον τὸ γράμμα τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν. καταργηθεὶς τοίνυν ἀπὸ τοῦ 25 Σωτῆρος ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν διὰ τῆς τῶν ἐν αὐτοῖς δογμάτων φανερώσεως, συνήγαγεν ἀμφοτέρους, λέγω δὴ τὰς θειοτέρας δυνάμεις, καὶ τοὺς ἔξ ἀνθρώπων πιστεύοντας, εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον· ἡ δὲ καινὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ὁσήμεραι ἀνακαινοῦσθαι νοεῖται, καὶ κατοικισθήσεις¹ ἐν καινῷ κόσμῳ· ὅτι ἔσται ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ 30 ἡ γῆ καινή. δόξει δὲ τὸ “ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον,” ἐναντιοῦσθαι τῇ ἐρμηνείᾳ.

19 Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἀγίων, καὶ οἰκέιοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομη-

¹ Sic.

θέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν,
 21 ὄντως ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα
 οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὖξαι εἰς ναὸν ἅγιον ἐν
 22 Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς οἰκοδομεῖσθε, εἰς κατοικητήριον
 τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι.

5

Πρὸς τὸ προειρημένον “ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας” νῦν
 λέγεται “ἄρα οὐκέτι εἰσὶ ξένοι καὶ πάροικοι,” καὶ πρὸς τὸ “ἀπηλ-
 “λοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ.” νῦν τὸ “ἀλλὰ συμπολι-
 “ται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ” τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα προσ-
 ακτέον τοῖς εἰσάγουσι τὰς φύσεις. πῶς γὰρ ξένοι οἱ φύσει πολῖ- 10
 ται τῶν ἁγίων, καὶ πῶς οἱ φύσει ξένοι οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ; τὰ δὲ
 ἀπὸ τοῦ “ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ
 “προφητῶν” δόξει συνάδειν τῇ ἐρμηνείᾳ, τῇ περὶ τοῦ ἐγγὺς μὲν
 εἶναι τὸν Ἰσραὴλ, πόρρω δὲ τὰ ἔθνη. δεήσῃ δὲ τούτοις τοῖς ῥητοῖς
 χρῆσασθαι κατὰ τῶν διακοπτόντων τὴν θειότητα καὶ οἰομένων 15
 ἐτέρου εἶναι Θεοῦ τοὺς προφῆτας, καὶ ἄλλου τοὺς Ἀποστόλους. εἰ
 γὰρ “οἱ μηκέτι ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων
 “καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ ἐποικοδομοῦνται ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀπο-
 “στόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ,
 “ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὖξαι εἰς ναὸν ἅγιον 20
 “ἐν Κυρίῳ,” φιλοτιμητέον ἀρμονίους ἡμᾶς γενέσθαι ζῶντας λί-
 θους τῇ πάσῃ οἰκοδομῇ, ἵνα συνοικοδομηθέντες κατοικητήριον γενώ-
 μεθα τῷ Θεῷ, χωροῦντες εἰς αὐτοὺς πᾶσαν τὴν θεολογίαν αὐτοῦ,
 ὅτι δι’ αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἀμφοτέροι ἐν ἐνὶ
 Πνεύματι.

25

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, Ἰδοὺ πάλιν τὸ
 “ἐν” διὰ ἐστὶ διὰ Τίου καὶ Πνεύματος, τουτέστι, προσήγαγε τῷ
 Πατρί. “Ἄρα οὖν οὐκ ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ
 “τῶν ἁγίων.” ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἀπλῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων
 καὶ μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν περὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆν καὶ 30
 Ἡλίαν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀπεγράφημεν, εἰς ἐκείνην ἐμφανίζο-
 μεθα. “καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ,” ὅπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνοι διὰ το-
 σούτων πόνων, τοῦτο ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος κατορθώθη.

Ἐποικοδομηθέντες, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

Τουτέστι, θεμέλιος οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται. καὶ πρῶτον τίθησι τοὺς Ἀποστόλους, ἐσχάτους ὄντας τοῖς χρόνοις. Ἡ τοι οὖν τοῦτο δεικνύς φησι· τουτέστι, θεμελίός εἰσιν ἐκεῖνοι, μία οἰκοδομὴ τὸ πᾶν, καὶ ρίζα μία. εἰτά φησιν· ὁ τὸ πᾶν συνέχων, ὁ Χριστός. ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος τοὺς τοίχους συνέχει καὶ τοὺς θεμελίους. “ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογεῖται.” ὅρα πῶς αὐτὸ συνῆψε· ποτὲ μὲν ἄνωθεν κατάγοντα τὸ πᾶν σῶμα καὶ συγκροτοῦντα, ποτὲ δὲ κάτωθεν διαβαστάζοντα τὴν οἰκοδομὴν καὶ 10 ρίζαν ὄντα. τὸ “ἐκτίσεν ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον,” διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι δι’ ἑαυτοῦ συνῆψεν ἑκατέρους τοίχους, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη· καὶ πρωτότοκός φησι πάσης κτίσεως· τουτέστι, πάντα αὐτὸς διαβαστάζει, “ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογου-
“μένη,” καὶ τὸν ὄροφον εἵπης, καὶ τοὺς τοίχους, καὶ ὅτι οὖν ἕτερον, 15 τὸ πᾶν διαβαστάζει. ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸν θεμέλιον καλεῖ· “θεμέ-
“λιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς
“ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός.” “ἐν ᾧ πᾶσα,” φησὶν, “οἰκοδομὴ συναρ-
“μολογουμένη.” δείκνυσιν καὶ τὸ ἀκριβές, ὅτι οὐκ ἔστι ἄλλως τεθῆ-
ναι μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας βιώσαντα. “αὔξει εἰς ναὸν,” 20 φησὶν, “ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς,” φησὶ, “συνοικοδομεῖ-
“σθε.” τί δὴ βούλεται ἡ οἰκοδομή; ὥστε τὸν Θεὸν ἐνοικῆσαι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ· καὶ ἕκαστος ὑμῶν ναός ἐστι, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ὡς ἐν σώματι Χριστοῦ οἰκεῖ, καὶ ὡς ἐν ναῷ πνευματικῶς οἰκεῖ.

Θεόδωρος δὲ φησιν, ἐπειδὴ εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ τελοῦμεν ἀμ- 25 φότεροι, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ συντελεῖν εἰς μίαν οἰκοδομὴν δεξάμενοι. τὸ δὲ “ἐν ᾧ πᾶσα
“ἀφὴν συναρμολογουμένη” ἵνα εἴπῃ, πᾶς λίθος ὑπὸ ἀφὴν πίστεως· ἀπὸ τίνος ιδιώματος οὕτως εἰπὼν· ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας σοφίας εἰς φωτισμὸν ἐθνῶν, καὶ ἔλεγχον
δαιμόνων.

1 Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ
2 ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἶγε ἡκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς 5
3 χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ
ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέ-
γραψα ἐν ὀλίγῳ.

Βούλεται εἰπεῖν, ὅτι πάντως που ἡκούσατε τὴν παρασχεθεῖσάν
μοι τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος κοινωνίαν, καὶ ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν 10
ἐδεξάμην τοῦ μυστηρίου τούτου τὴν γνῶσιν, περὶ οὗ δὴ καὶ γεγρά-
φηκα ὑμῖν ὡς ἐνῆν διὰ βραχέων, ἐπὶ τὸ γνῶναι καὶ ὑμᾶς τοῦ
μυστηρίου τὴν σύνεσιν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησι, ἐνταῦθα βούλεται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐπέρ-
ριψεν, ὡς ἄλλοτρίοις καὶ ὑπὸ ἄλλων δεδιδαγμένοις, ἀλλ' ὅτι ἐθνῶν 15
κῆρυξ αἰρεθεῖς, ἐχρεώσται καὶ τούτοις τὸ δεῖγμα, καὶ ὅτι ὡς ὁ
Κύριος ἐδίδαξε τοὺς περὶ Ἰωάννην, οὕτω καὶ κατὰ ἀποκάλυψιν.
ἡνίκατο δὲ, ὅτι ἡδύνατο μὲν βαθύτερόν τι εἰπεῖν, συνεμετρήσατο
δὲ τὴν διδασκαλίαν πρὸς ὅπερ ἐχώρουν.

ὨΡΙΓΕΝΗΣ δέ φησιν, ὡς πρὸς τὴν φράσιν καὶ τὸ δυνατόν ζητή- 20
σαντες ἀποκαταστήσαι αὐτὴν φαμέν, ὅτι οὐκ ἀνταποδεδωκε πρὸς
τὸ “τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος,” τὸ τί τούτου γὰρ χάριν
πεποίηκα, ἢ τί μοι γεγένηται, οὐ πάνυ τι παρέστησεν. εἰ μὴ ἄρα
τοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν φράσιν ἀκολουθεῖν ὡς ἰδιώτης τῷ λόγῳ ἀπο-
πέπτωκε, τὸν δὲ ὀφειλόμενον νοῦν οὐκ εὐφραδῶς ἀποδεδωκεν, οὕτως 25
λέγοντα αὖν, “τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος, δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ,”
καὶ δέσμιος ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, ἐγνωρίσα τὸ μυστήριον, ὑπὲρ
τοῦ καὶ ὑμῖν μεταδοῦναι, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸ τούτων δι'
ὀλίγων ἔγραψα. ὀφείλει δὲ ἀκηκοέναι τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος
τοῦ Θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὑπὲρ ὧν 30
δέσμιος γέγονα Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σολοικισμὸν δὲ νομίζω γεγρονέναι

ἐν τῷ τόπῳ. δέον γὰρ αὐτὸν εἰρηκέναι, τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος
 δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγνώρισα τὸ μυστήριον. ὁ δὲ φησι,
 “ τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος δέσμιος, κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισθη
 “ μοι τὸ μυστήριον.” εἰ δέ τις δύναται παραστήσαι πρὸς τῇ
 διανοίᾳ, καὶ τὴν φράσιν αὐτῷ ἐπιτετευγμένην, ἐκείνου μάλιστα 5
 ἀκουστέον· ἐν ὀλίγοις τοῖς πρὸ τούτων ἔστιν ἀληθῶς εὑρεῖν τὸν
 ἐπιμελῶς ἐντυγχάνοντα ἀποκάλυψιν ἐγνωρισμένην μυστηρίου ἀγίου
 τῷ Παύλῳ.

ΧΡΕΤΟΣΤΟΜΟΤ. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, τὴν πρόρρησιν
 αἰνίττεται τὴν πρὸς τὸν Ἀνανίαν ῥηθεῖσαν περὶ αὐτοῦ ἐν Δαμασκῷ, 10
 ἡνίκα ἔλεγε, “ πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ
 “ βαστάσαι τὸ ὄνομα μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων.” οἰκονο-
 μίαν χάριτος φησὶ τὴν ἀποκάλυψιν, τουτέστιν, οὐ παρὰ ἀνθρώπου
 ἔμαθον, καὶ κατηξίωσεν ἐμοὶ ἐνὶ ὄντι ἀποκαλύψαι δι’ ὑμᾶς. αὐτὸς
 γὰρ μοι εἶπε, φησὶ, “ πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε.” 15
 οἰκονομία γὰρ ἦν μεγάλη τὸ μηδαμύθεν πειθόμενον ἄνωθεν καλέ-
 σαι καὶ εἰπεῖν, “ Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις;” καὶ τὸ πηρῶσαι
 τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τῷ ἀπορρήτῳ. μυστήριον δὲ καὶ τὸ τὰ ἔθνη ἐξαί-
 φνης εἰς μείζονα τῶν Ἰουδαίων εὐγένειαν ἀγαγεῖν, καθὼς προέ-
 γραψα, φησὶν, ἐν ὀλίγῳ, διὰ βραχέων, πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγι- 20
 νώσκοντες νοῆσαι, ὥστε οὐ τὸ πᾶν ἔγραψεν, οὐδὲ ὅσα γράψαι
 ἐχρῆν· ἀλλ’ ἐνταῦθα μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος τοῦτο ἐποίει,
 ἀλλαχοῦ δὲ ἡ κακία, ὡς παρ’ Ἑβραίοις, ὡς παρὰ Κορινθίοις. “ πρὸς
 “ ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου,” φησὶν, “ ἐν
 “ τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ,” τουτέστι, πῶς συνῆκα, πῶς ἐνόησα, 25
 ἦτοι αὐτὰ ἃ εἶπεν ὁ Θεός. ἢ ὅτι κάθηται ἐκ δεξιῶν. εἶτα καὶ τὸ
 ἀξίωμα· “ οὐκ ἐποίησεν οὕτως παντὶ ἔθνει.” καὶ ποῖον ἔθνος τοῦτο, ᾧ
 ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεός. “ ὃ ἐτέραις,” φησὶ, “ γενεαῖς οὐκ ἐγνώρισθη
 “ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις Ἀπο-
 “ στόλοις αὐτοῦ, καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι.” Τί οὖν; εἰπέ 30
 μοι οὐκ ᾔδесαν οἱ προφῆται; πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός; “ ὅτι
 “ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ταῦτα περὶ ἐμοῦ ἔγραψαν” καὶ
 πάλιν· “ εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί” τοῦτό
 φησιν, ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη· προσέθηκε γὰρ, “ ὃ

“ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὥς νῦν
 “ἀπεκαλύφθη.” ἢ ὅτι οὕτως οὐκ ἐγνωρίσθη διὰ πραγμάτων αὐτῶν
 καὶ ἔργων, ὥς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ
 προφήταις ἐν Πνεύματι. ἐννόησον γάρ· ὁ Πέτρος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ
 Πνεύματος ἤκουσεν, οὐκ ἂν ἐπορεύθη εἰς τὰ ἔθνη. ἄκουσον γὰρ, 5
 τί φησιν· “ἄρα ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥς
 “καὶ ἡμῖν;” τούτέστιν, ἐν Πνεύματι ἐξελέξατο ὁ Θεὸς λαβεῖν
 αὐτοὺς τὴν χάριν. ἔλεγον μὲν οὖν οἱ προφῆται, οὕτω δὲ ἀκριβῶς
 οὐκ ᾔδεσαν· ὅπου γε οὐδὲ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὸ ἀκοῦσαι· πολὺ
 γὰρ ὑπερέβαινον ἀνθρώπινον λογισμὸν καὶ ἐλπίδα κοινὴν, εἶναι 10
 τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα. τοῦτό ἐστι
 τὸ μέγα, τὸ ἐν σῶμα εἶναι. ὅτι μὲν γὰρ κληθήσονται, ᾔδεσαν,
 ὅτι δὲ καὶ τοσοῦτον, ὥστε γενέσθαι σύσσωμα, οὐκέτι. τοῦτο
 καλεῖ μυστήριον τῆς ἐπαγγελίας. μετεῖχον οἱ Ἰσραηλῖται, συμ-
 μετεῖχον καὶ τὰ ἔθνη τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, 15
 διὰ τοῦ εὐαγγελίου, τούτεστι, τὸ πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ
 πιστεῦσαι. οὐ γὰρ ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ ἄλλο
 δὲ μεῖζον ἡμῖν ἀποκαλύπτει· ὅτι οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλ’ οὐδὲ
 ἄγγελοι, οὐδὲ ἄρχαί, οὐδὲ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις ᾔδει τοῦτο·
 μυστήριον γὰρ ᾤ, καὶ οὐκ ἀπεκαλύφθη. 20

7 Οὗ ἐγενήθη διὰκονος, κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος
 τοῦ Θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς
 δυνάμεως αὐτοῦ.

Εἶπεν, ὅτι δέσμιός εἰμι. ἀλλὰ πάλιν τὸ ὅλον αὐτοῦ φησι, κατὰ
 τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος, κατὰ δύναμιν δωρεᾶς γέγονε τὸ ἀξίωμα 25
 τῆς τιμῆς ταύτης, ἀλλ’ οὐκ ἤρκει ἡ δωρεὰ, εἰ μὴ καὶ δύναμιν
 ἐνέθηκεν.

8 Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις
 αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον
 9 πλοῦτον τοῦ Θεοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ οἰκονομία 30
 τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν
 τῷ Θεῷ τῷ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ μαθεῖν τῆς ταπεινοφροσύνης Παύλου τὴν

ὑπερβολήν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν τὸ μέγεθος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φησί· καὶ οὐκ εἶπεν ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων Ἀποστόλων, ἀλλὰ “τῶν ἁγίων,” ὥστε κακεῖνο τούτου ἔλαττον. εἴτα φησὶν,

10 Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν 5 τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ.

Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ, φησὶν, ἐκέκρυπτο “τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ “Ἰησοῦ.” πόθεν οὖν τοῖς Ἀγγέλοις δῆλον γέγονε; διὰ τῆς ἐκκλησίας. καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ἡ ποικίλη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ 10 “πολυποίκιλος” ὅτε ἡμεῖς ἐμάθομεν, τότε κακεῖνοι δι’ ἡμῶν. ἄκουσον γὰρ τοῦ Ἀγγέλου λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ, “καλέσεις τὸ “ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν “ἁμαρτιῶν αὐτῶν.” αὐτὸς γὰρ ἀπεστάλη εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὴν περιτομήν· ὥστε τὸ θαυμασιώτερον καὶ ἐκπληκτον ἐμοί, 15 φησὶν, ἐδόθη τῷ ἐλαχιστοτέρῳ, οὐχ ὥς μείζονι, οὐδ’ ὥς θαυμασιωτέρῳ. καὶ τοῦτο δὲ χάριτος ἦν, τὸ τῷ μικρῷ τὰ μείζονα ἐγχειρισθῆναι, τὸ γενέσθαι τοῦτον εὐαγγελιστήν· ὁ γὰρ τῶν μειζόνων γενόμενος εὐαγγελιστῆς, ταύτῃ μέγας ἐστίν, “εὐαγγελί- 20 “σασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ.” εἰ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἐξιχνίαστος καὶ μετὰ τὸ φανῆναι, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία· “καὶ φωτίσαι πάντας,” φησί· “τίς ἡ οἰκονομία “τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, “τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

Ὅτι μὲν οὖν ἐκλήθη τὰ ἔθνη, ἤδεισαν καὶ Ἀγγελοι, ὅτι δὲ ἐπὶ 25 τοῖς αὐτοῖς, καὶ ὥστε εἰς τὸν θρόνον καθίσαι τὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο τίς ἂν προσεδόκησεν ἢ ἐπίστευσεν; καλῶς δὲ εἶπε, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ γὰρ πάντα δι’ αὐτοῦ κτίσας, καὶ τοῦτο δι’ αὐτοῦ ἀποκαλύπτει. εἰπὼν δὲ ἀρχὰς, ἐξουσίας, καὶ τοὺς ἄνω, καὶ τοὺς κάτω εἶπε, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων. νῦν μὲν, φησὶ, γέγονεν· 30 οὐκοῦν δὲ ὥριστο, ἀλλ’ ἄνωθεν προτετύπωτο, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ὧν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, προειδὼς τὰ μέλλοντα, τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. ἤδει γὰρ τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως ὥρισε.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησιν εἰς τὸ “ἵνα γνωρισθῇν ὑν ταῖς ἀρχαῖς—” εἰκότως. εἰ γὰρ ἐν τῷ Θεῷ ἐκέκρυπτο, ἡγνόνουν πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι. τὸν γὰρ “νῦν” οὐ τὸν τῆς χάριτος καιρὸν λέγει, ἀλλ’ ἀφ’ οὗ προ-
φῆται ἤρξαν τὰποκαλύπτειν τὰ ἐσόμενα. “ἐν ᾧ ἔχομεν,” φησὶ,
“τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πί- 5
“στεως αὐτοῦ.”

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΤ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οὐχ ὡς αἰχμάλωτοι προσήχθημεν, φησὶν, οὐδὲ ὡς ἡμαρτηκότες καὶ συγγνώμης ἀξιούμενοι, ἀλλὰ “παρρησίαν ἔχομεν ἐν πεποιθήσει” τουτέστι, μετὰ τοῦ θαρρεῖν διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. 10

ΩΡΙΓΕΝΗΣ δὲ φησιν, “ἐὰν ἡ συνείδησις ἡμῶν μὴ καταγινώσκη, “παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν” μέγα δὲ ἐστὶν οὐχ ἀπλῶς ἔχειν παρρησίαν, ἀλλ’ “ἐν πεποιθήσει” παρρησίαν καὶ προσαγωγὴν, διὰ τὸ βέβαιον πάλιν ἐν παρρησίᾳ. ἀρχὴ δὲ τῆς ἐν πεποιθήσει παρρησίας ἐστὶ καὶ προσαγωγῆς, ἡ πίστις ἢ εἰς τὸν Χριστὸν. 15
πολλάκις δὲ εἴπομεν, ὅτι ὁ πάντα λόγῳ ποιῶν, πεπίστευκεν εἰς τὸν Χριστὸν Λόγον. καὶ ὁ τὴν σοφίαν καταλαμβάνων, πεπίστευκεν εἰς τὸν Χριστὸν τὴν σοφίαν· καὶ ὁ τὴν ἀλήθειαν τρανῶν, πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὁ κατὰ δικαιοσύνην βιούς, πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν τὴν δικαιοσύνην. 20

13 Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ἐμοῦ, ἥτις ἐστὶν δόξα ὑμῶν.

Ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῶν Χριστῷ μαθητευομένων, πολλὰ ἔχει τὰ θλίβοντα, “διὸ αἰτοῦμαι,” φησὶ, “μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν” αἰσθανομένου γὰρ ἑαυτοῦ ἐστὶν οἷον κινδυνεύον- 25
τος ἐκκακεῖν τῷ ταῦτα λέγειν. μετὰ ταῦτα ζητοῦμεν, τίνι ἐφαρμόσομεν τὸ, “ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν.” ὁ μὲν οὖν τις ἐρεῖ, ὅτι πρὸς τὰς θλίψεις ἀποδέδωκε, τὸ “ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν,” ὥσει ἔλεγεν, αἰτινές εἰσι δόξα ὑμῶν. διὰ δὲ τὸ ἐνικὸν τῆς δόξης, ὡς ἰδιώτης τῷ λόγῳ ἀποδέδωκεν ἀντὶ τοῦ αἰτίνες τὸ “ἥτις.” Ἄλλος δὲ τὸ “ἥτις 30
“ἐστὶ δόξα ὑμῶν,” ἥτοι πρὸς τὴν παρρησίαν ἢ τὴν προσαγωγὴν ἢ τὴν πίστιν ἀποδώσει· καὶ γὰρ ἡ παρρησία δόξα τοῦ ἔχοντός ἐστι· καὶ ἡ προσαγωγὴ, δόξα τοῦ προσαγομένου Θεοῦ· καὶ ἡ πίστις, δόξα τοῦ πιστεύοντος ἂν εἶναι λέγοιτο. δύναται δὲ τὸ “διὸ

“αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν,” τοιοῦτο εἶναι. διὸ αἰτοῦμαι ὑπὲρ ὑμῶν, τὸ μὴ ἐκκακεῖν ὑμᾶς ἐν ταῖς θλίψεσί μου, αἵτινές εἰσιν ὑμετέρα δόξα. καὶ δόξει γε τὰ ἐξῆς ταύτη μᾶλλον τῇ ἐκδοχῇ συνάδειν.

14 Τούτου γὰρ χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν 5
Πατέρα, ἵνα δῶ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ,
δυνάμει κραταιωθῆναι.

Χρεία γὰρ δυνάμει κραταιωθῆναι τὸν μὴ ἐκκακῆσοντα ἐπὶ θλίψεσιν. ἐρεῖ δέ τις πρὸς τὸ δεύτερον, λόγον μὲν εἶχε θλιβομένων τῶν Ἐφεσίων αἰτεῖν τὸν Παῦλον περὶ αὐτοῦ μὴ ἐκκακεῖν 10 γελοῖον δὲ εἶναι δόξει τὸ Παύλου θλιβομένου εὐχῆς δεῖσθαι τοὺς Ἐφεσίους, ἵνα μὴ ἐκκακῶσιν ἐν ταῖς ἐκείνου θλίψεσιν. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο παραθετέον, “τὸν πειρασμὸν ὑμῶν τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ “ἐξουθενήσατε, οὔτε ἐξεπτύσατε.” ἐμφαίνεται γὰρ διὰ τούτων, ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ Παύλου πειρασμὸς ἐτέροις ἐγένετο. ἄλλως δὲ 15 καὶ ἐπιστήσωμεν, εἰ μὴ τὸ μάλιστα τὸ πολλοὺς ταραττον ἐν τοῖς περὶ προνοίας λόγοις ἐστίν, ὅτε τοῖς μὲν ἀγιωτάτοις καὶ δικαιοτάτοις ὁρῶσι θλίψεις μυρίας καὶ περιστάσεις συμβαινούσας, τοῖς δὲ ἀνομωτάτοις τὰ νομιζόμενα καλὰ γινόμενα. ὅτι δὲ ἐν τῇ Ἐφέσῳ καὶ περὶ τὴν Ἀσίαν πολλὰ πέπονθεν ὁ Παῦλος, γέγραπται 20 μὲν καὶ ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων Πράξεσιν. ἔξεστι δὲ καὶ ἀπ’ αὐτοῦ μαθεῖν λέγοντος “εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν “Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται;” καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους· “οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, “περὶ τῆς θλίψεως ὑμῶν τῆς γενομένης ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ’ 25 “ὑπερβολὴν κατὰ δύνάμιν ἐβαρῆθημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς “καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ’ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου “ἐσχόκαμεν, ἵνα μὴ πεποισότες ᾖμεν ἐφ’ ἑαυτοῖς, ἀλλ’ ἐπὶ τῷ “Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρ- “ρύσατο ἡμᾶς καὶ ρύεται.” ὅρα γὰρ ὅσα ἦν τὰ τῶν θλίψεων αὐτοῦ, 30 ὡς λέγειν, “ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς καὶ ρύεται.”

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πῶς ἐστι δόξα αὐτῶν; ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἡγάπησεν ὁ Θεός, ὥστε καὶ τὸν Τίδον ὑπὲρ αὐτῶν δοῦναι καὶ τοὺς δούλους κακοῦν. ἵνα γὰρ οὗτοι τύχωσι

τοσούτων ἀγαθῶν, Παῦλος ἔδεσμεῖτο. ἄρα τοῦτο τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς ἀγάπης. πῶς δὲ ἐξεκᾶκουν ἄλλου θλιβομένου; τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, ἐταράττοντο. ταῦτα καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφει, “ὥστε μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις.” οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν χρή. 5

ΚΕΦ. Ε.

Εὐχὴ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εἰς δύναμιν καὶ ἀγάπην Θεοῦ.

15 Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. 10

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Τὴν διάθεσιν τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν δείκνυσιν. οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, εὐχομαι, ἀλλὰ τὴν κατανευγμένην δέησιν διὰ τοῦ “κάμπτω τὰ γόνατα” ἐδήλωσεν. “ἐξ οὗ πᾶσα “πατρία,” οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν Ἀγγέλων φησὶν· ἀλλ’ ὅταν καὶ τὰς ἄνω, καὶ τὰς κάτω ποιῇ πάντα φυλάς, οὐχ οἷαι αἱ Ἰου- 15 δαϊκαί.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΣ φησιν; ἐν οὐρανοῖς, φησιν, ἡ τῶν δικαίων δια- γωγὴ· ἐπὶ γῆς δὲ ἡ πάντων ἀνθρώπων. οὐ γάρ εἰσι τεταγμένοι ἐπὶ τῆς γῆς οἱ δίκαιοι οἱ μετὰ ζώντων, ἀλλ’ ἰδιάζει ὥσπερ γενεά τις ἐξαίρετος ἡ τῶν ἀνακειμένων τῷ Θεῷ. καὶ λέγεται ἐπουράνιος 20 μὲν ἡ γενεὰ τούτων ὡς καθαρὰ· ἡ δὲ τῶν λοιπῶν γῆϊνή ὥσπερ ἐρρυπωμένη. ἐπισημαντέον δὲ ὅτι ἀφ’ ὧν ὁ Ἀπόστολος δείκνυσιν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀφ’ ἡμῶν ἀνῆλθεν ἄνω, ἀλλ’ ἄνωθεν ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, δηλονότι ὡς φύσει ὄν, καὶ οὐκ ὀνόματι μόνον¹. δεῖ γὰρ πάντως μετὰ τὸ φυσικὸν εἶναι τὸ καταχρηστικόν· καὶ τῶν 25 φυσικῶν πρῶτον τὸ ἄνωθεν, εἴτα τὸ κάτωθεν. ἐπισημαντέον δὲ, ὅτι πατριὰν εἶπεν, ὡς ἐπὶ συγγενείας, οὐ φρατρίαν. πανταχοῦ γὰρ ἡ θεία γραφὴ πατρὶας τὰς συγγενείας λέγει.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ φησι· τινὲς πατριὰν ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον. ἔστι δὲ φρατρία. πατριὰ μὲν γὰρ ἡ συγγένεια λέγεται, 30

¹ ὁ Χρυσόστομος πατριαὶ, οἰονεὶ φυλαί. Ὁριγένης ὁμοίως. Σευηριανὸς πα- τριὰν, ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαι, τὰ συστήματα.

φρατρία δὲ τὸ σύστημα. ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. τὸ τοῖνυν “τούτου χάριν” ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκὼς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα δὲ αὐτῷ μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ τούτων ἀπάντων, ὧν 5 ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προειπὼν οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν, ἐκάστοτε προσπίπτω τῷ Πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, εἴτε ἐπὶ γῆς, οἰκεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται δεσπότην.

ὉΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, τὸ κάμπτειν τὰ γόνατα σύμβολόν ἐστιν 10 ἄλλης γονυκλισίας, τῆς γινομένης ἐν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ὑποπεπτωκέναι αὐτῷ. τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησιν· “ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτῃ ἐπουρανίων “καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων.” καὶ λέγομεν μὴ πάντως τὰ ἐπουράνια ἔχειν σώματα γεγονατωμένα· ἔτι δὲ καὶ τὰ καταχθονία 15 ὁμοίως. πρὸς τούτοις οὐδὲ τὰς ἀπηλλαγμένας τούτου τοῦ σώματος ψυχάς. πατριὰς δὲ καὶ αὐτὸς ἐξέδωκεν, οὐ φρατρίας κατὰ Θεόδωρον ^m.

- 16 Ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, 20
δυνάμει κραταιωθῆναι, διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν
17 ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν
ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Ἐοικεν ἡ θεϊότης αὐτοῦ ἰδίως κατὰ τὴν γραφὴν δόξα αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι. πλουτεῖ δὲ θεϊότητι πολλῇ καὶ δυσκαταλήπτῳ οὔσῃ τῇ γεννητῇ φύσει ὁ Θεός· ἀπὸ τοῦ πλούτου δὲ τούτου, ἀπὸ τῆς 25 θεϊότητος καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μεταδιδούς οἷς κρίνει μεταδιδόναι δεῖν δυνάμει καὶ κραταιότητος, δυνάμει κραταιοῖ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· κραταιοῖ δὲ κατοικίζων εἰς τὸν χωροῦντα ἔσω ἄνθρωπον τὸν Χριστόν· καὶ τὸ παραδοξότατον, ὅλος ὧν ὁ Χριστὸς καθ' ἑαυτὸν ζῶν, κατοικεῖ καὶ ἐν τοῖς μετέχουσιν αὐτοῦ, κατοικεῖ δὲ 30 διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τουτέστι τῷ ἡγεμονικῷ. ἐπάγει γὰρ, “ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.” πῶς;

- 18 Ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξ-
ισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ

^m Ultima verba Scholiastæ sunt, non Origenis.

19 πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γινῶναί τε τὴν
ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.

“Ὅπερ ἀρχόμενος ἠΐξατο, τοῦτο καὶ νῦν. τί δὲ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ;
“ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς
“δόξης δῶῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει 5
“αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ
“εἰδέναι ὑμᾶς τί ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ· καὶ τίς ὁ
“πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις· καὶ τί
“τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς
“πιστεύοντας.” καὶ νῦν τὸ αὐτό φησι, τουτέστι τὸ μυστήριον τὸ 10
ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομηθὲν μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι, “καὶ τὸ πλάτος καὶ
“τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος,” τουτέστι τὸ μέγεθος τῆς
ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πῶς πανταχοῦ ἐκτέταται· καὶ σωματικοῖς
αὐτὴν ὑπέγραψε σχήμασι, δεικνὺς τὸν ἄνθρωπον, περιέλαβε τὰ
ἄνω, τὰ κάτω, τὰ ἐκ πλαγίων. εἶπον μὲν γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστι δὲ 15
τῶν ἐμῶν λόγων ταῦτα διδάξαι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου.
“δυνάμει κραταιωθῆναι,” φησὶ, πρὸς τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὸ μὴ
παραφέρεσθαι, ἅστε οὐκ ἐν ἄλλως κραταιωθῆναι, ἀλλὰ διὰ
Πνεύματος Ἁγίου, καὶ πειρασμῶν ἕνεκεν καὶ λογισμῶν. πῶς δὲ ὁ
Χριστὸς κατοικεῖ ἐν ταῖς καρδίαις, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος τοῦ 20
Χριστοῦ, “ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μονὴν παρ’ αὐτῷ
“ποιήσομεν,” ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς πισταῖς, ταῖς ἐρριζωμέναις ἐν
τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ταῖς μὴ παραφερομέναις.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, δοκεῖ μοι σαφῶς τὰ ἐξῆς ἐν σολοικίῳ εἰρη-
σθαι, ὡς πρὸς τὴν φράσιν. πρὸς γὰρ τὸ “δῶῃ ὑμῖν,” ἀκόλουθον 25
ἦν εἰπεῖν ἐρριζωμένοις καὶ τεθεμελιωμένοις, ὥστε εἶναι τὸ ἐξῆς,
ἵνα δῶ ὑμῖν ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοις καὶ τεθεμελιωμένοις κατὰ τὸ
πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύ-
ματος αὐτοῦ, ὥστε εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν
διὰ τῆς πίστεως· εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον λέγω, κατὰ τὰς καρδίας 30
ὑμῶν, τουτέστι τὰ ἡγεμονικά. ὁ δὲ θέλων ἀποκαταστήσαι τὰ
κατὰ τὸν τόπον χωρὶς σολοικίας. σκέψαι, εἰ μὴ βιάσεται οὕτω
τὴν φράσιν ἀποκαταστάς· “τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου
“πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατρία ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς

“ονομάζεται, ἵνα δὲ ὑμῖν κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ,
 “δυνάμει κραταιωθῇ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἔσω
 “ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρ-
 “δίαις ὑμῶν, ἵνα ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἐξισχύσητε
 “καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος” 5
 καὶ τὰ ἐξῆς. ὥστε κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν μεταθετόν τὸ ἵνα,
 ἀπὸ τοῦ ἵνα ἐξισχύσητε, ἐπὶ τὸ ἵνα ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ
 τεθεμελιωμένοι ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι· ἐν ἀγάπῃ δὲ ἐρριζω-
 μένοις καὶ τεθεμελιωμένοις τῇ πρὸς Θεόν· δηλονότι ἐξ ὅλης
 ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος, καὶ ἐξ ὅλης 10
 διανοίας, καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης κατοικίζεται Χριστός.
 καὶ ὡς φυτὰ μὲν, ἐρρίζωνται ἐν ἀγάπῃ οἱ ἐρριζωμένοι ἐν αὐτῇ,
 ὡς δὲ οἰκοδομῇ, τεθεμελιώνται ἐν ἀγάπῃ. ἔφη δὲ ὁ αὐτὸς Παῦλος,
 “Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστε.” ἔργον δὲ ἰδεῖν, ἐπὶ τίνος
 νῦν εἴρηται τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ μῆκος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ 15
 βάθος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ ὕψος. ἔχει δὲ αὐτὰ πάντα ὁ σταυρὸς τοῦ
 Χριστοῦ, δι’ οὗ ἀναβὰς εἰς ὕψος ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν.
 καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς. εἶχε γὰρ καὶ ὕψος καὶ
 βάθος, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν αὐτὸς διέδραμεν, ἐπὶ τὸ πλάτος
 καὶ μῆκος αὐτῆς φθάσας. καὶ ὁ Χριστῷ γε συνεσταυρωμένος καὶ 20
 συνεκτεινόμενος αὐτῷ, καταλαμβάνει τὸ πλάτος, καὶ μῆκος καὶ
 βάθος καὶ ὕψος. ἔργον δὲ τοῦ ἁγίου καὶ τὸ γινῶναι τὴν ὑπερβάλ-
 λουσαν γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. οὐδεὶς δὲ ὑπερβάλλουσαν
 ἀγάπην ἔχων γνώσεως δύναται τι ἀγαπῆσαι τῶν περισπώντων καὶ
 περιελκόντων ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς περὶ τῆς ὑπερβαλλόντως 25
 ἀγαπωμένης γνώσεως.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησιν, ἐσχημάτισεν ὥσπερ τυπικώτερον εἰς
 σταυροῦ τύπον. βάθος γὰρ καὶ ὕψος καὶ πλάτος καὶ μῆκος, τί
 ἕτερον ἂν εἴη, ἢ τοῦ σταυροῦ φύσις; διπλοῦν δέ που ἔοικε τὸν
 σταυρὸν λέγειν, οὐχ ἀπλῶς· ἀλλ’ ἐπειδὴ ἡ μὲν τοῦ Κυρίου οἰκο- 30
 νομία θεότης ἐστὶν ἄνωθεν, καὶ ἀνθρωπότης κάτωθεν, τὸ δὲ κή-
 ρυγμα ἀποστολικὸν διέτεινεν ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν, καὶ ἀπὸ
 ἀνατολῆς εἰς δύσιν, συναγαγὼν καὶ Κυρίου τὴν οἰκονομίαν καὶ τῶν
 Ἀποστόλων ὑπηρεσίαν· τὸ διπλοῦν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἐν διπλῷ
 τῷ σταυρῷ ἐπιδεικνύμενος, οὕτως εἶπεν. οὐ γὰρ ἐνῆν αὐτὸν ἀπλῶς 35

τούς τόπους εἰπεῖν, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τὴν γραμμὴν, τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος “ἵνα πληρωθῇτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ “Θεοῦ,” τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. πλήρωμα γὰρ τὴν ἐκκλησίαν λέγει.

Θεόδωρος φησι, τὸ “γινῶναι” ἀντὶ τοῦ ἀπολαῦσαι λέγει, ἐπὶ 5 πραγμάτων εἰπὼν τὴν γινῶσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ “ἐγνώρισάς “μοι ὁδὸν ζωῆς,” ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς ζωῆς κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ “ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι,” τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει· καὶ τοῦτο δείκνυσι διὰ τοῦ “σὺν τοῖς ἁγίοις.” τὸ δὲ “πλάτος καὶ μῆκος, καὶ βάθος καὶ 10 “ὕψος,” ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ’ ἡμῖν ὀνομάτων. εὐχομαι τοίνυν ὥστε ὑμᾶς συναπολαῦσαι τοῖς ἁγίοις, τῆς οὕτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ πολλὴ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

20 Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισ- 15 σοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργοῦσαν ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν ἐποίησε. δῆλον ἐξ ὧν ἔγραφεν αὐτός. ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, 20 εὐχομαι, αὐτὸς δὲ καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς εὐχῆς, μείζονα ἐργάζεται τῶν ἡμετέρων αἰτήσεων· οὐχ ἀπλῶς μείζονα, ἀλλ’ ἐκ περισσοῦ, οὐχ ἀπλῶς ἐκ περισσοῦ, ἀλλ’ ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ. καὶ δῆλον ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἐνεργουμένης ἐν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ᾗτήσαμεν ποτὲ αὐτὰ, οὔτε προσεδοκήσαμεν, οὔτε ἐνενοήσαμεν. 25

21 Αὐτῷ ἢ δόξα, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καλῶς εἰς εὐχὴν καὶ δοξολογίαν τὸν λόγον κατέκλεισεν. ἔδει γὰρ τὸν τὰ τοσαῦτα ἡμῖν παρασχόντα δοξασθῆναι καὶ εὐλογηθῆναι, ὥστε καὶ τοῦτο μέρος ἡμῖν τοῦ μεγέθους παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ 30 δοξάζειν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἡ δόξα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· αὕτη γὰρ οἶδε μόνη μένειν εἰς τὸ διηνεκές.

ΚΕΦ. 5.

Παραίνεσις περὶ ἀγάπης ἐνωτικῆς εἰ καὶ τὰ χαρίσματα διήρηνται, πρὸς ὠφέλειαν.

I Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε. 5

Ὅρα τὸν Παῦλον τὰ πλείονα ἐν ἱκετηρίας τάξει φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἐπιτακτικὸν γράφοντα, οὐδὲν αὐθεντικόν, ἀλλὰ συνησταλμένον καὶ καθιεμένον. καίτοι γε οἱ παρακαλοῦντες ὑπὲρ τῶν αὐτῶν αὐτοῖς διαφερόντων παρακαλοῦσιν· ἀλλ' ἐμοὶ καὶ τοῦτο, φησὶ, διαφέρει· καθὼς καὶ ἐτέρωθι γράφων ἔλεγε· “νῦν ζῶμεν, 10
“ἐὰν ὑμεῖς ἐστήκετε ἐν Κυρίῳ.” σφόδρα γὰρ αἰεὶ τῆς σωτηρίας τῶν μαθητευομένων ἐφίετο. “ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ.” οὐδὲν οὕτω λαμπρὸν, ὡς δέσμιος διὰ Χριστόν. εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστόν, ἔγνω τὸ λεγόμενον· οὐδὲν τῆς ἀλύσεως ἐκείνης μακαριώτερον· εἰ αὐτὸς δι' ἐμὲ γενόμενος δοῦλος, καὶ τὴν δόξαν κενώσας, οὐχ οὕτως 15
ἡγεῖτο ἐν δόξῃ εἶναι, ὡς ὅτε ἐσταυροῦτο ὑπὲρ ἐμοῦ, τί ἐμὲ παθεῖν οὐ δεῖ; ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, “δόξασόν με Πάτερ.” τοῦτο δόξαν καλεῖς; ναὶ, φησὶν, ὑπὲρ γὰρ τῶν φιλουμένων ἐγὼ πάσχω. οὐ μάτην οὖν ὡς ἔοικε ταύτην ὁ Παῦλος τὴν ἄλυσιν προβάλλεται, ἀλλ' ὡς δι' αὐτῆς δυσωπῶν, “ἀξίως,” φησὶ, “περιπατῆσαι τῆς 20
“κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε.” πῶς; “μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, “μετὰ πραότητος καὶ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν “ἀγάπῃ.”

Οὐχ ἀπλῶς τὸ δέσμιον εἶναι καλόν, ἀλλὰ τὸ διὰ Χριστόν. διὰ τοῦτό φησι, παρακαλῶ ὑμᾶς ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, 25
ἧς ἐκλήθητε. ποίας δὴ ταύτης; σῶμα ἐκλήθητε, φησὶ, κεφαλὴν ἔχετε τὸν Χριστόν, συνήγειρε καὶ συνεκάθισε ὑμᾶς ἐχθροὺς ὄντας καὶ μυρία ὅσα ἐργασαμένους κακά. μεγάλη ἡ κλήσις καὶ ἐπὶ μεγάλοις, οὐχ ὅτι ἀπ' ἐκείνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοιαῦτα καὶ τοιούτῳ τρόπῳ. πῶς δέ ἐστιν ἀξίως περιπατῆσαι; μετὰ πά- 30
σης ταπεινοφροσύνης, ὁ τοιοῦτος ἀξίως περιπατεῖ· τοῦτο ἀρετῆς ἀπάσης ὑπόθεσις· μετὰ πάσης, φησὶ, ταπεινοφροσύνης, μὴ τῆς ἐν ῥήμασι, μηδὲ ἐν πράγμασι μόνης, ἀλλὰ καὶ ἐν σχήματι, καὶ ἐν

φθέγμασι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν. ἔσο ταπεινὸς ὁμολῶς δὲ καὶ
 πρᾶος· ἔστι γὰρ ταπεινὸν μὲν εἶναι, ὅξυν δὲ καὶ ὀργίλον, ἀλλ’
 οὐδὲν ὄφελος· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῆς ὀργῆς κατεχόμενος, πάντα
 ἀπώλεσεν.

2 Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ. 5

Πῶς ἀνέχεσθαι δυνατόν, ἂν ὀργίλος ᾖ, ἂν κακηγόρος; εἶπε τὸν
 τρόπον “ἐν ἀγάπῃ” εἰ σὺ τοῦ πλησίον, φησὶν, οὐκ ἀνέχῃ, πῶς
 σου ἀνέξεται ὁ Θεός;

3 Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος, ἐν
 τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. 10

Τί ἐστὶν ἐνότης Πνεύματος; καθάπερ ἐν σώματι Πνεῦμά ἐστι
 τὸ πάντα συνέχον, καίτοιγε ἐν διαφόροις μέλεσιν, οὕτω καὶ ἐν-
 ταῦθα· διὰ γὰρ τοῦτο, Πνεῦμα ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις
 διαφόροις διεστηκότας ἐνώσῃ.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, τηρεῖ τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ὁ κατηρ- 15
 τισμένος τῷ αὐτῷ νοῦ, καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ
 λόγου καὶ τῆς σοφίας πρὸς τὸν πλησίον. Ὅταν δὲ μὴ τὸ
 αὐτὸ λέγωμεν πάντες καὶ διὰ τοῦτο [μὴ] ἢ ἐν ἡμῖν σχίσματα,
 οὐ σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος, διακόπτο-
 μεν αὐτὴν εἰς πλείονα· εἰ μέντοι γε ὁ Θεὸς δίδωσι διαιρέσεις 20
 χαρισμάτων, ἀλλὰ τηρεῖ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. καὶ εἰ χαρίζεται
 διαιρέσεις διακονιῶν, ἀλλὰ φυλάττει τὸν αὐτὸν Κύριον· καὶ εἰ
 δωρεῖται διαιρέσεις ἐνεργημάτων, ἀλλ’ αὐτὸς μένει Θεὸς ὁ ἐνεργῶν
 τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐφεσίοις μὲν οὖν τοῖς ἡδὴ ἐσχηκόσι τὴν ἐνό-
 τητα τοῦ Πνεύματος, καὶ δεομένοις τηρεῖν ταύτην, λέγεται “ἐν 25
 “ἀγάπῃ σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος” τοῖς
 δὲ μηδέπω ἔχουσι τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος, λέγοιτο, σπουδά-
 ζοντες καταντᾶν ἐπὶ τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος. τηρεῖται δὲ ἡ
 ἐνότης τοῦ Πνεύματος, τῆς ἀγάπης συνδεούσης τοὺς κατὰ τὸ
 Πνεῦμα ἐνουμένους, καὶ εἰς ἓν σῶμα αὐτοὺς συναγούσης τοῦ 30
 Χριστοῦ.

Θεόδωρος δὲ φησι, Πνεῦμα τὸ ἀναγεννήσαν σῶμα, εἰς ὅπερ
 διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κατέστητε.

4 Καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.

Μία πρόκειται ἡ τῶν προσδοκωμένων ἐλπίς.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ Μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ, καὶ ὄντες καὶ γενόμενοι καὶ ἐσόμενοι πάλιν, καὶ 5 οἱ πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεσθηκότες, ἐν σῶμα εἰσὶ πῶς ; ὅτι κακέϊνοι τὸν Χριστὸν ᾗδεσαν. πόθεν δῆλον ; “ Ἀβραάμ,” φησιν, “ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἡγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ “ εἶδε καὶ ἐχάρη” καὶ πάλιν. “ εἰ ἐπιστεύετε,” φησὶ, “ Μωσεῖ, “ ἐπιστεύετε ἂν ἐμοῖ· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.” καὶ οἱ 10 προφῆται οὐκ ἂν δὲ ἔγραψαν περὶ οὗ ἡγνούουν· οὐ γὰρ ἡγνούουν ὃ ἔλεγον· εἰδότες δὲ αὐτὸν καὶ προσεκύνουν· ὥστε κακέϊνοι ἐν σῶμα. οὐ διέστηκεν σῶμα Πνεύματος· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη σῶμα· καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν ἡνωμένων καὶ πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἐχόντων, λέγειν, ἐν σῶμά ἐστιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἐνώσεως τὸ 15 σῶμα λαμβάνομεν. μία κεφαλὴ καὶ ἐν σῶμα· εἰ δὲ μία κεφαλὴ καὶ ἐν σῶμα, τὸ σῶμα ἐξ ἐντίμων καὶ ἀτίμων σύγκειται μελῶν· πλὴν ἀλλ’ οὔτε τοῦ φαυλοτάτου τὸ μεῖζον κατεξανίσταται, οὔτε τοῦτο ἐκείνου διαφθονεῖται· καίτοιγε οὐ τὴν αὐτὴν συντέλειαν τὰ πάντα εἰσφέρει, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν τῆς ἀνάγκης λόγον, καὶ ὅτι 20 πάντα ἀναγκαίως γεγένηται, καὶ εἰς χρείας διαφόρους, πάντα ὁμότιμα· εἰσὶ δὲ τὰ μὲν καιριώτατα, τὰ δὲ ἥττονα.

Ἀγάπην οὖν ζητεῖ παρ’ ἡμῶν ὁ Παῦλος οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν συγκολλῶσαν καὶ ἀδιασπάρτους πρὸς ἀλλήλους ἔχειν ποιοῦσαν· καὶ τοσαύτην ἔνωσιν καὶ οὕτως ἀκριβῆ παρεχομένην, 25 ὥσανεὶ μέλη πρὸς μέλη· διὰ τοῦτό φησιν, “ ἐν σῶμα.” καλῶς δὲ εἶπε “ καὶ ἐν Πνεῦμα” δεικνύς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σώματος, ἐν Πνεῦμα ἔσται· ἢ ὅτι ἔστι μὲν σῶμα εἶναι ἐν, οὐχ ἐν δὲ Πνεῦμα· ὥσανεὶ τις καὶ αἰρετικῶν φίλος εἴη· ἢ ὅτι ἀπ’ ἐκείνου δυσωπεῖ· τουτέστιν οἱ ἐν Πνεῦμα λαβόντες καὶ ἐκ μιᾶς ποτισθέντες πηγῆς, 30 οὐκ ὀφείλετε διχονοεῖν· ἢ Πνεῦμα ἐνταῦθα, τὴν προθυμίαν φησιν. εἶτα “ καθὼς ἐκλήθητε,” φησιν, “ ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.” ὁ Θεὸς ἡμᾶς, φησιν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑμᾶς ἐκάλεσεν·

οὐδὲν ἑτέρῳ πλέον ἀπένειμε τοῦ ἑτέρου· πᾶσιν ἀθανασίαν· πᾶσιν ζωὴν αἰώνιον· πᾶσιν δόξαν ἀθάνατον· πᾶσιν ἀδελφότητα· πᾶσι κληρονομίαν ἐχωρίσατο· κοινὴ πάντων ἐγένετο κεφαλὴ· πάντα συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν· οἱ τοίνυν ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοσαύτην ἔχοντες ἰσοτιμίαν, πόθεν μέγα φρονεῖτε καὶ κατεπαίρεσθε; 5

5 Εἰς Κύριος· μία πίστις· ἐν βάπτισμα.

Ἴδου ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως· “εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων· ὁ “ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν” αὐτός· μὴ γὰρ σοὶ μὲν ὁ μεῖζων, ἐκείνῳ δὲ ὁ ἐλάττων ἐπεβλήθη· μὴ γὰρ σὺ μὲν ἀπὸ πίστεως, ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ ἔργων ἐσώθη· μὴ γὰρ σοὶ μὲν 10 ἀφείθη διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐκείνῳ δὲ οὐδέν.

6 Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν.

Τί δέ ἐστι “πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν “πᾶσιν ἡμῖν;” ἐπὶ πάντων, τουτέστιν ὁ Κύριος· καὶ ἐπάνω πάν- 15 των, τουτέστιν ὁ προνοῶν καὶ διοικῶν· καὶ ἐν πᾶσι, τουτέστιν ὁ οἰκῶν· καίτοι τοῦ Τιοῦ τοῦτο εἶναι φασίν, ὥστε εἰ ἐλαττώσεως ἦν, οὐκ ἂν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐρρήθη. τί οὖν φησι; πόθεν τὰ χαρίσματα τὰ διάφορα; ἀκριβέστερον μὲν οὖν αὐτὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ ἐπεξέρχεται· νῦν δὲ ἐνταῦθα μόνον ἡνίξατο 20 καὶ ὅρα τί φησι· κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ· τὰ πάντων κεφαλαιωδέστερά φησι, κοινὰ πάντων ἐστὶ, τὸ βάπτισμα· τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι· τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν πατέρα· τὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἅπαντας μετέχειν. εἰ δέ τι ὁ δεῖνα πλέον ἔχει ἐν τῷ χαρίσματι, μὴ ἄλγει· ἐπεὶ καὶ ὁ πόνος αὐτῷ πλείων ἐστίν, καὶ ὁ 25 τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, πέντε ἀπηγεῖτο· ὁ δὲ τὰ δύο, δύο μόνον προσήνεγκε, καὶ οὐδὲν ἐλαττον ἔσχεν ἐκείνου· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας παραμυθεῖται τὸν ἀκούοντα· “πρὸς καταρ- “τισμὸν τῶν ἀγίων,” φησι, “εἰς ἔργον διακονίας· εἰς οἰκοδομὴν “τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.” διὰ τούτου δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ 30 τῆς οἰκείας ἀξίας ὁ μὲν πλέον ὁ δὲ ἐλαττον ἔλαβεν· ἕκαστος γὰρ, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν συντελεῖ· καὶ δι’ ἑτέρους ἔλαβεν, ὡς αὐτὸς ἐμέτρησεν· ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· “τὰ δὲ μέλη ἔθετο ἐν ἑκάστον,

“ καθὼς αὐτὸς ἠθέλησεν” καὶ οὐ λέγει τὸν λόγον, ἵνα μὴ καταβάλλῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀκουόντων· διὸ λέγει,

8 Ἀναβὰς εἰς ὕψος, ἤχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκεν δόματα τοῖς ἀνθρώποις.

Τουτέστιν, τί μέγα φρονεῖς ; τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γέγονεν· ὁ μὲν 5 προφήτης φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ, “ ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις” αὐτὸς δὲ φησὶν, “ ἔδωκες δόματα ἐν ἀνθρώποις” τοῦτό ἐστιν ποιῶν ταυτόν.

9 Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστίν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς ; ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ 10 ἀναβὰς ὑπὲρ ἄνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

Ταῦτα ἀκούων, μὴ μετάβασιν νόμιζε· ὅπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῇ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· καθάπερ γὰρ ἐκεῖ περὶ ταπεινοφροσύνης παραινῶν, παράγει τὸν Χρι- 15 στὸν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀναβῆναι, τὴν κατάβασιν αἰνίττεται· τὰ δὲ κάτω μέρη τῆς γῆς, τὸν θάνατον φησὶν, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας· καθάπερ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔλεγε· “ κατὰξετε “ τὸ γῆρας μου μετ’ ὀδύνης εἰς ἄδου” καὶ πάλιν ἐν τῷ ψαλμῷ “ καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον” τουτέστιν, 20 τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐνταῦθα. ποίαν αἰχμαλωσίαν φησί ; τὴν τοῦ διαβόλου· αἰχμάλωτον τὸν τύραννον ἔλαβε τὸν διάβολον καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἄρὰν καὶ τὴν ἁμαρτίαν· ὁρᾷς σκύλα καὶ λαφυρά ; “ τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστίν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη ;” τοῦτο πρὸς τοὺς Παύλου τοῦ Σαμωσάτεως. εἰς τὰ κατώτερα μέρη κατέβη τῆς γῆς, 25 μεθ’ ὃ οὐκ ἐστὶν ἑτέρα· “ καὶ ἀνέβη ὑπὲρ ἄνω πάντων τῶν οὐράνων, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα,” μεθ’ ὃ οὐκ ἐστὶν ἕτερόν τι· τουτέστιν τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας· καὶ γὰρ πάλαι πάντα πεπλήρωτο.

Θεόδωρος δὲ φησι, μήτε τὸ εἰς Κύριος ἐπ’ ἀναιρέσει τοῦ 30 Πατρὸς νοητέον, μήτε τὸ εἰς Θεὸς ἐπ’ ἀναιρέσει τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ’ ἵνα εἴπῃ, οὐ διαφόρους Κυρίους· οὐ δὲ διαφόρους νομίζομεν θεοὺς. ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος ἡ ὁμολο-

γία· οὐ διαιρουμένων τῶν γνώμων ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν. “ὁ ἐπὶ πάντων” δέ, ἵνα εἴπῃ ὁ πάντων ὑπερέχων, καὶ διὰ πάντων ἡμῶν, τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν πᾶσι τὲ ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ὁμόνοιαν, ἐδόκει 5 δέ τις αὐτοῖς εἶναι διαφορὰ ἀπὸ τῆς τῶν χαρισμάτων ποικιλίας, ἐπιφέρει,

Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.

Εἰ δὲ ἰδίον τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγονε, 10 καθὼς τὴν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἐκάστῳ ἡμῶν ὁ δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

“Ὁ τε γὰρ δεδωκὼς ἡμῖν εἷς, καὶ τὸ δοθὲν ἡμῖν Πνεῦμα ἓν” ὑπαλλάξας δὲ τὸ “ἔλαβε δόματα” οὕτως ἐν τῇ ψαλμῷ κείμενον, “ἔδωκε δόματα” εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκείαν 15 χρησάμενος ἀκολουθίαν· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἔλαβεν ἤρμωσεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ ἔδωκεν ἀκόλουθον ἦν. βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστησόμενος πρὸς τὸν διάβολον, καὶ ὥσπερ πολέμου νόμῳ νικήσας αὐτόν· ἐπειδὴ ἀφείλεν ἑαυτὸν τοῦ θανάτου, πρότερος ἀναστὰς, κοινὴν ἐπὶ πάντων 20 ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποιήσατο· ὥσπερ αἰχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας αὐτοὺς ἀφελὼν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ὁριγένης δὲ φησι· διὰ τοὺς συγχέοντας Πατέρα καὶ Υἱόν, 25 τὸ μὲν Κύριος τέτακται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ εἷς Θεός, ἐπὶ τοῦ Πατρός· καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου δὲ δύο διδόντας βαπτίσματα χρηστέον τῷ ῥητῷ, “ἐν βάπτισμα” πάντων δὲ ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· τὸ τινῶν μὲν εἶναι Θεὸς καὶ μὴ Πατήρ, τινῶν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ· ὡς εἴ τις δείξας δέκα τινὰς τὸν ἀριθμὸν 30 ἀνθρώπους· ὧν οἱ μὲν πέντε τοῦδε τινὸς υἱοὶ εἰσιν, οἱ δὲ πέντε δοῦλοι, ἔλεγεν οὗτος τῶν δέκα κύριος ἐστὶ καὶ πατήρ· πρὸς τοῦτοις, ἐξεταστέον τὴν διαφορὰν τῶν προθέσεων, τῆς “ἐπὶ” καὶ τῆς “διὰ,” καὶ τῆς “ἐν” καὶ σωματικῇ γε εἰκόνι χρηστέον τοιαύτῃ

τὸ πῶς ὁ ἥλιος ἐπὶ πάντων ἐστὶ, φέρε εἰπεῖν, τῶν ἐπὶ γῆς, ταῖς δὲ αὐγαῖς λέγοιτ' ἂν εἶναι διὰ πάντων· εἰ δὲ καὶ εἰς τὸ βάθος ἐκάστου ἔφθανεν ἡ δύναμις τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, ἐλέγετο ἂν εἶναι καὶ ἐν πᾶσιν· οὕτως τοίνυν καὶ κατὰ τὰ νοητά· τὴν μὲν ὑπεροχὴν οἴομεθα δηλοῦσθαι διὰ τὸ “ἐπὶ πάντων” “τὸ δὲ διαρκὲς πρὸς ἕκαστον, ἐν 5 “τῷ διὰ πάντων” τὸ δὲ καὶ φθάνειν “ἐν πᾶσι,” τῆς δυνάμεως ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ὥστε μηδένα εἶναι κενὸν πάντῃ αὐτοῦ διὰ τοῦ “ἐν πᾶσιν¹¹.”

Καὶ τῷ ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.

10

Οὕτω νενοῆσθαι νομίζομεν· οὐκ ἐκ μέτρου μὲν δίδωσι τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν χάριν ὁ Θεὸς “οὗ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ “ἐστὶ πέρας” μέτρον δὲ δίδωσι, φειδόμενος τῶν λαμβανόντων, μὴ χωροῦντος ἐκάστου πλέον, οὗ συμφερόντως λαμβάνει. πλὴν ἐπεὶ 15 χάρις ἐστὶν ἡ διδομένη, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων ἐστὶν, ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις, δίδεται ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ· εἰ καὶ μὴ ἐξ ἔργων δὲ, ἀλλ' ἐπὶ τινός γε τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ πίστεως γὰρ δίδεται ἡ χάρις, ἐπὶ τῷ συνεργούσης αὐτῆς τὴν πίστιν κατακοσμηθῆναι καὶ τοῖς ἔργοις ὡς εἰπεῖν τὸν λαμβάνοντα τὴν χάριν· “καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐκ εἰς κενὸν 20 “ἐγενήθη, ἀλλὰ τοσόνδε ἐκοπίασα” Παῦλος δὲ ἔλεγεν τὸ “ἀλλὰ “καὶ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα.”

11 Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ δι-
12 δασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς 25 ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἐχομένως τῶν προκειμένων καὶ ταῦτα ἐπιφέρει. εἰ γὰρ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἐκάστων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χρι- 30 στοῦ, ὥστε τοὺς μὲν τινες εἶναι Ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας καὶ ἄλλους εὐαγγελιστὰς, καὶ μετὰ τούτους ποιμένας, καὶ ἐπὶ πᾶσι διδασκάλους. εἴπερ οὖν διδάσκαλον εἶναι χάρισμα ἐστὶ διδό-

¹¹ Ultima hæc mutila sunt.

μενον, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι, καὶ ποι-
 μένα ποιμαίνοντα μετὰ ἐπιστήμης χρη, πῶς δὲ καὶ εὐαγγελι-
 στῆς τίς ἔσται, οὗ μὴ εἰσὶν ὥραῖοι ἵν' οὕτως εἶπω, οἱ πόδες τῆς
 ψυχῆς ; ἀλλὰ καὶ προφήτην ἀπίστους ἐλέγχοντα καὶ ἀνακρίνοντα.
 τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ τῆς κοινῆς διαθήκης προφήτης, ὃν ἀπὸ Θεοῦ 5
 καθίστασθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ νομιστέον. εἰ δὲ ταῦτα δυνατόν ἀεὶ
 εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μὴ ποτε καὶ Ἀποστόλους, οἷς δίδονται τὰ
 σημεῖα τοῦ Ἀποστόλου κατεργάζεσθαι, δυνατόν εὐρεθῆναι καὶ νῦν
 χρειὰ δὲ Ἀποστόλων καὶ προφητῶν, καὶ τῶν ἑξῆς εἰς τὸν καταρ-
 τισμὸν τῶν ἁγίων, ἵνα καταρτίζωνται κατὰ τὸ ἔργον τῆς Χριστοῦ 10
 διακονίας, ὅπως οἰκοδομῆται, ἐνεργεῖται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐκ
 τῶν ζώντων λίθων.

13 Μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς
 πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς
 ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ 15
 14 Χριστοῦ· ἵνα μηκέτι ὤνμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ
 περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυ-
 βείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν
 15 τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς
 αὐτὸν τὰ πάντα ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστοῦ.

20

Τίνες πάντες καταντήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως. ζητη-
 τέον, πότερον πάντες ἀπαξᾶπλῶς ἄνθρωποι ἢ ἡμεῖς οἱ κληρωθέντες
 ἐν Χριστῷ. δόξει δὲ πρὸς τὸ πρότερον ἀποδεδόσθαι, διὰ τὸ πολ-
 λούς ἀνόμους εἶναι τῆς διδασκαλίας, τοὺς κλυδωνίζοντας ἐν τῇ
 κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλά- 25
 νης, σχεδὸν τοὺς πάντας ἢ τοὺς πλείστους. πλὴν φιλοτιμητέον
 ἐπὶ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καταντῆσαι, καὶ πρὸς τῇ ἐνότητι
 τῆς πίστεως γεέσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐνότητι τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὧν ἐν γενομένων, πᾶσαν νηπιότητα ἀποθέμενοι,
 ἄνδρες χρηματίζωμεν τέλειοι, τὸ μέτρον τῆς ἐν κρυπτῷ ἡλικίας, 30
 ἄκρως ἀπειληφότες, ὅπερ μέτρον ἡλικίας πληρώματος μέτρον
 ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, πάντων τῶν ἐπὶ τὸ μέτρον τῆς προειρημένης
 ἡλικίας ἐφθακότων, τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ κεχωρηκότων, ὅτε
 οὐκέτι ἔσονται νήπιοι, οὐδὲ διὰ τὸ περὶ τῶν δογμάτων ἀνερμάτι-

στον καὶ ἀμφίβολον περὶ αὐτῶν ἐν νηπίων ἔξει πατοῦσιν, ὥσπερ ὑπὸ κλύδωνος τῶν ὑπὲρ ἐκάστου ψεύδους πιθανῶν περιφερόμενοι, καὶ παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας ἐπιδιδόντες ἑαυτούς· τινῶν μὲν ἀνθρώπων οὐ διακειμένων ἀλλὰ κυβευτικῶς διδασκόντων, ἄλλων δὲ μετὰ πάσης πανουργίας καὶ συντρεχείας ἀπατώντων τῶν τὴν 5 πλάνην μεθόδοις χρῆσθαι μυρίαίς καθ' ἡμῶν. καὶ ὅταν γε κατανηλώσωσιν οἱ ἅγιοι εἰς τὸν προειρημένον τέλειον ἄνδρα, τότε τῷ νενοηκέναι τὴν ἀγάπην ἀληθεύοντες, ἐν αὐτῇ αὐξήσωμεν εἰς τὸν Χριστόν· πάντα τὰ δοθέντα αὐτοῖς τῆς ἀληθείας σπέρματα χρώμενοι, ὡς σῶμα κεφαλῇ τῷ Χριστῷ.

10

Ἐπειδὴ δὲ φησιν, “ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι,” ζητοῦμεν πότερον ταῦτα κατὰ μετριότητα εἶπε, συμπεριλαμβάνων ἑαυτὸν οὐκ ὄντα νήπιον, ἢ ὁρῶν ὅσον ἀπολείπεται ὁ ἐκ μέρους γινώσκων καὶ ἐκ μέρους προφητεύων τῆς τελειότητος, ἀληθῶς σφησιν εἶναι νήπιος. πλὴν ὁ λέγων αὐτὸν κατὰ νηπιότητα ταῦτα εἰρηκέναι, χρήσεται 15 τὸ “ὅτε ἡμην ὡς νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος” “ὅτε δὲ γέγονα ἄνθρωπος, κατήργηκα καὶ τοῦ νηπίου.” ὁ δὲ ἕτερος πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται, ὅτι συγκρίσει μὲν τῶν πολλῶν, ἐγεγόνει μὲν ὁ Παῦλος ἀνὴρ· πρὸς δὲ τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἁγίοις τέλη, ἔτι νήπιος ἦν. καὶ πάντας γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος παιδιὰ ὄνο- 20 μάζει λέγων “ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός.” μετὰ ταῦτα ἐπιστήσεις εἰ μὴ κατὰ μετριότητα ὁ Παῦλος οὐ μόνον νήπιος εἶναι φησὶν, ἀλλὰ καὶ κλυδωνιζόμενος καὶ περιφερόμενος παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας, καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ μέντοιγε καὶ τοῦτο λέγων, μὴ ἀπὸ μετριότητος αὐτὸ εἰρηῆσθαι φήσει, ὅτι ἄνθρω- 25 πος ἦν ὁξὺς καὶ εὐεπήςβολος, καὶ ἑώρα τοὺς ἐπὶ ἑκάτερα ἐπιχειρουμένους λόγους ἱκανοὺς ὄντας περισπᾶσαι καὶ ἐν κλύδωνι ποιῆσαι γενέσθαι τὸν θεωροῦντα τὰς πιθανότητας. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος περιεφέρετο παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας, οὐ κατασπώμενος μὲν οὐδὲ ναυαγῶν, ὥσπερ δὲ ναῦς παλαίων ποικίλοις πνεύμασιν. 30 ἑώρα δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀντικειμένων λόγους, οἷον ἐν κυβείᾳ διδάσκοντας, οὐκ ὄντας εὐκαταφρονήτους, ἀλλὰ πανουργότατα λεγόμενους, ὥστε ἱκανοὺς εἶναι πλανῆσαι, καὶ ἡλπιζε τάξεσθαι ποτε τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοηθείας πρὸς τὸ ἀποθέσθαι πάντα περισπασμὸν

ο Quædam videntur excidisse hic et infra.

καὶ ἀληθεῦσαι ἀπερισπάστως, καὶ ἐν ἀγάπῃ αὐξῆσαι εἰς τὸν Χριστὸν, ὃν ᾗδει αὐτοῦ ὄντα κεφαλὴν καὶ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησιν, “εἰς τὴν ἐνότητά,” φησὶ, “τῆς πίστεως,” τουτέστιν, ἕως ἂν δειχθῶμεν 5 πάντες τὴν πίστιν ἔχοντες, ὅταν πάντες ὁμοίως τὸν σύνδεσμον ἐπιγινώσκωμεν, μέχρι τότε ἐργάζεσθαι χρή· ἀλλαχοῦ δὲ νηπίους ἡμᾶς φησὶ, καὶ ὅταν τέλειοι ᾖμεν, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ὄρων. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν μέλλουσαν γνῶσιν, νηπίους ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἕτερον εἶπε, πρὸς τὸ ἀμετάπτωτον ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ 10 “τελείων δὲ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή.” ὅρα γὰρ κακεῖ πῶς ἐκάλεσε τελείους. ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα, ὡς διὰ τῶν ἐπαγομένων δηλοῖ, “ἵνα μηκέτι ᾖμεν νήπιοι.” αὐτό φησι τὸ μέτρον τὸ ὀλίγον, ὅπερ ἐλάβομεν, ἵνα κατέχωμεν μετὰ πάσης σπουδῆς, μετὰ στερρότητος καὶ βεβαιώσεως. “ἵνα μηκέτι” τὸ μηκέτι, δείκνυσιν πάλαι τοῦτο 15 παθόντας. καὶ τίθησι καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἐν τάξει διηγήσεως διορθοῦται. ἐπεξῆλθε δὲ τῇ τροπῇ, δεικνὺς τὰς δισταζούσας ψυχὰς, ἐν οἷῳ κινδύνῳ εἰσὶν. παντὶ “ἀνέμῳ, φησὶν, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν πλάνης.” κυβευταὶ λέγονται οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πανοῦργοι 20 ἐπειδὰν ἀφελεστέρους λάβωσι· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μετατιθέασιν καὶ μεταφέρουσιν ἅπαντα. ἐνταῦθα καὶ βίου ἤψατο.

Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ 16 πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, διὰ πά- 25 σης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ’ ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὕξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Ὁ φησι, τοῦτό ἐστι. καθάπερ τὸ σῶμα τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καταβαῖνον τὸ διὰ τῶν νεύρων, τὸ αἰσθητικὸν οὐχ 30 ἀπλῶς δίδωσι πᾶσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν ἐκάστου μέλους, τῷ μὲν δυναμένῳ πλέον δεῦξασθαι, πλέον· τῷ δὲ ἔλαττον, ἔλαττον· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, καθάπερ μελῶν, τῶν ψυχῶν εἰς αὐτὸν ἀνηρητημένων, ἢ πρόνοιᾳ αὐτοῦ καὶ ἡ χορηγία τῶν χαρισμάτων κατὰ

ἀναλογίαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέλους αὖξῃσιν ποιεῖται. τί δέ ἐστι “διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας;” τουτέστι, διὰ τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκάστου μέλους ἀπτόμενον οὕτως ἐνεργεῖ, ὡς ἂν τις εἴποι, τὸ σῶμα ἀντιλαμβανόμενον τῆς ἐπιχορηγίας κατὰ ἀναλο- 5 γίαν τῶν ἐν αὐτῷ μελῶν, οὕτω ποιεῖται τὴν αὖξῃσιν. ἢ ἐτέρως· τὰ μέλη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου μέτρου δεχόμενα τὴν ἐπιχορηγίαν, οὕτως αὖξεται. ἢ καὶ ἐτέρως· τὸ πνεῦμα ἄνωθεν ἐπιρρεόμενον ἀφθόνως, καὶ πάντων ἀπτόμενον τῶν μελῶν καὶ χορηγούμενον, ὡς ἕκαστον δύναται δέξασθαι, οὕτως αὖξεται. 10

Τίνος δὲ ἕνεκεν προσέθηκεν “ἀγάπη;” οὐ γὰρ ἔνι κατελθεῖν ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα, μὴ οὔσης ἀγάπης. καθάπερ γὰρ εἰ τύχοι, χεὶρ ἀποσπασθεῖσα τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τὴν συνέχειαν ἐπιζητοῦν, καὶ μὴ εὐρὸν οὐκ ἀπάλλεται τοῦ σώματος καὶ διατρήσαν πρὸς τὴν χεῖρα ἔρχεται, ἀλλ’ ἐὰν μὴ εὖρη 15 κείμενον οὐχ ἄπτεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ᾧμεν τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμένοι. ταῦτα δὴ πάντα πρὸς ταπεινοφροσύνην αὐτῷ εἴρηται. τί γὰρ φησι; εἰ πλέον λαμβάνει ὁ δεῖνα, τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔλαβεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς ἐκπεμπόμενον, ὁμοίως ἐνεργοῦν, ὁμοίως “ἀπτόμενον, συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον,” 20 τουτέστι, πολλῆς ἀπολαῦον τῆς ἐπιμελείας· οὐ γὰρ ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα τεχνικῶς δεῖ κεῖσθαι τὸ σῶμα· ὡς ἐὰν τὸν τόπον ἐκβῇ, οὐκέτι κεῖται. ὥστε οὐχ ἡνῶσθαι τῷ σώματι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τοῦ οἰκείου τόπου ἐπέχειν· ὡς ἂν ὑπερβῇς, οὐχ ἡνῶσαι, οὐδὲ δέχη τὸ πνεῦμα. 25

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ποιούσης ἡμᾶς θεοειδεῖς.

17 Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν μα- 18 ταιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ· ὄντες 30 ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς· διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας

19 αὐτῶν· οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ· εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ὅτε μὲν οὖν ὁ νοῦς ἦτοι πρὸς τοῖς βιωτικοῖς ἐστὶ, τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ πρὸς ταῦτα καταχρώμενος· ἢ πρὸς τισὶ δόγμασιν ἀναπεπλασμένοις ὡς ἀληθέσιν, οὐκ οὔσιν ἀληθέσιν, ἐν 5 ματαιότητι ἐστίν· ματαία γὰρ καὶ πᾶσα φροντὶς βιωτικῇ, καὶ πάντες οἱ προσποιούμενοι εἶναι ἀληθείᾳ ψευδεῖς λόγοι· ὅτε δὲ ἡ διάνοια, ἣτις ἐστὶν διέξοδος λογικὴ ὑποσυγκέχυται, οὔτε τὴν φύσιν τῶν λεγομένων θεωροῦσα, οὔτε ἐφέπεσθαι τοῖς ποικίλοις τῶν λεγομένων δυναμένη, τότε ἐσκοτῶσθαι εὐλόγως ἂν λέγοιτο· 10 οὗτ' οὖν ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς εἶναι δεῖ, οὔτε ἐσκοτισμένους τῇ διανοίᾳ· ἵνα μὴ ἀπηλλοτριωμένοι τυγχάνωμεν τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἀγνοίας ἐνυπαρχούσης ἡμῖν καὶ πώρωσεως καρδίας. ταῦτα δὲ ἐὰν ἐπιπλέον νεμηθῇ τὴν ψυχὴν ἡμῶν, λέγω δὲ ματαιότης νοὸς καὶ σκίτωσης διανοίας, τὰ ἀλλοτριοῦντα τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ 15 παρείσδυσιν διδόντα ἀγνοία· πῶρῳσιν τε τῆς καρδίας ἐπιτρέπονται τότε εἰς ἀναισθησίαν ἐμπεσοῦμεθα, συνωθοῦντες ἡμῶν τὸ συνειδὸς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις, καὶ παραδώσομεν ἑαυτοὺς, οὐδὲ κατὰ ποσὸν ἀνθιστάμενοι, ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας ἀπάσης μετὰ τοῦ πλεονεκτεῖν· ἐκείνους δὲ, ὧν 20 τοὺς γάμους νοθεύομεν.

Εἰ δὲ θέλομεν νοῆσαι τὸ “οἵτινες ἀπηλγηκότες ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ,” συγκρίνομεν τοὺς δυσσυνειδητοῦντας καὶ βασανιζομένους, ἐπὶ τῷ συνεγνωκέναι τι ἑαυτοῖς φαῦλον, τοῖς μετὰ πάσης ἀδείας πολλὰ πλασίονα πταίουσιν. οἱ μὲν γὰρ 25 οὐδέπω ἀπηλγῆκασιν, ἀλλ' ἔτι ἀλγοῦσιν· διόπερ δύνάτ' ἐστὶν τυχόντας αὐτοὺς βοηθείας λογικῆς, θεραπευθῆναι· ὥστε τὸν ἐξῆς βίῳσαι ἀνεπιλήπτως χρόνον. οἱ δὲ οὐκέτι ἀλγοῦσιν ἁμαρτάνοντες· διόπερ μηδὲ ἐπὶ ποσὸν ἀντιτείνοντες, μὴ δὲ ἐγκρατευόμενοι, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἔργον ἀκαθαρσίας πάσης ἐν 30 πλεονεξίᾳ· πλὴν, εἰς ταῦτα πάντα κίνδυνος ἐμπεσεῖν, παντὶ τῷ ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς τυγχάνοντι καὶ ἐσκοτισμένῳ τῇ διανοίᾳ. ὅθεν τοῦ νοῦ καὶ τῆς διανοίας ἡμῖν ἐπιμελητέον. ἵνα ἡ μὲν διανοία

ἢ πεφωτισμένη· λυομένου τοῦ σκότους ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὅπερ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· ὁ δὲ νοῦς ἀπὸ τῆς περὶ τὰ μάταια προσπαθείας ἀνατρεπόμενος, προηγείτο τῷ Θεῷ διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας.

Εἰ μέντοιγε διὰ τὴν ἄγνοιαν καὶ πώρωσιν τῆς καρδίας ἀπαλ- 5
λοτριῶνται τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ οἱ ἀπηλλοτριωμένοι αὐτῆς, τῷ ἐν
ματαιότητι γεγονέναι αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἐν σκοτισμῷ τὴν διά-
νοιαν, οὐκ ἐκ φύσεως ἀλλ' ἐξ αἰτιῶν τῶν παρ' ἡμῶν γινομένων, ἐκ
τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλοτριῶνται τῆς ζωῆς ἐκεῖνοι οἱ ἀλλοτριούμενοι
αὐτῆς. ἀκαθαρσίαν δὲ ἐν πλεονεξίᾳ, τὴν μοιχείαν οἶομαι εἶναι· 10
ἀλλαχοῦ γὰρ τοῦτό φησιν ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ, ἐν
ᾗ ταῦτα· “ τοῦτό γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς
“ ἀπὸ τῆς πορνείας· εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος
“ κτᾶσθαι, ἐν ἀγιασμῷ καὶ τιμῇ· μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθά-
“ περ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν·” τὸ μὴ “ ὑπερβαίνειν 15
καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διότι ἕκδικος
“ ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων καθὼς προείπομεν ὑμῖν καὶ διε-
“ μαρτυράμεθα· οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ,
“ ἀλλ' ἐν ἀγιασμῷ καὶ τιμῇ· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον
“ ἀθετεῖ, ἀλλ' ἀτὸν Θεὸν τὸν διδόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον 20
“ εἰς ὑμᾶς.” παρατῇρει δὲ, ὅτι προτρεπόμενος ἐπὶ τὴν ἀγνείαν
ἡμᾶς, πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν φησιν, εἴτις τὴν
τοῦ ἀδελφοῦ λαμβάνει γυναῖκα· πλὴν ἕκδικος Κύριος περὶ πάντων
τούτων τῶν πεπλεονεκτημένων, εἴτε ἀδελφῶν εἴτε καὶ ἀπίστων.

ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, εἰ οὖν ἄγνοιά 25
ἐστὶν, εἰ πώρωσις ἐστι, τί ἐγκαλοῦνται; τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ
κακῶς πάσχειν δεῖ, οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι· ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν
ἐστὶν ἅπερ ἀγνοεῖ. ἀλλ' ὅρα πῶς αὐτοὺς εὐθέως ἀφαιρεῖται τῆς
συγγνώμης· “ οἵτινες,” φησὶν, “ ἀπηλγγκότες, παρέδωκαν τῇ
“ ἀσελγείᾳ” δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι τῆς πωρώσεως ὁ βίος γέγονεν 30
αὐτοῖς αἴτιος· ὁ δὲ βίος, ἐξ οἰκείας γέγονε ῥαθυμίας καὶ ἀναλγη-
σίας· “ οἵτινες,” φησὶν, “ ἀπηλγγκότες ἑαυτῶν, ἑαυτοὺς παρέ-
“ δωκαν.”

Ὅταν οὖν ἀκούσῃς ὅτι παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον
νοῦν, τούτου μέμνησο τοῦ ῥήματος, ὅτι “ ἑαυτοὺς παρέδωκαν” εἰ 35

γὰρ “ἐαυτοὺς παρέδωκαν,” πῶς ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκεν; εἰ δὲ ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκε, πῶς “ἐαυτοὺς παρέδωκαν;” τὸ οὖν παρέδωκε, τουτέστι συγκεχώρηκεν. ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἀποστερεῖς συγγνώμης, ἐργασίαν ἀκαθαρσίας εἰπών; οὐ παραπέσοντες, φησὶν, ἡμαρτον, ἀλλ’ εἰργάζοντο αὐτὰ τὰ δεινὰ καὶ μελέτη τῷ πράγματι 5 ἐκέχρηντο. ἐν πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ· ποίας λέγει ἀκαθαρσίας; πᾶσα πορνεία, μοιχεία, παιδεραστία, φθόνος· πᾶσα ἁμαρτία, ἀκαθαρσία ἐστίν.

Θεόδωρος δὲ φησι· τοῦτο λέγει συντόμως. οὐ δίκαιον ὑμᾶς ἀκόλουθα πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἱ μὴδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δεόντων, 10 ὥσπερ ἐν σκότῳ διάγουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχάνοντες, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζωῆς ἀλλότριοι καθεστῶτες· ἵνα εἴπῃ, τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως· τὸ δὲ “ἀπηλγηκότες,” ὥσπερ τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλάκις τοῦ σώματος νενεκρωμένων· οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκεῖθεν ἐγγίνεται, ἀλλ’ οὐδὲ ἡ τοῦ μέρους 15 ἀφαίρεσις αἴσθησιν ἐμποιεῖ.

20 Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἶγε αὐτὸν ἠκούσατε.

Τοῦτο λέγει, ὅτι πάντως ποῦ καὶ ἠκούσατε καὶ ἐδιδάχθητε περὶ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα, ἅπερ δὴ καὶ ἀληθῆ κατέστηκε καὶ οὕτως 20 ἔχει· ποῖα;

22 Ἀποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπι-
23 θυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι
24 τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, 25
τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι
τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ τοῖς θνητοῖς ἔπεται τὸ ἁμαρτάνειν, ἀθάνατοι δὲ γενόμενοι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα· σύμβολον δὲ ἐκείνου ἡ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησις, ἣν ἐν τῷ βαπτί- 30
σματι πληροῦμεν, ὥσπερ ἀνακτιζόμενοι ἐντεῦθεν ἤδη καὶ ἀναγεν-
νόμενοι κατὰ τύπον ἐλπίδι τῶν προσδοκωμένων, τοῦτο λέγει· ὅτι
πάντως οὐκ ἀγνοεῖτε ὅτι λέλυται μὲν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ὁ θνητὸς

ἐκεῖνος, καινὸς δέ τις ἀντεπεισῆκται ἄφθαρτος, οὔτε εἰς τύπον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀνακαινισμόν ἐδέξασθε τὴν τοῦ Πνεύματος ἀπαρχὴν κομισάμενοι· ὥστε δίκαιον ὑμᾶς ἀκόλουθα τούτοις καὶ φρονεῖν καὶ πολιτεύεσθαι.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὁ μακάριος Ἰωάννης ὧδε λέγει, ἄρα καὶ 5 τοῦτο μαθεῖν ἐστὶν τὸν Χριστὸν, τὸ ὀρθῶς βιοῦν· ὁ γὰρ πονηρῶς βιούς, ἀγνοεῖ τὸν Θεόν, καὶ ἀγνοεῖται παρ' αὐτοῦ· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ λέγοντος, “Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις “ἀρνοῦνται.”

Καθὼς ἐστὶν ἀληθεία ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς 10 κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον.

Τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τούτοις συνέθου· οὐ γὰρ ματαιότης τὰ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀλήθεια· ὥπερ τὰ δόγματα ἀληθῆ, οὕτω καὶ ὁ βίος· ματαιότης γὰρ, ἡ ἁμαρτία ἐστὶν καὶ ψεῦδος· οὗ δὲ βίος ὀρθός, ἀλήθεια· ἔχει γὰρ τέλος μέγα· ἡ δὲ ἀκολασία εἰς οὐδὲν τελευτᾷ· 15 “τὸν φθειρόμενον” φησὶ “κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ.”

Ὡςπερ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται, οὕτω καὶ αὐτός. πῶς αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται; τῷ θανάτῳ πάντα λύεται· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος “ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπολοῦνται “πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ.” καὶ οὐ τῷ θανάτῳ μόνῳ ἀλλὰ 20 καὶ ἄλλοις πολλοῖς· οἷον· τὸ κάλλος καὶ νόσου καὶ γήρως ἐπελθόντος, ὑπεξέστη καὶ ἀπέθανεν καὶ ἐφθάρη· ἡ ρώμη τῆς ἰσχύος, τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἀλίσκεται· ἡ τρυφή, οὐδὲ αὕτη τὴν αὐτὴν ἔχει ἐν γήρᾳ ἡδονὴν οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἰσχύ· ἢ ἑτέρως. πάλιν τοῦτο αὐτὸν φθείρει καὶ ἀπόλλυσιν, ἡ ἐπιθυμία· καθάπερ γὰρ 25 τὸ ἔριον, ἀφ' ὧν τίκτεται, ἀπὸ τούτων ἀπόλλυται, οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· καὶ γὰρ δόξης ἔρος ἀπόλλυσι, καὶ ἡδοναὶ πολ- λάκις ἀπώλεσαν· τέσσαρας δὲ ἀνθρώπους ἡμῖν ἐνταῦθα υπογρά- φει· δύο μὲν, οὕτω λέγων ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀνα- νεῦσθε δὲ τῷ Πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν· καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν 30 ἄνθρωπον. ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ἄλλους δύο· ὡς ὅταν λέγῃ· “βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατεύόμενον “τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς “ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.” ὁ νοῦς καὶ ἡ σὰρξ· καὶ

οὗτοι πρὸς ἐκεῖνα ἔχουσι τὴν συγγένειαν· πρὸς μὲν τὸν ἔσω, ὁ καινός· πρὸς δὲ τὸν ἔξω, ὁ παλαιός. ἀλλ' ὅμως οἱ τρεῖς διεφθάρησαν· μᾶλλον δὲ τρεῖς εἰσὶ, καινὸς καὶ παλαιός· καὶ οὗτος, οὐσιώδης καὶ φυσικός.

Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. 5

Ἵνα μὴ τις νομίσῃ ὅτι ἐπεισάγει ἄνθρωπον, εἰπὼν παλαιὸν καὶ καινόν, ὅρα τί φησιν· “ἀνανεοῦσθαι” ἀνανεοῦσθαι δὲ ἐστίν, ὅταν αὐτὸ τὸ γεγηρακὸς ἀνανεοῦται ἄλλο ἐξ ἄλλου γινόμενον· ὥστε τὸ μὲν ὑποκείμενον τὸ αὐτό· ἡ δὲ μεταβολὴ πρὸς τὸ συμβεβηκός· πῶς δ' ἂν γένοιτο ἡ ἀνανέωσις; “ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν” 10 φησιν· ὃς ἐὰν οὖν ἔχη πνεῦμα παλαιόν, οὐδὲν ἐργάζεται· οὐ γὰρ ἀνέχεται τὸ πνεῦμα παλαιῶν πράξεων.

“Τῷ πνεύματι” φησιν “τοῦ νοὸς ὑμῶν,” τουτέστιν, τῷ πνεύματι τῷ ἐν τῷ νῷ.

Καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον. 15

Ὅρᾳς ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐν ἐστίν, μεταβολὴ δὲ τὸ ἐκδυόμενον καὶ ἐκδυόμενον; “τὸν καινὸν ἄνθρωπον” φησὶ, “τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.” διατί δὲ ἄνθρωπον καλεῖ τὴν ἀρετὴν; καὶ διατί ἄνθρωπον τὴν κακίαν; ὅτι χωρὶς ἐνεργείας οὐδ' ἂν δειχθεῖν ἄνθρωπος· ὥστε 20 οὐχ ἥττον τῆς φύσεως ταῦτα ἄνθρωπον δείκνυσιν εἴτε καλὸν εἴτε πονηρόν· ὥσπερ δὲ τὸ ἀποδύσασθαι καὶ ἐνδύσασθαι εὐκολον, οὕτως καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἐστίν ἰδεῖν· ὁ νέος ἰσχυρός ἐστίν· οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἰσχυροὶ γενώμεθα πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀγαθῶν πράξεων· τὴν κτίσιν ὅρα τί φησι· τὴν οὐσίωσιν τῆς ἀρετῆς, 25 τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθείσαν· τί δὲ, ἐκείνη οὐ κατὰ Θεὸν ἢ κτίσις; οὐδαμῶς· ἀλλὰ κατὰ τὸν διάβιλον· αὐτὸς δημιουργὸς τῆς ἁμαρτίας· πῶς; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἀπὸ ὕδατος οὐδὲ ἀπὸ γῆς ἐκτίσθη λοιπόν, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· τί ἐστὶ τοῦτο; υἱὸν εὐθέως αὐτὸν ἐκτίσε· τοῦτο 30 γὰρ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· αὕτη ἐστὶν ἡ οὐσία ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· ἥν ποτε δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης ἐπὶ Ἰουδαίων, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ τοῦ τύπου ἢ δικαιοσύνη ἐκείνη· τὸ γὰρ καθαρὸν εἶναι σῶματι, τύπος καθαρότητος ἦν· καὶ

τύπος δικαιοσύνης, οὐχὶ ἀληθεία· καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος φησὶν, ὅτι πολλοὶ εἰσι παρὰ τοῖς ἔξωθεν δοκοῦντες εἶναι δίκαιοι, ἀλλὰ ψευδεῖς· δικαιοσύνη δὲ ἡ καθολικὴ ἀρετὴ λέγεται· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος “ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον “ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βα- 5
 “σιλείαν τῶν οὐρανῶν.” καὶ πάλιν δίκαιος λέγεται, ὁ μηδεμίαν ἔχων λαβὴν. ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐκεῖνον φαμέν δίκαιον, τὸν ὀδυνηθέντα καὶ μὴ ἀνταδικήσαντα.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ τὸ μαθεῖν τὸν Χριστὸν, ταυτὸν ἐστὶ τῷ μαθεῖν τὴν ἀρετὴν· καὶ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν οὐ διαφέρει τοῦ συνεῖναι 10 τὸν λόγον τῶν ἀναγεγραμμένων ἐπινοιῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. εἴ τις οὖν ἔμαθε τὸν Χριστὸν καὶ ἤκουσεν αὐτὸν ὡς Θεοῦ Λόγου, παραδεξάμενος ἃ μεμάθηκε καὶ ἤκουσεν, οὐ περιπατήσῃ ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτοῦ, οὐδὲ ἔσται τῇ διανοίᾳ ἐσκοτισμένος, οὐδὲ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ ἀπηλλοτριωμένος. μάθωμεν τοίνυν τὸν Χριστὸν, 15 καὶ ἀκούσωμεν αὐτὸν καὶ διδαχθῶμεν ἐν αὐτῷ. οὐκ ἀπογνωστέον μέντοιγε καὶ τὸ διδαχθῆναι θείᾳ δυνάμει ὑποβαλλούσῃ τῷ νῷ ἡμῶν κεκαθαρμένον λόγον τὸν περὶ Χριστοῦ τέλειον καὶ ἀληθινόν, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ. ἐδίδαξέ τί τὸ μαθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀκοῦσαι καὶ διδαχθῆναι, εἰπὼν, “καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια 20
 “ἐν τῷ Ἰησοῦ” ἡ γὰρ τῆς ἀληθείας πρωτότυπος οὐσία, ἐν τῷ Ἰησοῦ μόνῳ λέγοντι, “ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια.” τὸ δὲ “ἀποθέσθαι “ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον,” ἀσυνάρτητον ὄν, ὅρα εἰ δυνάμεθα οὕτως ἀποκαταστήσαι· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ 25
 ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ. ἵνα ὁ νοῦς ᾗ ὅτι ὡς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ὑμῖν μαθοῦσι τὸν Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἀκούσασι καὶ ἐν αὐτῷ διδαχθεῖσιν, ἀποθεμένοις τὲ 30
 κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· “παλαιὸν δὲ ἄνθρωπον” ὃν δεῖ ἤδη ἀποθέσθαι, τὸν πεπαλαιωμένον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας λέγεσθαι νομιστέον· οὗτος γὰρ κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης διὰ τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ μηδέποτε 35

ἀφθαρσίας τί ποιεῖν, ἀλλ' ὅλα τὰ τῆς φθορᾶς ἐργάζεσθαι, αἰεὶ φθείρεται. αἱ μὲν οὖν ἐπιθυμίαι τῆς ἀπάτης καὶ ἡ προτέρα ἀναστροφή, ἐνεργοῦσι τὸ φθεῖρεσθαι αὐτόν· καὶ οὐδέπω πάντῃ ἐφθαρται ὅσον ταῦτα ποιεῖ, ἀλλὰ φθείρεται· ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ φθείρει ἀλλ' ἀποκτείνει τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῷ ζῶποι- 5 σαι· “ἐγὼ γάρ,” φησιν, “ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω” καὶ “ὅταν ἀπέκτενεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν.”

Ἔτι ζητήσεις, πῶς ὁ κατὰ τὴν κακίαν πεπαλαιωμένος παλαιὸς ἄνθρωπος λέγεται. καὶ μήποτε ὥσπερ ἀνακαينوῖ καὶ ἀνακτίζει ἡ ἀρετὴ, οὕτως ἡ ἐναντία αὐτῇ κακία παλαιοῦ ὥς καὶ τῆς παλαιό- 10 τητος σημεῖα γίνεσθαι περὶ τὴν ψυχὴν, οἰοεὶ τὰς ρυτίδας, ὥσπερ γίνεται ἐπὶ τῶν γηρασκόντων σωμάτων. διὰ τοῦτο ἔνδοξον αὐτῷ παρίστησι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστὸς, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τί τῶν τοιούτων. ὅσον μὲν γὰρ ἔχει σημεῖα τῆς παλαιότητος, ἔχει καὶ τὴν ρυτίδα· ὅταν δὲ ἀπόθῃται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον 15 ἅπαντα, ἀκμάζει καὶ πᾶσα ρυτίς ἐξαφανίζεται· ἀπάτης δὲ ἐστὶν ἐπιθυμία, ἡ μοχθηρὰ ἐπιθυμία καὶ ἡ φαύλη. “ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ “πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. Εἰ χρὴ ἀνανεοῦσθαι κατὰ τὴν λέξιν ταύ- “την οὔτε ἀπλῶς ἐν τῷ πνεύματι, οὔτε ἐν τῷ νοί, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύ- 20 “ματι τοῦ νοὸς ὑμῶν,” ζητητέον ἰδίᾳ, τίς ὁ νοῦς ἡμῶν, καὶ τί τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· πρόσχες δὲ καὶ τῷ “ψαλῷ τῷ πνεύματι, ψαλῷ δὲ “καὶ τῷ νοί· προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοί.” ἐπιστήσει οὖν εἰ ὥσπερ ἐστὶ πολλὰ πνεύματα, καὶ ἕκαστον τινὶ ὑποκείμεναι, οὕτως ἐστὶν τί πνεῦμα ὑποκειμένον ἡμῶν τῷ νοί· ὅπερ τοῦ νοὸς ἡμῶν ἀποκαθαιρομένου καὶ πᾶσαν ἀποβαλόντος ἀχλὺν, 25 ὑποκειμένον αὐτῷ ἀνανεοῖ ἡμᾶς. εἰ θέλομεν “ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν “ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα,” νοήσωμεν τὸ “μιμηταί “μοῦ γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ· καὶ τὸ “ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· “ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς,” καὶ ἀπαξάπλῶς μορφωθέντα τὸν Χριστὸν ἐν ἡμῖν ὅλον καὶ κατὰ πᾶσαν πρᾶξιν δεῖξομεν.

25 Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

Οἱ μὲν ἀπλούστεροι, πλεον τοῦ ἡθικοῦ οὐδὲν οἰήσονται λέγεσθαι ἐκ τοῦ λεγομένου· ἡμεῖς δὲ ἐναντίον εἶναι πειθόμενοι τῇ

ἀληθεία τὸ ψεῦδος, τὸ ἐναντίον τῇ καθηκόντως λαλουμένῃ ἀληθείᾳ πρὸς μόνον τὸν πλησίον ζητοῦμεν ψεῦδος ἀποθέσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψευδοδοξία· ἔργον δὲ οὐ τυχόν ἐστὶν πρὸς τὸ ἀποθέσθαι ἐκείνο τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ οὕτως ψεῦδος ἀποθέσθαι· καὶ γὰρ δόκιμον δεῖ εἶναι τραπεζίτην καὶ πάντα δοκιμάζειν ἱκανὸν, ἵνα μόνον κατέχωμεν τὸ 5 καλόν, ἀπὸ δὲ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπεχώμεθα· ἐναντίον δὲ τῷ κατὰ τὰς ψευδοδοξίας ψεύδει ἐστὶν ἡ σωτήριος ἀλήθεια· τὸ δὲ “λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ,” εἴληπται ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου.

26 Ὅργιζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε.

10

Ὅτι ἀπὸ τοῦ τετάρτου ψαλμοῦ τοῦτο εἴληπται, δῆλον ἐστίν· δύο δὲ σημαίνεται ἐκ τῆς ὀργίζεσθαι φωνῆς· ἡ τὸ ἀπροαίρετον, ὅπερ τινες ἐκάλεσαν προπάθειαν, ἣτις συμβήσεται καὶ τοῖς τελεί- 15 οῖς ἀπροαίρετόν τι πάσχουσι κατὰ τὰ τοιαῦτα εἰς ὀργὴν προκαλούμενα συμπτώματα· ἕτερον δὲ, ὅταν ἤδη ἡ συγκατάθεσις 15 παραδέχεται τὸ καθήκειν δεῖν τιμωρεῖσθαι τὸν ἡδίκημένον νομιζόμενον· ὅπερ ὡς ἐφ' ἡμῖν τυγχάνον, κελεύει ἀποθέσθαι ὁ Ἀπόστολος ἡμᾶς. τὸ πρότερον οὖν τῶν σημαινομένων δηλοῦται ἐν τῷ “ὀργί- 20 “ζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε,” ἀντὶ τοῦ εἰ καὶ παρεδέξασθέ ποτε τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἀπρακτον καταλείψατε· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἅγιος 20 φησὶν Ἀθανάσιος.

Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυνέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.

Ἐὰν τὸν αἰσθητὸν ἥλιον ἀκούσωμεν λέγεσθαι, ἀμαρτησάμεθα, ὅτι ὀργιζόμεθα καὶ τηροῦμεν τὴν ὀργὴν, τῷ ἡλίῳ δύνοντος· ὅπερ ἄτοπον εἶναι νομίζω. μήποτ' οὖν ὁ ἀληθινὸς ἥλιος ὥσπερ δύσεται 25 ἐπὶ τοὺς πονηροὺς προφήτας κατὰ τὸ εἰρημένον, “δύσεται ὁ 30 “ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας ὑμῶν μεσημβρίας,” οὕτως καὶ δύει ἐπὶ πάντας τοὺς ἀμαρτάνοντας, οὐ χαριζόμενος αὐτοῖς ἔτι ἀμαρ- 30 τάνουσι τὴν ἰδίαν ἀνατολήν. ἐντέλλεται οὖν ἡμῖν ὁ Παῦλος μὴ ποιῆσαι τοιαῦτα κατὰ τὴν ὀργὴν, ὡς ἐπιδύναι ἡμῖν τὸν ἥλιον, καὶ 30 γενέσθαι ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν νύκτα.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, μὴ ἀπερχέσθω εἰς ἀναξίους λάμπας ὁ ἥλιος· εἰ γὰρ ὁ μὲν δεσπότης ἀπὸ πολλῆς

ἀγαθότητος ἔπεμψεν, καὶ ἀφῆκεν σοι τὰ ἁμαρτήματα· σὺ δὲ τῷ πλησίον οὐκ ἀφίης, ὅρα πόσον τὸ κακόν;

27 Μὴ δὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.

Τὸ ἀλλήλους πολεμεῖν, τόπον ἐστὶ δοῦναι τῷ διαβόλῳ· οὐδέποτε γὰρ οὕτως τόπον ἔχει ὁ διάβολος, ὥς ἐν ταῖς ἔχθραις· τὰ 5 μυρία ἐντεῦθεν τίκεται κακά· καὶ καθάπερ ἕως μὲν ᾧσιν ἡρμωμένοι λίθοι καὶ μηδὲν διάκενον ἔχοντες, ἐστήκασιν ἀρραγεῖς· ἐὰν δὲ ῥαγάδα τριχὺς ἐπέχουσιν τόπον συμβῇ γενέσθαι, τοῦτο πάντα καταλύει καὶ ἀπόλλυσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου· ἕως μὲν ἂν ᾤμεν πεπυκνωμένοι, καὶ συνηρμωμένοι, οὐδὲν ὅλως ἐπεισάγει τῶν 10 αὐτοῦ· ἐπειδὰν δὲ μικρὸν ἡμᾶς διαχαυνώσῃ, καθάπερ τις χειμάρρους ἐπεισχέεται· πανταχοῦ γὰρ ἀρχῆς αὐτῷ χρεία μόνης.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ δὲ φησιν, ὅμοιον τοῦτο ἐστὶ, τῷ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ εἰρημένῳ, “ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σε, “τόπον σου μὴ ἀφῆς· ὅτι ἱαμα καταπαύσῃ ἁμαρτίας μεγάλας.” 15 τόπον δὲ δίδομεν τῷ διαβόλῳ ἢ τῷ ἐξουσιάζοντι πνεύματι ἀναβάντι ἐφ’ ἡμᾶς, ὅτε οὐ πεπλήρωται ἡμῶν τὸ ἡγεμονικὸν ἀγίων μαθημάτων ἢ τῆς σωτηρίου πίστεως, καὶ λογισμῶν διαφερόντων καὶ συμβουλευόντων ἡμῖν τὰ ἄριστα· κατὰ γὰρ τὸν [πατέρα Ἰωάννου] Ζαχαρίαν, “ἐπὶ τὰ κλίματα τῆς ψυχῆς ἐπισκηνοῖ ὁ Σατανᾶς,” 20 καὶ αἱ τοιαῖδε συγκαταθέσεις, τοῖς χείροσιν αἱ ῥοπαὶ ἐπὶ τὰς συγκαταθέσεις προκαλοῦνται τὸν διάβολον εἰσελθεῖν ἡμῶν εἰς τὰς ψυχάς· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουδα γοῦν γέγραπται τοῦ προδότου, “πρό- “τέρον μὲν τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα “παραδῷ αὐτὸν Ἰουδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου” μετὰ δὲ ταῦτα 25 ὅτι “μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς.” ὥς εἰσβεβληκότος τοῦ διαβόλου εἰς τὴν καρδίαν Ἰουδα, ἵνα παραδῷ τὸν Κύριον. πρὸς τὸ βληθὲν στὰς ὁ Ἰουδᾶς ἦν, οὐκ ἂν ὕστερον εὐρήκει τόπον εἰς αὐτὸν εἰσελθεῖν ὁ Σατανᾶς P.

28 Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ καὶ κοπι- 30 άτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι.

Ἐπείπερ ἐν ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις ἀναστρεφόμενοι, προ-
 φάσει τοῦ πορισμοῦ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ πολλοὶ τῶν πεπιστευ-
 κέναι νομιζομένων, καὶ δοκῶσι καθαρεύειν ἀπὸ εἰδωλολατρείας καὶ
 πάσης πορνείας, οὐκ εὐκόλως ἀφίστανται τοῦ βλέπειν ἐν τῷ ὠνεῖ-
 σθαι καὶ τιπράσκειν καὶ συμπραγματεῦσθαί τισι, διὰ τοῦτο οὐκ 5
 ὥκνησεν ὡς ἔτι κλεπτόντων καὶ ταῦτα ἐν Ἐφέσῳ τινῶν οἰονεῖ
 ἐλέγξαι, ὡς εἰδὼς τοὺς τοιούτους· τὸν δὲ δίκαιον πορισμὸν δηλοῖ
 αὐτοῦ, τὸ “ ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν·” τῶν μὲν ἀδίκως ποριζόντων,
 οὐ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν ἐργαζομένων· τῶν δὲ μετ’ εὐλα-
 βείας περιποιούντων αὐτοῖς τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀγαθόν 10
 ἐργαζομένων.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πῦ οἱ καθαροὶ
 οἱ λεγόμενοι, οἱ παντὸς ρύπου γέμοντες, καὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ὀνομά-
 ζειν τολμῶντες; ἔτι γάρ ἐστιν ἀπολύσασθαι τὸ ἔγκλημα· οὐ τὸ
 στήναι μόνον τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθόν τι ἐργά- 15
 σασθαι· ὁρᾶτε πῶς ἀπολύεσθαι τὰ ἁμαρτήματα χρή; ἔκλειψαν;
 τοῦτο ἐστὶ τὸ ἁμάρτημα· οὐκ ἔκλειψαν; τοῦτο οὐκ ἐστὶ τὸ ἁμάρ-
 τημα λῦσαι· ἀλλὰ πῶς; ἐκοπίασαν καὶ ἑτέροις μετέδωκαν, οὕτως
 ἔλυσαν τὰ ἁμαρτήματα· οὐχ ἀπλῶς ἡμᾶς ἐργάζεσθαι βούλεται,
 ἀλλ’ ὥστε κοπιᾶν· ὥστε καὶ ἑτέροις μεταδιδόναι. 20

29 Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπο-
 ρεύεσθω.

Τί ἐστὶ σαπρός; ὃν φησι καὶ ἀργόν· καταλαλία, αἰσχρολογία,
 εὐτραπέλία, μωρολογία· ὁρᾷς πῶς τὰς ρίζας ἐκκόπτει τῆς ὀργῆς,
 τὸ ψεῦδος, τὴν κλοπὴν, τὴν ἄκαιρον διάλεξιν· τὸ δὲ “ μηκέτι 25
 “ κλεπτέτω,” οὐκ ἐκείνοις συγγινώσκων τοιοῦτό φησιν, ὅσον τοὺς
 ἡδικημένους πράους καθιστῶν, καὶ τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ παθεῖν
 ἀρκεῖσθαι παραινῶν· οὐ γὰρ πραγμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων
 τίνομεν δίκας.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ἀγαθὸς λόγος ἐστὶ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς 30
 χρείας, διδοὺς “ χάριν τοῖς ἀκούουσιν,” ὁ διδασκαλικὸς, καὶ ἐπ’
 ἀρέτην μὲν προτρεπτικὸς, κακίας δὲ ἀποστερητικὸς· “ σαπρὸς”
 δὲ, ὁ συναύξων τὴν κακίαν καὶ ἐρεθίζων ἐπὶ τὰ χεῖρονα.

30 Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.

Ἐπερ ἡ λύπη πάθος ἐστὶ, καὶ καλῶς ἀποδίδεται περὶ αὐτῆς, ὅτι ἐστι δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας ἐφ' ᾧ καθήκει συστέλλεσθαι· οὔτε δὲ δοξάζει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε ἵνα δοθῇ δοξάζειν, 5 δοξάζει τὸ κακὸν αὐτῷ παρεῖναι, οὐ λυπῆσεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. μήποτ' οὖν τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν τάδε πράττοντες, λυποῦμεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ Κύριος δὲ φησιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· “καὶ “ἐν πᾶσι τούτοις ἐλύπησέ με τάδε πολλάκις ἡμῖν εἰρημένα.” ἂ περὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ, ὕπνου τὲ καὶ τῶν ἀνθρωποπαθῶν φωνῶν 10 χρήσιμα. καὶ εἰς τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ “μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα “τὸ Ἅγιον τοῦ Θεοῦ.” ἐσφραγίσθημεν δὲ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα τὸν τύπον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δεξάμενοι, ἀμερίστου μείναντος τοῦ σφραγίσαντος, τοὺς τύπους λάβοντες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἅγιοι γενώμεθα, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καθέκαστον 15 ἡμῶν τὸ ἐν ἡμῖν ἅγιον γένηται· οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ. τῷ Πνεύματι μὲν οὖν τῷ Ἁγίῳ ὁ σφραγιζόμενος σφραγίζεται, ὁ δὲ Θεός ἐστιν ὁ σφραγίζων. σφραγίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι πᾶς ὁ ἐκ τοῦ πιστεύειν τῷ Θεῷ σφραγίσας ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ Θεός· καὶ σφραγίζεται, ἵνα τηρήσας τὴν σφρα- 20 γίδα καὶ δεῖξας αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ ἀπολυτρώσεως ἄθραυστον, τοῖς ἀπολυτρουμένοις συναριθμηθῇ.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· τοῦτο λέγει, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας, φησὶν, ἐν Ἐπιστολῇ· “ὁ γὰρ “ἀθετῶν, οὐκ ἀνθρώπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν” οὕτω καὶ ἐνταῦθα· 25 ἂν εἴπῃς ὑβριστικὸν ῥῆμα· ἂν πλῆξῃς τὸν ἀδελφόν, οὐκ ἐκεῖνον ἐπλῆξας, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐλύπησας· εἴτα καὶ ἡ προσθήκη τῆς εὐεργεσίας, ἵνα μείζων γένηται ἡ κατηγορία· “καὶ μὴ λυπῇτε “τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν,” φησιν, “ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν “ἀπολυτρώσεως.” τοῦτο ἡμᾶς ἔδειξεν ἀγέλην βασιλικήν, τοῦτο 30 ἡμᾶς πάντων τῶν πρώτων ἀπέστησε· τοῦτο οὐκ ἀφῆκεν ὑποκεῖσθαι μετὰ τῶν ὑπευθύνων τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ αὐτὸ λυπεῖς; ὁρᾷς πῶς ἐκεῖ μὲν φοβερῶς, “ὁ γὰρ ἀθετῶν,” φησὶν, οὐκ “ἀν- “θρώπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν” ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτικῶς καὶ

δυσωπητικῶς, “ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,” φησὶν, “ ἐν ᾧ
 “ ἐσφραγίσθητε;” ἡ σφραγὶς αὕτη ἐπὶ τοῦ στόματος κείσθω· μὴ
 ἀνέλῃς τὰ σήμαντρα. στόμα πνευματικὸν οὐδὲν τοιοῦτον φθέγγε- 5
 ται ἀνάξιον τοῦ χαρίσματος. ὁ Θεὸς δὲ τῆς εἰρήνης, φυλάξει
 ἡμῶν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ τειχίσει ἀσφαλεῖ τει- 5
 χίῳ, τῷ αὐτοῦ φόβῳ· ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ’ οὗ
 τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Τριάς μονάς, ἐλέησον. τόμος β’.

ΤΟΜΟΣ Γ.

10

Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ
 31 βλασφημία ἀρθήτω ἀφ’ ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, γενικὸν μὲν τινὲς πάθος ᾤθησαν εἶναι τὴν
 ὀργήν, καὶ αὐτὴν τάξαντες ὑπὸ γένος τὴν ἐπιθυμίαν. καὶ ὅρον γε
 ἀποδεδώκασιν τῆς ὀργῆς τοιοῦτον. ὀργὴ ἐστὶν ἐπιθυμία πονηρίας 15
 τοῦ δοκοῦντος οὐ προσηκόντως ἡδικηκέναι. εἶδη δὲ πολλὰ τῆς
 ὀργῆς ἀναγράφαντες, συγκατατάττουσιν αὐτοῖς, τὴν πικρίαν μὲν
 εἶναι ὀργὴν δυσπαράδεκτον, ἢ παραχρῆμα ἐκρηγνυμένην. εἰληφθαι
 δέ φασιν τὸ δυσπαράδεκτον κατὰ τὸ μὴ ῥάδιον αὐτὴν εἶναι
 τοῖς ἐκτὸς προσδέχεσθαι· θυμὸν δὲ ὀργὴν ἐναρχομένην. ἔοικε δὲ ἡ 20
 γραφὴ σφόδρα πολλαχοῦ διαφορὰν εἶδέναι θυμοῦ καὶ ὀργῆς,
 ὥσπερ καὶ ἐν τῷ “ Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με” οὐχ
 ὁμοίως δὲ ὀριοῦμεθα τὸν ἐλέγχοντα θυμὸν Θεοῦ, καὶ τὸν θυμὸν δια-
 ρθῆναι ἀφ’ ὑμῶν· οὐδὲ τὴν παιδεύουσαν ὀργὴν Κυρίου, καὶ τὴν
 ἡμετέραν τροπικώτερον εἶρηται· τὰ δὲ περὶ ἡμῶν ὀνομαζόμενα 25
 ὁμολογουμένως πάθη ἐστὶ καὶ ἁμαρτήματα. κεῖται δὲ τὸ ὄνομα
 τῆς πικρίας καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ, “ καὶ ἡ πικρία γάρ σου,” φησὶν,
 ἀνέβη πρὸς με.” οἶμαι οὖν πικρίαν μὲν νῦν λέγεσθαι παρὰ τῷ
 Ἀποστόλῳ, καθὸ λέγομεν τινὰς πικροὺς ἐναντίους τοῖς γλυκέσι·
 καὶ ἡ συνήθεια γὰρ γλυκεῖς ἀνθρώπους οἶδε καὶ πικρούς. θυμὸν 30
 δὲ τὴν ἐναρχομένην ἐπὶ τινι γενέσθαι ὀργὴν ἐν τῇ ψυχῇ. ὀργὴν δὲ

τάχα οὐ τὸ γένος τούτων καὶ ἐτέρων παραπλησίων, ἀλλὰ τὴν ἤδη ἑτοίμην καὶ ἐνεργητικὴν πρὸς τὴν τιμωρίαν τοῦ ἡδίκηκέναι νομιζομένου. καὶ ὡς ἐπίπαν παρακολουθεῖ τοῖς πάθεσι τούτοις ἡ κραυγὴ, κεκραγόντων τῶν πικραινομένων καὶ θυμουμένων καὶ ὀργιζομένων, καὶ θορυβωδέστερον λαλούντων, καὶ προφερομένων λόγους 5 καὶ πικρίας καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς. διὸ πρὸς τοῖς προτέροις κεκραυγητέον ⁹, ἀσκητέον ἀρθῆναι ἀφ' ἡμῶν, ἣν προσφέρονται ἀπὸ παθῶν ὀργιζόμενοι πολλάκις, οἱ κατὰ τοῦ θείου τολμῶντες ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὀργῆς λαλεῖν, ὅταν πᾶσα ἡ κατηγορία περὶ οὗτινος οὖν λαμβάνηται αὐθις ἐν τῇ βλασφημίᾳ. βλασφημεῖν γὰρ λέγονται οἱ 10 κακῶς λέγοντες ἐκείνους, οὓς λέγουσι κακῶς, ἀκολούθως τοῖς περὶ πικρίας καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ κραυγῆς.

Λέγεται δεῖν ἀποτίθεσθαι καὶ τὴν βλασφημίαν· εἰ μέντοι γε καὶ τὴν βλασφημίαν τάσσοιμεν ἐπὶ πάσης φωνῆς τῆς κακῶς τὸ θεῖον λεγούσης, οὐ μόνον ἐκ λύπης καὶ ὀργῆς κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς δυ- 15 σαρεστήσεως δυσφημούντων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατὰ ἄγνοιαν τοῦ περὶ ἀληθείας λόγου, ὡς δῆλον ἐκ τῶν παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις δογμάτων. βλασφημεῖ δὲ καὶ ὁ τὸν ἀληθῆ λόγον ψευδῇ ἀποφαινόμενος εἶναι, ἢ τὸν ψευδῇ ἀληθῆ, καὶ μάλιστα περὶ Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων. τίς οὖν οὕτως δόκιμος τραπεζίτης, ὡς 20 εἰδέναι πάντα δοκιμάζειν, καὶ τὸ μὲν καλὸν κατέχειν, ἀπὸ δὲ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθαι; ἐπεὶ δὲ τινες οἴονται εὐλόγως ποτὲ γίνεσθαι ὀργὴν, μὴ καλῶς προστιθέντες τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ “εἰκῇ” κατὰ τὸ ρητὸν, “ὅς ἀν ὀργισθῇ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔννοχος “ἔσται τῇ κρίσει” ἀνέγνωσαν γάρ τινες, “ὅς ἐὰν ὀργισθῇ τῷ 25 “ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ,” δυσωπήσωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ προκειμένου ρητοῦ, λέγοντες, “πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργή, καὶ κραυγὴ, “καὶ βλασφημία ἀρθῇτω ὑφ' ὑμῶν” σαφῶς γὰρ ἐνθάδε ἡ πᾶσα φωνὴ κατὰ κοινοῦ ἐπὶ πάντων εἴρηται, ὡς μηδεμιᾶς πικρίας συγχωρουμένης, μηδὲ θυμοῦ τινος ἐπιτρεπομένου, μηδὲ ὀργῆς τινος 30 εὐλόγως συνερχομένης. καὶ ἐν τριακοσῶ ἑκτῷ ψαλμῷ, ὡς πάσης ὀργῆς ἁμαρτίας οὔσης, ὁμοίως δὲ καὶ θυμοῦ, λέγεται, “παῦσαι “ἀπὸ ὀργῆς καὶ ἐγκατάλειπε θυμόν.” οὐκοῦν οὐκ ἔστι ποτὲ εὐλόγως ὀργισθῆναί τι, καὶ οὐ μόνον γε πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα

⁹ Forsan rep. καὶ κραυγῇν.

θυμόν, καὶ πᾶσαν ὀργήν, καὶ πᾶσαν βλασφημίαν φιλοπονητέον ἀρθῆναι ἀφ' ἡμῶν, ἀλλὰ ταῦτα σὺν πάσῃ τῇ κακίᾳ. κακίαν δὲ ἐκλαμβάνομεν, ἢ τὴν ἐναντίαν ἔξιν τῇ ἀρχῇ, ἢ τὴν πονηρίαν.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πικρίαν εἶναι τὴν ὑπουλον καὶ δολερὰν κατάστασιν, ὡς ἐπὶ τῶν κυνῶν τῶν 5 ὑλακτούντων, ἀλλὰ καὶ περισαινόντων καὶ λαθραίως δακνόντων.

32 Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὖσπλαγχοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, ἡμεῖς μὲν τὸ ἐναντίον τῷ πικρῷ γλυκὺ ὠνο- 10 μάσαμεν. ἔοικε δὲ ὁ Παῦλος τὴν ἐναντίαν τάξιν τῇ πικρίᾳ χρηστότητα νῦν λέγειν μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν βρωμάτων· οὕτως οὖν δυνάμεθα νοεῖν τὸ “ γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ,” ἀντὶ τοῦ εὐπρόσιτοί τινες καὶ κατὰ τὸ ἥθος γλυκεῖς τε καὶ προσηνεῖς. τοῦτο δὲ γίνεται εἰς τὸ ὠμόν καὶ ἀνηλεές καὶ ἀσυμπαθές πρὸς τὸν 15 πλησίον ἀποθέμενοι, εὖσπλαγχοι πρὸς πάντας γινόμεθα· διὰ τούτων οὐ μόνον τοῖς πέλας, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς τὰ μέγιστα χαριζόμενοι· ἑαυτοῖς ἐτέρου ὄντος, παρὰ τὸ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, ἐπεὶ περ ὅσα ἂν ἐν τῷ εὐεργετεῖν ποιῶμεν ἐτέρους καλῶς, ταῦτα καὶ διὰ τὸ τέλος καὶ διὰ τὸ συσσωμούς ἡμᾶς εἶναι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς 20 ἀναφέρεται, ἢ περ εἰς οὓς δοκοῦμεν εὖ πεποιηκέναι. ταῦτα δὲ ἑαυτοῖς χαριζόμεθα, ὅσα καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο, οἷον εἰ παραδεχόμενοι αὐτὰ καὶ τηροῦντες· καὶ μιμούμενοι τὸν χαρισάμενον, καὶ τὸν τρόπον τοῦ χαρίζεσθαι αὐτόν.

Ἄλλος δὲ τις, μηδὲν ἡγούμενος διαφέρειν τὸ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς 25 τοῦ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, ἰσοδυναμοῦν οἰήσεται λέγεσθαι τὸ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, μάλιστα διὰ τὸ “ καθὼς ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ “ ἐχαρίσατο ἡμῖν,” καὶ ἐνέγκει ταῦτα, ἐπὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, λέγων, δεῖν ἡμᾶς ἀφίεναι τοῖς εἰς ἡμᾶς ἀμαρτάνουσιν, ὡς καὶ ἡμῖν ἀφῆκε τὰ ἀμαρτήματα ὁ Θεός. πῶς δὲ ὁ Θεὸς ἐν 30 Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν τὰ ἀμαρτήματα; ἢ ὅτι ἐν Χριστῷ ὡς ὁ Πατὴρ ἀφῆκεν ἡμῖν τὰ παραπτώματα· ἐν Χριστῷ δὲ ἐχαρίσατο ἡμῖν καὶ τὰ ἀγαθὰ· εἰ γε ἐν Χριστῷ σοφία ἐστίν, ἣν ἐχαρίσατο ἡμῖν, καὶ ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη.

(ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησί, καὶ τοῦτο μέγα ἔχει αἰνίγμα, οὐχ ἀπλῶς ἀκινδύνως ἐχαρίσατο, φησὶν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ κινδύνου τοῦ Υἱοῦ. ἵνα σοὶ συγγνῶ, τὸν Υἱὸν ἔθυσε. σὺ δὲ πολλάκις τὸ ἀδάπανον καὶ ἀκίνδυνον ὀρῶν, τὴν συγχώρησιν οὐ ποιῇ.

Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὥς τέκνα ἀγαπητά·⁵
¹ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν
² ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ, εἰς
 ὁσμὴν εὐωδίας.

Ἵνα μὴ νομίσης ἀνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἄκουσον τί φησιν, ὅτι ἑαυτὸν παρέδωκεν. ὡς ὁ δεσπότης σε ἠγάπησεν, ἀγάπησον σὺ¹⁰ τὸν φίλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως δυνήσῃ, πλὴν ἀλλ' ὡς δύνασαι. ἰδοὺ καὶ ἄλλη παράκλησις εὐγενεστέρα, “ὡς τέκνα ἀγαπητά,” φησί· καὶ ἄλλην ἔχετε ἀγάπην τοῦ μιμεῖσθαι αὐτὸν, οὐ τὸ παθεῖν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τέκνα καλεῖσθαι, καὶ ἀγαπητά. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες τοὺς πατέρας μιμοῦνται, ἀλλὰ τὰ ἀγαπητά,” διὰ¹⁵ τοῦτο φησιν, “ὡς τέκνα ἀγαπητά” καὶ “περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ.” ἰδοὺ πάντων ἡ ὑπόθεσις ταύτης οὔσης οὐκ ὀργή, οὐ θυμὸς, οὐ κραυγὴ, οὐ βλασφημία, ἀλλὰ πάντα ἀνήρηται. διὸ ὕστερον τὸ κεφάλαιον τίθησι· διὰ ταύτης ἐσώθης, διὰ ταύτης Υἱὸς γέγονας, “καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς,” σὺ τῶν φίλων φείδῃ,²⁰ ἐκεῖνος τῶν ἐχθρῶν. οὐκοῦν πολλῶ μείζον τὸ παρὰ τοῦ δεσπότου γενόμενον; τὸ γὰρ καθὼς ποῦ σώζεται, ἢ δηλονότι ἐὰν τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἡμεῖς εὖ ποιῶμεν. “καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν προσφορὰν “καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας.” ὁρᾷς τὸ ὑπὲρ ἐχθρῶν παθεῖν, ὅτι ὁσμὴ εὐωδίας ἐστὶ, θυσία εὐπρόσδεκτος; καὶ ἀποθά-²⁵ νης, τότε ἔσῃ θυσία. τοῦτο μιμήσασθαι ἐστὶ τὸν Θεόν.

Πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα ἢ πλεονεξία μηδὲ³ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἀγίοις· καὶ αἰσχρο-
⁴ της, καὶ μαρολογία, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία.

Μὴ εἴπῃς ἀστεῖα, μὴ αἰσχροῦ, μηδὲ πράξης, καὶ κατέσβεσας³⁰ τὴν φλόγα· “μηδὲ ὀνομαζέσθω παρ' ὑμῖν,” φησί· τουτέστι, μηδαμοῦ μηδὲ φαινέσθω· οἱ γὰρ λόγοι τῶν πραγμάτων εἰσὶν ὁδοί. εἶτα ἵνα μὴ δόξη φορτικός τις εἶναι καὶ βαρὺς, καὶ εὐτραπελίαν ἐκκόπτων, ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν, εἰπὼν τὰ μὴ ἀνήκοντα· ταῦτα

οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, φησὶν, “ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία.” τί ὠφελεῖ τὸ ἀστεῖον εἰπεῖν; γέλωτα ἐκίνησας μόνον· μηδεὶς ἔστω λόγος ἀργός· οὐ διαχύσεως ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ πένθους. ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ τὰ σὰ κακὰ, σὺ δὲ γελᾷς;

᾽ΩΡΙΓΕΝΗΣ δὲ φησιν, ἡ μὲν πρὸς πόρνην κοινωνία, κατὰ τὸ 5 ἔθος τῆς γραφῆς πορνεία ὀνομάζεται· πᾶσα δὲ ἡ κατὰ τὸν τόπον τῶν σαρκικῶν γαργαλισμῶν ἁμαρτία, οὐ μόνον κατὰ τὰς μοιχείας καὶ παιδοφθορίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπενόησεν ἡ ἀνθρωπίνη ἀκολασία, ἐν διαφόροις καὶ παντοδαπαῖς παρατριβαῖς, ἀκαθαρσία γενικῶς ὠνόμασται. τὴν πλεονεξίαν δὲ ἥτοι ἀπλού- 10 στερον ἐκδεικτέον, ἢ ὡς ἐν ἄλλοις παρεστήσαμεν τὴν μοιχείαν· ὅτε καὶ ἐχρησάμεθα τῷ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἕκαστον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. πᾶσαν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν δεῖ φυλάσσειν, ἐπεὶ τοῦτο πρέπει ἁγίοις· αἰσχροτήτης δὲ τίς ἐστι, καθ' ἕκαστον εἶδος ἀκολασίας· καὶ ὁμοίως γε αἰσχροτήτης ἐστὶ 15 καὶ ἀκαθαρσία· ἐμφαίνει γὰρ καὶ τὸ ἀκαθαρτον καὶ τὸ αἰσχρὸν ἐκάστη πρᾶξις ἡ κατὰ τὸν τόπον τῆς εἰς τὸ ἀποκρίνειν ἐνεργείας· ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν λεκτέον, οὐκ ἐπὶ τοῦ γάμου. Ἰδῶμεν δὲ τίς καὶ ἡ μωρολογία, ἣν καὶ αὐτὴν οὐδὲ ὀνομάζεσθαι χρὴ ἐν τοῖς ἁγίοις. καὶ ὁ μὲν οὖν τις φήσει ἀπλούστερον 20 τὴν λέξιν ἐξειληφώς, μωρολογίαν εἶναι τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ τῶν μωρολόγων καὶ γελωτοποιῶν· ὅρα δὲ μὴ μωρολογεῖν λεκτέον, καὶ τοὺς ὁτιδήποτε σοφίας καὶ συνέσεως ἡλλοτριωμένον πάντας, καὶ μωρὸν ἐν τοῖς δογματιζομένοις ὑπ' αὐτῶν. δόξει δὲ συνάδειν τῷ ἀπλούστερον ἐκδέξασθαι τὴν μωρολογίαν, ἡ ἐπιφερομένη αὐτῇ 25 εὐτραπελία, ἣντινα ἰδιωτῶν συνήθεια τάσσει, ἀπὸ τῶν οὐ μόνον ἀπὸ μωρολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀφ' οἵασδήποτε αἰτίας γέλωτα κινούντων. οὐκ ἀνῆκε δὲ τοῖς ἁγίοις οὐδὲ αὕτη, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἐν πᾶσι πρὸς Θεὸν εὐχαριστία. ἢ γ' οὖν εὐχαριστία, καθ' ἣν εὐχαρίστους καὶ χαρίεντας τινὰς φαμέν. μωρολόγον μὲν οὖν καὶ εὐτράπελον 30 οὐ δεῖ εἶναι, εὐχάριστον δὲ καὶ χαρίεντα· καὶ ἐπεὶ ἀσύνηθές ἐστι τὸ εἰπεῖν, “ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία” τάχα ἀντὶ τούτου ἐχρήσατο τῇ ἐπ' ἄλλου κειμένη λέξει, καὶ εἶπεν, “ἀλλὰ μᾶλλον εὐχα- “ριστία” καὶ μὴ ποτε ἔθος ἐστὶ τῷ ὀνόματι τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ εὐχαρίστου τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων χρῆσθαι, ἀντὶ τῆς εὐχα- 35

ριστίας καὶ εὐχαρίτου· τοιοῦτο δὲ ἐνομίσαμεν εἶναι καὶ τὸ ἐν Παροιμίαις οὕτως εἰρημένον, “ γυνὴ εὐχάριστος ἐγείρει ἀνδρὶ “ δόξαν,” ἀντὶ τοῦ εὐχάρितος γυνὴ· ὀνομάζεσθαι δὲ ἂν ἐδόξαμεν τὸ “ γυνὴ εὐχάριστος” ἀντὶ τοῦ εὐχάρितος ἐκλαμβάνοντες, εἰ μὴ αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις συνῆδον ταύτῃ τῇ ἐκδοχῇ. ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας 5 οὕτως ἡρμήνευσε· “ γυνὴ χάριτος ἀντέχεται δόξης.” Θεοδοτίων δὲ καὶ Σύμμαχος, “ γυνὴ χάριτος ἀνθέξεται δόξης.”

5 Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. 10

Παρατηρητέον ὅτι ἐξ ἀπαγορεύσας ἁμαρτήματα, πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ πλεονεξίαν, καὶ αἰσχροτήτα, καὶ μωρολογίαν, καὶ εὐτραπeliάν, οὐ κατὰ τὰ ἐξ ἐπιφέρει, ὥστε τὸν ἐνεχόμενον τινὲς αὐτῶν μὴ ἔχειν κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τρία, λέγω δὲ πορνείαν, καὶ ἀκαθαρσίαν 15 πᾶσαν, καὶ πλεονεξίαν. εἰ γὰρ μὴ εἶχον κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ ὁ μωρολογία καὶ εὐτραπeliά ἐνοχος, ὡμότερον ἂν τινι ἐφαίνετο τὸ κατὰ τὴν κρίσιν ἐπὶ μηδεὶ συγγινώσκουσιν τῇ ἀσθενεῖ ἡμῶν φύσει. ἄλλως μὲν γὰρ οὐδὲ ταῦτα ἀνῆκε, πλὴν οὐχ ὥστε πραττομένων αὐτῶν ἐκπίπτειν τινὰ τῆς 20 κληρονομίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ· λείπει καὶ περὶ τῆς αἰσχροτήτος ἐπιστῆσαι δόξαις ἂν εὐλογον εἶναι τὸ λέγεσθαι, πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ἢ αἰσχροὺς οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ· ἀλλὰ μήποτε ἢ αἰσχροτῆς ἐστιν ἐν τῷ κατὰ τὸ κρυπτὸν μόνον παθητικῶς μεμολυσμένῳ, ἢ 25 καὶ πυρωθεὶς τίς ἀνέστειλε τὴν ἐπὶ τὴν πορνείαν, ἢ τὴν ἐπὶ τὴν ἀκαθαρσίαν ὁρμήν· καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲ, τὰ μὲν κωλύοντα κληρονομίαν ἔχειν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, κατ' ἰδίαν ὀνομάσας φησὶ, “ μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν.” Εἴτα ἐν ἰδίᾳ χώρα διηρημένῃ ἀπὸ τῶν προτέρων ἐπήνεγκε τὴν αἰσχροτήτα καὶ 30 μωρολογίαν καὶ εὐτραπeliάν. ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὑπενοήσαμεν τὴν πλεονεξίαν τετάχθαι ἐπὶ τῆς μοιχείας, ζητοῦμεν ἐκ τοῦ “ ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης” πότερον ἀνατρέπεται ἐκεῖνη ἢ ἐκδοχὴ, ἢ ἔτι δύναται χώραν ἔχειν. εὐρομεν δὴ πολ-

λαχοῦ τῶν προφητῶν τὴν εἰδωλολατρίαν πορνείαν ὠνομασμένην, ἐν τῷ “ἐπόρνεον ὀπίσω τῶν εἰδώλων αὐτῶν.” δύναται δέ τις καὶ τὴν πορνείαν τάξαι ἐπὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ἐκ τοῦ λέγειν, “πνεύ-
“ματι πορνείας ἐπλανήθησαν.” ἐὰν δὲ πλεονέκτης ᾖ, ὁ ὅθεν μὴ δεῖ περιποιῶν ἑαυτῷ ἀργύριον, εἰδωλολατρία λέγεται ἢ πλεονεξία, 5 οἰονεὶ λατρευόντων τοῖς ἐγγεγραμμένοις εἰδώλοις ἐν τοῖς ἀργυρίοις· καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐντετυπωμένα εἰδῶλα, οἷμαι δέ που καὶ τὴν φιλαργυρίαν εἰδωλολατρίαν ὠνομαῖσθαι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησι, ἦσαν, ὡς ἔοικε, τινὲς καὶ παρὰ τοῖς Ἐφεσίοις, οἱ τὰς χεῖρας ἐκλύοντες τοῦ λαοῦ, 10 καὶ τὸ παρὰ Ἐζεκιὴλ εἰρημένον εἰς ἔργον ἄγοντες, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν ποιοῦντες, “οἱ δρακὸς κριθῶν ἐκφauλίζοντες “τὸν Θεὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,” καὶ λέγοντες, ὑπερβολῆς ἔχου-
σθαι τὸ ῥῆμα· ὅταν εἴπωμεν ὅτι ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφὸν εἰς γέενναν ἀπέρχεται, καὶ ὅτι ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστὶ, 15 καὶ πάσας οὕτω τὰς ἐντολὰς ἐκφauλίζοντες· τούτους αἰνιττόμενος ὁ Ἀπόστολος φησί, “τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος “ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει
“κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.” εἴτα ἐπάγει, “μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις” κενοὶ εἰσιν οὗτοι 20 οἱ λόγοι. “Οἱ πρόσχαιρον ἔχοντες χάριν,” καὶ οὐδαμῶς ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύμενοι· ἀπάτη γὰρ τὸ πνεῦμα ἐστί.

6 Διὰ τοῦτο ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Διὰ τὴν πορνείαν φησί, διὰ τὴν πλεονεξίαν, διὰ τὴν ἀκαθαρ- 25 σίαν, ἢ καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ ἐστὶν ἀπατεῶνος. υἱοὺς ἀπειθείας, τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καλεῖ.

7 Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.

Ὅρα πῶς συνετῶς προέτρεψεν· πρῶτον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι 30 ἀγαπᾷτε ἀλλήλους καὶ μηδένα ἀδικεῖτε προτρέπει· πάλιν ἀπὸ τῆς κολάσεως καὶ τῆς γεέννης· “ἦτε γάρ ποτε σκότος,” φησί· “νῦν δὲ “φῶς ἐν Κυρίῳ.” ὅπερ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, “τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ’ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;” καὶ

ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας κακίας· τουτέστιν, ἐννοήσατε τί ἦτε ποτε ὑμεῖς, καὶ τί γέγονατε· μὴ πάλιν δρομεῖτε πρὸς τὴν προτέραν κακίαν· μὴ δὲ ἐνυβρίζετε τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν· ἦτε ποτὲ σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ· οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοῦτο ὑμῖν ὑπῆρξε· τουτέστιν, 5 καὶ ὑμεῖς τῶν αὐτῶν ἄξιοι ἦτε ποτὲ, ἀλλ' οὐκέτι.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τοῦ ζῆν ἐπαξίως τοῦ ἁγιασμοῦ, ἔργοις τὴν κακίαν ἐλέγχοντας, οὐ λόγοις, πνεύματι πληρουμένους διὰ ψαλμῶν, μὴ οἶνω.

Ὡς τέκνα τοίνυν φωτὸς περιπατεῖτε.

10

Τί δέ ἐστι “ τέκνα φωτός;” τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος φησὶν· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγαθωσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ.

10 Δοκιμάζοντες, τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

“ Ἐν πάσῃ,” φησὶν, “ ἀγαθωσύνῃ” τοῦτο πρὸς τοὺς ὀργίζο- 15 μένους, πρὸς τοὺς πικρούς· καὶ “ δικαιοσύνη” πρὸς τοὺς πλεονεκτοῦντας· καὶ “ ἀληθεία,” πρὸς τὴν ψευδῇ ἡδονῇ· οὐκ ἐκεῖνα ἃ εἶπον φησὶν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία· ἐν πᾶσι, τουτέστιν, καρπὸν φέρειν πνευματικόν· “ δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.” ἄρα παιδικῆς ἐκεῖνα διανοίας καὶ ἀτελοῦς.

20

Ὡριγένης φησὶ, κενοὺς ἔοικε φάσκειν λόγους, τοὺς διὰ τινος πιθανότητος ἀνατρέπειν θέλοντας τὸν περὶ τῶν προσαγομένων τοῖς κακῶς βεβιωκόσι κολάσεων λόγον· ἀπάτης γ' οὖν φησιν εἶναι τοὺς τοιούτους λόγους καὶ κενοὺς, τῷ πάντως ἔρχεσθαι τὴν λεγομένην ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ἀπειθείας δὲ υἱοὺς 25 ὀνομάζει τοὺς ἀπειθεῖς· οἶονεὶ τῆς κατὰ τὴν ἀπειθειαν κακίας μητρὸς γινομένης καὶ γεννώσης αὐτοὺς, ἔχοντας οἶονεὶ τὸν τῆς μητρὸς χαρακτῆρα· οὕτως καὶ υἱοὺς καὶ τέκνα πορνείας, καὶ υἱοὺς θανάτου, καὶ υἱοὺς γεέννης, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσιά ἐστι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν εὐρεῖν.

30

Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.

Τηρήσεις τὴν μέτοχος καὶ συμμέτοχος φωνήν· μήποτε ὁ μὲν

μέτοχος, ἐπὶ κρείττονος εἴρηται· ὁ δὲ συμμέτοχος, ἐπὶ χειρόνος οἶον, “διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ “ τοὺς μετόχους σου.” καὶ “ μέτοχοι γὰρ Χριστοῦ γεγόναμεν, “ ἕανπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν “ κατὰσχωμεν.” οὐ μέμνημαι δὲ ἀλλαχοῦ παρὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν 5 λέξιν τὸν συμμέτοχον εἰρῆσθαι· πλὴν φανερόν ἐνταῦθα ὅτι ἐπὶ χειρόνων ἐστὶν ὁ συμμέτοχος.

Ἦτε γάρ ποτε σκότος· νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.

Εἰ δυνατόν τὸν πῦρ σκότος μεταβαλὼν γενέσθαι φῶς, οὐκ εἰσὶν ἀπολλύμεναι φύσεις. ὥσπερ δὲ οἱ δίκαιοι φῶς εἰσὶ τοῦ 10 κόσμου, οὕτως οἱ ἀσεβεῖς σκότος ἂν εἶναι λέγοντο· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι φῶς ὄντες, ἐν φωτὶ ὄψονται φῶς· οἱ δὲ ἄδικοι σκότος τυγχάνοντες, λαός εἰσι καθημένος ἐν σκότει, μηδὲν βλέποντες. ἀπὸ δὲ τῶν καρπῶν, ἐπιγινώσκοντες τοὺς ὄντας φῶς ἢ σκότος· πᾶς μὲν γὰρ ὁ φαῦλα πράσπων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ μὴ 15 ἐρχόμενος πρὸς τὸ φῶς, σκότος ἐστὶ καὶ υἱὸς σκότους καὶ νυκτός· ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἐρχόμενος πρὸς τὸ φῶς, φῶς ἐστὶ, καὶ υἱὸς φωτός καὶ ἡμέρας. πρὸς τούτοις ἐπιστήσεις, εἰ μὴ ὡς ὄντων τινῶν φώτων, ἀλλ’ οὐκ ἐν Κυρίῳ, λέγεται περὶ τῶν δικαίων τὸ “ νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ” καὶ μάλιστα γε τοῖς πεφωτισμένοις ἐν 20 φωτὶ γνώσεως Ἐφεσίοις ἔπρεπε λέγεσθαι τὸ “ νῦν δὲ φῶς ἐν “ Κυρίῳ” “ ὡς τέκνα φωτός περιπατεῖτε.” εἶπερ “ ὁ Θεὸς φῶς “ ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία,” τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τέκνα ἐστὶ φωτός· “ ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ φωτός, ἐν πάσῃ “ ἀγαθῶσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ.” πρὸς τοὺς διαχωρί- 25 ζοντας τὸν δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οἰομένους τὸν μὲν δημιουργὸν εἶναι δίκαιον· ὃν δὲ οἶονται ὑπὲρ αὐτὸν ἀγαθὸν Θεόν, χρήσιμα τὰ ῥητά. ἐπεὶπερ ὁ τοῦ φωτός καρπός, καὶ ἐν ἀγαθῶσύνῃ ἐστὶ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν ἀληθείᾳ· ὅπου οὖν ἀγαθῶσύνῃ, ἐκεῖ δικαιοσύνῃ καὶ ὅπου ἀλήθεια, ἐκεῖ δικαιοσύνῃ· παρὰ δὲ τῷ 30 ἀγαθῷ πατρὶ, ἀγαθῶσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ· παρ’ αὐτῷ ἄρα καὶ οὐ παρ’ ἄλλῳ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνῃ. ἐπιστήσεις δὲ αὐτοὺς, καὶ ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν εἶναι δικαιοσύνῃ· ἐν μὲν οὖν τῷ εὐεργετικῷ, ἐμφαίνεται ἡ ἀγαθῶσύνῃ· ἐν δὲ τῷ κατ’ ἀξίαν ἀπονεμητικῷ, ἡ δικαιοσύνῃ· ἐν δὲ τῷ ἐπιστημονικῷ τοῦ τῶν ὅλων λόγου, ἡ ἀλήθεια.

Δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

Χρεία τοῦ μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖν, ἵνα περισκοποῦντες ἕκαστον τῶν πρακτέων ἀπὸ ἐξετάσεως, τὰ μὲν δοκιμαστὰ καὶ εὐάρεστα τῷ Θεῷ παραδεξώμεθα ὡς δόκιμοι τραπεζίται· τὰ δὲ ἀδόκιμα καὶ δυσάρεστα αὐτῷ ἀποσειώμεθα· ἐπεὶ δὲ ἀπῆρτηται τὰ 5 τῆς φράσεως, δοκεῖ μοι οὕτως ἂν ἀποκαταστήναι· “ μὴ οὖν “ γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν· δοκιμάζοντες τί ἐστὶν εὐάρεστον “ τῷ Κυρίῳ.” εἰ καὶ ἦτε ποτὲ σκότος· νῦν δὲ φῶς ὄντες ἐν Κυρίῳ, ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε, τοὺς καρποὺς ἐπιδεικνύμενοι τοῦ φωτός· ἐν πάσῃ ἀγαθῶσυνῇ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ· καὶ μὴ 10 “ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκοτούς·” καὶ ἐν ἄλλοις, τὸ μὲν τοῦ καρποῦ ὄνομα ἔταξεν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ τοῦ ἔργου, ἐπὶ τῆς σαρκός· εἰπὼν, “ φανερὰ δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα “ τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι, πορνεία,” καὶ τὰ ἐξῆς· “ ὁ δὲ καρπὸς “ τοῦ Πνεύματος ἐστὶν, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη,” καὶ τὰ ἐξῆς· νῦν 15 μέντοι γε τὰ τοῦ σκοτούς ἔργα, ἄκαρπα εἶναι φησὶν, οἷς κοινωνεῖ ὁ ποιῶν αὐτά.

11 Μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.

Ἐν ταῖς ἐντολαῖς εἶναι νομιστέον, καὶ τὸ ἐλέγχειν. ὅπερ ποιήσει ὁ μὴ ἀκουσόμενος ἂν, “ ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον ἐκ τοῦ 20 “ ὀφθαλμοῦ σου τὴν δοκὸν, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ “ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου·” δι’ ὅπερ καὶ οἱ προφῆται μῆδαμῶς ἐλέγχουσιν ὑπεύθυνοι τυγχάνοντες, ἡλεγχον τοὺς ἁμαρτάνοντας.

12 Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ’ αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ 25 λέγειν.

Τίνων αὐτῶν οὐ πάντῃ σαφῶς προεῖπεν, εἰ μὴ ἄρα τίς ἀναφέρῃ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας τὴν λέξιν· ὥστε οὕτως αὐτὴν ἔχειν· τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπὸ τῶν υἱῶν τῆς ἀπειθείας, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν, ἅτινα ἦν πορνεία καὶ ἀκαθαρσία.

13 Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, φανεροῦνται· πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστίν.

(Χρῆτοςτόμοι.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν· εἶπεν ὅτι φῶς ἐστε· τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα· ἂν ἦτε,

φησὶν, ὑμεῖς ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοί, λαθεῖν οὐκ δυνήσονται οἱ
 πονηροί· καθάπερ γὰρ λύχνου κειμένου πάντες φωτίζονται, καὶ ὁ
 ληστής οὐκ ἂν ὑπείσέλθοι· οὕτως τοῦ φωτὸς ὑμῶν λάμποντος,
 ἀλώσονται οἱ πονηροὶ ἐλεγχόμενοι· ἄρα δὲ ἐλέγχειν δεῖ· πῶς οὖν
 φησι, “μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε;” περὶ τῶν ἐλαχίστων ἁμαρ- 5
 τημάτων εἶπεν· ἀμέλει ἐπήγαγεν· “τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ
 “ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ
 “δοκὸν οὐ κατανοεῖς.” τί δὲ ἐστὶν ὃ φησιν; ὥσπερ τὸ τραῦμα,
 ἕως ἂν ἐμφωλεύῃ καλυπτόμενον ἄνωθεν καὶ διὰ βάθους τρέχει,
 οὐδεμιᾶς ἀπολαύει τῆς ἐπιμελείας, οὕτως καὶ ἁμαρτία· ἕως μὲν 10
 ἂν κρύπτηται, καθάπερ ἐν σκότῳ μετὰ ἀδείας τολμᾶται πολλῆς·
 ἐπειδὴν δὲ φανερωθῇ, γίνεται φῶς· οὐχὶ αὕτη ἡ ἁμαρτία· πῶς
 γάρ; ἀλλ’ ὁ ἐργασάμενος, ὅταν εἰς μέσον ἐνεχθῇ, ὅταν κολασθῇ,
 ὅταν νουθετηθῇ, ὅταν μετανοήσῃ, ὅταν ἀφέσεως τύχῃ· ἢ τοῦτο
 φησὶν, ἢ ἐκεῖνο· ὅτι ὁ μὲν ὑμέτερος βίος φανερὸς ὢν, φῶς ἐστὶν· 15
 οὐδεὶς γὰρ τὸν ἄληπτον κρύπτει βίον· τὰ δὲ κρυπτόμενα, διὰ τὸ
 ἐσκοτίσθαι κρύπτεται.

14 Διὸ λέγει ἔγχειται ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν
 νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσεις τοῦ Χριστοῦ.

Καθευδόντα καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησί· καὶ γὰρ δυσω- 20
 δίας πνεῖ ὡς ὁ νεκρός· καὶ ἀνενέργητός ἐστιν ὡς ὁ καθεύδων· καὶ
 οὐδένα ὁρᾷ ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ’ ὀνειρώττει καὶ φαντάζεται. “καὶ
 “ἐπιφαύσεις,” φησί, “τοῦ Χριστοῦ.” οἱ δὲ φασίν, “ἐπιφαύσει
 “σοι ὁ Χριστός.” μᾶλλον δὲ τοῦτό ἐστιν· ἀπόσθητι τῆς ἁμαρ-
 τίας, καὶ δυνήσῃ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν· ὁ γὰρ τὰ φαῦλα πράσων, 25
 μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· ὁ τοίνυν μὴ πράτ-
 των, ἔρχεται καὶ ἐπιφαύσει τοῦ Χριστοῦ. ἀλλ’ οὐ περὶ τῶν ἀπί-
 στων τοῦτο μόνον φησί· πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πιστῶν οὐδὲν ἥττον
 τῆς κακίας ἔχοντα· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πολλῶ μᾶλλον· διὸ καὶ πρὸς
 τούτους ἀναγκαῖον εἰπεῖν, “ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ 30
 “τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.” πρὸς τούτοις ἀρμότ-
 τει καὶ τοῦτο εἰπεῖν· “ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.”

Ὁριγένης δὲ φησιν, ἐπεὶ τὰ ἐλεγχόμενα ἔργα τοῦ σκό-
 τος ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται, μεταβαλλόντων τῶν ἐλεγχόμενων
 εἰς φῶς, λέγεται τοῖς καθεύδουσι καὶ ἐν νεκρότητι τυγχάνουσιν 35

ἐκ τοῦ τὰ ἄκαρπα ἔργα τοῦ σκότους πεποιηκέναι, τὸ “ἔγειραι
 “ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ
 “Χριστός.” ζητήσαι δ’ ἂν τις, τί λέγει κατὰ τὸ ἐνθάδε γεγραμ-
 μένον, “διὸ λέγει, ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν.”
 ὁ μὲν οὖν τις φήσει ἐν τινι τῶν προφητῶν ἀνεγνωκότα ταῦτα τὸν 5
 Ἀπόστολον, ἐνθάδε αὐτὸν ἀναγεγραφέναι· ἕτερος δὲ αὐτὸν τὸν
 Ἀπόστολον προσωποποιεῖν τινὰ ἐκ τοῦ Πνεύματος λεγόμενα εἰς
 προτροπὴν τὴν ἐπὶ μετάνοιαν· ἔτι δὲ ζητήσεις, πῶς τῷ αὐτῷ
 λέγεται ὡς μὲν ζῶντι καὶ καθεύδοντι “ἔγειρε ὁ καθεύδων” ὡς
 δὲ τεθνηκότι, τὸ “ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν” μήποτ’ οὖν ἐπείπερ 10
 ἔστι καὶ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἐπὶ κρείττονός
 τετηρήκαμεν λέγεσθαι· ἔστι δέ τι καὶ δεύτερον ἢ ψυχὴ, τὸ καὶ
 νόσου καὶ θανάτου ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων δεκτικόν, τὸ μὲν “ἔγειρε
 “ὁ καθεύδων” λέγεται διὰ τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ “ἀνάστα ἐκ τῶν
 “νεκρῶν,” διὰ τὴν ψυχὴν· ἐπείπερ “ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη 15
 “ἀποθανεῖται” τοῦ δὲ πνεύματος, οὐδαμοῦ εὗρομεν θάνατον· φῶς
 δὲ ὡν ἀληθινὸν ὁ Χριστὸς, ἐπιφαύσει τῷ ἐγειρομένῳ ἀπὸ ὕπνου καὶ
 ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησι· τὸ “ἔγειρε ὁ καθεύδων,” καὶ τὰ ἐξῆς,
 οὐδαμοῦ τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς καινῆς εὐρίσκομεν γεγραμμένον· τί 20
 οὖν ἐστιν; χάρισμα ἦν τότε καὶ προσευχῆς καὶ ψαλμῶν, ὑπο-
 βάλλοντος τοῦ πνεύματος, καθὼς λέγει ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους·
 ἕκαστος ὑμῶν “ψαλμὸν ἔχει, προσευχὴν ἔχει· τί οὖν ἐστι προσ-
 “εὔξομαι τῷ πνεύματι, προσεὔξομαι καὶ τῷ νοῖ· ψαλῶ τῷ πνεύ-
 “ματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοῖ;” δῆλον οὖν ὅτι ἐν ἐνὶ τούτων τῶν πνευ- 25
 ματικῶν ψαλμῶν ἦτοι προσευχῶν, ἔκειτο τοῦτο ὃ ἐμνημόνευσεν.

15 Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσο-
 16 φοι, ἀλλ’ ὡς σοφοὶ, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ
 ἡμέραι πονηραὶ εἰσι. διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες,
 ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. 30

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ὁ δοκιμάζων καθ’ ἕκαστον ὧν λέγει καὶ
 πράττει καὶ ἐννοεῖ τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ, δυνήσεται καὶ βλέ-
 πειν ἀκριβῶς ἐκ τῆς πολλῆς προσοχῆς, πῶς περιπατήσῃ· ὁ δὲ
 βλέπων ἀκριβῶς πῶς περιπατήσῃ, πάντως ἐστὶ σοφός. καὶ ἐπεὶ

πρόθεσιν τινὲς ἔχουσι χρηστοτέραν, οὐ σοφοὶ δὲ τυγχάνοντες θέ-
λουσι βλέπειν ἀκριβῶς πῶς περιπατοῦσι, προσέθηκε τὸ, “ μὴ ὥς
“ ἄσοφοι, ἀλλ’ ὥς σοφοί.” σοφίας δὲ ἔργον τὸ βλέπειν ἀκριβῶς
καὶ τὰ εὐθικά¹, “ ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ
“ εἰσιν” οἶονεῖ, ἑαυτοῖς τὸν καιρὸν ὠνούμενοι ἔχοντα ὥς πρὸς τὸν 5
ἀνθρώπινον βίον πονηρὰς ἡμέρας. ὅτε οὖν εἷς τι δέον τὸν καιρὸν
καταναλίσκομεν, ὠνησάμεθα αὐτὸν καὶ ἀντηγοράσαμεν ἑαυτοῖς
ὥσπερὲι πεπραμένον τῇ τῶν ἀνθρώπων κακίᾳ. οὐδεὶς δὲ βιωτικώ-
τερον ζῶν, καὶ ἐν φροντίσιν ἢ μερίμναις τυγχάνων, ἐώνηται ἑαυτῷ
τὸν καιρὸν, ἀλλ’ ὁ μόνος εἷς τι δέον καὶ τὴν κτῆσιν τοῦ μακαρίου 10
βίου ἀναλίσκων αὐτόν· ἐξαγοραζόμενοι δὲ τὸν καιρὸν ὄντα ἐν
ἡμέραις πονηραῖς, οἶονεῖ μεταποιοῦμεν τὰς πονηρὰς ἡμέρας εἰς
ἀγαθὰς· καὶ ὥσπερὲι ἑαυτοῖς ποιοῦμεν αὐτὰς εἶναι, οὐ τοῦ ἐνστώ-
τος αἰῶνος ἡμέρας πονηρὰς, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἡμέρας
ἀγαθὰς.

15

17 Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ
θέλημα τοῦ Κυρίου.

Διὰ ποῖον τοῦτο ἢ τὸ βλέπειν ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε, μὴ
ὥς ἄσοφοι, ἀλλ’ ὥς σοφοί; “ μὴ γίνεσθε ἄφρονες” εἰ γὰρ ἔσεσθε
ἄφρονες, ἀκριβῶς οὐ περιπατήσετε, οὐδὲ ὥς σοφοί· προστάσσει δὲ 20
αὐτοῖς τὸ τοῦ Κυρίου ἐξετάζειν θέλημα, καὶ συνιέναι αὐτὸ, ἵν’ ὅπου
τι περὶ τοῦ πράττειν καταλάβοιεν, αὐτὸ πράττωσιν ὥς θέλημα
Κυρίου· ὅπου δὲ πάσχουσι, φέρουσιν αὐτὸ ὥς θέλημά τι γινόμενον
Κυρίου.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησιν, οὐχὶ ποικί- 25
λους ἡμᾶς καὶ παντοδαποὺς εἶναι βουλόμενος ταῦτα παραινεῖ·
ἀλλὰ τί φησιν; οὐκ ἔστιν ὑμέτερος καιρὸς· νῦν πάροικοί ἐστε
καὶ παρεπίδημοι καὶ ξένοι, καὶ ἀλλότριοι· μὴ ζητεῖτε τιμὰς, μὴ
ζητεῖτε δόξαν, μὴ δυναστείαν, μηδὲ ἐκδίκησιν· πάντα φέρετε,
καὶ τούτῳ τὸν καιρὸν ἐξαγοράζεσθε· πολλὰ πάθετε, πᾶν ὅ τι οὖν 30
θέλωσιν. ἐννόησον τινὰ οἰκίαν ἔχοντα λαμπρὰν, εἴτα τινὰς ἐπεισ-
ερχομένους, ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν, κάκεῖνον πολλὰ διδόντα καὶ
ἐξαιρούμενον ἑαυτὸν, τότε λέγομεν, ὅτι ἐξηγόρασεν ἑαυτόν. οὕτω

¹ Ἀν ἠθικά?

καὶ σὺ οἰκίαν ἔχεις μεγάλην καὶ πίστιν ἀληθῆ· ἐπέρχονται ὥστε λαβεῖν πάντα· δὸς ὅ τι οὖν ἀπαιτήσῃ τις, μόνον τὸ κεφάλαιον διάσωσον, τὴν πίστιν λέγω. “ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν” οὐ τὴν οὐσίαν ἢ τὰ κτίσματα διαβάλλει, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα, καθάπερ ἡμῖν ἔθος λέγειν, χαλεπὴν ἡμέραν διήγαγον. 5

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησιν, ὁ ἐξαγοραζόμενος τὸν ἀλλότριον δοῦλον, ἐξαγοράζεται καὶ κτᾶται αὐτόν. ἐπεὶ οὖν ὁ καιρὸς ὁ παρὼν δουλεύει τοῖς πονηροῖς, ἐξαγοράσασθε αὐτόν, ὥστε καταχρησασθαι αὐτῷ πρὸς εὐσέβειαν.

18 Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία· ἀλλὰ 10
πληροῦσθε ἐν Πνεύματι.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, δύναται μὲν καὶ ἀπλούστερον ταῦτα νοεῖσθαι, ἀσωτίας οὔσης ἐν τῇ χρήσει τοῦ μεθύειν ποιούντος οἴνου. δύναται δὲ καὶ οἶνος, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία, νοεῖσθαι, περὶ οὗ ἐν ᾧ μὲν μεγάλη λέγεται· “θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς 15
“ἀσπίδων ἀνιάτος,” ὃν τινα πάντες οἱ ἐξιστάμενοι καὶ μεθύοντες τὸν λογισμὸν πίνουνσι, πολλὴν ἔχοντα τὴν ἀσωτίαν. πρὸς ἀντιδιαστολὴν δὲ ἐκείνου τοῦ οἴνου τοῦ μεθύσκοντος, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία, ἐναντίος νοεῖται ὁ πεπληρωμένος πνεύματι, καὶ πᾶν ὃ χωρεῖ τοῦ θειότερου λαμβάνων. πολλάκις δὲ τετηρήκαμεν τῷ ὀνόματι τοῦ 20
πνεύματος χωρὶς προσθήκης γεγραμμένον, ὅτι ἐπὶ κρείττονος εἴρηται, ὅπερ καὶ ἐνθάδε σημαίνεται.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, καὶ τούτου ἡ ἀμετρία θυμῶδεις ποιεῖ καὶ θρασεῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὀργίλους τε καὶ χαλεπούς· εἰς εὐφροσύνην ὁ οἶνος δέδοται, οὐκ εἰς μέθην. 25
“δότε γάρ,” φησὶν, “οἶνον τοῖς ἐν λύπῃ, καὶ μέθην τοῖς ἐν “ὀδύνῃ.” εἰκότως· τὸ γὰρ τραχὺ καὶ σκυθρωπὸν οἷδε μαλάττειν· “οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου.” οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οἴνου ἡ μέθη, ἀλλ’ ἐκ τῆς ἀμετρίας. ὁ οἶνος δι’ οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν δέδοται, ἢ δι’ ὑγίειαν σώματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἐμποδίζει ἡ ἀμετρία· 30
ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου τούτου γράφοντος Τιμοθέῳ “ὀλίγῳ “οἴνῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθε-
“νείας.”

- 19 Ἀλλὰ πληροῦσθε Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλ-
μοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ
20 ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, εὐχαριστοῦν-
τες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι Κυρίου ἡμῶν
21 Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὑποτασσόμενοι 5
ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ.

Βούλει, φησὶν, εὐφραίνεσθαι; βούλει τὴν ἡμέραν ἀναλίσκειν;
ἐγὼ σοι δίδωμι πότον πνευματικόν. μάθε ψάλλειν, καὶ ὕφει τοῦ
Πνεύματος τὴν ἡδονήν· οἱ ψάλλοντες γὰρ Πνεύματος πληροῦνται
Ἁγίου, ὥσπερ οἱ ᾄδοντες τὰς σατανικὰς ᾠδὰς πνεύματος ἀκα- 10
θάρτου. τί ἐστὶν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ; τουτέστι, μετὰ
συνέσεως προσέχοντες. οἱ γὰρ οὐ προσέχοντες, ἀπλῶς ψάλλουσι
τὰ ῥήματα φθεγγόμενοι, τῆς καρδίας ῥεμβομένης ἐτέρωθεν. “πάν-
“ τοτε,” φησὶν, “ὑπὲρ πάντων εὐχαριστοῦντες.” “ἐν ὀνόματι,”
φησὶ, “τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, 15
“ ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ.” “τὰ αἰτήματα
“ ὑμῶν,” φησὶ, “μετὰ εὐχαριστίας γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν.”
οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεόν, ὡς ὅταν ᾗ τις εὐχάριστος.
μάλιστα δὲ δυνάμεθα εὐχαριστεῖν, ἀπάγοντες τῶν προειρημένων
τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, διακαθαίροντες αὐτὴν τοῦτοις οἷς εἶπον. 20
“ἀλλὰ πληροῦσθε,” φησὶν, “ἐν Πνεύματι.” ἅρα ἐν ἡμῖν τοῦτο·
καὶ γὰρ ἐν ἡμῖν· ὅταν γὰρ ψεῦδος, ὅταν ὀργὴν, ὅταν πικρίαν, ὅταν
πορνείαν, ὅταν ἀκαθαρσίαν, ὅταν πλεονεξίαν ἀποσοβήσωμεν τῆς
ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, ὅταν γενώμεθα χρηστοί, εὖσπλαγχοι, χαρι-
ζόμενοι ἑαυτοῖς, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιτηδεύσωμεν, τί τὸ κωλύον 25
τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπελθεῖν καὶ πληρῶσαι τὴν καρδίαν ἡμῶν;

Ὡριγένης δὲ φησιν, οἱ μὲν ὕμνοι δύνανται καὶ θεϊότητα κα-
ταγγέλλουσι τοῦ Θεοῦ· καὶ εἴη ἂν ὁ ἐπιστήμων τοῦ θεολογεῖν ἐν
ὕμνοις πνευματικοῖς· τάχα δὲ ὁ περὶ τῶν πρακτέων διαλαμβάνων,
καὶ τῶν οἷς δεῖ ἐνεργεῖν διὰ τοῦ ὡς ψαλτηρίου ὀργάνου σωματικοῦ 30
ἡμῶν· οὗτος ἐν ψαλμοῖς ἐστὶ πνευματικοῖς. ὁ δὲ ἄλλως φυσιο-
λογῶν περὶ τῆς τοῦ κόσμου τάξεως, καὶ τῶν λοιπῶν δημιουργη-
μάτων, οὗτος ἐν ᾠδαῖς πνευματικαῖς· καὶ χρή γε ᾄδειν κατὰ τὴν

φυσιολογίαν, καὶ ψάλλειν κατὰ τὴν περὶ τῶν ἡθῶν διέξοδον τῷ Κυρίῳ, διακεείμενον γνησίως πρὸς τὰ λεγόμενα· ταῦτα γὰρ ἔστι τὸ ψάλλειν καὶ ᾄδειν τῇ καρδίᾳ τῷ Κυρίῳ.

Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. 5

Καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ φησί· “ πάντοτε “ χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε.” ταύτην δὴ τηρήσει τὴν ἐντολὴν ὁ διειληφώς περὶ τῆς προνοίας φθανούσης καὶ ἐπὶ τὰ β ἄσσεαρίων πωλούμενα πέντε στρουθία, ὧν ἐν οὐ πίπτει εἰς παγίδα, χωρὶς τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός. τὸ δὲ ἐν 10 παντὶ εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν ἔστιν· οὐκοῦν καὶ ἐπὶ ταῖς περιστάσεσιν εὐχαριστητέον· ἐπεὶ περ καὶ αὗται τῶν ἐφ’ οἷς δεῖ εὐχαριστεῖν εἰσὶ καὶ ὥσπερ δεῖ εὐχαριστεῖν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐν τῷ μεταλαμβάνειν τοῦ κόσμου, καὶ καταθεῖσθαι τοῦ κάλλους αὐτοῦ καὶ θεωρεῖν ὅσα ⁿ * * διὰ τὸ λογικόν· οὕτω καὶ 15 ἐπὶ τοῖς ἐν μέρει εὐχαριστητέον. τὸν δὲ εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ἐν τῷ μεσίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐχαριστεῖν χρῆ, ὥστε ἡμᾶς ποιῆσαι τὸ ^o ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, “ ὑποτασσόμενοι, φη- “ σιν, ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ.” πᾶν τοῦτο καθαιρετικόν 20 ἔστιν τοῦ φίλαρχον εἶναι καὶ φιλόπρωτον. πᾶσι γὰρ αὕτη δέδοται ἐντολή· “ ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, “ ἵνα πάντας κερδήσω.” ἀλλὰ καὶ ἡ λέγουσα ἐντολή “ δουλεύετε “ ἀλλήλοις,” προτάσσει τοῦτο. διόπερ διὰ τῆς ἀγάπης ἐδούλευ- σαν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ Ἀπόστολοι, λειτουργοῦντες καὶ ὑπηρε- 25 τοῦντες τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ τὴν δούλου μορφὴν ἀνείληφεν, οὐ τοσοῦτον δι’ ἄλλο τι, ὅσον διὰ τὸ δεδουλευκέναι τοῖς μαθηταῖς, ὥστε καὶ βαλόντα ποτὲ αὐτὸν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα πλύνειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. ἀλλὰ καὶ τὸ “ ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔσται πάντων δοῦλος,” ὁ νοήσας 30 ὑποτάσσεται κατὰ τὸ δουλεύειν οἷς δεῖ. ἔξεστι μέντοι γε τὸν δουλεύοντα ποιεῖν τὰ ἐν τῷ δουλεύειν τὰ πρόσφορα τοῖς δουλευ- μένοις δοκεῖν μὴ ὑποτάσσεσθαι, ὅτε παρ’ αὐτὸ μὴ ἐπίστασθαι τὰ

ⁿ Duo verba hic legi non possunt.

^o Fors. τοῦτο.

συμφέροντα οἱ δουλευόμενοι, ἐπιτάσσουσι τοῖς δουλεύειν ἐθέλουσι ποιεῖν τὰ μὴ κατάλληλα αὐτοῖς· πλὴν καὶ τότε ὁ πρὸς τὸ συμφέρον ποιῶν καὶ δουλεύει καὶ ὑποτάσσεται τῇ χρείᾳ τοῦ ᾧ δουλεύει, διὰ τὸν κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπαθῆ καὶ μακαριοποιὸν φόβον. τοῦτο γὰρ νομίζω δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ, “ἐν φόβῳ Χριστοῦ.” 5

ΚΕΦ. Θ.

Διάταξις οἰκειακῶν καθηκόντων ἀρχομένοις καὶ ἀρχουσιν κατὰ Χριστόν.

22 Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν
23 ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς
καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. 10

Πᾶσαν συζυγίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ὁ λόγος οὗτος σύμβολον εἶναι θέλει Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας· τοῦ μὲν ἀνδρὸς, εἴτα τοῦ γάμου κατὰ λόγον οἰκονομεῖ, μιμούμενος Χριστὸν τὸν τῆς ἐκκλησίας νυμφίον· τῆς δὲ γυναικὸς, ἐὰν δεόντως τῷ ἀνδρὶ συνοικῇ, ζηλούσης τὴν, ἣν οὕτως εἶπω, συμβίωσιν πρὸς τὸν Χριστὸν τῆς ἐκκλησίας· οὕτω γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔσται κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὁμοίως τῷ καὶ τὸν Χριστὸν τῆς ἐκκλησίας. εἰ μέντοι γε μὴ οὕτω συναρμωσθεῖεν ἀλλήλοις ἀνὴρ καὶ γυνή, οὐκ ἂν λεχθείη ἐπὶ τούτων, ὅτι ὁ δὲ τις κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας. φιλοτιμείσθω οὖν ἕκαστος ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὴν γυναῖκα, ὡς ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἐκάστη πρὸς τὸν ἄνδρα, ὡς ἡ ἐκκλησία πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ πάντα δὲ τὰ Χριστοῦ νοεῖτω καὶ ποιεῖτω ἀνὴρ, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ γυνή. 15 20

Θεόδωρος δὲ φησιν, ἣν γὰρ ἐπέχει τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὁ Σωτὴρ· ἀντὶ τοῦ ὁ τὴν αἰτίαν παρασχόμενος τῇ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί· ἅτε δὴ τὸ εἶναί τε καὶ συνεστάναι ἐκεῖθεν λαβούσῃ. 25

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησι· πῶς οὖν ἀλαχοῦ λέγει, “ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, οὐ δύναται ἀκολουθῆσαί μοι.” Εἰ γὰρ ὡς τῷ Κυρίῳ ἀποτάσσεσθαι χρὴ, καὶ διὰ τὸν Κύριον ἀφίστασθαι αἰεὶ καὶ σφόδρα μὲν οὖν χρὴ,

ἀλλὰ τὸ ὡς οὐ πάντως πανταχοῦ ἰσοτιμίας ἐστίν. ἢ τοῦτό φησιν, ὡς εἰδυῖαι, ὅτι τῷ Κυρίῳ δουλεύετε, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τὸν Κύριον, ὅταν ὑπείκης τῷ ἀνδρὶ, ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύουσα. εἰ γὰρ ὁ ἀρχαῖς ταύταις ἔξωθεν ταῖς πολιτικάς ἀντιτασσόμενος τῇ Κυρίου καὶ 5 Θεοῦ διαταγῇ ἀνθείκης· πολλῷ μᾶλλον ἢ τῷ ἀνδρὶ μὴ ὑποτασσομένη. οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἠθέλησεν ὁ Θεός. πειθώμεθα οὖν τὸν μὲν ἄνδρα κεῖσθαι ἐν τάξει κεφαλῆς, τὴν δὲ γυναῖκα ἐν τάξει σώματος. εἴτα καὶ ἀπὸ λογισμῶν “ ὅτι ἀνὴρ κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναι- 10 “ κός,” φησὶ, “ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός 10 “ ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος.” καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος σωτηρία ἐστίν. ἤδη προκατεβάλετο τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν πρόνοιαν, ἐκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμων. χάραν· τούτῳ μὲν τὴν ἀρχικὴν καὶ προνοητικὴν, ἐκείνῃ δὲ τὴν ὑποτακτικὴν. 15

Ὡς οὖν “ ἡ ἐκκλησία, ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ” τί ἐστὶν ἡ ἐκκλησία; ἄνδρες καὶ γυναῖκες· οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς τῷ Θεῷ.

25 Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χρισ- 20
τὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν.

Ἦκουσας τῆς ὑποταγῆς τὴν ὑπερβολήν; ἐπήνεσας τὸν Παῦλον ἅτε ὡς συγκροτοῦντα τὸν βίον ἡμῖν; ἀλλ’ ἄκουσον ἂ καὶ παρὰ σοῦ ἀπαιτεῖ. πάλιν γὰρ τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, “ οἱ “ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε “ τὴν ἐκκλησίαν.” εἶδες μέτρον ὑπακοῆς; ἄκουσον καὶ μέτρον 25 ἀγάπης. βούλει τὴν γυναῖκα ὑπακούειν ὡς τῷ Χριστῷ τὴν ἐκκλησίαν; προνοεῖ καὶ αὐτὸς αὐτῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῆς δοῦναι δέη· μὴ παραιτήσῃ, καὶ ταῦτα πάθῃς. οὐδὲν οὐδέπω πεποίηκας οἶον ὁ Χριστός. σὺ μὲν γὰρ ἤδη συναφθεὶς ταῦτα ποιεῖς· ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἀποστρεφομένης αὐτὸν 30 καὶ μισούσης, καὶ ὥσπερ οὕτως αὐτῆς διακειμένης, οὐκ ἀπειλαῖς οὐδὲ ὕβρεσιν, οὐδὲ φόβῳ, οὐδὲ ἐτέρῳ οὐδενὶ τοιούτῳ, ὑφ’ ἐαυτὸν αὐτὴν ἐποίησατο. οὕτω καὶ σὺ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔχε. δυνήσῃ γὰρ αὐτὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς σους, τῇ πολλῇ περὶ

αὐτὴν προνοία, τῇ ἀγάπῃ, τῇ φιλίᾳ. οὐδὲν γὰρ τούτων τυραννικώτερον τῶν δεσμῶν· καὶ μάλιστα ἀνδρὶ καὶ γυναικί. καὶ πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὀνειδίσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε· καὶ ἑαυτὸν, φησὶν, παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, “ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ καθαρίσας.” ἄρα ἀκάθαρτος ἦν, ἄρα μῶμον εἶχεν, ἄρα ἄμορφος ἦν, ἄρα 5 εὐτελής. οἶαν ἂν λάβῃς γυναῖκα, οὐ τοιαύτην λήψῃ νύμφην, οἶαν ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τοσοῦτον σοῦ ἀπέχουσιν, ὅσον ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ’ ὅμως οὐκ ἐβδελύξατο, οὐκ ἐμίσησε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀμορφίας, καὶ τοιαύτην λαβὼν, καλλωπίζει αὐτὴν καὶ λούει. καὶ οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται.

10

26 Ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος
27 ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ’ ἵνα ᾗ ἀγία καὶ ἄμωμος.

Τῷ λουτρῷ λούει αὐτῆς τὴν ἀκαθαρσίαν· ἐν ῥήματι, φησί· 15 ποίῳ; ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτὴν ἐκόσμησεν, ἀλλ’ ἐνδοξον ἐποίησε, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων. “οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες, φησὶν, “ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα.” τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὡς εἰς μείζονα εἰκόνα καὶ σφοδρότερον ἤλθεν 20 ὑπόδειγμα, ἢ οὐ τοῦτο, ἀλλ’ ὡς ἐγγύτερον καὶ σαφέστερον καὶ δικαίωμα ἕτερον· ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἦν πολλῆς ἀνάγκης· ἐκεῖνο Χριστὸς ἦν καὶ Θεὸς ἦν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν· ἐτέρωθεν αὐτὸ μεθεδεύει λοιπὸν λέγων, “οὕτως ὀφείλουσιν” οὐ γὰρ χάρις ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ’ ὀφειλή· καὶ “ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα” καὶ διατί; 25

29 Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ’ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν.

Τουτέστιν θεραπεύει μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας· πῶς αὐτοῦ ἐστὶ σὰρξ; “τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστῶν μου,” φησὶν, “καὶ “σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου.” ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας γέγονεν ὅλης· 30 καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ “καὶ ἔσονται,” φησὶν, “οἱ δύο εἰς “σάρκα μίαν.”

“Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν ἐκκλησίαν” πάλιν ἐπὶ τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα ἤλθεν, ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ

τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ· ὥσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἡ γυνὴ γέγονε, ταῦτα γάρ ἐστιν ἡμῖν τὰ κυριώτατα σάρκες καὶ ὀστᾶ· τὰ μὲν ὥσπερ τις τρόπις ὑποκείμενα, τὰ δὲ ὥσπερ οἰκοδομία· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν δῆλον· τοῦτο δὲ πῶς; ὥσπερ ἐκεῖ τοσαύτη ἐγγύτης ἐστίν, οὕτως, 5 φησὶ, καὶ ἐνταῦθα· τί ἐστίν “ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ;” τουτέστιν, γνησίως ἐξ αὐτοῦ. καὶ πῶς τοῦ Χριστοῦ μέλη οὕτως ἐσμέν; ὅτι κατ' αὐτὸν γεγενήμεθα· καὶ πῶς ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ; ἵστε ὅσοι μετέχετε μυστηρίων “ὅτι ὁστοῦν αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται” φησὶν· ἐκ τούτου εὐθέως ἀναπλαττόμεθα· καὶ πῶς, πάλιν ἄκουε τοῦ 10 μακαρίου τούτου λέγοντος, “ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχεν τῶν αὐτῶν” ἀλλ' ἐνταῦθα οὗτος ἡμῖν ἐκοινώνησεν, οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ· πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐσμεν καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ; τινὲς τὸ αἷμα φασὶ καὶ τὸ ὕδωρ· οὐκ ἐστίν δέ· ἀλλ' ὥσπερ ἄνευ συνουσίας 15 ἐκεῖνος γεγένηται ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, τοῦτο καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ λουτρῷ.

“Ορα ποῖα ὑποδείγματα ὥστε πιστευθῆναι τὴν γέννησιν ἐκείνην· πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ; τουτέστιν, ἐξ ὁλοκλήρου τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐπλάσθη ὁ Ἀδάμ· ἐτέχθη ὁ 20 Χριστὸς, πῶς ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἔλαβεν· ἐν τῷ σταύρῳ ἡ ἀναίρεσις ἐγένετο, καὶ ἡμεῖς τῆς αὐτῆς οὐσίας αὐτῷ.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησιν, ἐπειδὴ προσήχθη ἄμνος, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθίομεν, φιλεῖ δὲ ἀναδιδόσθαι ἡ τροφή εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἐσθίουτος, δηλονότι πνευματικῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθιόμενον, ἀνα- 25 δίδοται ἡμῶν εἰς τὸ σῶμα· καὶ οὕτως σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς, καὶ ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ φησιν, ὥσπερ μέρος ἐγένετο τοῦ Ἀδὰμ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐσμεν μέλη, ὥσπερ ἐκ τῆς 30 σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, εἰ οὕτως δεῖ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, ἀγίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀναμαρτήτως δεήσει βιούσας τὰς γυναῖκας ὑπο- 35 τάσσεσθαι τοῖς ἀνδράσιν, ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ

Χριστῷ, ἀγίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀναμαρτήτως βιοῦσα· σπῖλοι δὲ εἰσιν, οἷον φακοὶ γινόμενοι ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ μελανίαι καὶ ἀλφοὶ καὶ μυρμηκίαι· τούτων γὰρ περιαιρεθέντων, ὡραιότερα γένοιτ' ἂν γυνή· καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτοῖς νοεῖσθω γινόμενα καὶ περὶ τὴν ψυχὴν· ἅτινα οὐδενός ἐστιν ἢ τοῦ λόγου περιελεῖν. 5

27 Ἵνα παραστήσῃ ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν νύμφην, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τί τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾗ ἁγία καὶ ἄμωμος.

Ῥυτίδες δὲ, σημεῖον εἰςὶ γήρως· οὕτως εἴ τις ἔχῃ τοῦ παλαιοῦ ἐπιμένοι ἔχων, μὴ αἰεὶ ἀνακαινούμενος, ῥερυτιδῶσθαι ἂν λέ- 10 γοιτο κατὰ τὴν ψυχὴν.

31 Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

Παρατηρητέον ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις πεποιήκαμεν, ὅτι πολλάκις οὐκ αὐταῖς λέξεσιν ἐκτίθενται τὴν παλαιὰν γραφὴν οἱ τὴν καινὴν 15 διαθήκην γράφοντες· καὶ περὶ μὲν τούτου, ἐν μὲν τῇ Γενέσει οὕτω γέγραπται· “ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα “ αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν “ γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν” ἐνθαδὲ δὲ, ἀντὶ τοῦ “ἐνεκεν τούτου,” πεποιήκεν ὁ Παῦλος “ἀντὶ τούτου” 20 παραλέλοιπέν τε τὸ μετὰ “τὸν πατέρα” εἰρημένον, “αὐτοῦ,” καὶ μετὰ τὸ “τὴν μητέρα” δεύτερον εἰρημένον, “αὐτοῦ” ἀλλὰ καὶ — τὸ “προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.”

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ἰδοὺ καὶ τρίτον δικαίωμα· ὅτι καὶ τοὺς γεννησαμένους τίς ἀφείς, καὶ ἐξ ὧν 25 ἔφυ, ἐκείνη συμπλέκεται· καὶ λοιπὸν ἢ σὰρξ, ὁ πατὴρ καὶ ὁ παῖς καὶ ἡ μητὴρ ἐστὶν ἐκ τῆς ἑκατέρου συνουσίας συγχυθείσης· καὶ γὰρ μιγέντων τῶν σπερμάτων, πάλιν τίκεται ὁ παῖς· ὥστε τοὺς τρεῖς εἶναι μίαν σάρκα· ἀλλὰ πάλιν γίνεται μία σὰρξ διὰ τῆς συνουσίας, ἀναδιδομένη πάλιν· καὶ πολλῶ μᾶλλον αὐτὴ ἢ τὸ 30 παιδίον· τί δήποτε; ὅτι ἐξ ἀρχῆς οὕτω γέγονεν· μή μοι λέγε τάδε ἐστὶν καὶ τάδε ἐστίν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ πολλὰ ἔχομεν ἐλαττώματα; ὁ μὲν ἐστὶ χωλός· ὁ δὲ, διεστραμμένους ἔχει τοὺς πόδας· ἕτερος χεῖρας ἔχει ξηράς· ἄλλος ἄλλό τι μέλος

ἀσθενές, καὶ οὐκ ἀλγεῖ οὐδὲ ἐκκόπτει, ἀλλὰ καὶ προτίθῃσιν αὐτὸ πολλάκις τοῦ ἄλλου· εἰκότως· αὐτοῦ γὰρ ἐστίν. ὅσην γὰρ ἑκάστος πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην ἔχει, τοσαύτην πρὸς τὴν γυναῖκα ἡμᾶς βούλεται ἔχειν· φύσεως μιᾶς κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ πλέον τοῦτο ἡμῖν τὸ δικαίωμα τὸ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ δύο σώματα· ἀλλ' ὁ μὲν 5 κεφαλὴ, ὁ δὲ σῶμα· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός· οὕτω καὶ ἐγὼ φημί, ὅτι ὥσπερ ἐν σῶμα, οὕτω Χριστὸς καὶ Πατὴρ εὐρίσκεται· ἄρα καὶ ὁ Πατὴρ κεφαλὴ ἡμῶν ὢν, δύο τίθησιν ὑποδείγματα, τὸ τοῦ σώματος, τὸ τοῦ Χριστοῦ.

32 Τὸ μυστήριον τοῦτο, μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς 10 Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Μέγα φησὶ καὶ θαυμαστὸν ἠνίκατο ὁ μακάριος Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ ὁ Θεός· τέως μέντοι φησὶν εἰς Χριστὸν λέγω, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα ἀφείς, κατῆλθε καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην, καὶ ἐγένετο εἰς πνεῦμα ἓν· ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεύματι 15 ἐστὶ· καὶ καλῶς εἶπε μέγα μυστήριον· ὥσανεὶ ἔλεγε· πλὴν οὐχ ἡ προσηγορία ἀνατρέπει τὴν ἀγάπην· “ἡ δὲ γυνή, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα” ἀρχὴ δευτέρα ἐστίν, ἡ γυνή· μήτε αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτεῖτω, ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλὴν ἐστίν· μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονεῖτω· σῶμα γάρ ἐστι· καὶ καταφρονῇ τοῦ σώ- 20 ματος ἢ κεφαλῇ, καὶ αὕτη προσαπολεῖται· ἀλλ' ἀντίρροπον τῆς ὑπακοῆς εἰσαγαγέτω τὴν ἀγάπην· καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἀγάπη φησὶ, φόβου οὗτος; μάλιστα τότε ἂν γένοιτο· ἡ γὰρ φοβουμένη, καὶ ἀγαπᾷ· ἡ ἀγαπῶσα, καὶ φοβεῖται· ὡς κεφαλὴν ἀγαπᾷ, ὡς μέλος.

25

Ἐπεὶ καὶ ἡ κεφαλὴ, μέλος ἐστὶ τοῦ παντὸς σώματος, διὰ τοῦτο τὴν μὲν ὑπέταξε, τὸν δὲ ἐπέθηκεν, ἵνα εἰρήνη ᾗ· ἔνθα γὰρ ἰσοτιμία, εἰρήνη οὐκ ἂν ποτε γένοιτο· ἀλλὰ ἀνάγκη μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν σωματικῶν· ἐπεὶ ἂν ὥσι πνευματικοί, ἔσται εἰρήνη.

30

Θεόδωρος δὲ φησιν, ὅπερ φησὶν εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας πεπλήρωται· πάντες γὰρ τῆς ἐξ πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἕξω γενομένοι, ἅτε δὴ καὶ

θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα· ἀπορρήτῳ λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμενοι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησὶν, οὐ τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὁ Θεός· τί οὖν 5 ἔστιν ὃ λέγει; ὅτι αὕτη ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας τῆς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἡ συνάφεια, τύπος γέγονε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας· δι' ὅπερ φησὶν, “ὅστουν ἐκ τῶν ὁστέων αὐτοῦ ἐσμέν, “καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ,” εἰ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἦν ἡ Εὐα· τὸ οὖν “ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν,” τὸ τοῦ 10 γάμου μυστήριον λέγει· ἀντὶ τοῦ τύπος ἐστὶν τὰ κατὰ τὸν γαμικὸν νόμον καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς δημιουργίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,

33 Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἓνα. ἵνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ 15 γυναικα οὕτως ἀγαπᾷ ὥς ἑαυτόν.

Διὰ τί εἶπεν “οἱ καθ' ἕκαστον;” ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἦν 20 τύπος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Χριστοῦ, διὰ τοῦτο εἶπεν, “καὶ “ὑμεῖς οἱ καθ' ἕκαστον” ἀγαπᾶτε· τὸ μὲν γὰρ μυστήριον οὗ ἦν τύπος ὁ γάμος, γεγένηται καὶ ἀληθὲς ἐστίν· δεῖ δὲ καὶ τὸν τύπον αὐτῶν πληροῦσθαι, καὶ ἕκαστον ἀγαπᾶν τὴν ἑαυτοῦ γυναικα. 20

1 Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· 2 τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν 3 μητέρα, ἣτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ· ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

ὈΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, ἀμφίβολόν ἐστι τὸ ῥητόν· ἦτοι γὰρ τοῖς 25 ἐν Κυρίῳ γονεῦσιν χρὴ ὑπακούειν τὰ τέκνα, ἢ ἐν Κυρίῳ δεῖ ὑπακούειν τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν· καὶ οὐδετέραν γε τῶν ἐκδοχῶν ἀποδοκιμαστέον· τοῖς τε γὰρ ἐν Κυρίῳ γονεῦσιν ὁποῖος ὁ Παῦλος ἦν Κορινθίων, ὑπακουστέον· ἀλλ' ἐν Κυρίῳ προστάττουσιν οὐκ ἐναντία τῷ τοῦ Κυρίου βουλήματι· δίκαιον δὲ τὸ ὑπακούειν καθ' 30 ἕτερον· ἅμα δὲ καὶ σημειώσῃ πρὸς ἑτεροδόξους διαχωρίζοντας δίκαιον Θεὸν ἀπὸ ἀγαθοῦ, ὅτι τοῖς μαθηταῖς τοῦ ὡς φασὶν ἀγαθοῦ προστάσσει τὸ ὡς αὐτοὶ ἐκεῖνοι λέγοιεν πρόσταγμα τοῦ ἑτέρου Θεοῦ, εἴγε ὁ ἕτερος δίκαιος ἐστίν· καὶ φησὶν ὁ Παῦλος δίκαιον εἶναι

τὸ τὰ τέκνα ὑπακούειν τοῖς γονεῦσιν ἐν Κυρίῳ· ἢ ἐν Κυρίῳ ὑπακούειν τοῖς γονεῦσιν.

Τὸ δὲ ῥητὸν, εἴληπται ἀπὸ τῆς Ἐξόδου οὕτως ἔχον· “τίμα
 “τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ
 “ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου 5
 “δίδωσί σοι.” καὶ ἐνθάδε δὲ ἐκτιθέμενος ὁ Ἀπόστολος τὴν λέξιν, παραλέλοιπεν τὰ μετὰ “τὴν μητέρα σου” καὶ πεποίηκεν, ἀντὶ τοῦ “καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη,” “καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος” παραλέλοιπέν τε μετὰ τὸ “ἐπὶ τῆς γῆς,” τὸ “ἧς Κύριος ὁ Θεός σου
 “δίδωσί σοι.” ἔστι δὲ ἡ ἐντολὴ πέμπτη τῆς Δεκαλόγου· διὸ 10
 ζητητέον, πῶς δεῖ ἐκλαβεῖν τὸ “ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη” πρώτης εἰρημένης ἐντολῆς, τὸ “οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν
 “ἐμοῦ.” τινὲς μὲν οὖν οὕτως ἀνέγνωσαν· ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ· ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς ἐντολῶν οὐ περιεχουσῶν ἐπαγγελίαν. ἐπὶ γὰρ ταύτης οἴονται πρώτην ἐπαγγελίαν κεῖσθαι, 15
 τὴν “ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς·
 “ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.”

Ἐοίκασιν δὲ οὗτοι, μὴ тетηρηκέναι ἐπαγγελίαν κειμένην καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, “οὐ ποιήσεις γάρ,” φησι, “σεαυτῷ
 “εἰδῶλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν 20
 “τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσ-
 “κυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ’ οὐ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς. ἐγὼ γὰρ εἰμι
 “Κύριος ὁ Θεός σου· Θεὸς ζηλωτῆς, ἀποδιδούς ἁμαρτίας πατέρων
 “ἐπὶ τέκνα, ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μισοῦσί με· καὶ
 “ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, τοῖς ἀγαπῶσί με, καὶ τοῖς φυλάσ- 25
 “σουσι τὰ προστάγματά μου.” παρατῆρει γὰρ ὅτι ἐπαγγελία ἐστὶ τὸ “ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με καὶ τοῖς
 “φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου.” μήποτ’ οὖν ἐπὶ ἡ Δεκά-
 λογος πρώτη τῷ λαῷ νομοθεσία μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὴν Αἴγυπτον, εἴρηται, ἐκάστη τῶν δέκα ἐντολῶν πρώτη ἐστὶν ἐν πρώτοις τῶν 30
 ἐξῆς εἰρημένη. ὁ μέντοιγε θέλων ἐπιμένειν τῇ ἀποδόσει τοῦ “ἥτις
 “ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ,” ἑρεῖ, ὅτι ἰδίᾳ μὲν ἐστὶ τῆς
 “τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου” ἐντολῆς ἡ ἐπαγγ-
 γελία, ἡ “ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός
 “σου δίδωσί σοι.” οὐκ ἰδίᾳ δὲ τῆς “οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον 35

“οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα,” ἢ “ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσιν
 “με, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου” πάλιν δὲ αὖ καὶ
 πρὸς τοῦτο ἐνστήσεται, ὁ τὴν δεκάλογον ὅλην περιέχειν πρώτας
 ἐντολὰς διηγουμένους· ἐρεῖ γὰρ τὸ μακροχρόνιον γενέσθαι ἐπὶ τῆς
 γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσι τοῖς ἁγίοις, οὐ διὰ μόνην δίδοσθαι 5
 τὴν “τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου” ἐντολήν, ἀλλὰ καὶ
 δι’ ἄλλας μυρίας· δεήσει τε τὸν τοιοῦτον συναγαγεῖν ἐντολὰς, αἷς
 ἐπιφέρεται τὸ “ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ
 “Θεός σου δίδωσί σοι.”

Μετὰ ταῦτα ζητητέον περὶ τῆς χαριζομένης ἐπαγγελίας τὸ 10
 μακροχρόνιον ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσι τοῖς ἁγίοις·
 καὶ οὐκ ἀγνοητέον γε, ὅτι κατὰ τὸ ρητὸν ἡγοῦνται τοῦτο γίνεσθαι
 οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλ’ ὁρῶμεν οὐ πάντως τοῦτο ἀληθές· φησὶ δὲ καὶ ὁ
 προφήτης· “οἱ μοι ὅτι ἡ παροιμία μου ἐμακρύνθη.” ζητητέον οὖν
 τὴν ἀγαθὴν γῆν ἣν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ἐπαγγελίᾳ δίδωσι τῷ καταλι- 15
 πόντι τὴν πνευματικὴν Αἴγυπτον, καὶ μετὰ πάσης μακροθυμίας
 καὶ ὑπομονῆς ὁδεύσαντι τὴν πνευματικὴν ἔρημον, τὴν πολλὴν καὶ
 φοβερὰν, καὶ νικήσαντι οὗς πατάσσει Κύριος βασιλεῖς μεγάλους,
 καὶ οὗς ἀνείλεν Κύριος βασιλεῖς κραταιούς.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, καθάπερ σῶμα 20
 τίς πλάττων, πρῶτον μὲν τὴν κεφαλὴν, ἔπειτα τὴν αὐχένα, εἴτα
 τοὺς πόδας τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τῷ λόγῳ προεί-
 σιν· εἶπεν περὶ τοῦ ἀνδρός· εἶπεν περὶ τῆς γυναικὸς τῆς δευτέρας
 ἀρχῆς· χωρεῖ λοιπὸν ὁδῷ βαδίζων, ἐπὶ τὴν πρώτην· αὕτη δὲ ἐστίν
 ἡ τῶν παίδων. τῆς μὲν γὰρ γυναικὸς ἄρχει ἀνὴρ· τῶν δὲ παίδων 25
 ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή· ὅρα οὖν τί φησι· “τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς
 “γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· αὕτη γὰρ ἐστίν ἐντολὴ πρώτη ἐν
 “ἐπαγγελίαις” οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ Χριστοῦ διαλέγεται· οὐδὲν
 περὶ τῶν ὑψηλῶν· ἔτι γὰρ πρὸς ἀπαλὰς διαλέγεται διανοίας· διὸ
 καὶ βραχεῖαν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν, ἅτε οὐ δυναμένων τῶν 30
 παίδων μακρῶ παρακολουθεῖν λόγῳ· ἀλλ’ ἃ μάλιστα ψυχῇ
 νηπιώδης ἀκοῦσαι ποθεῖ, ταῦτα φησὶν· ὅτι μακροχρόνιος ἔσται.
 εἰ γὰρ τις ἐξετάζοι, διατί μὴ περὶ βασιλείας διελέχθη, ἀλλὰ τὴν
 ἐν τῷ νόμῳ κειμένην ἐντολήν αὐτοῖς ἔθηκεν, ὥς ἅτε νηπιωδεστέ-
 ροις οὔσιν· καὶ εἰδὼς ὅτι τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικὸς οὕτω δια- 35

κειμένων κατὰ τὸν νόμον ὃν ἔθηκεν, οὐ πολλοῦ καμάτου ἐστὶ τὰ παιδία ὑποτάξαι· ὅταν γὰρ πρᾶγμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν λάβῃ καλὴν, ὁδῶ πάντα καὶ νόμῳ προβαίνει λοιπόν⁹.

Πρώτην δέ φησι αὐτὴν ἐντολὴν εἶναι, οὐ τῇ τάξει, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ· ἐκείναις μὲν οὖν οὐ κεῖται μισθός, ἅτε περὶ 5 κακῶν διατεταγμέναις καὶ τῆς τῶν κακῶν ἀναχωρήσεως· ἐν ταύταις δὲ, ἅτε ἀγαθῶν ἐργασίας οὔσης, καὶ ἐπαγγελία κεῖται· καὶ ὅρα πῶς θαυμαστὴν κρηπῖδα τέθεικε τῇ τῆς ἀρετῆς ὁδῶ, τὴν εἰς γονέας τιμὴν καὶ αἰδῶ ἀπαγαγὼν τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ μέλλων εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐμβαίνειν, τοῦτο πρῶτον ἐπέ- 10 ταξε τὴν εἰς τοὺς γονέας τιμὴν· ἐπειδὴ καὶ πρὸ πάντων, τοῦ ζῆν μετὰ τὸν Θεὸν οὗτοι γεγόνασιν αἵτιοι· παραινέσας τοίνυν ἅπερ ἐχρῆν τοῖς παισὶ, μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς πατέρας καὶ φησί,

4 Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. 15

Οὐκ εἶπεν ἀγαπᾶτε αὐτά· τοῦτο γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἡ φύσις ἐπισπᾶται, καὶ περιττὸν ἦν περὶ τῶν τοιούτων νόμον τιθέναι· ἀλλὰ τί φησιν; “μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν” οἷον οἱ πολλοὶ ποιοῦσιν ἀποκληρονόμους ἐργαζόμενοι καὶ ἀποκηρύκτους ποιοῦντες, καὶ φορτικῶς ἐπικείμενοι, οὐχ ὥς ἐλευθέροις, ἀλλ' ὥς 20 ἀνδραπόδοις· “ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ “Κυρίου” ὁρᾷς ὅτι τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ τὰ σαρκικὰ ἔψεται. βούλει εἶναι τὸν υἱὸν πειθήνιον, ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἔκτρεφε ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου.

5 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ 25 φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἀπλότητι καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλίαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, 6 ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ· ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας· δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ καὶ 7 οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες ὅτι ὁ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγα- 30

⁹ ἐγὼ νομίζω ὅτι πρώτην αὐτὴν ἔφη καὶ τῇ τάξει· μετὰ γὰρ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν δίκαια, καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ δοθείσας ἐντολάς, πρώτη ἐστὶν ἡ περὶ τοὺς γονέας τιμὴ τῶν περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐντολῶν. Hoc Schol. in marg.

θόν, τοῦτο κομιέται παρὰ τοῦ Κυρίου· εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος.

Οὐκ ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ φιλοσοφεῖν διδάσκει· εἰ γὰρ καὶ τῷ ἀξιώματι τῶν παίδων εἰσὶν ἐλάττους, ἀλλὰ τῷ φρονήματι μείζους. 5

Εὐθέως δὲ τὴν λελυπημένην ἀνέστησε ψυχὴν· εὐθέως παρεμβήσατο· ὄνομα δουλείας ἐστὶ μόνον· κατὰ σάρκα ἢ δεσποτεία ἐστὶν πρόσκαιρος καὶ βραχεῖα· ὅπερ γὰρ αὖ ἢ σαρκικόν, ἐπίκαιρόν ἐστι· “μετὰ φόβου” φησὶ “καὶ τρόμου” ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸν αὐτὸν ἀπαιτεῖ παρὰ γυναικὸς καὶ δούλων φόβον; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπλῶς 10 εἶπεν, “ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῇται τὸν ἄνδρα,” ἐνταῦθα δὲ, μετ' ἐπιτάσεως, “ἐν ἀπλότητι” φησὶ “καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ” συνεχῶς τοῦτο λέγει· εἰ γὰρ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύω διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καθάπερ ἂν πάλαι ἔλεγεν, “ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ” εἰ γὰρ τὴν γυναῖκα 15 προστάσω φοβεῖσθαι τὸν ἄνδρα, πολλῷ μᾶλλον τὸν οἰκέτην. οὐ γὰρ δυσγένεια τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, ἀλλ' ἡ πρώτη εὐγένεια τὸ εἶδέναι ἐλαττωθῆναι καὶ μετριάζεσθαι καὶ εἵκειν τῷ πλησίον· “ἐν ἀπλότητι,” φησὶ, “καρδίας.” ἐπειδὴ ἔνι καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου δουλεύειν, οὐκ ἐξ εὐνοίας δὲ, ἀλλὰ κακουργοῦντας τοὺς αὐτῶν δεσπότης· καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν κακουργίαν, λέγων· “ἐν ἀπλότητι καρδίας ὑμῶν ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρωπῶ- 20 “πάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δούλοι τοῦ Χριστοῦ” ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας· δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ “ἀνθρώποις” ὁρᾷς πόσον ἐδεήθη, ὥστε τοῦτο ἐμφυτεῦσαι τὸ 25 καλὸν τὸ μετ' εὐνοίας λέγω; ὁρῶμεν γὰρ πολλοὺς, φόβῳ καὶ ἀπειλῇ πολλὰ ποιῶντας· αὐτὸς δεῖξον, φησὶν, ὅτι ὡς Χριστοῦ δούλος δουλεύεις· ποιήσον εἶναι σὸν τὸ κατόρθωμα, μὴ τῆς ἀνάγκης, ὡς Θεῷ δουλεύων καὶ οὐκ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκων· εἰ γὰρ ἀνθρώποις ἀρέσαι βούλει, Χριστοῦ δούλος οὐκ εἶ· ἀπὸ προαι- 30 ρέσεως, μὴ ἐξ ἀνάγκης.

Εἰδότες ὅτι ὁ αὖ τις ἐργάσεται ἀγαθόν, τοῦτο κομιέται παρὰ Κυρίου εἴτε δούλος εἴτε ἐλεύθερος.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν δεσποτῶν ἀπίστους ὄντας, μὴ

ἀμείβεσθαι τοὺς οἰκέτας τῆς ὑπακοῆς, ὅρα πῶς αὐτοὺς παρεμυθή-
σατο· ὥστε μὴ ὑποπτεύειν τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀλλὰ σφόδρα θαρ-
ρεῖν ὑπὲρ τῆς ἀμοιβῆς.

9 Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέντες
τὴν ἀπειλήν· εἰδότες ὅτι καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν, Κύριός 5
ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ'
αὐτῷ.

“Τὰ αὐτὰ” ποῖα; μετ’ εὐνοίας δουλεύετε· ἀλλ’ οὐκ εἶπεν δου-
λεύετε· καίτοιγε εἰπὼν “τὰ αὐτὰ”, τοῦτο ἐδήλωσεν, δουλεύει γὰρ
καὶ ὁ δεσπότης· μὴ ὡς ἀνθρωπαρέσκοι φησὶν· μετὰ φόβου καὶ 10
τρόμου τοῦ πρὸς Θεόν· δεδοκότες, μήποτε ὑμῖν ἐγκαλέσῃ ὑπὲρ
τῆς εἰς τοὺς δούλους ἀμελείας· “ἀνιέντες” φησὶ, “τὴν ἀπει-
“λήν” ἀντὶ τοῦ μὴ φορτικοὶ, μηδὲ ἐπαχθεῖς· “εἰδότες ὅτι καὶ
“αὐτῶν ὑμῶν Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς” τουτέστιν “ὥς μέτρῳ
“μετρεῖς, ἀντιμετρηθήσεται σοι” “καὶ προσωποληψία” φησὶν, 15
“οὐκ ἔστι παρ’ αὐτῷ” μὴ νομίσης ὅτι τὰ εἰς δοῦλον γινόμενα ὡς
εἰς δοῦλον οὕτως ἀφήσει· οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν νόμοι διαφορὰν ἴσασι
τούτων τῶν γενῶν, ἅτε ἀνθρώπων ὄντες νόμοι· ὁ δὲ νόμος ὁ τοῦ
κοινοῦ δεσπότη, οὐδεμίαν οἶδεν διαφορὰν· ἅτε κοινῇ πάντας εὔ
ποιῶν, καὶ πᾶσι τῶν αὐτῶν μεταδιδούς. 20

Ὡριγένης δὲ φησιν, τίνα “τὰ αὐτὰ” τῶν προειρημένων;
οἶμαι οὖν ὅτι “ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ” καὶ τὸ “ποιῶντες τὸ
“θέλημα τοῦ Θεοῦ,” καὶ τὸ “ἐκ ψυχῆς καὶ μετ’ εὐνοίας” τῆς
πρὸς τοὺς οἰκέτας.

25

ΚΕΦ. Ι.

Ἐν σχήματι ὀπλίσεως περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν δυνάμεως.

10 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ
ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Τὸ “δυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ,” δυναμοῦσθαι ἐστὶν ἐν λόγῳ καὶ ἐν
σοφίᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀληθείας θεωρίᾳ, καὶ πάσαις ταῖς Χριστοῦ 30
ἐπινοίαις· οὗ μέγιστόν ἐστι τὸ τῆς ἰσχύος κράτος, καὶ κραταιό-
τερον ἀρετῆς καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς· ἅτινα πάντα εἰσὶ δυνάμεις,

ὥσπερ αἱ κακίαι ἀδυναμία· ἔστι δέ τις τῶν ἀρετῶν, ὡς φασὶν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, ἀθεώρητος, ἢ καλουμένη ἰσχὺς· ὀνομασμένη οὕτως, τῷ ἀναλογίαν τινὰ ἔχειν πρὸς τὴν σωματικὴν ἰσχύν· καὶ ἄλλη θεωρητὸς, κάλλος ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀνομασμένη, καθ' ὃ κάλλος λέγεται, “περιζῶσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν 5
“σου δυνατὲ, τῇ ὀραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου.” καὶ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἁσμάτων πρὸς τὴν νύμφην, “ὅλη καλὴ εἰ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί.” καὶ πάλιν ἐν τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ “καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου.”

(ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, “ἐνδυναμοῦσθε 10
“ἐν Κυρίῳ” τί ἐστὶν ἐν Κυρίῳ; ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας· ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπέταξεν, ἅπερ ἔδει γενέσθαι, μὴ δείσητε, φησὶν· ἐπιρρίψατε, φησὶν, τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ πάντα ἐξευμαρίσει.

II Καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἐνδύσασθε τὴν 15
πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

Τί ἐστι μεθοδεία; μεθοδεῦσαι ἐστὶ τὸ ἀπατῆσαι καὶ διὰ συντόμου ἐλεῖν· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεται, καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις καὶ ἐν παλαίσμασιν ἐπὶ τῶν παραγόντων ἡμᾶς· οἷόν 20
τι λέγω· “οὐδέποτε φανερά προτίθηναι τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ’ “ἐτέρως αὐτὰ κατασκευάζει ὁ ἐχθρὸς μεθοδεύων” (τουτέστιν, πιθανὰ κατασκευάζων, ἐπικαλύμμασι κεχρημένους.

ὉΡΙΓΕΝΗΣ δὲ φησιν, ἐκ τῶν ἐξῆς καὶ τῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀναγεγραμμένων, ἔστιν εἰπεῖν πανοπλίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν 25
Χριστόν· ὥστε ταῦτόν εἶναι τὸ “ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ “Θεοῦ,” τῷ “ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.” ἢ γὰρ ζώνη μὲν ἐστὶν ἡ ἀλήθεια· θώραξ δὲ ἡ δικαιοσύνη· ὁ Σωτὴρ δὲ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη· δηλονότι ὁ Σωτὴρ ἐστὶν ἡ ζώνη καὶ ὁ θώραξ.

30

Ἀνάλογον δὲ τούτοις αὐταῖς ἂν εἴη ἡ ἐτοιμασία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ ὁ τῆς πίστεως θυρεὸς, καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου περικεφαλαία, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα· ὅπερ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ ὁ ζῶν λόγος καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν

μάχαιραν δίστομον. ποίαν δὲ καὶ ἐπινοῆσαι ἄλλην ἔστιν λέγεσθαι πανοπλίαν Θεοῦ, ἣν χρὴ ἐνδύσασθαι τὸν ἐνστησάμενον πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ἢ τὴν ἀρετὴν ἣτις ἔστιν ὁ Χριστός; τοῦτον γὰρ κατὰ πάσας τὰς ἐπινοίας αὐτοῦ ἐνδυσάμενος, ἱκανὸς ἔσται στῆναι πρὸς πάσας τὰς μεθοδείας τῆς κακίας, 5 ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς διαβόλου.

Καὶ καθὼ μὲν τὴν ἀλήθειαν ἔξωσταί τις, οὐκ ἐξελκυσθήσεται ἐπὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς ὑπὲρ τοῦ ψεύδους πιθανοῖς καὶ σοφισματώδεσι λόγοις· καθὼ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἡμφίεται, ἄτρωτος ἔσται ἀπὸ τῶν βελῶν τῆς ἀδικίας, οὐδενὸς αὐτῶν καθικνουμένου 10 καὶ ἄδικον ποιούντος τὸν ἐνδεδυμένον τὴν δικαιοσύνην· καὶ ὁ ὑποδησάμενος δὲ καλὰ ὑποδήματα τῆς ἐτοιμασίας τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ὡς ἔτοιμος καὶ ἐτοιμάσας εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἰρήνης ἄνθρωπος γεγωνῶς, οὔτε πολεμικόν τι καὶ στασιῶδες ἐργάσεται, οὔτε τοῖς ἀνετοίμοις συγκαταδικασθή- 15 σεται· χώραν τὲ οὐχ ἔξει ἢ ἐχθρὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀπιστία, ἔνθα ὁ τῆς πίστεως ἐστὶ θυρεός· ἄθραυστός τε διαφυλαχθήσεται τὴν κεφαλὴν τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ ἔστι τὰ θεῖα καὶ νοητὰ αἰσθητήρια, ὁ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου περικείμενος· ἀλλὰ καὶ ὡς γενναῖος στρατιώτης, πάντα τὰ πολέμια τῇ 20 ἀληθείᾳ δόγματα κατακόψει καὶ ἀνελεῖ ὁ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅς ἐστιν ῥῆμα Κυρίου, κρατῶν.

12 Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας· πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς 25 πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Νομίζω πρὸς αἷμα καὶ σάρκα εἶναι, πειρασμοὺς τοὺς λεγομένους παρ' αὐτῷ ἀνθρωπίνους πειρασμούς· ὅτε ἡ σὰρξ ἐπιθυμοῦσα κατὰ τοῦ πνεύματος, προσκαλεῖται ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ποιῆσαι τὰ ἔργα αὐτῆς· οὐκέτι δὲ ἀνθρώπινος πειρασμός, οὐδὲ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα 30 ἡ πάλη, ὅτι ἦτοι ὁ Σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτός, ἀγωνίζεται ἡμᾶς πείσαι προσέχειν αὐτῷ ὡς ἀγγέλῳ φωτός, ἢ τί τῶν παραπλησίων τούτοις, ἃ γίνεται ἐν πάσῃ δυνάμει

καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας· καὶ εἰ πεῖσαι δέ τινα ὁ ἐχθρὸς παραδέξασθαι αὐτὸν ὡς Κύριον, ἐροῦντα ἐν αὐτῷ, τὰδε λέγει Κύριος· ὥστε καὶ ὑπολαβεῖν τινὰ ἑαυτὸν προφήτην γεγυῖναι τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ταῦτ' ἂν ποιῆσαι, οὐχ ὡς αἷμα καὶ σὰρξ ἢ ἀνθρώπινος πειρασμὸς παλαίσας τῷ 5 μέχρι τούτων ἑαυτὸν φρουρήσαντι· δι' ὅπερ, οὐδαμῶς δοτέον τῷ διαβόλῳ.

Ἐρεῖ δέ τις τὸ “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα “ ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας” καὶ τὰ ἐξῆς, λέγεσθαι, ἵνα διδασκώμεθα μὴδὲ τὰ νομιζόμενα ἀπὸ τοῦ φρονήματος 10 ἔρχεσθαι τῆς σαρκὸς ἡμῖν ἁμαρτήματα, πρῶτον νομίζειν ἔρχεσθαι ἡμῖν ἀπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ἀπὸ τινων δυνάμεων ταῦτα ἐνεργουσῶν· εἰσὶ γάρ τινες δαίμονες ἐνεργοῦντες τοὺς ἔρωτας καὶ τὰ φίλτρα, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ προφήτης λέγων· “πνεύματι “πορνείας ἐπλανήθησαν” τόδ' ὅμοιον εἰπεῖν, καὶ περὶ ἄλλων 15 δαιμόνων, θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐμποιοῦντων· οὓς ἀνακόπτοντες καὶ οἱ περιέργοι λέγονται θυμοκάτοχά τινα ποιεῖν· τὸ μισεῖν δὲ, οὐ χωρὶς τῶν ἐνεργούντων ποιούμεν, ὅτε μισοῦμεν, δαιμόνων—καὶ τοῦτο δέ τις ἐκ τῶν λεγομένων μισήτρων οὐκ ἀτόπως κατασκεύασει. ἐπεὶ οὖν βούλεται φησὶν, ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος διδάξαι, οὐκ 20 ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ σώματος ἔρχεσθαι ἡμῖν τὸ ἁμαρτάνειν, διὰ τοῦτο λέγει, “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, “ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς πρὸς τὰς ἐξουσίας” καὶ τὰ ἐξῆς. ζητοῦντες δὲ ἀπὸ ποίων παλαίων ὠφελημένος γράφων ὁ Παῦλος ταῦτα φησὶν ἀποκαλυφθεισῶν αὐτῷ καὶ φανερωθεισῶν, στοχαζό- 25 μεθα ὅτι ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ πολέμων καὶ μονομαχιῶν· οἷον τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Γολιάθ, καὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους, ἢ τὰ ἔθνη οἷς ἀνταγωνιζόμενοι νενικήκασιν· εἰκὸς γὰρ ἕκαστον ἐκείνων, σύμβολον εἶναι πνευματικῶν ἀρχῶν ἡττωμένων ἢ περιγινομένων.

30

Ἡ πάλῃ οὖν ἔστιν ἡμῖν πρὸς ἐξουσίας οὐχ ὁρατάς τινας καὶ σαρκίνας καὶ κοσμοκράτορας τοῦ περιέχοντος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σκότους, καὶ πρὸς τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα οἰκοῦντα τὸν ἐπουράνιον τόπον, τουτέστιν τὸν ἀέρα· καὶ ἐν ἄλλαις γοῦν εἶπεν·

“ἐν οἷς περιεπατήσατε ποτὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου·
 “κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ
 “νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.” ἔοικεν γὰρ ὁ περι-
 κεχυμένος ἡμῖν ἀήρ, πεπληρωθῆναι δυνάμεων ἀντικειμένων· “ὅτι
 “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη” φησὶν, “πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ 5
 “πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας
 “τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονη-
 “ρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.”

Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, φησὶν, ἡ μάχη κεῖται, οὐ περὶ χρημάτων
 οὐδὲ περὶ δόξης, ἀλλ’ ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ ὁ ἀγών· ἢ τὸ “ἐν τοῖς 10
 “ἐπουρανίοις,” ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων· οὐχ ἵνα αὐτοὶ τινὸς
 τύχωσι νικήσαντες, ἀλλ’ ἵνα ἡμᾶς ἀποστερήσωσιν· ὥσανεὶ ἔλεγεν·
 ἡ συνθήκη, ἐν τίνι κεῖται; ἐν χρυσῷ; τὸ “ἐν” ὑπὲρ ἔστιν· τὸ
 “ἐν” διὰ ἔστιν· διεγείρει οὖν ἡμᾶς ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, τὸ
 εἰδέναι περὶ μεγάλων ὄντα τὸν κίνδυνον καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὴν 15
 νίκην· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ ἡμᾶς ἐκβάλλειν σπουδάζει· ἀρχάς τινὰς
 φησι καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος
 τούτου· ποίου σκότους; ἄρα τῆς νυκτός; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τῆς
 πονηρίας· ἦμεν γάρ ποτε σκότος φησι. τὴν πονηρίαν λέγω τὴν
 ἐν τῷ παρόντι βίῳ· οὐ γὰρ ἔξει περαιτέρω χώραν· οὐκ ἐν οὐρανῷ· 20
 οὐκ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα αἰῶνι· κοσμοκράτορας δὲ αὐτοὺς φησὶν·
 οὐχ ὥς τοῦ κόσμου κρατοῦντας· ἀλλ’ οἷδε τὸν κόσμον τοῦτον
 καλεῖν ἡ γραφὴ, τὰς πονηρὰς πράξεις· ὥς ὅταν λέγῃ ὁ Χριστός·
 “ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου” καὶ πάλιν, “ὁ κόσμος
 “ἐμὲ μισεῖ, ὑμᾶς δὲ οὐ δύναται μισεῖν” πάλιν τὰς πονηρὰς 25
 πράξεις λέγων· οὕτω κόσμον ἐνταῦθα, τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους
 φησὶν· οἱ δὲ δαίμονες μάλιστα τούτων κρατοῦσι· “πρὸς τὰ
 “πνευματικὰ” φησι “τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.”

Ἀρχὰς δὲ καὶ ἐξουσίας φησὶ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπουρανίων·
 θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι. διὰ τοῦτο φησὶν “ἀναλάβετε 30
 “τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 “τῇ πονηρᾷ” καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι, στήναι” ἡμέραν πάλιν
 πονηρὰν, τὸν παρόντα βίον φησί· καὶ αἰῶνα πονηρὸν τοῦτον φησὶν,
 ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων κακῶν· τουτέστιν, αἰεὶ ὀπλίξεσθε· “καὶ
 “ἅπαντα,” φησὶ, “κατεργασάμενοι” τουτέστιν καὶ πάθη καὶ ἐπι- 35

θυμίας ἀτόπους, καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἡμῖν ἅπαντα· οὐχ ἀπλῶς ἐργάσασθαι εἶπεν, ἀλλ' ὥστε κατεργάσασθαι, ὥστε ἀνελεῖν· οὐ δεῖ δὲ ἀνελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ στήναι μετὰ τὸ ἀνελεῖν· πολλοὶ γὰρ τὴν νίκην ταύτην νικήσαντες, πάλιν ἔπεσον.

13 Ἵνα δυνηθῇτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ. 5

ὩΡΙΓΕΝΗΣ. Ὁ ἀντιστῆναι ζητῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, ὀφείλει ἔχειν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐξέβητο ὁ Ἀπόστολος· δι' ἣν ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπήσεται οὐδὲν ἔχειν περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον ὁ διάβολος καὶ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἀπατῶν εἰς ἰδίους καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ γεγεννημένους τοὺς ἁμαρτωλούς. 10 ἄλλος δέ τις ἐρεῖ, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα εἶναι πονηρὰν ἡμέραν· τρίτος δὲ, παρὰ τὰς δύο ἐκδοχὰς ἔσται τίς λόγος λέγων, μὴ πέρας ἔχειν τὸν αἰῶνα τῷ τὸν βίον τοῦτον ἐξεληλυθότι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνταῦθα νενικηκότα, καὶ ἐν ἄλλῃ πονηρᾷ ἡμέρᾳ μέλλειν ἀγωνίζεσθαι, πρὸς τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας ἐπιφαινομένας. 15

14 Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ.

Καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν γέγραπται· “ἔστωσαν, αἱ ὀσφῦες “ ὑμῶν περιεζωσμένοι.” τίς δὲ ἡ ζώνη νῦν γινώσκουμεν· ὁ τὰ τῆς γεννήσεως συστείλας πράγματα, καὶ μηκέτι αὐτῇ ὑπηρετῶν, ἀλλὰ 20 σπεύδων ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν, τὴν ὀσφῦν ζώννυται.

Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης.

Ὡσπερ δυσπαθέστερός ἐστιν ὁ βαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὁ θώρακα ἐνδυσάμενος, καὶ μάλιστα κατὰ τὰ κυριώτερα δυσπαθέστερος, οὕτως ὁ τὴν δικαιοσύνην ἡμφιεσμένος, οὐκ ἂν τρωθῇ· 25 οὔτε ὡς ἔλαφος τοξεύματι πεπληγὸς εἰς τὸ ἦπαρ· οὔτε γὰρ εἰς θυμὸν, οὔτε εἰς ἐπιθυμίαν ἐμπεσεῖται, ἀλλὰ καὶ καθαρὸς τὴν καρδίαν μενεῖ, τῷ ἐνδεδύσθαι τῆς δικαιοσύνης τὸν θώρακα, κεχαλκευμένον αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τεχνίτου τῶν ὅλων Θεοῦ· ὅστις ἐκάστῳ τῶν ἀξίων κατασκευάσαι δίδωσι τὴν πανοπλίαν. 30

15 Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

Παρατήρει, ὅτι δυνάμιν τινα τῆς ψυχῆς πόδας ὠνόμασεν· οἷς

οἰοῖναι ὀδεύομεν βαδίζοντες, κατὰ τὸν εἰπόντα “ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός” οὐστinas ὑποδῆσαι δεῖ τῇ ἐτοιμότητι τοῦ τῆς εἰρήνης Εὐαγγελίου· οἶμαι δὲ τούτων τῶν ὑποδημάτων σύμβολα εἶναι τὰ ἐν τῇ Ἐξοδῷ ἐνγεγραμμένα ὑποδήματα, ἅπερ ἐχρὴν ἔχειν τοὺς ἐσθιόντας τὸ Πάσχα, καὶ ἐτοιμοὺς ὄντας περὶ τὴν ὁδοπορίαν· οὕτω γάρ. 5 φησι, “φάγεσθε αὐτὸ, αἱ ὀσφῦες ὑμῶν περιεζωσμένοι, καὶ τὰ “ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ὑμῶν ἐν “ταῖς χερσὶν ὑμῶν· καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· Πάσχα ἐστὶ “Κυρίου.” ἐτοιμότητος γὰρ καὶ τὸ ἐσθίειν μετὰ σπουδῆς, καὶ τὸ ὑποδεδεμένον ἐσθίειν· ἵνα ἰσχυροποιηθέντες ὑπὸ τῶν τροφῶν, ὁδεῦ- 10 σαι δυνηθῶσιν. ὁ μὲν οὖν ὀδεύων, ὑποδεδέσθω· ὁ δὲ φθάσας ἐπὶ τὴν ἀγίαν γῆν, ὑπολυέσθω· “λῦσαι,” γάρ φησι, “τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν “ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἔστηκας, γῆ ἀγία ἐστὶ.” διὰ τοῦτο ὁ μὲν μὴ Ἀπόστολος, ὑποδεδέσθω τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ὁ δὲ Ἀπόστολος, μηκέτι ὑποδήματα 15 αἰρέτω εἰς ὁδόν· ἤδη τελειωθεὶς καὶ ὢν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου καὶ ἔστηκώς καὶ περιπατῶν ἐν γῇ ἀγία ἐστὶ, ζῶν ἐν Χριστῷ.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, συντάξας τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ διεγείρας αὐτῶν τὴν προθυμίαν, λοιπὸν αὐτοὺς καθοπλίζει καὶ ἵστησιν εὐτάκτως. πρῶτον τὸ τακτικὸν 20 εἶδος· τὸ εἶδέναι ἐστάναι καλῶς. διὰ τοῦτο πολλὰ περὶ τοῦ στή- ναι διαλέγεται, καὶ ἐτέρωθι λέγων· “στήκετε· γρηγορεῖτε” καὶ πάλιν οὕτως· “στήκετε ἐν Κυρίῳ” ὁ ἐστῶς, ὀρθὸς ἔστηκεν· ὁ διακεχυμένος, οὐκ ἔτι, κλινόμενος τινί. ὁ τρυφῶν, οὐχ ἔστηκεν ὀρθός· ὁ λάγνος, ὁ φιλοχρήματος, ἀλλὰ κέκλιται. “στήτε οὖν” 25 φησι· “περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ.” τί δὲ τὸ ζών- νυσθαι; τὸν στρατιώτην διαρρέοντα καὶ διακεχαλασμένον ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χαμαιπετεῖς λογισμοῖς ἔχοντα συρομένους, ἀνα- στέλλει διὰ τῆς ζώνης, οὐκ ἔων αὐτὸν ἐμποδίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἱμα- τίων· συμπλεκόμενον ταῖς κνημίσιν, ἀλλ’ εὐλύτοις τοῖς ποσὶν 30 ἀφεῖς τρέχειν. ὀσφῦν δὲ ἐνταῦθα φησὶν, καθάπερ ἐπὶ τῶν νηῶν ἡ τρόπις, οὕτως καὶ ἐφ’ ἡμῶν ἡ ὑπόθεσις παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὀσφὺς ὥσπερ θεμέλιός ἐστι· καὶ ἐπ’ αὐτῷ τὸ πᾶν οἰκοδομεῖται. καὶ ἡ ζώνη διὰ τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς πολέμοις, ἵνα συγκρατῇ καὶ

συνέχη τὸν θεμέλιον τὸν ἐν ἡμῖν· διὰ τοῦτο καὶ τρέχοντες ζωννύμεθα· ἐκείνη ἀσφαλίζεται τὸ ἐν ἡμῖν ἰσχυρόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γινέσθω, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντες, ἰσχυροὶ ἐσόμεθα· ζώνονται δὲ ἡ ψυχὴ, τῷ κεφαλαίῳ τῶν λογισμῶν. τί ἐστὶν “ἐν ἀληθείᾳ” μὴδὲν ψεῦδος ἀγαπῶμεν· πάντα τὰ πράγματα μετέωμεν 5 ἐν ἀληθείᾳ, δόγματά τε καὶ βίον· τὰ γὰρ μὴ ἀληθῆ, ἀπὸ τῆς γῆς ἐστίν.

Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης.

Καθάπερ ὁ θώραξ ἄτρωτός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ δικαιοσύνη· δικαιοσύνην δὲ ἐνταῦθα, τὸν καθολικὸν καὶ ἐνάρετον βίον φησὶν· τὸν 10 τοιοῦτον, οὐδεὶς οὐδέποτε δυνήσεται καταβαλεῖν· ἀλλὰ τιτρώσκουσι μὲν πολλοὶ, διατέμνει δὲ οὐδεὶς.

Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

Ἐπειδὴ γὰρ πολέμου ἐμνήσθη καὶ μάχης, δείκνυσιν ὅτι τὴν 15 μάχην, πρὸς τοὺς δαίμονας ἔχειν δεῖ· τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον εἰρήνης ἐστίν· ἐκεῖνος ὁ πόλεμος, ἕτερον καταλύει πόλεμον τὸν πρὸς Θεόν· ἂν τῷ διαβόλῳ πολεμῶμεν, εἰρηνεύομεν τῷ Θεῷ· μὴ δείσης τοίνυν ἀγαπητέ, εὐαγγέλιόν ἐστίν· ἤδη ἡ νίκη γεγένηται.

16 Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. 20

Ἐνταῦθα οὐ τὴν γῶσιν φησὶν· οὐ γὰρ αὐτὴν ὑστέραν ἔταξεν, ἀλλὰ δι’ ἧς τὰ σημεῖα γίνεται· εἰκότως τὴν πίστιν ὀνομάζει θυρεόν· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος προβέβληται τοῦ παντὸς σώματος, ὥσπερ τεῖχος ὦν, οὕτω δὴ καὶ ἡ πίστις· πάντα γὰρ αὐτῇ εἵκει.

Ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ 25 πεπυρωμένα σβέσαι.

Οὐδὲν γὰρ δύναται τῷ θυρεῷ τούτῳ· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητάς· “ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπης, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται.” πῶς δὲ ἔξομεν τὴν πίστιν; ὅταν ἐκεῖνα κατορθώσωμεν 30 βέλη δὲ αὐτοῦ, καὶ τοὺς πειρασμοὺς φησὶ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἀτόπους· εἰ γὰρ δαίμοσιν ἐπέταξεν ἡ πίστις, πολλῶ μᾶλλον τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς.

17 Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε.

Τουτέστιν τῆς σωτηρίας ὑμῶν· περιφράττει γὰρ αὐτούς.

Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ.

Ἦτοι τὸ Πνεῦμά φησιν, ἥτοι ἐν τῇ μαχαίρᾳ τῇ πνευματικῇ· διὰ γὰρ ταύτης, πάντα τέμνεται· καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος 5 διατέμνομεν διὰ ταύτης.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Καλῶς τὸ “ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ,” εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· ρῆμα γὰρ Θεοῦ λέγει, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια· ὡς τὸ “τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστε-
“ρεώθησαν” ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ 10 ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις κεῖται συνεχῶς, “τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ ὃ ἐγένετο” καὶ “λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο” ἀντὶ τοῦ ἡ ἀποκάλυψις ἡ κατ’ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ εὐαποτεθεῖσα· κἀνταῦθα τοίνυν Θεοῦ ρῆμα, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐκάλεσεν ἐνέργειαν. 15

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δέ φησι, εἰ ἡ μάχαιρα ρῆμα Θεοῦ, Πνεύματος δὲ ἡ μάχαιρα, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα, οὗ ἡ μάχαιρα· εἴτε ρῆμα Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶπε, δηλονότι ὡς Λόγος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὕτως καὶ ρῆμα τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα. μάχαιραν δὲ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος. 20

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, βέλη τοῦ πονηροῦ, οἱ πονηροὶ εἰσι διαλογισμοί· οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὖν βαλεῖν εἰς τὴν καρδίαν δυνήσεται, ἐπὰν τίς σκεπόμενος τῷ τῆς πίστεως θυρεῷ σβεννυμένων πάντων τῶν πεπυρωμένων τοῦ ἐχθροῦ βελῶν ἐν αὐτῷ· ἐρεῖ δὲ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως περικείμενος, “ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα, πῶς ἐρεῖτε 25
“τῇ ψυχῇ μου, μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη, ὡς στρουθίον; ὅτι ἰδοὺ
“οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον· ἡτοίμασαν βέλη εἰς φαρέτραν,
“τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομῇν τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.” πε-
ποιθότος γὰρ μου, φησὶν, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, πῶς μοι συμβουλεύετε μὴ ἴστασθαι πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐντεινόμενα κατ’ ἐμοῦ 30
τόξα καὶ ἐτοιμαζόμενα ὑπ’ αὐτῶν βέλη ἐν φαρέτραις, θελόντων τρῶσαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἔστηκα, καὶ οὐ μεταναστεύω· καὶ πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα ὅσον οὐπω σβεσθήσεται.

- 18 Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν Πνεύματι καὶ εἰς αὐτὸ ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσῃ καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν
19 ἀγίων καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ὁ ὑγιαίνων λόγος ἀπὸ Θεοῦ Πνεύματος ρεῖ· ὁ δὲ ἐναντίος ἐκ 5 τῆς γῆς λαλεῖ· “ὁ γὰρ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστὶ, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ· ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· καὶ “ὁ ἑώρακεν καὶ ἤκουσεν, τοῦτο μαρτυρεῖ” ὁ δὲ ἐκ τοῦ Πνεύματος λόγος μάχαιρά ἐστιν. δι’ ὅπερ ἐνταῦθα, φησὶν ὁ Παῦλος τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος εἶναι ῥῆμα Θεοῦ. “ζῶν γὰρ ὁ λόγος 10 “τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν “δίστομον, καὶ διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ Πνεύματος.” τέμνει τε καὶ διαιρεῖ ἀνύων καὶ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ δεήσεως ἐν τοῖς παντὶ καιρῷ προσευχομένοις, καὶ προσευχομένοις πνεύματι κατὰ τὸ “προσεύξομαι πνεύματι” καὶ ἀνύει τοῖς ὑπὲρ 15 τοῦ πλουτῆσαι ἐν ῥήματι Θεοῦ· ἀγρυπνοῦσι καὶ προσκαρτεροῦσι τῇ τούτου κτήσει, ἐπὶ τῷ καὶ ἄλλους ὠφελεῖν, καὶ τοῖς ὠφελοῦσι διὰ τῶν εὐχῶν ἐνεργῆσαι· παρατήρει δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου μέτριον, αἰτοῦντος ἀπὸ τῶν Ἐφεσίων δεήσεις γένεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ.

20

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ φησὶν, “προσευχόμενοι Πνεύματι” οὐκ ἀπλῶς εἶπεν· ἀλλ’ ἐπειδὴ καθ’ ὃ δεῖ προσεύξασθαι οὐκ οἶδαμεν, φησὶν, ἀλλαχοῦ, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα αὐταὶ αἰ αἰτήσεις ὑμῶν μηδὲν ἔχωσι σαρκικόν· πνευματικὰς δὲ αἰτήσεις ἔχομεν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος βοηθουμένας.

25

(ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, καθώπλισεν αὐτοὺς μετὰ πάσης ἀσφαλείας· τί οὖν δεῖ λοιπόν; τὸν βασιλέα καλεῖν καὶ παρακαλεῖν ὥστε ὀρέξαι χεῖρα. “δι’ ἀπάσης προσευχῆς,” φησὶν, “καὶ δεήσεως” προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν Πνεύματι.” ἐστὶ γὰρ μὴ προσεύχεσθαι ἐν Πνεύματι, ὅταν τις βατ- 30 τολόγῃ· “καὶ εἰς αὐτὸ” φησὶ “ἀγρυπνοῦντες” τουτέστιν, νηφόντες· τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν καθωπλισμένον, τὸν παρὰ τὸν βασιλέα ἐστῶτα ἀγρυπνον, νηφάλιον.

Ἐν πάσῃ προσκαρτερήσῃ καὶ δεήσει περὶ πάντων

ἀγίων καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στοματός μου.

Οὐκ ἄρα ἐμελέτα ἅπερ ἔλεγεν· ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Χριστὸς
 “ὅταν παραδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τι λαλήσητε· δοθή-
 “σεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ, τί λαλήσητε” οὕτως πάντα 5
 πίστει ἔπραττε, πάντα χάριτι. “ἐν παρρησίᾳ” φησὶν “γνωρίσαι
 “τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου” τούτέστιν ἵνα ἀπολογήσωμαι
 ὡς χρὴ, μετὰ παρρησίας, μετὰ συνέσεως, μετὰ ἀνδρείας.

᾽ΩΡΙΓΕΝΗΣ. “Ὅταν ἀνοιχθῇ τὸ στόμα δοθέντος λόγου, τότε
 παρρησία γνωρίζεται τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ οὐκ ἔτι 10
 ἐν παροιμίαις καὶ παραβολαῖς· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶν, “ἔρχεται
 “ᾠρᾷ, ὅτε οὐκ ἔτι ὑμῖν ἐν παροιμίαις λαλήσω, ἀλλὰ παρρησίᾳ
 “περὶ τοῦ Πατέρος ἀπαγγελῶ ὑμῖν” τὸν δὲ ἐν παρρησίᾳ λόγον,
 μόνος καὶ πᾶς χωρῆσαι δύναται, ὁ τὴν καρδίαν ἔχων μὴ καταγι-
 νώσκουσταν, “ἐπεὶ ἐὰν ἡ καρδία μὴ καταγινώσκη, παρρησίαν ἔχο- 15
 “μεν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὁ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ’ αὐτοῦ”
 ὅθεν καὶ σπάνιος ὁ ἐν παρρησίᾳ γνωρίζων τὸ μυστήριον, τῷ σπά-
 νιον εἶναι τὸν παρρησίαν ἔχοντα πρὸς Θεόν· τίς γὰρ καυχήσεται
 ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάπεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ
 ἁμαρτιῶν;

20

21 Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ’ ἐμὲ τί πράσσω,
 πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ
 22 πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ· ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς
 αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ
 τὰς καρδίας ὑμῶν.

25

Ἐπεὶ πᾶς ὁ τοῦ Ἀποστόλου βίος καὶ πᾶσα πράξις αὐτοῦ καὶ
 ἐνεργεία λόγῳ Θεοῦ ἐγένετο, ζῶντος ἐν αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, διὰ
 τοῦτο πέμπει τὸν Τυχικόν, τὸν κανόνα τοῦ βίου καὶ τὴν τάξιν τῶν
 πράξεων αὐτοῦ ἀπαγγελοῦντα τοῖς Ἐφεσίοις· καὶ ἔπρεπε γε τῷ
 Ἀποστόλῳ ὑπὲρ τοῦ ἔχειν παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς τοὺς 30
 Ἐφεσίους, πέμψαι δι’ αὐτὸ τοῦτο τὸν Τυχικόν· ἐμελλον δὲ καὶ
 παρακαλεῖσθαι τὰ ἀρίστα καὶ τὰ Ἀποστόλῳ ἀρμόζοντα κατορ-
 θοῦσθαι μαθάνοντε στῷ Παύλῳ.

(ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης οὕτως φησὶν, ἐπειδὴ

δεσμῶν ἐμνήσθη, ἀφίησί τι καὶ τῷ Τυχικῷ παρ' ἑαυτοῦ δια-
λεχθῆναι. ἃ μὲν γὰρ ἦν δογμάτων καὶ παρακλήσεως, ταῦτα
διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ἐδήλου· ἃ ἀπ' ἀγγελίας ψιλῆς, ταῦτα τῷ
κομίζοντι τὴν Ἐπιστολὴν ἐπέτρεπεν. “ἵνα γνῶτε,” φησὶ, “τὰ
“περὶ ἡμῶν,” τουτέστιν ἵνα μάθητε· τοῦτο καὶ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην 5
ἐδήλου τὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ἐκείνων.

23 Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ
Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐχεται αὐτοῖς εἰρήνην εἶναι ἀγάπην μετὰ πίστεως. καλῶς
εἶπεν, οὐκ ὥστε ἀπλῶς ἔχειν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ τοῖς ἑτερο- 10
πίστοις ἑαυτοὺς ἀναμιγνύναι· ἢ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο φησὶν· ὥστε καὶ
πίστιν αὐτοὺς ἔχειν καὶ θαρρεῖν περὶ τῶν μελλόντων. ἡ εἰρήνη
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἀγάπη· ἐὰν γὰρ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη ἔσται·
καὶ ἐὰν ἀγάπη, καὶ εἰρήνη ἔσται. “μετὰ πίστεως·” οὐδὲν γὰρ ὄφε-
λος ἀγάπης, πίστεως χωρὶς. μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν γένοιτο ἀγάπη 15
ἐτέρως.

ὩΡΙΓΕΝΗΣ φησὶν, εἰ καὶ τί ἄλλο δῶρον ἔστι διδόμενον ἀπὸ
Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ εἰρήνη,
ὅπερ ἐν τῶν τιμιωτάτων ἐστὶ δῶρον, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν·
ἥτις φρουρήσει τὰς καρδίας καὶ τὰ νήματα τῶν ἀγίων· γαληνὴ 20
τις καὶ εὐδία οὔσα ψυχῆς, πάντος χειμῶνος καὶ πάσης ἀκατα-
στασίας καὶ πάθους ἀλλοτρία· ὁμοίως δὲ τῇ εἰρήνῃ καὶ ἡ μετὰ
πίστεως ἀγάπη δῶρον ἐστὶ διδόμενον ἀπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀγάπη δὲ πρὸς Θεὸν μὲν, ὡς γέγραπται “ἐξ ὅλης
“καρδίας,” καὶ τῶν ἐξῆς· πρὸς τὸν πλησίον δὲ ὡς ἑαυτόν· ἀλλὰ καὶ 25
πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὁ λαβὼν δῶρον τὴν ἀγάπην ἐπιφαίνει αὐτὴν,
οὐδένα μισῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων εὐχόμενος. “ἡ χάρις
“μετὰ πάντων ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν
“ἀφθαρσίᾳ.” διηγῆσαντό τινες εἶναι τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐν ἀφθαρ-
σίᾳ, καθαρεύοντα ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς φθορᾶς· ἔργα δὲ τῆς φθορᾶς 30
ἔστι τὰ κατὰ τὴν συνουσίαν· ὅθεν καὶ ἡ συνθήκη ἀφθόρους ὀνό-
μαζε τοὺς καθαροὺς ἀπὸ συνουσίας, καὶ ἐφθαρμένους, τοὺς μίξεως
γευσταμένους· ὑπερτείνοντες δὲ τινες τὸ “εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ
“φθειρεί, φθερεῖ αὐτὸν ὁ Θεός.”

ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΙ. Οὕτως ἐδείξαντο οὐ δυναμένοι τούτῳ ὁμοίωσαι τὸ
 “ἀλλὰ ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ.” ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ
 οὕτως· ὅρα δὲ εἰ δύναται πᾶσα μὲν ἁμαρτία φθορὰ εἶναι ψυχῆς·
 ἡ δὲ παντελὴς αὐτῆς ἀποχὴ ἀφθαρσία· ὥστε τοὺς ἀγαπῶντας
 τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσία εἶναι, τοὺς πάσης 5
 ἁμαρτίας ἀπεχομένους· μεθ’ ὧν πάντων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ χάρις. ὡς
 ὄντων μέντοι γέ τινων τῶν ἀγαπῶντων μὲν τὸν Κύριον, οὐ μὴν ἐν
 ἀφθαρσία ἀγαπῶντων αὐτὸν, φησὶν ὁ Παῦλος, “ἡ χάρις μετὰ
 “πάντων τῶν ἀγαπῶντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν
 “ἀφθαρσία.” Θεοῦ φησὶν· πᾶσι δὲ προσεῖη τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις 10
 τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Χριστὸν καὶ ἐν ἀφθαρσία πολιτευομένοις. ἔοικεν
 δὲ μὴ εἰρηκέναι ἡ χάρις μεθ’ ὑμῶν συνήθως· ἀλλ’ ἀπλῶς τῶν
 ἀγαπῶντων τὸν Κύριον ἐν ἀφθαρσία, ἐπὶ τῷ παιδεῦσαι αὐτοὺς,
 πολλὴν τούτου ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν· ὡς ἂν τῶν τοιούτων καὶ
 τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀπολαύειν δυναμένων· ὡς γὰρ φησὶν 15
 καὶ Σευηριανὸς, τῆς φθορᾶς τίς ἀπαλατιττόμενος ἀπὸ τοῦ διαβόλου,
 ἐν ἀφθαρσία δέχεται τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

(ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΙ.) Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, τί ἐστὶν ἐν ἀφθα-
 ρσία; ἥτοι ἐν κοσμιότητι ὑπὲρ τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων· οἷον μὴ
 ἐν πλούτῳ ἀλλ’ ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀφθάρτοις. τὸ “ἐν” διὰ ἐστίν· διὰ 20
 ἀφθαρσίας φησὶν· τουτέστι δι’ ἀρετῆς. “πᾶσα γὰρ ἁμαρτία
 “φθορὰ ἔστιν. ῥωθειόμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 “Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ’ οὗ τῷ Πατέρι, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,
 “δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 “Ἀμήν.”

25

Τριας * μονὰς * ἐλεήσον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστό-
 λου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ὠριγένους, τοῦ μακα-
 ρίου Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗ-
ΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΟΙ Φιλιππησίοι ἀπὸ πόλεως εἰσὶ τῆς Μακεδονίας· πόλεως
κολωνείας, καθὼς ὁ Λουκᾶς φησὶν. ἐνταῦθα ἡ πορφυρόπωλις ἐπέ- 5
στρεψεν, εὐλαβῆς γυνὴ σφόδρα καὶ προσεκτικὴ· ἐνταῦθα ὁ ἀρχι-
συνάγωγος ἐπίστευσεν· ἐνταῦθα ἐμαστίχθη ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ
Σίλα· ἐνταῦθα οἱ στρατηγοὶ ἠξίωσαν αὐτοὺς ἐξελθεῖν, καὶ ἐφο-
βήθησαν αὐτοὺς, καὶ λαμπρὰν ἔσχεν τὸ κήρυγμα τὴν ἀρχήν.
μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῖς μὲν αὐτὸς πολλὰ καὶ μεγάλα· στέφανον αὐτοῦ 10
καλῶν αὐτούς· καὶ πολλὰ πεπονθέναι λέγων· “ ὑμῖν γὰρ ἔχα-
“ ρίσθη,” φησὶν, “ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν,
“ ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν.” ὅτε δὲ ἔγραφεν πρὸς αὐτοὺς,
συνέβη αὐτὸν δέδεσθαι· διὰ τοῦτο φησὶν, “ ὥστε τοὺς δεσμοὺς
“ μου φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ” πραιτώριον τὰ 15
βασιλεία τοῦ Νέρωνος καλῶν. ἀλλ’ ἐδέθη καὶ ἀφεῖθη· καὶ τοῦτο
πρὸς Τιμόθεον ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ,
οὐδεὶς μου συμπαραγέμετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ
“ αὐτοῖς λογισθεῖν· ἀλλ’ ὁ Κύριος μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέν
“ με.” τὰ οὖν δεσμὰ ἐν οἷς ἦν πρὸ τῆς ἀπολογίας ἐκείνης λέγει 20
ὅτι γὰρ οὐ παρῆν Τιμόθεος τότε, δῆλον· “ ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ μου
“ ἀπολογίᾳ,” φησὶν, “ οὐδεὶς μοι συμπαραγέμετο.” καὶ τοῦτο
αὐτῷ γράφων ἐδήλου· οὐκ ἂν οὖν εἰ ᾗδει τοῦτο ἔγραψεν αὐτῷ·
ὅτε δὲ τὴν Ἐπιστολὴν ἔγραφεν ταύτην, μετ’ αὐτοῦ Τιμόθεος ἦν·
καὶ δηλοῖ ἐξ ὧν φησὶν, “ ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Τιμόθεον τα- 25
“ χέως πέμψαι ὑμῖν.” καὶ πάλιν “ τοῦτον μὲν ἐλπίζω εὐθέως πέμ-
“ ψαι ὑμῖν, ὅταν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμέ.” ἐξ αὐτῆς ἀφέθη γὰρ ἀπὸ τῶν
δεσμῶν καὶ πάλιν ἐδέθη, μετὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐλθεῖν. εἰ δὲ λέγει

ὅτι “εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ” καὶ “λειτουργία τῆς πιστέως
 “ὑμῶν,” οὐχ ὡς ἤδη τούτου γενομένου, ἀλλ’ ὅτι καὶ ὅταν τοῦτο
 συμβῇ, χαίρω φησὶν, διανιστῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀθυμίας τῆς ἐπὶ
 τοῖς δεσμοῖς· ὅτι γὰρ οὐκ ἔμελλεν τότε ἀποθανεῖσθαι, δῆλον ἐξ
 ὧν φησὶν, “ὅτι ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύ- 5
 “σομαι πρὸς ὑμᾶς” καὶ πάλιν “καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι
 “μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν.”

Ἦσαν δὲ πέμψαντες πρὸς αὐτὸν οἱ Φιλιππήσιοι τὸν Ἐπαφροδί-
 διτον χρήματα ἀποίοντα αὐτῷ, καὶ εἰσόμενον τὰ κατ’ αὐτόν. διέ-
 κειντο γὰρ σφόδρα περὶ αὐτόν. ὅτι γὰρ ἔπεμψαν, ἄκουε αὐτοῦ λέγον- 10
 τος· “ἀπέχω πάντα καὶ περισσεύω· πεπλήρωμαι δεξάμενος παρὰ
 “Ἐπαφροδίτου τὰ παρ’ ὑμῶν” ἐπεὶ οὖν ἔπεμψαν τοῦτο εἰσόμενοι,
 δηλοῖ εὐθέως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς τὰ κατ’ αὐτόν γράφων καὶ
 λέγων. “γιγνώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ὅτι τὰ κατ’ ἐμὲ μᾶλλον εἰς
 “προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθε” καὶ πάλιν· “ἐλπίζω Τιμώ- 15
 “θεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν· ἵνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν”
 τὸ “ἵνα καὶ γὰρ,” δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι ὥσπερ ὑμεῖς ὑπὲρ πολλῆς
 πληροφορίας ἐπέμψατε εἰσόμενοι· οὕτω καὶ ἐγὼ ἵνα εὐψυχῶ γνοὺς
 τὰ περὶ ὑμῶν. ἐπεὶ οὖν καὶ πολὺν χρόνον, ἦσαν μὴ πέμψαντες,
 τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· “ἤδη ποτε ἀνεθάλλετε τὸ ὑπὲρ 20
 “ἐμοῦ φρονεῖν” καὶ τότε ἤκουον αὐτόν ἐν δεσμοῖς εἶναι. εἰ γὰρ
 περὶ Ἐπαφροδίτου ἤκουσαν, ὅτι ἡσθένησε· μὴ ὄντος σφόδρα ἐπι-
 σήμου, ὡς ὁ Παῦλος, πολλῶ μᾶλλον περὶ Παύλου· καὶ εἰκὸς ἦν
 αὐτοὺς θορυβεῖσθαι. διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς Ἐπιστολῆς
 πολλὴν προσφέρει παρακλήσιν ὑπὲρ τῶν δεσμῶν· δεικνὺς ὅτι οὐ 25
 μόνον οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ χαίρειν. εἴτα περὶ ὁμολοίας
 συμβουλεύει καὶ ταπεινοφροσύνης· ταύτην εἶναι αὐτοῖς ἀσφά-
 λειαν διδάσκων μεγίστην· καὶ οὕτω τῶν ἐχθρῶν αὐτοὺς εὐκόλως
 δύνασθαι περιγεέσθαι. οὐ γὰρ τὸ δεσμεῖσθαι λυπηρὸν τοὺς διδα-
 σκάλους ὑμῶν· ἀλλὰ τὸ μὴ ὁμολοεῖν τοὺς μαθητάς· τοῦτο μὲν 30
 γὰρ καὶ ἐπίδοσιν τῷ εὐαγγελίῳ δίδωσιν, ἐκεῖνο δὲ διασπᾷ. παραι-
 νέσας τοίνυν αὐτοῖς ὁμολοεῖν, καὶ δείξας ὅτι ἀπὸ ταπεινοφροσύνης
 ἡ ὁμολοία γίνεται· μὴ διατεινόμενος πρὸς τοὺς πανταχῶ τῷ
 δόγματι λυμαιομένους Ἰουδαίους προσχήματι Χριστιανισμοῦ·
 κύνας τὲ αὐτοὺς κάλεσας καὶ κακοὺς ἐργάτας, καὶ παραινέσας 35

ἀπέχεσθαι αὐτῶν, καὶ πείσας τίσι δεῖ προσέχειν· καὶ περὶ ἡθικῶν πολλὰ διαλεχθεῖς καὶ ῥυθμίσας αὐτοὺς, καὶ ἀνακτησάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν “ὁ Κύριος ἐγγύς,” μέμνηται μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ συνέσεως καὶ τῶν πεμφθέντων· καὶ οὕτω πολλὴν τὴν παράκλησιν προσάγει.

5

Φαίνεται δὲ μετὰ πολλῆς αὐτοῖς μάλιστα γράφων τιμῆς, καὶ οὐδὲν ἐπιπληκτικὸν οὐδαμοῦ· ὅπερ ἦν τεκμήριον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ μηδὲ μίαν δοῦναι τῷ διδασκάλῳ λαβήν· μηδὲ ἐν τάξει ἐπιτιμῆσεως, ἀλλ’ ἐν τάξει παραινέσεως πάντα πρὸς αὐτοὺς ἐπεσταλκέναι. ὅπερ δὲ ἔφην καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἡ πόλις αὕτη, 10 πολλὴν ἐπεδείξατο εἰς τὴν πίστιν ἐπιτηδειότητα· εἶγε ὁ δεσμοφύλαξ, ἵστε δὲ ὅτι πάσης κακίας τὸ πρᾶγμα μεστὸν, εὐθέως ἀπὸ ἐνὸς σημείου μὲν προσέδραμε, καὶ ἐβαπτίσθη μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ παντός· τὸ μὲν γὰρ γεγονὸς σημεῖον εἶδε μόνος αὐτός, τὸ δὲ κέρδος οὐ μόνος ἐκαρπώσατο, ἀλλὰ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ 15 τοῦ οἴκου παντός. εἰ δὲ δεῖ εἰπεῖν Εὐωδίαν καὶ Συντύχην, τὴν μὲν γυναικα εἶναι τοῦ δεσμοφύλακος, τάχα καὶ αὐτὸν τὸν ἄνδρα· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοί, οἱ μαστίξαντες αὐτὸν, εὐρίσκονται ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον, καὶ οὐ πονηρίας τοῦτο πεποιηκότες· τῷ τε εὐθέως πέμψαι καὶ ἀφεῖναι αὐτὸν, καὶ τῷ φοβηθῆναι ὕστερον. 20 μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐν πίστει μόνῃ, οὐδὲ ἐν κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν εὐποιίᾳ· “δι’ ὧν,” φησὶν, “ὅτι καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου καὶ ἁπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μου ἐπέμψατε,” οὐδενὸς ἐτέρου τοῦτο ποιοῦντος· “οὐδεμία γάρ μοι,” φησὶν, “ἐκκλησία ἐκαιώνησεν, εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως.” καὶ τὴν ἔλλειψιν δὲ 25 ἀκαιρίας εἶναι μᾶλλον ἢ προαιρέσεως· “οὐχ ὅτι οὐκ ἐφρονεῖτε,” φησὶν, “ὑπὲρ ἐμοῦ, ἡκαιρεῖσθε δέ·” ταῦτα καὶ ἡμεῖς εἰδότες καὶ τοσοῦτους ἔχοντες τύπους, καὶ τὸ φίλτρον τὸ πρὸς αὐτούς. ὅτι γε ἐφίλει σφόδρα αὐτούς, δῆλον· οὐδένα γὰρ ἔχω, φησὶν, ἰσούψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει· καὶ πάλιν διὰ τὸ ἔχειν 30 μὲν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς καὶ τοῖς δεσμοῖς μου· καὶ ἡμεῖς καὶ ἑαυτοὺς παρέχω μὲν ἀξίους τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων, περὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἔτοιμοι γιγνόμενοι· ἀλλὰ Δαβὶδ φησὶν ^a ἐν ταύτῃ

^a Aliqua desunt, nullo autem lacunæ indicio.

τῇ Ἐπιστολῇ, κληρικοῖς γράφει οὐ λαϊκοῖς. δι' ὅπερ οὐδὲ πλειόνων ἐδεήθη ἡθικῶν· σπουδὴ δὲ αὐτῷ διὰ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατορθωθῆναι ἐν αὐτοῖς· δι' αὐτῆς δὲ τῆς παραινέσεως, δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἄλλου βίου. σπανίως γάρ τις καὶ ἁμαρτάνει καὶ φυσιοῦται· τὸ γὰρ τῆς φυσιώσεως ἄπτεται τῶν κάλλιστα βιούντων· καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὡς τὰ πολλὰ ἐπαιρομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΤΗΣ ΠΡΟΣ
ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς Φιλιππησίων ἀρετῆς, καὶ εὐχὴ τελειώ-
σεως.
- β'. Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀγωνιστικῆς, καὶ τῆς προθυμίας.
- γ'. Παραίνεσις τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, καὶ τῆς ἐνθέου ζωῆς.
- δ'. Περὶ Τιμοθέου καὶ Ἐπαφροδίτου, οὓς ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς.
- ε'. Περὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ μὴ ὡς ἐν σαρκί, ὅς ἐστι μίμησις θανά-
του Χριστοῦ.
- ς'. Παραινέσεις ἴδιαι τινῶν καὶ κοιναὶ πάντων.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

1 Παῦλος καὶ Τιμόθεος δούλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐνταῦθα ἄτε πρὸς ὁμοτίμους ἐπιστέλλων, οὐ τίθησιν αὐτοῦ 5
τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, ἀλλ' ἕτερον· καὶ αὐτὸ μέγα. ποῖον
δὴ τοῦτο; δοῦλον ἑαυτὸν φησὶν, οὐκ Ἀπόστολον. μέγα γὰρ ὄντως
καὶ τοῦτο ἀξίωμα καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν αἰώνων, δοῦλον εἶναι
Χριστοῦ, καὶ μὴ ἁπλως λέγεσθαι. καὶ Ῥωμαίοις δὲ πάλιν ἐπι-
στέλλων· λέγει· “ Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ.” Κορινθίοις 10
δὲ καὶ Τιμοθέῳ γράφων, Ἀπόστολον ἑαυτὸν καλεῖ. τίνος οὖν ἕνεκεν
τοῦτο; οὐχ ὅτι Τιμοθέου αὐτοὶ κρείττους, ἅπαγε· ἀλλὰ αὐτοὺς
τιμᾶ, καὶ θεραπεύει μάλιστα πάντων οἷς ἐπέστελλεν· ἐκεῖ μὲν
γὰρ ἔμελλεν πολλὰ διατάττεσθαι. διὰ τοῦτο ἀνέλαβεν τὸ τοῦ
Ἀποστόλου ἀξίωμα. ἐνταῦθα δὲ ἐπιτάττει μὲν αὐτοῖς οὐδὲν, πλὴν 15
ὅσα καὶ ἑαυτῶν συνέωρων· “ πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ τοῖς οὖσιν
“ ἐν Φιλίπποις.” ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν καὶ Ἰουδαίους ἁγίους αὐτοὺς κα-
λεῖν, ἀπὸ τοῦ πρώτου χρησιμοῦ, ἡνίκα ἐλέγοντο “ λαὸς ἅγιος
“ περιούσιος.” διὰ τοῦτο προσέθηκεν “ τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ
“ Ἰησοῦ.” οὗτοι γὰρ μόνοι ἅγιοι· ἐκεῖνοι λοιπὸν βέβηλοι. “ σὺν 20
“ ἐπισκόποις καὶ διακόνους.” τί τοῦτο; μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπί-
σκοποι ἦσαν; οὐδαμῶς. ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλε-
σεν· τότε γὰρ τέως ἐκοινωνοῦν τοῖς ὀνόμασιν, καὶ διάκονος ὁ ἐπί-
σκοπος ἐλέγετο· διὰ τοῦτο γράφων Τιμοθέῳ ἔλεγεν ἐπισκόπῳ
οὔτι· “ τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.” ὅτι γὰρ ἐπίσκοπος ἦν, 25
φησὶν πρὸς αὐτὸν, “ χεῖρας ταχέως μὴδεν ἐπιτίθει.” καὶ πάλιν
“ ὃ ἐδόθη σοι μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.” οὐκ
ἂν δὲ πρεσβύτεροι ἐπίσκοπον ἐχειροτόνησαν· καὶ πάλιν πρὸς

Τίτον γράφων φησίν· “τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ”
 “ἵνα καταστήσης κατὰ πόλιν πρεσβύτεριον ὡς ἐγὼ σοι διαταξά-
 “μην, εἴ τις ἀνέγκλητος, μίας γυναικὸς ἀνὴρ” περὶ τοῦ ἐπι-
 σκόπου φησίν· καὶ εἰπὼν ταῦτα εὐθέως ἐπήγαγεν, “δεῖ γὰρ τὸν
 “ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη” 5
 ὅπερ οὖν ἔφην, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλοῦντο ἐπίσκο-
 ποι καὶ διάκονοι Χριστοῦ· ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβυτέρῳ
 ἐπίσκοποι γράφουσι καὶ συνδιακόνῳ· λοιπὸν δὲ τὸ ἰδιάζον ἐκάστῳ
 ἀπονενέμῃται ὄνομα, ὃ ἐπίσκοπος καὶ ὃ πρεσβύτερος. τί δὴ ποτε
 δὲ οὐδαμοῦ τῷ κλήρῳ γράφων, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσι τοῖς ἀγίοις τοῖς 10
 πιστοῖς, τοῖς ἡγιασμένοις, ἐνταῦθα τῷ κλήρῳ γράφει; ὅτι αὐτοὶ
 καὶ ἀπέστειλαν καὶ ἐκαρποφόρησαν· καὶ αὐτοὶ ἔπεμψαν πρὸς
 αὐτὸν τὸν Ἐπαφρόδιτον.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησιν· προσεκτέον ὅτι τὸ “σὺν ἐπισκό-
 “ποις” λέγει, οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέ- 15
 ροις γράφειν εἰώθαμεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ
 “σύν”· ἵνα ἢ ἰσὴν ἐπισκόποις ἡμῶν· ἀλλὰ πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ἐν
 Φιλίπποις ἀγίοις· σὺν τοῖς αὐτόθι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνοις.
 οὐχ ἀπλῶς ἐπισημνύμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ’ ὡς μάλιστα
 τῶν περὶ τῆς μετριοφροσύνης λόγων τούτοις ἀρμοσπόντων, οἱ τοὺς 20
 ἑτέρους ὤφειλον διδάσκειν, καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοὺς μετιέναι τὸ
 δέον.

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς Φιλιππησίων ἀρετῆς, καὶ εὐχή τελειώσεως.

3 Εὐχαριστῶ τῷ Κυρίῳ μου ἐν πάσῃ τῇ μνεΐα ὑμῶν. 25

Πάντοτε, ὡσάκις ὑμῶν ἀναμνησθῶ φησίν, δοξάζω τὸν Θεόν,
 ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ προκοπῇ· τοῦτο δὲ ἐποίει, ἐκ τοῦ πολλὰ συνει-
 δέναι αὐτοῖς ἀγαθὰ· “ἐπὶ πάσῃ τῇ μνεΐα ὑμῶν.” ὑπὲρ πάντων
 ὑμῶν μετὰ χαρᾶς καὶ τὴν δέησιν ποιούμενος· οὐχ ὅταν εὐχωμαι
 μόνον· ἔστι γὰρ καὶ μετὰ λύπης τοῦτο ποιῆσαι· ὡς ὅταν λέγῃ 30
 ἀλλαχοῦ “ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα
 “ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων· ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγ-
 “γέλιον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν” μέγα αὐτοῖς

μαρτυρεῖ· καὶ ὅπερ ἂν τις ἐμαρτύρησεν Ἀποστόλοις καὶ Εὐαγγελισταῖς· οὐκ ἐπειδὴ πόλιν ἐνεχειρίσθητε μίαν, φησὶν, ἐκείνης φροντίζετε μόνης· ἀλλὰ πάντα πράττετε ὥστε μερισταὶ γενέσεως τῶν ἐμῶν πόνων· πανταχοῦ παρόντες καὶ συμπράττοντες καὶ κοινωνοῦντές μου τῷ κηρύγματι· ἐξ οὗ ἐπιστεύσατε μέχρι τοῦ νῦν, 5 Ἀποστόλων εἰλήφατε προθυμίαν· χαίρω δὲ, οὐχ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων· ἀπὸ τούτων γὰρ κακεῖνα στοχάζομαι.

6 Πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ. 10

Ὅρα πῶς καὶ μετριάζειν αὐτοὺς διδάσκει· ἐπειδὴ γὰρ μέγα αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν πρᾶγμα, ἵνα μὴ τι ἀνθρωπίνον πάθωσιν, εὐθέως παιδεύει αὐτοὺς, ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀνατιθέναι, διὰ τοῦ εἰπεῖν· “ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει.” οὕτε ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ κατορ- 15 θώματος· εἶπεν γὰρ ὅτι τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν χαίρω, ὡς αὐτῶν κατορθούντων· οὕτε εἶπεν αὐτῶν εἶναι τὸ κατόρθωμα μόνον, ἀλλὰ προηγούμενος τοῦ Θεοῦ· θαρρῶ γὰρ φησὶν, “ὅτι ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ.” τουτέστιν ὁ Θεός· οὐ περὶ ὑμῶν οὕτω διάκειμαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐ 20 μικρὸν ἐγκώμιον, τὸν Θεὸν ἐν τινι ἐνεργεῖν, τῷ ἐπισπᾶσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν συμπράττειν αὐτῷ· καὶ πάλιν ὅτι τοιαῦτά ἐστι τὰ κατορθώματα ὑμῶν, ὥστε μὴ εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι ῥοπῆς.

7 Καθὼς ἐστὶ δίκαιον ἐμὲ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων 25 ὑμῶν. διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ μου καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου συγκοινωνοὺς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας.

Πολὺν αὐτοῦ δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸν πόθον· εἴ γε ἐν καρδίᾳ 30 αὐτοὺς εἶχεν· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δεσμοτηρίῳ δεδεμένος, Φιλιππησίων ἐμέμνητο· οὐ μικρὸν τῶν ἀνδρῶν τὸ ἐγκώμιον, ἐπεὶ μηδέ ἐστι προλήψεως ἢ τοῦ ἁγίου τούτου ἀγάπη, ἀλλὰ κρίσεως καὶ λογι-

σμῶν ὀρθῶν· “καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ,” φησὶν, “καὶ βεβαιώσει τοῦ
 “εὐαγγελίου.” καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ εἶχεν
 αὐτούς· οὐδὲ γὰρ κατ’ ἐκείνον τὸν καιρὸν, φησὶν, καθ’ ὃν εἰσήειεν
 εἰς τὸ δικαστήριον ἀπολογησόμενος, ἐξεπέσατε μου τῆς μνημῆς·
 καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας, τοσαύτης αἰρομένης φλογός, 5
 δρόσος ἦν τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις παισὶν, οὕτως καὶ φιλία τοῦ
 ἀγωπῶντος καὶ ἀρέσκοντος Θεῷ τὴν ψυχὴν καταλαβοῦσα, πᾶσαν
 ἀπστινάσσει φλόγα, καὶ δρόσον ποιεῖ θαυμαστήν.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. “Καὶ βεβαιώσει,” φησὶν, “τοῦ εὐαγγε-
 “λίου.” ἄρα τὰ δεσμὰ βεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου ἦν; ἄρα 10
 ἀπολογία; καὶ πάνν· πῶς; ὅτι εἰ μὲν παρητήσατο τὰ δεσμὰ,
 ἔδοξεν ἂν εἶναι ἀπατέων· ὁ δὲ πάντα ὑπομένων, δηλοῖ ὡς οὐκ
 ἀνθρωπίνης τινὸς αἰτίας ἔνεκεν ταῦτα πάσχει· ἀλλὰ δι’ αὐτὸν
 Θεὸν τὸν ἀνταποδιδόντα· εἴτα δείκνυσιν ὅτι οὐ προλήψεως ἢ
 ἀγάπῃ, ἀλλὰ κρίσεως. διὰ τι ἔχω ὑμᾶς, φησὶν, ἐν τοῖς δεσμοῖς 15
 μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ; διὰ τὸ συγκοινωνοὺς εἶναί μου τῆς
 χάριτος· τί ἐστι τοῦτο; ἡ χάρις τοῦ Ἀποστόλου τοῦτο ἦν· τὸ
 δεσμεῖσθαι, τὸ ἐλαύνεσθαι, τὸ μυρία πάσχειν δεινά· “ἀρκεῖ γὰρ
 “σοι,” φησὶν, “ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ
 “τελειοῦται” διὸ εὐδόκω, φησὶν, ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν· ἐπεὶ 20
 οὕν ὁρῶ ὑμᾶς διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένους, καὶ τῆς
 χάριτος ταύτης ὄντας κοινωνοὺς, καὶ μετὰ προθυμίας, εἰκότως
 ταῦτα στοχάζομαι· διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν κοινωνοὺς, ἀλλὰ συγκοι-
 νωνούς; καὶ αὐτὸς ἐγὼ, φησὶν, ἐτέρῳ κοινωνῶ, ἵνα γένωμαι κοινωνὸς
 τοῦ εὐαγγελίου· ἵνα κοινωνήσω τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τῷ εὐαγγ- 25
 γελίῳ· καὶ τὸ θαυμαστὸν, τὸ πάντας αὐτοὺς οὕτω διακεῖσθαι·
 “συγκοινωνούς μου,” γὰρ φησὶν, “τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς
 “ὄντας.” ἀπὸ τῶν προοιμίων τοίνυν τούτων πέποιθα, ὅτι ἐν τού-
 τοις ἔσεσθε μέχρι τέλους.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἄλλος φησὶν, βεβαίωσιν τοῦ εὐαγγελίου, τὸ πι- 30
 στεῦσαι λέγει· ὡς ἂν τῶν πιστευόντων τότε ἐπ’ αὐτοῖς, βεβαιούντων
 τὸ κήρυγμα ὅτι ἀληθές· ὡς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, τὸ “ὁ λαβὼν
 “αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφραγίσεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν” ἀντὶ
 τοῦ τῷ πιστεῦσαι ἐκβεβαίωσει τά γε ἐπ’ αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ

γινόμενα ὡς ἀληθῆ· “καὶ συγκοινωνοὺς δέ μου τῆς χάριτος,” τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἰλήφει χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεῦναι ἑτέρους· ὁ πιστεύων ὡς εἰκὸς ἐκοινώνει τῆς χάριτος.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος, φησὶν, πανταχοῦ καὶ διὰ πάντων δέικνυται οὐκ ἀνόνητά μου τὰ παθήματα οὐδὲ αἱ ἀπολογίαι· ἀπὸ 5 τῆς ὑμετέρας πίστεως ἀπόδειξιν ποιοῦμαι τὴν ὑμετέραν ἔνστασιν· ἔάν τε γὰρ ἀπολογοῦμαι ἐγκαλούμενος διὰ τοὺς πιστεύοντας ὧν καὶ ὑμεῖς ἐστέ, ἔάν τε βεβαιοῦν βούλομαι τὸ εὐαγγέλιον τισίν, ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἐνστάσεως, ἔάν τε δεικνύναι ὅτι οὐκ ἀνω- νήτως ὑπομένω δεσμοὺς, ἀπὸ τῆς ὑμετέρας πίστεως. 10

8 Μάρτυς γάρ μου ὁ Θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Οὐχ ὡς ἀπιστούμενος μάρτυρα λαλεῖ τὸν Θεόν, ἀλλ’ ἐκ πολ- λῆς διαθέσεως τοῦτο ποιεῖ καὶ τῷ σφόδρα πεπεισθαι καὶ θαρρεῖν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐκοινώνησαν αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι διὰ 15 τοῦτο αὐτοὺς ποθεῖ ἕνεκεν ἐκείνων· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι “ἐν “σπλάγχνοις Χριστοῦ” ἀντὶ τοῦ κατὰ Χριστόν· ἐπειδὴ πιστοὶ ἐστε, ἐπειδὴ φιλεῖτε τὸν Χριστόν· καὶ οὐκ εἶπεν ἀγάπην· ἀλλ’ ὁ θερμότερον ἦν, σπλάγχνα Χριστοῦ· ὥσανεὶ πατὴρ ὑμῶν γεγονώς, διὰ τὴν συγγένειαν τὴν κατὰ Χριστόν· σπλάγχνα γὰρ ἡμῖν αὐτῇ 20 χαρίζεται θερμὰ καὶ διάπυρα.

9 Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἐκ μᾶλλον περισσεύῃ.

Ἀκόρεστον γὰρ ἀγαθὸν τοῦτο· ὅρα γάρ· οὕτω φιλούμενος, ἔτι μᾶλλον ἡβούλετο φιλεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐνὶ μέτρον τούτου τοῦ καλοῦ. 25 ὅρα δὲ τὴν διάθεσιν τῆς λέξεως· “ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισ- “σεύῃ· ἐν ἐπιγνώσει,” φησὶν, “καὶ πάσῃ αἰσθήσει· εἰς τὸ δοκι- “μάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα,” τουτέστιν τὰ συμφέροντα. οὐκ ἔμαυτοῦ ἕνεκεν ταῦτα λέγω, ἀλλ’ ὑμῶν αὐτῶν· δέος γὰρ μή τις παραφθαρῇ ὑπὸ τῆς τῶν αἰρετικῶν ἀγάπης· τοῦτο γὰρ ὅλον αἰνίτ- 30 τεται· καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τίθησιν; οὐ δι’ ἐμέ φησιν, ταῦτα λέγω, ἀλλ’ ἵνα ἦτε ὑμεῖς εἰλικρινεῖς· ἵνα μηδὲν νόθον δόγμα τῷ τῆς ἀγάπης σχήματι παραδέχησθε· πῶς οὖν φησὶν, εἰ δυνατόν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε; εἰρηνεύετε, εἶπεν, οὐχ οὕτως

ἀγαπῶντας, ὥστε ὑπὸ τῆς φιλίας καὶ βλάπτεσθαι· “εἰ γὰρ ὁ
 “ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε,” φησὶν, “ἔκκυψον αὐτὸν
 “καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ.” πολλοὺς γὰρ πολλάκις φιλῖαι βλάπτουσι·
 οὐχ ἀπλῶς οὖν τὴν φιλίαν θαυμάζει, οὐδὲ ἀπλῶς τὴν ἀγάπην,
 ἀλλὰ τὴν ἐξ ἐπιγνώσεως, τουτέστιν τὴν μετὰ κρίσεως, τὴν μετὰ 5
 λογισμοῦ, μετὰ τοῦ αἰσθάνεσθαι.

(Θεοδῶροτ.) Ἄλλος, φησὶν, βούλεται εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου
 ὁ Θεὸς ὅπως περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἐκά-
 στοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλή-
 λους ἀγάπην. γινῶσιν δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν 10
 εἰς ἀρετὴν συντεινόντων δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ περὶ
 ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδακότας· ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ,
 ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι· ὅγκον ἐπαγομένους κατορθωμά-
 των ἐφ’ οἷς δυνατὸν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι
 ἐφ’ ὑμῶν τὸν Θεόν· πάντων ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρέτῃ 15
 ἐκεῖνον ἐκπληττομένων, οὐπερ ἐπ’ ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε· “ἵνα
 “ἦτε εἰλικρινεῖς,” τὰ κατὰ Θεόν· “καὶ ἀπρόσκοποι” τὸ κατὰ
 ἀνθρώπους. πολλοὺς γὰρ πολλάκις φιλῖαι βλάπτουσιν· εἰ καὶ σὲ
 οὐδὲν βλάπτει, φησὶν, ἀλλ’ ἕτερος προσκόπτει· “εἰς ἡμέραν
 “Χριστοῦ,” τουτέστιν ἵνα τότε εὐρεθῇτε καθαροὶ, μηδένα σκαν- 20
 δαλίσαντες.

II Πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ· εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ.

Τουτέστιν μετὰ τῶν δογμάτων, καὶ βίον ὀρθὸν ἔχοντες· καὶ
 οὐχ ἀπλῶς ὀρθόν· ἀλλὰ πεπληρῶσθαι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ 25
 Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔστι γὰρ δικαιοσύνη, ἀλλ’ οὐ κατὰ Χριστόν·
 οἷον βίος ἐνάρετος· “τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον
 “Θεοῦ.” ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν ἑμαυτοῦ δόξαν λέγω, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ;
 πολλαχῶς δὲ δικαιοσύνην, τὴν ἐλεημοσύνην λέγει· μὴ παραβλα-
 πτέτω ὑμᾶς φησὶν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ εἰδέναι τὰ συμφέροντα· καὶ 30
 οὐκ εἶπεν φανερώς, μὴ τῷ δεῖνι πλησιάζετε· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμ-
 φέρον ὑμῖν βούλομαι τὴν ἀγάπην γίνεσθαι.

ΚΕΦ. Β.

Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀγωνιστικῆς καὶ τῆς προθυμίας.

12 Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ'
ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν·
13 ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι 5
ἐν ὧ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν.

Ὁ Θεὸς τοῦτο ἑκκονόμησεν φησὶν, τὸ μὴ λαθεῖν τοὺς ἐμοὺς
δεσμούς, τοὺς ἐν Χριστῷ ἢ τοὺς διὰ Χριστὸν ἐν ὧ τῷ πραιτω-
ρίῳ, τὰ βασιλεία τοῦ Νέρωνος λέγει· τέως γὰρ οὕτως ἐκάλουν
αὐτά. καὶ ἐν τῇ πόλει πάση. 10

Καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθό-
τας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν
λόγον λαλεῖν.

Δείκνυσι μὲν ὅτι καὶ πρότερον ἐθάρρουν καὶ μετὰ παρρησίας
διελέγοντο· νῦν δὲ πολλῷ πλέον· εἰ ἄλλοι τοίνυν, φησὶν, διὰ τοὺς 15
ἐμοὺς δεσμούς θαρροῦσιν, πολλῷ μᾶλλον ἐγώ. ὅρα δὲ πῶς καὶ
ἀνάγκην ὁρῶν τοῦ μεγαληγορεῖν, τοῦ μετριάζειν οὐκ ἀφίσταται·
τὸ δὲ “περισσοτέρως” δεικνύντος ἐστὶν ὅτι ἤδη ἤρξαντο.

15 Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι'
εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. 20

Τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἄξιον μαθεῖν· ἐπειδὴ κατεσχέθη Παῦλος,
τὸν πόλεμον βουλόμενοι διεγεῖραι σφοδρὸν τὸν παρὰ τοῦ βασι-
λέως, πολλοὶ τῶν ἀπίστων καὶ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον, ὥστε
μείζονα γενέσθαι τῷ βασιλεῖ τὴν ὀργήν· ἅτε τοῦ κηρύγματος
διασπειρομένου. δύο τοίνυν προφάσεων γεγόνασιν οἱ δεσμοὶ αἵτιοι· 25
τοῖς μὲν γὰρ θάρσος παρεῖχον· τοὺς δὲ εἰς ἐλπίδα ἀγαγόντες
τῆς ἐμῆς ἀπωλείας, παρεσκεύασαν κηρύττειν τὸν Χριστόν. του-
τέστιν φθονοῦντες τῇ δόξῃ τῇ ἐμῇ ἐν τῇ ἐνστάσει, καὶ βουλόμενοί
με ἀπολέσθαι, καὶ ἐρίζοντές μοι, συμπράττουσιν ἐμοί· ἢ ὥστε καὶ
αὐτοὶ τιμᾶσθαι, καὶ οἰόμενοι παρασπᾶν τι τῆς δόξης τῆς ἐμῆς. 30

Τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν.

Τουτέστι χωρὶς ὑποκρίσεως, ἀπὸ προθυμίας ἀπάσης.

(Θεοδώροτ.) Ἄλλος φησὶν, ὁ μακάριος Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φήστου χρησάμενος, βουληθέντος αὐτὸν Ἰουδαίους ἐκδοῦναι, καὶ διὰ τοῦτο Καίσαρα ἐπικαλεσάμενος, ἀνήχθη δέσμιος εἰς τὴν 5 Ῥώμην· εἰσαχθεὶς δὲ τῷ Νέρωνι, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος, διετῇ χρόνον αὐτόθι διέτριψεν, παντελοῦς τετυχηκὼς τῆς ἀφέσεως. τότε τοῖνυν προσεδέκων μὲν ἅπαντες τὸν μακάριον Παῦλον πάντως ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ὡμοτάτου τὸν τρόπον ὄντος. καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πῶς καὶ καινὰ ἐδόκει 10 διδάσκειν, πολὺ τῆς τότε παρὰ Ῥωμαίοις κρατούσης περὶ Θεὸν δόξης ἀλλότρια. ἔτυχεν οὖν παντελοῦς ἀφέσεως, ὥς καὶ ἀναχωρῆσαι τῆς Ῥώμης, καὶ τῷ συνήθει τρόπῳ χρήσασθαι τῆς διδασκαλίας· ἐξέπληττει τε ἅπαντας τὸ γεγόμενον, καὶ παρρησίαν ἐμποίει τοῖς πιστοῖς τοῦ διδάσκειν. τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι βούλο- 15 μαι ὑμᾶς εἰδέναι, ὥς τὰ τῆς διδασκαλίας ὁσημέραι προκόπτει τῆς ἐμῆς· δῆλος γὰρ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου ἅπασιν ἐγενόμην· καὶ εἰσαχθεὶς, περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογησάμην· καὶ οὕτως ἀπήλλαξα ἀκινδύνως, ὥστε πολλοὺς τῶν ὁμοπίστων διδάσκειν τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τῶν κατ' ἐμὲ τὴν παρρησίαν εἰληφότας. 20

16 Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας Χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἄγνῶς.

(Χρτισοστόμοτ.) Τουτέστιν οὐκ εἰλικρινῶς· οὔτε δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ διὰ τι.

Οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. 25

Ἄντ' τοῦ νομίζοντες οὕτω με εἰς μείζονα ἐμπεσεῖσθαι κίνδυνον· καὶ καλῶς εἶπε τὸ “οἰόμενοι” οὐ γὰρ οὕτως ἐξέβαινεν· ἐκεῖνοι δὲ ἐνόμιζόν με τοῦτο λυπεῖν, ἐγὼ δὲ ἔχαιρον, ὅτι τὸ κήρυγμα ἐπεδίδου.

17 Οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ 30 εὐαγγελίου κείμεαι.

Τουτέστιν τὰς εὐθύνas μοι παρασκευάζοντες τὰς πρὸς τὸν Θεόν· καὶ συναντιλαμβανόμενοι, τί ἐστὶν “εἰς ἀπολογίαν;” προσετά-

γην κηρῦξαι· μέλλω διδόναι εὐθύνας καὶ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ ἔργου οὗ προσετάγην. ὥστε οὖν μοι τὴν ἀπολογίαν γενέσθαι εὐκό-
λον συναντιλαμβάνονται μοι· οὕτως οὐκ ἔνι ποιῆσαι ἔργον ἀγαθόν,
οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς· καὶ οὐ μόνον οὐ κεῖται μισθὸς ὑπὲρ
τούτου, ἀλλὰ καὶ κόλασις· ἐπειδὴ γὰρ μείζονσι κινδύνοις περι- 5
βαλεῖν τοῦ Χριστοῦ τὸν κήρυκα βουλόμενοι, τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον,
οὐ λήψονται μισθὸν ἀλλὰ καὶ τιμωρίας ἔσονται ὑπεύθυνοι· “ οἱ δὲ
“ ἐξ ἀγάπης,” τουτέστιν ἴσασιν ὅτι δεῖ με λόγον δοῦναι τοῦ
εὐαγγελίου.

18 Τί γάρ; πλὴν ὅτι πάντι τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε 10
ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται.

“Οἷον τὸ φιλόσοφον τοῦ ἀνδρός· οὐ σφόδρα αὐτῷ καταγόρη-
σεν· ἀλλ’ εἶπεν τὸ γενόμενον. τί γάρ μοι, φησὶν, διαφέρει, ἂν τε
οὕτως, ἂν τε οὕτως; “ πλὴν πάντι τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε
“ ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται.” οὐκ εἶπε καταγγελλέσθω, 15
ὥς τινες οἴονται λέγοντες ὅτι τὰς αἵρέσεις εἰσάγει, ἀλλὰ καταγ-
γέλλεται· πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἶπε καταγγελλέσθω, ὥς νομο-
θετῶν, ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον ἀπήγγελε· δεύτερον δὲ εἰ καὶ νομο-
θετῶν ἔλεγεν, οὐδὲ οὕτως αἵρέσεις εἰσῆγεν. εἰ γὰρ καὶ οὕτως
ἐπέτρεπε κηρύττειν ὥς ἐκεῖνοι· οὐδ’ οὕτως εἰσῆγε τὰς αἵρέσεις. 20
πῶς; ὅτι ἐκεῖνοι ὑγιῶς ἐκήρυττον. ὁ σκιπὸς δὲ καὶ ἡ διάνοια
μεθ’ ἧς ἐποίουν οὕτω διέφθαρτο· καὶ πολλὴν εἶχον ἀνάγκην οὕτως
κηρύττειν. διατί; ὅτι εἰ ἐτέρως ἐκήρυξαν, οὐχ ὥς ἐκεῖνος, οὐκ
ἂν τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν ἠΐξουν. νῦν δὲ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ
αὔξειν, καὶ ὁμοίως διδάσκειν, καὶ ἴσους αὐτῷ μαθητὰς ποιεῖν, 25
ἴσχυσεν ἐκπολεμῶσαι τὸν βασιλέα. ἀλλὰ τις μιὰ καὶ ἀναί-
σθητος ἐπιλαβόμενος τοῦ χωρίου τούτου φησὶν, καὶ μὴν τὸ ἐναν-
τίον εἰργάσαντο, ἂν τοὺς ἤδη πεπιστευκότας ἀπήλασαν, οὐχὶ τοὺς
πιστοὺς ἐπιδιδόναι ἐποίησαν ἂν, εἴ γε δακεῖν αὐτὸν ἐβούλοντο· τί
οὖν ἐροῦμεν; ὅτι πρὸς ἓν τοῦτο ἐώρων ἐκεῖνοι· τὸ κινδύνους αὐτὸν 30
περιβαλεῖν τοῖς παροῦσι· τὸ μὴ ἀφεῖναι διαφυγεῖν. καὶ τούτῳ
μᾶλλον ᾤοντο αὐτὸν λυπεῖν, καὶ τὸ κήρυγμα σβεννύναι ἢ ἐκείνῳ·
ἐτέρως μὲν γὰρ καὶ ἔσβησαν τοῦ βασιλέως τὴν ὀργήν· καὶ ἀφῆ-
καν ἐξελθεῖν καὶ πάλιν κηρύξαι· οὕτω δὲ δι’ αὐτῶν τὸ πᾶν ἐλεῖν

ἐνόμιζον, ἐλόντες αὐτόν· καὶ τοῦτο οὐκ ἦν τῶν πολλῶν συνιδεῖν, ἀλλὰ πικρῶν τινῶν.

Καὶ ἐν τούτοις φησὶ χαίρω· ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

Τί ἐστὶν “ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι;” καὶ πλεῖον γένηται φησὶν· ἐμοὶ γὰρ συμπράττουσιν ἄκοντες, καὶ τῶν αὐτοῖς πεπονημένων 5 ἐκεῖνοι μὲν κόλασιν· ἐγὼ δὲ ὁ μὴδὲν συμβαλλόμενος, μισθὸν μὴ λήψομαι;

19 Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

10

Οὐδὲν τοῦ διαβόλου μιαιώτερον· οὕτω πανταχοῦ πόνοις ἀνυπό- τοις τοὺς ἑαυτοῦ περιβάλλει καὶ διασπᾷ· καὶ οὐ μόνον τῶν ἐπά- θλων οὐκ ἀφίησι τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ κολάσεως ὑπευθύνους ποιεῖ· οἷδεν οὐ μόνον κήρυγμα ἀλλὰ καὶ νηστείαν τοιαύτην καὶ παρθενίαν αὐτοῖς νομοθετεῖν· ἢ οὐ μόνον μισθῶν ἀπιστερήσει· ἀλλὰ καὶ μέγα 15 κακὸν ἐπάξει τοῖς αὐτὴν μετιούσιν· τὸ δὲ πᾶν, ἐκ τοῦ μὴ ὀρθῶς σκοπῶ τί ποιεῖν, ἀλλ’ ἐπὶ διαβολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων. τί οὖν φησὶν;

Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν.

Τὴν μέλλουσαν· ὅταν καὶ ἡ ἔχθρα μου τὸ κήρυγμα ὠφελῇ, 20 καὶ ὁ πρὸς ἐμὲ ζῆλος.

Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύ- 20 ματος Ἰησοῦ· κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ μακαρίου τούτου. Φιλιππησίους φησὶν, ὅτι διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως δύναμαι σωθῆναι· ὁ ἀπὸ μυρίων 25 κατορθωμάτων κεκτημένος τὴν σωτηρίαν. “καὶ ἐπιχορηγίας,” φησὶ, “τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ.” τουτέστιν ἂν τῶν ὑμε- τέρων εὐχῶν καταξιωθῶ, πλείονος ἀξιωθήσομαι καὶ τῆς χάριτος· τὸ γὰρ ἐπιχορηγίας τοῦτό ἐστιν, ἂν ἐπιχορηγηθῇ, ἂν πλεῖον ἐπιδοθῇ μοι πνεῦμα· ἥτοι τὴν ἀπαλλαγὴν λέγει εἰς σωτηρίαν· 30 τουτέστιν καὶ τὸν παρόντα διαφεύξομαι πρῶτον κίνδυνον, περὶ οὗ φησὶν, “ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία, οὐδεὶς μοι συμπαραγενέτο. “μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν· ἀλλ’ ὁ Κύριος μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνά- “μωσέν με” τοῦτο γοῦν ἡδὴ προφητεύει· “κατὰ τὴν ἀποκαρα-

“δοκίαν καὶ ἐλπίδα μου.” οὕτω γὰρ ἐλπίζω. ἵνα γὰρ πάλιν ἡμεῖς μὴ τὸ ὅλον ταῖς ἐκείνων ἐπιτρέπωμεν εὐχαῖς, αὐτοὶ μὴδὲν εἰσφέροντες, ὅρα πῶς τίθησι τὸ αὐτοῦ, τὴν ἐλπίδα τὴν πάντων αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν, “κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν,” φησὶ, “καὶ ἐλπίδα μου” “ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι.” αὕτη ἡ τοῦ Παύλου ἐλπίς· τὸ 5 ἐλπίζειν ὅτι οὐδαμοῦ αἰσχυνθήσεται· ὁρᾷς ὅσον ἐλπίζειν ἐστὶν ἐπὶ τὸν Θεόν; καὶ ὅτι οὖν γένηται, φησὶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· τουτέστιν, οὐ περιέσονται οὗτοι.

Ἄλλ’ ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, καθὼς πάντοτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου. 10

Προσεδόντων ἐκεῖνοι διὰ τῆς παγίδος ταύτης δῆθεν ἐλεῖν μὲν τὸν Παῦλον, σβέννυσθαι δὲ τὸ κήρυγμα· φησὶν οὖν, οὐκ ἔσται τοῦτο· οὐ νῦν ἀποθανοῦμαι· “ἀλλ’ ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου.” πῶς πολλάκις εἰς κινδύνους ἐνέπεσα, ἐν οἷς πάντες ἡμᾶς ἀπηγόρευσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς 15 ἑαυτούς· ἐν ἑαυτοῖς γὰρ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν· ἀλλ’ ἐκ πάντων ἡμᾶς ἐρρύσατο ὁ Κύριος· οὕτω καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται ἐν τῷ σώματί μου. τί οὖν; ἵνα μή τις εἴπῃ, ἐὰν οὖν ἀποθάνῃ, οὐ μεγαλύνεται; ναί φησὶν· οἶδα ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι οὐκ ἡ ζωὴ μόνῃ μεγαλύνει αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος. τέως 20 δὲ διὰ ζωῆς, φησὶν, οὐχ αἰροῦσί με· καὶ εἰ εἰλὸν με, καὶ οὕτως μεγαλυνθήσεται Χριστός· πῶς διὰ μὲν τῆς ζωῆς; ὅτι με ἐξείλετο· διὰ τοῦ θανάτου δὲ, ὅτι μοι τοσαύτην προθυμίαν ἐχαρίσατο, καὶ θανάτου ἐποίησεν ἰσχυρότερον· ταῦτα λέγει, οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ἀλλ’ ὅταν ἀποθάνῃ, μὴδὲν ἀνθρώπινον πάθωσιν· ὅτι 25 γὰρ οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει, ταῦτα ἔλεγεν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν προῖόν· “καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα “ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν.”

21 Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.

Εἰ βούλει, φησὶ, τὴν ζωὴν ἐξετάσαι τὴν ἐμὴν, ἐκεῖνός ἐστιν· 30 “καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος·” διατί; ὅτι σαφέστερον αὐτῷ συνέσονται μᾶλλον. ὥστε τὸ ἀποθανεῖν ζῆσαι ἐστὶ μᾶλλον· καὶ τοίνυν ἀποθάνω, οὐ τεθνήξομαι, τὴν ζωὴν ἔχων ἐν ἐμαυτῷ. ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ· τοῦτο κάκεῖ λέγει· “ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ·

“ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.” οὐ ζῶ, φησὶν, τὴν κοινὴν ζωὴν· ἀλλὰ πῶς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, “ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, κάμοι “κόσμος.” κἀνταῦθα “ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστός.” τὸ τῆς ζωῆς ὄνομα πολυσήμαντόν ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ θανάτου· ἐστὶν ζωὴ αὕτη, ἡ τοῦ σώματος· ἐστὶν ζωὴ, ἡ τῆς ἀμαρτίας· καθὼς 5 φησὶν αὐτὸς ἀλλαχοῦ· “εἰ δὲ ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἔτι “ζήσομεν ἐν αὐτῇ;” ἐστὶν ζωὴ ἡ αἰδῖος καὶ ἀθάνατος μετὰ ζωῆς αἰώνιου, ἡ οὐράνιος· οὐ τὴν φυσικὴν οὖν φησὶν μὴ ζῆν, ἀλλὰ ταύτην τὴν τῶν ἀμαρτημάτων· οὐδὲν οὖν δεινὸν ἐργάζονται με οἱ ἀποκτείνοντες με, τῇ ζωῇ παραπέμποντες τῇ ἐμῇ, καὶ ταύτης 10 τῆς οὐ προσηκούσης ἀπαλλάττοντες. τί οὖν ἐνταῦθα ὦν· οὐκ ἦς τοῦ Χριστοῦ; καὶ σφόδρα.

Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου· καὶ τί αἰρησόμεναι, οὐ γνωρίζω.

“Ἰνα μὴ τις εἴπῃ· εἰ τοίνυν ἐκεῖνο ζωὴ, τίνας ἔνεκεν εἴασεν ὁ 15 Χριστὸς ἐνταῦθα; καρπὸς ἔργου, φησὶν, ἐστίν· ὥστε ἐνέστι καὶ τῇ παρούσῃ ζωῇ, εἰς δέον χρήσασθαι μὴ ζῶντα αὐτήν· ἵνα μὴ νομίσης διαβεβλήσθαι τὴν ζωήν.

Ποῦ νῦν οἱ αἰρετικοί· ἰδοὺ “τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτο καρπὸς 20 “ἔργου.” διὰ τούτων οὖν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ οὐ διέβαλεν αὐτήν· τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν ὅτι “τὸ “ἀποθανεῖν κέρδος,” τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε· τῷ δὲ εἰπεῖν “τὸ “ζῆν ἐν σαρκὶ καρπὸς ἔργου,” ἔδειξε καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναγκαίαν, ἐὰν εἰς δέον αὐτῇ κεχρήμεθα, ἐὰν καρποφορῶμεν· ὡς ἐὰν ἄκαρπος ᾖ, οὐκέτι ἐστὶ ζωή. τί οὖν, εἰπέ μοι· οὐ γνωρίζεις τί 25 αἰρήσῃ; ἐνταῦθα μέγα ἀπεκάλυψε μυστήριον· ὅτι κύριος ἦν τοῦ ἀπελθεῖν· ὅταν γὰρ αἴρησις ᾖ, κύριοι ἐσμέν.

23 Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι.

“Ορα τὴν φιλοστοργίαν τοῦ μακαρίου τούτου. καὶ ταύτῃ αὐτοὺς 30 παραμυθεῖται· ὅταν εἰδῶσιν ὅτι αὐτὸς κύριός ἐστι τῆς αἰρέσεως, ὅτι οὐκ ἀνθρωπινῇ πονηρίᾳ τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ Θεοῦ οἰκονομίᾳ· τί ἀνεῖτε, φησὶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ; πολλῷ κρεῖττον ἦν πάλαι ἀπελθεῖν, “τὸ ἀναλῦσαι” γὰρ φησιν, “καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῷ

“ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ἀναγκαϊότερον δι’ ὑμᾶς” ταῦτα προπαρασκευαστικὰ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τελευτῆς· ἵνα φέρωσιν αὐτὴν γενναίως· ταῦτα φιλοσοφίας διδακτικά. καλὸν φησὶ, τὸ ἀναλῦσαι· ἀλλὰ διὰ τὸ “ σὺν Χριστῷ εἶναι.”

25 Καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ 5
πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πί-
στεως.

Ἐνταῦθα αὐτοὺς διανίστησιν, ὥστε προσέχειν ἑαυτοῖς· εἰ γὰρ δι’ ὑμᾶς φησὶν, μένω· ὁρᾶτε μὴ κατασχύνετε μου τὴν παραμύνην· μέλλων Χριστὸν ὁρᾶν, εἰλόμην ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ προκοπῇ 10
μένειν. ἐπειδὴ καὶ ἐμὴ παρουσία, καὶ πρὸς πίστιν ὑμῖν συμβάλλεται καὶ πρὸς χαράν.

26 Ἴνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
ἐν ἐμοί, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην. ἐπειδὴ εἶπεν, εἰς τὴν ὑμῶν προκο- 15
πὴν, νδείκνυσιν ὅτι καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν. ὅπερ καὶ πρὸς Ῥωμαίους γράφων ποιεῖ λέγων, “ τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι “ ἐν ὑμῖν” εἰπὼν πρῶτον, “ ἵνα τί μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευ-
“ ματικόν.” Τί ἐστὶν “ ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ;” ὅπερ καὶ τοῦ Παύλου καύχημα ἦν, τὸ ἐστήριχθαι ἐν τῇ πίστει, τὸ 20
ὀρθῶς βιοῦν. τὸ ὑμῶν, φησὶν, “ καύχημα ἐν ἐμοί· διὰ τῆς ἐμῆς “ παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς.” ναὶ φησὶν· τί γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ἐλπίς ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; ὅτι καύχημα ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ· καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν· τουτέστιν, ἵνα ἔχω καυχᾶσθαι ἐν ὑμῖν μειζόνως· “ διὰ τῆς ἐμῆς,” φησὶν, “ παρουσίας 25
“ πάλιν πρὸς ὑμᾶς.” τί οὖν; ἤλυθε πρὸς αὐτοὺς; τοῦτο ζητεῖται εἰ ἤλθεν.

ΚΕΦ. Γ.

Παραίνεσις τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, καὶ τῆς ἐνθέου ζωῆς.

27 Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολι- 30
τεύεσθε.

Ὅρᾳς ὅτι διὰ τοῦτο πάντα εἶπεν, ἵνα εἰς τοῦτο αὐτοὺς προ-
τρέψῃ, ἐπιδοῦναι πρὸς ἀρετὴν. τί ἐστὶ “ μόνον ἀξίως;” τοῦτό

ἔστι τὸ ζητούμενον μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο· ἂν τοῦτο ᾗ, οὐδὲν λυπηρὸν ἡμῖν συμβήσεται.

Ἴνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν.

Οὐχ ὡς μεταθέμενος, οὐδὲ ὡς οὐκέτι ἥξων ταῦτα λέγει· ἀλλ' 5 ἔαν τοῦτο γένηται φησὶν, καὶ ἀπὼν εὐφραίνεσθαι δύναμαι· ἔαν ἀκούσω, “ὅτι στήκετε,” φησὶν, “ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιά ψυχῇ” τούτέστιν μὴ εἰς τὴν προσδοκίαν τὴν ἐμὴν ἀφορῶντες καθεύδετε, οἷον προσδοκῶντες ἥξειν· εἴτα ἐπειδὴν ἴδῃτε μὴ ἐρχόμενον, ἐκλυθῆτε· καὶ γὰρ ἐξ ἀκοῆς εὐφραίνεσθαι δύναμαι ὁμοίως· “ὅτι 10 “στήκετε,” φησὶν, “ἐν ἐνὶ πνεύματι καὶ μιά ψυχῇ.” τούτέστιν τῷ αὐτῷ χαρίσματι, τῷ τῆς ὁμονοίας, τῷ τῆς προθυμίας· ἐν γὰρ ἔστι τὸ πνεῦμα· οὕτω γάρ ἐστι καὶ ἐν μιά ἐστηκέναι ψυχῇ, ὅταν ἐν πνεῦμα, οἱ πάντες ἔχωμεν· ἴδου τὸ “μιά” ἐπὶ ὁμονοίας εἴρηται· ἴδου πολλὰ μιά λέγονται· οὕτως ἦν τὸ παλαιόν· ἡ καρδία πάντως 15 καὶ ἡ ψυχὴ μία.

Συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου.

Ἄρα ὡς τῆς πίστεως ἀθλούσης, συναθλοῦντες ἀλλήλοις, φησὶν· συμπαραλαμβάνετε ἀλλήλους, φησὶν, ἐν τῇ ἀθλήσει.

28 Μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἥτις 20 ἔστιν αὐτοῖς μὲν ἐνδειξις ἀπωλείας, ὑμῶν δὲ σωτηρίας.

Καλῶς εἶπεν “πτυρόμενοι” τοιαῦτα γὰρ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν· μόνον πτύρεται· ἐν μηδενὶ οὖν, φησὶ, καὶ ὅτι οὖν γένηται· καὶ κίνδυνοι· καὶ ἐπιβουλαί· τοῦτο γάρ ἐστι τῶν ὀρθῶς ἐστώτων. ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲν δύνανται, ἀλλὰ πτύραι μόνον. ἂν γὰρ οὕτω διάκεισθε, 25 ἐντεῦθεν ἤδη καὶ τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν καὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν δῆλῃν ποιήσητε· ὅταν γὰρ ἴδωσιν ὅτι μυρία τεχνάζονται, καὶ οὐδὲ πτύραι ὑμᾶς δύνανται· τεκμήρια λήφονται τῆς αὐτῶν ἀπωλείας. ὅταν γὰρ οἱ διώκοντες τῶν διωκομένων μὴ περιγένηνται· οὐκ αὐτόθεν ἔσται δῆλον αὐτοῖς, ὅτι οὐδὲν ἰσχύουσιν· ὅτι τὰ αὐτῶν ψευδῆ· 30 καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ, φησὶν,

29 Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν.

Πάλιν αὐτῶν παιδεύει τὸ φρόνημα μετριάζειν· τὸ πᾶν ἀνατι-

θεὶς τῷ Θεῷ· καὶ χάριν εἶναι λέγων καὶ χάρισμα, τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ. ὥστε μὴ αἰσχύνησθε· χάρισμα γάρ ἐστιν ὄντως, τοῦ νεκροὺς ἀνιστάναι καὶ σημεῖα ποιεῖν θαυμασιώτερον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὀφειλέτης εἰμί· ἐνταῦθα δὲ ὀφειλέτην ἔχω τὸν Θεόν. χάρισμα δὲ αὐτὸ φησὶν, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀνατρέπων, ἀλλὰ μετριό- 5 φρονας καὶ εὐγνώμονας κατασκευάζων. “ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες “ οἶον ἴδετε ἐν ἐμοί·” πάλιν αὐτοὺς ἐπαίρει ἐνταῦθα, δεικνὺς πανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἀγωνιζομένους αὐτῷ· τὰ αὐτὰ ἀθλοῦντας καὶ ἰδίᾳ καθ’ ἑαυτοὺς, καὶ τῷ συνδιαφέρειν αὐτῷ τοὺς πειρασμούς· οἶον ἴδετε φησὶν, ἐν ἐμοί· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἦθλησε μὲν ἐν Φιλίπποις. 10

1 Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα 2 καὶ οἰκτιρμοὶ, πληρώσατέ μου τὴν χάραν.

Οὐδὲν ἀμείνον, οὐδὲν φιλοστοργότερον διδασκάλου πνευματικοῦ πάντος πατέρος εὐνοίαν παρέρχεται φυσικοῦ. ὅρα γοῦν ὁ μακά- 15 ριος οὗτος οἶαν τίθησιν ἱκετηρίαν πρὸς Φιλιππησίους, ὑπὲρ τῶν ἐκείνοις συμφερόντων· τί γὰρ, φησὶν, περὶ ὁμοιοῦς παρακαλῶν, τοῦ πάντων αἰτίου τῶν καλῶν; ὅρα πῶς λιπαρῶς, μετὰ συμπαθείας πολλῆς, “ εἴτις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ,” φησὶν· τουτέστιν εἴ τινα ἔχετε παράκλησιν ἐν Χριστῷ. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· εἴ 20 τινά μου λόγον ἔχεις· εἶποτε εὖ ἐπαθέτε παρ’ ἐμοῦ· τόδε ποιήσουν. τούτῳ δὲ κεχρήμεθα τῆς διαθέσεως τῷ τρόπῳ, ὅταν ὑπὲρ πράγματος ἀξιούμεν, ὃ πάντων προτίθεμεν, πάντων τὴν ἀμοιβὴν ἐν ἐκείνῳ λαβεῖν βουλόμεθα· καὶ δι’ ἐκείνου, τὸ πᾶν λέγομεν δείκνυσθαι· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, εἴ τινά μοι βούλεσθε παράκλησιν ἐν τοῖς πει- 25 ρασμοῖς δοῦναι καὶ προτροπὴν ἐν Χριστῷ· εἴ τινα παραμυθίαν ἀγάπης, εἴ τινα κοινωνίαν δεῖξαι τὴν ἐν πνεύματι· εἴ τινα ἔχετε σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοὺς, πληρώσατέ μου τὴν χάραν. ὅρα ἵνα μὴ δόξη ἢ παραίνεσις ὡς πρὸς ἐλλείποντάς τι γίνεσθαι· οὐκ εἶπεν ποιήσατέ μοι, ἀλλὰ πληρώσατε ἢν ἤρξασθε φυτεῦειν ἐν ἐμοί· 30 ἥδη μοι μετεδώκατε τὸ εἰρηνεύειν, ἀλλ’ εἰς τέλος ἐπιθυμῶ ἐλθεῖν.

Ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῇτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφηφοι, τὸ ἐν φρονοῦντες.

Βαβαῖ, ποσάκις τὸ αὐτὸ λέγει, ἀπὸ διαθέσεως πολλῆς; “ ἵνα

“ τὸ αὐτὸ φρονῆτε.” μᾶλλον δὲ ἵνα ἐν φρονῆτε· τοῦ γὰρ “ τὸ αὐτὸ” μεῖζον τοῦτό ἐστι· “ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες·” τουτέστιν μὴ ἀπλῶς περὶ πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν “ σύμψυχοι·” τουτέστιν μία ψυχῇ τὸ πάντων οἰκειούμενοι σῶμα, οὐ τῇ οὐσίᾳ· οὐ γὰρ ἐστίν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ 5 γνώμῃ· ὥς ἐκ μιᾶς ψυχῆς πάντα γινέσθω· ἐν ἔστω, φησὶ, τὸ φρόνημα, ὥς ἐκ μιᾶς ψυχῆς.

3 Μηδὲ κατ’ ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προηγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν·
4 μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων. 10

“ Ὅπερ αἰεὶ φημί, πάντων αἴτιον τῶν κακῶν τοῦτό ἐστιν· ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔρεις· ἐντεῦθεν τῆς ἀγάπης καὶ ψύξις· οὐ γὰρ ἐνι δόξης ὄντα δοῦλον εἶναι καὶ Θεοῦ γνήσιον· πῶς οὖν τὴν κενοδοξίαν φύγωμεν; οὐδὲ γὰρ εἶπες ὁδόν· ἄκουε τῶν ἐπαγομένων· “ ἀλλὰ “ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν” 15 βαβαῖ, πῶς δόγμα φιλοσοφίας γέμον καὶ πάσης ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐξέθετο; ἐὰν ὑπολάβης, φησὶν, ὅτι ὁ δεῖνα σοῦ μεῖζον ἐστί· καὶ τοῦτο πείσεις σαυτὸν, οὐκ ἐὰν εἴπῃς μόνον ἀλλὰ καὶ πληροφορηθῇς ἀπομένειν αὐτῷ τὴν τιμὴν· οὐκ ἀγανακτήσεις ὁρῶν αὐτὸν παρ’ ἐτέρου τιμώμενον. μὴ τοίνυν ἀπλῶς νόμιζε μεῖζονά 20 σου εἶναι, ἀλλ’ ὑπερέχειν· ὅπερ ἐστὶ σφοδρᾶς ὑπερβολῆς· καὶ οὐ ξενίζῃ τιμώμενον ὁρῶν οὐδὲ ἀλγεῖς· καὶ ὑβρίσῃ, φέρεις γενναίως· ὅταν γὰρ ἅπαξ καὶ ψυχὴ πληροφορηθῇ ὅτι μεῖζον ἐστίν, οὐκ εἰς ὀργὴν ἐμπίπτει ἐν οἷς ἂν παρ’ αὐτοῦ πάθῃ κακῶν, οὐκ εἰς βασκανίαν· τῆς γὰρ ὑπεροχῆς τὰ πάντα ἐστίν. ὅταν δὲ κάκεινος ὁ 25 τοσαύτης ἀπολάβων παρὰ σοῦ τῆς τιμῆς φησὶν, οὕτω πρὸς σὲ διάκειται· ἐννόησον πῶς τεῖχος ἐστὶ διπλοῦν ἐπιεικείας· εἰ γὰρ παρ’ ἐνὸς τοῦτο γινόμενον ἀρκεῖ λῦσαι πάσαν ἐρεσχηλίαν· ὅταν παρ’ ἀμφοτέρων ᾗ, τίς διακόψει ταύτην τὴν ἀσφάλειαν; οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος.

30

5 Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ 7 εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ’ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου 8 λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχή-

ματι εύρεθεῖς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς πρὸς τὰ μέγαλα προτρέπων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἑαυτὸν ὑπόδειγμα τίθησι καὶ τὸν Πατέρα καὶ τοὺς προφήτας· ὡς ὅταν λέγῃ, “οὕτως γὰρ ἐποίησαν τοῖς 5
“προφήταις τοῖς πρὸ ὑμῶν.” καὶ πάλιν· “εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ
“ὑμᾶς διώξουσιν” καὶ “μάθετε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι καὶ
“ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ” καὶ πάλιν· “γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ
“πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς” τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐποίη-
σεν, προτρέπων αὐτοὺς εἰς ταπεινοφροσύνην, τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ 10
παρήγαγε· καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν περὶ φιλοπτω-
χίας διαλέγεται, οὕτω πῶς φησὶν “γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν
“τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι’ ὑμᾶς ἐπτώχευσεν,
“πλούσιος ὢν” οὐδὲν γὰρ οὕτως τὴν μεγάλην καὶ φιλόσοφον
ψυχὴν διανίστησι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, ὡς τὸ μαθεῖν 15
ὅτι τῷ Θεῷ κατὰ τοῦτο ὁμοιοῦται.

Πρόσεχε τοίνυν· διὰ γὰρ τούτων τῶν ῥημάτων, πάσας ἀπλῶς
τὰς αἱρέσεις κατέβαλε· Σαβέλλιος γὰρ φησὶν, ὅτι τὸ Πατὴρ
καὶ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ὀνόματά ἐστι ψιλὰ, καθ’ ἑνὸς προσώ-
που κείμενα. Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικὸς φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ τὰ 20
πάντα συστησάμενος, οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς οὐδὲ Πατὴρ τοῦ ἀγαθοῦ
Χριστοῦ, ἀλλ’ ἕτερός τις δίκαιος, καὶ σάρκα οὐκ ἀνέλαβεν ὑπὲρ
ἡμῶν. Μάρκελλος, Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος, τὸν λόγον ἐέργειαν
εἶναι φασί· τὴν δὲ ἐέργειαν ταύτην ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος
Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον. Ἄρειος ὑμῖν μὲν ὁμολογεῖ, ῥή- 25
ματι δὲ μόνον· καὶ κτίσμα δὲ αὐτὸν εἶναι φησὶν, καὶ τοῦ Πα-
τέρος ἐλάττονα πολλῶ. ἕτεροι δὲ οὐ φασὶν αὐτὸν ἔχειν ψυχὴν.
θεώρει τοίνυν τούτων τὰ πτώματα· μιᾷ γὰρ πληγῇ βάλλει τού-
τους ἀθρόον· λέγων, “τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ
“Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ 30
“εἶναι ἴσα Θεῷ.” καὶ Παῦλος Σαμωσατεὺς ἔπεσε, καὶ Μαρκίων
καὶ Σαβέλλιος· “ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων,” φησὶν· πῶς οὖν
λέγει Παῦλος ὁ Σαμωσατεὺς, ὅτι ἀπὸ Μαρίας ἤρξατο καὶ πρὸ
τούτου οὐκ ἦν; καὶ σὺ δὲ πῶς λέγεις ἐνέργεια ἦν; μορφὴ γὰρ

Θεοῦ, φησὶν, μορφὴν δούλου ἔλαβεν· ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἐνέργεια δούλου ἐστὶν ἢ φύσις δούλου. πάντως δὴ που φύσις δούλου. οὐκ οὖν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ φύσις; οὐκ ἄρα ἐνέργεια. ἰδοὺ καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης, καὶ Σωφρόνιος καὶ Φωτεινὸς κατέπεσον· ἰδοὺ καὶ Σαβέλλιος· “οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆσατο,” 5 φησὶν, “τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.” ἴσον δὲ ἐπὶ ἐνὸς οὐ λέγεται προσώπου. τὸ γὰρ ἴσον, τινὲς ἔστιν ἴσον. ὁρᾷς δύο προσώπων ὑπόστασιν, οὐχὶ ὀνόματα ψιλὰ χωρὶς πραγμάτων λεγόμενα; ἤκουσας τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τοῦ μονογένους;

Τί οὖν πρὸς Ἀρειον εἴπωμεν, τὸν λέγοντα ἐτέρας εἶναι οὐσίας 10 τὸν υἱόν; ἐπειδὴ μοι μορφὴν δούλου ἔλαβε, τί ἐστίν; ἄνθρωπος ἐγένετο, φησὶν· οὐκοῦν καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Θεὸς ἦν; μορφὴ γὰρ καὶ μορφὴ κεῖται· εἰ τοῦτο ἀληθές, κακεῖνος φύσει ἄνθρωπος· ἡ μορφὴ τοῦ δούλου· οὐκοῦν φύσει Θεός, ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ; καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἴσον αὐτῷ μαρτυρεῖ 15 ὥσπερ οὖν καὶ Ἰωάννης· ὅτι οὐδὲν ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Πατέρος· “οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ” ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; καὶ μὴν τουναντίον δείκνυσσι, φησὶν· εἶπεν γὰρ ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· καὶ μὴν εἰ ἦν Θεός, πῶς εἶχεν ἀρπάσαι; ἢ πῶς οὐκ ἀπερινόητον τοῦτο; τίς 20 γὰρ ἂν εἴποι, ὅτι ὁ δεινὰ ἄνθρωπος ὢν, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἄνθρωπος; πῶς γὰρ ἂν τις ὅπερ ἐστὶν ἀρπάσειεν; οὐ φησὶν, ἀλλ’ ὅτι Θεὸς ὢν ἐλάττων, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ τῷ μεγάλῳ καὶ μείζονι. μικρὸς καὶ μέγας Θεὸς ἓν; καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασιν ἐπεισάγετε; μέγας γὰρ καὶ μικρὸς παρ’ 25 αὐτοῖς Θεός· εἰ δὲ καὶ παρ’ ὑμῖν, οὐκ οἶδα· παρὰ μὲν γὰρ ταῖς γραφαῖς, οὐδαμοῦ εὐρήσεις· ἀλλὰ μέγαν μὲν πανταχοῦ, μικρὸν δὲ οὐδαμοῦ. εἰ γὰρ καὶ μικρὸς, πῶς Θεός; εἰ μικρὸς οὐκ ἔστι ἄνθρωπος, καὶ μέγας· ἀλλὰ μία φύσις· καὶ εἴ τι οὐκ ἔστι τῆς φύσεως ταύτης τῆς μίας οὐκ ἄνθρωπος· πῶς ἂν εἴη μικρὸς Θεός 30 καὶ μέγας; εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ μέγας, καὶ Θεός· ὁ μὴ ὢν ἐκείνης τῆς φύσεως, οὐ Θεός· πανταχοῦ γὰρ μέγας λέγεται παρὰ τῇ γραφῇ “μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα” ἰδοὺ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· πανταχοῦ γὰρ Κύριον αὐτὸν καλεῖ· “μέγας εἰ σύ· καὶ

“ ποιῶν θαυμάσια, σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος.” καὶ πάλιν, “ μέγας ὁ
 “ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχυρὸς αὐτοῦ· καὶ τῆς μεγαλω-
 “ σύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας.”

Ἄλλ' ὁ Υἱὸς φησὶν μικρός· ἀλλὰ σὺ τοῦτον λέγεις· ἡ γὰρ
 γραφὴ τουναντίον. ὥσπερ γὰρ περὶ τοῦ Πατέρος, οὕτω καὶ περὶ 5
 τοῦ Υἱοῦ φησὶν· ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος, “ προσδεχόμενοι
 “ τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου
 “ Θεοῦ.” ἀλλ' ἄρα μὴ περὶ τοῦ Πατέρος ἐπιφάνειαν εἶπεν;
 ἅπαγε· ἵνα δὲ καὶ μᾶλλον ὑμᾶς ἐλέγξῃ, προσέθηκεν “ καὶ Σω-
 “ τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” ἰδοὺ καὶ ὁ Υἱὸς μέγας. πῶς οὖν 10
 λέγεις μικρὸν καὶ μέγαν; ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος αὐ-
 τὸν “ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον.” ὁ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος οὐ
 μέγας; ὁ ἰσχυρὸς Θεὸς, οὐ μέγας, ἀλλὰ μικρός; τί οὖν φασὶν
 οἱ ἀναίσχυντοι; ὅτι μικρὸς ὢν Θεός, (λέγω ἂν λέγουσι πολλάκις,
 ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς φύγητε·) μικρὸς ὢν, φησὶν, Θεός, οὐχ ἥρπασε 15
 τὸ εἶναι κατὰ τὸν μέγαν. τί γὰρ εἶπέ μοι; εἰ μικρὸς ἦν κατ'
 αὐτοὺς, καὶ πολὺ τῆς δυνάμεως ἀποδέων τῆς τοῦ Πατέρος, πῶς ἂν
 ἐδυνήθη ἀρπάσαι τὸ εἶναι ἴσα τῷ Θεῷ; φύσις γὰρ ἐλάττων οὐκ
 ἂν δύναίτο ἀρπάσαι τὸ εἶναι ἐν τῇ μεγάλῃ· οἷον ὁ ἄνθρωπος οὐκ
 ἂν δύναίτο ἀρπάσαι τὸ γενέσθαι ἴσος ἀγγέλῳ κατὰ τὴν φύσιν· 20
 ὁ ἵππος οὐκ ἂν δύναίτο ἀρπάσαι, καὶ θέλῃ, τὸ εἶναι ἴσος ἀνθρώπῳ
 κατὰ τὴν φύσιν.

Καὶ χωρὶς δὲ τούτου, ἐκεῖνο ἐρῶ· τί βούλεται κατασκευάσαι
 ὁ Παῦλος διὰ τούτου τοῦ ὑποδείγματος; εἰς ταπεινοφροσύνην
 πάντως ἐναγαγεῖν τοὺς Φιλιππησίους. τί οὖν, εἶπέ μοι, τοῦτο 25
 παρήνεγκεν εἰς μέσον; οὐδεὶς βουλόμενος προτρέψαι ταπεινοφρο-
 νεῖν, τοῦτο φησὶν, ἔσο ταπεινὸς καὶ ἔλαττον φρονεῖ τῶν ὁμο-
 τίμων· καὶ γὰρ ὁ δεῖνα ὁ δοῦλος, οὐκ ἐπ' ἀνέστη τῷ δεσπότῃ· μιμοῦ
 τοίνυν ἐκεῖνον. καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνης, εἴποι τίς
 ἂν, ἀλλ' ἀπονοίας. μάθετε τί ἔστι ταπεινοφροσύνη· οὗτος ταπει- 30
 νόφρων ἐστὶν ὁ τὰ ταπεινὰ φρονῶν. ταπεινὰ δὲ φρονεῖ, οὐχ ὁ ἀπὸ
 ἀνάγκης ὢν ταπεινός, ἀλλ' ὁ ἑαυτὸν ταπεινῶν· οἷόν τι λέγω· ὅταν
 τις ὑψηλὰ δυνάμενος φρονῇσαι, ταπεινοφρονῇ· οὗτος ταπεινόφρων
 ἐστίν· οἷον βασιλεὺς, τῷ ὑπάρχῳ ἂν ὑποτάγεται, ταπεινόφρων

ἐστὶν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ὕψους κατέβη· ὁ μέντοι ὕπαρχος, ἐὰν τοῦτο ποιῇ, οὐ ταπεινοφρονήσει· πῶς γάρ; οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐταπεινώσεν ἑαυτόν· οὐδὲ τῆς ταπεινοφρονήσεως τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης. ταπεινοφροσύνη δὲ διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι τοῦ φρονήματός ἐστι ταπεινώσις· ὁ γὰρ ἔπαινος οὐκ ἐν τῇ τῶν κακῶν 5 ἀποχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ γίνεται.

Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Χριστὸν οὕτως ἐπαινοῦντα, ὅταν λέγῃ, “δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρος μου, κληρονομήσατε τὴν
“ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπεί-
“νασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν” καὶ ἐξῆς. οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ 10 οὐκ ἐπλεονεκτήσατε, οὐχ ἡρπάσατε· μικρὰ γὰρ ταῦτα· ἀλλ' ὅτι πεινῶντά με ἴδετε, καὶ ἐθρέψατε. καὶ τίς ἂν οὕτως ἐπήνεσεν ἢ τοὺς φίλους ἢ τοὺς ἐχθρούς; οὐκ ἂν οὐδὲ Παῦλον οὐδὲ τὸν τυγχόντα τίς ἄνδρα, ὡς σὺ τὸν Χριστὸν ἐπαινεῖς, ἐπήνεσεν· ὅτι μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν οὐκ ἔλαβε· τὸ γὰρ ἐπὶ τοιούτοις θαυμάζειν, 15 πολλήν ἐστι κακίαν μαρτυρούντων· πῶς; ὅτι ἐπ' ἐκείνων τὸ τοιοῦτον ἐπαινός ἐστιν· οἷον ὁ κλέπτων ἐὰν μηκέτι κλέπτῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν οὐκέτι, ὅτι οὐχ ἡρπάσε μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν καὶ τιμὴν, ἐπαινετός.

Καὶ ποίας ταῦτα ἀνοίας; προσέχε, παρακαλῶ· μακρὸς γὰρ 20 ὁ λόγος· ἄλλως δὲ, τίς ἂν ἀπὸ τούτων εἰς ταπεινοφροσύνην προέτρεψε; τὰ γὰρ ὑποδείγματα πολλῶ μείζονα δεῖ εἶναι τῆς ὑποθέσεως εἰς ἣν παρακαλοῦμεν· οὐ γὰρ ἂν τίς ἐξ ἀλλοτρίων προτραπείῃ· οἷον, προέτρεπεν ὁ Χριστὸς εἰς ποιεῖν τοὺς ἐχθρούς, ἤνεγκε παράδειγμα μέγα τοῦ Πατέρος, “ὅτι ἀνάτελλει τὸν 25
“ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ “ἀδίκους.” προέτρεπεν εἰς ἀνεξικακίαν· ἤνεγκε παράδειγμα, “μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.” καὶ πάλιν “εἰ ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ταῦτα ποιῶ, πόσῃ
“μᾶλλον ὑμεῖς.” ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφέστηκε τὰ παραδείγματα; 30 οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἀφεστάναι δεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιοῦμεν. ἄλλως δὲ καὶ ἐνταῦθα· οὐδὲ ἐγγύς ἐστι τὸ παράδειγμα. πῶς ὅτι εἰ δοῦλος ἐστὶ, καὶ ἐλάττων ἐστὶ καὶ ὑπήκουσε τῷ μείζονι; τοῦτο οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἐστί· τουναντίον γὰρ ἔδει ποιῆσαι·

μείζονά τινα τῷ ἐλάττονι ὑπακούσαντα δεῖξαι· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐχ εὔρεν ἐπὶ Θεοῦ μείζονα καὶ ἐλάττονα, τὸ γοῦν ἴσον ἐποίησεν. εἰ δὲ ἐλάττων ἦν ὁ Υἱὸς, οὐχ' ἱκανὸν εἰς ταπεινοφροσύνην προ-
τρέψαι· διὰ τι ; ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνη τὸ τὸν ἐλάττονα
μὴ ἐπαναστῆναι τῷ μείζονι· τὸ μὴ ἀρπάσαι τὴν ἀρχήν, τὸ ὑπα- 5
κοῦσαι, μέχρι θανάτου. ἄλλως δὲ ὅρα καὶ μετὰ τὸ ὑπόδειγμα
τί φησὶν τῇ ταπεινοφροσύνῃ “ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας
“ ἑαυτῶν.” ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν ἓν ἐστε, καὶ κατὰ τὴν τιμὴν τὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ, δεῖ λοιπὸν τῆς ὑπολήψεως εἶναι τὸ πρᾶγμα. ἐπὶ
δὲ τῶν μειζόνων καὶ ἐλαττόνων οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν ὅτι ἡγούμενοι· 10
ἀλλὰ τιμᾶτε τοὺς ὑπερέχοντας ὑμῶν ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν,
“ πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε” ἐκεῖ τῆς φύσεως
τοῦ πράγματός ἐστιν ἡ ὑποταγὴ, ἐνταῦθα τῆς κρίσεως δεῖ γενέσθαι
τῆς ἡμετέρας.

Τὰ μὲν οὖν ἐκείνων οὕτως ἀνατέτραπται· τὰ δὲ ἡμέτερα λοιπὸν 15
εἰπεῖν χρή, πρότερον ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἐκείνων εἰπόντα· ὅτι εἰς
ταπεινοφροσύνην παρακαλῶν οὐκ ἂν τὸν ἐλάττονα ὄντα καὶ τῷ
μείζονι ὑπακούσαντα παρήγαγεν. εἰ μὲν γὰρ δούλους δεσπόταις
παρεκάλει ὑπακοεῖν, εἰκότως· εἰ δὲ ἐλευθέρους ἐλευθέροις, τί τοῦ
δούλου πρὸς τὸν δεσπότην τὴν ὑποταγὴν ἔφερε ; μὴ γὰρ εἶπεν, οἱ 20
ἐλάττονες τοῖς μείζουσιν ὑπακουέτωσαν· ἀλλ' ἰσότημοι ἀλλήλων
ὄντες ὑπακούετε· “ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν” διατί
δὲ μὴ παρήγαγεν, εἰ ἄρα καὶ τὸ τῆς γυναικὸς, ὅτι ὥσπερ ἡ γυνὴ
ὑπακούει τῷ ἀνδρὶ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὑπακούετε ; εἰ δὲ ὅπερ ἴσον
ἐστὶ καὶ ἐλευθέριον οὐ παρήγαγεν, ἐπειδὴ ὅλως μικρὰ τίς ἦν 25
ὑποταγὴ· πόσω μᾶλλον τὸ τοῦ δούλου οὐκ ἂν παρήγαγεν. εἶπον
φθάσας ὅτι οὐδεὶς οὕτως ἐπαινεῖ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν ἀποχῆς·
εἶπεν ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ δούλου ἀληθῆς, καὶ οὐδὲν ἐλάττων· οὐκ
οὖν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τελεία καὶ οὐκ ἐλάττων. διατί μὴ
εἶπεν ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ γενόμενος, ἀλλ' “ ὑπάρχων ;” ἴσον ἐστὶ 30
τοῦτο τοῦ εἰπεῖν ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· τὸ ἀπαράλλακτον ἡ μορφὴ δει-
κνυσι, καθό ἐστι μορφὴ· οὐκ ἐστὶ δὲ ἄλλης οὐσίας ὄντα, τὴν
ἄλλην μορφὴν ἔχειν. οἶον, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀγγέλου ἔχει μορφὴν·
οὐδὲ ἄλογον ἀνθρώπου ἔχει μορφὴν. πῶς οὖν ὁ Υἱὸς ; εἶτα ἐπὶ μὲν
ἡμῶν, ἐπειδὴ σύνθετοι ἐσμεν, ἡ μορφὴ τοῦ σώματός ἐστιν· ἐπὶ 35

δὲ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀσυνθέτου, παντὸς τῆς οὐσίας· εἰ δὲ τὸ χωρὶς ἄρθρου εἰρῆσθαι οὐ δείκνυσιν τὸν Πατέρα· πολλαχοῦ τοῦτο δείκνυται χωρὶς ἄρθρου εἰρημένον· καὶ τί λέγω πολλαχοῦ· ἐν γὰρ αὐτῷ εὐθέως τῷ χωρίῳ τούτῳ, “οὐχ ἀρπαγμὸν,” φησὶν “ἡγή-
“σατο τὸ εἶναι, ἴσα Θεῷ.” καὶ οὐκ εἶπε τῷ Θεῷ, περὶ τοῦ Πα- 5
τέρος λέγων.

Εἴρηται μὲν δὴ ἡμῖν τὰ παρὰ τῶν αἰρετικῶν· εὐκαιρον δὴ λοιπὸν τὰ ἡμέτερα εἰπεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων νομίζουσιν ὅταν ταπεινοφρονῶσιν ἀποστερεῖσθαι τοῦ οἰκείου ἀξιώ-
ματος, καὶ ἐλαττοῦσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι· τούτων ἀφαιρῶν τὸν ¹⁰
φόβον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ χρὴ οὕτω διακεῖσθαι, φησὶν ὅτι ὁ Θεὸς ὁμογενὴς, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὢν, ὁ μηδὲν ἐλαττον ἔχων τοῦ Πατέ-
ρος, ὁ ἴσος αὐτῷ, “οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.”
τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅταν ἀρπάσῃ τίς καὶ παρὰ τὸ προσῆκον λαβῇ, τοῦτο ἀποθέσθαι οὐ τολμᾷ, δεδοικὼς μὴ ἀπολεῖται, μὴ ¹⁵
ἐκπέσῃ· ἀλλὰ διὰ παντὸς αὐτὸ κατέχει. ὁ μέντοι φυσικόν τι ἔχων ἀξίωμα, οὐ δέδοικε καταβῆναι ἀπ’ ἐκείνου τοῦ ἀξιώματος· εἰδὼς ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο πείσεται· οἷον ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος, ἵνα εἰπῶ, ὁ Ἀβισσαλὼν ἥρπασε τὴν τυραννίδα, καὶ ἀποθέσθαι ταύτην οὐκ ἐτόλμα λοιπόν. καὶ ἐπὶ ἄλλο δὲ ἐλευσόμεθα ὑπόδειγμα· ἂν ²⁰
δὲ μὴ ἰσχύῃ τὰ ὑποδείγματα τὸ πᾶν παραστῆσαι, μὴ δυσχεραίνετε· τὰ γὰρ ὑποδείγματα τοιαῦτα εἰσὶν, τὸ πλεῖον ἀφιασι τῇ διανοίᾳ λογίζεσθαι. ἐπανεστῇ τίς βασιλεῖ, καὶ τὴν βασιλείαν ἥρπασεν· οὗτος ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι τὸ πρᾶγμα οὐ τολμᾷ· ἂν γὰρ ἅπαξ κρύψῃ, εὐθέως ἀπώλωλεν· καὶ ὅλως οἱ ἐξ ἀρπαγῆς ²⁵
ἔχοντές τι, δεδοίκασιν ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι, καὶ μὴ διὰ παντὸς εἶναι ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ εἰσὶν· ἀλλ’ οὐχ οἱ μὴ ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντες, οἷον ἄνθρωπος ἀξίωμα ἔχει τοῦτο, εἶναι λογικός· οὐχ εὐρίσκω παράδειγμα· οὐ γάρ ἐστι παρ’ ἡμῖν ἀρχὴ φυσική· οὐδὲν γάρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν φυσικόν· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, τῇ φύσει συγκε- ³⁰
κλήρωται.

Τί οὖν φησί; ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος· οὐ γὰρ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὴν θεότητα, οὐδὲ ἐδεδοίκε μὴ τις αὐτὸν ἀφέλῃται τὴν φύσιν ἢ τὸ ἀξίωμα· διὸ καὶ ἔκρυψε, οὐδὲν ἡγούμενος ἐλαττοῦσθαι ἀπὸ τούτου. διὰ τοῦτο, ³⁵

οὐκ εἶπεν, οὐχ ἤρπασεν, ἀλλ' οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο. οὐχ ἀρπά-
 σας εἶχεν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ φυσικὴν δεδομένην καὶ νόμιμον καὶ
 ἐν ἀσφαλείᾳ· διὸ οὐ παρητεῖτο καὶ τὸ τῶν ὑπασπιστῶν ἀναλαβεῖν
 σχῆμα. ὁ τύραννος δέδουκεν ἐν πολέμῳ ἀποθέσθαι τὴν ἀλουργίδα·
 ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς αὐτὸ ποιεῖ τῆς ἀσφαλείας· διατί; 5
 ὅτι οὐχ ἀρπαγμὸν ἔχει τὴν ἀρχήν. οὐχ ὡς ἀρπάσας οὖν οὐχ
 ἀπετίθετο· ἀλλ' ὡς φυσικὴν ἔχων, καὶ οὐδέποτε ἀποστῆναι δυνα-
 μένην· ἔκρυψε τοῦτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· οὐχ ὡς ἀρπαγμὸν εἶχεν
 ἀλλὰ φυσικόν· διὸ καὶ “ ἐκένωσεν ἑαυτόν.” ποῦ οἱ λέγοντες, ὅτι
 ἀνάγκην ὑπέστη; ὅτι ὑπετάγη; ἑαυτὸν, φησὶν ἐκένωσεν· ἑαυτὸν ἔτα- 10
 πείνωσεν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου. πῶς ἐκένωσεν; “ μορ-
 “ φὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχή-
 “ ματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος”· ἐνταῦθα πρὸς τὸ ἀλλήλους ἡγοούμενοι
 ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, τοῦτο εἶπεν τὸ “ ἑαυτὸν ἐκένωσεν.” ἐπεὶ εἰ
 ὑπετάγη, οὐ δὴ ταπεινοφροσύνης ἦν τὸ πρᾶγμα· εἰ μὴ οἴκοθεν τοῦτο 15
 εἴλετο, εἰ μὴ παρ' ἑαυτοῦ. ἢ γὰρ οὐκ ἤδει ὅτι δεῖ τοῦτο γενέσθαι,
 καὶ ἔσται ἀτελής· ἢ εἰδὼς περιέμενεν τὸν καιρὸν τοῦ πράγματος·
 καὶ ἔσται καιρὸν οὐκ εἰδώς· ἢ εἰ ἤδει καὶ ὅτι δεῖ γενέσθαι καὶ
 πότε γενέσθαι, τίνος ἕνεκεν ἐπιταγὴν ὑπέμενεν; ἵνα δείξῃ τὴν
 ὑπεροχήν· τοῦτο οὐ Πατέρος ἐστὶ δεῖξαι ὑπεροχήν, ἀλλ' οἰκείαν 20
 εὐτέλειαν· οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ τοῦ Πατέρος ὄνομα δεῖξαι τὰ πρε-
 σβεῖα τοῦ Πατέρος· χωρὶς γὰρ τούτου πάντα τὰ αὐτά ἐστιν
 τῷ παιδί· οὐ γὰρ ἱκανὴ αὐτῇ ἡ τιμὴ παρὰ τοῦ Πατέρος εἰς τὸν
 Υἱόν.

Τί οὖν φησὶν οἱ αἵρετικοί; ἰδοὺ φησὶν, οὐχ ἐγένετο ἄνθρωπος. 25
 οἱ Μαρκίωνος λέγω· ἀλλὰ τί; ἐν ὁμοιώματι, φησὶν, ἀνθρώπων.
 πῶς δέ ἐστιν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενέσθαι; σκίαν περιβαλό-
 μενον· οὐκ οὖν εἰδῶλον τοῦτό ἐστιν, καὶ οὐκέτι ἀνθρώπου ὁμοίωμα,
 ἄνθρωπος ἕτερος· τί δὲ ἑρεῖς Ἰωάννη λέγοντι, “ ὁ λόγος σὰρξ
 “ ἐγένετο;” ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτός φησιν ὁ μακάριος ἀλλαχοῦ· 30
 “ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας.” “ καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς
 “ ἄνθρωπος.” ἰδοὺ φησὶν καὶ σχήματι καὶ ὡς ἄνθρωπος· τοῦτο δὲ
 ἐστὶν ἄνθρωπος ἀληθῶς τὸ ὡς ἄνθρωπον εἶναι, καὶ τῷ σχήματι
 εἶναι ἄνθρωπον. τὸ γὰρ σχήματι εἶναι ἄνθρωπον οὐκ ἐστὶν φύσει
 ἄνθρωπον εἶναι. ὁρᾶτε μεθ' ὅσης ἐγὼ εὐγνωμοσύνης τὰ παρὰ τῶν 35

ἐχθρῶν τίθημι; ἡ γὰρ λαμπρὰ νίκη καὶ ἐκ περιουσίας γινομένη αὕτη ἔστιν, ὅταν τὰ δοκοῦντα αὐτῶν ἰσχυρὰ εἶναι μὴ ἀποκρύπτωμεν· τοῦτο γὰρ ἀπάτη ἐστὶ μαῖλλον, ἢ νίκη. τί οὖν φασί; πάλιν αὐτὰ ἀναλάβωμεν· τὸ σχήματι οὐκ ἔστι φύσει· καὶ τὸ ὡς ἄνθρωπον εἶναι, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον εἶναι· καὶ τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου 5 εἶναι, οὐκ ἔστι τοῦτο ἄνθρωπον εἶναι· τί οὖν; ἄρα καὶ τὸ μορφὴν δούλου λαβεῖν, οὐκ ἔστι μορφὴν δούλου λαβεῖν; οὐκοῦν μάχη ἐνταῦθα· καὶ διατί μὴ ἐκεῖνο σὺ πρότερος λύεις; ὥσπερ γὰρ ταῦτα νομίζεις ἡμῖν ἀντικεῖσθαι· οὕτως καὶ ἡμεῖς φαμέν ἐκεῖνο σοὶ ἀντικεῖσθαι· οὐ γὰρ εἶπεν ὡς μορφὴν δούλου, οὐδὲ ἐν σχή- 10 ματι μορφῆς δούλου· ἀλλὰ μορφὴν δούλου ἔλαβε· τί οὖν ἔστι; καὶ γὰρ μάχη ἐστίν. οὐδὲ μία μάχη· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τίς ὁ ψυχρὸς αὐτῶν λόγος καὶ καταγέλαστος. μορφὴν δούλου, φησὶν, ἔλαβεν, ὅτε τὸ λέντιον περιζωσάμενος ἐνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· τοῦτο μορφὴν δούλου ἐστίν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο μορφὴν δούλου, 15 ἀλλ' ἔργον δούλου· ἕτερον δὲ ἐστὶν ἔργον εἶναι δούλου, καὶ μορφὴν δούλου λαβεῖν· διατί γὰρ οὐκ εἶπεν ὅτι ἔργον ἐποίησε δούλου, ὡς σαφέστερον ἦν· οὐδαμοῦ δὲ ἐν τῇ γραφῇ μορφὴν ἀντὶ ἔργου εἴρηται· πολὺ γὰρ τὸ μέσον· τὸ μὲν γὰρ φύσεώς ἔστι, τὸ δὲ ἐνεργείας· καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ δὲ οὐδαμοῦ τὴν μορφὴν ἀντὶ ἔργου 20 λέγοντες λαμβάνομεν.

Ἄλλως δὲ, οὐδὲ τὸ ἔργον ἔλαβε κατ' ἐκείνους, οὐδὲ διεζώσατο· εἰ γὰρ φαντασία τὸ πᾶν ἦν, οὐκ ἦν ἀλήθεια· εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἐνιψεν; εἰ μὴ ὀσφῦν εἶχε, πῶς λέντιον περιεζώσατο; ἔλαβε γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ φησὶν· ὥστε οὐδὲ τὸ ἔργον ἐνταῦθα 25 εὐρίσκεται γεγονός· ἀλλὰ πάντα^a ἐστὶ μόνον· οὐδὲ ἐνιψε τοὺς μαθητάς· εἰ γὰρ ἡ ἀσώματος φύσις οὐκ ἐφάνη, ἐν σώματι οὐκ ἦν· τίς οὖν τοὺς μαθητὰς ἐνιψε; τί οὖν πρὸς Παῦλον τὸν Σαμωσατέα; τί γὰρ ἐκεῖνος φησὶ καὶ αὐτός; τὸ αὐτό· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο κένωσις τὸ φύσεως ὄντα ἀνθρωπίνης καὶ ἄνθρωπον ψιλόν, νύφαι 30 τοὺς ὁμοδούλους· ἃ γὰρ πρὸς Ἀρειανούς εἶπαμεν, ταῦτα καὶ πρὸς τούτους ῥητέον· οὐδὲν γὰρ ἀλλήλων διεστήκασιν, ἀλλ' ἡ ὀλίγη χρόνῳ· καὶ γὰρ οὗτοι κακεῖνοι πτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φασί.

^a Leg. φαντασία.

τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς αὐτούς; εἰ ἄνθρωπος ὢν οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, οὐκ ἐπαινετός· τὸ μὲν γὰρ Θεὸν ὄντα, ἄνθρωπον γενέσθαι, πολλὴ ταπείνωσις, κένωσις ἀνεκδιήγητος· τὸ δὲ ἄνθρωπον ὄντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, ποῖα ταπείνωσις; ποῦ δὲ μορφὴ Θεοῦ ἔργον Θεοῦ λέγεται; εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἦν ψιλός, καὶ διὰ τὰ ἔργα λέγεται 5 μορφὴ Θεοῦ, διατί μὴ καὶ ἐπὶ Πέτρου τὸ αὐτὸ ποιῶμεν; μείζονα γὰρ αὐτοῦ εἰργάσατο· διατί μὴ καὶ ἐπὶ Παύλου λέγεις, ὅτι μορφὴν Θεοῦ εἶχε; διατί μὴ καὶ παρ' ἑαυτοῦ τὸ παραδειγμα εἰσήνεγκε Παῦλος, ὁ μυρία πράξας δουρικὰ, καὶ μηδὲ παραιτησάμενος λέγειν, “οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦν 10 “Χριστὸν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ;” γελῶς ταῦτα καὶ φλυαρία· πῶς ἐκένωσεν ἑαυτὸν εἶπε, καὶ τί ἡ κένωσις; τί ἡ ταπείνωσις; ἡ ἐπειδὴ θαύματα εἰργάσατο, τοῦτο ἐποίησε καὶ Παῦλος καὶ Πέτρος· ὥστε τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ἐξαίρετον.

Τί οὖν ἐστίν “ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος; πολλὰ εἶχεν 15 ἡμέτερα, πολλὰ δὲ οὐκ εἶχεν· οἷον ἀπὸ συνουσίας οὐκ ἐτέχθη, ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε· ταῦτα ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἃ μηδενὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ ἦν τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ θεότης ἡνωμένη σαρκί· ἐφαίνετο γὰρ ἄνθρωπος· οὐκ ἦν δὲ τοῖς πολλοῖς ὅμοιος. τὴν μὲν γὰρ σάρκα, ὅμοιος ἦν· ψιλὸς δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἦν· διὰ τοῦτο φησὶν, 20 “ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων·” ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἐν δὲ ἐκείνῳ, Θεὸς καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα. διὰ τοῦτό φησι μὲν “ὁμοιώματι,” ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτὸν, μεταβολὴν νομίσης καὶ μετάπτωσιν, ἣ καὶ ἀφανισμὸν τινὰ, μένων, φησὶν, ὃ ἦν, ἔλαβεν ὃ οὐκ ἦν· καὶ σὰρξ γενόμενος, ἔμεινε Θεὸς Λόγος ὢν· ὥστε 25 κατὰ τοῦτο ὅμοιος ἀνθρώπῳ· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν “ἐν σχήματι.” οὐχ ἡ φύσις μετέπεσεν, οὐ δὲ σύγχυσις τίς ἐγένετο, ἀλλὰ σχῆμα περιέθετο· εἰπὼν γὰρ ὅτι μορφὴν δούλου ἔλαβεν, ἐθάρρῃσε λοιπὸν καὶ ταῦτα εἰπεῖν, ὡς ἐκείνου πάντα ἐπιστομίζοντος· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ “ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας,” οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι 30 σάρκα οὐκ εἶχεν· ἀλλ' ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη οὐχ ἡμαρτεν, ἀλλ' ὁμοία ἦν τῇ ἁμαρτωλῇ. κατὰ τί ὁμοία; κατὰ τὴν φύσιν, οὐ κατὰ τὴν κακίαν· διὰ τοῦτο ὁμοία ἁμαρτωλῆς σαρκός. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ τὸ ὅμοιον, διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι ἴσον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁμοίωμα, διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι· οἷον τὸ μὴ ἐκ συνουσίας, τὸ χωρὶς 35

ἁμαρτίας, τὸ μὴ ψιλὸν ἄνθρωπον. καλῶς εἶπεν “ὡς ἄνθρωπος.” οὐ γὰρ ἦν εἷς τῶν πολλῶν· οὐ γὰρ εἰς ἄνθρωπον μετέπεσεν ὁ Θεὸς Λόγος· οὐδὲ ἡ οὐσία μετεβλήθη, ἀλλ’ ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη· οὐ φαντασιοκοπῶν ἡμᾶς, ἀλλὰ παιδεύων εἰς ταπεινοφροσύνην.

“Ὅταν οὖν εἶπῃ ὡς ἄνθρωπος, τοῦτο φησὶν, ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ 5 οὐ φησὶν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ὅταν λέγῃ· “εἷς Θεός, εἷς καὶ μεσίτης, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς.” εἴρηται καὶ τὰ περὶ τούτους· καὶ πρὸς τοὺς μὴ λέγοντας δὲ ἀνειληφέναι ψυχὴν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἰ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, τέλειος Θεός· καὶ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, τέλειος δούλος· πάλιν πρὸς Ἀρειανούς· ἐνταῦθα· οὐδαμῶς τὸ ἐγένετο, οὐδαμῶς τὸ ἔλαβεν· “ἀλλ’ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων,” φησὶν “οὐχ ἄρπαρμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ” ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ “ἔλαβεν” καὶ “ἐγένετο” τοῦτο ἐγένετο, τοῦτο ἔλαβεν, ἐκεῖνο ὑπῆρχεν. μὴ συγχέωμεν· ἀλλὰ μὴδὲ διίσταμεν· εἷς Θεός, εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς Υἱὸς Θεοῦ· τὸ δὲ εἷς, 15 ὅταν λέγω, ἔνωσιν λέγω· οὐ σύγχυσιν τῆς φύσεως ταύτης εἰς ἐκείνην μεταπεσεύσης ἀλλ’ ἡνωμένης.

Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου· θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ἰδοὺ, φησὶν, ὑπήκοος γέγονεν ἕκων, οὐκ ἴσος ἦν τῷ ᾧ ὑπήκου- 20 σεν. οὐδὲν τοῦτο αὐτὸν ἐλαττοῖ, ᾧ ἀγνώμονες καὶ ἀνόνητοι· ἐπεὶ καὶ φίλοις ὑπακούομεν ἡμεῖς, καὶ οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ. ὡς Υἱὸς Πατέρι ὑπήκουσεν· καὶ οὐκ εἰς δουρικὸν ἀξίωμα καταπεσών· ἀλλὰ τοῦτο αὐτῷ μάλιστα φυλάττων τῆς γνησιότητος τὸ θαῦμα, τῇ πολλῇ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ· ἐτίμησεν τὸν Πατέρα, οὐχ ἵνα σὺ 25 αὐτὸν ἀτιμάσῃς, ἀλλ’ ἵνα μᾶλλον θανυμάσῃς· ἵνα καὶ ἀπὸ τούτου μάθῃς, ὅτι γνήσιος Υἱὸς τῷ μάλιστα πάντων τὸν Πατέρα τετιμηκέναι· οὐδεὶς οὕτως ἐτίμησε τὸν Θεόν· ὅσον εἶχεν ὕψος, τοσαύτην ταπεινώσιν ὑπέστη ἀντίρροπον· ὥσπερ πάντων ἐστὶ μείζων καὶ οὐδεὶς αὐτῷ ἴσος, οὕτω καὶ τῇ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ πάντας ἐνίκησεν· οὐκ 30 ἀναγκασθεὶς οὐδὲ ἄκων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ· ἢ οὐκ ἔχω πῶς εἶπω· βαβαῖ, μέγα καὶ τὸ δούλον γενέσθαι καὶ σφόδρα ἄρρητον· τὸ δὲ καὶ θάνατον ὑποστῆναι πάλιν πολλῷ πλεόν. ἀλλ’ ἔστιν καὶ ἕτερόν τι τούτου μείζον καὶ παραδοξότερον. διατί; ὅτι

οὐχ ἅπας θάνατος ὁμοίος· οὗτος γὰρ ὁ πάντων ἐπονειδιστικώτερος
εἶναι ἐδόκει· οὗτος ὁ αἰσχύνῃς γέμων, οὗτος ἡ ἐπάρατος· “ἐπι-
“κατάρατος γὰρ,” φησὶν, “πᾶς ὁ κρεμáμενος ἐπὶ ξύλου.” διὰ
τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι τούτῳ ἐσπούδασαν αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥστε καὶ
ἐπονειδιστον ἐργάσασθαι· ἵνα εἰ καὶ τῷ ἀναιρεθῆναι μηδεὶς ἀπέ- 5
χῆται αὐτοῦ, ἀλλὰ γε τῷ οὕτως ἀναιρεθῆναι. διὰ τοῦτο καὶ λη-
στὰς δύο μετὰ αὐτοῦ ἐσταύρωσαν, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς δόξης
αὐτοῖς καὶ πληρώθῃ τὸ εἰρημένον, “καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη”
ἀλλὰ τοσούτῳ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια λάμπει· ὅταν γὰρ τοσαῦτα ἢ
μηχανήματα παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ γινόμενα, 10
διαλάμπει δὲ, τοσούτῳ μείζον δείκνυται· οὐ γὰρ τῷ ἀποκτεῖναι,
ἀλλὰ καὶ τῷ οὕτως ἀποκτεῖναι ὥντο βδελυκτὸν αὐτὸν ἐργά-
σασθαι, καὶ πάντων ἀποφαίνειν βδελυκτότερον· οὕτως δὲ μιαινοί
τινες ἦσαν ἀμφοτέροι· οἱ λησταί· ὕστερον γὰρ ὁ εἰς μετεβάλετο·
ὅτι καὶ ἐν σταυρῷ ὄντες ὠνειδίζον αὐτῷ· καὶ οὔτε τὸ συνειδὸς τῶν 15
ἰδίων ἁμαρτημάτων, οὔτε τὸ ἐν κολάσει εἶναι, οὔτε τὸ καὶ αὐτοὺς
τὰ αὐτὰ πάσχειν κατεῖχεν αὐτῶν τὴν μαρίαν· ὅπερ οὖν καὶ εἰς τῷ
ἐνὶ εἶπεν· “οὐδὲ φοβῆ τὸν Θεὸν σὺ, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι
“ἐσμέν;” διὸ φησὶν “καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, καὶ ἐχα-
“ρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι 20
“Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ.”

Ὅταν τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ μακάριος Παῦλος πάντα λοι-
πὸν τὰ ταπεινὰ μετὰ ἀδείας φθέγγεται· ἕως μὲν γὰρ οὐκ ἔλεγεν
ὅτι μορφὴν δούλου ἔλαβεν, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος διελέγετο·
ὅρα πῶς ὑψηλῶς λέγων κατὰ δύναμιν, κατὰ γὰρ τὴν ἀξίαν οὐ 25
φθέγγεται τὴν αὐτοῦ, οὐδὲ γὰρ δύναται· “ἐν μορφῇ,” φησί,
“Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ”
ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐνηθρώπησε, λοιπὸν ἀδέως τὰ ταπεινὰ φθέγγ-
γεται, θαρρῶν ὡς οὐδὲν βλάπτει τὴν θεότητα τὸ ταπεινὰ λέγεσθαι,
τῆς σαρκὸς αὐτὰ δεχομένης. 30

10 Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ
11 ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσα
γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς
εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

Εἰπόμεν πρὸς τοὺς αἰρετικούς, εἰ περὶ τοῦ μὴ σαρκωθέντος ταῦτα λέγεται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς αὐτὸν ὑπερίψωσεν; ὥς πλέον τί δεδωκώς; οὐκ οὖν ἀτελής ἦν. καὶ δι' ἡμᾶς ἐτιμήθη· καὶ εἰ μὴ ἡμᾶς εὐεργέτησεν, οὐκ ἂν ἔτυχε τῆς τιμῆς. “καὶ ἔχα-
 “ρίσατο αὐτῷ” φησὶν “ὄνομα” ἰδοὺ οὐδὲ ὄνομα ἔχει καθ' ἡμᾶς· 5
 πῶς δὲ εἰ ὀφειλὴν ἔλαβεν, εὐρίσκεται ἐνταῦθα χάριτι καὶ δωρεᾷ λαβὼν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; ποῖον δὲ ἴδωμεν καὶ τὸ ὄνομα; “ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ
 “κάμψῃ” ὄνομα αὐτοὶ τὴν δόξαν λέγουσιν. αὕτη οὖν ἡ δόξα ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν ἐστὶ· δόξα δὲ ὅλως ἐστὶ τὸ προσκυνεῖν αὐτῷ· 10
 πόρρω ἀπέχετε τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος ἡμεῖς, οἱ νομίζοντες εἰδέναι τὸν Θεὸν ὥς αὐτὸς οἶδεν ἑαυτόν· καὶ ἀπὸ τούτου μὲν δῆλον ὅσον ἀπέχετε τῆς ἐννοίας τῆς περὶ Θεοῦ· δῆλον δὲ ἐκ τούτου· αὕτη δόξα ἐστὶν εἰπέ μοι; οὐκ οὖν πρὶν ἢ τοὺς ἀνθρώπους γενέ-
 σθαι, πρὶν ἢ τοὺς ἀγγέλους, πρὶν ἢ τοὺς ἀρχαγγέλους, οὐκ ἦν ἐν 15
 δόξῃ, εἶγε αὕτη ἐστὶ μὴ δόξα ἢ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν δόξαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· εἰ καὶ ἐν δόξῃ ἦν, ἀλλ' ἐν ἐλάττωι ταύτης. οὐκ οὖν τὰ ὄντα διὰ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα ἐν δόξῃ γένη-
 ται; καὶ οὐκέτι ἀγαθότητι, ἀλλὰ δεόμενος τῆς παρ' ἡμῶν δόξης. ὁρᾶτε τὴν ἄνοιαν; ἂν μὲν οὖν περὶ τοῦ σαρκωθέντος ταῦτα ἔλεγεν, 20
 ἔχει λόγον εἰκότα· ἀνέχεται γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος περὶ τῆς σαρκὸς ταῦτα λέγεσθαι· οὐ γὰρ τῆς φύσεως ἄπτεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οἰκονομίαν τὸ πᾶν ἴσταται.

Τί δέ ἐστιν “ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων;” τουτέστιν ὁ κόσμος πᾶς, καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ δαίμονες· 25
 ἢ ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ζῶντες καὶ οἱ ἁμαρτωλοί.

Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰη-
 σοὺς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

Τουτέστιν ἵνα πάντες τοῦτο εἰπῶσι· τοῦτο δὲ δόξα τοῦ Πα- 30
 τρός· ὁρᾷς πανταχοῦ ὅταν ὁ Υἱὸς δοξάζεται, τὸν Πατέρα δοξαζό-
 μενον; οὕτω καὶ ὅταν ἀτιμάζεται ὁ Υἱὸς, ὁ Πατὴρ ἀτιμάζεται.
 εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τοῦτε, ἔνθα πολὺ τοῖς πατράσι πρὸς τοὺς υἱοὺς
 τὸ μέσον, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἔνθα μέσον οὐδὲν, ἐπ'
 αὐτὸν διαβαίνει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὕβρις· ἂν γὰρ ἡ οἰκουμένη

ὑποταγῇ τῷ Τίῳ, φησὶν, τοῦτο τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δόξα. οὐκ οὖν καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι τέλειός ἐστιν, ἀνευδεής, οὐκ ἐλάττων τοῦ Πατρὸς, τοῦτο δόξα τοῦ Πατρὸς, ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησε· τοῦτο καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον μέγα καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας· ὅτι οὐδὲν ἐλαττοῦται κατὰ τὴν σοφίαν· 5 ὅταν εἴπω ὅτι σοφός ἐστιν ὁ Πατὴρ, καὶ οὐδὲν ἐλάττων ὁ Υἱός, τοῦτο τῆς τοῦ Πατρὸς σοφίας τεκμήριον. ὅταν εἴπω, ὅτι δυνατός ἐστιν ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον. ὅταν εἴπω ὅτι ἀγαθός ἐστιν ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο δεῖγμα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ μέγιστον· ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησεν οὐδὲν αὐτοῦ ἀποδέοντα. 10 ὅταν εἴπω ὅτι οὐκ ἐλάττινα κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἴσον οὐδὲ ἑτέρας οὐσίας· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν τὸν Θεὸν θαυμάζω, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ὅτι ἄλλον ἡμῖν τοιοῦτον ἔδειξεν ἐξ αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Υἱόν. ὥστε ὅσα ἂν εἴπω μεγάλα περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα εἰς τὸν Πατέρα δια- 15 βαίνει· εἰ γὰρ τὸ εὐτελὲς τοῦτο καὶ μικρὸν, μικρὸν γάρ ἐστι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, τὸ τὴν οἰκουμένην αὐτῷ προσκυνῆσαι, εἰς δόξαν Θεοῦ γίνεται· πόσῳ μᾶλλον τὰ ἄλλα πάντα.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν, “καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος” τὸ “ὡς” οὐχ ὁμοιωσέως ἐστίν, ἀλλ' ἐπιτάσεως· οἷόν 20 ἐστὶ· τὸ “ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραήλ.” καὶ “ὡς ἀγάπησα τὸν νόμον σου Κύριε” ἀντὶ τοῦ πάνυ ἀγάπησα.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησὶν, κένωσιν ἡ θεία γραφὴ φησὶν τὸ μηδέν· ὡς τὸ “κεκένωται ἡ πίστις,” ἀντὶ τοῦ οὐδὲν ἀπέφανται· καὶ “κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν,” ἀντὶ τοῦ οὐδὲν 25 καὶ εἰκαῖον· τὸ οὖν “ἐαυτὸν ἐκένωσεν,” ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔδειξεν ἑαυτόν· μορφὴν γὰρ δούλου λαβὼν τὴν ἀξίαν ἐκείνην ἀπέκρυψεν· τοῦτο τοῖς ὁρῶσιν εἶναι νομιζόμενος, ὅπερ ἐφαίνετο.

12 Ὡστε ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε.

Τὰς παραινέσεις μετὰ ἐγκωμίων δεῖ ποιεῖσθαι· οὕτω γὰρ καὶ 30 εὐπαράδεκτοι γίνονται, ὅταν πρὸς τὸν οἰκεῖον ζῆλον καλῶμεν τοὺς παραινουμένους· οἷον καὶ Παῦλος ἐνταῦθα ἐποίησεν. καὶ θέα πῶς συνετῶς· “ὥστε ἀγαπητοί μου,” φησὶν, οὐκ εἶπεν ἀπλῶς ὅτι ὑπακούετε· ἀλλὰ πρότερον ἐπαινέσας, καὶ εἰπὼν “πάντοτε ὑπη-

“κούσατε” τουτέστιν μιμεῖσθαι παρακαλῶ, οὐχ ἑτέρους ἀλλ’ ὑμᾶς αὐτούς.

Μὴ ὥς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῶ μαλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου.

Τότε μὲν ἴσως ἔδοκεῖτε διὰ τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν καὶ τὴν αἰδῶ 5 πάντα ποιεῖν· νυνὶ δὲ οὐκέτι· ἐὰν οὖν δεχθῇ ὅτι νῦν ἐπετείνετε, δείκνυτε ὅτι καὶ τότε οὐ δι’ ἐμὲ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν.

Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.

Οὐ γὰρ ἔνι τὸν χωρὶς φόβου ζῶντα γενναῖόν τι καὶ θαυμαστὸν 10 ἐπιδείξασθαι. καὶ οὐχ ἅπλως εἶπεν φόβου, ἀλλὰ καὶ τρόμου· ὅπερ ἐπίτασις ἐστὶ τοῦ φόβου. τοῦτον εἶχεν τὸν φόβον ὁ Παῦλος· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, “φοβοῦμαι μὴ πῶς ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδό-
“κιμος γένωμαι” εἰ γὰρ τὰ βιωτικὰ κατορθῶσαι φόβου χωρὶς οὐκ ἔνι, πολλῶ μαλλον τὰ πνευματικά. καὶ οὐκ εἶπεν ἐργάζεσθε, ἀλλὰ 15
“κατεργάζεσθε” τουτέστιν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας.

13 Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

Μὴ φόβου, φησὶν, ὅτι εἶπον “μετὰ φόβου καὶ τρόμου” οὐ διὰ 20 τοῦτο εἶπον ἵνα ἀπαγορεύης· ἵνα δυσέφικτόν τι εἶναι νομίσης τὴν ἀρετὴν, ἀλλ’ ἵνα προσέχῃς· ἵνα μὴ διαχέῃς σαντόν. ἂν τοῦτο ᾗ, ὁ Θεὸς πάντα ἐργάζεται· εἰ τὸ θέλειν ἡμῖν αὐτὸς, φησὶν, ἐνεργεῖ, πῶς ἡμῖν παρακελεύεις; εἰ γὰρ καὶ τὸ θέλειν αὐτὸς ποιήσει, εἰκὴ ἡμῖν λέγεις ὅτι ὑπηκούσατε· Θεοῦ γὰρ τὸ ὅλον ἐστίν. οὐ διὰ τοῦτο 25 εἶπον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν· ἀλλ’ ἐκλῦσαι τὴν ἀγωνίαν ὑμῖν βουλόμενος· ἂν θελήσῃς, τότε ἐνεργήσῃ τὸ θέλειν· μὴ φοβηθῇς, οὐδὲν κάμνεις· καὶ προθυμίαν αὐτὸς ἡμῖν δίδωσι καὶ ἐργασίαν· ὅταν γὰρ θελήσωμεν, αὕξει τὸ ἐλεῖν ἡμῶν λοιπόν. οἶον βούλομαι ἀγαθότητι ἐργάσασθαι· ἐνήργησεν αὐτὸ τὸ 30 ἀγαθόν· ἐνήργησεν δι’ αὐτοῦ καὶ τὸ θέλειν. ἢ ἀπὸ πολλῆς εὐλαβείας τοῦτό φησιν· ὥσπερ ὅταν κατορθώματα τὰ ἡμέτερα χαρίσματα εἶναι λέγει· ὥσπερ οὖν λέγων αὐτὰ χαρίσματα, οὐκ ἐξωθεῖ ἡμᾶς τοῦ ἀντεξουσίου, ἀλλ’ ἀφήσιν ἐν ἡμῖν τὸ ἀντεξούσιον· οὕτως

ὅταν λέγῃ ἐνεργεῖν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν, οὐκ ἀφαιρεῖται ἡμᾶς τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι ἀπὸ τοῦ κατορθοῦν πολλὴν εἰς τὸ θέλειν λαμβάνομεν προθυμίαν. ἔδωκας ἐλεημοσύνην, μᾶλλον προε-
 τράπης δοῦναι· οὐκ ἔδωκας, μᾶλλον ἐνήργησας· ἐσωφρόνησας
 μιὰν ἡμέραν, ἔχεις προτροπὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν· ἐραθύμησας, 5
 ἐπέτεινας τὴν ῥαθυμίαν. “ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας” φησὶν, τουτέστιν
 διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειαν αὐτοῦ, ἵνα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ
 γένηται· ἵνα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ γένηται. ἐνταῦθα δείκνυσιν
 ὅτι πάντως ἐνεργεῖ· θέλει γὰρ ὑμᾶς ὡς αὐτὸς βούλεται, ζῆν. εἰ
 δὲ βούλεται, πρὸς δὲ τοῦτο αὐτὸς ἐνεργεῖ, καὶ τοῦτο πάντως 10
 ἐνεργήσκει· θέλει γὰρ ἡμᾶς ὀρθῶς ζῆν· ὀρθῶς πῶς οὐκ ἀφήρηται τὸ
 αὐτεξούσιον;

14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμοῦ καὶ διαλογισμῶν.

Τί δὴ ποτε ἐπὶ μὲν τῶν Κορινθίων τοῦτο τὸ πάθος ἀναιρῶν
 ἐμνημόνευσε καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, 15
 ἀλλ’ ἀπλῶς ἐπέταξεν; ὅτι ἐκεῖ γενόμενον ἦν τοῦτο· διὸ καὶ σφο-
 δροτέρας ἐδέησεν αὐτῷ τῆς πληγῆς. ἐνταῦθα δὲ ὥστε μὴ γενέ-
 σθαι παραινεῖ, καὶ ὡς ἐλευθέρους αὐτοῖς διαλέγεται. τί δέ ἐστι
 “χωρὶς διαλογισμῶν;” ἀντὶ τοῦ προθύμως καὶ σπουδαίως· μὴ
 διαλογίζεσθε φησὶν, ἄρα καλὸν, ἄρα οὐ καλόν· καὶ πόνος ἤ, καὶ 20
 κάματος, καὶ ὅτιοῦν.

15 Ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι.

Τουτέστιν ἄληπτοι, εἰλικρινεῖς· οὐ μικρὰν γὰρ προσάγει κη-
 λῖδα ὁ γογγυσμός.

Τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ 25
 διεστραμμένης.

Οἷδα, φησὶν, ὅτι πολλοὶ ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς γογγύζειν· τοῦτο
 γὰρ ἠνίξατο εἰπὼν “ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης”
 ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστόν, τὸ καὶ παρακνιζόμενον μηδὲν
 πάσχειν τοιοῦτον· καὶ γὰρ οἱ ἀστέρες ἐν νυκτὶ λάμπουσιν, ἐν 30
 σκότῳ φαίνουσι, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ οἰκεῖον παραβλάπτονται κάλλος,
 ἀλλὰ καὶ λαμπρότεροι φαίνονται.

16 Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον
 ζωῆς ἐπέχοντες.

Τουτέστιν μέλλοντες ζήσεσθαι τῶν σωζομένων ὄντες. ὁρᾷς πῶς εὐθέως τίθησι τὰ ἔπαθλα; “οἱ φωστῆρες,” φησὶν, “λόγον φω-
 “τὸς ἔχουσιν” ὑμεῖς λόγον ζωῆς· τί ἐστὶ “λόγον ζωῆς;” του-
 ἐστὶν σπέρμα ζωῆς ἔχοντες· τουτέστιν ἐνέχυρα ζωῆς ἔχοντες· ἄρα
 οὖν οἱ πολλοὶ πάντες νεκροί· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν· ἢ γὰρ ἂν καὶ 5
 πολλοὶ λόγον ζωῆς ἐπέιχον.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν, ἀντὶ τοῦ προσέχοντες τῷ λόγῳ
 τῆς ζωῆς· καὶ τῷ Τιμοθέῳ δὲ γράφει· “ἔπεχε σεαυτῷ” ἀντὶ
 τοῦ προσέχε σεαυτῷ.

Εἰς καύχημα ἐμοί, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.

10

Καὶ ἐγὼ κοινωνῶ, φησὶν, τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν· τοσαύτη ὑμῶν
 ἡ ἀρετὴ, ὥς μὴ ὑμᾶς σώζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ λαμπρὸν
 ποιεῖν· ποῖον καύχημα, ὦ μακάριε Παῦλε; μαστίξῃ, ὑβρίξῃ,
 ἐλαύνῃ δι’ ἡμᾶς· διὰ τοῦτο φησὶν,

Εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἐς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ 15
 17 εἰς κενὸν ἐκοπίασα. ἀλλ’ εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ
 καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω
 18 πᾶσιν ὑμῖν· τὸ δ’ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ
 μοι.

“Ἀλλ’ εἰ σπένδομαι,” φησὶν, οὐκ εἶπεν εἰ καὶ ἀποθνήσκω, ὥσπερ 20
 οὐδὲ Τιμοθέῳ γράφω· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ τῷ αὐτῷ κέχρηται λόγῳ,
 λέγων· “ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι” καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς
 ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ τελευτῇ, καὶ κελεύων ἀσμένως φέρειν τὸν ὑπὲρ
 Χριστοῦ θάνατον· ὥσπερ σπονδὴ καὶ θυσία, φησὶ, γίνομαι. ὦ μα-
 καρίας ψυχῆς· θυσίαν καλεῖ τὴν προσαγωγὴν αὐτήν· πολλῷ γὰρ 25
 βέλτιον τοῦ βοῦς προσενεγκεῖν, τὸ ψυχὴν προσενεγκεῖν· ἂν τοίνυν
 ἐπὶ τῇ προσφορᾷ ταύτῃ καὶ ἑμαυτὸν ἐπιδῷ, φησὶν, ὥσπερ σπονδὴν
 τὸν θάνατον τὸν ἐμὸν χαίρω· συγχαίρητέ μοι καὶ ὑμεῖς χαίροντι
 ἑαυτῷ.

Ἄλλος φησὶν· οὕτω, φησὶν, ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, οἷς περὶ τὰ 30
 χεῖρονα κατάγε τὸ πλεῖστον ἢ σπουδὴ, φανήσεσθε ἄμεμπτοι, καὶ
 οἷους πρέπει φαίνεσθαι τοὺς ἐν οὐδὲ τάξει γεγονότας, ὡς διαλάμ-
 πειν ὑμᾶς ἐν αὐτοῖς φωστήρων δίκην κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἀπεκδε-
 χομένους τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ· ἀφ’ οὗ δὴ καὶ
 ἐμοὶ τὸ καυχᾶσθαι ὡς εἰκὸς προσγενήσεται· καὶ δεικνὺς ὡς πολ-

λὴν καὶ αὐτῷ παρέξει τὴν παρρησίαν ἢ ἐν τοῖς βελτίστοις ἐκείνων προκοπῇ· “ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.” ὑμῶν γὰρ, φησὶν, ἐπιμελομένων ἀρετῆς, καὶ αὐτὸς ἐλπίδι τοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐφ’ ὑμῖν εὐφρανθήσεται, εἰδὼς ὅτι οὐ μάτην ὑπὲρ ὑμῶν ἐκοπίασα· ἀλλὰ γὰρ εἰκότως ἅπαντα ὑπομένω, καὶ εἰ τὸν ὑπὲρ 5 ὑμῶν ἐλοίμην θάνατον· ὑμῶν μὲν ὥσπερ τινα θυσίαν τὴν πίστιν τῷ Θεῷ προσκομιζόντων, ἐμοῦ δὲ δίκην σπονδῆς ἐπιχεόντος ὑμῖν τὸ οἰκεῖον αἶμα· καλῶς δὲ “τὸ δ’ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς.” ἀντὶ τοῦ δίκαιον καὶ ὑμᾶς δι’ ὧν πράττετε, κοινωνοῦντάς μοι φαίνεσθαι τῆς χαρᾶς.

10

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Τιμοθέου καὶ Ἐπαφροδίτου οὓς ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς.

19 Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα καγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν.

Ὡσπερ ὑμᾶς, φησὶν, ἀνестησάμην, ταῦτα ἀκούσαντας ἅπερ 15 ἡΐχεσθε περὶ ἐμοῦ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἐπέδωκεν, ὅτι κατησχύνθησαν ἐκεῖνοι, ὅτι δι’ ὧν ἐνόμιζον βλάπτειν, διὰ τούτων ἡΐφραναν, οὕτω βούλομαι καὶ τὸ κατ’ ὑμᾶς μαθεῖν, “ἵνα καγὼ εὐψυχῶ, “ γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν.” δείκνυσιν ὅτι χαίρειν ἐκείνους ἔδει ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ τούτοις κατακολουθεῖν· πολλὴν γὰρ ἔτικτον 20 αὐτῷ τὴν ἡδονήν· τὸ γὰρ “ἵνα καγὼ εὐψυχῶ,” τουτέστιν ὥσπερ ὑμεῖς· ὅτε γὰρ αὐτὸς οὐκ ἐδύνατο παραγένεσθαι, τοὺς μαθητὰς ἔπεμπε, μὴ καρτερῶν ὀλίγον χρόνον ἀγνοεῖν τὰ κατ’ αὐτούς· οὐ γὰρ δὴ τῷ Πνεύματι πάντα ἐμάθανε· καὶ τοῦτο δὲ εἰκότως ἐγίνετο, ἵνα σπουδαιότεροι γίνοιντο, προσδοκῶντες μὴ λανθάνειν· ἅμα 25 δὲ καὶ τιμᾷ αὐτοὺς Τιμόθεον πέμπων.

20 Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.

Οὐκ ἂν τις εὐκόλως ἔλοιτο, φησὶν, ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας ὁδοιπορίαν τοσαύτην ποιήσασθαι· ὁ φιλῶν ὑμᾶς, φησὶν, μετ’ ἐμοῦ 30 Τιμόθεός ἐστιν· ἐνῆν μὲν καὶ ἄλλους πέμψαι, ἀλλ’ οὐδεὶς τοιοῦτός ἐστιν. ἄρα τοῦτο ἰσοψύχου ἐστὶ, τὸ τοὺς μαθητευομένους ὁμοίως

αὐτῷ φιλεῖν. οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τουτέστιν τὴν οἰκείαν ἀνάπausιν καὶ τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι· τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ γράφων λέγει. τί δήποτ' οὖν ἀποδύρεται ταῦτα; παιδεύων ἡμᾶς τοὺς ἀκούοντας μὴ ζητεῖν ἄνεσιν· ὁ γὰρ ἄνεσιν ζητῶν, οὐ ζητεῖ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ. δεῖ γὰρ παρεσκευάσθαι πρὸς πάντα πόνον.

22 Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ
23 τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. τοῦτον
μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι, ὥς ἂν ἀπιδῶ τὰ περὶ ἐμέ ἐξau-
24 τῆς· πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ τάχεως 10
25 ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπα-
φρόδιτον τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συστρατιώτην
μου.

Παρατίθεται δὲ τὸν Τιμόθεον ἐνταῦθα εἰκότως, ὥστε πολλῆς ἀπολαῦσαι τιμῆς παρ' αὐτῶν· τοῦτο καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπι-15
στέλλων ποιεῖ λέγων, “μὴ τις αὐτοῦ καταφρονήσῃ· τὸ γὰρ
“ἔργον Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγώ” οὐκ ἐκείνου κηδόμενος,
ἀλλὰ τῶν δεχομένων αὐτόν· “ὡς ἂν ἀπιδῶ,” φησὶ, “τὰ περὶ ἐμέ
“ἐξ αὐτῆς” τουτέστιν ὅταν ἴδῳ ἐν τίνι ἔστηκα, καὶ ποῖον ἔξει
τέλος τὰ κατ' ἐμέ· οὐ διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν πέμπω, ὥς μὴ ἐλευσόμε-20
νος· ἀλλ' ἵνα μηδὲ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐν ἀγνοίᾳ. “πέποιθα
“δὲ ἐν Κυρίῳ” ὅρα πῶς πάντα ἐξαρτᾷ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν ἐὰν
Θεὸς βούληται· τῷ δὲ εἰπεῖν αὐτόν “sυστρατιώτην,” δεικνύντος
ἐστὶν τὴν πολλὴν αὐτοῦ κοινωνίαν ἐν τοῖς κινδύνοις· τὸ γὰρ συ-
στρατιώτην πλέον ἐστὶ τοῦ συνεργόν· ἴσως γὰρ τις ἐν ψιλοῖς 25
γράμμασι συνήργησεν, ἀλλ' ἐν πολέμῳ καὶ κινδύνοις οὐκέτι· τῷ
δὲ εἰπεῖν “sυστρατιώτην,” καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν.

Ὑμῖν δὲ Ἀπόστολον.

Τουτέστιν ὑμέτερα ὑμῖν χαρίζομαι· ἦτοι τὸν ὑμέτερον ὑμῖν
πέμπομεν· ἢ τὸν ὑμᾶς διδάσκοντα.

30

Καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου.

Ἰνα εἴπῃ, δι' οὗ μοι τὰ περὶ τὴν χρείαν ἀπετείλατε· πολλὰ
δὲ καὶ περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ προστίθῃσι λέγων,

26 Ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ ἀδημο-
27 νῶν, διότι ἠκούσατε ὅτι ἡσθένησεν. καὶ γὰρ ἡσθένησεν
παραπλήσιον θανάτου· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠλέησεν αὐτόν·
οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ
λύπῃ σχῶ.

5

Δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι καὶ αὐτὸς οἶδε πῶς ἀγαπᾶται παρ'
ὑμῶν· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ φιλεῖν· ἐπίστασθε πῶς ἡσθένησε,
φησὶν, καὶ ἤλγει· διότι ὑγιάνας οὐκ εἶδεν ὑμᾶς, καὶ τῆς λύπης
ὑμᾶς ἀπήλλαξεν ἣν εἶχετε διὰ τὴν ἀσθενεῖαν αὐτοῦ. ἐνταῦθα καὶ
ἄλλο κατασκευάζει ὅτι διὰ χρόνου πέμπει πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ
διὰ ῥαθυμίαν· ἀλλὰ τὸν μὲν Τιμόθεον, διὰ τὸ μηδὲνα ἔχειν, κατεῖ- 10
χεν· οὐκ εἶχον γὰρ, φησὶν, ἰσόψυχον· τὸν δὲ Ἐπαφρόδιτον διὰ τὴν
ἀσθενεῖαν. εἶτα δεικνὺς ὅτι μακρὰ αὕτη, γέγονε φησὶν, “ἡσθένησε
“παραπλήσιον θανάτου.” ὁρᾷς ὅσην ὁ Παῦλος ποιεῖται σπουδὴν
ὑπὲρ τοῦ πάσης ῥαθυμίας καὶ ὀλιγωρίας πρόφασιν ἐκκόψαι ἐκ 15
τῆς τῶν μαθητῶν διανοίας· καὶ μὴ ὑποπτευθῆναι ὅτι καταφρονῶν
αὐτῶν οὐκ ἤλθεν, ὅπερ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης ἐστίν· “ὅτι ἠκού-
“σατέ” φησὶν, “ὅτι ἡσθένησεν· καὶ γὰρ ἡσθένησεν παραπλήσιον
“θανάτου.” καὶ ὅτι οὐ προφασίζομαι ἀκούσατε· “ἀλλ' ὁ Θεὸς
“αὐτὸν ἠλέησε.” τί λέγεις, ὦ αἰρετικὲ, ἐνταῦθα; ἔλεον φασὶν τοῦ 20
Θεοῦ εἶναι· τὸ τὸν μέλλοντα ἀπιέναι κατέχειν καὶ ὑποστρέψαι
πάλιν· καὶ μὴν εἰ πονηρὸν ὁ κόσμος, οὐκ ἔλεος τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν
τῷ πονηρῷ ἀφιέναι. πρὸς δὲ τὸν Χριστιανὸν ἐροῦμεν λέγοντα
ἴσως, εἰ τὸ ἀναλῦσαι σὺν Χριστῷ πολλῷ κρεῖσσον, τίνας ἔνεκεν
φησὶν αὐτὸν ἡλεῆσθαι; ἐγὼ δέ σε ἐρήσομαι· τίνας ἔνεκεν αὐτὸς 25
φησὶν ἀναγκαιότερον εἶναι τὸ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς; ὥσπερ γὰρ
αὐτὸ ἀναγκαῖον ἦν· οὕτω καὶ τοῦτο μετὰ πλείονος πλούτου καὶ
μειζονος παρρησίας μέλλοντι πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιέναι· τὰ δὲ πολλὰ
καὶ κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν τῶν ἀκούοντων ὁ Παῦλος φθέγγε-
ται, καὶ οὐ πανταχοῦ φιλοσοφεῖ· πρὸς γὰρ ἀνθρώπους κοσμικοὺς 30
ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, δεδοικότας ἔτι τὸν θάνατον· ἄλλως δὲ καὶ
χωρὶς τούτου καλὸν ἢ παροῦσα ζωὴ. ἐπεὶ εἰ μὴ καλὸν, διατί ἐν
τάξει τιμωρίας τίθησι τοὺς ἁώρους θανάτους, ὡς ὅταν λέγῃ, “διὰ
“τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, κεκοιμῶνται ἱκα-

“νοί.” “ἵνα μὴ λύπην” φησὶν “ἐπὶ λύπην σχῶ” τὴν ἀπὸ τῆς τελευτῆς, ἐπὶ τῇ διὰ τὴν ἀρρωστίαν, γενομένην. * * δείκνυσιν ὅσων τιμᾶται τὸν Ἐπαφρόδιτον.

28 Σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτὸν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν χαρῆτε, καὶ γὰρ ἀλυπότερος ὤ.

5

Οὐκ εἶπεν ἄλυπος, ἀλλ’ “ἀλυπότερος,” δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ λυπῆς ἦν ἐκτός. τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι ταύτην ἀποτίθεται τὴν ἀθυμίαν—“προσδέχεσθε οὐκ αὐτὸν ἐν Κυρίῳ,” ἤτοι σὺν Κυρίῳ· τουτέστιν πνευματικῶς, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς· μᾶλλον δὲ τὸ ἐπὶ Κυρίου· τουτέστιν τοῦ Θεοῦ θέλοντος· ἀξίως τῶν 10 ἁγίων ὑποδέξασθε· ὥσπερ τοὺς ἁγίους προσῆκεν, μετὰ ἀπάσης χαρᾶς· καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε, ὅτι διὰ τὸ ἔργον Κυρίου μέχρι θανάτου ἠγγισε, παραβουλευσάμενος τῇ ψύχῃ, ἵνα πληρώσῃ τὸ ὑμῖν ὑστέρημα τῆς πρὸς ἐμὲ λειτουργίας· οὕτως κοινῇ παρὰ τῆς πόλεως ἦν ἀπεσταλμένος τῆς Φιλιππησίων καὶ 15 διακονήσων Παύλῳ· καὶ ἴσως τί ἀποκομίζων αὐτῷ ἐληλύθει. ὅτι γὰρ καὶ χρήματα ἐκόμισε, δείκνυσι πρὸς τῷ τέλει λέγων, “δεξάμενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ’ ὑμῶν.” εἰκὸς οὖν αὐτὸν ἐπιστάντα τῇ πόλει Ῥωμαίων, ἐν πολλῷ τὸν Παῦλον κινδύνῳ καταλαβεῖν καὶ σφοδρῶ, ὡς μηδὲ τοὺς πλησιάζοντας αὐτῷ μετὰ 20 ἀσφαλείας δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπισφαλῶς προσιέναι· ὅπερ εἶωθε γίνεσθαι μάλιστα ἐν τοῖς κινδύνοις τοῖς μεγάλοις καὶ ταῖς ὀργαῖς τῶν βασιλέων. ὅταν γάρ τις βασιλεῖ προσκεκρουκῶς εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθῇ, καὶ ἐν πολλῇ γένηται φυλακῇ, τότε καὶ τοῖς οἰκέταις ἡ πρόσδοδος ἀποτετίχισται· ὅπερ 25 εἰκὸς τὸν Παῦλον τότε πάσχειν· τὸν δὲ Ἐπαφρόδιτον ἄνδρα γενναῖον ὄντα, παντὸς καταφρονῆσαι κινδύνου, ὡς καὶ προσελθεῖν καὶ ὑπηρετήσασθαι, καὶ πάντα πράξαι ἅπερ ἐχρῆν. δύο τοίνυν τίθησιν ἀφ’ ὧν ποιεῖ αὐτὸν αἰδέσιμον· ἐν μὲν ὅτι μέχρι θανάτου ἐκινδύνευσεν δι’ ἐμὲ φησὶν· δεύτερον δὲ ὅτι τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστεί- 30 λάντων περιτιθέμενος, ταῦτα ἔπασχεν, ὡς ἐν τῷ κινδύνῳ ἐκείνου τοῖς πέμψασι λογιεῖσθαι τὸν μισθόν· καὶ οὐκ εἶπεν δι’ ἐμὲ, ἀλλ’ ἀξιοπιστότερον αὐτὸ ποιεῖ, λέγων “διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.” οὐδὲ γὰρ δι’ ἐμὲ ἐποίηι, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν.

30 Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῖν ὑστέρημα τῆς πρὸς με
 λειτουργίας.

Οὐ παρῆτε ὑμεῖς, φησὶν, ἀλλ' ἐλειτουργήσατέ μοι δι' ἐκείνου
 πᾶσαν λειτουργίαν τῷ ἐκείνῳ πέμψαι· τὸ οὖν ὑστέρημα τῆς ὑμε-
 τέρας λειτουργίας αὐτὸς ἀνεπλήρωσεν.

5

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ πνευματικοῦ βιοῦ τοῦ μὴ ὡς ἐν σαρκί, ὃ ἐστὶ μίμησις θανάτου
 Χριστοῦ.

1 Τὸ λοιπὸν ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Οὐκ ἔχετε λοιπὸν ἀθυμίας ὑπόθεσιν· ἔχετε Ἐπαφρόδιτον δι' 10
 ὃν ἡλγεῖτε, ἔχετε Τιμόθεον ἔρχομαι καγώ. τὸ Εὐαγγέλιον ἐπι-
 δίδωσι, τί ὑμῖν λείπει; λοιπὸν χαίρετε. Γαλάτας μὲν οὖν τέκνα
 καλεῖ· τούτους δὲ ἀδελφούς. ὅταν μὲν γὰρ ἡ διορθοῦσθαί τι βού-
 λεται, ἡ φιλοστοργίαν ἐνδείξασθαι, τέκνα καλεῖ· ὅταν δὲ μετὰ
 πλείονος τιμῆς διαλέγεται, ἀδελφούς. καλῶς δὲ εἶπεν “ἐν Κυ- 15
 “ρίῳ,” οὐ κατὰ τὸν κόσμον, οὐκέτι γὰρ χαρῆναι τοῦτο. αἱ
 θλίψεις αὐται, φησὶν, κατὰ Κύριον ἔχουσι χαράν.

Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ
 2 ἀσφαλές. βλέπετε τοὺς κύνας.

“Ὅτε αὐτοὺς πολλὰ ἐπήνεσε καὶ ἐθαύμασε, τότε εἰσάγει καὶ 20
 τὴν παραίνεσιν· καὶ πάλιν δὲ ἐπαινεῖ. δοκεῖ γὰρ οὗτος φορτικώ-
 τερος εἶναι ὁ λόγος· ὅθεν αὐτὸν παντόθεν συσκιάζει. τίνας δὲ
 φησὶν κύνας ἐνταῦθα; ἦσαν τινὲς Ἰουδαῖοι, οὓς ἐν πάσαις ταῖς
 Ἐπιστολαῖς αἰνίττεται, μιαιοὶ καὶ κατάπτυστοι, αἰσχροκερδεῖς καὶ
 φίλαρχοι, οἱ βουλόμενοι τῶν πιστῶν πολλοὺς παρασπᾶσαι, ἐκ- 25
 ρυττον καὶ τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν, παραφθείροντες
 τὸ Εὐαγγέλιον. ἐπεὶ οὖν ἦσαν δυσδιάγνωστοι, διὰ τοῦτο φησὶν
 “βλέπετε τοὺς κύνας” οὐκέτι γὰρ τέκνα οἱ Ἰουδαῖοι, ποτὲ ἐθ-
 νικοὶ, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλότριοι ἦσαν· οὕτω καὶ
 οὗτοι γεγόνασι νῦν· καὶ τὸ ἀναιδὲς αὐτῶν καὶ ἴταμόν παρίστησι, 30
 καὶ τὴν πολλὴν πρὸς τὰ τέκνα διάστασιν.

Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας.

Ἐργάζονται μὲν φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ κακῶ, ὃ καὶ ἀργίας πολλῶ χεῖρον ἔργον, ἀνασπῶντες τὰ καλῶς κείμενα.

3 Βλέπετε τὴν κατατομὴν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν ἡ περιτομή.

“Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες.” 5
 σεμνὸν ἦν παρὰ Ἰουδαίοις τὸ τῆς περιτομῆς. ὅπου γε καὶ ὁ νόμος
 αὐτῇ ὑπεξίστατο, καὶ τὸ σάββατον ἦν εὐτέλεστερον τῆς περιτομῆς.
 ἵνα μὲν γὰρ περιτομὴ γένηται, ἔλυνε τὸ σάββατον· ἵνα δὲ τὸ σάβ-
 βατον φυλαχθῇ, οὐδέποτε ἐλύετο περιτομή. καὶ θέα τοῦ Θεοῦ τὴν
 οἰκονομίαν· αὕτη τοῦ σαββάτου αἰδεσιμωτέρα εὐρίσκεται ἐν τισι 10
 χρόνοις μὴ παραλειφθεῖσα· ὅταν οὖν αὕτη λύεται, πολλῶ μᾶλλον
 τὸ σάββατον. διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτῇ μετέδωκεν ὁ Παῦ-
 λος· ἀλλὰ τί φησὶν, ἡ περιτομὴ ἐκείνη, νῦν κατατομὴ ἐστὶ. διατί;
 οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν· ὅταν γὰρ μὴ
 ᾗ νόμιμον τὸ γινόμενον· οὐδὲν ἄλλο ἢ σαρκὸς τομὴ ἐστὶ καὶ κατα- 15
 τομὴ. ἢ διὰ τοῦτο, ἢ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο κατατέμνειν,
 τοῦτο φησὶν· καὶ κατατομὴν δὲ λέγομεν ἐπὶ τῶν εἰκῇ καὶ ἀπλῶς
 καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιούντων. εἰ γὰρ δεῖ περιτομὴν ζητῆσαι
 φησὶν, παρ' ἡμῖν ταύτην ἂν εὐρήσατε οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύον-
 τες· τουτέστιν οἱ πνευματικῶς λατρεύοντες. εἰπέ γάρ μοι· τί βέλ- 20
 τιον, ψυχὴ ἢ σῶμα; οὐκ οὖν καὶ ἡ περιτομὴ ἐκείνη βελτίων·
 μᾶλλον δὲ οὐκέτι βελτίων, ἀλλ' αὕτη μόνη ἐστὶ περιτομή. ἕως
 μὲν γὰρ ὁ τύπος εἰστήκει, εἰκότως κατὰ σύγκρισιν προηγεῖτο·
 “περιτεμενεῖσθε γάρ,” φησὶ, “τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν”
 λοιπὸν δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτὴν ἀποστερεῖ. οὕτως καὶ ἐν τῇ 25
 πρὸς Ῥωμαίους ἀναιρεῖ αὐτὴν λέγων, “οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερωῷ
 “Ἰουδαῖος ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερωῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ'
 “ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος· καὶ περιτομὴ καρδίας, οὐ γράμματι,
 “ἀλλὰ πνεύματι.” καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἡμῖν γὰρ ἐστὶ περιτομή·
 ἀλλ' “ἡμεῖς ἐσμὲν” εἰκότως· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἡ περιτομή 30
 ἡ ἐνάρετος· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶν ἡ κατατομὴ, ἀλλ'
 αὐτοὶ λοιπὸν εἰσὶν ἐν ἀπωλείᾳ καὶ κακίᾳ.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησὶν, ἐντεῦθεν ἄρχεται τῶν ἐκ περί-
 τομῆς καθάπτεσθαι, οἱ πείθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν.

τῷ τὰ αὐτὰ γράφειν, οὐχ ὡς καὶ ἤδη γράψας λέγει· οὐδαμοῦ γὰρ τῆς Ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπών· ἐτέραν δὲ ὅτι γεγράφηκεν πρὸς αὐτοὺς Ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάθομεν· ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτων ὅτε παρῆν, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθην, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν 5 ὁκνος οὐδεὶς, ἐπειδήπερ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἢ συνέχεια παρέχει τῶν ῥημάτων. κύνας δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ὡς ἀναισχύντους καὶ πολλάκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅλως. κακοὺς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκειν ἐσπουδακότας.

10

3 Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες.

Οἱ ἀσώματον τῷ Θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὥσπερ οὖν προσῆκον ἐστὶν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν 15 ὀριζόμενοι.

4 Καίπερ ἐγὼ ἔχω πεποιθήσιν ἐν σαρκί.

Τί λέγει ἐνταῦθα πεποιθήσιν; καύχημα, σεμνολόγημα· καὶ καλῶς τοῦτο προσέθηκεν· εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν ὦν, κατηγορεῖ τῆς περιτομῆς, (οὐ τῆς περιτομῆς δὲ, ἀλλὰ τῶν ἀκαίρως αὐτὴν μετα- 20 χειρίζοντων,) ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος τῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εὐγενείας, κατατρέχειν αὐτῆς, ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ σεμνὰ, οὐδὲ μετεσχηκῶς αὐτῶν· νῦν δὲ ὁ μετασχὼν καὶ κατηγορῶν, οὐ διὰ τοῦτο κατηγορήσει ὡς οὐ μετασχών· οὐ δι' ἄγνοίαν, ἀλλὰ δι' ἐπίγνωσιν μάλιστα.

25

Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον.

Εἴ τις ἄλλος φησὶν, δεικνὺς τὴν ἀνάγκην· ὅτι δι' ἐκείνους ἔλεγεν· εἰ πεποιθατε, φησὶν, καγὼ λέγω, ἐπεὶ σιωπῶ καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τῶν ἐλέγχων τὸ μὴ ὀνομαστὶ τοῦτο ποιεῖν, τοῦτο κα- 30 κείνοις ἐδίδου χώραν ἀναδραμεῖν· “εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι” καλῶς εἶπεν “δοκεῖ” ἢ ὡς οὐκ ἔχοντα τοσαύτην πεποιθήσιν· ἢ ὡς τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης οὐκ ὄντως πεποιθήσεως οὔσης. πάντα γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐ προαιρέσεως. τοῦτο οὖν φησὶν· εἰ τὸ ἐπὶ

Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας.

Ἐργάζονται μὲν φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ, ὃ καὶ ἀργίας πολλῷ χεῖρον ἔργον, ἀνασπῶντες τὰ καλῶς κείμενα.

3 Βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν ἡ περιτομή.

“Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες.” 5
 σεμνὸν ἦν παρὰ Ἰουδαίοις τὸ τῆς περιτομῆς. ὅπου γε καὶ ὁ νόμος
 αὐτῇ ὑπεξίστατο, καὶ τὸ σάββατον ἦν εὐτέλεστερον τῆς περιτομῆς.
 ἵνα μὲν γὰρ περιτομὴ γένηται, ἔλυε τὸ σάββατον· ἵνα δὲ τὸ σάβ-
 βατον φυλαχθῇ, οὐδέποτε ἐλύετο περιτομή. καὶ θέα τοῦ Θεοῦ τὴν
 οἰκονομίαν· αὕτη τοῦ σαββάτου αἰδεσιμωτέρα εὑρίσκεται ἐν τισι 10
 χρόνοις μὴ παραλειφθεῖσα· ὅταν οὖν αὕτη λύεται, πολλῷ μᾶλλον
 τὸ σάββατον. διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτῇ μετέδωκεν ὁ Παῦ-
 λος· ἀλλὰ τί φησὶν, ἡ περιτομὴ ἐκείνη, νῦν κατατομή ἐστι. διατί;
 οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν· ὅταν γὰρ μὴ
 ἢ νόμιμον τὸ γινόμενον· οὐδὲν ἄλλο ἢ σαρκὸς τομὴ ἐστι καὶ κατα- 15
 τομή. ἢ διὰ τοῦτο, ἢ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο κατατέμνειν,
 τοῦτο φησὶν· καὶ κατατομήν δὲ λέγομεν ἐπὶ τῶν εἰκῇ καὶ ἀπλῶς
 καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιούντων. εἰ γὰρ δεῖ περιτομήν ζητῆσαι
 φησὶν, παρ' ἡμῖν ταύτην ἂν εὐρήσατε οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύον-
 τες· τουτέστιν οἱ πνευματικῶς λατρεύοντες. εἰπέ γάρ μοι· τί βέλ- 20
 τιον, ψυχὴ ἢ σῶμα; οὐκ οὖν καὶ ἡ περιτομὴ ἐκείνη βελτίων·
 μᾶλλον δὲ οὐκέτι βελτίων, ἀλλ' αὕτη μόνη ἐστὶ περιτομή. ἕως
 μὲν γὰρ ὁ τύπος εἰστήκει, εἰκότως κατὰ σύγκρισιν προηγεῖτο·
 “περιτεμενῖσθε γάρ,” φησὶ, “τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν”
 λοιπὸν δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτὴν ἀποστερεῖ. οὕτως καὶ ἐν τῇ 25
 πρὸς Ῥωμαίους ἀναιρεῖ αὐτὴν λέγων, “οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερωῷ
 “Ἰουδαῖος ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερωῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ'
 “ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος· καὶ περιτομὴ καρδίας, οὐ γράμματι,
 “ἀλλὰ πνεύματι.” καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἡμῖν γὰρ ἐστὶ περιτομή·
 ἀλλ' “ἡμεῖς ἐσμὲν” εἰκότως· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἡ περιτομή 30
 ἡ ἐνάρετος· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶν ἡ κατατομή, ἀλλ'
 αὐτοὶ λοιπὸν εἰσὶν ἐν ἀπωλείᾳ καὶ κακίᾳ.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησὶν, ἐντεῦθεν ἄρχεται τῶν ἐκ περι-
 τομῆς καθάπτεσθαι, οἱ πείθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν.

τῷ τὰ αὐτὰ γράφειν, οὐχ ὡς καὶ ἡδὴ γράψας λέγει· οὐδαμοῦ γὰρ τῆς Ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπών· ἑτέραν δὲ ὅτι γεγράφηκεν πρὸς αὐτοὺς Ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάθομεν· ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτων ὅτε παρῆν, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθην, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν ὁκνος οὐδεὶς, ἐπειδήπερ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἢ συνέχεια παρέχει τῶν ῥημάτων. κύνας δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ὡς ἀναισχύντους καὶ πολλάκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅλως. κακοὺς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκειν ἐσπουδα-
κότας.

10

3 Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες.

Οἱ ἀσώματον τῷ Θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὥσπερ οὖν προσῆκον ἐστὶν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν ὀριζόμενοι.

4 Καίπερ ἐγὼ ἔχω πεποιθήσιν ἐν σαρκί.

Τί λέγει ἐνταῦθα πεποιθήσιν; καύχημα, σεμνολόγημα· καὶ καλῶς τοῦτο προσέθηκεν· εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν ὦν, κατηγορεῖ τῆς περιτομῆς, (οὐ τῆς περιτομῆς δὲ, ἀλλὰ τῶν ἀκαίρως αὐτὴν μετα-
χειριζόντων,) ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος τῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εὐγενείας, κατατρέχειν αὐτῆς, ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ σεμνὰ, οὐδὲ με-
τεσχηκὼς αὐτῶν· νῦν δὲ ὁ μετασχὼν καὶ κατηγορῶν, οὐ διὰ τοῦτο κατηγορήσει ὡς οὐ μετασχών· οὐ δι' ἄγνοίαν, ἀλλὰ δι' ἐπίγνωσιν
μάλιστα.

25

Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μάλ-
λον.

Εἴ τις ἄλλος φησὶν, δεικνὺς τὴν ἀνάγκην· ὅτι δι' ἐκείνους ἔλεγεν· εἰ πεποιθάτε, φησὶν, καὶ γὰρ λέγω, ἐπεὶ σιωπῶ καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τῶν ἐλέγχων τὸ μὴ ὀνομαστὶ τοῦτο ποιεῖν, τοῦτο κα-
κίνοις ἐδίδου χώραν ἀναδραμεῖν· “εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι” κα-
λῶς εἶπεν “δοκεῖ” ἢ ὡς οὐκ ἔχοντα τοσαύτην πεποιθήσιν ἢ ὡς
τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης οὐκ ὄντως πεποιθήσεως οὔσης. πάντα
γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐ προαιρέσεως. τοῦτο οὖν φησὶν· εἰ τὸ ἐπὶ

τούτοις μέγα φρονεῖν ἦν ἀγαθόν, αὐθενὸς ἐλαττοῦμαι, κατάγε τὴν ἐν τούτοις πλεονεξίαν. “περιτομὴ ὀκταήμερος” οὐχ ὡς ἐπὶ προσ-
ηλύτου ὕστερον γενομένη. “ἐκ γένους Ἰσραὴλ,” οὐδὲ προσηλύτων
γονέων. “φυλῆς Βενιάμιν.” οὐκ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν. Ἑβραῖος ἐξ
“Ἑβραίων” ἄνωθεν τῶν εὐδοκίμων Ἰουδαίων· ἐνὴν μὲν τοῦ Ἰσραὴλ, 5
ἀλλ’ οὐχ “Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων” πολλοὶ γὰρ καὶ διέφθειρον ἤδη
τὸ πρᾶγμα, καὶ τῆς γλώσσης ἦσαν ἀμύητοι, ἐτέροις κυκλούμε-
νοι ἔθνεσιν. ἢ τοῦτο οὖν, ἢ τὴν πολλὴν εὐγένειαν δείκνυσιν.

5 Κατὰ νόμον Φαρισαῖος.

Ἔρχεται λοιπὸν καὶ εἰς τὰ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. ἐκεῖνα γὰρ 10
τὰ προειρημένα ἦν ἀπροαίρετα· ἀλλ’ οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο· ἐστὶ γὰρ
καὶ Φαρισαῖον εἶναι, καὶ μὴ σφόδρα ζηλωτὴν· διὰ τοῦτο προστί-
θῃσιν,

6 Κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν.

Ἄλλ’ ἐστὶ ριψοκίνδυνον εἶναι τινὰ, ἢ φιλαρχίας ἕνεκεν τοῦτο 15
ποιεῖν, ἀλλ’ οὐ τῷ νόμῳ ζηλοῦντα, ὅπερ ἐποιοῦν οἱ ἀρχιερεῖς·
ἀλλ’ οὐδὲ τοῦτο φησὶν.

Κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος.

Εἰ τοίνυν καὶ εὐγενείας ἕνεκεν, καὶ προθυμίας καὶ τρόπου καὶ
βίου πάντων ἐκράτουν, τίνας ἕνεκεν τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα εἴασα φησὶν, 20
ἀλλ’ ἢ διὰ τὸ μείζονα εὐρεῖν τὰ τοῦ Χριστοῦ; καὶ πολλῶ μεί-
ζονα· διὸ ἐπήγαγεν,

7 Ἄλλ’ ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγῃμαι διὰ Χριστοῦ ζημίαν.

Ἐπιτηδῶσιν ἐνταῦθα αἵρετικοί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σοφίας 25
ἐστὶ τοῦ Πνεύματος· ἐλπίδας αὐτοῖς ὑποτίθεσθαι νίκης, ἵνα κα-
ταδέξωνται τὴν μάχην. εἰ γὰρ φανερῶς εἶρητο, ὅπερ ἂν ἐποίησαν
ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐποίησαν καὶ ἐπὶ τούτων. ἐξήλειψαν τὰ γράμ-
ματα, παρητήσαντο τὴν γραφὴν, οὐ δυνάμενοι ὅλως ταύτην
βλάπτειν· ἀλλ’ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἰχθύων γίνεται, τὸ δυνάμενον αὐ- 30
τοὺς ἐλεῖν κρύπτεται ὥστε αὐτοὺς ἐπιδραμεῖν, καὶ οὐ πρόδηλον
κεῖται, οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα. σκύβαλα εἶρηται ὁ νόμος φησὶν·
ζημία εἶρηται. λέγει οὐκ ἐνὴν Χριστὸν κερδαῖναι, εἰ μὴ νόμον

ἐζημιώθην· ταῦτα πάντα ἐπεσπάσατο τοὺς αἰρετικούς δέξασθαι τὸ χωρίον, νομίζοντας ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι· ἐπειδὴ δὲ ἐδέξαντο, τότε αὐτοὺς περιέβαλε τοῖς δικτύοις παντόθεν· αὐτὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ὑπὲρ τοῦ νόμου ἐστὶ, καὶ πόθεν, ἐκεῖθεν δῆλον.

Προσέχωμεν δὲ ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις. οὐκ εἶπε ζημία ἐστὶν 5 ὁ νόμος, ἀλλ' ἡγῆμαι αὐτὸν ζημίαν· καὶ ὅτε μὲν περὶ τοῦ κέρδους ἔλεγεν, οὐκ εἶπεν ἡγῆμαι· ἀλλ' ἦν κέρδος· ὅτε δὲ περὶ ζημίας, εἶπεν ἡγῆμαι· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἦν φύσει, τοῦτο δὲ γέγονεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως· κέρδος γὰρ ἦν, ἀλλὰ λοιπὸν ζημίαν αὐτὸν ἡγούμεθα· οὐκ ἐπειδὴ ζημία ἐστὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῶ 10 μείζων ἢ χάρις. ὥσπερ ὁ πένης ἐν λιμῶ ὢν, ἕως μὲν αὖ ἔχη ἀργύριον, διαφεύγει τὸν λιμόν· ἐπειδὴν δὲ χρυσίον εὔρη, καὶ μὴ ἐξῇ ἀμφοτέρα κατασχεῖν, ζημίαν ἡγεῖται τὸ ἐκεῖνο κατέχειν· καὶ ἀφείς αὐτὸ, λαμβάνει τὸ χρυσίον· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἐπειδὴ ζημία τὸ ἀργύριον, οὐ γὰρ ἐστίν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔνι τὰ δύο 15 ὁμοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ ἀνάγκη τὸ ἐν καταλιπεῖν· ζημία οὖν οὐχ ὁ νόμος ἐστίν· ἀλλὰ τὸ τῷ νόμῳ προσκαθήμενον ἀφίστασθαι τοῦ Χριστοῦ. διατί δὲ οὐκ ἀφήσι προσελθεῖν τῷ Χριστῷ ὁ νόμος; καὶ μὴν εἰς τοῦτο ἐδόθη, καὶ πλήρωμα νόμου Χριστός· ἀφήσιν ἐὰν θέλωμεν. τέλος νόμου Χριστός· ὁ τῷ νόμῳ πειθόμενος αὐτὸν 20 ἀφήσι τὸν νόμον; ἀφήσιν ἐὰν προσέχωμεν· οὐχ ἀφήσιν, ἐὰν μὴ προσέχωμεν.

■ Ἀλλὰ μενοῦνγε καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

25

Λέγω, φησὶν, τοῦτο περὶ τοῦ νόμου· οὐ καλὸν ὁ κόσμος; οὐχὶ καλὸν ἡ παροῦσα ζωή; ἀλλ' ἐάν με ἀπάγῃ τοῦ Χριστοῦ, ζημίαν ταῦτα τίθεμαι· διατί; “διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ “Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μου.” τοῦ γὰρ ἡλίου φανέντος προσκαθῆσθαι τῷ λύχνῳ ζημία· ὥστε ἀπὸ τῆς παραβολῆς ζημία γίνεται, ἀπὸ 30 τοῦ ὑπερέχοντος. ὁρᾷς ὅτι σύγκρισιν ποιεῖται; διὰ τὸ ὑπερέχον φησὶν· οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον· τὸ γὰρ ὑπερέχον τοῦ ὁμογενοῦς ὑπερέχει· ὥστε ἀφ' ὧν ποιεῖται τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχὴν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν τὴν οἰκείωσιν τῆς γνώσεως.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ.) Ἄλλος φησὶν, εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν ἡγεῖται, οὐκ ἦν κακά· ἦν γὰρ κέρδη· καὶ “ἡγημαι” εἶπεν· οὐ γὰρ ἦν ζημία· ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν τῆς ὑπερβολῆς τῶν κρειττόνων ἡγεῖται ζημίαν.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὁμοίως φησὶν· τὸ “ἦν” εἰς σύστα- 5
σιν τοῦ ποτὲ κέρδους ἔχει τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν.

Δι’ ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην· καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ^a. Ἐπειδὴ ἐφύβριστον ἦν τὸ σκύβαλα κάλεσαι τὰ τοῦ νόμου, μάλα ὀξέως ἐπήγαγεν, “ἵνα Χριστὸν κερδήσω” 10
δεικνύς ὅτι ἡ παράθεσις ἐκείνων ταῦτα τοιαῦτα εἶναι ποιεῖ· καὶ οὕτω μὲν δῆλον εἰ περὶ τοῦ νόμου φησὶν· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν περὶ κοσμικῶν πραγμάτων λέγειν· εἰπὼν γὰρ “ἅτινά μοι ἦν κέρδη, “ταῦτα ἡγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. ἀλλὰ μενοῦνγε ἡγοῦ- 15
“μαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι.” καίτοι πάντα εἶπεν. εἰ δὲ βούλει 15
καὶ τὸν νόμον, οὐδὲ οὕτως ὑβρίζεται· τὸ γὰρ σκύβαλον ἀπὸ τοῦ σίτου ἐστίν· καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ σίτου τὸ σκύβαλον ἐστίν, τὸ ἄχυρον λέγω· ἀλλ’ εἰ μὴ τὸ σκύβαλον ἦν, οὐκ αἶν ὁ νόμος ἐγένετο. οὐχ ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ οὐκ αὐτὸ ζημίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν. ὁρᾷς πῶς ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἐρείσματος 20
τοῦ Χριστοῦ πάντοθεν, καὶ οὐκ ἀφίησιν οὐδαμοῦ γυμνωθῆναι τὸν νόμον, οὐδὲ πληγὴν λαβεῖν, ἀλλὰ περιβάλλει πανταχοῦθεν αὐτόν.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησὶν, τὸ σκύβαλον μέρος ἐστὶ καλάμης· ἡ δὲ καλάμη καὶ ὁ στάχυς ποτὲ ἀπὸ σπόρου. τοῦτο οὖν τὸ σκύβαλον ποτὲ χρησιμώτατον εἰς τὸ τεχθῆναι τὸν σπórον· 25
ὥσπερ γὰρ ἀπὸ σπόρου ρίζα καὶ καλάμη καὶ στάχυς, οὕτως ἀπὸ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ ὥσπερ εἰ ἀπὸ σπόρου ἢ ἀπὸ τῶν ἐν νόμῳ· καὶ ἡ καλάμη τῶν προφητῶν καὶ ὁ στάχυς ἤδη τὸν Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ προκαταγγέλλων· ὁ δὲ τούτων θερισμὸς καὶ ὁ ἀλοητὸς ἐν τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ τοῦ Σωτῆρος· “οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ 30
“καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα” ὅτε λοιπὸν ἐπαύσατο μὲν ἡ κα-
λάμη τοῦ νόμου, ὥσπερ δὲ σκύβαλον ἐχωρίσθη, περιτομὴ, σαβ-
βάτων τηρήσις, καὶ τῶν ἄλλων· καὶ καθαρὸς ὁ τῆς πίστεως σίτος, ὁ ἐναποκεκρυμμένος τῇ προφητικῇ καλάμῃ ἀπετέθη ταῖς

^a Non Theodori sed Chrys. est Schol.

ἀποθήκαις τοῦ κοινοῦ δεσπότου· τοῦτο οὖν τὸ τοῦ σκυβάλου ὄνομα δείκνυσιν οἰκεῖον τὸν νόμον, καὶ ὥσπερ ἄνευ τοῦ νόμου τὸ τέλειον τῆς χάριτος κατορθωθῆναι.

9 Καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην· τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. 5

Τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην εἰς δικαιοσύνην ἔχων. διὰ τὸ μὴδὲν αὐτὴν εἶναι, πρὸς ταύτην τὴν δικαιοσύνην ἔδραμεν· οἱ μὴ ἔχοντες πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ὀφείλουσι προστρέχειν αὐτῷ; καὶ καλῶς εἶπεν “ἐμὴν δικαιοσύνην” ἦν ἐκ πόνων καὶ ἰδρώτων ἐκτησάμην, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος φησὶν. εἰ τοίνυν ὁ κατορθώσας ἀπὸ 10 χάριτος σώζεται, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι μείζων αὕτη ἡ δικαιοσύνη ἢ διὰ πόνων, δείκνυσιν ὅτι σκύβαλον τοῦτο ἐστὶ πρὸς ἐκείνην· ποῖα δὲ ἔστιν αὕτη; ἢ ἀπὸ πίστεως τοῦ Θεοῦ. τουτέστιν καὶ αὕτη παρὰ Θεοῦ δέδοται, Θεοῦ ἔστιν αὕτη ἡ δικαιοσύνη, δῶρον ἐστὶν αὕτη ὁλόκληρον· τὰ 15 δὲ τοῦ Θεοῦ δῶρα, πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερβαίνει τὴν εὐτέλειαν τῶν κατορθωμάτων, τῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν γινομένων· ἄρα διὰ πίστεως ἢ γνῶσις, καὶ ταύτης ἄνευ γινῶναι αὐτὸν οὐκ ἔνι. πῶς γάρ; δι’ αὐτῆς δεῖ γινῶναι, φησὶν, τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. “ποῖος γὰρ λογισμὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν παραστήσει; 20 ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἡ κοινωνία τῶν παθημάτων. εἰ γὰρ μὴ ἐπιστεύομεν ὅτι συνυπομένοντες συμβασιλεύσομεν· οὐδ’ ἂν ἐπάθομεν τὰ παθήματα. διὰ τοῦτο ἔλεγεν καὶ “εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν “δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ.”

10 Τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι 25 αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ 11 θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πῶς κατάντησω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

“Συμμορφούμενος” φησὶν, “τῷ θανάτῳ αὐτοῦ” τουτέστιν κοινω- 30 νῶν· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἔπαθεν, οὕτως καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, “ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ “Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου” τουτέστιν οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθή-

ματα ταῦτα τὴν εἰκόνα δημιουργοῦσιν ἐκείνην τὴν τοῦ θανάτου. διὰ τοῦτο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁδεύομεν, ἥνπερ ὤδευσεν· τουτέστιν ἀδελφοὶ γινόμενοι αὐτῷ καὶ κατὰ τοῦτο. ὥσπερ γὰρ “ἐν τῷ “βαπτίσματι συνετάφημεν ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐ- “τοῦ” οὕτως ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· ἐκεῖ εἰκότως εἶπεν “ἐν 5 “τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ” οὐ γὰρ ὅλον τὸν θάνατον ἀπεθάναμεν· οὐ γὰρ σώματι καὶ σαρκὶ ἀπεθάναμεν· ἀλλ’ ἁμαρτίαν· ἐπεὶ οὖν θάνατος καὶ θάνατος λέγεται, ἀλλ’ ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανε σώματι, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτό φησὶ “τῷ ὁμοιώματι τοῦ “θανάτου αὐτοῦ” ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι ὁμοιώματι θανάτου, ἀλλ’ αὐτῷ 10 τῷ θανάτῳ. Παῦλος γὰρ ἁμαρτίαν οὐκέτι ἀπέθανεν ἐν τοῖς δι- ωγμοῖς· ἀλλ’ αὐτῷ τῷ σώματι. ὥστε τὸν αὐτὸν ὑπέμεινε θάνατον· “εἴ πως καταντήσω” φησὶν “εἰς τὴν ἑξανάστασιν τὴν ἐν νε- “κρῶν.” τί λέγεις; καὶ μὴν πάντες αὐτῆς τυγχάνουσι· καὶ οὐκ ἀναστάσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀφθαρσίας· οἱ μὲν εἰς τιμὴν 15 οἱ δὲ εἰς ἐφόδιον κολάσεως· πῶς οὖν ὁ μέλλων ἑξαιρέτου τινὸς τυγχάνειν ἔλεγεν, “εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἑξανάστασιν τὴν ἐκ “νεκρῶν;” τί οὖν ἐστι; δοκεῖ μέγα τί ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι· οὕτω γὰρ μέγα ἦν, ὅτι οὐδὲ ἐθάρρησεν ἀποφήνασθαι, ἀλλὰ φησὶν· εἴπως ἐπίστευσα εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ 20 πάσχω δι’ αὐτὸν, ἀλλ’ οὐπω δύναμαι θαρρῆσαι περὶ τῆς ἀναστά- σεως. ποίαν ἀνάστασιν ἐνταῦθα φησὶν; τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν τὸν Χριστόν· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· “μήπως ἄλλοις κη- “ρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.”

12 Οὐκ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ εἰ 25 καὶ καταλάβω, ἐφ’ ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον τὸ βραβεῖον. εἰ δὲ ὁ τοσαῦτα παθὼν, εἰ ὁ τὴν νέκρωσιν ἔχων, οὐπω ἐθάρρει περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; τί ἐστιν “εἰ καὶ καταλάβω;” τὴν αὐτοῦ, 30 φησὶν, ἀνάστασιν ἂν καταλάβω· τουτέστιν ἂν δυνηθῶ τοσαῦτα παθεῖν· ἂν δυνηθῶ μιμήσασθαι αὐτόν· οἷον, πολλὰ ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ἐνεπτύσθη· ἐρραπίσθη· ἐμαστίχθη· ὕστερον ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθε· τοῦτο στάδιον ἐστί· διὰ τούτων πάντων δεῖ πρὸς τὴν ἀνάστασιν

αὐτοῦ φθάσαι. ἢ τοῦτο φησὶν· ἐὰν καταξιωθῶ τῆς ἀναστάσεως τυ-
 χεῖν εὐδοκίμου παρρησίαν ἔχουσης εἰς τὴν ἑξανάστασιν τὴν αὐτοῦ· ἂν
 γὰρ δυνηθῶ τοὺς ἀγῶνας πάντας ἐνεγκεῖν, καὶ τὴν ἀναστάσιν αὐτοῦ
 δυηόσομαι σχεῖν, καὶ μετὰ δόξης ἀναστῆναι. οὐδέπω γὰρ ἄξιός εἰμι
 φησὶν, ἔτι ἐναγώνίός μοι ὁ βίος· ἔτι τοῦ τέλους εἰμὶ πόρρω· ἔτι τῶν 5
^a βραχέων ἀφέστηκα· ἔτι διώκω. καὶ οὐκ εἶπε τρέχω, ἀλλὰ διώκω.
 ὁ διώκων, ἴστε μεθ' ὅσου πόνου διώκει· οὐδὲν ὀρᾷ· πάντας μετὰ
 πολλῆς τῆς ῥώμης τοὺς διακόπτοντας ἀπωθεῖται, καὶ διάνοιαν καὶ
 ὄμμα, καὶ ἰσχὺν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα συστρέφει· πρὸς ἕτερον
 μὲν οὐδὲν ὀρῶν, πρὸς δὲ βραβεῖον μόνον. εἶτα δεικνὺς ὅτι ὀφειλῇ 10
 τὸ πρᾶγμα ἐστὶ, φησὶν, “ἐφ’ ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ
 “Ἰησοῦ.” τῶν ἀπολλυμένων ἡμην, φησὶν· ἐπιγνώμην, ἥμελλον
 ἀπόλλυσθαι· κατέλαβέ με ὁ Θεός. καὶ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίωκε
 φεύγοντας αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. ὥστε πάντα παρί-
 στησι. τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι “κατελήφθην,” ἔδειξε καὶ τοῦ βουλο- 15
 μένου καταλαβεῖν τὴν σπουδὴν, καὶ ἡμῶν τὴν ἀποστροφὴν πολ-
 λὴν καὶ τὴν πλάνην, ὅτι αὐτὸν ἐφεύγομεν· ὥστε πολλῆς ἐσμέν
 ὀφειλῆς ὑπεύθυνοι.

13 Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατελιγμέναι.

Οὐδὲν οὕτως κenoῖ κατορθώματα καὶ ἀποφυσᾷ, ὥς ἡ μνήμη 20
 τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. δύο γὰρ τίκτει· καὶ ῥαθυμότερους
 ἐργάζεται, καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἶρει· δι’ ὅπερ ὁ Παῦλος ἐπειδὴ
 οἶδεν ὀξύρροπον τὴν ἡμετέραν φύσιν πρὸς ῥαθυμίαν, καὶ πολλὰ
 τοὺς Φιλιππησίους ἐπήνησεν· ὅρα πῶς αὐτῶν καταστέλλει τὸ
 φρόνημα διὰ πολλῶν μὲν καὶ ἑτερον ἀνωτέρω, μάλιστα δὲ διὰ 25
 τοῦ παρόντος ῥητοῦ. τί λέγων; “ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογί-
 “ζομαι κατελιγμέναι.” εἰ δὲ Παῦλος οὐδέπω κατέλαβεν, οὐδ’
 ἐθάρρει περὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων, σχολῇ γ’
 οἷν ἐκεῖνοι οἱ μὴδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτοῦ μέρος κατωρθώκοτες,
 τοῦτο ἂν ἔπραξαν. τουτέστιν. οὐδέπω κατελιγμέναι τὴν ἀρετὴν 30
 πᾶσαν ἡγοῦμαι. εἰ δὲ λέγει ἀλλαχοῦ “τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἡγώ-
 “νισμαι” καὶ ἐνταῦθα “οὐδέπω λογίζομαι κατελιγμέναι,” ἀναγνοὺς
 τίς ἀκριβῶς, εἴσεται τὴν αἰτίαν καλῶς καὶ ἐκείνων τῶν ῥημάτων

^a Leg. βραβαίων.

οὐ γὰρ δεῖ συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφειν. καὶ ὅτι πολλῶ πρότερον ἔλεγεν, ἐκεῖνα δὲ πρὸς τῇ τελευτῇ.

14 Ἐν δὲ τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἐμ-
πρόσθεν ἐπεκτείνόμενος, κατὰ σκόπον διώκω ἐπὶ τὸ βρα-
βεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 5

Τοῦτο γὰρ αὐτὸν ποιεῖ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι, τὸ τῶν ὀπίσω ἐπιλανθάνεσθαι. τοῦτο οὖν ἡμᾶς αἰεὶ δεῖ λογίζεσθαι, καὶ μυρία κατορθώσωμεν ἀγαθὰ· εἰ γὰρ Παῦλος μετὰ μυρίους θανάτους, τοῦτο ἐλογίζετο, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι τὰ ὀπίσω οὐκ ἀναλογίζομαι, ἀλλ' οὐδὲ μέμνημαι. “ἐπεκτείνόμενος” 10 φησὶν, πρὶν ἢ παραγενέσθαι, λαβεῖν σπουδάζω· ἐπικλίνων ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔμπροσθεν [ἵνα] καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων, ἵνα καὶ τοῦ δρόμου πλεον ἐργάσῃται· οὕτω δεῖ τρέχειν τὸν τρέχοντα μετὰ τοσαύτης προθυμίας, οὐκ ἀναπεπτωκότα· ἄνω κεῖται τὸ βραβεῖον φησὶν· ὅρα πόσον διάστημα τοῦτο δεῖ^β δραμεῖν· ὅρα πόσον τὸ ὕψος· 15 ἐκεῖ δεῖ σταθῆναι τοῖς τοῦ Πνεύματος πτεροῖς· ἑτέρως γὰρ οὐκ ἐνὶ τὸ ὕψος τοῦτο τεμεῖν· μετὰ τοῦ σώματος ἐκεῖ δεῖ βαδίσαι· ἔξεστι γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, φησὶν· οὐ γὰρ ἐνὶ χωρὶς τῆς ἐκείνου ῥοπῆς τοσοῦτο διελθεῖν διάστημα· κάτω μὲν σε ἀγωνίζεσθαι ἡβουλήθη, ἄνω δὲ στεφανοῖ. οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τοὺς μάλιστα 20 τιμωμένους καὶ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνιόχων οὐ στεφανοῦσιν, ἐν τῷ σταδίῳ κάτω, ἀλλ' ἄνω καλέσας ὁ βασιλεὺς, οὕτως στεφανοῖ; οὕτως καὶ ἐνταῦθα· εἰς τὸν οὐρανὸν λαμβάνεις τὸ βραβεῖον.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΘΣ δὲ ὁμοίως φησὶν, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανό- 25
μενος οὐχ ὥς κακὰ, ἀλλ' ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. οὐχ ἀσχολοῦμαι εἰς τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι τοὺς ἀγῶνας μου τοὺς παρελθόντας, ἀλλ' εἰς τὸ μεριμνᾶν τί κατορθώσω εἰς τὰ ἑξῆς.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ταύτην δὲ τὴν ἐξήγησιν Θεόδωρος οὐ προσιέται· βούλεται γὰρ ἀπὸ τοῦ τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνη- 30
ρὸν, δι' ὅλου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν αὐτοῖς βυλομένοις διαλέγεσθαι· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησι γεγενῆσθαι· ἐμαυτὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαίνομαι· αὐδέπω

γὰρ ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν· ἀλλ' ὅμως εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν ἀπάντων οὐδένα ποι-
οῦμαι λόγον· πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἑμαυτοῦ λογισμὸν ἐκτείνων,
ένα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν ἀφορῶν, ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύ-
χοιμι τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλήσιν· ἵνα εἴπῃ 5
τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίαιταν, ἧς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλήμεθα πάντες.

15 Ὅσοι οὖν τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν.

Ποῖον; τὸ ὅτι δεῖ τῶν ἔμπροσθεν ἐπιλανθάνεσθαι· ὥστε τελείου
τὸ μὴ νομίζειν ἑαυτὸν τέλειον εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τελειότης· ὡς
ὁ γε νομίζων τὸ πᾶν κατειληφέναι, οὐδὲν ἔχει. 10

Καὶ εἴ τι ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν
ἀποκαλύψει.

Τουτέστιν, εἰ δέ τις νομίζει τὸ πᾶν κατορθωκέναι, ἀσφαλιζέτω
ἑαυτόν· ἀλλ' οὐκ εἶπεν αὕτως· ἀλλ' ὅρα πῶς συνεσταλμένως
τοῦτο φησίν· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διδάξει, τουτέστιν ὁ Θεὸς ὑμᾶς πείσει, 15
οὐχὶ διδάξει· ἐδίδασκεν γὰρ ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐνάξει ὁ Θεός· ἀλλ'
οὐκ εἶπεν ἐνάξει ἀλλ' "ἀποκαλύψει" ἵνα δόξῃ μᾶλλον ἀγνοίας εἶναι
τὸ πρᾶγμα. οὐ περὶ δογμάτων ταῦτα εἴρηται, ἀλλὰ βίου τελειό-
τητος, καὶ τοῦ μὴ νομίζειν ἑαυτοὺς τελείους εἶναι.

Ἄλλος δέ φησιν, εἰ καὶ μὴ ἴσμεν ἀκριβῶς τὰ μέλλοντα 20
ὅποια καθέστηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτὰ ἡμῖν δείξει ὁ
Θεός.

16 Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ
αὐτὸ φρονεῖν.

Τέως φησίν, ἐν οἷς ἐσμὲν καὶ ἐν οἷς ἐκλήθημεν ἐπιμένειν ὀφεί- 25
λομεν, σύμφωνον τὴν περὶ αὐτὰ διάθεσιν ἐπιδεικνύμενοι, καὶ μὴ ἐξι-
στάμενοι τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας καὶ τοῦ κατ' ἐκεῖνα τὸν
ἑαυτῶν ρυθμίζειν βίον.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ἄλλος δέ φησιν· τοῦτο βούλεται εἰπεῖν
κυρίως, ὃ κατορθώσαμεν, κατέχωμεν· τὸ τῆς ἀγάπης, τὸ τῆς 30
ὁμονοίας, τὸ τῆς εἰρήνης· τοῦτο ἡμῖν κατάρθωται. "τῷ αὐτῷ
"στοιχεῖν κανόνι." τὸ αὐτὸ φρονεῖν· κανόνι βούλεται εἶναι τὰ
παραγγέλματα. ὁ κανὼν οὔτε πρόσθεσιν οὔτε ἀφαίρεσιν δέχε-

ται· ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι· τουτέστιν, τῷ αὐτῷ ὄρω, τῇ αὐτῇ πίστει.

- 17 Μιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοὶ, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτως περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.

Εἴ τις ἡμᾶς βούλεται μιμεῖσθαι φησὶν, εἴ τις τὴν αὐτὴν βαδίζειν ὁδόν, ἐκείνους προσέχετε, εἰ καὶ ἐγὼ μὴ πάρεμι· ἀλλ' ἴστε τῆς ἐμῆς βαδίσεως τὸν τρόπον· τουτέστιν τῆς ἀναστροφῆς τοῦ βίου. οὐ γὰρ διὰ ῥημάτων μόνην ἐδίδασκον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησὶν· ἀντὶ τοῦ μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες, ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. “καὶ σκοπεῖτε” φησὶν “τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς” καὶ καθόλου φησὶν, πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, κακείνους μιμεῖσθε.

- 18 Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια.

Οὐδὲν οὕτως ἀλλότριον καὶ ἀνάρμοστον Χριστιανοῦ, ὥς ἄνεσιν καὶ ἀνάπαυσιν ζητεῖν, καὶ τὸ τῷ παρόντι προστετηκέναι βίῳ, τῆς ἐπαγγελίας ἀλλότριον· ὁ δεσπότης σου ἐσταυρώθη, καὶ ἄνεσιν ζητεῖς; ὁ δεσπότης σου προσηλώθη, καὶ σὺ τρυφᾷς; καὶ ποῦ ταῦτα στρατιώτου γενναίου; διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος φησὶν· “νυνὶ δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ.” ἐπειδὴ τινὲς ἦσαν ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστιανισμόν, ἐν ἀνέσει δὲ ὄντες καὶ τρυφῇ, τοῦτο δὲ ἐναντίον τῷ σταυρῷ, διὰ τοῦτο ἔλεγεν ταῦτα. οἶδεν σταυρὸν ὁ Χριστὸς τὰ πάθη λέγειν, ὥς ὅταν λέγῃ “ἐὰν μὴ τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μοι” τουτέστιν ἐὰν μὴ τις ἢ παρεσκευασμένος πρὸς θάνατον· οὗτοι δὲ φιλόζωοι καὶ φιλοσώματοι ὄντες, ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνουσιν δακρύων οὖν οἱ τοιοῦτοι ἄξιοι.

Ἄλλος δὲ φησὶν, τί γὰρ ἕτερον εἶη ἢ καὶ ὑπολαβεῖν ἐπὶ τῶν ἐναντιουμένων τῷ Χριστῷ καὶ ἐλαττούντων τὰ περὶ αὐτῶν τῇ περὶ τὰ νόμιμα σπουδῇ;

- 19 Ὡν τὸ Θεὸς ἡ κοιλία.

Τόδε φάγε, καὶ τόδε μὴ φάγῃς· καὶ περὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ἀσχολοῦντες ὥσπερ Θεῷ τῇ κοιλίᾳ προσέχοντες· καὶ τὸ εὐσεβεῖν ἐν τῷ τάδε αὐτῇ προσκομίζειν ἢ μὴ τάδε τιθέμενοι· ἢ καὶ οὕτως· “φάγωμεν καὶ πίωμεν” ὁρᾷς ὅσον ἡ τρυφὴ κακόν; τοῖς μὲν τὰ χρήματα, τοῖς δὲ ἡ κοιλία Θεός· οὐχὶ εἰδωολάτραι καὶ οὗτοι, 5 καὶ ἐκείνων χεῖρους;

Καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν.

Ἀλλὰ τί ἐφ’ οἷς δεῖ ἐγκαλύπτεσθαι ἐπὶ τούτοις σεμνύνονται· δεινὸν μὲν γὰρ τὸ αἰσχρὰ πράττειν· τὸ δὲ πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐξ ἡμισείας ἔστι δεινόν· ὅταν μέντοι τίς καὶ ἐγκαλωπί- 10 ζηται, ὑπερβολὴ ἀναισθησίας.

(Θεόδωρος,) Ἄλλος δὲ οὕτως. μέγα φησὶν, νομίζουσι τὸ μὴ τάδε φαγεῖν, ἀλλὰ τάδε· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται ὅπερ ἂν φάγωσιν, ἣν καὶ ὁρᾷν αἰσχύνονται· ἰδοὺ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος. 15

Οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

Χρῆτοςστόμοι. Οἱ γὰρ μὴδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες, ἀλλ’ ἐνταῦθα πάντα κεκτημένοι, καὶ ταῦτα φρονοῦντες, εἰκότως τὴν κοιλίαν Θεὸν ἔχουσι, λέγοντες, “φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὖριον γὰρ “ἀποθνήσκουεν.” 20

20 Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.

Μὴ τοίνυν ἐνταῦθα ζητῶμεν ἄνεσιν· ἐκεῖ ἔσμεν λαμπροὶ, ἔνθα καὶ πολιτενόμεθα.

Ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν 21 Χριστόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώ- 25 σεως.

Σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ἀνήγαγεν ἡμᾶς ἀπ’ οὐρανοῦ, φησὶν, ὁ ἡμέτερος Σωτήρ· ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀπὸ τοῦ προσώπου τὸ σεμνὸν δεικνύς· πολλὰ φησὶν πάσχει τὸ σῶμα, δεσμεῖται, μαστίζεται, μυρία πάσχει δεινά. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ 30 Χριστοῦ τосαῦτα ἔπαθεν· τοῦτο γοῦν ἠνίξατο εἰπὼν, “εἰς τὸ “γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.” ἄρα τὸ αὐτὸ μὲν ἔστιν· ἐνδύσεται δὲ ἀφθαρσίαν, μετασχηματίσει

ἄρα· καὶ τὸ σχῆμα ἕτερον, ἢ τὴν μεταβολὴν οὕτω καταχρηστικῶς ἐκάλεσεν. “σῶμα δὲ ταπεινώσεως” ἡμῶν εἶπεν, ὅτι τεταπείνεται. νῦν τῇ φθορᾷ ἐστὶν ὑπεύθυνον, τῇ ἀλγηδόνι. δοκεῖ εὐτελὲς εἶναι, καὶ οὐδὲν τῶν λοιπῶν ἔχειν πλέον. “εἰς τὸ γενέσθαι αὐτό,” φησὶν, “σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.” βαβαῖ, ἐκείνῳ 5 τῷ καθημένῳ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατέρος, σύμμορφον τοῦτο τὸ σῶμα γίνεται; ἐκείνῳ τῷ προσκυνουμένῳ· ᾧ παρεστήκασιν καὶ ἀσώματοι δυνάμεις; εἴτα ἵνα μὴ ἀπιστήσης, καὶ λογισμὸν ἐπάγαγεν.

Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑπο- 10 τάξαι αὐτῷ τὰ πάντα.

Δύναμιν ἔχει, φησὶν, ὥστε πάντα ὑποτάξαι· οὐκοῦν καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον. μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ τοῦτο ποιεῖ· ποίας γὰρ δυνάμεως μεῖζον ἐστὶν δαίμονας καὶ Ἀγγέλους καὶ Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ ὑποτάξαι, ἢ σῶμα ποιῆσαι 15 ἄφθαρτον; πολλῷ δὴ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνου. καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως.

ΚΕΦ. 5.

Παραίνεσις ἴδιαι τινῶν καὶ κοιναὶ πάντων.

1 Ὡστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ 20 καὶ στεφανός μοι, οὕτως στήκετε ἐν Κυρίῳ.

Οὕτω· πῶς; ἀκλινεῖς. ὅρα πῶς μετὰ τὴν παραίνεσιν τὰ ἐγκώμια. “χαρὰ καὶ στεφανός μου.” τί ταύτης τῆς ἀρετῆς ἴσον; ὅταν Παύλου στέφανος ᾤσιν.

Οὕτως στήκετε ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοί.

25

Τουτέστιν “ἐν τῇ ἐλπίδι τοῦ Θεοῦ.”

2 Εὐοδίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύχην παρακαλῶ, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ. καὶ ἐρωτῶ καὶ σὲ σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵ τινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συν- ἠθλησάν μοι· μετὰ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνερ- 30 γῶν μου· ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.

ὁρᾷς ὅσην αὐτοῖς ἀρετὴν μαρτυρεῖ· ὅπερ τοῖς Ἀποστόλοις εἶπεν ὁ Χριστὸς, “ μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει, ἀλλ’ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν βίβλῳ ζωῆς.” δοκοῦσι δέ μοι αὗται αἱ γυναῖκες κεφάλαιον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐκεῖ καὶ παρατίθεται αὐτὰς ἀνδρὶ τινὶ ἴσως θαυμαστῷ, καὶ ὃν σύζυγον 5 καλεῖ· ὃ ἴσως εἰώθει παρατίθεσθαι ὡς συνεργῶ καὶ συστρατιῶτῃ καὶ κοινῶν καὶ ἀδελφῶ· ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ποιεῖ λέγων, “ συνίστημι ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ὑμῶν, διάκονον “ οὖσαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχραίαις.” ἡ ἀδελφὸν τινὰ αὐτῶν, ἢ ἄνδρα αὐτῆς· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, νῦν ἀδελφὸς εἶ γνήσιος. 10 τινὲς δέ φασιν ὄνομα εἶναι κύριον τὸ Σύζυγε· καὶ εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο, οὐ σφόδρα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ· ἀλλ’ ὅτι καὶ αὗται οὐ μικρὸν συνεβάλλοντο μέρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν συνεργούντων.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δὲ φησὶν, δῆλον ὅτι καὶ αὗται πρὸς ἀλλή- 15 λας ἐστασιάζον, περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι· ἐνάρετοι οὔσαι, καὶ ὡς εἰκὸς εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐριδα καταπίπτουσαι· δῆλον δὲ ὡς οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ λέγει τὸ “ σύζυγε,” ὥς τινες οἴονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ γνήσιε· ὁ ἀνδρὶ μὲν ἀρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον αὐτοὺς κακεῖνο ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἢ θεία γραφὴ οὐδαμῶ 20 τὸν γάμφῳ συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν. τινὲς δὲ Εὐδοίαν φασὶν εἶναι τὴν γυναῖκα τοῦ δεσμοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἄνδρα.

4 Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε.

“ Μακάριοι οἱ πενθοῦντες καὶ οὐαὶ τοῖς γελῶσιν,” εἶπεν ὁ 25 Κύριος· τί οὖν νῦν φησὶν ὁ Παῦλος; τὸν γέλῳτα τοῦ κόσμου τούτου τὸν ἐπὶ τοῖς παροῦσι γινόμενον πρᾶγμασιν, ἐταλάνισεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοὺς πενθοῦντας ἐμακάρισεν, οὐ τοὺς ἀπλῶς ἐπὶ ταῖς τῶν οἰκείων ἀποβολαῖς, ἀλλὰ τοὺς κατανευγμένους καὶ τὰ οἰκεῖα πενθοῦντας κακὰ, καὶ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα ἀναλογιζο- 30 μένους, ἢ καὶ τὰ ἀλλότρια· οὐκ ἔστιν δὲ αὕτη ἢ χαρὰ ἐναντία τῷ πένθει ἐκείνῳ· ἀλλὰ γὰρ ἀπ’ ἐκείνου τοῦ πένθους, καὶ αὕτη τίκτεται. ὁ γὰρ πενθῶν τὰ ἑαυτοῦ κακὰ, καὶ ἐξομολογούμενος χαίρει· ἄλλως τε, ἔνεστι πενθεῖν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων,

χαίρειν δὲ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καλῶς δὲ ἐδιπλασιάσεν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις λύπην ἔτικτεν, διὰ τοῦτο διπλασιασμοῦ δείκνυσιν ὅτι πάντως δεῖ χαίρειν.

5 Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. ὁ

6 Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε.

5

Ῥμεῖς, φησὶν, ἐν θλίψει, ἐκείνοι δὲ ἐν τρυφαίᾳ· ἀλλ' ἤδη ταῦτα λήψεται τέλος· ἀλλ' ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀπειλοῦσι; μηδὲν μεριμνᾶτε· ἤδη ἐφέστηκεν ἡ κρίσις, ὅταν ταναντία ἔσται, ἂν ἐπιεικῶς προσενεχθῇτε τοῖς τὰ δεινὰ ὑμᾶς διατιθεῖσιν.

Ἄλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ 10 εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν.

“Ἐν παντὶ” φησὶν, ὥστε ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν· τοῦτο γὰρ ὄντως εὐχαρίστου· ἐκεῖνο γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ· τοῦτο δὲ ἀπὸ ψυχῆς γίνε- 15 ται εὐγνώμονος, καὶ σφόδρα διακειμένης περὶ τὸν Θεόν· ταύτας ἐπιγινώσκει τὰς εὐχὰς ὁ Θεός, τὰς δὲ ἄλλας οὐκ οἶδεν.

7 Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

20

Τί ἐστι τοῦτο; ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἦν πρὸς ἀνθρώπους εἰργάσατο· πάντα οὖν ὑπερέχει· τίς γὰρ ἂν προσεδόκησε, τίς ἂν ἤλπισε τοσαῦτα ἔσεσθαι ἀγαθὰ; πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνει διανοίαν, οὐχὶ λόγων μόνον· ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὑπὲρ τῶν μισούντων αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἐκδοῦναι οὐ παρητήσατο, ὥστε εἰρήνην ποιῆσαι 25 πρὸς ἡμᾶς· αὕτη δὲ οὖν ἡ εἰρήνη, τουτέστιν ἡ καταλλαγὴ, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν· τοῦτο γὰρ διδασκάλου, μὴ μόνον παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεύχεσθαι, καὶ διὰ δεήσεως βοηθεῖν· ὥστε μήτε ὑπὸ πειρασμῶν βαπτίζεσθαι, μήτε ὑπὸ ἀπάτης περιφερέσθαι. τί ἐστὶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; ἐν αὐτῷ 30 φυλάξει ὥστε μένειν, καὶ μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ τῆς πίστεως. ἡ τοῦτο φησὶν· ἤγουν ἡ εἰρήνη ἐκείνη ἦν φησὶν ὁ Χριστὸς “εἰρήνην “ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.” αὕτη φρουρήσει ὑμᾶς. ἡ γὰρ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν ἀνθρώπινον.

8 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἔστιν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ,
ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὖφημα,
εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ
9 καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἡκούσατε καὶ ἴδετε ἐν
ἐμοί.

5

Τί ἐστὶ τὸ λοιπόν; ἀντὶ τοῦ πάντα ἡμῖν εἶρηται· ἐπειγομένου
τὸ ῥῆμά ἐστι, καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχοντος πρὸς τὰ παρόντα. τί ἐστὶν
“ὅσα προσφιλῆ;” προσφιλῆ τοῖς πιστοῖς, προσφιλῆ τῷ Θεῷ. “ὅσα
“ἀληθῆ;” ταῦτα γὰρ ὄντως ἀληθῆ· ψεῦδος δὲ ἡ κακία· καὶ γὰρ
ἡ ἡδονὴ αὐτῆς καὶ ἡ δόξα αὐτῆς ψεῦδος· “ὅσα σεμνὰ;” πρὸς 10
τὸ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντας. “ὅσα ἀγνὰ;” περὶ τὸ ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοι-
λία· “ὅσα εὖφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος;” ἐνταῦθα
βούλεται αὐτοὺς καὶ τῶν πρὸς ἀνθρώπους προνοεῖν. ταῦτα λογί-
ζεσθε φησὶν· ὁρᾷς ὅτι βούλεται καὶ πᾶσαν ἔννοιαν ἐξορίσαι πονη-
ρὰν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; ἀπὸ γὰρ ἐννοιῶν αἱ πράξεις ἐγί- 15
νοντο· “ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε” τοῦτο διδασκαλία, ἐν
πάσαις ταῖς παραινήσεσιν ἑαυτὸν παρέχειν τύπον· τουτέστιν ἐδι-
δάχθητε “καὶ ἡκούσατε καὶ ἴδετε ἐν ἐμοί” ἀντὶ τοῦ καὶ διὰ τῶν
ἔργων, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων ὑμᾶς ἐνήγαγον.

Ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ’ 20
ὑμῶν.

Τουτέστιν ἐν γαλήνῃ ἔσεσθε καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ· ὅταν
γὰρ ἡμεῖς εἰρηνεύωμεν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀρετῆς, πολλῷ μᾶλλον
αὐτὸς μεθ’ ἡμῶν ἔσται. τί οὖν φησὶν; πρὸς ἐπαίνους προσέχοντα
δεῖ ζῆν; οὐκ εἶπεν πρὸς ἔπαινον ὅρα· ἀλλὰ τὰ ἐπαινετὰ ποιεῖ, 25
ὅσα σεμνὰ· τὸ σεμνὸν τῆς ἕξω ἐστὶ δυνάμεως· τὸ δὲ ἀγνὸν τῆς
ψυχῆς. μὴ δίδοτε, φησὶν πρόσκομμα, μὴ δὲ λαβὴν· ἐπειδὴ εἶπεν
“ὅσα εὖφημα,” ἵνα μὴ νομίσης ὅτι τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀπλῶς
φησὶν, ἐπήγαγεν· “εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος” εἰ γὰρ μέλ-
λοιμεν πρὸς ἑαυτοὺς εἰρηνεύειν, καὶ ὁ Θεὸς ἔσται μεθ’ ἡμῶν. 30

10. Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μέγας, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθά-
λετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε.

Πολλάκις εἶπον, ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη οὐ τῶν λαμβανόντων ἕνεκεν ἀλλὰ τῶν διδόντων ἐπεισέχθη· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἰσὶν οἱ τὰ μέγιστα κερδαίνοντες· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν ὁ Παῦλος, πῶς ἀπέστειλαν αὐτῷ τινὰ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου Φιλιππησίοι, αὐτὰ δὴ ταῦτα Ἐπαφροδίτῳ ἐγχειρίσαντες. μέλλων τοίνυν αὐτὸν πέμ- 5 πειν τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῖς ἀποκομίζοντα, ὅρα πῶς καὶ ἐπαινεῖ αὐτοὺς, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ τῆς τῶν λαμβανόντων χρείας, ἀλλὰ τῆς τῶν διδόντων ἕνεκεν τοῦτο γεγένηται· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μήτε εἰς ἀπόνοιαν αἴρωνται οἱ εὐποιοῦντες· καὶ προθυμότεροι γίνονται περὶ τὸ εὖ ποιεῖν, ἅτε αὐτοὺς μᾶλλον ὠφελοῦντες· οἷτε λαμ- 10 βάνοντες μὴ ἐπιτρέχωσιν ἀδεῶς τὸ λαμβάνειν, ἵνα μὴ κρίμα ἔχωσι.

Τί οὖν φησὶν; “ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως” οὐ βιωτικῶς· ἀλλ’ “ἐν Κυρίῳ” οὐχ ὅτι ἀνάπαυσιν εἶχον ἐγὼ, ἀλλ’ ὅτι ὑμεῖς προσεκόψατε διὰ τοῦτο καὶ “μεγάλως” καὶ ὅρα πῶς ἡρέμα ἐπιτιμήσας ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, ταχέως αὐτὸ 15 συνεσκίασεν· παιδεύων διὰ παντὸς ἐν εὐπορίᾳ εἶναι· “ὅτι ἤδη “ποτε,” φησὶν· τοῦτο δὲ χρόνον ἐστὶ δηλοῦντος μακρόν· “ἀνεθά- “λετε” ὥς ἐπὶ καρπῶν βλαστησάντων, ξηρανθέντων, καὶ ὕστερον βλαστησάντων· τοῦτο δὲ δείκνυσιν ὅτι πρότερον ὄντες ἀνθηροὶ, εἶτα μαρανθέντες, πάλιν ἐβλάστησαν· ὥς καὶ ἐπιτίμησιν εἶναι καὶ 20 ἐπαινὸν τὸ “ἀνεθάλετε” διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν. “εἰς τὸ ὑπὲρ ἑμοῦ “φρονεῖν, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε.” καὶ ἵνα μὴ νομίσης καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοὺς ῥαθυμότερους γεγενῆσθαι, ἀλλ’ ἐν τούτῳ μόνῳ. ζητήσῃ δ’ ἂν τις πῶς λέγων “μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδόναι “ἢ λαμβάνειν” καὶ “ὅτι αἱ χεῖρές μου ὑπηρέτησαν ταῖς 25 “χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ’ ἑμοῦ” καὶ πάλιν Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν· “καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ τὸ καύ- “χημά μου ἵνα τίς κενώσῃ” περιορᾷ νῦν κενούμενον ἑαυτοῦ τὸ καύχημα. λαβὼν ἐκεῖ, εἰκότως οὐκ ἐλάμβανε διὰ τοὺς ψευδαπο- στόλους· ἐλάμβανον μὲν γὰρ ἐκεῖνοι, λανθανόντως δὲ, καὶ ἔκαν- 30 χῶντο ὥς μὴ λαμβάνοντες· διὰ τοῦτο ἔλεγεν “ἐν ᾧ καυχῶνται” διὰ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἔλεγεν, “οὐ φραγήσεται τὸ καύχημά μου” καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν “οὐ φραγήσεται” ἀλλὰ τί; “ἐν τοῖς κλί- “μασι τῆς Ἀχαιΐας” καὶ τὸ “ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα λα-

“βῶν ὀφώνιον,” δηλοῦντος ἦν ὅτι ἐλάμβανεν· ἀλλὰ Παῦλος μὲν εἰκότως ἐλάμβανεν, ἔργον ἔχων τηλικούτον· εἴ που καὶ ἐλάμβανεν, οἱ δὲ μὴδὲν ἐργαζόμενοι πῶς ἂν δύναιντο λαμβάνειν;

Ἡκαιρεῖσθε δέ.

Οὐ τῆς ῥαθυμίας ὑμῶν φησὶν, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης· οὐκ εἴχετε 5 ἐν χερσίν, οὐδὲ ἐν ἀφθονίᾳ ἦτε. τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡκαιρεῖσθε, ἀπὸ τῆς κοινῆς αὐτοὺς συνηθείας ἔλαβεν. οὕτω γὰρ οἱ πλείους λέγουσιν, ὅταν αὐτοῖς μὴ μετὰ ἀφθονίας ἐπὶ ῥέγῃ τὰ βιωτικά, ἀλλ’ ἐν στενοχωρίᾳ εἴη.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Ἄλλος δὲ τὸ “ἡκαιρεῖσθε” φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἐκω- 10 λύεσθε· καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ὅπερ ἐβούλεσθε· “οὐχ ὅτι “καθ’ ὑστέρησιν λέγω” εἶπον φησὶν, ἡ δὲ ποτὲ καὶ ἐπετίμησα· οὐ διὰ τοῦτο μεμφόμενος ὡς ἐν ἐνδεΐᾳ ὦν, οὐδὲ τὸ ἐμαυτοῦ ζητήσας. πόθεν τοῦτο, ὅτι οὐ κομπάζεις ὡς Παῦλε; οὐκ ἂν εἶγε ἐκόμπαζεν ταῦτα εἶπεν· παρὰ γὰρ εἰδόσιν αὐτὸν ἔλεγεν. 15

11 Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμὶ, αὐτάρκης εἶναι.

“Ἐμαθον,” φησὶν· ἄρα διδασκαλίας τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ μελετης· οὐ γὰρ εὐκατόρθωτόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφοδρὰ δύσκολον.

12 Οἶδα καὶ ταπεινούσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι. 20

Τουτέστιν καὶ ὀλίγοις κεχρῆσθαι οἶδα, καὶ λιμὸν φέρειν καὶ ἐνδεΐαν· καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, φησὶν· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμης φησὶν, οὐδὲ ἀρετῆς τὸ περισσεύειν· καὶ σφοδρὰ ἀρετῆς, οὐχ ἥττον ἢ ἐκεῖνο. πῶς; ὅτι ὥσπερ ἡ στενοχωρία πολλὰ παρασκευάζει κακὰ ποιεῖν, οὕτως καὶ ἡ ἄδεια. πολλοὶ γὰρ πολ- 25 λάκις ἐν ἀφθονίᾳ γενόμενοι ῥαθυμότεροι ἐγένοντο, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἐνεγκεῖν τὴν εὐπραγίαν. πολλοὶ πολλάκις ἀφορμὴν ἔλαβον τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι· ἀλλ’ οὐχ ὁ Παῦλος· καὶ γὰρ λαμβάνων, εἰς ἄλλους ἀνήλυσκεν· καὶ ἴσος ἦν ἐν τε ἐνδεΐᾳ, ἐν τε πλησμονῇ· οὔτε ἐκεῖθεν πιεζόμενος, οὔτε ἐντεῦθεν χαυνούμενος. δείκνυσιν ὅτι 30 οὔτε νῦν ἦσθη, οὔτε πρότερον ἐλυπεῖτο, αὐτοῦ γε ἕνεκεν. “ἐν “παντὶ” γὰρ, φησὶ, “καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι” τουτέστιν πείραν

ἐλάβον ἐν τῷ παντὶ τούτῳ χρόνῳ πάντων· καὶ ταῦτά μοι πάντα κατώρθωται· ἀλλ' ἐπειδὴ μεγαληγορία τὸ πρᾶγμα ἦν, ὅρα πῶς ἐπιλαμβάνεται ταχέως,

13 Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ.

Οὐκ ἐμὸν, φησὶν, τὸ κατώρθωμα, ἀλλὰ τοῦ τὴν ἰσχὺν δεδοκότος 5 ἐστίν.

14 Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει.

Ἐπειδὴ οἱ ποιῶντες, ὅταν ἴδωσιν οὐ διατιθέμενον τὸν λαμβά-
νοντα, ἀλλὰ καταφρουοῦντα τῶν διδομένων, ῥαθυμότεροι γίνονται 10
αὐτοὶ γὰρ ὡς χαριζόμενοι διέκειντο· ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ὅρα
πῶς αὐτὸ ἰάσατο· καὶ διὰ μὲν τῶν ἄνω εἰρημένων, τὰ φρονήματα
αὐτῶν κατέσπασεν· διὰ δὲ τούτων τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἀναζῆν
ποιεῖ λέγων, “πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ
“θλίψει.” δέικνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ οὐ δόντας μόνον, ἀλλὰ κερδά- 15
νοντας, διὰ τοῦ εἰπεῖν “συγκοινωνήσαντες.” εἶγε τῶν ἄθλων ἐγέ-
νοντο κοινωνοί. καὶ θέα τὸ σεμνόν· μὴ πέμπουσι μὲν οὐκ ἐγκαλεῖ,
ἵνα μὴ δόξῃ τὸ ἑαυτοῦ θεραπεύειν· ἐπειδὴ δὲ ἔπεμψαν, τότε ἐπετί-
μησεν ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, καὶ ἡνεγκαν. λοιπὸν γὰρ οὐκ
ἂν ἔδοξε τὸ αὐτοῦ θεραπεύειν. 20

15 Οἴδατε καὶ ὑμεῖς, Φιλιππησίοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ
Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι
Ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως,
εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι.

Βαβαῖ· ἡλίκον τὸ ἐγκώμιον; εἶγε Κορίνθιοι μὲν ἐκ τοῦ ἐκεῖνα 25
ἀκούειν παρ' αὐτοῦ καὶ Ῥωμαῖοι προτρέπονται· οὗτοι δὲ, οὐδε-
μιᾶς ἐκκλησίας ἀρξαμένης· καὶ γὰρ “ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου”
φησὶ, τοσαύτην περὶ τὸν ἅγιον ἐπεδείξαντο σπουδὴν, ὡς μηδὲ
παράδειγμα ἔχοντες, αὐτοὺς πρώτους τῆς καρποφορίας ἀρχεσθαι
ταύτης· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι παραμένοντι, οὐδὲ τῶν πρὸς 30
αὐτοὺς ἕνεκεν ταῦτα ἐποίουν· “ὅτε ἐξῆλθον” γὰρ φησὶν, “ἀπὸ
“Μακεδονίας.” τί δὲ ἐστὶν “ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ

“λήψεως;” κοινωνία τὸ πρᾶγμα ἐστίν· “εἰ γὰρ ἡμεῖς τὰ πνευματικά,” φησὶν “ἐσπείραμεν· τί μέγα εἰ ἡμεῖς τὰ σαρκικά· ὑμῶν θερίσομεν;” “εἰς λόγον δόσεως,” τῶν σαρκικῶν· “λήψεως,” τῶν πνευματικῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πωλοῦντες καὶ οἱ ἀγοράζοντες, κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, τὰ παρ’ ἀλλήλων ἀντιδίδοντες, τοῦτο γάρ ἐστι 5 κοινωνία· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα· οὐ γάρ ἐστιν οὐκέτι ταύτης τῆς ἀγορασίας καὶ τῆς ἐμπορείας τί κερδαλεώτερον.

16 Ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκη καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὰς χρείας μοι ἐπέμψατε.

Πάλιν μέγα τὸ ἐγκώμιον· εἴ γε ἐν τῇ μητροπόλει καθήμενος, 10 παρὰ τῆς μικρᾶς ἐτρέφετο πόλεως. καὶ ὅρα· ἵνα μὴ διὰ παντὸς ἐξέλκων ἑαυτὸν τῆς χρείας, ὅπερ εἶπον προλαβὼν, ῥαθυμοτέρους ποιήσῃ· διὰ τοσούτων δείξας ὅτι οὐ δεῖται, ἐν τοῦτο μόνον ἐποίησεν, εἰπὼν “εἰς τὰς χρείας.” καὶ οὐκ εἶπεν τὰς ἐμὰς, ἀλλ’ ἀπλῶς, τοῦ σεμνοῦ ἐπιμελούμενος· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ 15 τὸ ἐξῆς. ἐπειδὴ γὰρ συνειδεν αὐτὸ σφόδρα ταπεινὸν, πάλιν αὐτὸ τῇ ἐπιδιορθώσει ἀσφαλίζεται.

17 Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλ’ ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν.

Ὁ γὰρ εἶπεν ἄνω, “οὐχ ὅτι καθ’ ὑστέρησιν λέγω,” ἐκεῖνο δὲ 20 τούτου μεῖζον ἐστίν· ἕτερον γὰρ ὑστεροῦντα μὴ ζητῆσαι καὶ ἕτερον ἐν ὑστερήσει ὄντα μὴδὲ νομίζειν ὑστερεῖσθαι. ὁρᾷς ὅτι ὁ καρπὸς ἐκείνοις τίκτεται; δι’ ὑμᾶς ταῦτα λέγω φησὶν, οὐ δι’ ἑμαυτόν. ἐγὼ γὰρ οὐδὲν κερδαίνω λαμβάνων· τῶν διδόντων ἐστὶν ἡ χάρις· τοῖς μὲν γὰρ διδοῦσιν ἐκεῖ φυλάττεται ἡ ἀμοιβή· τοῖς 25 δὲ λαμβάνουσιν ἐνταῦθα ἀναλίσκεται.

18 Ἀπέχω πάντα καὶ περισσεύω.

Τουτέστιν, οὐ μόνον ἐπληρώσατε τὰ ἐλλειφθέντα ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ ὑπερεβάλεσθε· ἐπειδὴ εἶπεν “οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα·” καὶ “ὅτι ἤδη ποτέ·” καὶ δείξας ὅτι ὀφειλή 30 ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, εἶπεν καὶ τὸ “ἀπέχω.”

Πεπλήρωμαι δεξάμενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν, ὁσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν.

Βαβαῖ· τοῦτο δῶρον αὐτὸν ἀνήγαγεν· οὐκ ἐγὼ, φησὶν, ἔλαβον, ἀλλ' ὁ Θεὸς δι' ἐμοῦ· ὥστε καὶ ἐγὼ μὴ χρήζω, μηδὲ λέγω ὑμῖν· ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ Θεὸς ἔχρηζε, καὶ ἀπεδέχετο, οὕτως ὡς μὴ 5 παραιτήσασθαι εἰπεῖν τὴν θεῖαν γραφὴν “ὡσφράνθη ὁ Θεὸς “ὁσμὴν εὐωδίας,” ὅπερ ἦν εὐφραينوμένου. ἴστε γὰρ ἴστε, πῶς διατίθεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ ἐπὶ τῆς εὐωδίας, πῶς εὐφραίνεται. οὐ παρητήσατο τοίνυν εἰπεῖν περὶ Θεοῦ ἀνθρώπινον οὕτω ῥῆμα καὶ ταπεινὸν ἢ γραφὴν, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις δείξῃ ὅτι δεκτὰ τὰ παρ' 10 αὐτῶν δῶρα γέγονεν. οὐ γὰρ ἡ κνίσσα οὐδὲ ὁ καπνὸς δεκτὰ ἐποίει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ προσφέρουσα· ὅτε δὲ λοιπὸν τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἀμελήσαντες ταῖς θυσίαις ἐθάρρουν, ὅρα πῶς διορθοῦται αὐτοὺς πάλιν λέγων, “μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων “πίομαι;” “οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ,” φησὶν “τὸ δόγμα.” 15

19 Ὁ δὲ Θεὸς μου πληρώσει πᾶσαν χρεῖαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ὅρα πῶς καὶ ἐπεύχεται, καθάπερ οἱ πένητες· εἰ δὲ Παῦλος ἐπεύχεται τοῖς διδόνουσιν· πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς μὴ αἰσχνυνόμεθα λαμβάνοντες τοῦτο ποιεῖν· μηδὲ λαμβάνωμεν ὡς αὐτοὶ χρήζοντες, 20 μηδὲ χαίρωμεν ἡμῶν ἕνεκεν ἀλλὰ τῶν διδόντων αὐτῶν· οὕτως ἡμῖν ἔσται μισθὸς καὶ λαμβάνουσιν, ἂν δι' ἐκείνους χαίρωμεν. “ὁ δὲ Θεός μου” φησὶν “πληρώσει πᾶσαν χρεῖαν ὑμῶν” ἢ πᾶσαν χάριν, ἢ πᾶσαν χαράν· μᾶλλον δὲ πᾶσαν χρεῖαν. ἐπειδὴ εἶπεν “ἡκαιρεῖσθε δέ” ἐπήγαγε τοῦτο ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ 25 λέγων, “ὁ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπεύρουτι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶ- “σιν, χορηγῆσαι καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν.” ἐπεύχεται οὖν αὐτοῖς, ὥστε εἶναι ἐν ἀφθονίᾳ· καὶ ἐπεύχεται οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ὥστε καὶ τοῦτο συμμετρημένως. εἰ μὲν γὰρ κατ' αὐτὸν ἦσαν καὶ οὕτω φιλόσοφοι καὶ οὕτως ἐσταυρωμέ- 30 νοι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησεν. ἐπειδὴ δὲ ἄνδρες ἦσαν χειροτέχνη, πένητες, γυναῖκας ἔχοντες, παῖδας τρέφοντες, οἰκίας προεστῶτες,

καὶ τινα εἶχον ἐπιθυμίαν καὶ τῶν παρόντων, ἐπεύχεται συγκατα-
 βατικῶς· τοῖς γὰρ οὕτω κεχρημένοις οὐδὲν ἄτοπον ἐπεύχεσθαι τὴν
 αὐτάρκειαν καὶ τὴν ἀφθουίαν. ὅρα γοῦν τι εἶπεν, οὐκ εἶπεν ὅτι
 ποίησει πλουσίους καὶ εὐπόρους σφοδρα, ἀλλὰ “πληρώσει πᾶσαν
 “χρείαν ὑμῶν,” ὥστε μὴ εἶναι ἐν ἐνδείᾳ, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὴν 5
 χρείαν ἔχειν. ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς” ὅρον ἡμῖν εὐχῆς διδούς, τοῦτο
 τῇ εὐχῇ ἐνέθηκεν· διδάσκων ἡμᾶς λέγειν, “τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν
 “ἐπιούσιον δὲς ἡμῖν σήμερον.” “κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ,”
 τουτέστιν κατὰ τὴν δωρεὰν αὐτοῦ. ὅτι εὐκολον αὐτῷ καὶ δυνατόν.
 καὶ ἐπειδὴ χρείαν εἶπον, μὴ νομίσητε ὅτι στενοχωρήσει ὑμᾶς· διὰ 10
 τοῦτο ἐπήγαγεν, “κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ ἐν Χριστῷ
 “Ἰησοῦ,” οὕτως περισσεύσαι ὑμῖν ἅπαντα, ὥστε εἰς δόξαν αὐτοῦ
 ἔχειν. ἢ ὅτι οὐδενὸς ὑστερεῖσθαι· “καὶ χάρις γὰρ μεγάλη” φη-
 σὶν “ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχης τίς ὑπῆρχεν ἐν
 “αὐτοῖς.” ἢ ὥστε εἰς δόξαν αὐτοῦ κεχρηθῆναι τῇ περιουσίᾳ. 15

20 Τῷ δὲ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
 ἀμήν.

Αὕτη ἡ δόξα οὐχὶ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατέρος
 γίνεται· ὅταν γὰρ ὁ Υἱὸς δοξάζεται, τότε καὶ ὁ Πατήρ.

21 Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀσπά- 20
 ζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί.

Καὶ μὴν ἔλεγετε ὅτι οὐδένα ἔχετε ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ
 περὶ ὑμῶν μεριμνήσει· πῶς οὖν λέγετε “οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί;” ἢ
 τοὺς μετ’ αὐτῶν φησὶν· ἢ ὅτι οὐδένα τῶν μεθ’ ἑαυτοῦ ἔχω ἰσόψυ-
 χον· οὐ περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει λέγων· ποίαν γὰρ ἀνάγκην εἶχον 25
 ἐκεῖνοι τὰ τῶν Ἀποστόλων ἀναδέχεσθαι πράγματα; ἢ ὅτι οὐ
 παραιτεῖται καὶ τούτους ἀδελφούς καλεῖν.

22 Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς
 Καίσαρος οἰκίας. ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ μετὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν. ἀμήν. 30

Ἀνέστησεν αὐτοὺς καὶ ἀνέρρωσεν. δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς βασιλι-

κῆς οἰκίας τὸ κήρυγμα ἤψατο. εἰ γὰρ οἱ ἐν ταῖς βασιλείοις πάντων κατεφρόνησαν διὰ τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὺς χρὴ τοῦτο ποιεῖν· καὶ τοῦτο δὲ τεκμήριον τῆς Παύλου ἀγάπης, καὶ τοῦ πολλά περὶ αὐτῶν διηγεῖσθαι καὶ μέγαλα λέγειν· ὥστε καὶ εἰς πόθον αὐτῶν ἤγαγεν τοὺς ἐν ταῖς βασιλείοις· 5 ὥστε καὶ ἀσπάσασθαι αὐτοὺς τοὺς οὐχ ἑωρακότας

τριάς * μινάς * ἐλέησον *

τῶν εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν
τόμος α.

τοῦ μακαρίου Ἰωάννου. ΙΩ.

Σευηριανοῦ. Σ.

Θεοδώρου. Θ.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΠΑΣΑΙ μὲν ἄγαιαι αἱ Ἐπιστολαὶ Παύλου. ἔχουσι δέ τι πλεον αἱ δεδεμένοι αὐτοῦ πεμπόμεναι· οἷα ἐστὶν ἡ πρὸς Ἐφε- 5 σίους· οἷα ἡ πρὸς Φιλήμονα· οἷα ἡ πρὸς Τιμόθεον· οἷα ἡ πρὸς Φιλιππησίους· οἷα αὕτη ἡ παροῦσα. καὶ γὰρ καὶ αὕτη δεσμίου ὄντος ἐπέμπετο, καθὼς καὶ γράφων ἔλεγεν, “διὸ καὶ δέδεμαι ἵνα “φανερῶσω αὐτὸ, ὡς δεῖ με λαλῆσαι.” ἀλλ’ αὕτη μὲν δοκεῖ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ὑστέρα εἶναι· ἐκείνην μὲν γὰρ, οὐδέπω ἴδων 10 Ῥωμαίους, ἔγραφεν· ταύτην δὲ ἤδη τεθεαμένος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ κηρύγματος ὢν. καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. ἐν γὰρ τῇ Ἐπιστολῇ φησὶ, τῇ πρὸς Φιλήμονα, “τοιούτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης” καὶ ὑπὲρ Ὀνησίμου ἀξιοῖ· ἐν ταύτῃ δὲ, αὐτὸν πέμπει τὸν Ὀνήσιμον, καθὼς φησὶν “σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ 15 “ἀδελφῷ” πιστὸν καὶ ἀγαπητὸν καὶ ἀδελφὸν αὐτὸν καλῶν· διὸ καὶ θαρρούντως λέγει ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ “ἀπὸ τῆς ἐλπίδος “τοῦ Εὐαγγελίου οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ κτίσει, “τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν” ἤδη γὰρ χρόνον εἶχε τὸ κήρυγμα. ταύτης οὖν πρεσβύτεραν οἶμαι τὴν πρὸς Τιμόθεον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτῇ 20 τῇ τελευτῇ λοιπόν· ἐκεῖ γὰρ φησὶν “ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι” τῆς μὲν οὖν πρὸς Φιλιππησίους πρεσβύτερα· ἐκεῖ γὰρ τότε ἦν, ἀρχὴν ἔχων τῶν δεσμῶν τῶν ἐν Ῥώμῃ. τίνος δὲ ἔνεκεν λέγω πλεον ἔχειν ταύτας τὰς Ἐπιστολάς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν δεσμοῖς ὢν γράφει; ὥσανεὶ ἀριστεὺς σφαγᾶς μεταξὺ καὶ τρόπαια ἰστάς 25 ἐπέστελλεν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐποίει· οἶδεν γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦτο μέγα ὄν· τῷ γὰρ Φιλήμονι γράφων φησὶν, “ὃν ἐγὼ ἐγέννησα ἐν “τοῖς δεσμοῖς μου.” ταῦτα δὲ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀσχάλλωμεν πρὸς

τὰ δεινὰ ἀλλὰ χαίρωμεν. ἐνταῦθα ἦν παρὰ τούτοις Φιλήμων καὶ γὰρ ἐκεῖ γράφων φησὶν “καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ” καὶ ἐνταῦθα Ἀρχίππῳ δοκεῖ μοι οὗτος ἐγκεχειρῆσθαι τινὰ τῆς ἐκκλησίας· οὐκ εἶδεν δὲ οὐδὲ τούτους, οὐδὲ Ῥωμαίους, οὐδὲ Ἑβραίους, ἡνίκα ἔγραφεν πρὸς αὐτούς. καὶ περὶ μὲν ἐκείνων πολ- 5
 λαχόθεν δῆλον· περὶ δὲ τούτων ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· “καὶ ὅσοι
 “οὐχ ἑώρακασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί” καὶ πάλιν “εἰ
 “καὶ τῇ σαρκὶ ἅπειμι, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί.”
 οὕτως ἤδει μέγα ὃν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. πανταχοῦ καὶ ἀεὶ ἑαυ-
 τὸν καὶ ἀπόντα ἐφίστησιν· καὶ ὅταν κολάζῃ τὸν πορνεύοντα, ὅρα 10
 πῶς ἑαυτὸν ἐφίστησι τῷ δικαστηρίῳ· “ἐγὼ μὲν γὰρ,” φησὶν,
 “ὡς ἀπὸν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ Πνεύματι ἤδη κέκρικα ὡς
 “παρών” καὶ πάλιν “ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς καὶ γνώσονται οὐ
 τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν.” καὶ πάλιν,
 “μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναι με πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον 15
 “ἐν τῷ ἀπεῖναι με.”

ΣΕΒΗΡΙΑΝΟΪ. Ἄξιον δὲ τὴν ὑπόθεσιν εἰπεῖν ἣν ἐκ τῆς Ἐπι-
 στολῆς εὔρομεν· ἐτέρως γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς νοεῖται, [πολλὰ
 τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς] διὰ τὸ τὴν ὑπόθεσιν μὴ πάνυ γινώσκεσθαι,
 μῆδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀποστόλου.

20

ἈΡΧὴ τῆς ὑποθέσεως.

Οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων πιστεύσαντες εἶχον καὶ τοὺς ἔτι Ἑλληνας
 ἀνθέλκειν εἰς τὰς παρατηρήσεις τὰς Ἑλληνικὰς βουλομένους, καὶ
 τῶν Ἰουδαίων τοὺς πιστεύσαντας, πείθοντας τὸν νόμον τηρεῖν ὡς
 τῆς χάριτος ἀτελεστέρας οὔσης ἄνευ τοῦ νόμου. πρὸς τούτοις καὶ 25
 Ἑλληνες καὶ Ἰουδαῖοι τοὺς Κολοσσαεῖς ἔπειθον Ἀγγέλοις προσ-
 εχειν· Ἑλληνες μὲν τοὺς θεοὺς αὐτῶν λέγοντες Ἀγγέλους εἶναι·
 ὅτι τε ὁ μὲν Θεὸς ἀχώρητος καὶ μέγας οὐκ ἐφικτὸς ἀνθρώποις·
 διὰ δὲ τῶν Ἀγγέλων τούτων ὥσπερ μεσιτῶν, χορηγεῖ τὰς εὐεργε-
 σίας τοῖς δεχομένοις. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὅτι “ὁ Θεὸς ἔστησεν ὅρια 30
 “ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ” οὕτω “καὶ Μιχαὴλ ἄρ-
 χων τῶν Ἰουδαίων” οὕτω καὶ “ὁ ἄρχων Περσίδος ἀντέστη μοι”
 καὶ πάλιν “ἰδοὺ ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο.” ὡς καὶ ὁ
 Ἰακώβ· “ὁ Ἀγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ νεότητος μου.” καὶ ἐν

ταῖς καθόλου Πράξεσι περὶ Πέτρου, “Ἀγγελος αὐτοῦ ἔστιν” καὶ ὁ Κύριος, “ὄρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων. ὅτι “οἱ Ἀγγελοι αὐτῶν τὸ πρόσωπον ὀρῶσι τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν “τοῖς οὐρανοῖς.” ἀπὸ γὰρ τούτων ἀπάντων ὧν τοῖς μὲν ἐπίστευον, τοῖς δὲ ἠπίσταντο, συνῆγον καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τὸ περιτ- 5 τὴν εἶναι διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριν. ὄντων ἀγγέλων τῶν ἀπ’ αἰῶνος τοὺς πειθομένους προσαγόντων· ἀτελὲς δὲ καὶ τὸ τὰς παρατηρήσεις παρορᾶν, τάς τε παρ’ Ἑλλήσι καὶ παρὰ Ἰουδαίοις. πρὸς ταῦτα ὁ σκοπὸς τῷ Παύλῳ, καὶ ταῦτα διορθοῦται· διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος φησὶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαίων, οἰκειωθέντων Θεῷ ἐπ' ἐλπίδι.
- β'. Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει.
- γ'. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν Θεοῦ.
- δ'. Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.
- ε'. Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδαχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν Θεοῦ.
- ς'. Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ἀπατηλῇ, τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας.
- ζ'. Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς τὸ συζῆν Χριστῷ.
- η'. Ὅτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοῖς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.
- θ'. Παραίνεσις καθάρσεως, ἁγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμωδίας, εὐφήμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας.
- ί'. Τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ὁμονοητικῶς.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

1 Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ.

5

Διατί δὲ μὴ Ἀπόστολος Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοῦ; ἡ δηλονότι τοῦ ἀθετουμένου· ἰδοὺ δὲ πάλιν τὸ διατέθεικεν ἐπὶ τοῦ Πατρός· “καὶ Τιμόθεος” φησὶν “ὁ ἀδελφός” οὐκοῦν καὶ αὐτὸς Ἀπόστολος. εἰκὸς ἦν καὶ τοῦτον γνωρίζεσθαι ἐκείνοις τοῖς ἐν Κολασσαῖς ἀγίοις. ἡ πόλις τῆς Φρυγίας ἦν· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδίκειαν πλησίον 10 εἶναι. “καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ” πόθεν, φησὶν, ἅγιος γέγονας, εἶπέ μοι; πόθεν πιστὸς καλῇ; οὐχ ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ἡγιασθης; οὐχ ὅτι εἰς Χριστὸν πιστεύεις; πόθεν ἀδελφὸς γέγονας; οὐ γὰρ ἐν ἔργῳ οὐδὲ ἐν ἀγγέλῳ, οὐδὲ ἐν κατορθώματι πιστὸς ἐφάνης· πόθεν τοσαῦτα ἐπιστεύθης; εἶπέ μοι, μυστήρια οὐ διὰ 15 Χριστόν; ἐπισημῆνασθαι γὰρ χρή, διότι ἐν ὀλίγοις στίχοις πολλάκις τοῦ Χριστοῦ μέμνηται· τοῦ γὰρ ἀθετουμένου συνεχῶς ποιεῖται τὴν μνήμην, ἐντυπῶν ταῖς ψυχαῖς τὸν εἰς αὐτὸν πόθον.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν.

Πόθεν ἡ χάρις ὑμῶν; πόθεν ἡ εἰρήνη; ἀπὸ Θεοῦ, φησὶ, πατὴρ 20 ἡμῶν· καίτοι ἐν ταύτῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ οὐ τίθησιν ὄνομα. πρὸς δὲ τοὺς τὸ Πνεῦμα διαβάλλοντας ἐρῶ πόθεν Πατὴρ ὁ Θεὸς τῶν δούλων; ταῦτα τὰ μεγάλα τίς κατώρθωσε; τίς ἁγίόν σε ἐποίησε; τίς πιστόν; τίς υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ὁ ποιήσας σε ἀξιόπιστον· αὐτὸς καὶ τοῦ πιστευθῆναί σε ἅπαντα αἴτιος· πιστοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ 25 πιστεύειν καλούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστευθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, ἅπερ οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι πρὸ ἡμῶν ᾔδεσαν.

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαίων οἰκειωθέντων Θεῷ ἐπ' ἐλπίδι.

3 Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἔμοι δοκεῖ πάντα ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνατιθέναι, ὥστε μὴ εὐθέως 5 αὐτοῖς προστῆναι τὸν λόγον.

Πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι.

Οὐ δι' εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς διηνεκοῦς εὐχῆς τὴν ἀγάπην δείκνυσιν· ὅτι καὶ οὗς οὐκ ἑώρακε, τούτους εἶχε διὰ παντὸς ἐν αὐτῷ· “ἀκούσαντες,” φησὶν, “τὴν πίστιν ὑμῶν τὴν ἐν 10 “Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους.” τοῦτο οἰκειοῦται αὐτούς· Ἐπαφροδίτος ἐστὶν ὁ ταῦτα ἀπαγγέλλων. πέμπει δὲ τὴν ἐπιστολὴν διὰ Τυχικοῦ· ἐκεῖνον παρ' ἑαυτῷ κατασχών. “καὶ τὴν ἀγάπην,” φησὶν, “τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους” οὐκοῦν καὶ εἰς ἡμᾶς, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ἡμῖν ἐν τοῖς 15 οὐρανοῖς.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ. Τὰ μέλλοντα φησὶν ἀγαθὰ· τοῦτο δὲ διὰ τοὺς πειρασμούς· ὥστε μὴ ἐνταῦθα ζητεῖν τὴν ἄνεσιν. ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ· καὶ τί κέρδος τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, κοπτομένων αὐτῶν; χαίρομεν, φησὶν, ὅτι μεγάλα αὐτοῖς προξενεῖτε “ἐν τοῖς 20 “οὐρανοῖς, ἣν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας.” ἐνταῦθα πληττόντος αὐτοῦς ἐστὶ τὸ ῥῆμα, ὅτι πολὺν χρόνον ἔχοντες μετέστησαν. “ἣν προηκούσατε” φησὶν “ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας “τοῦ Εὐαγγελίου” καὶ ἀλήθειαν μαρτυρεῖ εἰκότως ὅτι οὐδὲν ψεῦδος ἐν αὐτῷ· καὶ οὐ λέγει τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ τοῦ Εὐαγ- 25 γελίου, συνεχῶς ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ.

6 Τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ.

Ἦδη χαρίζεται αὐτοῖς· “παρόντος” δὲ μετὰφορικῶς εἶπεν· οὐ 30 παρεγένετο, φησὶν, καὶ ἀπέστη· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἔστιν ἐκεῖ. εἴτα ἐπειδὴ μάλιστα οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κοινωνοῦς ἔχειν πολλοὺς τῶν

δογμάτων στηρίζονται· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, “ καθὼς καὶ ἐν παντὶ
 “ τῷ κόσμῳ ” πανταχοῦ κρατεῖ· πανταχοῦ ἔστηκεν. τὴν ἐλπίδα
 δὲ τὴν ἀποκειμένην τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς βασιλείας οὐκ Ἀγγέ-
 λων διοικήσεις κατέρωθωσεν, ἀλλὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία· καὶ
 τὸ Εὐαγγέλιον δὲ τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, φησὶν, οὐκ ἔστιν ψεῦδος 5
 ἵνα παροφθῇ, οὐδὲ εἰς μόνους ὑμᾶς ἔφθασεν, ἀλλ’ εἰς πάντας
 ἀνθρώπους· καὶ οὐκ ἔφθασεν μὲν, παρηκούσθη δὲ, ἀλλ’ “ ἔστιν
 “ καρποφορούμενον, ” φησὶν, καὶ αὐξανόμενον· διὰ μὲν τὰ ἔργα
 αὐξανόμενον, τῷ πολλοῦς περιλαμβάνειν· τῷ μᾶλλον στηρίζεσθαι,
 καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν φησὶν.

10

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. Προκαταλαμβάνει τὸν ἀκροατὴν τοῖς ἐπαίνοις·
 ὥστε μὴδὲ ἄκουτα ἀποστῆναι. “ ἀφ’ ἧς ἡμέρας ἠκούσατε ” τὸ
 θαυμαστὸν, ὅτι τάχως προσήλθετε καὶ ἐπιστεύσατε· καὶ εὐθέως
 ἐκ προοιμίων ἐπεδείξασθε καρπούς· “ ἀφ’ ἧς ἡμέρας ἠκούσατε καὶ
 “ ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ ” οὐκ ἐν λόγῳ, φησὶν, 15
 οὐδὲ ἐν ἀπάτῃ, ἀλλ’ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις. τοῦτο τοίνυν λέγει “ καρ-
 “ ποφορούμενον, ” ἥτοι τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, ὅτι ἅμα ἐδέ-
 ξασθε, ἅμα ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. τὸ τοίνυν εὐθέως ἐπιδεξά-
 μενον τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἀπιστεῖσθαι, πῶς οὐ χαλεπόν;

7 Καθὼς καὶ ἐμάθετε παρὰ Ἐπαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συν- 20
 δούλου ἡμῶν.

Τοῦτον εἰκὸς ἐκεῖ κεκηρυχέναι. εἴτα τὸ ἀξιόπιστον δεικνὺς τοῦ
 ἀνδρὸς φησὶν,

Τοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διά-
 8 κωνος τοῦ Χριστοῦ, ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγά- 25
 πην ἐν Πνεύματι.

Τουτέστιν ἀληθής· πῶς “ ὑπὲρ ὑμῶν διάκωνος ; ” τῷ πρὸς αὐτὸν
 ἀπελθεῖν· καὶ “ δηλώσας, ” φησὶν, “ ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν
 “ Πνεύματι, ” τουτέστιν τὴν πνευματικὴν τὴν εἰς ἡμᾶς· εἰ οὗτος
 τοῦ Χριστοῦ διάκωνος, πῶς δι’ Ἀγγέλων λέγεται προσάγεσθαι ; 30

Τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί.

Μέγα ἐφθέγξατο· τοιαῦτά ἐστι τὰ δεδομένα φησίν· ὥς μὴ δοῦναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς ποιῆσαι πρὸς τὸ λαβεῖν. τὸ οὖν εἰπεῖν “ἱκανώσαντι,” πολὺ τὸ βάρος ἔδειξεν· οἷον ἐὰν ἢ τις βασι- 5 λεύς, δυνατὸν αὐτῷ ἐπαρχότητα δοῦναι ὃ βούλεται· καὶ τοσοῦτον δύναται μόνον, ὥστε τὸ ἀξίωμα δοῦναι· ἀλλ’ οὐχὶ καὶ ἐπιτήδειον ποιῆσαι πρὸς τὴν ἀρχήν^b τὸν τοιοῦτον καὶ καταγέλαστον ἢ τιμὴ ποιεῖ· ἐὰν μέντοι καὶ τὸ ἀξίωμα ὁ, καὶ ἐπιτήδειον ποιήσῃ πρὸς τὴν τιμὴν, καὶ ἱκανὸν πρὸς τὴν οἰκονομίαν, τότε τιμὴ τὸ 10 πρᾶγμα ἐστίν. τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα φησίν· ὅτι οὐ μόνον ἔδωκε τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς πρὸς τὸ λαβεῖν ἐποίησεν. κλῆρον δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ὁ κλῆρος ἐπιτυχίας μᾶλλον ἐστίν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐδεὶς γὰρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται πολιτείαν, ὥστε βασιλείας ἀξιοθῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ἐστὶ τὸ πᾶν 15 διὰ τοῦτό φησιν, “ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· ἃ γὰρ ὠφείλαμεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν.”

“Εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί” καὶ τῷ μέλλοντι λέγει, καὶ τῷ παρόντι, τουτέστιν, τῇ γνώσει· δοκεῖ δέ μοι καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὁμοῦ λέγειν· 20 εἴτα δείκνυσιν ὧν ἡξιώθημεν· οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι βασιλείας ἀξιούμεθα, ἀλλ’ ὅτι καὶ τίνες ὄντες δεῖ προστιθέναι.

13 Ὁς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους τούτου.

25

Αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐστὶ, καὶ ταῦτα δοῦναι κακεῖνα· οὐδαμοῦ γὰρ ἡμῶν τὸ κατόρθωμα· “σκότους” δὲ φησίν, τῆς πλάνης, τοῦ διαβόλου τῆς τυραννίδος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ “ἐξουσίας” φησίν· ἐκράτει γὰρ ἡμῶν.

Καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς 30 ἀγάπης αὐτοῦ.

Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦ σκότους ἀπαλλάξαι· τὸ δὲ καὶ εἰς

^b Verbum legi non potest.

βασιλείαν ἀγαγεῖν, πολλῶ μείζον· “ὃς ἐρρύσατο,” φησὶν, ἡμᾶς·
 οὐκ εἶπεν ἐξέβαλεν, ἀλλ’ “ἐρρύσατο” τὴν πολλὴν τλαιπωρίαν
 δεικνὺς ἡμῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν· εἶτα καὶ τὸ εὐκολον τῆς τοῦ
 Θεοῦ δυνάμεως. “καὶ μετέστησε,” φησὶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις στρα-
 τιῶτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταγάγοι· καὶ οὐκ εἶπεν μετάγαγεν, 5
 οὐδὲ μετέθηκεν, τὸ μὲν γὰρ ὅλον τοῦ μεταθέντος ἦν, οὐ τοῦ
 μετελθόντος, ἀλλὰ “μετέστησεν.” ὥστε καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ
 ἐστίν. “εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ” οὐχ
 ἀπλῶς εἶπεν βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ σεμνότερον εἰργάσατο τὸν
 λόγον, “βασιλείαν Υἱοῦ” εἰπὼν· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· “εἰ 10
 ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν” τῶν αὐτῶν ἡξίωσεν ἡμᾶς
 τῷ Υἱῷ· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίτασις, τῷ ἀγαπητῷ, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς
 ἐσκοτισμένους· καὶ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς φύσεως ὁμότι-
 μον· τί γὰρ φησιν; “ὃς ἐστίν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου.”
 ἀλλ’ οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν· ἀλλὰ παρενέβαλεν τὴν εὐεργε- 15
 σίαν τὴν εἰς ἡμᾶς· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων τίς, ὅτι τὸ πᾶν τοῦ Πα-
 τρὸς ἦν, νομίσῃ τὸν Υἱὸν ἐκτὸς εἶναι· δίδωσι τὸ πᾶν τῷ Υἱῷ καὶ
 τὸ πᾶν τῷ Πατρί· ἐκεῖ μὲν γὰρ μετέθεικεν· ἀλλ’ οὗτος τὴν
 αἰτίαν παρέσχεν· τί γὰρ φησὶν; “ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξου-
 “σίας τοῦ σκοτούς.” 20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν Θεοῦ.

Ταυτὸν δὲ ἐστίν· “ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἄφρσιν
 “τῶν ἀμαρτημάτων”· εἰ γὰρ μὴ ἀφείθημεν τῶν ἀμαρτημάτων
 οὐκ ἂν μετέστημεν ἐνταῦθα· ἰδοὺ πάλιν ἐνταῦθα τὸ “ἐν ᾧ” καὶ οὐκ 25
 εἶπεν λύτρωσιν, ἀλλ’ “ἀπολύτρωσιν” ὥστε μὴδὲ ἐκπεσεῖν λοι-
 πόν, μὴδὲ γενέσθαι θνητοῦς.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΤ.) Ἐτερος δὲ φησὶν, καὶ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ
 μετὰ κατακλυσμοῦ, πρὸ τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ, ἦσαν Ἄγγελοι
 ὑπηρετούμενοι τῷ Θεῷ, πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἀλλ’ οὐδὲν 30
 κατῴρθωσαν· νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου μετέ-
 στησεν ἡμᾶς ἐς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὃν ἡγάπησεν· Ἄγγέλους μὲν
 γὰρ ὡς λειτουργοὺς ἀγαπᾷ, Χριστὸν δὲ ὡς Υἱόν. οὐκ ἤγαγεν οὖν

ἡμᾶς εἰς τὴν τῶν Ἀγγέλων, ἀλλ' " εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς
 " ἀγάπης αὐτοῦ." ὑπὸ τὸν κληρονόμον ἐσμέν· οὐχ ὑπὸ τοὺς οἰκέτας.
 " Υἱὸν οὖν ἀγάπης" λέγει· ἐπειδὴ ὡς Υἱὸς ἀγαπᾶται· οὐκ ἐπειδὴ
 τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐστίν· οὐδὲ γὰρ οἱ υἱοὶ τῆς ἀπειθείας, ταύ-
 της υἱοὶ φύσει· οὐδὲ οἱ υἱοὶ τῆς γεέννης, ταύτης τέκνα· οὐδὲ 5
 υἱὸς φύσει ἀπωλείας ὁ διάβολος· οὐδὲ υἱὸς ἁμαρτίας ὁ ἀντικεί-
 μενος· οὕτως οὐδὲ τῆς ἀγάπης Υἱὸς ὁ Κύριος· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσὶν
 ἀγαπώμενοι δοῦλοι, ὁ δὲ Υἱὸς ὡς Υἱὸς ἀγαπᾶται, εἶπεν " τοῦ
 " Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ."

Ἡ οὕτως " μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης 10
 " τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ" ἐπειδὴ ἀγαπήσας ἡμᾶς ὁ Υἱὸς, ἔπαθεν ὑπὲρ
 ἡμῶν, ἵνα τῆς βασιλείας αὐτοῦ καταξιώσῃ ἡμᾶς· διὰ τοῦτο
 φησὶν, " μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ."
 τὸ γὰρ ἀπαράλλακτον ἔχων πρὸς τὸν γεγεννηκότα, κατὰ τὸ ἀγα-
 πῆσαι καὶ εὐεργετῆσαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Πα- 15
 τρός.

Ἄλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τούτοις ἀντιφθεγγόμενος, ἓνα σκοπὸν
 ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφήμως τὰς θείας γραφὰς ἑρμηνεύειν,
 τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προκειμένην
 χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο. οὐκ εἶπεν, φησὶν, τοῦ υἱοῦ ἀλλὰ " τοῦ 20
 " υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ" οὐ γὰρ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ
 Θεοῦ Λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινω-
 νοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν
 διάθεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ " υἱὸν ἀγάπης"
 αὐτὸν ἐκάλεσεν· ὡς οὐ φύσει τοῦ Πατρὸς ὄντα υἱὸν ἀλλ' ἀγάπῃ 25
 τῆς υἰοθεσίας ἀξιοθέντα τούτων. τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς
 εὐτυγχάνουσιν καταλείψω σκοπεῖν.

14 Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος
 αὐτοῦ.

Οὐκ ἐν Ἀγγέλῳ ἐλυτρώθημεν· ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ, οὐχ ἀπλῶς 30
 προστάξαντι, ἀλλὰ μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντι· ὥστε ὀφεί-
 λομεν αὐτῷ τὴν εἰς αὐτὸν οἰκείωσιν.

15 Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος
 πάσης κτίσεως.

Εἰ τὸ Θεὸς ὄνομα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός, ὁ Υἱὸς εἰκὼν τῆς οὐσίας. εἰ δὲ λέγοιεν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας ὁ Υἱός, τὸ ἀόρατον ὄνομα τίνος δώσουσι; τῆς οὐσίας ἢ ἑτέρου τίνος; ἀλλ' οὐδενὸς ἑτέρου τὸ ἀόρατον, ἢ μόνης τῆς οὐσίας· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ· “ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ Θεῷ” ἄφθαρτος δὲ ἡ 5 οὐσία τοῦ Θεοῦ· οὐκ οὖν καὶ ἀόρατος ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ· “εἰκὼν” “δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου,” τῆς οὐσίας ἄρα εἰκὼν· ἄρα οὖν οὐ καθ' ὃ πρωτότοκος εἰκὼν· ἀλλ' εἰκὼν μὲν τοῦ Θεοῦ, πρωτότοκος δὲ τῆς κτίσεως. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαράλλ- λακτον τῆς πρὸς τὸν Πατέρα οὐσίας δεικνὺς τοῦ Υἱοῦ· ἵνα σοι 10 δείξῃ ὅτι καὶ πρὸ πάντων ἐστίν· εἶρηκεν ὅτι καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως γεγεννημένος· καὶ τῇ ἐπαγωγῇ πλέον τοῦτο δείκνυσι λέγων,

16 “Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.

Εἰ δὲ μὴ ἦν πρὸ πάντων, πῶς ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίζετο; 15 ὥστε τὸ πρωτότοκος, οὐ κυρίως εἴληπται. ἐπεὶ ἐναντίον ἐστὶ τῷ μονογενεῖ· φύσει γὰρ μονογενὴς μὲν ἐστίν, ὁ μόνος πατρί· πρω- τότοκος δὲ, ὁ ἔχων ἄλλους ἀδελφούς, ὧν ἐστὶ πρῶτος. καὶ ἐκά- τερα λαμβάνεσθαι κυρίως οὐκ ἐγχωρεῖ. ἐν αὐτῷ δὲ εἶπεν ἐκτίσθαι τὰ πάντα· ἵνα ἀποστάντες τοῦ ἐλπίζειν εἰς Ἀγγέλους, τὰς ἐλπί- 20 δας ἔχωμεν ἐν Χριστῷ· καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς θεολογίας ὁ Παῦλος· καὶ τοῦ δημιουργὸν αὐτὸν δείξαι πάσης κτίσεως· τὸ δὲ “ἐν αὐτῷ,” ἀντὶ τοῦ δι' αὐτοῦ λέγεται.

ΧΡΕΤΟΣΕΣΤΟΜΟΙ. Τίνος οὖν βούλει εἰκόνα εἶναι; οὐκοῦν καὶ ἀπαράλλακτος ὅπερ ἂν θῆς· εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀνθρώπου εἰκὼν, εἰπὲ, 25 καὶ λοιπὸν ὡς μαινομένου ἀποστήσομαι· εἰ δὲ ὡς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, εἰκὼν, τὸ ἀπαράλλακτον δείκνυσιν· διὰ τί μηδαμῷ μήτε εἰκὼν μήτε υἱὸς Ἀγγελος κέκληται, ἀλλ' ἄνθρωπος ἀμφοτέρα; διὰ τί; ὅτι ἐκεῖ μὲν τὸ τῆς φύσεως ἀνηγμένον, ταχέως ἂν τοὺς πολλοὺς εἰς ταύτην τὴν ἀσέβειαν ἐέβαλεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ εὐτελὲς καὶ 30 ταπεινὸν ἐγγινᾶται τὴν ἀσφάλειαν· καὶ οὐδὲ βουλομένους ἀφήσιν ὑποπτεῦσαί τι τοιοῦτο, καὶ καταγαγεῖν κάτω τὸν λόγον. διὰ τοῦτο ἔνθα μὲν ἦν πολλὴ ταπεινότης, θαρρούντως ἢ γραφῇ τίθησι τὴν τιμὴν· ἔνθα δὲ μείζων ἢ φύσις, οὐκέτι· ἢ γὰρ τοῦ ἀοράτου εἰκὼν

καὶ αὕτη ἀόρατος, καὶ ὁμοίως ἀόρατος· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἰκὼν εἴη·
τὴν γὰρ εἰκόνα, καθό ἐστιν εἰκὼν, καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαράλλακτον
εἶναι δεῖ· οἷον τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ὁμοιώσεως· ἀλλ' ἐνταῦθα
μὲν οὐδαμῶς τοῦτο δυνατόν· τέχνη γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνη ἢ πολ-
λαχοῦ διαπίπτουσα· μᾶλλον δὲ ἀπανταχοῦ ἂν μετὰ ἀκριβείας 5
ζητῆς· ἔνθα δὲ Θεός, οὐδαμοῦ σφάλλεται, οὔτε διάπτωσίς τις γί-
νεται. εἰ δὲ κτίσμα, πῶς εἰκὼν; οὐδὲ γὰρ ἵππος ἀνθρώπου εἰκὼν
εἰ μὴ τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ ἀοράτου δηλοῖ ἢ εἰκὼν· τί κωλύει
καὶ ἀγγέλους εἰκόνα εἶναι; καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀόρατοι· ἀλλ' οὐχ
ἑαυτοῖς· ἀλλὰ ψυχὴ ἀόρατος· ἀλλ' ἢ ἐπειδὴ ἀόρατος ἀπλῶς, διὰ 10
τοῦτο εἰκὼν· καὶ μὴ οὕτως ὥσπερ αὐτός, καὶ ἄγγελοι εἰκόνες.

“Πρωτότοκος πάσης κτίσεως” τί οὖν φασίν; ἰδοὺ ἔκτισται
καὶ μὴν οὐ πρωτόκτιστος εἴρηται, ἀλλὰ πρωτότοκος ἐπὶ τὰ
πολλὰ εἰκὼς αὐτὸν λέγεσθαι· καὶ γὰρ ἀδελφὸν αὐτὸν δεῖ λέγειν
κατὰ πάντα, καὶ τὴν δημιουργίαν ἀφαιρεῖν· καὶ μήτε ἀξιώματι 15
μήτε ἄλλῳ τινὲ προέχειν· τὸ γὰρ πρωτότοκος οὐχὶ ἀξίας τιμὴ
οὐδὲ ἄλλου τινός, ἀλλὰ χρόνου μόνον. τί σημαίνει ὁ πρωτότοκος;
τὸ ἔκτισται φησὶν, καλῶς· ἔαν οὖν τοῦτο ᾗ· καὶ ἀδελφοὺς ἔχει,
καὶ ὁμοούσιος ἐστὶν ὧν ἐστὶ πρωτότοκος. οὐκοῦν πάντων ἔσται ὁ
υἱὸς πρωτότοκος, καὶ λίθων; πάσης γὰρ εἶπεν κτίσεως· οὐκοῦν 20
καὶ λίθων; καὶ ἐμοῦ πρωτότοκός ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος· ἄλλως δὲ,
εἰπέ μοι, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπέθανε
πρῶτος· ἀλλ' ὅτι πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη· ὥστε οὐδὲν
ἕτερον δηλοῖ ἢ τοῦτο· ὅτι τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ γέγονεν·
οὐκοῦν οὐδὲ ἐνταῦθα· εἶτα λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸ δόγμα αὐτό· 25
ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν νεώτερον αὐτὸν εἶναι, διὰ τὸ πάλαι μὲν δι'
Ἀγγέλων προσάγεσθαι, νῦν δὲ δι' αὐτοῦ· δείκνυσσι πρῶτον, ὅτι
οὐδὲν ἰσχυσαν ἐκείνοι, οὐ γὰρ ἀπὸ σκοτούς εἰς φῶς ἀγαγεῖν ἠδύ-
νηθησαν, ὡς οὗτος. δεύτερον ὅτι καὶ πρὸ αὐτῶν ἐστὶν, καὶ σημεῖον
ποιεῖται τὸ πρὸ αὐτῶν εἶναι τὸ δι' αὐτοῦ αὐτοὺς ἐκτίσθαι. 30

(ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.) Καὶ τὸ μακάριος δὲ Βασίλειος ἐν τοῖς κατ'
Εὐνομίῳ λόγοις φησὶν, εἰκὼν οὐκ ἄψυχος οὐδὲ χειρόκμητος οὐδὲ
τέχνης ἔργον καὶ ἐπινοίας, ἀλλ' εἰκὼν ζῶσα· μᾶλλον δὲ αὐτὸ
οὖσα ζωή· οὐκ ἐν σχήματος ὁμοιότητι, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὸ
ἀπαράλλακτον διασώζουσα. ὁμοίως καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς 35

αὐτῆς ὑποθέσεως· εἰ δὲ ὅτι “πρωτότοκος πάσης κτίσεως,” καὶ “πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς” ὁ Κύριος προσηγόρευται, τοῦτο αὐτοὺς παιδοτριβεῖ πρὸς ἀσέβειαν, διδασκέσθωσαν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι καὶ μητέρα ἑαυτοῦ καὶ ἀδελφούς ὁ Κύριος τοὺς ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς οἰκειωθέντας προσαγορεύει· “τίς γάρ ἐστι,” 5 φησὶν, “ἡ μητὴρ μου, καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου; ἀλλ’ ἡ οἱ ποιοῦν-
“τες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.” ὥστε καὶ πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεός, οὐ καταχρηστικῶς οὐδὲ ἐκ μεταφορᾶς, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρώτως καὶ ἀληθινῶς ὀνομάζεται· εἰ δὲ ἡμῶν τῶν χάριτι τῆς υἰοθεσίας ἡξιωμένων ἀληθῶς κέκληται Πατὴρ ὁ Θεός· 10 τίς ἀφαιρήσεται λόγος τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, μὴ οὐχὶ πρεπόντως αὐτὸν Πατέρα προσαγορεύεσθαι;

(ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.) Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ θεόλογος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ ὁμοίως φησὶν, εἰκὼν δὲ ὡς ὁμοούσιον· καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ’ οὐκ ἐκ τούτου πατὴρ· αὕτη γὰρ εἰκόνας φύσις, 15 μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὗ λέγεται, πλὴν ὅτι καὶ πλεῖον ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένον· ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα καὶ πλεῖον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ, καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις· μήτε μὲν εἰκέναι, τὸ δὲ ἀπεικέναι, ἀλλ’ ὅλον ὅλου τύπον εἶναι 20 καὶ ταυτὸν μᾶλλον ἢ ἀφομοίωμα.

(ΚΤΡΙΛΛΟΣ.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλος ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ Θησαυρὸς φησὶν, πρωτότοκος οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀπολελυμένως, ἀλλ’ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθάπερ γέγραπται· πότε οὖν ἄρα γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός; εἰ μὴ ὅτε τὴν ἡμῶν περιεβάλλετο 25 σάρκα· οὐκοῦν τότε πρωτότοκος, ὅτε πολλοὺς κατὰ χάριν ἀπέδειξεν υἱοὺς Θεοῦ; πρωτότοκος πάσης καλεῖται κτίσεως, οὐχ ὡς πρῶτος αὐτῆς κατὰ χρόνον ὑπάρχων, οὐδὲ τῆς αὐτῆς τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχων οὐσίας, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. παρατηρῆσαι δὲ ὅμως κακεῖνο 30 καλόν· μονογενὴς καλεῖται καὶ πρωτότοκος· ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται, οὐδεμίας αὐτῷ συμπεπλεγμένης αἰτίας καθ’ ἣν ἐστι μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ’ ἀπολελυμένως. “ὁ μονογενὴς
“Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός·” ὅτε δὲ πρωτότοκον

αὐτὸν αἱ θεῖαι καλοῦσι γραφαί, εὐθὺς ἐπιφέρουσι καὶ ὧν ἐστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· “πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.” “πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.” ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὸ πρωτεύειν, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τοῦτο μὴ ἀπολέσαι· εἰκότως 5 καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως ἐπιλαβόμενος, πάσης προτάττεται κτίσεως. οὐ γὰρ καθ' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, ἐλάττον ἐσται τινός, ὅσον εἰς τὸ πρέπον ἀξίωμα τῇ θεῇ φύσει, ἀλλὰ καὶ οὕτω πρωτεύσει καὶ καθηγήσεται πάσης ὁμοῦ κτίσεως, ἅτε δὴ ποιητῆς ὑπάρχων αὐτῶν καὶ Κύριος.

10

Θεόδωρος δέ φησιν, τὸ “πρωτότοκος” οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγεται μόνον· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολλάκις, ὡς τὸ “ἐπικα-
“λέσεταιί με, πατήρ μου εἴ συ· καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι
“αὐτόν.” οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν πρό-
15 τερον ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν· ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιή-
σομαι. λέγει δὲ ταῦτα φησὶν ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελ-
ιῶν τοῦ Θεοῦ μνημονεύων, ὡς ἂν ὑποσχομένου τοὺς ἐξ αὐτοῦ
κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. ὁ δὲ Ἀπόστολος φησὶν τὸ ἐκκλησίᾳ
πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς· ἵνα εἴπῃ τὸν πολλῆς ἄγαν
ἡξιωμένον τῆς τιμῆς· καὶ “τὸ υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ.” 20
ἀντὶ τοῦ τίμιος ἐμοί· οὕτως φησὶ κἀναυῖθα “πρωτότοκος πάσης
“κτίσεως,” ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.

16 Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι,
εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' 25
17 αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάν-
των, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, τί λέγουσιν ἐνταῦθα οἱ Παύλου
τοῦ Σαμοσατέως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς· ὅπερ ἀμφισβητούμενον ἦν, πρῶτον τέθεικεν· “καὶ τὰ ἐπὶ 30
“τῆς γῆς.” εἴτα φησὶν, “τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα,” οἷον ψυχὴν, καὶ
ὅσα ἐν οὐρανῷ γέγονεν ὁρατά· οἷον ἥλιος, πόλος. “εἴτε θρόνοι” καὶ
τὸ μὲν ὁμολογούμενον ἀφήσι, τὸ δὲ ἀμφιβαλλόμενον τίθησιν.

“ εἴτε θρόνοι,” φησὶν, “ εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξου-
 “ σίαι.” τὸ “ εἴτε καὶ εἴτε,” τοῦ παντὸς περιληπτικόν ἐστιν.
 ἀπὸ τῶν μειζόνων καὶ τὰ ἐλάττω δεικνύντός ἐστιν. τὸ δὲ Πνεῦμα
 οὐ μετὰ τῶν ἐξουσιῶν τὰ πάντα δι’ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται·
 ἰδοὺ τὸ “ ἐν αὐτῷ” δι’ αὐτοῦ ἐστιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι “ ἐν αὐτῷ,” ἐπὶ 5
 γαγεν “ δι’ αὐτοῦ” τὸ δὲ “ εἰς αὐτὸν” τί ἐστιν; τουτέστιν εἰς
 αὐτὸν κρέματαί πάντων ἡ ὑπόστασις· οὐ μόνον αὐτὸς αὐτὰ ἐκ τοῦ
 μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτὰ συγκρα-
 τεῖ νῦν· ὥστε ἂν ἀποσπασθῇ τῆς αὐτοῦ προνοίας, ἀπόλωλε καὶ
 διέφθαρται, ἀλλ’ οὐκ εἶπεν διακρατεῖ, ὅπερ ἦν παχύτερον, ἀλλὰ 10
 λεπτότερον, ὅτι εἰς αὐτὸν κρέματαί· μόνον τὸ πρὸς αὐτὸν νεύειν
 ἱκανὸν διακρατῆσαι καὶ συσφίγγει. οὕτως καὶ πρωτότοκος ὡς
 θεμέλιος· τοῦτο δὲ οὐ τὸ ὁμοούσιον τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ τὸ δι’
 αὐτοῦ πάντα εἶναι, καὶ ἐν αὐτῷ φέρεσθαι δηλοῖ· ἐπεὶ καὶ Παῦλος
 ὅταν λέγῃ “ θεμέλιον τέθεικα,” οὐ περὶ οὐσιώσεως φησὶν, ἀλλὰ 15
 τῆς ἐνεργείας. ἵνα γὰρ μὴ νομίσης ὑπηρέτην εἶναι αὐτόν· φησὶν
 αὐτὸν αὐτὰ διακρατεῖν· ὅπερ οὐχ ἥττον τοῦ ποιῆσαι ἐστίν· καίτοι
 ἐφ’ ἡμῶν καὶ μεῖζον· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἡ τέχνη εἰσάγει· τοῦτο δὲ
 οὐκέτι, οὐδὲ διαφθειρόμενον κατέχει.

Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.

20

Τοῦτο Θεῷ ἀρμόζον· ποῦ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς;

Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.

Τουτέστιν εἰς αὐτὸν ἔκτισται· συνεχῶς αὐτὰ στέφει τῇ συνε-
 χείᾳ τῶν ῥημάτων καθάπερ πυκναῖς τισὶ πληγαῖς πρόρριζον
 ἀνασπῶν τὸ δόγμα τὸ ὀλέθριον· εἰ γὰρ καὶ τοσαῦτα εἴρηται, καὶ 25
 μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἔφθ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς· πόσῳ μᾶλλον
 εἰ μὴ ταῦτα προείρητο; “ καὶ τὰ πάντα,” φησὶν, “ ἐν αὐτῷ συνέ-
 “ στηκεν.” πῶς συνέστηκεν τῷ οὐκ ὄντι; ὥστε καὶ τὰ δι’ Ἀγγέ-
 λων δι’ αὐτοῦ ἐστίν.

18 Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλη- 30
 σίας· ὃς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.

Εἰπὼν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀξίας· λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς
 φιλανθρωπίας· “ αὐτός ἐστι,” φησὶν, “ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος
 τῆς ἐκκλησίας” οὐκ εἶπεν τοῦ πληρώματος· αὐτὸ μὲν δηλῶν·

θέλων δὲ ἡμῖν οἰκειότερον δεῖξαι αὐτόν· ὅτι οὕτως ἄνω καὶ πάντων
 ἀνώτερος, τοῖς κάτω ἑαυτὸν συνῆψεν· πανταχοῦ γὰρ πρῶτος· ἄνω
 πρῶτος· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτος· κεφαλὴ γάρ ἐστιν· ἐν τῇ ἀνα-
 στάσει πρῶτος. τουτέστιν, ἵνα γένηται αὐτὸς πρωτεύων, ὥς καὶ
 ἐν γενέσει πρῶτος. καὶ τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ σπουδαζόμενον 5
 δεῖξαι τῷ Παύλῳ. ἂν γὰρ τοῦτο κατασκευασθῇ, ὅτι πρὸ πάντων
 ἦν τῶν Ἀγγέλων, κακεῖνο συνεισάγεται, ὅτι τὰς ἐκείνων αὐτὸς
 ἐποίει ἐπιτάττων· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν ἐν τῇ ὑστερᾷ ἐφιλονείκησε
 πρῶτον αὐτὸν δεῖξαι· καίτοι γε ἀλλαχοῦ πρῶτον φησὶ τὸν Ἀδὰμ,
 ὥσπερ οὖν καὶ ἐστιν. ἀλλὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἔλαβεν ἀντὶ τοῦ παν- 10
 τὸς ἀνθρώπων γένους· τῆς γὰρ Ἐκκλησίας πρῶτος ἐστίν· καὶ τῶν
 μὲν ἀνθρώπων καθάπερ ὁ τῆς κτίσεως πρῶτος τὸ κατὰ σάρκα· καὶ
 διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα πρωτότοκον τίθησιν ἐκ τῶν νεκρῶν.
 τί ἐστιν ἐνταῦθα πρωτότοκος; ὁ πρῶτος κτισθείς· ἢ ὁ πρὸ πάν-
 των ἀναστάς· ὥσπερ καὶ ἐκεῖ ὁ πρὸ πάντων ὢν· καὶ ἐνταῦθα μὲν 15
 ἀπαρχὴν τέθεικεν, εἰπὼν, “ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν
 “νεκρῶν” ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· δεικνὺς ὅτι καὶ
 οἱ ἄλλοι τοιοῦτοι· ἐκεῖ δὲ οὐκ ἀπαρχὴ τῆς κτίσεως· καὶ ἐκεῖ μὲν
 εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τότε πρωτότοκος. ἀπαρχὴν δὲ
 εἶπεν, καθάπερ ἐπὶ καρποῦ τινός· δεικνὺς ὅτι πάντας ἡμᾶς ἡγία- 20
 σεν· καὶ ὥσπερ θυσίαν προσήνεγκεν διὰ τῆς ἀπαρχῆς.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Καὶ Σεθηριανὸς φησὶν· εἰ μὴ ἦν πρὸ πάντων,
 πῶς ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίζετο; καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. “καὶ
 “αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας,” δημιουρ-
 γὸς μὲν τῆς κτίσεως, δημιουργὸς δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας ἐπιστροφῆς· 25
 ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. εἰ γὰρ κεφαλὴ τῆς ἐκκλη-
 σίας, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐν πολιτείᾳ πρῶτος· καὶ
 ἐν παθήμασι πρῶτος, καὶ ἐν ὑπακοῇ πρῶτος· καὶ ἐν βαπτίσματι
 πρῶτος· ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύει κατὰ τὴν οἰκονομίαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ, καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, 30
 φάσκων, οὐκ εἶπεν δι’ αὐτοῦ, ἀλλ’ “ἐν αὐτῷ.” οὐ γὰρ τὴν πρῶ-
 τὴν λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ’
 ἣν τὰ πάντα διαλελυμένα, εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὥς καὶ
 ἀλλαχοῦ φησὶν, “ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ·
 “τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.”

“Οτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης, φθάσαντες παρεθέμεθα. ἐναντιούμενος δὴ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει—οἱ δέ γε παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ῥήτᾳ καὶ τὸ “ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως,” ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες 5 φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντῆσαι τὴν ἐρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρωπίνᾳ μεταβάσεως, ἥτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θείᾳ· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοὺς ποιῆσαι ἀνάγκη· τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐκλαμβάνοντας φύσεως· τὸ δὲ “πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν” εἰ τὰ πάντα ἀναισχυνοῖεν, οὐδα- 10 μῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως. προφανῶς τοίνυν καὶ τούτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους πάντας ἀράμενος μάχην.

19 “Οτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι,
20 καὶ δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνο- 15 ποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν τὸ πλήρωμα οἱ μὲν τῆς θεότητος φασίν, καθάπερ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν “ἐκ τοῦ “πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν.” τουτέστιν, εἴτι ἦν 20 ὁ Υἱὸς, ὅλος ὁ Υἱὸς ἐκεῖ ᾤκησεν· οὐχὶ ἐνέργειά τις ἀλλ’ οὐσία· οὐκ ἔχει δὲ αἰτίαν εἰπεῖν οὐδεμίαν, ἀλλὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστιν “ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν” καὶ “δι’ αὐτοῦ ἀποκα- “ταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν” ἵνα μὴ νομίσης ὅτι ὑπηρέτου τάξιν ἀνέλαβεν, “εἰς αὐτὸν φησὶν” καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησὶν ὅτι τῷ 25 Θεῷ καταλάττει, καθάπερ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ φησὶν. καλῶς εἶπεν “δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι” ἥδη γὰρ ἦσαν κατηγ- λαγμένοι· ἀλλὰ τελείως· ὥστε μηκέτι ἐχθραίνειν αὐτῷ. πῶς; οὐ γὰρ ἡ καταλλαγὴ ἀπεδίδοτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς καταλλαγῆς· εἰρήνη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. μέγα 30 μὲν τὸ καταλλάξαι· τὸ δὲ καὶ δι’ αὐτοῦ, μεῖζον. καὶ τὸ τούτου μεῖζον, τὸ “διὰ τοῦ αἵματος” οὐχ ἁπλῶς αἵματος· ἀλλὰ τὸ τούτου μεῖζον, “διὰ τοῦ ἰδίου σταυροῦ” ὥστε πέντε θαν- μαστά ἐστιν, τῷ Θεῷ κατήλλαξεν, δι’ ἑαυτοῦ· διὰ τοῦ αἵματος

αὐτοῦ· διὰ τοῦ σταυροῦ· ἵνα γὰρ μὴ νομίσης πέντε εἶναι, μηδὲ τὸν σταυρὸν εἶναι τι καθ' ἑαυτὸν, λέγει δι' ἑαυτοῦ· πῶς οἶδεν μέγα τοῦτο ὄν; ὅτι οὐ ῥήματα εἰπὼν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκδούς ὑπὲρ τῆς καταλλαγῆς, οὕτως ἅπαντα εἰργάσατο.

Τί δὲ ἐστὶ “ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς.” 5 εἰκότως· ἔχθρας γὰρ ἐμπέπληστο, καὶ εἰς πολλὰ διήρητο· καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος ἡμῶν διεστασίαζεν, καὶ πρὸς τοὺς πολλούς· τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πῶς εἰρηνopoίησεν; ἢ καὶ ἐκεῖ πόλεμος ἦν καὶ μάχη; καὶ πῶς εὐχόμεθα λέγοντες “ γένηθήτω “ τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς;” τί οὖν ἐστίν; 10 ἀπέσχιστο ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ· ἐκπεπολεμωμένοι ἦσαν οἱ Ἄγγελοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· τὸν δεσπότην ὀρῶντες τὸν ἑαυτὸν ὑβριζόμενον· τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὕτως μετέστησεν· ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ἤγαγεν αὐτοῖς, τὸν ἐχθρὸν, τὸν μισούμενον· οὐ μένοντα ἐπὶ τῆς γῆς ἐποίησεν εἰρηνεύειν· ἀνήγαγεν πρὸς αὐτοὺς αὐτὸν τὸν ἐχθρὸν 15 καὶ πολέμιον· τοῦτο εἰρήνη βαθεῖα. Ἄγγελοι ἐπὶ γῆς ἐφαίνοντο λοιπόν, ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ ἐφάνη. δοκεῖ δέ μοι ἡ ἄρπαγὴ τοῦ Παύλου τούτου ἕνεκεν γεγενῆσθαι, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι καὶ ὁ Τίος ἐκεῖ ἀνελήφθη. καὶ τὸ μὲν πρὶν ἐπὶ γῆς ἐφαίνοντο Ἄγγελοι πρὸς τιμωρίαν ἀποστελλόμενοι ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐπὶ 20 τοῦ Δαβὶδ, ἐπὶ τῶν Σολομιτῶν· ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος. νῦν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐπὶ γῆς ἦδον σφόδρα χαίροντες· καὶ τούτους κατήγαγε πρὸς αὐτούς· καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνήγαγεν ἐκεῖ. καὶ θέα μοι τὸ παράδοξον· τούτους πρῶτους κατήγαγεν ὧδε, καὶ τότε τὸν ἄνθρωπον ἀνήγαγεν· ἐπειδὴ τὰ τῆς γῆς ἔμελλεν 25 οὐρανὸς δέχεσθαι· διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦμεν λέγοντες· “ δόξα ἐν “ ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία,” τοῦτο- ἐστίν καταλλαγὴ.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ φησιν, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐδείκνυνεν ὅτι πλήρωμα Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία λέγεται· ἠυδόκησεν οὖν ὁ Θεὸς τὸ 30 πλήρωμα ἑαυτοῦ, τοῦτέστιν τὴν ἐκκλησίαν τὴν πεπληρωμένην αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, οἷα ἐν κεφαλῇ ἰδίᾳ, οἰκῆσαι· τοῦτέστιν αὐτῷ στοιχεῖν καὶ αὐτοῦ ἐξηφθαι· ἀλλὰ μὴ Ἀγγέλων· ἠυδόκησε γὰρ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι πάντα, οὐ δι' Ἀγγέλων· καὶ γὰρ τὰ ὑπὲρ τοῦ κόσμου κατορθώματα διὰ τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.

21 Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς
τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκα-
22 τήλλαξεν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανά- 5
του, παραστήσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκ-
κλήτους ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀναξίους ὄντας καταλλαγῆς, κατήλ-
λαξε· καὶ ἵνα μὴ νομίσης διὰ τοῦ εἰπεῖν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκό-
τους, ἀνάγκης εἶναι, προσεπάγει τὸ “ ἀπηλλοτριωμένους,” ἀντὶ 10
τοῦ οὐχὶ ἄκοντας οὐδὲ ἀναγκαζομένους, ἀλλ’ ἐκόντας καὶ μετὰ τοῦ
βούλεσθαι ἀποπηδῶντας αὐτοῦ καὶ ἀναξίους ὄντας, ἀπήλλαξεν, μὴ
δὲ προσδοκῶντας ἐπανελθεῖν· εἴτα οὐχὶ μέχρι τῆς προαιρέσεως
μόνης ἢ ἀλλοτρίωσις, ἀλλὰ τί; “ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονη-
“ ροῖς” καὶ ἐχθροὶ ἦτε φησὶν, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπράττετε· “ νυνὶ 15
“ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι,” φησὶν, “ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.”
πάλιν τίθησι καὶ τὸν τρόπον τῆς καταλλαγῆς· ὅτι ἐν τῷ σώματι
οὐχὶ ἀπλῶς πληγεῖς οὐδὲ μαστιγωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀποθανών· καὶ
ἀποθανὼν τῷ αἰσχίστῳ θανάτῳ διὰ τοῦτο πάλιν τοῦ σταυροῦ μέμνη-
ται “ εἰς τὸ παραστήσαι,” φησὶν, “ ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ 20
“ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ.” οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν ἀμαρτη-
μάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐδοκιμηκόσι κατέστησεν· καὶ
τὸ δὴ μέγα, ὅτι ἁγιοσύνην τὴν κατενώπιον αὐτοῦ ἔδωκεν, καὶ τὸ
ἀνέγκλητον. ἐπίτασις τοῦ ἀμώμου τὸ ἀνέγκλητον· ὅταν μὴδὲ
μέχρι καταγνώσεως ἢ ἐγκλήματος ἢ τί πεπραγμένον ἡμῖν. ἀλλ’ 25
ἐπειδὴ τὸ ὅλον αὐτῷ τέθεικεν, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ταῦτα κατῴρ-
θωσεν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,

23 Εἴγε ἐπιμένετε τῇ πίστει, τεθεμελιωμένοι καὶ ἐδραῖοι
καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελ-
λίου.

30

Τὴν ῥαθυμίαν αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπικόπτει· καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν
“ ἐπιμένετε”· ἔστιν γὰρ ἐπιμένειν σαλεύομενον, διχοστατοῦντα·

“ εἶγε ἐπιμένετε,” φησὶν, “ τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι καὶ μὴ “ μετακινούμενοι,” ὅρα οὐδὲ φορτικὸν τέως τίθησιν, οὐδὲ ἐπίτονον· ἀλλὰ πίστιν καὶ ἐλπίδα. τουτέστιν ἂν μένητε πιστεύοντες ὅτι ἀληθὴς ἡ ἐλπίς τῶν μελλόντων· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς, οὐκ ἔνι μὴ μετασαλευθῆναι καὶ μικρόν· ἐπὶ δὲ τῆς πίστεως καὶ τῆς 5 ἐλπίδος δυνατόν· οὕτως οὐκ ἔστιν ἐπαχθές. τίς δὲ ἔστιν ἡ ἐλπίς τοῦ εὐαγγελίου ἀλλ’ ἢ ὁ Χριστός; αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ πάντα ταῦτα ὁ ἐργασάμενος, οὐχὶ Ἄγγελοι· ὥστε ὁ ἑτέροις ἐπιγράφων μετακεκίνηται· “οὐ ἠκούσατε,” φησὶν· καὶ πάλιν αὐτοὺς φέρει μάρτυρας· εἶτα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. οὐ λέγει 10 τοῦ κηρυττομένου, ἀλλ’ ἤδη πιστευθέντος καὶ κηρυχθέντος· ὅπερ καὶ ἀρχόμενος ἐποίησεν· ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν μαρτυρίας καὶ τούτους στήσαι βουλόμενος.

Οὐ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος.

Καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἀξιόπιστον συνετέλει· μέγα γὰρ ἦν αὐτοῦ 15 τὸ ἀξίωμα λοιπὸν πανταχοῦ δεομένου, καὶ τῆς οἰκουμένης ὄντος διδασκάλου.

Θεόδωρος φησὶν· τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον ἔξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.

ΚΕΦ. Ε.

20

Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδαχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν Θεοῦ.

24 Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἔστιν ἡ ἐκκλησία.

25

Ὡστε φησὶν, ἡδομαι καὶ πάσχων ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα ἑαυτοῦ ὑμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως· τὰ προσλείποντα ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. τί δὲ ἦν τὸ προσλεῖπον; τὸ μαθόντας ὑμᾶς τίνα ἔστι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορ- 30 θωθέντα, παρ’ αὐτοῦ δέξασθαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο

δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν· ὑπὲρ δὴ τούτων πάσχω, περιῶν καὶ κηρύττων ἅπασιν τὰ κατορθωθέντα· ὥστε ὑμᾶς πιστεύσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν δέξασθαι· τούτων γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος.

(ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, καὶ διάκονος 5 φησὶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν παρ' ἑμαυτοῦ εἰσφέρειν· ἀλλὰ τὰ ἐτέρων καταγγέλλων, οὕτω πιστεύω ὅτι καὶ πάσχω ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ χαίρω πάσχων, πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν μέλλουσαν ὁρῶν· καὶ πάσχω οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν· “καὶ ἀνταναπληρῶ,” φησὶν, “τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου.” δοκεῖ 10 μὲν μέγα εἶναι ὅπερ ἐφθέγγετο· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀπονοίας, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ φιλοστοργίας τῆς περὶ τὸν Χριστόν· οὐ γὰρ βούλεται αὐτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκείνου τὰ πάθη· τούτους οἰκειῶσαι αὐτῷ βουλόμενος. καὶ ἃ ἐγὼ πάσχω, δι' ἐκείνου πάσχω, φησὶν· ὥστε μὴ ἐμοὶ χάριν ἔχετε, ἀλλ' ἐκείνῳ· αὐτὸς γὰρ πάσχει ταῦτα· 15 ὥσπερ ἂν εἴ τις πεμφθεὶς πρὸς τινα ἀξιώσειεν λέγων, παραβαλὼν σε ὑπὲρ ἐμοῦ· ἀπελθε πρὸς τόνδε· εἴτα ἐκεῖνος λέγει ὅτι διὰ τόνδε ταῦτα ποιῶ· ὥστε οὐκ ἐπαισχύνεται καὶ ταῦτα αὐτοῦ παθήματα λέγειν. οὐ γὰρ μόνον ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, ἑτοιμός ἐστι θλιβῆναι δι' ὑμᾶς· ἐφιλονείκησεν καὶ 20 ἐβιάσατο δεῖξαι ἑαυτὸν καὶ νῦν κινδυνεύοντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἰδίου σώματος. καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται ὅτι οὐ δι' ἡμῶν προσάγεσθε, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιῶμεν. καὶ ταυτόν ἐστιν ὥσπερ ἂν εἰ τάξεις λαχοῦσα στρατηγὸν τὸν ὑπερασπίζοντα αὐτῆς καὶ ἐν τῷ πολέμῳ στήκοι· εἴτα ἀπελθόντος 25 ἐκείνου, ὁ ὑποστράτηγος τὰ ἐκείνου τραύματα ἀναδέξαιτο μέχρι τοῦ λυθῆναι τὸν πόλεμον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ “ὑστερήματα” εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲ τὸ πᾶν ἡγεῖται οὐδέπω πεπονθέναι ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ μετὰ θάνατον γὰρ πάσχει· εἴκε ἔτι ἐλλείμματα ἔμεινεν. οὐ τοίνυν ἑαυτὸν ἐπαίρων λέγει ταῦτα, ἀλλὰ τὸν Χριστόν· 30 δεῖξαι βουλόμενος ἔτι καὶ νῦν ὑπὲρ αὐτῶν φροντίζοντα· καὶ τὸν λόγον ἀξιόπιστον δείκνυσιν τῷ ἐπαγαγεῖν “ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ.” ὅρα πῶς ἡμᾶς συνῆψεν αὐτῷ. τί τοίνυν ἐπεισάγετε διὰ μέσου Ἀγγέλους;

25 Κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθείσαν μοι εἰς ὑμᾶς, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἦτοι τοῦτό φησιν, ὅτι οὕτως ἠθέλησεν αὐτοῦ ἀπελθόντος ἡμᾶς διαδέξασθαι τὴν οἰκονομίαν, ἵνα μὴ ὡς ἐγκαταλελειμμένοι δια-
κεῖσθε· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παθὼν· αὐτὸς ὁ πρεσβεύων. ἢ τοῦτό 5
φησιν, ὅτι ἐμὲ τὸν μάλιστα πάντων διώκτην, διὰ τοῦτο εἶασεν διῶξαι, ἵνα ἀξιόπιστος ᾖ κηρύττων. ἢ οἰκονομίαν φησὶν, ὅτι οὐκ ἔργα ἐξήτησεν, οὐδὲ πράξεις, οὐδὲ κατορθώματα, ἀλλὰ πίστιν καὶ βάπτισμα· οὐ γὰρ ἂν ἐτέρως ἐδέξασθε τὸν λόγον. “εἰς ὑμᾶς,”
φησὶν, “πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ” περὶ τῶν ἐθνῶν λέγει, 10
δεικνὺς αὐτοὺς ἔτι σαλευομένους, τῷ εἰπεῖν “πληρῶσαι” τὸ γὰρ ἔθνη ἀπερριμένα δυνηθῆναι τοσοῦτον ὕψος δογμάτων δέξασθαι, οὐχὶ Παύλου ἦν, ἀλλ’ οἰκονομίας τῆς τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ ἐγὼ οὐκ ἂν ἴσχυσα φησὶν· δείξας δὴ τὸ μεῖζον τὰ αὐτοῦ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὄντα· τότε τὸ σαφέστερον ἐπάγει· ὅτι καὶ τοῦτο τοῦ 15
Θεοῦ ἐστὶν τὸ πληρῶσαι τὸν λόγον εἰς ὑμᾶς· καὶ δείκνυσιν ἐν-
ταῦθα οὐ φανερῶς ὅτι καὶ τοῦτο οἰκονομίας τὸ νῦν λεχθῆναι ὅτι δύνασθε ἀκούειν, ἀλλ’ οὐκ ἀμελείας· ἀλλ’ ὥστε δεκτικούς γενέ-
σθαι· ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἀθρώως πάντα ποιεῖ· ἀλλὰ κέχρηται συγ-
καταβάσει διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· καὶ τοῦτο αἴτιον 20
τοῦ παραγενέσθαι νῦν τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μὴ πάλαι.

26 Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων
καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἀγίοις
27 αὐτοῦ· οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τὸ πλοῦτος
τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι 25
28 Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἣ ἐλπίς τῆς δόξης· ὃν ἡμεῖς καταγ-
γέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκον-
τες ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον
τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Εἰπὼν ὧν ἐτύχομεν, καὶ δείξας τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν 30
καὶ τὴν τιμὴν, τῷ μεγέθει τῶν δοθέντων, πάλιν ἐτέραν ἐπίτασιν
εἰσάγει, ὅτι οὐδὲ πρὸ ἡμῶν τίς αὐτὸ ἔμαθεν· ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς
Ἐφεσίους ποιεῖ λέγων, οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχάγγελοι, οὔτε

ἀρχαί, οὔτε ἄλλη τίς κτιστὴ δύναμις, ἀλλὰ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ
 Υἱὸς ἦδαι. καὶ οὐχ ἀπλῶς κεκρυμμένον εἶπεν, ἀλλ' ἀποκεκρυμ-
 μένον· καὶ ὅτι εἰ καὶ νῦν γέγονεν, ἀλλὰ παλαιόν ἐστιν, καὶ
 ἄνωθεν ταῦτα ὁ Θεὸς ἐβούλετο, καὶ οὕτω διατετύπωτο. διατί
 δὲ οὐκέτι λέγει· “ἀπὸ τῶν αἰώνων,” φησὶν· ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ ἂν 5
 εἴποι τίς· καὶ μυστήριον εἰκότως καλεῖ, ὃ οὐδεὶς ἦδαι πλήν ὁ
 Θεός· καὶ που κεκρυμμένον; ἐν τῷ Χριστῷ· “νυνὶ δὲ ἐφάνερωθη,”
 φησὶ, “τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.” ὥστε τῆς οἰκονομίας ἐστὶ τοῦ Θεοῦ
 τῶν ὅλων· καὶ ἔτι καὶ νῦν κέκρυπται, εἴγε τοῖς ἁγίοις ἐφάνερωθη
 μόνοις. μὴ τοίνυν ὑμᾶς ἀπατάτῳσαν ἐκεῖνοι· οὐ γὰρ ἴσασιν. διατί 10
 μόνοις; οἷς ἠθέλησεν φησὶν· ὅρα πῶς πανταχοῦ ἐπιστομίζει τὰς
 ἐρωτήσεις αὐτῶν· τὸ δὲ θέλειν αὐτοῦ οὐκ ἄλογον· χάριτος μαλ-
 λον ὑπευθύνους ποιῶν, ἢ ἀφιεῖς αὐτοὺς ἐπὶ κατορθώματι φρονεῖν·
 εἶπεν “οἷς ἠθέλησε γνωρίσαι, τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυ-
 “στηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσι.” 15

Σεμνῶς εἶπεν· καὶ ὅγκον ἐπέθηκεν, ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως ἐπι-
 τάσεις ζητῶν ἐπιτάσων· ὅτι καὶ τοῦτο ἐπιτάσεως, ἀορίστως εἶ-
 πεῖν “τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν.”
 μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσι φαίνεται· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησί·
 “τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν.” φαίνεται μὲν γὰρ 20
 καὶ ἐν ἐτέροις, πολλῷ δὲ πλέον ἐν τούτοις ἢ πολλῇ τοῦ μυστηρίου
 δόξα· τὸ γὰρ ἀθρόον ἀνθρώπους λίθων ἀναισθητοτέρους εἰς Ἀγγέλων
 ἀγαγεῖν ἀξίωμα, ἀπλῶς, διὰ ψιλῶν ῥημάτων καὶ πίστεως μόνης,
 χωρὶς ἔργων, ὅντως δόξα καὶ πλοῦτος μυστηρίου· “ὅς ἐστι Χρι-
 “στός ἐν ὑμῖν.” ὅτι ὁ πάντων ἀνώτερος, καὶ Ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν 25
 κρατῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν δυνάμεων, κατέβη κάτω, καὶ ἄν-
 θρωπος γέγονεν, καὶ μυρία ἔπαθεν, καὶ ἀνέστη καὶ ἀναλήφθη.

Ταῦτα πάντα μυστηρίου ἦν· καὶ μετ' ἐγκωμίου τίθησι λέγων·
 “ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν.” εἰ δὲ ἐν ὑμῖν ἐστίν, τί Ἀγγέλους
 ζητεῖτε τοῦ μυστηρίου τούτου; ἐστὶ γὰρ καὶ ἄλλο μυστήριον· ἀλλὰ 30
 τοῦτο ὅντως μυστήριον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν· ὃ ἐστὶ θαυμαστόν· ὃ παρὰ
 τὴν κοινὴν προσδοκίαν, ὃ ἐκρύπτετο· “ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν·
 “ἡ ἐλπίς τῆς δόξης ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν” ἄνωθεν αὐτὸν
 φέροντες· ὃν ἡμεῖς, οὐκ Ἀγγελοι διδάσκοντες, φησὶ, καὶ νουθε-
 τοῦντες· οὐκ ἐπιτακτικῶς οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς 35

τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τὸ μὴ τυραννικῶς προσάγεσθαι. ἐπειδὴ τὸ διδάσκοντες μέγα ἦν, ἐπήγαγεν, “νουθετοῦντες” ὅπερ ἦν πατὴρς μᾶλλον ἢ διδασκάλου. “ἐν πάσῃ σοφίᾳ” ὥστε σοφίας δεῖ πάσης· τουτέστιν πάντα ἐν σοφίᾳ λέγοντες· τὸ γὰρ τοιαῦτα δυνήθηναι μαθεῖν, οὐ τοῦ τύχοντος ἐστίν.

5

Ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τί λέγεις; πάντα ἄνθρωπον; ναί, φησι, τοῦτο σπουδαζόμεν, “τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ” οὐκ ἐν νόμῳ, οὐδὲ ἐν Ἀγγέλοις· ἐκεῖνο γὰρ οὐ τέλειον ἐν Χριστῷ· τουτέστιν ἐν τῇ γνώσει τοῦ Χριστοῦ. 10 “εἰς ὃ καὶ κοπιῶ, ἀγωνιζόμενος” μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, μετὰ πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας.

(ΣΕΥΘΡΙΑΝΟΣ.) Καὶ ἕτερος φησὶν, πλοῦτος ἡμῖν, φησὶν, Χριστὸς ἐδόθη· μὴ γενώμεθα πτωχοί, εἰς Ἀγγέλων προστασίας τραπέντες.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως, οὗτος ὁ μέγας πλοῦτος ὁ 15 Χριστὸς, καὶ τὸ ἐπ’ αὐτῷ πιστεύειν· οὗτος γὰρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπίς· ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῖν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. μυστήριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἄδηλον οὔσαν τοῖς πρὸ τούτου. ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς· εἴτα δείκνυσι θεῖον ὄν “κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ,” φησὶν, 20 “τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει,” ὃ ἰσχυρόν με ποιεῖ εἰς τοῦτο, δηλονότι τοῦτο βούλεται.

ΚΕΦ. 5.

Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ ἀπατηλῇ τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας.

25

I Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναί, ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Δείκνυσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐνταῦθα φιλοστοργίαν· εἴτα ἵνα μὴ δόξη τῆς αὐτῶν ἀσθενείας εἶναι τοῦτο, συνῆψε καὶ ἑτέρους, καὶ οὐδέπω κατέγνω· ἀλλὰ διατί “καὶ ὅσοι οὐχ 30 “ἐωράκασι,” φησὶν, “τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί;” θεῖως δείκνυ-

σιν ἐνταῦθα ὅτι ἐώρων αὐτὸν συνεχῶς ἐν πνεύματι· μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἀγάπην πολλήν.

- 2 Ἵνα παρακληθῶσι αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ 5
3 καὶ πατρὸς καὶ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι.

Ἦδη λοιπὸν σπαράττει καὶ ὠδίνει ἐμβαλεῖν εἰς τὸ δόγμα· οὐδὲ καταγορῶν, οὐδὲ ἀπαλάττων αὐτοὺς τῆς κατηγορίας. ἀγῶνα ἔχω, φησὶν, ἵνα συμβιβασθῶσιν· τουτέστιν, ἵνα στῶσι βέβαιαι 10 ἐν τῇ πίστει· ἀλλ' οὐ τίθησιν οὕτως· ἀλλ' ὑποτέμνεται τὰ τῆς κατηγορίας. τοῦτό ἐστιν ἵνα ἐντεθῶσι μετὰ ἀγάπης, οὐ μετὰ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἀπλῶς τὴν συναγωγὴν βούλομαι γενέσθαι· ἀλλ' “ἵνα αἱ καρδίαι αὐτῶν παρακληθῶσι, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, “εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως” τουτέστιν 15 ἵνα ὑπὲρ μηδενὸς ἀμφιβάλωσιν· ἵνα ὑπὲρ πάντων πεπληροφορημένοι ᾖσιν. πληροφορίαν δὲ εἶπον, τὴν διὰ πίστεως· ἐστὶν γὰρ πληροφορία, ἡ διὰ λογισμῶν· ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ἐκείνη ἀξία· ἀλλ' ἵνα πληροφορηθῆτε μετὰ συνέσεως, οὐχ ἀπλῶς μετὰ ἀγάπης· “εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ 20 “Χριστοῦ” ὥστε τοῦ Θεοῦ τοῦτό ἐστιν μυστήριον, τὸ διὰ τοῦ Χριστοῦ προσάγεσθαι· “ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι” εἰ δὲ ἐν αὐτῷ εἰσὶν, ἄρα σοφῶς καὶ νῦν ἦλθεν· ἀπόκρυφοί εἰσι καὶ ἀπὸ Ἀγγέλων, οὐκ ἀφ' ὑμῶν μόνον· ὥστε παρ' αὐτοῦ δεῖ πάντα αἰτεῖν· αὐτὸς δίδωσι σοφίαν 25 καὶ γινῶσιν· τῷ μὲν οὖν “θησαυροὶ” εἰπεῖν, τὸ πολὺ δείκνυσι· τῷ δὲ “πάντες,” τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν· τῷ δὲ “ἀπόκρυφοι” τὸ μόνον εἶδέναι.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησὶν· ἀποκρύφους πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει· 30 ὥς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐεργεσίας, νῦν μὲν οὕτων ἀδήλων, φανησομένων δὲ τότε ὅπου ἂν φαίνεται καὶ αὐτός.

4 Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μήτις ὑμᾶς παραλογίζεται ἐν πιθανολογία.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Ὅρας ὅτι διὰ τοῦτό φησιν, εἶπον ταῦτα, ἵνα μὴ παρὰ ἀνθρώπων ζητῇτε· “ παραλογίζεται,” φησὶν, “ ἐν πιθανολογία.”

5

5 Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί.

Τὸ ἀκόλουθον τοῦτο ἦν εἰπεῖν· εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλ’ ὅμως οἶδα τοὺς ἀπατεῶνας· νῦν δὲ εἰς ἐγκώμιον κατέληξεν.

Χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα 10 τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν.

Τάξιν τὴν εὐταξίαν φησὶν, τὸ δὲ ἐξῆς ἐγκωμίων μᾶλλον ἐστίν· “ στερέωμα” εἶπεν, καθάπερ πρὸς στρατιώτας εὐτάκτως ἐστῶτας καὶ βεβαίως, τὸν στερρὸν οὐκ ἀπάτη οὐ πειρασμὸς διασαλεύει· οὐ μόνον, φησὶν, οὐ πεπτώκατε, ἀλλ’ οὐδὲ τὴν τάξιν ὑμῶν συνέχεέν 15 τις· ἡ γὰρ τάξις οὕτω φυλάττεται ἀπὸ τοῦ στερεώματος· τοῦτο δὲ τῆς ἀγάπης ἔργον ἐστίν· τοῖς γὰρ καθ’ ἑαυτοὺς ὄντας, ὅτ’ ἂν ἀκριβῶς συγκολλήσῃ καὶ συνάφῃ, στερροὺς ἐργάζεται· καὶ ἡ πίστις πάλιν τὸ αὐτὸ ποιεῖ, ὅτ’ ἂν μὴ ἀφῇ λογισμοὺς ἐπεισελθεῖν· ὥσπερ γὰρ οἱ λογισμοὶ διαιροῦσι καὶ σαλεύουσιν, οὕτως ἡ 20 πίστις στερεοῖ καὶ παγῆναι ποιεῖ· ἐπειδὴ μείζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπινον λογισμὸν εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, εἰκότως τὴν πίστιν ἐπεισήγαγεν.

6 Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε.

25

Πάλιν αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ προκαταλαμβάνει μαρτυρίᾳ λέγων· “ ὥς οὖν παρελάβετε.” οὐδὲν ξένον φησὶν ἐπείσασθαι μὴδὲ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδός, ἡ προσάγουσα πρὸς τὸν Πατέρα· μὴ ἐν τοῖς Ἀγγέλοις· οὐ φέρει ἐκείνη ἡ ὁδός ἐκεῖ. “ ἐρριζώμενοι” τουτέστιν πεπηγότες· μὴ ποτὲ μὲν 30 ταύτην, ποτὲ δὲ ἐκείνην· καὶ ἐποικοδομούμενοι τῇ διανοίᾳ· φθάνοντες εἰς αὐτὸν καὶ βεβαιούμενοι ἐν αὐτῷ φησί· τουτέστιν κατέχοντες αὐτὸν ὥς ἐπὶ θεμέλιον· δείκνυσιν αὐτοὺς καταπεσόντας.

τὸ γὰρ οἰκοδομούμενα τοῦτό ἐστιν· οἰκοδομὴ γὰρ ὧτως ἐστὶν ἡ πίστις· καὶ δεῖ καὶ τοῦ θεμελίου ἰσχυροῦ, καὶ τῆς οἰκοδομίας ἀσφαλοῦς· “καθὼς ἐδιδάχθητε.” πάλιν τὸ “καθὼς” περισσεύ-
 “οντες,” φησὶν, “ἐν εὐχαριστίᾳ.” οὐ λέγω ἀπλῶς εὐχαριστεῖν
 ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, πλέον ἢ ἐμάθετε. 5

8 Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔστω ὁ συλαγωγῶν.

“Ορα πῶς ἔδειξε κλέπτην καὶ ἀλλότριον ὄντα καὶ ἡρέμα ἐπει-
 σίοντα· ὥσπερ ἂν τις χῶμα κάτωθεν διορύττων μὴ παρέχῃ αἴσθη-
 σιν, τὸ δὲ ὑπονοστεῖ· οὕτω καὶ ὑμεῖς βλέπετε. τοῦτο γὰρ ἔργον
 ἐκείνων, τὸ μὴδὲ παρέχειν αἴσθησιν. “βλέπετε μή τις ὑμᾶς” καὶ 10
 τὴν ὁδὸν δείκνυσιν. διὰ τῆσδε τῆς ὁδοῦ, “διὰ τῆς φιλοσοφίας,”
 φησὶν· εἴτα ἐπειδὴ δοκεῖ σεμνὸν εἶναι τὸ ὄνομα τὸ τῆς φιλοσο-
 φίας, προσέθηκεν “καὶ κενῆς ἀπάτης· κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν
 “ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν.”
 τέως τοῦ ἐλέγχου ἄπτεται· τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως· στοι- 15
 χεῖα κόσμου, ἥλιον καὶ σελήνην λέγων. καθάπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς
 Γαλάτας ἔλεγεν, “πῶς πάλιν ἐπιστράφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ
 “πτωχὰ στοιχεῖα;” καὶ οὐκ εἶπεν ἡμερῶν παρατηρήσεις, ἀλλὰ
 δι’ ὅλου τοῦ κόσμου τοῦ παρόντος· ἵνα τὸ εὐτελὲς δείξῃ· εἰ γὰρ
 ὁ κόσμος ὁ παρὼν οὐδὲν, πολλῶ μᾶλλον καὶ τὰ στοιχεῖα. καὶ οὐ 20
 κατὰ Χριστόν φησὶν· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ οὕτως ἦν ἐξ ἡμι-
 σείας, ὥστε δύνασθαι καὶ τούτῳ κακεῖνῳ δουλεύειν, οὐδὲ οὕτως
 ἔδει. νῦν δὲ οὐκ ἀφίησιν ὑμᾶς εἶναι κατὰ Χριστόν· πρότερον δια-
 σαλεύσας τὰς Ἑλληνικὰς παρατηρήσεις, τότε καὶ τὰς Ἰουδαϊκὰς
 ἀναιρεῖ· καὶ γὰρ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, παρετήρουν· ἀλλ’ οἱ μὲν 25
 ἀπὸ φιλοσοφίας, οἱ δὲ ἀπὸ νόμου. πρότερον τοίνυν πρόσεισι τού-
 τοις, ἔνθα μείζων ἡ κατηγορία. πῶς;

9 Οὐ κατὰ Χριστόν· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ
 10 πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ
 πεπληρωμένοι· ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ 30
 ἐξουσίας.

Τουτέστιν εἴτι ἐστι, Θεὸς ἐν αὐτῷ κατοικεῖ· ἀλλ’ ἵνα μὴ
 νομίσῃς αὐτὸν συγκεκλειῆσθαι ὡς ἐν σώματι, φησὶν “πᾶν τὸ

“ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι.”

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν λέγει πεπληρωμένην ὑπὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ· καθὼς ἀλλαχοῦ φησὶν “ τοῦ “ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.” τὸ δὲ “ σωματικῶς” ἐν-5 ταῦθα ὡς ἐν κεφαλῇ σῶμα· πῶς οὖν οὐκ ἐπήγαγεν, ἥτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία;

(ΚΤΡΙΛΛΟΥ.)^a Ἡ περὶ τοῦ Πατρὸς τινὲς φασὶν· καὶ λέγει ὅτι τῆς θεότητος τὸ πλήρωμα ἐν αὐτῷ οἰκεῖ^b. πρῶτον μὲν ὅτι τὸ οἰκεῖν αὐτῷ κυρίως λέγεται ἐπὶ Θεοῦ. δεύτερον ὅτι τὸ πλήρωμα οὐ τὸ 10 δεχόμενόν ἐστιν· “ τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.” καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος “ ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ” τὸ ὅλον λέγεται πλήρωμα. ἔπειτα τὸ “ σωματικῶς” τί ἐβούλετο; ὡς ἐν κεφαλῇ. τί δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει· “ καὶ ἐστὲ ἐν “ αὐτῷ πεπληρωμένοι;” τί οὖν ἐστὶν; ὅτι οὐδὲν ἔλαττον ἔχετε 15 αὐτοῦ· ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ ᾤκησεν, οὕτω καὶ ἐν ὑμῖν. βιάζεται γὰρ ὁ Παῦλος ἐγγὺς ἡμᾶς ποιεῖν τοῦ Χριστοῦ· ὡς ὅταν λέγῃ “ συνή- “ γειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς” καὶ “ εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμ- “ βασιλεύσομεν” καὶ “ πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν “ χαρίσεται;” καὶ συγκληρονόμους καλῶν· εἶτα περὶ τοῦ ἀξιώ- 20 ματος· “ καὶ αὐτός ἐστι,” φησὶν, “ ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ “ ἐξουσίας” ὁ πάντων ἀνώτερος· ἡ αἰτία οὐχὶ ὁμοούσιος πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας; εἶτα τὰ τῆς εὐεργεσίας θαυμαστῶς ἐπήγαγεν.

ΚΕΦ. Ζ.

“Οτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς 25 τὸ συζῆν Χριστῷ.

II Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός· ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ.

“Ορα πῶς ἐγγὺς γίνεται τοῦ πράγματος; ἐν τῇ ἀπεκδύσει 30 φησὶν· οὐκ εἶπεν ἐκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν, τὸν παλαιὸν

^a Hoc Schol. Chrys. esse videtur.
ἀλλὰ κακῶς.

^b Add. cum Chrys. Edd.

βίον φησίν· συνεχῶς ταῦτα στρέφει καὶ διαφόρως· οὐκέτι ἐν
μαχαίρα φησίν, ἡ περιτομή, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· οὐ γὰρ
χεὶρ ἐπάγει, καθάπερ ἐκεῖ τὴν περιτομὴν ταύτην, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα
οὐ μέρος, ἀλλ' ὅλον ἄνθρωπον περιτέμνει· οὐ σάρκα, ἀλλ' ἁμαρ-
τήματα. ποῦ καὶ πότε;

5

12 Συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ, ἐν ᾧ καὶ συνη-
γέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ
ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ἄλλ' οὐ τάφος μόνον ἐστίν· ὅρα γὰρ τί φησίν· “ ἐν ᾧ καὶ
“ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγεί- 10
“ ραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν” καλῶς εἶπεν πίστεως· πίστεως γὰρ τὸ
ὅλον ἐστίν· ἐπιστεύσατε ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐγείραι, καὶ οὕτως
ἠγέρθητε· εἶτα καὶ τὸ ἀξιόπιστον, “ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν,”
φησίν, “ ἐκ τῶν νεκρῶν” ἤδη δείκνυσιν τὴν ἀνάστασιν.

13 Καὶ ἡμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ 15
ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν συνεζωποίησεν σὺν
αὐτῷ.

Ἵπὸ γὰρ τὴν δίκην ἐκεῖσθε· ἀποθανεῖν δεῖ· καὶ ἀπεθάνετε
θάνατον χρήσιμον. ὅρα πῶς πάλιν δείκνυσιν τίνων ἦσαν ἄξιοι, δι'
ᾧ ἐπήγαγεν,

20

Χαρισάμενοι ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα ἡμῶν·
14 ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἦν ὑπεναντίον
ἡμῖν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Ἀκροβυστίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει·
ἀλλ' ὥσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαίρεσιν ἐκάλεσεν τῆς θνητότητος, 25
οὕτως ἀκροβυστίαν τὸ περικεῖσθαι ἔτι τὴν θνητότητα· τοῦτο οὖν
λέγει, ὅτι νεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἁμαρτήμασι διὰ τὴν περικει-
μένην θνητότητα, συνανέστησεν τῷ Χριστῷ· ἐν αὐτῷ τὴν κοινὴν
ἀνάστασιν κατεργασάμενος· ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἁμαρτίας ὑμῶν
ἀφανισθήσεται.

30

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Τὸ καθ' ἡμῶν δὲ χειρόγραφον πῶς ἐξήλειπεν;
ὅτε ἐδόθη ὁ νόμος ὁ καταρῶμενος τοὺς παραβαίνοντας, πᾶς ὁ λαὸς
Ἰσραὴλ ἐπεβόησεν δεχόμενος καὶ συντιθέμενος· ὥσπερ οὖν χειρά-

γραφον ἢ συγκατάθεσις γέγονεν, τοῦτο οὖν τὸ χειρόγραφον ἔλαβεν τοῖς δόγμασι· ποίοις; τοῖς ἀπαλλάττουσι μὲν τῆς κατὰ νόμον πολιτείας, παρέχουσι δὲ τὴν ἐν χάριτι πολιτείαν.

15 Καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτῷ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδεῖ- 5 γμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ. Χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἃ τὴν νεκρότητα ἐποίει· καὶ τί ἄρα ἀφήκεν μεῖναι; οὐχί, ἀλλὰ καὶ ἐξήλειψεν ὥστε μὴ φαίνεσθαι· ποῖον χειρόγραφον ἢ ὃ ἔλεγεν πρὸς τὸν Μωσέα; “ὅτι πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς ποιησόμεν καὶ 10 “ἀκουσόμεθα” ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ὀφείλομεν τῷ Θεῷ ὑπακοήν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φησὶν, ὁ διάβολος, χειρόγραφον ἐποίησεν πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός, “ἢ ἂν ἡμέρα φάγης ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀποθανῇ.” κατεῖχεν οὖν τὸ χειρόγραφον ὁ διάβολος· οὐκ ἔδωκεν ἡμῖν αὐτὸ, ἀλλ’ αὐτὸς αὐτὸ ἔσχισεν· ὅπερ τοῦ μετὰ χαρᾶς ἀφιέντος ἐστίν· 15 “ἀπεκδυσάμενος,” φησὶν, “τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας.” ἐνταῦθα τὰς διαβολικὰς λέγει δυνάμεις· ἐπεὶ οὖν αὐτὰς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐνδεδυτο· ἢ ἐπειδὴ ὥσπερ λαβὴν εἶχον, ἄνθρωπος γενόμενος ἀπεδύσατο τὴν λαβήν.

Τί ἐστιν “ἐδειγμάτισεν;” καλῶς εἶπεν· οὐδέποτε οὕτως ὁ 20 διάβολος ἡσχημόνησεν· προσδοκῶν γὰρ αὐτὸν ἔχειν, καὶ οὗς εἶχεν ἀπώλεσεν· ἐκεῖ τοῦ σώματος προσηλουμένου, καὶ οἱ νεκροὶ ἀνίσταντο· ἐκεῖ τὴν πλῆγὴν ἔλαβεν ὁ θάνατος, ὑπὸ σώματος νεκροῦ καιρίαν λαβών· καὶ καθάπερ ἀθλητῆς νομίζων τὸν ἀντίπαλον βεβληκέναι, καιρίαν κατέχεται λαβήν· οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς δεῖ- 25 κνυσιν ὅτι τὸ μετὰ παρρησίας ἀποθανεῖν ἀσχημοσύνη ἐστὶ τοῦ διαβόλου· ἐπειδὴ γὰρ τῆς μὲν ἀναστάσεως ὁ μετὰ ταῦτα πᾶς καιρὸς τεκμήριον ἦν· τοῦ δὲ θανάτου εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐγένετο ἕτερος· διὰ τοῦτο ἀπέθανεν μὲν δημοσίᾳ πάντων ὁρώντων. οὐκ ἀνέστη δὲ δημοσίᾳ· εἰδὼς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον μαρτυρή- 30 σοντα τῇ ἀληθείᾳ· τὸ γὰρ τοῦ κόσμου ὁρῶντος, ἄνω ἐν τῷ ξύλῳ τὸν ὄφιν σφαγιασθῆναι, τοῦτο θαυμαστόν.

Καὶ τί γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ διάβολος ὥστε λαθόντα αὐτὸν ἀποθανεῖν; ἄκουε τοῦ Πιλάτου λέγοντος, “ἄρατε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ

“σταυρώσατε· ἐγὼ γὰρ οὐδεμίαν εὐρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν,” καὶ μυρία ἀνθισταμένον. καὶ πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον αὐτῷ· “εἰ υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, κατὰβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.” λοιπὸν οὖν ἐπειδὴ καιρίαν ἔλαβεν, κατέβη· διὰ τοῦτο καὶ ταφῇ παρεδόθη· ἐπεὶ δυνατόν ἦν εὐθέως ἀναστῆναι· ἀλλ’ ἵνα πιστευθῇ τὸ πρᾶγμα· 5 καὶ ὁ στρατιώτης οὐ κατέαξεν αὐτοῦ τὰ σκέλη καθάπερ τῶν ἄλλων, ἵνα φανερωθῇ ὅτι τέθνηκεν· καὶ φανεροὶ εἰσὶν οἱ τὸ σῶμα θάψαντες· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ σφραγίζονται οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τῶν στρατιωτῶν. ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἄγγελοι οὐδὲν τοιοῦτο πεπόνθασι, διὰ τούτου ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ· δεικνὺς ὅτι μέγα κατῳρῶ- 10 σεν ὁ θάνατος. ὥσπερ μονομάχιον γέγονεν· ἔπληξε τὸν Χριστὸν ὁ θάνατος· ἀλλ’ ὁ Χριστὸς πληγείς, ὕστερον αὐτὸν ἀνεῖλεν· νεκρῷ σώματι κατελύετο, ὁ δοκῶν θάνατος εἶναι.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος δὲ φησὶν· ἐπειδὴ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπολιτεύσατο, τὴν παρακοὴν λύων, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἀναιρῶν, προσηνέχθη, 15 καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐβάστασεν· ταύτας δὲ ἀπολλύς, καθεῖλε τὴν δύναμιν τὴν διαβολικὴν· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκδύσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἀπεκδυσάμενος. καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐκδύσεως, θριαμβεύσας καὶ παραδειγματίσας τὰς ἀντικείμενας δυνάμεις· ἐν ἑαυτῷ οὖν ἐκείνας ἀπεξεδύσατο· καὶ ἐκείνας 20 ἐθριάμβευσεν, δι’ ὧν ἔπαθεν καὶ κατῳρῶσεν.

Ἄλλος δὲ οὕτω φησὶν, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις οὐκ ἂν ποτὲ ἔσχον τινὰ ἰσχύν, μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἁμαρτάνειν· τῷ οὖν ἀποθέσθαι, φησὶν, τὴν θνητότητα, ἣν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀφεῖλεν εὐεργεσίας, ἀπεδύσατο κακείνων τὴν αὐθεντείαν, ἥπερ ἐκέκρητο 25 καθ’ ἡμῶν· μεγίστην καὶ ἀναμφίβολου τὴν κατ’ αὐτῶν ἐργασάμενος νίκη· ὥς αἰσχυνθῆναι κακείνους, μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξάμενους καθ’ ἡμῶν τὸν πόνον· ἀφ’ οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος, ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γεγονότων ἡμῶν· ὥς μηδὲ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἔτι. 30

ΚΕΦ. Η.

“Οτι οὐ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοῖς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.

16 Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτων. 5

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πρῶτον αἰνιγματωδῶς εἰπὼν “ βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων,” καὶ πάλιν ἀνωτέρω “ τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μὴ τις ὑμᾶς παραλογίζεται “ ἐν πιθανολογία.” καὶ προκαταλαβὼν τὴν ψυχὴν καὶ μεμεριμνημένην ἐργασάμενος, εἶτα παρενθὲς τὰς εὐεργεσίας, καὶ μειζόνως 10 τοῦτο ποιήσας, τότε ἐπάγει τὸν ἑλεγχον καὶ φησιν, “ μὴ οὖν τις “ ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει.” ὅρα πῶς αὐτὰ καθαιρεῖ· εἰ τοιούτων τετυχήκατέ, φησιν, τί τοῖς μικροῖς ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ἐποιεῖτε; καὶ ἐξευτελίζει λέγων· “ ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς” οὐ γὰρ δὴ πάντα κατεῖχον τὰ πρότερα. διὸ οὐκ εἶπεν ἐν σκηνοπηγίαις καὶ 15 ἁζύμοις καὶ πεντηκοστῇ, ἀλλ’ “ ἐν μέρει ἑορτῆς” δεικνὺς ὅτι τὸ πλεόν λέλυται· εἰ γὰρ καὶ ἑσαββάτιζον, ἀλλ’ οὐκ ἀκριβῶς· καὶ οὐκ εἶπεν μὴ τοίνυν φυλάττετε, ἀλλὰ μὴ τις ὑμᾶς κρινέτω· ἔδειξεν αὐτοὺς παραβαίνοντας καὶ λύντας· ἐφ’ ἐτέρους δὲ τὸ ἔγκλημα ἐπήνεγκεν. μὴ ἀνέχεσθε τῶν κρινόντων, φησὶν, ἃ ἔστι σκία τῶν 20 μελλόντων· τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ ὅτε ἐγένετο ταῦτα, φησὶ, σκία ἦν τῶν μελλόντων· ἡ δὲ σκία προτρέχει τοῦ σώματος· ἐπειδὴ τοίνυν ἡ σκία τὰ νόμιμα, τί τὸ σῶμα οὐ σκία τοῦ Χριστοῦ; ἐλθόντος οὖν τοῦ σώματος, περιττὴ ἡ σκία. τινὲς οὖν οὕτως τί ζητοῦσιν· οἱ δὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. 25

18 Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω.

Τοῦτέστιν ἐπηρεάζεται· ἢ βραβευθῆναι ἔστιν ὅταν παρ’ ἐτέρῳ μὲν ἡ νίκη, παρ’ ἐτέρῳ δὲ τὸ βραβεῖον· ὅταν ἐπηρεάζῃ σὺ νικήσας, ἄνωθεν ἑστηκας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας. τί πάλιν ὑπάγει σεαυτὸν τῇ ἁμαρτίᾳ; διὰ τοῦτο ἔλεγεν· “ ὀφειλέτης 30 “ ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι” καὶ πάλιν “ εὐρέθη Χριστὸς “ ἁμαρτίας διάκονος.”

Θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων, εἰκὴ φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

Ἡ πῶς ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἢ πῶς φυσιοῦμενος, δείκνυσι κενοδοξίας τὸ πᾶν. τί δὲ ὅλως ἐστὶ τὸ λεγόμενον; εἰσὶ τινες οἱ 5 λέγοντες, οὐ δεῖ, φησὶν, διὰ Χριστοῦ προσάγεσθαι, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἀγγέλων· ἐκεῖνο μεῖζον ἐστὶν ἢ καθ' ἡμᾶς. διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πραχθέντα, διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ὅτι ἠγάπησεν ἡμᾶς. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ἐπειρῶντο πάλιν· καὶ οὐκ 10 εἶπεν προσαγωγὴν ἀλλὰ θρήσκειαν· “ἃ μὴ ἐώρακεν ἐμβατεύων” οὐ γὰρ εἶδεν Ἀγγέλους, καὶ οὕτω διάκεται ὥς ἰδόν· διὰ τοῦτο φησιν “φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰκὴ” οὐδὲ ἐπὶ τινι ἀληθεῖ πράγματι· ἐπὶ τῷ δόγματι πεφύσχηται, καὶ προβάλλεται ταπεινοφροσύνης σχῆμα· ὑπὸ σαρκικῆς διανοίας, οὐ 15 πνευματικῆς· ἀνθρώπινος ὁ λογισμός.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν· ἐπειδὴ ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς μέγας ἐστίν, ἀκατάληπτος ἐστίν, ἀόρατος ἐστίν, καὶ οὐ φθάνομεν ἐκεῖ· διὰ τοῦτο ἐπειδὴ οὐ χωροῦμεν τὸ μέγα, διὰ τῶν Ἀγγέλων προσ- 20 αγομέμεθα· καὶ ταύτην ταπεινοφροσύνην φησὶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Ἡ ἐπειδὴ δι' Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὥς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· “εἰ γὰρ ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο “βέβαιος” οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπειθόντες προσ- 25 αβάλλοντο τοὺς Ἀγγέλους· ὥς ἂν καὶ ἐκείνων ἀγανακτούντων, εἰ μὴ ὁ νόμος φυλάττοιο· εἴτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπεδείκνυντο, ὥς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς Ἀγγέλους περιρᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. μὴ τοίνυν φησὶ τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς Ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὑπὸ γὰρ τύφου διανοίας 30 λέγουσιν, ἃ μὴ ἴσασιν.

19 Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα.

Πᾶν τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἔχει τὸ εἶναι καὶ τὸ καλῶς εἶναι· τί τὴν κεφαλὴν ἀφείς ἔχη τῶν μελῶν; ἂν ἐκεῖθεν ἐκπέσης, ἀπόλωλας,

ὅστις ἂν ᾗ, οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ συντίθεσθαι ἐκεῖθεν αὐτῷ. πᾶσα ἡ ἐκκλησία ἕως ἂν ἔχῃ τὴν κεφαλὴν αὖξει. ἐπεὶ οὐκέτι ἀπονοίας καὶ κενοδοξίας τὸ πάθος, ἀνθρωπίνης ἐννοίας τὸ εὔρεμα· ἰδοὺ τὸ ἐξ οὗ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.

Διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ 5
συμβιβαζόμενον, αὖξει τὴν αὖξησιν τοῦ Θεοῦ.

Τὴν κατὰ Θεὸν φησὶ, τὴν τῆς ἀρίστης πολιτείας.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος οὕτως ἐξηγήσατο· ἐντεῦθεν ἔδειξεν τὸν σκόπον ὃν λέγομεν ὅτι διὰ τὸ τινὰς παραινεῖν δι' Ἀγγέλων προσ-
άγεσθαι, διὰ τοῦτο ἐκινήθη. δεῖ, φησὶν, τῆς κεφαλῆς ἔχεσθαι· 10
κεφαλὴ γάρ ἐστι τοῦ παντός ὁ Θεὸς Λόγος· τί οὖν ἀφείς τὴν κεφαλὴν, κρατεῖς τὸ σῶμα; καὶ γὰρ ἀρμονίας ἔχῃ λόγον συνα-
πτούσης δύο μέλη, ἡ πλείονα τῶν Ἀγγέλων ἡ δύναμις· ἀλλ' οὖν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἔρχεται εἰς πάντας ἡ ὠφέλεια, εἰς Ἀγγέλους ὡς
Ἀγγέλους, εἰς Ἀρχαγγέλους ὡς Ἀρχαγγέλους· εἰς τὰ ὁρατὰ ὡς 15
ὁρατά. θές μοι τὸν οὐρανὸν ἀντὶ κεφαλῆς εἶναι τῷ κόσμῳ, ἀντὶ ὀφθαλμῶν ἥλιον καὶ σελήνην· καὶ οὕτως ἕκαστον μέρος τοῦ κόσ-
μου ἐν μελῶν τάξει συντιθεῖς, εὐρήσεις ἐν σῶμα τοῦ παντός· καὶ
καθάπερ ψυχὴ ἐν σώματι καὶ σῶμα ψυχῆς, οὕτως τὰς ἀοράτους
δυνάμεις ἐν τοῖς ὁρατοῖς· πάντων δὲ τούτων κυριωτέρα ἡ κεφαλὴ· 20
ἀφ' ἧς ἡ ὠφέλεια εἰς ὅλον ἔρχεται τὸ σῶμα· ἐπιχορηγουμένη
δηλονότι ἀπὸ τῆς κεφαλῆς.

20 Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων
τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε;

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Οὐκ ἔχει ἀκολουθίαν· ἔδει γὰρ εἰπεῖν πῶς 25
ζῶντες ὑπέικετε τοῖς στοιχείοις; ἀλλὰ τοῦτο ἀφείς τί φησιν·
μὴ ἄψῃ μὴδὲ γεύσῃ, μὴδὲ θίγῃς, ἃ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ
ἀποχρήσει κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Οὐκ ἐστὲ ἐν τῷ κόσμῳ, φησὶν, πῶς τοῖς στοι-
χείοις ὑπόκεισθε; πῶς ταῖς τοῦ κόσμου παρατηρήσεις; καὶ ὅρα 30
πῶς αὐτοὺς κωμῶδεῖ· μὴ θίγῃς· μὴδὲ ἄψῃ· μὴ γεύσῃ· ὡς δει-
λοὺς καὶ μεγάλων τινῶν ἀπεχομένους· ἃ ἐστὶ φησὶ, πάντα εἰς
φθορὰν τῇ ἀποχρήσει· καθεῖλεν τῶν πολλῶν τὴν φυσίωσιν, καὶ
ἐπήγαγεν· “κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.”

τί λέγεις; διδασκαλίας ἀνθρώπων καὶ τὸν νόμον λέγεις λοιπόν; διδασκαλία ἔστιν ἀνθρώπων μετὰ τὸν καιρόν· ἢ ὅτι παρεποιοῦν· ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων αἰνίττεται· ὅλον τὸ δόγμα ἀνθρώπινόν ἐστι, φησίν.

23 Ἐτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐβελοθη-5 σκεία καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀφειδία σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.

Λόγον φησίν, οὐκ ἀλήθειαν οὐδὲ δύναμιν· ὥστε καὶ λόγον ἔχει σοφίας, ἀποστρεφόμεθα. δοκεῖ γὰρ εὐλαβῆς τις εἶναι καὶ μέτριος καὶ τοῦ σώματος κατοφρονεῖν, “οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν 10 “τῆς σαρκός.” ὁ Θεὸς γὰρ τιμὴν ἔδωκεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐν τιμῇ κέχρηται· ἀτιμάζουσι τὴν σάρκα φησίν, ἀποστεροῦντες αὐτήν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀφαιρούμενοι· ὁ δὲ Θεὸς τὴν σάρκα ἐτίμησεν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησίν, ἀσαφὲς μὲν ἐστι, βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὰ ταῦτα παραδιδόναι, δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόν-15 των ἔνδειξιν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης· βουλομένους ἐπιμελεῖσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὥς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδοῦντας, καὶ οὐ τίμιον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα· ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἰρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν. 20

I Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος.

Ἄντι τοῦ ταπεινὸν πρὸς ὑμᾶς κρινομένη ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῇ τοὺς ἤδη τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν συναναστάν-25 τας, οὐ προσήκει μικρὰ τούτων ἀπάντων φροντίζοντας τὰ ἄνω φαν- τάζεσθαι, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀπομιμεῖσθαι δίαίταν;

3 Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.

Τεθνήκατέ, φησιν, ἤδη τῷ βίῳ τούτῳ· τοῦτο γὰρ ἡ φύσις δέξεται. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἠγέρθητε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· 30 καὶ ἀμφιβάλλειν ἔσεσθαι καὶ ἐπὶ ἡμῶν οὐδαμῶς οἶόντε· ἀλλὰ ἄδηλον τέως τοῦτο· ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὸν ὁρῶμεν τὸν Χριστόν· ἐν οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τοῦ κατεργαζομένου τοῦτο σὺν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τῇ τούτων ἀπαρχῇ, τέως ἐστὶν ἀφανὲς τὸ ἐσόμενον.

ΧΡΤΣΟΣΤΟΜΟΤ. Βαβαῖ ποῦ τὸν λόγον ἀνήγαγεν τὸν ἡμέτερον ; πῶς φρονήματος αὐτοὺς ἐπλήρωσεν μεγάλου ; οὐκ ἔρκει τὰ ἄνω εἰπεῖν, οὐδὲ οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἀλλὰ τί ; “ ἐν δεξιά τοῦ Θεοῦ “ καθήμενος.” ἐκεῖθεν λοιπὸν ὁρᾷ τὴν γῆν παρεσκεύασεν· τὰ ἄνω φρονεῖτε, φησὶν, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. “ ἀπεθάνετε γάρ· καὶ ἡ ζωὴ 5 “ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.”

ΚΕΦ. Θ.

Παραίνεσις καθάρσεως, ἀγιασμοῦ, φιλονθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμωδίας, εὐφήμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας.

4 Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ 10 ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.

Οὐκ ἔστιν αὕτη, φησὶν ἡ ζωὴ, ἡμετέρα· ζωὴ ἕτερα ἐστίν· ἤδη βιάζεται μεταστῆσαι αὐτοὺς, καὶ φιλονικεῖ δεῖξαι καθημένους ἄνω καὶ νεκροὺς ὄντας· ἐξ ἐκατέρων κατασκευάζων μὴ ζητεῖν τὰ ἐνταῦθα. εἴτε γὰρ νεκροὶ ἐστε, εἴτε ἄνω ἐστὲ, οὐκ ὀφείλετε ζη- 15 τεῖν τὰ ἐνταῦθα. μὴ φαίνεται ὁ Χριστὸς, οὐδὲ ἡ ζωὴ ὑμῶν ἐν τῷ Θεῷ· ἄνω ἐστίν· τί οὖν ; πότε ζησόμεθα ; ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν· τότε τὴν δόξαν ζητεῖτε, τότε τὴν ζωὴν, τότε τὴν τρυφήν. ταῦτα προπαρασκευαστικά τοῦ τῆς τρυφῆς ἀπαγαγεῖν καὶ τῆς ἀνέσεως· τοιοῦτον ἔθος αὐτῷ, ἀλλὰ κατασκευάζοντι 20 εἰς ἄλλα μεταπηδᾷ· οἷον ὥσπερ περὶ τῶν προλαμβανόντων εἰς τὰ δεῖπνα διαλεγόμενος, ἐνέπεσεν ἀθρόον εἰς τὴν τῶν μυστηρίων παρατήρησιν· μέγαν γὰρ ἔλεγχον ἔχει ὅτ' ἂν ἀνυπόπτως γίνηται· “ κέκρυπται,” φησὶν, ἀφ' ὑμῶν· τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε. ὅπερ γὰρ εἶπον, αἰεὶ φιλονικεῖ δεῖξαι τὰ αὐτὰ ἔχοντας 25 ἅπερ καὶ ὁ Χριστός· καὶ διὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν Ἐπιστολῶν οὗτος ὁ λόγος ἐν πᾶσι κοινωνοῦντας αὐτοῦ δεῖξαι· εἰ τοίνυν τότε φανερούμεθα, μὴ ἀσχάλλωμεν, ἐπεὶ καὶ ὁ μαργαρίτης κέκρυπται, ἔως ἂν ᾗ ἐν τῷ ὁστρέῳ.

5 Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. 30

Τί λέγεις ; σὺ εἶπες ὅτι συνετάφημεν, ὅτι περιετμήθημεν· ὅτι ἀπεκδυσάμεθα τὸ σῶμα τῆς σαρκὸς, πῶς οὖν πάλιν λέγεις

“ νεκρώσατε.” ὡς ὄντων αὐτῶν ἐν ἡμῖν οὕτω διαλέγῃ, οὐκ ἐστὶν ἐναντιολογία· ἀλλ’ ὥσπερ εἴτις ἐρρυπωμένον ἀνδρίαντα ἀποσμήξας, μᾶλλον δὲ ἀναχαλκεύσας, καὶ λαμπρὸν δεῖξας ἄνωθεν, λέγοι μὲν ὅτι κατεπόθη ὁ ἰὸς καὶ ἀπώλετο· παραινεῖ δὲ πάλιν σπουδάζειν ἀποτίθεσθαι τὸν ἰὸν, οὐκ ἐναντιολογεῖ· οὐ γὰρ ὃν ἀπέσμηξεν ἰὸν, 5 ἀλλὰ τὸν ἐπιγινόμενον μετὰ ταῦτα παραινεῖ ἀποθέσθαι· οὕτως οὐ τὴν προτέραν νέκρωσιν λέγει, οὐδὲ τὰς πονηρὰς ἐκείνας, ἀλλὰ τὰς ἐπιγινόμενας ὕστερον. διὰ τοῦτο δὲ μέλη καλεῖ· καθάπερ ἀριστέα τινὰ εἰσάγων καὶ εἰς μείζονα ἄγων ἔμφασιν· καὶ καλῶς εἶπεν “ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.” ἐνταῦθα γὰρ μένει, καὶ ἐνταῦθα πολλῶ μάλ- 10 λον τῶν μελῶν· ὥστε οὐχ οὕτως τὸ σῶμα ἐστὶν ἀπὸ γῆς, ὡς ἡ ἁμαρτία γῆϊνη. εἰπὲ δὴ μοι· ἐπειδὴ εἶπεν “ νεκρώσατε ὑμῶν τὰ “ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς,” καὶ ἡ γῆ διαβέβληται; ἢ τὰ ἐπὶ γῆς αὐτὰ καλεῖ ἁμαρτήματα, πορνείαν, ἀνακαθαρσίαν, φησὶν. παρῆ- κεν τὰ πράγματα ἃ οὐδὲ εἰπεῖν καλόν· καὶ διὰ τῆς ἀκαθαρσίας 15 ἅπαντα ἐνέφηγεν· πάθος, φησὶν, ἐπιθυμίαν κακὴν· ἰδοὺ γενικῶς τὸ πᾶν εἶπεν· πάντα γὰρ ἐπιθυμία κακὴ.

6 Καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. 20

Οὐκ εἶπεν ἐφ’ ὑμᾶς· ἀλλ’ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

7 Ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζήτε ἐν αὐτοῖς.

Ἐντρεπτικῶς “ ὅτε ἐζήτε,” φησὶν, “ ἐν αὐτοῖς” καὶ μετὰ ἐγκω- μίου· ὡς νῦν οὐ ζώντων, τότε ἐζῆν. 25

8 Νυνὶ δὲ ἀποθέσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα.

Καὶ καθολικῶς ἀεὶ λέγει καὶ ἰδικῶς. ταῦτα δέ ἐστι διαθέσεως.

Ὅργην, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν, 9 ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. καὶ μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἐκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν 30 10 αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νεὸν, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

Ἀξίον ἐνταῦθα ζητῆσαι τί δήποτε μέλη καὶ ἄνθρωπον καὶ σῶμα

καλεῖ; τὸν διεφθαρμένον βίον καὶ τὸν ἐνάρετον πάλιν τὸ αὐτό καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος εἰσὶν ἁμαρτίαι, πῶς φησὶν “ σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ;” ἅπαξ γὰρ εἶπεν παλαιὸν ἄνθρωπον, δεῖξας ὅτι οὐ τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος ἀλλ’ ἐκεῖνο· τῆς οὐσίας ἢ προαίρεσις κυριωτέρα καὶ τοῦτο μᾶλλον ἄνθρωπος ἢ ἐκεῖνο· οὐ γὰρ ἡ οὐσία ἐμβάλλει εἰς γένναν, οὐδὲ εἰς βασιλείαν εἰσάγει, ἀλλ’ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐδένα οὔτε φιλοῦμεν οὔτε μισοῦμεν ἢ ἄνθρωπος ἀλλ’ ἢ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε ἄνθρωπος. τί δὲ φησὶν, “ σὺν ταῖς πράξεσιν;” τὴν προαίρεσιν μετὰ τῶν ἔργων. παλαιὸν δὲ καλεῖ, τὸ αἰσχροὺς αὐτοῦ βουλόμενος δεῖξαι καὶ δυσεῖδές καὶ τὸ ἡσθενηκός· καὶ νέον, ἀντὶ τοῦ μὴ προσδοκῆσθαι, φησιν, ὅτι καὶ οὗτος τὸ αὐτὸ πείσεται· ἀλλὰ τουναντίον· ὅσῳ γὰρ ἂν προῖχῃ, οὐ πρὸς γῆρας ἐπείγεται ἀλλὰ πρὸς νεότητα μείζονα τῆς προτέρας· ὅταν γὰρ πλείονα λάβῃ τὴν γνῶσιν; καὶ μειζόνων ἀξιοῦται καὶ μᾶλλον ἀκμάζει· οὐκ ἀπὸ τῆς νεότητος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ εἶδους πρὸς ὃ ἐστιν. ἰδοὺ κτίσις ἢ ἀρίστη πολιτεία λέγεται κατ’ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ “ κατ’ εἰκόνα αὐτοῦ κτίσαντος αὐτόν.” ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ πρὸς γῆρας ἐτελεύτησεν· ἀλλ’ οὕτως ἐστὶν καλὸς ὡς μηδέ ἐστιν εἰπεῖν.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Καὶ ἄλλος φησὶν, σάρκα καλεῖ τὴν ἁμαρτίαν, ἣς καὶ τὰ μέλη καταριθμεῖ· καὶ ἀριθμήσας τὸν ἐκ τούτων τῶν μελῶν συνεστῶτα ἄνθρωπον, παρακελεύεται “ ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ.” ὥστε ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐστὶν τὸ φρόνημα τὸ τῆς ἁμαρτίας· μέλη δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις τῶν ἁμαρτημάτων. καὶ ὥσπερ ἐστὶ παλαιὸς ἄνθρωπος, οὕτως ἐστὶ καὶ νέος· τοῦτέστιν τὸ φρόνημα τὸ πνευματικόν· καὶ μέλη αὐτοῦ, αἱ ἀγαθαὶ πράξεις· ὡς καὶ ἀριθμεῖ λέγων, “ χρη-
“ στότητα, μακροθυμίαν,” καὶ τὰ ἑξῆς.

11 Ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ 30 τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Πάντα, φησὶν, ὑμῖν ὁ Χριστὸς ἐστὶν, καὶ ἀξίωμα καὶ γένος· καὶ ἐν πᾶσι ὑμῖν αὐτός· ἢ ἕτερον φησὶν ὅτι πάντες εἰς Χριστὸν ἐγένεσθε, σῶμα αὐτοῦ ὄντες.

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν· ὁμοίον ἐστὶν “ ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ
 “ πάντα ἐν πᾶσι.” οὐκοῦν οὐρανὸς ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ γῆ ἐν γῇ· ἀλλ’ ὃ
 φησὶν τοιοῦτόν ἐστιν· ὅταν τὸ τούτου φρονῆς καὶ ποιῆς, Θεός
 ἐστὶν ὁ ποιῶν διὰ σοῦ· καὶ αὐτός ἐστιν ἐν σοί, τὸ ποιεῖν σε ἂ
 ἐκείνῳ δοκεῖ.

5

12. Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτὰ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπή-
 μένοι.

ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΣ. Τὸ εὐκολον δείκνυσιν τῆς ἀρετῆς καὶ διηνεκῶς
 αὐτὴν ἔχειν· καὶ ὥστε ὡς μεγίστῳ κόσμῳ κεχρησθαι. καὶ μετὰ
 ἐγκωμίου ἢ παραίνεσις· τότε γὰρ μάλιστα ἰσχύει· ἐγένοντο γὰρ 10
 ἅγιοι, ἀλλ’ οὐκ ἐκλεκτοί· νυνὶ δὲ καὶ ἐκλεκτοί, ἅγιοι καὶ ἡγα-
 πημένοι. “ σπλάγχχον,” φησὶν, “ οἰκτιρμού.” οὐκ εἶπεν ἔλεον,
 ἀλλ’ ἐμφαντικώτερον διὰ τῶν δύο· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ὡς ἀδελφοῖς,
 ἀλλ’ ὡς παισὶ πατέρες· μὴ γάρ μοι εἶπης ὅτι ἥμαρτεν· διὰ τοῦτο
 εἶπεν σπλάγχχνα, καὶ οὐκ εἶπεν οἰκτιρμὸν, ἵνα μὴ ἐκείνους ἐξευτε- 15
 λίσῃ, ἀλλὰ σπλάγχχνα οἰκτιρμού.

13. Χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυ-
 μίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαρίζόμενοι ἑαυτοῖς, εἰάν
 τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχα-
 ρίσατο ὑμῖν.

20

Οὕτως καὶ ὑμεῖς· ἀπὸ γὰρ χρηστότητος, ταπεινοφροσύνης καὶ
 ἀπὸ ταύτης, μακροθυμία· “ ἀνεχόμενοι,” φησὶν, “ ἀλλήλων.”
 τουτέστιν, παραπεμπόμενοι· καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ οὐδὲν ἔδειξεν
 “ μομφήν” καλέσας· καὶ εἰπὼν “ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρί-
 “ σατο ὑμῖν.” μέγα τὸ ὑπόδειγμα ὅπερ αἱ ποιεῖ, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ 25
 προτρέπων αὐτούς· διὰ δὲ τοῦ ὑποδείγματος ἔδειξεν ὅτι καὶ μέ-
 γαλα ἔχωμεν ἐγκαλεῖν, δεῖ χαρίζεσθαι· τὸ γὰρ “ καθὼς καὶ ὁ
 “ Χριστὸς,” τοῦτο σημαίνει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ’ ὅτι καὶ
 φιλεῖν δεῖ ἐξ ὅλης καρδίας· καὶ ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν δεῖ ὑπὲρ αὐτῶν
 θεῖναι.

30

14. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἣτις ἐστὶ σύνδε-
 σμος τῆς τελειότητος.

Ὅρᾳς ὅτι τοῦτο λέγει; ἐπειδὴ γὰρ ἐνὶ χαρίζομενον μὴ φιλεῖν,
 καὶ οὐδὲν δείκνυσιν δι’ ἧς δυνατόν χαρίζεσθαι· ἐστὶ γὰρ καὶ χρη-

στον εἶναί τινα, καὶ πρᾶον καὶ ταπεινόφρονα καὶ μακρόθυμον, καὶ μὴ ποθεῖν· διὸ ἀρχόμενος εἶπεν, σπλάγχνα εἰκτιρμοῦ καὶ ἀγάπην καὶ ἔλεον· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην φησὶν, “ ἥτις “ ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος.” τούτέστιν ὅτι οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. διαλύεται γὰρ πάντα ἐκεῖνα, ἐὰν μὴ μετὰ ἀγάπης γίνη- 5 ται· πάντα ἐκεῖνα αὐτὴ συσφίγγει· καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃς ἀγαθόν, ταύτης ἀπούσης, οὐδὲν ἐστὶ, ἀλλὰ διαρρεῖ, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ πλοίου· κἂν γὰρ μεγάλα ᾖ τὰ σκεύη, ὅταν μὴ ᾖ τὰ ὑποζώματα, οὐδὲν ὄφελος· καὶ ἐπὶ σώματος, κἂν μέγα ᾖ τὰ ὀστά, οἱ σύνδεσμοι ἐὰν μὴ ᾤσιν, οὐδὲν ὄφελος.

10

15 Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβεύετω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν σώματι ἐνὶ, καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε.

Ἐὰν μάχωνται, φησὶν, λογισμοὶ δύο, μὴ στήσῃς τὸν θυμὸν μὴ δὲ τὴν ἐπήρειαν κατέχουσιν τὸ βραβεῖον, ἀλλὰ τὴν εἰρήνην· οἷον 15 ἔστω τις ὑβρισθεὶς ἀδίκως, ἀπὸ τῆς ὑβρεως ἐτέχθησαν δύο λογισμοί· ὁ μὲν κελεύων ἀμύνεσθαι, ὁ δὲ ἐνεγκεῖν. καὶ παλαίουσιν ἀλλήλοις. ἐὰν ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἐστήκοι βραβεύουσα μέση, τῷ κελεύοντι φέρειν δίδωσι τὸ βραβεῖον, καὶ κατασχύνει ἐκείνον· πῶς; πείθουσα ὅτι ὁ Θεὸς εἰρήνη ἐστίν.

20

(ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ.) Ἄλλος φησὶν, μὴ οἱ πλανῶντες καταβραβεύε- τωσαν, ἀλλ’ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ βραβεύετω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, τούτεστι τῷ ἡνῶσθαι Χριστῷ καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· εἴτα 25 πάλιν προτροπή· “ εἰς ἣν ἐκλήθητε,” φησὶν, τούτεστιν ἐφ’ ἣν ἐκλήθητε· ἀνέμνησεν ὅσων ἀγαθῶν αἰτία ἡ εἰρήνη· διὰ ταύτην 25 ἐκάλεσεν· ἐπὶ ταύτῃ σε ἐκάλεσεν ὥστε ἀξιοπίστως ἀναδέξασθαι τὸ βραβεῖον· διὰ τί γὰρ ἐν σῶμα ἐποίησεν; οὐ διὰ τὴν εἰρήνην; “ καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε.” τοῦτό ἐστιν εὐχάριστον εἶναι· τὸ ὁμοίως κεχρῆσθαι τοῖς ὁμοδόουλοις, ὥπερ αὐτῷ ὁ Θεός· οὐ γὰρ δὴ ὁ τῷ Θεῷ χάριν ὁμολογῶν ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν, τὸν ποιήσαντα ἀμυνεῖται. 30

ΚΕΦ. I.

Τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ὁμολογητικῶς.

16 Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως.

Τουτέστιν ἡ διδασκαλία, τὰ δόγματα, ἡ παραίνεσις, ἐν αἷς οὐδὲν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φησὶν, οὐδὲ τὰ ταύτης ἀγαθά. 5
 “ἐνοικεῖτω,” φησὶν, “ἐν ὑμῖν πλουσίως” μὴ ἀπλῶς· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας.

Ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς.

Τὴν ἀρετὴν σοφίαν φησὶν, καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ὅσα 10
 τοιαῦτα, σοφία ἐστίν. ὥσπερ οὖν τὰναντία ἄνοια· ὅθεν πολλαχοῦ τὴν πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀφροσύνην καλεῖ· “εἶπεν,” φησὶν, “ἄφρων
 “ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός,” καὶ πάλιν “προσώξεσαν καὶ
 “ἐσάπησαν οἱ μῶλωπές μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου.”

Ψαλμοῖς καὶ ὕμνοῖς καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς.

15

Οἱ ψαλμοὶ πάντα ἔχουσιν· οἱ ὕμνοι οὐδὲν ἀνθρώπινον, ἅτε
 θεϊότερον πρᾶγμα· αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὕμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν·
 ἁμαρτωλοὶ, οὐχ ὕμνοῦσιν· “οὐ γὰρ ὥραϊος αἶνος,” φησὶν, ἐν
 “στόματι ἁμαρτωλοῦ.” διὰ τοῦτο μετὰ τὰς ψαλμωδίας ὕμνοι,
 ἅτε ἐπὶ τελειότερόν τι πρᾶγμα.

20

ᾄδοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ.

Ἡ τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ χάριν ἡμῖν ταῦτα ἔδωκεν ὁ Θεός· ἡ
 ταῖς ἐν τῇ χάριτι ᾠδαῖς· ἡ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς καὶ διδάσκοντες
 ἐν χάριτι, ἡ ὅτι ἐν χάριτι εἶχον ταῦτα τὰ χαρίσματα· ἐπεξήγη-
 σίς ἐστίν ἀπὸ τῆς χάριτος, φησὶν, τοῦ Πνεύματος· “ᾄδοντες ἐν 25
 “ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ.” μὴ ἀπλῶς, φησὶν, τῷ στόματι·
 ἀλλὰ μετὰ προσυχῆς· τοῦτο γάρ ἐστι τῷ Θεῷ ᾄδειν· ἐκεῖνο δὲ
 τῷ ἄερει.

17 Καὶ πᾶν ὅτι ἂν ποιήτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν
 ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

30

Ἐὰν γὰρ οὕτως ποιῶμεν, οὐδὲν ἔσται μισαρὸν οὐδὲ ἀκάθαρτον·
 ἔνθα ἂν ὁ Χριστὸς καλῇται· εἰ γὰρ ὑπάτων ὀνόματα ἀσφαλῆ τὰ

γραμματεῖα ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα· ἢ τοῦτο φησὶν· πάντα κατὰ Θεὸν πράττετε καὶ λέγετε, μὴ τοὺς Ἀγγέλους ἐπεισάγετε.

- 18 Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν Κυρίῳ

Ἀντὶ τοῦ ὑποτάσσεσθε διὰ τὸν Θεόν.

- 19 Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς.

Ὡς περ ἐκεῖ φόβον καὶ ἀγάπην τίθησιν, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα· ἐστὶ γὰρ καὶ ἀγαπῶντα πικραίνεσθαι· ὃ οὖν φησὶν τοῦτό ἐστι· 10 μὴ μάχεσθε· αἱ γὰρ πρὸς τὰ φιλούμενα πρόσωπα γινόμεναι μάχαι, αὐταὶ πικραί· τὸ μὲν οὖν ἀγαπᾶν τῶν ἀνδρῶν ἐστίν· τὸ δὲ εἴκειν ἐκείνων.

- 20 Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστίν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ.

Πάλιν τὸ ἐν Κυρίῳ τέθεικεν, καὶ νόμους τιθεὶς ὑπακοῆς, καὶ ἐντρέπων καὶ καταβάλλων· ὅρα πῶς οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως μόνης, ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων βούλεται ὑμᾶς ἅπαντα πράττειν ἵνα καὶ μισθὸν ἔχωμεν.

- 21 Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἄθυ- 20 μῶσιν.

Οὐκ εἶπεν ἀγαπᾶτε τὰ τέκνα, περιττὸν γὰρ ἦν· αὐτὴ γὰρ ἡ φύσις καταναγκάζει· ἀλλ' ὅπερ ἔδει διώρθωσεν· τουτέστιν μὴ φιλονεικοτέρους αὐτοὺς ποιῆτε· ἐστίν ὅπου καὶ συγχωρεῖν ὀφείλετε.

- 22 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις.

Ἐπὶ τρίτην ἦλθεν ἀρχήν· ἐν ταῦθα ἐστὶ μὲν τι καὶ φίλτρον· ἀλλ' οὐκέτι φυσικὸν καθάπερ ἄνω, ἀλλὰ συνηθείας· καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων· ἐπεὶ οὖν ἐν ταῦθα τὸ μὲν τοῦ φίλ- 30 τρου ὑποτέμνεται, τὸ δὲ τῆς ὑπακοῆς ἐπιτέταται, τούτῳ ἐνδιατρίβει, βουλόμενος ὅπερ οἱ πρῶτοι ἔχουσιν ἀπὸ τῆς φύσεως, τούτοις δοῦναι ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀλγῇσι δοῦλος

ἀκούων, ἐπήγαγεν “ τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις.” τὸ κρεῖττόν σου, ἡ ψυχὴ, ἡλευθέρωται, φησὶν· πρόσκαιρος ἡ δουλεία· ἐκεῖνο τοίνυν ὑποτάξον, ἵνα μηκέτι ἀνάγκης ᾗ ἡ δουλεία· μὴ κατ’ ὀφθαλμὸν δουλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι· ποιήσον φησὶν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δουλείαν, ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι· καὶ γὰρ μὴ ὁρῶν-5 τος ἐκείνου, ἂν πράττης τὰ δέοντα καὶ τὰ πρὸς τιμὴν τοῦ δεσπότου, δῆλονότι διὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ποιεῖς.

Ἐν ἀπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Θεόν.

Ἐκεῖνο γὰρ οὐχ ἀπλότης, ἀλλ’ ὑπόκρισις, ἕτερον ἔχειν καὶ ἕτερον ποιεῖν· ἀλλ’ ἐν ἀπλότητι καρδίας, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ φο-10 βούμενοι τὸν Θεόν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, ὅτ’ ἂν μηδεὶς ὁρῶντος, μηδὲν πράττωμεν πονηρόν· ἂν δὲ πράττωμεν οὐχὶ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους φοβούμεθα.

23 Πᾶν ὅτι ἂν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις.

15

Οὐ μόνον ὑποκρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀργίας αὐτοὺς ἀπηλλάχθαι βούλεται· ἐλευθέρους αὐτοὺς ἐποίησεν ἀπὸ δούλων· ὅταν μὴ δέωνται τῆς τῶν δεσποτῶν ἐπιστασίας· τὸ γὰρ ἐκ ψυχῆς τοῦτό ἐστιν, τὸ μετ’ εὐνοίας, μὴ μετὰ δουλικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ ἐλευθέρως προαιρέσεως· καὶ τίς ὁ μισθός; “ εἰδότες,” φησὶν, “ ὅτι ἀπὸ 20 “ Κυρίου λήψετε τὸν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας ὑμῶν” τῷ γὰρ Κυρίῳ δουλεύετε καὶ παρ’ αὐτοῦ λήψετε τὸν μισθόν· “ ὁ δὲ “ ἀδικῶν,” φησὶν, “ κομιεῖται ὃ ἠδίκησεν” ἐνταῦθα βεβαιοῖ τὸν πρότερον λόγον· ἵνα γὰρ μὴ δόξη κολακείας εἶναι τὰ ῥήματα, λήψεται, φησὶν, ὃ ἠδίκησεν· τούτεστι καὶ τιμωρίαν δίδωσιν. ἐν-25 ταῦθά μοι δοκεῖ τοὺς Ἕλληνας αἰνίττεσθαι δεσπότας. τί γὰρ, ἐκεῖνος μὲν Ἕλλην· σὺ δὲ Χριστιανός; οὐ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζεται· ὥστε καὶ οὕτως μετ’ εὐνοίας καὶ ἐκ ψυχῆς δεῖ δουλεῖν.

I Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις 30 παρέχεσθε.

Τί ἐστι τὸ δίκαιον; τί δὲ ἐστὶν ἰσότης; πάντων ἐν ἀφθονίᾳ καθιστᾶν καὶ μὴ ἑᾶν ἐτέρων δεῖσθαι, ἀλλ’ ἀμείβεσθαι αὐτοὺς τῶν

πόνων· “καὶ ὑμεῖς μετ’ ἐκείνων,” φησὶν· ἐνταῦθα κοινὴν ἐποίησεν τὴν δουλείαν.

- 2 Εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. 5

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ καρτερεῖν ἐν ταῖς εὐχαῖς, ῥαθυμίαν πολλάκις ποιεῖ, διὰ τοῦτό φησιν “γρηγοροῦντες,” τουτέστιν νήφοντες, μὴ ῥεμβόμενοι. οἶδεν γὰρ, οἶδεν διάβολος, ὅσον ἀγαθὸν εὐχή· διὸ βαρὺς ἔγκειται· οἶδεν δὲ καὶ Παῦλος πῶς ἀκηδιῶσι πολλοί. διὸ φησὶν, προσκαρτερεῖτε τῇ προσευχῇ· ὡς περὶ τινος ἐπιπόνου· καὶ 10 τοῦτο, φησὶν, ἔστω ἔργον ὑμῶν, ἐν ταῖς εὐχαῖς εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ τῶν φανερῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν, καὶ ὑπὲρ κοινῶν εὐεργεσιῶν, καὶ ὑπὲρ ἰδίων· καὶ ἀπλῶς, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν.

- 3 Προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν.

“Ορα τὴν ταπεινοφροσύνην, μετ’ ἐκείνους ἑαυτὸν τίθησιν· “ἵνα,” 15 φησὶν, “ἀνοιξῇ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ “Χριστοῦ.” εἰσοδὸν φησὶν καὶ παρρησίαν· οὐκ εἶπεν, ἵνα ἀπαλαγῶμεν τῶν δεσμῶν· ἀλλὰ δέσμιος ὢν, ἐτέρους παρακαλεῖ ἐπὶ πράγματι μεγάλῳ, ἵνα παρρησίαν λάβῃ. “τὸ μυστήριον,” φησὶ, “τοῦ Χριστοῦ.” δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ τούτου ποθεινότερον τοῦ 20 λαλῆσαι.

- 4 Διὸ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

Μετὰ πολλῆς, φησὶν, τῆς παρρησίας, μὴδὲν ὑποστειλάμενον τὰ δεσμά.

- 5 Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. 25

Τουτέστιν, μὴδεμίαν αὐτοῖς δίδοτε λαβὴν καθ’ ὑμῶν· διὰ γὰρ τοῦτο, πρόσκειται πρὸς τοὺς ἔξω, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρὸς τὰ μέλη τὰ οἰκεῖα οὐ τοσαύτης ἡμῖν δεῖ τῆς ἀσφαλείας, ὅσης πρὸς 30 τοὺς ἔξω.

Τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.

Τουτέστιν οὐκ ἔστιν ὑμέτερος ὁ καιρὸς, ἀλλ’ ἐκείνων ἐστίν· μὴ

τοῖνν βούλεσθε αὐθεντεῖν, ἀλλ' ἀγοράζετε· ὑμέτερον αὐτὸν ποιεῖτε ἑτέρως.

6 Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος.

Τουτέστιν ὥστε μὴ εἰς ἀδιαφορίαν τὸ χάριεν ἐκπίπτειν· ἔνι γὰρ καὶ χαριεντίζεσθαι, μετὰ τῆς προσηκούσης κοσμιότητος. 5

Εἰδότες πῶς δεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι.

Ὡστε οὐχ ὁμοίως πᾶσι διαλέγεσθαι χρή· Ἑλλησι λέγω καὶ ἀδελφοῖς.

7 Τὰ κατ' ἐμέ πάντα γνωρίζει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ. 10

Βαβαῖ, πόση σοφία Παύλου; πῶς οὐ πάντα ἐντίθησιν εἰς τὰς ἐπιστολάς, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ καταπείγοντα; πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος αὐτὰς εἰς μῆκος ἐκτείνειν· δεύτερον καὶ τὸν ἀπερχόμενον αἰδεσιμώτερον ποιῶν, ἵνα ἔχῃ τί καὶ διηγεῖσθαι· τρίτον δεικνὺς πῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται· οὐ γὰρ ἂν αὐτῷ ταῦτα ἐνεχεί- 15 ρισεν εἰπεῖν, ἃ οὐκ ἔδει διὰ γραμμάτων δηλωθῆναι. “ὁ ἀγαπητός,” φησὶν, “ἀδελφός.” εἰ ἀγαπητός, πάντα οἶδεν, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἐκρυπτεν· “καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ.” εἰ πιστός, οὐδὲν ψεύσεται· εἰ σύνδουλος, κεκοινώνηκεν τῶν πειρασμῶν· ὥστε πάντοθεν τὸ ἀξιόπιστον συνήγαγεν. “ὃν ἔπεμψα,” φησὶν, 20 “πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο” ἐνταῦθα τὴν ἀγάπην δείκνυσι τὴν πολλήν· εἴ γε διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπέσταλκεν· δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ ἐν πειρασμοῖς ὄντας τῷ εἰπεῖν,

8 Ἵνα παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν, σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν· πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε. 25

Ὀνήσιμος οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γράφων τῷ Φιλήμονι ἔλεγεν, “ἐβουλόμην πρὸς ἑμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου. χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι” καὶ τὸ ἐγκώμιον δὲ προστίθῃσι τῆς πόλεως ἵνα καὶ ἐγκαλλωπίζωνται, “ὅς ἐστι,” φησὶν, “ἐξ ὑμῶν.” “πάντα 30 “ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε.”

10 Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου.

Οὐδὲν τούτου τοῦ ἐγκωμίου μείζον. οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Ἱεροσο-

λύμων ἀναχθεῖς μετ' αὐτοῦ. μεῖζον εἶπεν οὗτος τῶν προφητῶν ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ξένους καὶ παρεπιδήμους καλοῦσιν ἑαυτούς· οὗτος δὲ καὶ αἰχμάλωτον. καθάπερ αἰχμάλωτος, οὕτως ἤγετο καὶ ἐφέρετο· καὶ πᾶσιν εἰς τὸ κακῶς πάσχειν προύκειτο.

Καὶ Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα.

5

Καὶ τοῦτον ἐγκωμίασεν ἀπὸ τῆς συγγενείας. μέγας γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ Βαρνάβας.

Περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς· ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν.

Τί γὰρ, οὐκ ἐδέχοντο; ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. καὶ 10 τοῦτον τὸν ἄνδρα δείκνυσι μέγαν· πόθεν τὰς ἐντολὰς ἔλαβον οὐ λέγει· ἴσως δὲ παρὰ Βαρνάβα τὰς ἐντολὰς ἔλαβον.

11 Καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰουστos.

Ἰσως Κορίνθιος ἦν οὗτος.

Οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς, οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν 15 βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.

Ἐπειδὴ εἶπεν συναιχμάλωτος, ἵνα μὴ συγκατενέγκῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀκούοντων· ὅρα πῶς τοῦτο τίθησι, καὶ διανίστησιν αὐτούς. “συνεργοί,” φησὶν, “εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.” ὥστε τῶν πειρασμῶν κοινωνοῦντες, τῆς βασιλείας κοινωνοῦσι. δείκνυσι δὲ αὐτοὺς 20 καὶ μεγάλους. εἶγε Παύλου παρηγορία γεγέννηται· καὶ ἑαυτὸν ἐν πειρασμοῖς ὄντα.

12 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς, ὁ ἐξ ὑμῶν, δούλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς.

25

Συνίστησιν αὐτὸν, ἀνοίγων θύραν τῷ λόγῳ αὐτοῦ· τὸ γὰρ αἰδέσιμον εἶναι τὸν διδάσκαλον, μαθητῶν ὠφέλεια· καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν “ὁ ἐξ ὑμῶν.” ἵνα καὶ σεμνύνωνται ἐπὶ τῷ ἀνδρί· ἅτε τοιοῦτους φέροντες ἄνδρας· “πάντοτε,” φησὶν, “ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν “ταῖς προσευχαῖς,” τούτέστι τρέμων καὶ δεδοικώς.

30

13 Ἴνα στήτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ Θεοῦ. μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν.

Ὁ πεπληρωμένος οὐκ ἀφήσιν ἄλλο θέλημα ἐν αὐτῷ· ἐπεὶ οὐ

πεπλήρωται· ἀξιόπιστος δὲ ὁ μάρτυς, “ὅτι ἔχει πολὺν ζῆλον ὑπὲρ
“ὕμῶν.” τοῦτέστιν, ὅτι σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπᾷ καὶ ἐκκαίεται τῷ
περὶ ὑμᾶς φίλτρῳ.

Καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ καὶ τῶν ἐν Ἱεραπόλει.

Κακεῖνοις αὐτὸν συνίστησιν· ἀλλὰ πόθεν τοῦτο ἔμελλον εἰδέναι; 5
δηλονότι τῆς ἐπιστολῆς ἀναγνωσκομένης· “ποιήσατε γὰρ,” φησὶν,
“ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέῳ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ.”

14 Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἱατρὸς ὁ ἀγαπητὸς, καὶ
Δημᾶς.

Οὗτός ἐστιν ὁ εὐαγγελιστής.

10

15 Ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφούς, καὶ Νυμ-
φᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν.

Ὅρα πῶς αὐτοὺς συγκολλᾷ καὶ συνάπτει πρὸς ἑαυτούς· οὐ τῷ
ἀσπάσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰς ἐπιστολάς ἐπιδιοῦναι· οὐχ
ἀπλῶς δὲ χαρίζεται, κατ' ἰδίαν ἕκαστον προσαγορεύων, ἀλλὰ τοὺς 15
ἄλλους εἰς τὸν αὐτὸν ἄγων ζῆλον· ὅρα γοῦν πῶς δείκνυσσι μέγαν
τὸν ἄνδρα, εἶγε ἡ οἰκία αὐτοῦ ἐκκλησία ἦν.

16 Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιή-
σατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέῳ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ.

Ἐμοὶ δοκεῖ εἶναί τινα τῶν γραφέντων ἐκεῖ, ἀ καὶ τούτους ἐχρῆν 20
ἀκοῦσαι· μείζων γὰρ ἦν ὠφέλεια, ὅτ' ἂν ἐτέρων ἐγκαλουμένων τὰ
οἰκεῖα ἁμαρτήματα ἐπιγινώσκουσιν.

Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνώτε.

Τίνες λέγουσιν ὅτι οὐχὶ τὴν Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλ-
μένην ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν Παύλῳ. οὐ γὰρ εἶπεν τὴν πρὸς Λαο- 25
δικείας ἀλλὰ “τὴν ἐκ Λαοδικείας,” φησὶ, γραφεῖσαν.

17 Καὶ εἶπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν ἣν πα-
ρέλαβες ἐν Χριστῷ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.

Τίνος ἕνεκεν οὐ γράφει πρὸς αὐτόν; ἴσως οὐκ ἔδεῖτο. ἀλλὰ
φιλῆς μόνης ὑπομνήσεως ὥστε σπουδαιότερον εἶναι. τούτῳ δὲ μά- 30
λιστα αὐτοὺς ὑποτάσσει αὐτῷ· οὐκετί γὰρ ἂν ἔχοιεν ἐγκαλεῖν
ἐκείνῳ ἐπιτιμῶντι αὐτοῖς. ἐπεὶ οὐκ ἔχει λόγον τοῖς μαθηταῖς περὶ
τοῦ διδασκάλου λέγειν, ἀλλ' ἐπιστομίζων αὐτοὺς ταῦτα γράφει.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησιν, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων

εἰκάσαι, παρὰ Λαοδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένων τῆς διακονίας.

18 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.

Τοῦτο γνησιότητος καὶ φιλίας τεκμήριον, τὸ καὶ τὰ γράμματα ὁρᾶν, καὶ πάσχειν τί πρὸς ταῦτα.

5

Μνημονεύετε μου τῶν δεσμῶν.

Βαβαῖ πόση παράκλησις ; τοῦτο γὰρ ἱκανὸν εἰς πάντα αὐτοὺς προτρέψαι, καὶ γενναιοτέρους ποιῆσαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. μονονουχὶ γάρ φησιν, καθ' ὁμοιότητά μου, καὶ πάσχειν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μὴ ὀκνῆτε.

10

Καὶ χάρις μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Τὸν φόβον ἔλυσεν. εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐν δεσμοῖς, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτὸν λύει· καὶ τοῦτο δὲ τῆς χάριτος, τὸ συγχωρεῖν αὐτὸν δεθῆναι· ἄκουε γὰρ τοῦ Λουκᾶ λέγοντος, ὅτι “ ὑπέστρεφον οἱ “ Ἀπόστολοι ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι κατηξίω- 15 θησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι.

Θεόδωρος. Τὸ δὲ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν. ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς προγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν· τὰ ἐν Θεῷ Πατρὶ τεθεικώς, ὡς καὶ ἡμεῖς τὸ ἐν Κυρίῳ γράφομεν.

Τοῦ εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλόγων 20 τόμος α'.

* τρίας * μονάς * ἐλέησον.

* Αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλίδος πόλεως, καὶ Σενηριανοῦ 25 τοῦ Γαβαλῆς, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας. ἔχει καὶ μίαν χρῆσιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ Α. ΕΠΙΣΤΟ-
ΛΗΝ ΠΑΤΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἑωρακὼς πρότερον αὐτοὺς, καὶ διατρίψας παρ' αὐτοῖς. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. 5 ὁ Ἀπόστολος πολλὰς θλίψεις παθὼν ἐν Βεργίᾳ καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐν Κορίνθῳ, γινώσκων τε ὅσα πέπονθε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, φοβούμενος μὴ ἀκούσαντες Θεσσαλονικεῖς ἃ πέπονθεν ἐν ταῖς προειρημέναις πόλεσι, πειρασθῶσιν ὑπὸ τοῦ πειράζοντος καὶ σκανδαλισθῶσι, μαθὼν δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι 10 κατώδυνοι ἐγίνοντο, ἀποστέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι διὰ τὰς θλίψεις, καὶ μηδὲν ξένον αὐτοὺς πεπονθέναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων. Χριστιανῶν γὰρ ἴδιον τὸ θλίβεσθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔλεγε. πολλὰ 15 δὲ παραινέσας αὐτοῖς, οὕτως ὡς παρέλαβον ἀπ' αὐτοῦ ἀναστρέφεσθαι, γράφει περὶ τῶν τελευτώντων, παραμυθούμενος αὐτοὺς καὶ διδάσκων μὴ βαρέως φέρειν. οὐ γὰρ εἶναι τὸν θάνατον ἀπώλειαν, ἀλλ' ὁδὸν ἀναστάσεως. ἔπειτα καὶ περὶ τῶν χρόνων αὐτοὺς διδάσκει, ἵνα ἄδηλον τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, αἰεὶ ἑτοιμοὶ γίνων- 20 ται, καὶ μηδενὶ προσέχωσιν ἐπαγγελλομένῳ περὶ αὐτῆς. ἔσεσθαι γὰρ φησι τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε τοὺς περιλειπομένους καὶ εὕρισκομένους ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μὴ φθάνειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους. ἅμα γὰρ γίνεσθαι τὴν πάντων ἀλλαγὴν. διδάσκει πρὸς τοῦτοις, προτρέπων αὐτοὺς βελτιοῦσθαι ἐν ταῖς ἡθεσι, καὶ χαί- 25 ρειν τῇ ἐλπίδι, καὶ προσεύχεσθαι καὶ εὐχαριστεῖν αὐτοὺς αἰεὶ τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐτοὺς ἀναγνῶναι τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν ^α.

^α Hanc hypothesin, cum deesset in Cod. supplavi ex Ed. Œcum.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Ἐπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν Ἀποστόλων ἀγῶσιν.
- β'. Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα, ὅπως τελειωθῶσιν.
- γ'. Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονικέων, ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ.
- δ'. Παραίνεσις σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ὡς ἐπὶ κρίσει φιλαδελφίας, ἐργασίας ἰδιοπράγμονος.
- ε'. Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ.
- ς'. Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἤξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, εἰρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ.
- ζ'. Εὐχὴ περὶ ἀγιασμοῦ πνεύματος, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Ἑπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν Ἀποστόλων ἀγῶσιν. 5

Ι Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος.

(ΧΡΗΣΟΣΤΟΜΟΥ.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης—τί δήποτε Ἐφεσίοις
μὲν ἐπιστέλλων, καὶ τὸν Τιμόθεον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, οὐχὶ συνέ-
ταξεν ἑαυτῷ· καίτοι γνωριζόμενον παρ' αὐτοῖς καὶ θαυμαζόμενον·
“τὴν γὰρ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε,” φησὶ, “ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον 10
“σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν,” καὶ πάλιν, “ὅτι οὐδένα ἔχω ἰσόψυχον,
“ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.” ἐνταῦθα δὲ συντάτ-
τει αὐτὸν ἑαυτῷ; ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι τότε μὲν ἔμελλεν αὐτὸν πέμπειν
εὐθέως, καὶ περιττὸν ἦν ἐπιστέλλειν τὸν τὰ γράμματα καταλη-
ψόμενον· φησὶ γὰρ, “τοῦτον ἐλπίζω πέμψαι ἐξ αὐτῆς,” ἐνταῦθα 15
δὲ, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπανελθὼν ἦν εὐθέως, ὥστε εἰκότως ἐπέστελ-
λεν· “ἄρτι γὰρ,” φησὶ, “ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ'
“ὑμῶν.” διατί δὲ αὐτοῦ προτίθῃσι τὸν Σιλουανὸν, καίτοι μυρία
αὐτῷ μαρτυρῶν ἀγαθὰ, καὶ πάντων αὐτὸν προτιθεῖς; ἴσως μὲν
ἐκείνου τοῦτο ἀξιοῦντος κατὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ παρα- 20
καλοῦντος. ἐπειδὴ γὰρ τὸν διδάσκαλον ἑώρων οὕτω ταπεινοφρο-
νοῦντα, ὡς τὸν μαθητὴν ἑαυτῷ συντάττειν, πολλῷ μᾶλλον καὶ
αὐτὸς ἂν τοῦτο ἐζήτησε καὶ ἐπέδραμεν· οὐδὲν δὲ ἐνταῦθα αὐτὸς
περὶ ἑαυτοῦ τίθησιν, οὐχ ὁ Ἀπόστολος, οὐχ ὁ δοῦλος· ἐμοὶ δοκεῖ
διὰ τὸ νεοκατηχῆτους εἶναι τοὺς ἄνδρας, καὶ μηδέπω αὐτοῦ πείραν 25
εἰληφέναι· ἄλλως τε, καὶ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἔτι ἦν τοῦ πρὸς

αὐτούς· ἀκούσας δὲ ἦν ὁ Ἀπόστολος θλιβομένους τοὺς Θεσσαλονικεῖς, καὶ δειλιάσας μήποτε μετατεθῶσιν ἀπὸ τῆς πίστεως, πέμπει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν· ἐκείνου δὲ ἐλθόντος καὶ ἀπαγγείλαντος ὡς εἰσὶν ἐδραῖοι, χαίρων γράφει πρὸς αὐτούς· ἅμα δὲ ἀκούσας, ὅτι περὶ τὸν βίον ἐλαττώματά τινα 5 εἶχον, καὶ πρὸς ταῦτα γράφει, καὶ αὕτη ἡ ὑπόθεσις· τὸ δὲ προοίμιον προεξηγησάμεθα “ τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, τῇ ἐν Θεῷ “ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.”

ἸΩΑΝΝΟΤ. Εἰκὸς ἦν ὀλίγους εἶναι καὶ οὐδέπω συνεστάναι· διὰ τοῦτο παραμυθεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐκκλησίας· ἔνθα μὲν 10 γὰρ πολὺς παρεληλύθει χρόνος, καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας σύστημα πολὺ ἦν, οὐ τίθησι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ ὄνομα πλήθους ἐστὶν ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα, καὶ συστήματος ἤδη συγκεκροτημένου, διὰ τοῦτο αὐτὸς οὕτω καλεῖ.

Ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. 15

Ἰδοὺ πάλιν τὸ “ ἐν” ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ· πολλὰ γὰρ ἐκκλησίαι καὶ Ἰουδαϊκαὶ καὶ Ἑλληνικαὶ ἦσαν, ἀλλὰ τῇ “ ἐν Θεῷ.”

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Τὸ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς 20 ἐπιγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν. τὸ δὲ “ ἐν Θεῷ Πατρὶ,” ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ γράφομεν· εἴ τις δὲ ἀμαρτίας εἴη δοῦλος, οὐ δύναται λέγεσθαι ἐν Θεῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Ἴδες εὐθέως ἀπὸ ἐγκωμίων τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνεῖαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσ- 25 ευχῶν ἡμῶν. τὸ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ αὐτῶν, μαρτυροῦντός ἐστιν αὐτοῖς πολλὴν προκοπὴν, ὅταν μὴ μόνον ἐπαινῶνται αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ Θεὸς εὐχαριστεῖται ὡς αὐτὸς ἐργασάμενος τὸ πᾶν· διδάσκει δὲ αὐτοὺς καὶ μετριάξειν, μονονουχί λέγων, ὅτι εἰ καὶ ὑμεῖς ἐργάζεσθε, φησὶν, ἀλλὰ τῆς Θεοῦ δυνάμεώς ἐστι τὸ πᾶν· 30 τὸ μὲν οὖν εὐχαριστεῖν, τῶν κατορθωμάτων ἕνεκεν, τὸ δὲ μεμνησθαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν, τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτούς. οὐ μόνον δὲ, φησὶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν μεμνησθαι, ἀλλὰ καὶ “ ἀδια- “ λείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως καὶ τοῦ “ κόπου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου 35

“ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν.” τί ἐστὶ τοῦ ἔργου τῆς πίστεως; ὅτι οὐδὲν ὑμῶν παρέκλινε τοῦ ἔργου πίστεως, εἰ πιστεύεις πάντα πάσχειν· εἰ δὲ μὴ πάσχεις οὐ πιστεύεις. “ καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης.” τὸ φιλεῖν ἀπλῶς, οὐδὲ εἰς κόπος· τὸ δὲ γνησίως φιλεῖν κόπος πολὺς· ὅταν γὰρ μυρία κινῇ-5 ται τῆς ἀγάπης ἡμᾶς ἀφελκῦσαι βουλόμενα, ἡμεῖς δὲ πρὸς πάντα ἀντιτείνωμεν, οὐχὶ κόπος πολὺς, εἰπέ μοι;

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ. Καὶ ἡ μὲν πίστις ἐγείρει πρὸς καμάτους, ἡ δὲ ἀγάπη ἐπιμένει ποιεῖ τοῖς πόνοις. “ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ “ Πατρὸς ἡμῶν,” ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀρέσκοντες τῷ Θεῷ ταῦτα ποιεῖτε, 10 ὥστε φανῆναι Θεοῦ ἀρέσκειαν τὴν ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ τὴν περὶ αὐτὸν διάθεσιν. καὶ τῆς ὑπομονῆς, φησὶν. οὐ γὰρ πρὸς ἓνα χρόνον ὁ διωγμὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ διὰ παντός. ταῦτα τοίνυν, φησὶ, πάντα ἀπὸ πίστεως ποιεῖτε καὶ ἐλπίδος. ὥστε οὐ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν μόνον ἐδήλου τὰ γινόμενα, ἀλλ’ ὅτι καὶ μετὰ πλη- 15 ροφορίας ἐπίστευον τοῖς ἀποκειμένοις ἐπάθλοις· διὰ γὰρ τοῦτο συνεχώρει ὁ Θεὸς εὐθέως γίνεσθαι διωγμούς, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὅτι ἀπλῶς καὶ κολακείᾳ τὸ κήρυγμα συνίστατο, καὶ ἵνα τὸ θερμὸν αὐτῶν δειχθῇ, καὶ ὅτι οὐ πεισμονὴ ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ Θεοῦ δύναμις ἦν, ἡ τὰς τῶν πιστευόντων ψυχὰς πείθουσα, ὥστε καὶ πρὸς θανά- 20 τους μυρίους παρεσκευάσθαι· ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ εὐθέως κατὰ βάθος τὸ κήρυγμα πεπήγει, καὶ ἔστηκεν ἀκλινές.

4 Εἰδότες, ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι ὑπὸ Θεοῦ, τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ, 25 καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι’ ὑμᾶς.

Ἐνταῦθα καὶ τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἄπτεται, ἀλλ’ ἐπεσκι- ασμένως, βούλεται γὰρ πρότερον τοῖς ἐκείνων ἐγκωμίοις ὑπεξελ- θεῖν· τοῦτο δὲ λέγει, ἥδειν μὲν ὅτι μεγάλων ἦτε ἀνδρῶν, ὅτι 30 ἐκλεκτῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπομένομεν δι’ ὑμᾶς· τὸ γὰρ “ οἷον ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν” τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι μετὰ πολλῆς προθυμίας ἔτοιμοι τὰς ψυχὰς ἐκδοῦναι δι’ ὑμᾶς· καὶ τούτου δὲ οὐχ ἡμῖν χάρις, ἀλλὰ ὑμῖν, ὅτι ἐκλεκτοὶ ἦτε, ὅτι τὸ

εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν
 δυνάμει, φησὶν· οὐκ εἶπομεν, φησὶ, μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματα
 ἐπεδείξαμεθα, οὐδὲ ἐποιήσαμεν μὲν σημεῖα, οὐχ ὑπέστημεν δὲ
 πειρασμούς, ἀλλὰ διὰ πάντων ἤλθομεν, βεβαιοῦντες ὑμᾶς εἰς τὰ
 αὐτὰ κατορθώματα· “καὶ ὑμεῖς,” φησὶ, “μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενή- 5
 “θητε, καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ
 “μετὰ χαρᾶς Πνεύματος Ἁγίου.”

ἸΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Βαβαί, ὅσον τὸ ἐγκώμιον, οἱ μαθη-
 τὰὶ ἐξαίφνης ἐγένοντο διδάσκαλοι· οὐκ ἤκουσαν μόνον τῶν λόγων,
 καὶ πρὸς αὐτὴν ἔφθασαν τὴν κορυφὴν τῷ Παύλῳ, ἀλλ’ οὐδὲν 10
 τοῦτό ἐστιν· ὅρα γὰρ, πῶς αὐτοὺς ἐνάγει λέγων, “καὶ τοῦ Κυρίου
 “δεξάμενοι τὸν λόγον, ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρᾶς Πνεύματος
 “Ἁγίου,” καὶ ἔνεστι τοῦτο ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστολικῶν
 μαθεῖν πῶς ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπ’ αὐτοὺς, καὶ πάντας, φησὶ, τοὺς
 πολιτάρχας ἐτάραξαν, καὶ τὴν πόλιν ἀνεπτέρωσαν κατ’ αὐτῶν. 15
 καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐθλίβητε μὲν, καὶ ἐπιστεύσατε, ἀλ-
 γοῦντες δὲ, ἀλλὰ καὶ χαίροντες, ὅπερ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐποιοῦν·
 “χαίροντες ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι.”
 πῶς δὲ τοῦ Κυρίου μιμηταὶ ἐγένοντο; ὅτι καὶ αὐτὸς πολλὰ παθή-
 ματα ὑπέμεινεν, ἀλλ’ ἔχαιρεν· ἐκὼν γὰρ ἐπὶ τοῦτο ἤρχετο, δι’ 20
 ἡμᾶς ἑαυτὸν ἐκένωσε· “μετὰ χαρᾶς,” φησὶ, “Πνεύματος Ἁγίου”
 ἢ θλίψις ἐν ταῖς σωματικοῖς, καὶ ἡ χαρὰ ἐν ταῖς πνευματικοῖς·
 πῶς; ὅτι τὰ μὲν γενόμενα λυπηρὰ, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν τικτόμενα
 οὐκέτι· οὐ γὰρ ἀφίησι τὸ Πνεῦμα· ἔθλιψαν ὑμᾶς, φησὶν, ἐδίωξαν,
 ἀλλ’ οὐκ ἀφῆκεν ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα οὐδὲ ἐν ἐκείνοις. καλῶς δὲ προσ- 25
 ἔθηκε τὸ “Πνεύματος Ἁγίου,” οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως ἐνταῦθα λυπου-
 μένους χαίρειν ὑπὲρ τῶν οὐ φαινομένων, εἰ μὴ τὰ ὑπὸ Πνεύματος
 γενόμενα θαύματα βεβαίαν αὐτοῖς παρεῖχε τῶν μελλόντων τὴν
 πίστιν. “ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν
 “τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ” καὶ μὴν ἐν ὑστέρω ἤλθεν 30
 πρὸς αὐτούς· ἀλλ’ οὕτως ἐλάμψατε, φησὶν, ὡς τῶν προλαβόντων
 διδάσκαλοι.

8 Ἀφ’ ὑμῶν γὰρ ἐξήχεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐ
 μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν

παντὶ τόπῳ ἢ πίστις ὑμῶν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελέλυ-
 9 θεν, ὥστε μὴ χρεῖαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. αὐτοὶ γὰρ
 περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὁποῖαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς
 ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν
 10 εἰδώλων, δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀνα- 5
 μένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ
 τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν τὸν ρυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς
 τῆς ἐρχομένης.

Τῆς πίστεως φησὶ, τοὺς πλησίον πάντας ἐνεπλήσατε· τοῦ δὲ
 θαύματος τὴν οἰκουμένην· τὸ γὰρ “ἐν παντὶ τόπῳ” τοῦτό ἐστι, καὶ 10
 οὐ διεθρύλληται ἡ πίστις ὑμῶν, ἀλλ’ “ἐξήχηται,” ὥσπερ σάλ-
 πιγγος λαμπρὸν ἠχούσης, ὁ πλησίον ἅπας πληροῦται τόπος· οὕτω
 λαμπρὰ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας ἡ φήμη· καὶ πόθεν, φησὶν, ὅτι
 οὐκ ἦν ὑπερβολῆς τὰ ῥήματα; καὶ γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο τὸ τῶν
 Μακεδόνων πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐσημον ἦν, καὶ παν- 15
 ταχοῦ ἤδειτο Ῥωμαίων μᾶλλον· καὶ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦτο θαυμα-
 στοὶ, ὅτι τούτους εἶλον, ὥστε εἰκότως καὶ τὰ ἐκεῖ γεγόμενα παν-
 ταχοῦ ἄδесθαι· τῶν γὰρ ἐπισήμων οὐδὲν δύναται λαθεῖν τοῦτο
 δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σφοδρότητος αὐτῶν γέγονεν· ὥσπερ γὰρ περὶ
 ἐμφύχου διαλεγόμενος, οὕτως, εἶπεν, “ἐξελέλυθεν, ὥστε μὴ χρεῖαν 20
 “ἡμᾶς ἔχειν,” φησὶ, “λαλεῖν τι· αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγ-
 “γέλλουσιν, ὁποῖαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς.” οὐ περιμένου-
 σιν ἀκοῦσαι παρ’ ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς παρόντας καὶ τεθεαμένους τὰ
 ἡμέτερα κατορθώματα, οἱ μὴ παρόντες μὴδὲ τεθεαμένοι προλαμ-
 βάνουσι, καὶ οὐ δεηθυσόμεθα τὰ ἡμέτερα διηγούμενοι, εἰς ζῆλον 25
 αὐτοὺς ἀγαγεῖν τὸν ἴσον· ἃ γὰρ ἐχρῆν αὐτοὺς παρ’ ἡμῶν ἀκοῦσαι,
 ταῦτα αὐτοὶ προλαβόντες λέγουσι. καὶ “ὁποῖαν εἴσοδον ἔσχομεν
 “πρὸς ὑμᾶς,” ὅτι κινδύνων ἔγεμεν, ὅτι θανάτων μυρίων, καὶ ὡς οὐ-
 δενὸς γενομένου, οὕτως ἡμῶν εἵχεσθε ὡς οὐδὲν παθόντες κακόν,
 ἀλλ’ ὡς μυρίων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν, οὕτως ἡμᾶς ἐδέξασθε μετὰ 30
 ταῦτα· δευτέρα γὰρ ἦν εἴσοδος αὕτη· ἀπῆλθον εἰς Βέρροϊαν, ἐδι-
 ὤχθησαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντας αὐτοὺς οὕτως ἐδέξαντο, ὡς
 τιμηθέντας παρ’ αὐτῶν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῶν

ἔθηκαν εὐκόλως καὶ μετὰ πολλῆς σφοδρότητος ἐπιτρέψαντες “ ἀπὸ
 “ τῶν εἰδώλων δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν,”
 φησί, “ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν” τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν
 ταφέντα, “ ὃν ἡγείρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν τὸν ρυόμενον ἡμᾶς,”
 φησὶν, “ ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης.” τοῦτο καὶ παραμυθία 5
 καὶ παράκλησις καὶ προτροπή· εἰ γὰρ ἡγείρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ
 ἐν οὐρανῷ ἐστι, καὶ ἐκεῖθεν ἔρχεται, καὶ τούτῳ ἐπιστεύσατε· οὐ
 γὰρ ἂν εἰ μὴ τοῦτο ἐπιστεύσατε, τοσαῦτα ἐπάθετε, ὥστε τὰ μὲν
 δεινὰ ἐν χερσὶν, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν βλέψει, ὅταν ὁ Χριστὸς ἀπὸ
 τῶν οὐρανῶν ἔλθῃ.

10

Θεόδωρος. Ἄλλος φησί· “ λόγον Κυρίου,” ἐνταῦθα οὐ τὴν
 πίστιν λέγει· οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ’ αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ’
 ἀντὶ τοῦ πάντες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ
 πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προ-
 τροπὴν ἐτέροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα· ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι 15
 ἐν τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρήσει τὸν Θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν
 προσεῖπεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὥστε ὅπῃ πότ’ ἂν τὴν
 φωνὴν εὐρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ Πατρὸς εἰς
 ἀναίρεσιν λέγεται Υἱοῦ, μήτε ἐφ’ Υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν Πατρός,
 ὁμοίως ἀληθινοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν.

20

1 Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν τὴν
 πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονε.

Τουτέστιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη, οὐδὲ ἡ τυχοῦσα· ἀπὸ γὰρ κιν-
 δύνων ὄντες μεγάλων καὶ πληγῶν εὐθέως εἰς κινδύνους ἐνεπέσαμεν.

Ἄλλὰ προπαθόντες, καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἶδατε, 25
 2 ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν.

“Ορα πῶς πάλιν τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ “ λαλῆσαι,” φησί,
 “ πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι.” οὐκ ἔστιν
 εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐκινδυνεύσαμεν, ἐνταῦθα δὲ οὐ· ἵστε καὶ ὑμεῖς
 ὅσος ὁ κίνδυνος, μεθ’ ὅσης ἀγωνίας ἐγενόμεθα.

30

3 Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ
 4 ἀκαθαρσίας, οὐδὲ ἐν δόλῳ· ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα
 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως λαλοῦ-

μεν, οὐχ ὡς ἄνθρωποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.

“Ὅπερ ἔφην, ἀπὸ τῆς ἐνστάσεως αὐτῶν ποιεῖ καὶ τεκμήριον τοῦ θεῖου εἶναι τὸ κήρυγμα· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ ἀπάτη ἦν, τοσούτους κινδύνους ὑπεμείναμεν ἂν, εἰ μὴ πεπεῖσμεθα ὅτι ἐλπίς 5 ἐστὶν ἀγαθή. ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν, τουτέστιν ἡ διδαχὴ, οὐκ ἔστι δόλος οὐδὲ ἀπάτη, οὐκ ἔστιν ὑπὲρ μυσαρῶν πραγμάτων, οἷον γοήτων καὶ μάγων καὶ ἀκαθαρσίας, φησὶν, “ἀλλὰ καθὼς δεδοκι-
“μάσμεθα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως λα-
“λοῦμεν, οὐχ ὡς ἄνθρωποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκι- 10
“μάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν” οὐδὲν πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων πράττομεν, φησὶν· εἰ μὴ γὰρ εἶδεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς παντὸς ἀπηλλαγμένους βιωτικῷ, οὐκ ἂν ἡμᾶς εἴλετο. τὸ ἐδοκίμασεν ἐνταῦθα, οὐχὶ ἐρεῦνης ἐστίν, ἀλλ’ ὅπερ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ δοκιμάσαι πράττομεν, τοῦτο αὐτὸς χωρὶς δοκιμῆς.

15

“Ὡς περ οὖν ἡμᾶς εὗρεν δοκίμους καὶ ἐπίστευσε, οὕτως λαλοῦμεν, καὶ ἐπειδὴ αὐτοὺς ἐπήνεσεν, ἵνα μὴ εἰς ὑποψίαν αὐτοὺς ἀγάγῃ, φησὶν,

5 Οὕτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε 20 ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ’ ὑμῶν οὔτε ἀπ’ ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.

Τουτέστιν, οὐκ ἐκολακεύσαμεν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀπατώντων, οὐτ’ ὅτι χρημάτων ἕνεκεν ἐπὶ τοῦτο ἤκαμεν, ὅπερ ἦν δῆλον, καὶ τούτου 25 αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας, οὔτε τιμὰς ἐπιζητοῦντες καὶ κομπάζοντες, καὶ δορυφορούμενοι· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο εἰργασάμεθα, οὐδὲν ἀλλότριον ἐποιοῦμεν. εἰ γὰρ παρὰ βασιλέων ἀποστελλόμενοί τινές εἰσιν ἐν τιμῇ, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ὡς παρὰ Θεοῦ ἀποσταλέντες· ἀλλ’ ἐκ περιουσίας ἡμεῖς οὐδὲν τούτων πράττομεν, ἵνα τῶν ἐναν- 30 τίων ἐμφράξωμεν στόματα. “δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.” τοῦτο πρὸς τὸ “οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας” ἀπέδωκεν, μεῖζον γὰρ ἦν τὸ καὶ ἔχοντας ἐξουσίαν ὡς Ἀποστόλους τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν λαμβάνειν, μὴδὲ τοῦτο ἐλέσθαι.

7 Ἄλλ' ἐγενήθημεν ἡπιοὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὥς ἂν τρο-
8 φὸς θάλπη τὰ ἐαυτῆς τέκνα. οὕτως ἰμειρόμενοι ὑμῶν,
εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ
Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν
ἐγενήθητε. 5

ἸΩΑΝΝΟΥ. Οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲν ἐπαχθές, οὐδὲν βαρὺ, οὐδὲν
κόμπον ἔχον ἐπεδειξάμεθα. καὶ τὸ “ἐν μέσῳ ὑμῶν,” ὥς ἂν εἴποι τις,
ὥς εἷς ἐξ ὑμῶν, οὐχὶ τὴν ἄνω λαβόντες τάξιν· “ὥς ἂν τροφὸς,”
φησὶ, “θάλλη τὰ ἐαυτῆς τέκνα,” οὕτω δεῖ τὸν διδάσκαλον εἶναι,
μὴ ἢ τροφὸς κολακεύῃ, ἵνα δόξης τύχη, μὴ χρήματα αἰτεῖ παρὰ 10
τῶν παιδίων τῶν μικρῶν, μὴ βαρεῖα αὐτοῖς ἐστὶ καὶ φορτική· οὐχὶ
μᾶλλον τῶν μητέρων τούτοις εἰσὶ προσηνεῖς; ἐνταῦθα τὴν φιλο-
στοργίαν δείκνυσιν, “οὕτω,” φησὶν, “ἰμειρόμενοι ὑμῶν,” οὕτως ὑμῖν
προσδεδέμεθα, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν λαμβάνομεν, ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ
τὰς ψυχὰς μεταδοῦναι, οὐκ ἂν παρητησάμεθα· τὸ μὲν οὖν Εὐαγγ- 15
γέλιον, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν, καταγγέλλομεν· τοσοῦτον δὲ
ὑμᾶς φιλοῦμεν, ὅτι εἰ ἐνῆν, καὶ τὰς ψυχὰς ἂν ἐδώκαμεν.

9 Μνημονεύετε γὰρ, ἀδελφοί, τὸν πόνον ἡμῶν καὶ τὸν
μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ
μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ 20
10 Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεὸς, ὡς
ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν
11 ἐγενήθημεν, καθάπερ οἴδατε, ὡς ἓνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς
πατὴρ τέκνα ἐαυτοῦ, παρακαλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυ-
12 θύμενοι, καὶ μαρτυρούμενοι, εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς 25
ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἐαυτοῦ
βασίλειαν καὶ δόξαν.

Τὸν διδάσκαλον οὐδὲν ἐπαχθές χρὴ ποιεῖν τῶν εἰς σωτηρίαν τῶν
μαθητῶν συντεινόντων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν δόξαν ἐγγινομένην τῷ Θεῷ·
τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἰργάζετο, πρὸς τὸ μὴ 30
ἐπιβαρῆσαι τοὺς μαθητεομένους.

13 Διὸ καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως,
ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ,

ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθὼς ἐστὶν ἀληθῶς, λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν.

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἀμέμπτως πάντα πράττομεν, ὑμεῖς δὲ ἀνάξια τῆς ὑμετέρας ἀναστροφῆς ἐποιήσατε 5 παρ' ὑμῖν. οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπων ἀκούοντες ἡμῶν, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παραινοῦντος οὕτω προσείχετε· καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ὅτι τοσοῦτους ἐφέρετε κινδύνους· καὶ ὅρα τὸ ἀξίωμα.

- 14 Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ 10 Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων 15 συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, 16 καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλύόντων ἡμᾶς 15 τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε· ἔφθασεν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

Οὐδὲν, φησὶ, θαυμαστὸν εἰς ὑμᾶς ταῦτα πράττειν αὐτοὺς, ὅπου γε καὶ εἰς τοὺς συμφυλέτας αὐτῶν τοῦ τὸ κήρυγμα εἶναι 20 ἀληθές οὐ μικρὸν τεκμήριον· ὅπου γε καὶ Ἰουδαῖοι πάντα ἠνέσχοντο ὑπομεῖναι, ὅτι καὶ ὑμεῖς, φησὶ, τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κάκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. ἔχει τι πλεον τὸ εἰπεῖν κάκεῖνοι, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φησὶν· καὶ τί θαυμαστὸν πάλιν εἰ καὶ εἰς ὑμᾶς, ὅπου γε καὶ εἰς τὸν δεσπότην τοιαῦτα 25 τολμῶσιν; ὅρᾳς πῶς αὐτὸ εἰσήγαγε μεγάλην ἔχον παραμυθίαν; καὶ συνεχῶς τοῦτο στρέφει, καὶ ἐν πάσαις σχεδὸν εὗροι τις ἂν αὐτὸ ταῖς Ἐπιστολαῖς, ἀκριβῶς ἐξετάζων, πῶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς αἰετὸν Χριστὸν παραφέρει διαφόρως. ἀλλ' ἠγγύησαν ἴσως αὐτὸν 30 μάλιστα μὲν οὖν ἤδεσαν· τί οὖν; καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας ἀπέκτειναν καὶ ἐλιθοβόλησαν, ὧν καὶ τὰ τεύχη περιφέρουσι. “καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις,” φησὶν, “ἐναντίων” πῶς; εἰ γὰρ τῇ οἰκουμένῃ δεῖ λαλῆσαι, οὗτοι δὲ κωλύουσι· κοινοὶ τῆς οἰκουμένης εἰσὶν ἐχθροί.

τὸν Χριστὸν ἐφόνευσαν, τοὺς προφῆτας, τὸν Θεὸν ὑβρίζουσιν, ἡμᾶς ἐλαύνουσι, τοὺς ἐπὶ σωτηρίᾳ παραγενομένους. τί θαυμαστόν, εἰ καὶ εἰς ὑμᾶς τοιαῦτα ἐπεδείξαντο; “ εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν “ τὰς ἁμαρτίας πάντοτε· ἔφθασε δὲ ἐπ’ αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.” οὐκέτι, φησὶν, ἔσται τοιαῦτα οἷα τὰ πρότερον, οὐκέτι ἐπάνοδος, 5 οὐκέτι πέραις, ἀλλ’ ἐγγὺς ἐφέστηκεν ἡ ὀργή.

ΚΕΦ. Β.

Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα, ὅπως τελειωθῶσιν.

- 17 Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ’ ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπου- 10 δάσαμεν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω, ὁ σωτὴρ τέκνα, ὡς τρυφὸς, ἐνταῦθα ἕτερόν φησιν, “ ἀπορφανισθέντες,” ὅπερ ἐστὶ παίδων πατέρα ζητούντων, καὶ μὴν ἐκεῖνο, ἀπορφανίσθησαν, οὐ φησιν, ἀλλ’ “ ἡμεῖς.” εἰ γάρ τις τὸν πόθον ἐξετάσειεν, καθάπερ παιδίᾳ μικρὰ ἀπρο- 15 στατεύτα ἄωρον ὀρφανίαν ὑποστάντα, ἐν πολλῷ πόθῳ τῶν γονέων ἐστίν, οὐ διὰ τὴν φύσιν μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐρημίαν· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς· καὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἔστι εἰπεῖν ὅτι πολὺν χρόνον ἀνυμείναμεν, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, καὶ ταῦτα προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ· αἰεὶ γὰρ ὑμᾶς ἔχομεν ἐν τῇ διανοίᾳ· ὁρᾷς ὅση ἀγάπη; 20 καὶ τοι γε ἔχων αὐτοὺς διὰ παντὸς ἐν καρδίᾳ, καὶ τὴν κατ’ ὄψιν ἐξήτει παρουσίαν.

- 18 Διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος, καὶ ἄπαξ καὶ δις, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς,

Πειρασμούς τινας ἀπροσδοκῆτους φησὶ καὶ ἐφόδους· γενομένης 25 γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, κατεΐχετο ἐν τῇ Ἑλλάδι τρεῖς μῆνας· τὴν οὖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐγκοπὴν τοῦ Σατανᾶ ἐκάλεσε τῷ μέλλειν ὠφελεῖσθαι Θεσσαλονικέας ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὡς ἂν ἀναγκαίως πάντων τῶν βλαβερῶν ἀνατι- 30 θεμένων τῷ Σατανᾷ.

- 19 Τίς γὰρ ἡμῖν ἐλπίς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἸΩΑΝΝΟΤ. Οὐ γὰρ ἥρκει τὸ στέφανος ὄνομα δεῖξαι τὴν λαμ-

πρότητα, ἀλλὰ καὶ καυχήσεως. πόσης πυρώσεως τοῦτο; οὐκ ἂν ποτε μήτηρ, οὐδὲ πατήρ, εἶγε ὁμοῦ συνῆλθον καὶ τῶν ἑαυτῶν ἀνέμιξαν πόθον, ἡδυνήθησαν δεῖξαι ἰσόρροπον ὄντα τῷ Παύλῳ τὸν ἑαυτῶν πόθον· χαρὰ, φησὶ, καὶ στέφανός μου· μᾶλλον ἐφ' ὑμῖν, φησὶν, ἀγάλλομαι ἢ ἐπὶ στεφάνῳ· ἐννόησον γὰρ, ὅσον ἐστὶν 5 ἐκκλησίαν ὁλόκληρον παρεῖναι φυτευθεῖσαν καὶ ῥιζωθεῖσαν ὑπὸ Παύλου· τίς οὐκ ἂν ἐπὶ τοσαύτῃ πολυπαιδίᾳ καὶ εὐπαιδίᾳ ἀγάλλοιτο; ὥστε οὐδὲ τοῦτο κολακείας ἐστίν. οὐ γὰρ εἶπεν ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς μετὰ τῶν ἄλλων.

1 Διὸ μηκέτι στέγοντες, ἡὑδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν 10 Ἀθήναις μόνοι.

Ἀντὶ τοῦ εἰλόμεθα, “καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν “ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ “τοῦ Χριστοῦ.” ὥσανεὶ ἔλεγεν, ἀποσπάσαντες ἀπὸ τῶν ἔργων, ἐπέμψαμεν πρὸς ὑμᾶς διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν 15 τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

2 Εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς 3 πίστεως ὑμῶν, τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις.

Τί δὴ ἐνταῦθα φησὶν; ἐπειδὴ τῶν διδασκάλων οἱ πειρασμοὶ 20 θορυβοῦσι τοὺς μαθητάς, τότε δὲ πολλοῖς περιέπεσε πειρασμοῖς. “εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς,” φησιν, οὐχ ὥς ἐλλείποντάς τι τῆς πίστεως, οὐδὲ ὀφείλοντάς τι μαθεῖν, “καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς “πίστεως ὑμῶν.”

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΪ. Οὐκ εἶπε τῷ μηδένα ὀκλάζειν, ἵνα μὴ δόξη κα- 25 τηγορεῖν, ἀλλ' ἔθηκε λέξιν τὴν μὴ δυναμένην ἐλεγκτικὴν εἶναι τῆς ἐνδόσεως, “σαίνεσθαι” εἰπὼν τὸ μηδένα ξενίζεσθαι.

4 Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα· καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἤμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο καὶ οἶδατε. 30

Οὐδὲν ξένον ἢ παρ' ἐλπίδας συμβαίνει, ὥστε οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι· εἰς τοῦτο γὰρ κείμεθα, ὥστε οὐχ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἔτι συμβαίνει τοῦτο, οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι.

5 Διὸ καὶ γὰρ μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γινῶναι τὴν
πίστιν ὑμῶν, μή πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ
6 εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τι-
μοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν
τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν 5
ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ
7 καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν ἀδελφοὶ ἐφ'
8 ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν. διὰ τῆς ὑμῶν
πίστεως· ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ.

Τί λέγεις; ὁ τοσαῦτα εἰδὼς, ὁ ἀπόρρητα ἀκούσας ῥήματα, ὁ μέ- 10
χρι τρίτου ἀνελθὼν οὐρανοῦ, οὗτος οὐκ οἶδε, καὶ ἐν Ἀθήναις ὢν, ἀλλ'
ἀναγκάζεται πέμψαι Τιμόθεον εἰς τὸ γινῶναι τὴν πίστιν αὐτῶν; τί
οὖν ἂν τις εἴποι; ὅτι οὐ πάντα ᾔδесαν οἱ ἅγιοι, καὶ τοῦτο πολλα-
χόθεν ἂν τις καταμάθοι, καθάπερ Ἐλισσαῖος περὶ τῆς γυναικὸς
ἠγνόησε, καθάπερ Ἡλίας ἔλεγε πρὸς τὸν Θεόν, “καὶ γὰρ ὑπελείφθην 15
μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου,” διὰ τοῦτο ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ
ὅτι κατέλιπον ἐμαυτῷ ἐπτακισχιλίους ἄνδρας· ὁ Σαμουὴλ πάλιν,
ἠνίκα ἀπεστάλη χρίσαι τὸν Δαυὶδ· διὸ ἔλεγεν, “οὐχ ὡς ὄψεται
“ἄνθρωπος, οὕτως ὄψεται καὶ ὁ Θεός.” τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ πολ-
λὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν, αὐτῶν τε ἕνεκεν τῶν ἁγίων καὶ τῶν 20
πιστευόντων αὐτοῖς· διὰ τοῦτο καὶ διωγμοὺς συγχωρεῖ γίνεσθαι·
καὶ πάλιν, ἵνα μὴ κακεῖνοι μεγάλα τινὰ περὶ αὐτῶν φαντάζωνται,
καὶ τοῦτο αὐτός φησιν, “ἵνα μή τις εἰς ἐμὲ λογίσῃ τε ὑπὲρ ὃ
“βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ” καὶ πάλιν, ἵνα μή τις ἔχῃ
λέγειν, ὅτι οὐχὶ ἄνθρωποι ὄντες κατάρθωσαν, καὶ οὕτω πάντες 25
ὑπτιοὶ γένωνται· διὰ τοῦτο δείκνυσιν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, διὰ
τοῦτο ἀγνοεῖ, διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις προθέμενος οὐκ ἔρχεται.

9 Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταπο-
δοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ἣ χαίρομεν δι'
10 ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; νυκτὸς καὶ ἡμέρας, 30
ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεόμενοι, εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσω-
πον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν.

Οὐχὶ ζωῆς μόνον αἵτιοι ἡμῖν γεγέννησθε, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης

πολλῆς, καὶ τοσαύτης ὥς μὴδὲ εὐχαριστῆσαι δύνασθαι τῷ Θεῷ κατ' ἀξίαν. τὸ ὑμῶν κατώρθωμα, δῶρον εἶναι, φησὶ, τοῦ Θεοῦ ἡγοούμεθα, τοιαῦτα ἡμᾶς εὐηργετήσατε ὥς Θεοῦ νομίζειν εἶναι, μᾶλλον δὲ καὶ ἔργον Θεοῦ· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐδὲ σπουδῆς τοσοῦτον φρόνημα· “ νυκτός,” φησὶ, “ καὶ ἡμέρας ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεό- 5
“ μενοι.” καὶ τοῦτο τῆς χαρᾶς σημεῖον, τὸ ποθεῖν καὶ ὄψει τὴν τοσαύτην ἰδεῖν ἡδονήν. “ καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως “ ὑμῶν” ἐνταῦθα πολὺ τὸ ζήτημα· εἰ γὰρ νῦν ζῆς, ὅτι ἐστήκασι, καὶ Τιμόθεος εὐηγγελίσατο τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τοσαύτης ἦν χαρᾶς μεστός, ὥς μὴδὲ δύνασθαι τῷ Θεῷ κατ' 10
ἀξίαν εὐχαριστῆσαι, πῶς ἐνταῦθα τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως εἶναι φῆς; τί οὖν ἐστίν; οὐ πάσης ἀπέλαυσαν τῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦτο δηλοῖ πρὸς τῷ τέλει, ἴσως ἐξηγεῖτο παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ θορυβῶντες αὐτοὺς, οὐκέτι πειρασμοῖς οὐδὲ κινδύνοις, ἀλλ' ὑποκρινόμενοι τοὺς διδασκάλους· 15
διὰ τοῦτο εἶπε “ τὰ ὑστερήματα,” καὶ οὐκ εἶπεν εἰς τὸ στηριχθῆναι, ἀλλ' ἐνθα μὲν περὶ τῆς πίστεως ἐδεδοίκει, “ ἔπεμψα,” φησὶ, “ Τιμόθεον εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς,” ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑστεροῦν καταρτίσαι, ὃ διδασκαλίας μᾶλλον ἐστίν ἢ βεβαιώσεως· τὸ γὰρ μὴ κατηρτισμένον ἐστὶν ὃ ὀλίγον τι λείπει, τοῦτο δὲ καταρ- 20
τίζεται.

ΚΕΦ. Γ.

Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βεβαιώσεως
Θεσσαλονικέων ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ.

11 Αὐτὸς δὲ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν 25
Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς·
12 ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ
πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς
ὑμᾶς.

Τοῦτο ὑπερβαλλούσης ἀγάπης τὸ μὴ μόνον ἐκεῖ εὔχεσθαι, 30
ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τὴν εὐχὴν ἐντιθέναι· τοῦτο οὖν, φησὶν,
αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκκόφει τοὺς πειρασμοὺς τοὺς πανταχοῦ περιέλκον-

τας ἡμᾶς, ὥστε ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. “ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι
 “ καὶ περισσεῦσαι,” ἀντὶ τοῦ αὐξῆσαι τὸ μὲν ἡμέτερον ἥδη ἐστὶ,
 τὸ δὲ ὑμέτερον ἀξιοῦμεν γενέσθαι.

- 13 Εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμῶν τὴν καρδίαν ἀμέμπτως ἐν
 ἁγιοσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ 5
 παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάν-
 των τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Βούλομαι, φησὶ, πλεονάσαι τὴν ἀγάπην ταύτην, ἵνα μηδεὶς
 μῶμος γένηται· οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς στηρίξαι, ἀλλὰ “ τὰς καρδίας
 “ ὑμῶν” ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, 10
 ἔνεστι γὰρ μηδὲν πράττοντα πονηρὸν εἶναι, οἷον, βασκανίαν ἔχειν,
 ἀπιστίαν, δόλον, τὸ χαίρειν ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τὸ μὴ εἶναι φιλάν-
 θρωπον, τὸ δόγματα ἔχειν διεστραμμένα· ταῦτα πάντα τῆς καρ-
 δίας ἐστὶν, ἁγιοσύνη δὲ, τὸ τούτων καθαρεύειν· κυρίως μὲν γὰρ
 ἁγιοσύνη λέγεται ἢ σωφροσύνη, ἐπειδὴ καὶ ἀκαθαρσία ἢ πορνεία 15
 καὶ ἡ μοιχεία· καθολικῶς δὲ πᾶσα ἁμαρτία ἀκαθαρσία, καὶ ἡ
 πᾶσα ἀρετὴ καθαρότης· “ μακάριοι γὰρ,” φησὶν, “ οἱ καθαροὶ τῇ
 “ καρδίᾳ.” ὅτι γὰρ πορνεία μολύνει τὴν ψυχὴν, ἄκουε τοῦ προφήτου
 τοῦ λέγοντος, “ λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε κὰς πονηρίας
 “ ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν” ὥστε πᾶσα ἁμαρτία μολύνει τὴν 20
 ψυχὴν· “ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ
 “ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων”
 κριτῆς ἄρα τότε ἔσται ὁ Χριστὸς, οὐκ ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ τοῦ Πατρὸς παρεστήκαμεν κρινόμενοι, ἢ τοῦτο, φησὶν, ἢ ὅτι
 ἀμέμπτους ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὅπερ αἰεὶ, φησὶ τὸ ἐνώ- 25
 πιον τοῦ Θεοῦ· αὕτη γὰρ ἡ ἀρετὴ εἰλικρινής· οὐκ ἐνώπιον ἀνθρώ-
 πων ἄρα ἡ ἀγάπη ἀμέμπτους ποιεῖ.

ΚΕΦ. Δ.

Παραίνεσις σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ὡς ἐπὶ κρίσει φιλადελφίας, ἐργασίας
 ἰδιοπράγμονος.

30

- 1 Ὁ λοιπὸν οὖν, ἀδελφοὶ, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦ-
 μεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ’ ἡμῶν,

τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα
 2 περισσεύητε μᾶλλον· οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας
 ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. τοῦτο γάρ ἐστι
 3 θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν.

“Οταν πρὸς τὰ κατεπείγοντα στῇ, καὶ πρὸς τὰ ἐν χερσὶ, καὶ 5
 μέλλῃ εἰς τὰ διηνεκῇ ἐμβαίνειν, λοιπὸν καὶ ἃ συνεχῶς ἀκοῦσαι
 χρῆ, τοῦτο προστίθῃσι τὸ ῥῆμα “ τὸ λοιπὸν,” τουτέστιν, αἰ καὶ
 εἰς διηνεκές· “ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ” βα-
 βαί, οὐδὲ εἰς τὸ παρακαλεῖν ἑαυτὸν ἀξιόπιστον εἶναι, φησὶν, ἀλλὰ
 τὸν Χριστὸν παραλαμβάνει· διὰ τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, 10
 φησὶν, ἵνα “ καθὼς παρελάβετε παρ’ ἡμῶν” τὸ “ παρελάβετε”
 οὐχὶ ῥημάτων ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων, “ τὸ πῶς δεῖ
 “ ὑμᾶς περιπατεῖν,” (πᾶσαν ἐν τούτῳ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου
 δηλοῖ) “ καὶ ἀρέσκειν τῷ Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον,” τουτ-
 ἐστὶν ἐκ πλέονος περιουσίας, μὴ μέχρι τῶν ἐντολῶν ἵστασθαι, 15
 ἀλλ’ ἵνα καὶ ὑπερβαίνειτε. τοῦτο γὰρ προκοπὴ τὸ ὑπερβαίνειν τὰς
 ἐντολάς· οὐκέτι γὰρ ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς ἀνάγκης, ἀλλ’ ἀπὸ
 τῆς οἰκείας προαιρέσεως γίνεται τὸ πᾶν· εἰκὸς οὖν αὐτὸν μετὰ
 πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου παρηγγελκεῖν αὐτοῖς· καὶ ἀναμιμνή-
 σκει διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐκείνης αὐτοὺς τῆς εὐλαβείας. 20
 “ οἴδατε γάρ,” φησὶ, “ τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ
 “ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ θέλημα Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς
 “ ὑμῶν.” καὶ ἀλλαχοῦ γράφων, φησὶν, “ εἰρήνην διώκετε μετὰ
 “ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.”
 καὶ Τιμοθέῳ δὲ γράφων ἔλεγεν, “ ἑαυτὸν ἀγνὸν τήρει,” καὶ ἐν τῇ 25
 πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ· “ ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν νηστείαις, ἐν
 “ ἀγνότητι.” καὶ πολλαχοῦ ἂν τις εὔροι τοῦτο· ὅντως γὰρ πάν-
 τας τοῦτο λυμαίνεται τὸ κακόν· “ τοῦτο γάρ ἐστι,” φησὶ, “ θέλημα
 Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ πάσης πορνείας.”
 πολύτροποι γὰρ καὶ πολυποίκιλοι τῆς ἀσελγείας αἱ ἡδοναί· εἰπὼν 30
 δὲ, “ ἀπὸ πάσης πορνείας” καταλιμπάνει τοῖς εἰδόσιν.

4 Εἰδέναί ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν
 5 ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ τὰ
 ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν.

Ἄρα μαθήσεώς ἐστι τὸ πρᾶγμα, καὶ πολλῆς, ὥστε μὴ ἀσελ-
γαίνειν ἄρα ἡμεῖς αὐτὸ κτώμεθα, ὅταν ἢ καθαρὸν, ὅταν δὲ ἀκά-
θαρτον ἢ ἁμαρτία· εἰκότως· οὐ γὰρ ἃ βουλόμεθα πράττει, ἀλλὰ
ἃ ἐκείνη ἐπιτάττει· “μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας,” φησί· ἐνταῦθα
δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον, καθ’ ὃν δεῖ σωφρονεῖν, ὥστε τὰ πάθη 5
τῆς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν· καὶ γὰρ τρυφή καὶ πλοῦτος καὶ ῥαθυ-
μία καὶ ἀγρία καὶ σχολή, καὶ πάντα ταῦτα εἰς ἐπιθυμίαν ἡμᾶς
ἐξάγει τὴν ἄτοπον, “καθάπερ,” φησί, καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα
“τὸν Θεόν.” ἐκεῖνοι γὰρ τοιοῦτοί εἰσιν, οἱ μὴ προσδοκῶντες δώσειν
δίκην.

10

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησί· σκεῦος τὴν ἰδίαν ἐκάστου γαμε-
τὴν ὀνομάζει, ἐν ἀγιασμῷ κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκώς· ὅταν μὴ πρὸς
ἐτέραν ῥυπαίνηται· ἐμφατικώτερον δὲ, τὸ “μὴ ἐν πάθει ἐπι-
“θυμίας,” ὥσταν τοῦτο ποιῶντος, οὐκέτι ταύτῃ ὡς γυναικὶ
συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν μόνην ἀπλῶς· ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας 15
ἐκάλεσε.

6 Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι
τὸν ἀδελφόν.

Καλῶς εἶπε, “τὸ μὴ ὑπερβαίνειν,” ἐκάστῳ ὁ Θεὸς ἀπένειμε
γυναῖκα, ὅρους ἔθηκε τῇ φύσει, τὴν μίξιν ἐκείνην τὴν πρὸς τὴν 20
μίαν, ὥστε ἡ πρὸς τὴν ἐτέραν παράβασίς ἐστι καὶ πλεονεξία· οὐ
γὰρ οὕτως ἀλγοῦμεν τῶν χρημάτων ἡμῶν ἐκφορουμένων, ὡς τοῦ
γάμου διορυττομένου· ἀδελφὸν καλεῖς, καὶ πλεονεκτεῖς; καὶ ἐν
οἷς οὐ χρὴ, περὶ μοιχείας φησὶν, ἀνωτέρω δὲ καὶ περὶ πορνείας
ἀπάσης.

25

Διότι ἔκδικος ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων.

Παρεκάλεσε πρῶτον, ἐνέτρεψεν εἰπὼν, “καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη.”
εἶτα ἀπὸ λογισμῶν τὸ ἄτοπον ἔδειξε τὸ πλεονεκτεῖν τὸν ἀδελφόν·
ἐπάγει λοιπὸν τὸ κεφάλαιον, “διότι,” φησὶν, “ἔκδικος ὁ Κύριος
“περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπομεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυ- 30
“ράμεθα” οὐδὲ γὰρ ἀτιμωρητὶ ταῦτα πράττομεν.

7 Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσία, ἀλλ’
ἐν ἀγιασμῷ.

Ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ὕβρισεν, αὐτὸς ἐκάλεσεν.

8 Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον εἰς ἡμᾶς.

Οὐ τὰ ἀδικούμενα, φησὶν, ἐκδικεῖ πρόσωπα, ἀλλ' ἐαυτόν· σὺ γὰρ ὁμοίως ἐμολύνθης, ὁμοίως τὸν Θεὸν ὕβρισας.

9 Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρεῖαν ἔχετε τοῦ γρά- 5
φεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδάκτοί ἐστε εἰς τὸ
10 ἀγαπᾶν ἀλλήλους· καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς
ἀδελφούς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ, [καὶ εἰς τοὺς ἄλ-
λους πάντας.]

Σφόδρα ταῦτα ἐντρεπτικὰ πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτὸ, καὶ οὐχ ἀπλῶς 10
λέγω ὅτι “θεοδιδάκτοί ἐστε,” ἀλλ' οἶδα ἀφ' ὧν ποιεῖτε.

Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μάλ-
11 λον, καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια,
καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς χερσὶν ὑμῶν, καθὼς καὶ παρηγγεί-
12 λαμεν ὑμῖν· ἵνα περιπατῇτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, 15
καὶ μηδαμῶς χρεῖαν ἔχητε.

Δείκνυσιν ὅσων μὲν ἡ ἀργία κακῶν αἰτία, ὅσων δὲ ἡ ἐργασία
καλῶν· καὶ ποιεῖ αὐτὸ σαφὲς ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν, ὃ πολλαχοῦ
ποιεῖ, καὶ τοῦτο συνετῶς· μᾶλλον γὰρ τούτοις ἐνάγονται οἱ
πλείους, ἢ τοῖς πνευματικοῖς· ἀγάπης γάρ ἐστι τῆς εἰς τοὺς 20
πλησίον, οὐχὶ παρ' ἐκείνων λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνοις παρέχειν.
καὶ θέα· μέλλων παρακαλεῖν καὶ παραινεῖν, μέσον τὸ κατόρθωμα
τίθησιν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς προτέρας προαινέσεως ἀναπνεύσωσι, καὶ
τῆς ἀπειλῆς, ἥνικα ἔλεγε “τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον
“ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν,” καὶ πρὸς ταύτην μὴ ἀποσκιρτήσωσι 25
τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι γίνεται, ὥστε μὴ λαμβάνειν μηδὲ
ἀργεῖν, ἀλλ' ἐργαζόμενον ἑτέροις παρέχειν· “μακάριον γάρ ἐστι,”
φησί, “διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν” “καὶ ἐργάζεσθαι,” φησί,
“ταῖς χερσὶν ὑμῶν” ποῦ εἰσιν οἱ τὸ ἔργον ζητοῦντες τὸ πνευ-
ματικόν; ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς πᾶσαν πρόφασιν ἀνεῖλεν, εἰπὼν “ταῖς 30
“χερσὶν ὑμῶν;” ἄρα νηστεῖαν τις ἐργάζεται ταῖς χερσίν; ἄρα
παννυχίδας; ἀλλὰ χαμευνίας; οὐδεὶς τοῦτο ἂν εἴποι, ἀλλὰ περὶ

ἔργου, φησὶ, Κυρίου· πνευματικὸν γὰρ ὧτως ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον ἑτέροις παρέχειν “ ἵνα περιπατῆτε, φησὶν, εὐσχημόνως.” οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀσχημονῆτε ἐπαιτοῦντες, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ἡνί- 5 ξατο· πραότερον δὲ αὐτὸ τίθησιν ὥστε καὶ πληῆξαι καὶ μὴ σφόδρα τοῦτο ποιῆσαι. εἰ γὰρ οἱ παρ’ ἡμῖν σκανδαλίζονται τούτοις, πολλῶ 5 μᾶλλον οἱ ἔξωθεν μυρίας εὐρίσκοντες κατηγορίας καὶ λαβὰς, ὅταν ἄνθρωπον ὑγιαίνοντα καὶ ἑαυτῷ ἀρκέσαι δυνάμενον ὁρῶσιν ἐπαι- τοῦντα καὶ ἐτέρων δεόμενον· διὸ καὶ χριστεμπόρους καλοῦσιν ἡμᾶς, “ διὰ τοῦτο, τὸ ὄνομα,” φησὶ, “ βλασφημεῖται τοῦ Θεοῦ,” ἀλλ’ οὐδὲν τούτων ἔθηκεν, ἀλλ’ ὃ μάλιστα αὐτῶν καθάψασθαι ἴσχυσε, 10 τὸ τῆς ἀσχημοσύνης.

ΚΕΦ. Ε΄.

Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπι- φανείᾳ Χριστοῦ.

13 Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοι- 15 μημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.

Ἐνταῦθα τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον κινεῖ, καὶ ἕτερόν τι αἰνιτ- τόμενος μυστήριον· ποῖον δὲ τοῦτο; “ ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περι- “ λειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς 20 “ κοιμηθέντας.” ἱκανὸς μὲν καὶ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος παραμυ- θήσασθαι τὸν ἐν ὀδύνῃ· ἱκανὸν δὲ τὸ νῦν λεγόμενον μάλιστα ἀξιό- πιστον ποιοῦν τὴν ἀνάστασιν· ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα ἡμέρως· οὐκ εἶπεν οὕτως ἀνόητοί ἐστε, καθάπερ πρὸς Κορινθίους “ ἄφρονες, ὅτι “ εἰδότες ἀνάστασιν ὥς μὴ πιστεύοντες, οὕτω λυπεῖσθε,” ἀλλὰ 25 σφόδρα ἡμέρως τὴν ἄλλην αὐτῶν ἀρχὴν αἰδούμενος· καὶ οὐκ εἶπε περὶ τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ τῶν κεκοιμημένων, εὐθὺς ἀπὸ προσι- μίων τὴν παράκλησιν καταβαλλόμενος· “ ἵνα μὴ λυπῆσθε,” φησὶν, “ ὥς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα” ἄρα τὸ κατακόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν ἀφορήτως τῶν οὐκ ἐχόντων ἐστὶν ἐλπίδα, μηδὲ προσ- 30 δοκῶντων ἀνάστασιν· ὑμεῖς δὲ, φησὶ, προσδοκῶντες ἀνάστασιν τί δὴ ποτε θρηνεῖτε; οἱ γὰρ περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν

ζητοῦντες δηλονότι ἤδεσαν· εἰ γὰρ πιστεύομεν, φησὶν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. ποῦ εἰσιν οἱ τὴν σάρκα ἀθετοῦντες; εἰ γὰρ μὴ ἀνέλαβε σάρκα, οὐδὲ ἀπέθανεν, οὐδὲ ἀνέστη· πῶς οὖν ἡμᾶς ἀπὸ τούτων προτρέπει εἰς πίστιν; ἄρα οὐ λῆρος μᾶλλον ἦν κατ' 5 αὐτοὺς καὶ ἀπατεῶν; εἰ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν ἀμαρτίας ἐστίν, ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ ἡμαρτε, πῶς ἡμᾶς προτρέπεται; ὥστε πάντα ταῦτα ἔωλα αὐτοῖς· “πρωτότοκος,” φησὶν, “ἐκ τῶν νεκρῶν,” ἀπαρχή, οὐκοῦν καὶ λοιποὺς εἶναι δεῖ; καὶ ὅρα πῶς οὐδὲν ἐνταῦθα ἀπὸ λογισμῶν τίθησιν, ἐπειδὴ προσηνεῖς ἦσαν. Κορινθίους μὲν γὰρ γράφων 10 πολλὰ καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἐκίνησε, καὶ τότε τοῦτο ἐπήγαγε· “ἄφρων· σὺ, ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται” κυριώτερον γὰρ τοῦτο· ἀλλ' ὅταν τῷ πιστῷ διαλέγεται, πρὸς δὲ τὸν ἔξω, ποίαν ἂν ἰσχὺν ἔχοι τοῦτο; “οὕτω,” φησὶν, “ὁ Θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας ἄξει σὺν αὐτῷ” πάλιν “κοιμηθέντας,” οὐδαμοῦ τοὺς ἀποθανόντας· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ 15 Χριστοῦ τὸ ἀπέθανεν ἔθηκεν, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἔπετο, ἐνταῦθα δὲ “τοὺς κοιμηθέντας” πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ; ἢ διὰ Ἰησοῦ κοιμηθέντας, ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει τοὺς μὲν κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστιν, τοὺς πιστούς· ἐνταῦθα οἱ αἰρετικοὶ φασιν, ὅτι τοὺς βαπτισθέντας· τὸ γὰρ οὕτως ποῦ ἵσταται; ὁ γὰρ Ἰησοῦς 20 οὐκ ἐκοιμήθη διὰ τοῦ βαπτίσματος· τίνος ἕνεκεν, φησὶ, “τοὺς κοιμηθέντας;” ὥστε οὐ περὶ καθολικῆς, ἀλλὰ περὶ μερικῆς ἀναστάσεως διαλέγεται· τοὺς γὰρ κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, φησὶ, καὶ πολλαχοῦ οὕτως λέγει· προσεκτέον δὲ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ἀπέθανεν εἶπεν, ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν τοὺς κοιμηθέντας· ὡς ἐκεῖ 25 μὲν θανάτου ὄντος διὰ τὸ μηδέπω λελύσθαι· ἐνταῦθα δὲ κοιμήσεως διὰ τὸ ἤδη λελύσθαι· “τοῦτο γὰρ ὑμῖν,” φησὶ, “λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν πα- 30 ρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας,” περὶ τῶν πιστῶν λέγων· καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἔπειτα οὐ περὶ 30 ἀναστάσεως αὐτῷ λόγος μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐν δόξῃ. ἀναστάσεως μὲν οὖν πάντες ἀπυλαίσονται, φησὶν· ἐν δόξῃ δὲ οὐ πάντες ἔσονται, ἀλλ' οἱ ἐν Χριστῷ. ἐπεὶ οὖν παραμυθησασθαι βούλεται αὐτοὺς, οὐ τούτῳ μόνον παραμυθεῖται, ἀλλὰ

καὶ τῇ τιμῇ τῇ πολλῇ καὶ τῷ τάχει, ἐπεὶ ἐκεῖνο ἤδεσαν διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προῖόν φησί· “καὶ πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα” πῶς δὲ οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ Ἰησοῦ κοιμῶνται; τουτέστιν, Χριστὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς· τὸ δὲ “ἄξει σὺν αὐτῷ” δείκνυσι πολλαχόθεν ἀγομένους.

5

15 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου.

Τοῦτο ξένον ἔμελλε λέγειν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀξιόπιστον τίθησιν· ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, φησί, τουτέστιν, οὐκ ἀφ’ ἑαυτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαθόντες λέγομεν, ἀντὶ τοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν· οὐ γὰρ ἦν περὶ μελλόντων πιστεύεσθαι λέγοντα, μὴ ἐκεῖ-
10
θεν μαθόντα.

Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας.

Ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησίν, “ὅτι ἐν ἀτόμῳ, ἐν
“ρίπῃ ὀφθαλμοῦ,” ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῇ ἀναστάσει καὶ
15
τῷ τρόπῳ παρέστηκεν· ἐπειδὴ γὰρ δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δύσκολον εἶναι, ὥσπερ ἐστὶ, φησίν, εὐκόλον τοὺς ζῶντας ἀρθῆναι, οὕτω καὶ τοὺς ἀπελθόντας· τὸ δὲ “ἡμεῖς” οὐ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· οὐ γὰρ δὴ ἔμελλε μέχρι τῆς ἀναστάσεως μένειν, ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς λέγει· διὰ τοῦτο προσέθηκεν “οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ
20
“Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας.” ὥσανεὶ ἔλεγε, μὴ νομίσης ἐργαδίαν εἶναι, Θεός ἐστιν ὁ ποιῶν, οἱ ζῶντες τότε, τοὺς διαλυθέντας, τοὺς σαπέντας, τοὺς μυρία ἔτη ἔχοντας, οὐ μὴ προλάβωσιν, ἀλλ’ ὥσπερ εὐκόλον ἐκείνους τοὺς ἀπηρτισμένους ἀγαγεῖν, οὕτω καὶ τοὺς διαλελυμένους. ἀλλ’ εἰσὶ τινες οἱ διαπιστοῦσι
25
τῷ πράγματι, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασιν· τί γὰρ, εἰπέ μοι, εὐκολώτερον, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν, ἢ διαλυθέντα ἀναστῆσαι πάλιν; ἄρα ἀγνοοῦσιν ὅτι πᾶσα ζωὴ ἀπὸ φθορᾶς γίνεται; πάντα φυτὰ, πάντα σπέρματα· καὶ ὅτι ἡ συκὴ ἡ τοιαύτη καὶ τηλικαύτη ἀπὸ τῆς κέγχρου γίνεται ἐκείνης τῆς καταβλη-
30
θείσης καὶ αὐτῆς διαφθαρείσης πρῶτον; καὶ μὴ σαπῇ καὶ διαλυθῇ, οὐδὲν τούτων ἔσται τῶν ἐν αὐτῇ· εἰπέ μοι, πόθεν τοῦτο γίνεται; ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φυτῶν. τί δὲ, εἰπέ μοι·

οὐχὶ ὕδωρ ἐστὶν ἐν τῷ ἄνωθεν καταφερόμενον; πόθεν εἰς τοσαῦτα μεταβάλλεται; τοῦτο γὰρ τῆς ἀναστάσεως θαυμασιώτερον· πῶς μίαν ἔχον ποιότητα καὶ μίαν φύσιν εἰς τοσαῦτα τρέπεται; ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ εἰπέ μοι, ἐγγύτερον γάρ· τοῦτο τὸ σπέρμα τὸ καταβαλλόμενον, πῶς εἰς ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν μορίων τρέπεται τε καὶ 5 μεταβάλλεται; πῶς εἰς ὀφθαλμούς; πῶς εἰς ὦτα; πῶς εἰς χεῖρας; πῶς εἰς τοσαῦτα ρυθμίζεται καὶ διαπλάττεται; ἄρα οὐ πολλῶ σοι δοκεῖ τούτων εἶναι τοῦτο ἀπορώτερον; οὐχὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁρᾷς ἀνάστασιν καὶ θάνατον ἐν ταῖς ἡλικίαις γινόμενῃν; ποῦ ἡ νεότης ἀπῆλθεν; πόθεν τὸ γῆρας ἦλθεν; πῶς ὁ 10 γεγηρακὼς ἑαυτὸν μὲν νέον ποιῆσαι οὐ δύναται, ἕτερον δὲ παιδίον τίκτει νεώτατον, καὶ ὃς αὐτῷ οὐ δύναται παρασχεῖν, ἐτέρῳ παρέχει; ὅταν οὖν ὁ Θεὸς δημιουργῇ, πάντα ὑποχωρεῖται.

16 Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ.

15

ἸΩΑΝΝΟΥ. “Τότε γάρ,” φησὶν, “αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται” τί δῆποτε ἐν σάλπιγγι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Σιναίῳ ὁρεὶ τοῦτο ὁρῶμεν, καὶ Ἀγγέλους κακεῖ· τί δαὶ βούλεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου; καθάπερ ἐπὶ τῶν παρθένων ἔλεγεν, ἐγείρεσθε, ἦλθεν ὁ νυμφίος· ἡ τοι τοῦτο φησὶν, ἡ καθάπερ ἐπὶ βασιλέως, 20 οὕτω καὶ τότε ἔσται, Ἀγγέλων πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὑπηρετουμένων· λέγει γὰρ, ἀναστῶσιν οἱ νεκροὶ, καὶ γίνεται τὸ ἔργον, οὐ τῶν Ἀγγέλων πρὸς τοῦτο ἰσχυόντων, ἀλλὰ τοῦ ρήματος αὐτοῦ. τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Χριστὸς, “ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς 25 αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἁκρῶν οὐρανῶν, ἕως ἁκρῶν αὐτῶν.” τὸν οὖν Ἀρχάγγελον οἶμαι, τὸν ἐφεστῶτα εἶναι τοῖς ἀπεσταλμένοις βοῶντα τοῦτο· ὅτι ἐτοίμους ποιεῖτε πάντας, πάρ-εστι γὰρ ὁ κριτής. τί ἐστὶν “ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι;” δέικνυσιν ἐνταῦθα πολλὰς τὰς σάλπιγγας γενομένας, καὶ πρὸς τῇ 30 ἐσχάτῃ καταβαίνοντα τὸν κριτὴν.

Ἄλλος φησί· σάλπιγγι παρειαίξειν εἴωθεν ἡ γραφὴ τοὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ κηρύττοντας θέσπισμα· καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν ταῖς Ἰουδαίων δήμοις, “καθέστακα ἐφ' ὑμᾶς

“σκοπούς” ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ εἶπαν, ἀκού-
 “σόμεθα” σάλπιγξ ἦν Μωϋσῆς καὶ πάντες οἱ προφῆται καὶ
 Ἀπόστολοι, καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· “σαλπιούσι γὰρ τῇ
 “σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ,” κατὰ τὸν Ἡσαΐαν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ
 Χριστοῦ προφητεύοντα· ἔφη δὲ καὶ Ζαχαρίας περὶ τῆς ἐσχάτης 5
 σάλπιγγος, “Κύριος παντοκράτωρ σάλπιγγι σαλπιεῖ” ταύτης
 σύμβολον ὑπῆρχον αἱ ἐν τῇ Ἱερικῇ γενόμεναι σάλπιγγες, δι’ ὧν
 αὐτὴ τε καὶ τὰ τείχη ταύτης αὐτομάτως κατέπεσον· καὶ τῷ
 Ἡσαΐα, φησὶν, “ὡς σάλπιγγι ὑψωσον τὴν φωνὴν σου, καὶ ἀνάγ-
 “γειλον τῷ λαῷ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν” ἐσχάτη τοίνυν σάλ- 10
 πιγξ ἡ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τοῦ κριτοῦ τὴν παρουσίαν
 σημαίνουσα.

Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον,
 17 ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν
 αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ 15
 Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.
 18 ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.

ἸΩΑΝΝΟΤ. Εἰ μέλλει δὲ καταβαίνειν, τίνας ἔνεκεν ἀρπαγησό-
 μεθα; τιμῆς ἔνεκεν. καὶ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσελαύνοντος,
 οἱ μὲν ἔντιμοι πρὸς ἀπάντησιν ἐξίσσιν, οἱ δὲ κατάδικοι ἔνδον 20
 μένουσι τὸν κριτὴν· καὶ πατὴρ φιλοστόργου παραγινόμενου, οἱ μὲν
 παῖδες καὶ ἄξιοι παῖδες εἶναι ἐπ’ ὀχλήματος ἐξάγονται, ὥστε ἰδεῖν
 καὶ καταφιλῆσαι· οἱ δὲ προσκεκρουκότες τῶν οἰκιῶν ἔνδον μένου-
 σιν. ἐπὶ τοῦ ὀχλήματος φερόμεθα τοῦ πατρός· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν
 νεφέλαις ὑπέλαβεν αὐτὸν, καὶ ἡμεῖς ἐν νεφέλαις ἀρπαγησόμεθα. 25
 δρᾶς τὴν τιμὴν ὅσῃν καὶ τὴν ἀπάντησιν καταβαίνουντι ποιούμεθα,
 καὶ τὸ πάντων μακαριώτερον, οὕτω σὺν αὐτῷ ἐσόμεθα.

Βαβαί, ὅσων ἀγαθῶν τὸ γένος ἠξίωσε τὸ ἀνθρώπινον; πρῶτοι
 οἱ τελευτήσαντες ἐγείρονται, καὶ οὕτως ὁμοῦ ἡ ἀπαντὴ γίνεται,
 ὥστε οὐδὲν ἔσται πλέον ἐκείνοις κατὰ τοῦτο, ἀλλ’ ὁ διαφθαρεὶς 30
 ὁ τοσαῦτα ἔτη ἔχων ἐν τῇ γῇ, μετ’ ἐκείνων ἀπαντῆσαι· εἰ γὰρ
 ἐκεῖνοι ἡμᾶς ἀνέμειναν, ἵνα στεφανωθῶμεν, τοῦ Κυρίου περὶ ἡμῶν
 κρεῖττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν,
 πολλῷ μᾶλλον καὶ ἡμεῖς ἐκεῖνους, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνοι μὲν ἀνέμει-

ναν, ἡμεῖς δὲ οὐκέτι. ἐν γὰρ ἀτόμῳ ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ· τὸ δὲ λέγειν ὅτι συνάγονται, ἀνίστανται μὲν, φησὶ, πανταχοῦ· συνάγονται δὲ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων· τὸ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἐστὶ, τῇ γῇ κελεύοντος ἀφεῖναι τὴν παρακαταθήκην, καὶ οὐδεὶς ὁ ὑπηρετούμενος· ὥσπερ τότε ἐκάλεσε τὸν 5 Λάζαρον, “δεῦρο ἕξω” τὸ δὲ ἀγαγεῖν τῶν ὑπηρετῶν γίνεται. ἀλλ’ εἰ συνάγουσι καὶ προτρέπουσιν Ἄγγελοι, πῶς ἐνταῦθα οὔτοι ἀρπάζονται; μετὰ τὸ καταβῆναι ἀρπάζονται, μετὰ τὸ συναχθῆναι· καὶ ὅταν ταῦτα γένηται, τότε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου ἔσται τοῖς Ἀγγέλοις ἐπιτάττοντος καὶ βοῶντος, καὶ σάλπιγγες, μᾶλλον 10 δὲ ὁ τῶν σαλπίγγων ἦχος.

Δῆλον μέντοι κάκεῖνο, ὅτι ὅταν εἴπῃ, οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, οὐκ ἀναιρῶν τοὺς πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας δικαίους λέγει· πῶς γάρ; ὁ γε σαφῶς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγων, “καὶ οὔτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ 15 “ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι “προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν,” ὥς δῆλον, ὅτι σὺν αὐτοῖς τελειοῦσθαι μέλλουσιν· ἀλλ’ ἐπειδὴ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ταῦτα ἔγραφεν, ὡς πρὸς τοὺς μὴ πεπιστευκότας, τὸ ἐν Χριστῷ διαστέλλων λέγει.

20

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ . . . ζῶντας ἔτι τινὰς βούλεται καταλαμβάνεσθαι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦτο δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ “ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου” καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὃ φησιν ὁ Σωτὴρ, “ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ “Νῶε ἦσαν γαμοῦντες καὶ γαμισκόμενοι, καὶ ἔξαπὶνα ἦλθεν ὁ 25 “κατακλυσμὸς, καὶ ἔλαβε πάντας, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ “υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου” οὐκοῦν, φησὶ, ζῶντες καταλαμβάνονται τινές.

Ἐν κελεύσματι καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται.

30

Τοῦτο αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· “μέσης δὲ “οὔσης νυκτός,” φησὶ, “φωνὴ ἐγένετο, ὁ νυμφίος ἔρχεται.” ὅτι δὲ ζῶντες καταλαμβάνονται οἱ καὶ ἀναλαμβάνονται μετὰ τῶν κοιμηθέντων, ὁ Κύριος δηλοῖ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγων, “δύο ἔσον-

“ται ἐν κλίνῃ, ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ εἷς ἀφεθήσεται, καὶ
 “δύο ἔσονται ἀλήθουσαι, ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ μία ἀφε-
 “θήσεται.” καὶ ὁ Κύριος δὲ καὶ ὁ Παῦλος αἰνίττονται ὅτι νυκτὸς
 ἔσται ἡ παρουσία.

ΚΕΦ. 5.

5

Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἦξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐτρεπίεσθαι σπουδῇ,
 πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, εἰρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ.

1 Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ
 2 χρεῖαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἶδατε,
 ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ ἔρχεται. 10

Πολλὰ ἐπείγεται μανθάνειν ἤδη καὶ καταλαμβάνειν ἡμῶν ἡ
 διάνοια, ὡς περίεργος καὶ λίχνος πρὸς τὴν τῶν ἀφανῶν καὶ τῶν
 κεκωλυμένων μάθησιν· τοῦτο δὲ σημαίνει ἀπὸ τοῦ θρύπτεσθαι, καὶ
 ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν ποιεῖν, μάλιστα δὲ τὸν περὶ τῆς συντελείας
 καιρὸν· καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἡμεῖς, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι 15
 ἐκεῖνοι μάλιστα τοῦτο πεπόνθασι· πρὸ γὰρ τοῦ πάθους προσελ-
 θόντες οἱ Ἀπόστολοι λέγουσι τῷ Χριστῷ, “εἰπὲ ἡμῖν, πότε
 “ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς
 “συντελείας τοῦ αἰῶνος;” μετὰ δὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν
 ἀνάστασιν, ἔλεγον πρὸς αὐτόν· “εἰπὲ ἡμῖν, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ 20
 “ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῶν Ἱερουσαλήμ.” καὶ οὐδὲν πρὸ
 τούτου αὐτὸν ἤρουντο, ἀλλ’ οὐ μετὰ ταῦτα οὕτως, ὅτε τοῦ Πνεύ-
 ματος τοῦ Ἁγίου κατηξιώθησαν· οὐ μόνον γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἐρωτῶ-
 σιν, οὐδὲ ἀσχάλλουσι πρὸς τὴν ἄγνοιαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταύτην
 τὴν ἄκαιρον νοσοῦντας πολυπραγμοσύνην καταστέλλουσιν. ἄκου- 25
 σον γοῦν οἷα νῦν ὁ μακάριος Παῦλός φησι, “περὶ δὲ τῶν χρόνων
 “καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν”
 ἀντὶ τοῦ περισσὸν καὶ ἀσύμφορον ζητεῖτε· τί γὰρ πρὸς ἡμᾶς;
 οὐχὶ ἐκάστου ἡ συντέλεια, τὸ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πέρας ἐστίν; τί
 οὔν πολυπραγμονοῦμεν; ἀφέντες γὰρ τὸ οἰκεῖον ἕκαστος τέλος 30
 μεριμνᾷν, τὴν κοινὴν βουλόμεθα κατάλυσιν μαθεῖν.

2 Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἶδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται.

Οὐχ ἡ κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκάστου ἰδίᾳ, αὐτὴ γὰρ ἐκείνη μι-
μεῖται· ἡ γὰρ αὕτη ἐστὶ καὶ συγγενής. ὅπερ γὰρ ἀθρόως ἐκείνη,
τοῦτο αὕτη κατὰ μέρος ποιεῖ· καὶ τῆς συντελείας ὁ καιρὸς ἀπὸ 5
τοῦ Ἀδὰμ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, καὶ νῦν οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τις, συν-
τέλειαν εἰπών. ὅταν γὰρ μυρίοι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τελευτῶσι
καὶ ἀναμένωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἅπαντες, καὶ πρὸ ἐκείνης μηδεὶς
ἀνίσταται, οὐχὶ ἐκείνης τὸ ἔργον ἐστίν; εἰ δὲ βούλεσθε μαθεῖν
διὰ τί ἀποκέκρυπται αὕτη, καὶ διὰ τί ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως 10
ἔρχεται, ἐγὼ ὡς ἐμαυτῷ δοκῶ, καλῶς ἔχειν ἐρῶ. οὐδεὶς ἂν ἀρετῆς
ἐπεμελήθη ποτὲ παρὰ τὸν ἅπαντα βίον· ἀλλ' εἰδὼς αὐτοῦ τὴν
τελευταίαν ἡμέραν, καὶ μυρία ἐργασάμενος δεινὰ, καὶ τῷ λουτρῷ
τότε προσελθὼν, οὕτως ἂν ἀπῆλθεν· εἰ γὰρ νῦν τοῦ τῆς ἀδηλίας
φόβου κατασείοντος τὰς ἀπάντων ψυχὰς, πάντες τὸν ἔμπροσθεν 15
βίον ἐν κακίᾳ καταναλώσαντες εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς τῷ βαπτί-
σματι διδόασιν ἑαυτοὺς, εἰ καὶ σφόδρα ἦσαν ὑπὲρ τούτου πεπει-
κότες ἑαυτοὺς, τίς ἂν ποτε ἀρετῆς ἐπεμελήσατο; καὶ ἕτερον δὲ
πάλιν· πολλοὺς ὁ τοῦ θανάτου φόβος κατέχει νῦν καὶ ὁ τῆς
ζωῆς ἔρως, εἰ ἥδει ἕκαστος ὅτι αὔριον πάντως τεθνήξεται, οὐδὲν 20
ἂν παρητήσατο τολμῆσαι πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ
ἔσφαξεν οὓς ἂν ἠθέλησε, καὶ ἀνεκτήσατο ἑαυτὸν, τοὺς ἐχθροὺς
ἀμύνων.

Εἶπω τι καὶ τρίτον ἕτερον· οἱ φιλοζωοῦντες καὶ σφόδρα τῶν
ἐνθάδε ἐφιεμένοι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἂν καὶ τῆς λύπης διεφθάρησαν. 25
εἰ γὰρ τις τῶν νέων ὅτι πρὸ τοῦ γήρως δέξεται τὴν τελευτὴν
ἠπίστατο, καθάπερ τὰ νωθρότατα τῶν θηρίων, ἐπειδὴν συλληφθῇ,
τοιαῦτα γίνεται προσδοκῶντα τὴν τελευτὴν, οὕτως ἂν διετέθη πρὸς
τοῦτο. οὐδὲ αὐτοὶ οἱ γεναῖοι ἄνδρες μισθὸν ἂν ἔσχον. εἰ γὰρ
ἥδειςαν ὅτι πάντως μετὰ τρία ἔτη ἀπελθεῖν δεῖ, καὶ πρὸ ἐκείνων 30
οὐ δυνατόν, ποῖον ἂν ἔσχον μισθὸν, κατατολμῶντες τῶν δεινῶν· ὁ
γὰρ ἐξ ἐκάστου κινδύνου προσδοκῶν τεθνήξεται, καὶ εἰδὼς ὅτι
ζήσεται μὲν μὴ παραβουλευσάμενος· τεθνήξεται δὲ τοιαῦτα τολ-

μῶν, τῆς αὐτοῦ προθυμίας καὶ τοῦ καταφρονεῖν τῆς ἐνθάδε ζωῆς μέγιστον ἐξήνεγκε τεκμήριον.

Ὅρατε πόσα κέρδη ἐστὶ, καὶ πλείονα τούτων ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τελευτήν; τέως δὲ ταῦτα ἀπόχρη μαθεῖν διὰ τοῦτο ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται, ἵνα μὴ εἰς κακίαν ἐξάγωμεν 5 ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ εἰς ῥαθυμίαν, ἵνα μὴ τῶν μισθὸν ὑμῶν ὑποτέμητε “ γρηγορεῖτε οὖν,” ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ, “ ὅτι οὐκ οἴδατε “ ποῖα ὥρα ὁ κλέπτῃς ἔρχεται.” διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγεν,

3 Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὥδιν τῇ ἐν 10 γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῳσιν.

Ἐνταῦθα τί ἡνίκατο; ὅπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ· ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι μὲν ἦσαν ἐν θλίψεσι, ἐκεῖνοι δὲ ἐν ἀνέσει οἱ πολεμοῦντες αὐτοὺς καὶ ἐν τρυφῇ, εἴτα τούτῳ παρεμυθεῖτο τὰ παρόντα δεινὰ τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ, ἐκεῖνοι ἐπείραζον ἐκ τῶν 15 προγονικῶν ἐνθυμημάτων φθεγγόμενοι, καὶ ἔλεγον “ οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ τάχος ἐγγισάτω, ἃ ποιήσει ὁ Θεὸς ἵν’ ἴδωμεν, καὶ “ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἱερουσαλὴμ, ἵνα γινώμεν.” καὶ πάλιν “ οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου,” περὶ ταύτης φησὶν οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐπιθυμοῦντας λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τοῦ ἀπιστεῖν 20 ἐπιθυμοῦντας· “ καὶ ἡ ἡμέρα Κυρίου,” φησὶ, “ σκότος καὶ οὐ “ φῶς” ὥσανεὶ ἔλεγε, μὴ τὸ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι αὐτοὺς τεκμήριον ποιείσθωσαν τοῦ μὴ παραγίνεσθαι τὸν κριτὴν· οὕτω μὲν οὖν καὶ παραγίνεται.

Ἄξιον δὲ ἐκεῖνο ζητῆσαι, εἰ ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ Ἡλίας 25 ἔρχεται, πῶς “ ὅταν λέγωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε αὐτοῖς “ αἰφνίδιος ὄλεθρος ἐφίσταται.” ταῦτα γὰρ οὐκ ἀφήσιν ἐπελθεῖν τὴν ἡμέραν τεκμήρια ὄντα τῆς παρουσίας αὐτῆς, ἀλλ’ οὐδὲ τοῦτον τὸν καιρὸν βούλεται εἶναι τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῆς ἡμέρας, ὅτι ἐκεῖνο σημεῖον ἐστὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς δὲ 30 οὐχ ἔξει σημεῖον, ἀλλ’ ἀθρόον καὶ ἀπροσδοκῆτως ἔξει· καὶ τοι τῇ κύουσι, φησὶν, οὐκ ἐφίσταται ἀδήλως· αἱ μὲν γὰρ ἑπταμηνιαῖα ἔτεκον, αἱ δὲ ἑναμηνιαῖα· ἄλλως τε καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα

ἄδηλος· πρὸς τοῦτο οὖν ταῦτα ὁ Παῦλος, καὶ ἀκριβὴς ἡ εἰκὼν· οὐ
 τὸ ἄδηλον δὲ μόνον ἐνταῦθα ἡνίξατο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὁδύνης πικρόν.
 4 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα
 ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ.

Ἐνταῦθα τὸν σκοτεινὸν καὶ ἀκάθαρτον βίον φησί· καθάπερ ἐν 5
 νυκτὶ πάντα πράττουσιν οἱ μισροὶ καὶ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων, πάν-
 τας λανθάνοντες καὶ ἐν σκότῳ κατακλείοντες ἑαυτοὺς. τί οὖν
 οὐχὶ ὡς κλέπτης αὐτοὺς καταλαμβάνει, οὐχὶ καὶ αὐτοῖς ἀδήλως
 ἐφίσταται; ἀλλὰ προΐσασι· πῶς οὖν λέγει ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχετε
 γράφεσθαι ὑμῖν; ἐνταῦθα οὐ πρὸς τὸ ἄδηλόν φησιν, ἀλλὰ πρὸς 10
 τὴν συμφορὰν, τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτῶν ἤξει· ἀδήλως
 μὲν γὰρ ἤξει καὶ αὐτοῖς, πλὴν ἀλλ' οὐδενὶ περιβαλεῖ λυπηρῶ·
 ἐπὶ γὰρ τῶν ἐγρηγορότων καὶ ἐν φωτὶ ὄντων, καὶ γένηταί τις
 εἴσοδος ληστοῦ, οὐδὲν λυμανεῖσθαι δυνήσεται· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν
 ὀρθῶς ζώντων, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς καθεύδοντας πάντων γυμνώσας 15
 ἅπεισι, τοὺς τοῖς ἐνθάδε θαρροῦντας.

5 Πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας.

“Υἱοὶ ἡμέρας,” ὡς υἱοὶ ἀπωλείας, καὶ υἱοὶ γενένης, καὶ πάλιν ὁ
 Παῦλος ἔλεγε· “δι’ αὐτὴν ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
 “τῆς ἀπειθείας,” τουτέστιν οἱ τὰ τῆς γενένης πράττοντες, οἱ τὰ 20
 τῆς ἀπειθείας· οὕτως καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα
 πράττοντες· καὶ υἱοὶ ἡμέρας καὶ φωτός, οἱ τὰ τοῦ φωτός πράτ-
 τοντες.

6 Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ
 γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. 25

Δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι τὸ ἐν ἡμέρᾳ εἶναι ἡμῶν ἐστίν· ἐπὶ μὲν
 γὰρ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ τῆς νυκτός, οὐχ ἡμῶν ἐστι, καὶ μὴ
 βουλομένων ἡμῶν, ὁ ὕπνος ἐφίπταται· ἐπὶ δὲ τῆς νυκτός ἐκείνης
 καὶ τοῦ ὕπνου οὐκέτι, ἀλλ' ἔξεστι δια παντὸς ἡμέραν ἄγειν, ἔξεστι
 διὰ παντὸς ἐγρηγορεῖν. τὸν γὰρ ἀπὸ τῆς κακίας ὕπνον ἐπα- 30
 γαγεῖν οὐκέτι φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως. “ἀλλὰ γρηγορῶμεν,”
 φησί, “καὶ νήφωμεν.” ἐστὶ γὰρ ἐγρηγορότα καθεύδειν, μηδὲν
 πράττοντα ἀγαθόν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, “καὶ νήφωμεν.” καὶ γὰρ

ἐν ἡμέρᾳ, ἂν γρηγορῇ μὲν τις, μὴ νήφῃ δὲ, μυρίοις περιπεσεῖται δεινοῖς, ὥστε ἐργηγόρσεως ἐπίτασις ἢ νήψις ἐστίν.

7 Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθυ-
σκόμενοι νυκτὸς μεθύουσι.

Μέθην ἐνταῦθα φησὶ τὴν ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν· καὶ γὰρ μέθη 5
ψυχῆς πλοῦτος καὶ χρημάτων ἐπιθυμία, καὶ σωμάτων ἔρως, καὶ
πᾶν ὅπερ εἴπῃς μέθη ψυχῆς· διὰ τί δὲ ὕπνον τὴν κακίαν ἐκά-
λεσεν; ὅτι πρῶτον μὲν ἀνεέργητός ἐστι πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁ
τοιούτος· ἔπειτα πάντα φαντασιοῦται, οὐδὲν ἀληθὲς ὄρᾳ, ἀλλ'
ὄνειράτων ἐστὶ μεστὸς καὶ ἀτόπων πολλάκις πραγμάτων· ἂν δέ 10
τι χρηστὸν ἴδῃ, οὐδὲν ἔχει βέβαιον οὐδὲ πεπηγός· οὐκ ἀρκεῖ δὲ
τὸ ἐργηγορέναι καὶ νήφειν, ἀλλὰ δεῖ καὶ καθοπλίζεσθαι· διό
φησιν,

8 Ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περι-
κεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας. 15

Πίστεως εἰπὼν καὶ ἀγάπης, βίον καὶ δόγμα ἡνίξαστο, οὐ τὴν
τυχοῦσαν δὲ πίστιν, ἀλλ' ὥσπερ τὸν θώρακα οὐδὲν ἂν διατέμοι
ταχέως· οὕτως καὶ σὺ πίστιν καὶ ἀγάπην περιέλασον τῇ ψυχῇ,
καὶ οὐδὲν τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαβόλου βελῶν ἐμπαγῆναι δυνή-
σεται· ἔνθα γὰρ ἂν ἦ προκατειλημμένη τῷ τῆς ἀγάπης ὅπλῳ τῆς 20
ψυχῆς ἢ δύνამις, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην κατασκευάζουσιν οἱ ἐπι-
βουλεύοντες· καθάπερ γὰρ ἡ περικεφαλαία τὸ καίριον σώζει τῶν
ἐν ἡμῖν, τὴν κεφαλὴν περιβάλλουσα, οὕτω καὶ ἡ ἐλπίς τὸν λογι-
σμὸν οὐκ ἀφίησι διαπесеῖν· τὸν γὰρ τούτοις πεφραγμένον τοῖς
ὅπλοις οὐκ ἔνι ποτὲ πεσεῖν. μένει γὰρ πίστις καὶ ἐλπίς καὶ 25
ἀγάπη.

9 Ὅτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περι-
ποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
10 τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν.

Ὡστε οὐ πρὸς τοῦτο ἔκλινεν εἰς τὸ ἀπολέσαι, ἀλλ' εἰς τὸ σῶσαι· 30
καὶ ὅτι τοῦτο βούλεται, πόθεν δῆλον; τὸν Υἱὸν ἔδωκεν. οὕτως ἡμᾶς
ἐπιθυμεῖ σωθῆναι, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς θάνατον.

10 Ἴνα εἴτε γρηγοροῦμεν, εἴτε καθεύδομεν, ἅμα σὺν αὐτῷ
 11 ζήσωμεν. διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε
 εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε.

Πάλιν “εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδομεν,” ἕτερον ἐκεῖ τὸν ὕπνον
 φησὶ, καὶ ἕτερον ἐνταῦθα· ἐνταῦθα γὰρ τὸ “εἴτε καθεύδομεν” τὸν 5
 θάνατον, φησὶ, τὸν σωματικόν, τουτέστι τοὺς κινδύνους μὴ δεί-
 σητε, καὶ ἀποθάνωμεν, ἂν τε ζῶμεν, μετ’ αὐτοῦ ζησόμεθα.

12 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας
 ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθε-
 13 τοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγείσθε αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν 10
 ἀγάπῃ, διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν· εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς.

Ἐπειδὴ εἶπεν, “οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἕνα,” ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι
 εἰς τὸ τῶν διδασκάλων ἀξίωμα αὐτοὺς ἀνήγαγεν, ἐπήγαγε· πλὴν
 ὁρᾷτε ὅτι καὶ ὑμῖν ἐπέτρεψα οἰκοδομεῖν ἀλλήλους· οὐ γὰρ δυνατόν
 πάντα τὸν διδάσκαλον εἰπεῖν “τοὺς κοπιῶντας,” φησὶν, “ἐν 15
 “ὑμῖν,” καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας
 ὑμᾶς· καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, φησὶν, ἂν μὲν ἄνθρωπος προστῇ, πρὸς
 ἄνθρωπον πάντα πράττεις, πᾶσαν ὁμολογεῖς χάριν· οὗτος δὲ πρὸς
 τὸν Θεὸν προϊσταταί σου, καὶ οὐχ ὁμολογεῖς χάριν; καὶ πῶς
 προϊσταται, φησὶν; ὅτι εὐχεται ὑπὲρ σοῦ, ὅτι τῇ πνευματικῇ 20
 δωρεᾷ τῇ τοῦ βαπτίσματος ὑπηρετεῖται, ἐπισκέπτεται, παραινεῖ
 καὶ νουθετεῖ, πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν ἀπησχόλησεν· “ἡγείσθε,” φησὶν,
 “αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν· εἰρηνεύετε
 “ἐν ἑαυτοῖς” μὴ ἀπλῶς φησιν, ἀγαπᾶτε, ἀλλ’ “ὑπὲρ ἐκπερισ-
 “σοῦ,” ὥσανεὶ παῖδες πατέρας· διὰ γὰρ αὐτῶν ἐτέχθητε τὴν 25
 γέννησιν τὴν αἰώνιον· δι’ αὐτῶν τῆς βασιλείας ἐπετύχετε· δι’ αὐτῶν
 πύλαι οὐρανοῦ ὑμῖν ἀνοίγονται· μηδεὶς στασιαζέτω, μηδεὶς φιλο-
 νεικεῖτω.

14 Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, νουθετεῖτε τοὺς ἀτά-
 κτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν 30
 ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἄρχοντας διαλέγεται· μὴ ἀπ’ ἐξουσίας,
 φησὶ, μηδὲ ἀνθαδείας ἐπιπλήττετε, ἀλλὰ μετὰ νουθεσίας· ὁ γὰρ
 αὐστηρὸς καὶ ἀπεγνωκὸς ἑαυτὸν, θρασύτερος γίνεται καταφρονῶν

καὶ ἐπιπληττόμενος· διὰ τοῦτο τῇ νοουθεσίᾳ χρῆν ἡδὺ κατασκευάζειν τὸ φάρμακον. τίνες δὲ εἰσιν οἱ ἄτακτοι; πάντες οἱ παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν πράττοντες. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος τῶν κακῶν, οὐ τοιοῦτο μὲν, κακία δὲ καὶ αὐτὸ, ἡ μικροψυχία· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ὁμοίως τῇ ῥαθυμίᾳ ἀπόλλυσιν· ὁ μὴ φέρων ὕβριν ἢ πει- 5 ρασμὸν, ὀλιγόψυχος, οὗτός ἐστιν ὁ ἐπὶ τῆς πέτρας σπαρεῖς. ἔστι καὶ ἄλλο εἶδος, τὸ τῆς ἀσθενείας· ἐν ἀσθενείᾳ δὲ γίνεται περὶ πίστιν· ἀλλ' ὅρα πῶς οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺν διαπτύσθαι, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ γράφων ἔλεγε, “ τοὺς ἀσθενοῦντας τῇ πίστει προσλαμ- “ βάνεσθε.” “ μακροθυμεῖτε,” φησὶ, “ πρὸς πάντας,” καὶ πρὸς τοὺς 10 ἀτάκτους, καὶ σφοῶρα· οὐδὲν γὰρ τούτου τοῦ φαρμάκου ἴσον, διδασκάλῳ μάλιστα· οὐδὲν οὕτω τοῖς ἀρχομένοις ἐπιτήδειον, πάντως ἐντρέψαι δύναται.

15 Ὁρᾶτε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδῶ.

Εἰ κακὸν ἀντὶ κακοῦ οὐ χρὴ ἀποδιδόναι, πολλῷ μᾶλλον κακὸν 15 ἀντὶ ἀγαθοῦ.

Πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας.

Αὕτη μείζων φιλοσοφία, μὴ μόνον κακοῖς ἀμύνεσθαι τὰ κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθοῖς· καὶ ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι περὶ τῶν πιστῶν τοῦτο 20 εἴρηται, διὰ τοῦτο εἶπε, “ καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας.”

16 Πάντοτε χαίρετε.

Τοῦτο περὶ τῶν πειρασμῶν τῶν θλίψιν ἐμβαλλόντων· εἶτα καὶ τὴν ὁδὸν ἔδειξεν.

17 Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν πάντι εὐχαριστεῖτε, 25
18 τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ.

Τὸ αἰεὶ δηλονότι εὐχαριστεῖν, τοῦτο φιλοσόφου ψυχῆς.

19 Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε· προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε.

20
21 πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. 30

Ἐπεὶ νῦν ἐστίν, ὥς εἶπεν, ἀσέληνος ὁ παρὼν βίος, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ βαδίζομεν, ἔδωκεν ἡμῖν λαμπάδα φαιδρὰν ὁ Θεὸς, τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τὴν χάριν, ἀνάψας ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· ἀλλὰ τοῦτο τὸ φῶς οἱ μὲν δεξάμενοι λαμπρότερον εἰργά-

σαντο καὶ φαιδρότερον, οἶον, ὡς Πέτρος, ὡς Παῦλος, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες· οἱ δὲ καὶ ἔσβεσαν, ὡς αἱ πέντε παρθένοι, ὡς ἐκεῖνοι οἱ περὶ τὴν πίστιν ναυαγῆσαντες, ὡς ὁ ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκώς. διὰ τοῦτο ὁ Παῦλός φησι, “ τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε,” τουτέστι, τὸ χάρισμα· σβέννυσσι δὲ αὐτὸ βίος ἀκάθαρτος· ἂν τε γὰρ γήϊνα καὶ 5 τῶν διαρρεόντων πραγμάτων φροντίδας κατασκεδάσης, ἔσβεσας τὸ Πνεῦμα· ἂν τε σὺ μὲν μηδὲν ἐργάσῃ τοιοῦτον, ἐτέρωθεν δέ ποθεν πειρασμὸς ἐμπεσὼν προσβάλλῃ σφοδρῶς καθάπερ τι πνεῦμα, καὶ μὴ σφοδρὰ δὲ ἢ φλόξ καὶ πολὺ τὸ ἔλαιον ἔχουσα, ἢ τὴν ὁπὴν μὴ ἐμφράξης, ἢ τὴν θύραν μὴ προσκλείσης, πάντα ἀπόλωλεν. τίς δέ 10 ἐστὶν ἡ ὁπή; ὥσπερ ἐπὶ τοῦ λύχνου ὀφθαλμὸς καὶ ἀκοή· μὴ ἀφῆς ταύταις προσπίπτειν πνεῦμα σφοδρὸν πονηρίας, ἐπεὶ ἔσβεσας τὸν λύχνον, ἀλλ’ ἀπόφραξον τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. θύρα τὸ στόμα ἐστὶ· πρόσκλεισον, ἵνα καὶ τὸ φῶς παρέχῃ καὶ ἀποκρούηται τὴν ἔξωθεν προσκοπήν· οἶον, ὕβρις τις; ἐλοιδόρησεν; σὺ κλείσον τὸ 15 στόμα· ἂν γὰρ ἀντίπνοια μὴ γένηται, οὐδὲν ἴσχυσεν ὁ ἄνεμος· μὴ τοίνυν αὐτὸ σβέσωμεν. καὶ ὅταν ἐλεημοσύνην μὴ ποιῶμεν, σβέννυται τὸ Πνεῦμα. οὐ γὰρ μένει παρὰ ψυχῇ ἀνελεήμονι τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη ἐξήγησις. πολλοὶ παρ’ αὐτοῖς οἱ μὲν προ- 20 εφήτευν ἀληθῶς, οἱ δὲ ἐψεύδοντο· τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησί, διακρίσεις πνευμάτων διὰ τοῦτο δεδωκέναι· μισαρὸς γὰρ ὦν ὁ διάβολος ἠθέλησε διὰ τοῦτο πᾶν ἀνατρέψαι τῆς Ἐκκλησίας. ἐπειδὴ γὰρ ἀμφότεροι περὶ μελλόντων προὔλεγον καὶ ὁ δαίμων καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ’ ὁ μὲν ψευδόμενος, τὸ δὲ ἀληθεῖον, 25 καὶ οὐδαμῶθεν ἦν ἐκατέρου τεκμήριον λαβεῖν, ἀλλ’ ἀνευθύνως ἐκάτεροι ἔλεγον, ἔδωκε διακρίσεις πνευμάτων. ἐπεὶ οὖν καὶ τότε παρὰ Θεσσαλονικεῦσι πολλοὶ προεφήτευν, οὓς καὶ αἰνίττεται λέγων, “ μήτε διὰ λόγου μήτε δι’ ἐπιστολῆς, ὡς δι’ ἡμῶν,” ὡς ὅτι ἐνε- 30 στηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου· τοῦτο λέγει ἐνταῦθα· μὴ ἐπειδὴ 30 τινὲς ψευδοπροφῆται παρ’ ὑμῖν εἰσὶν· μὴ δι’ ἐκείνους καὶ τούτους κωλύσητε, μὴ ἀποστραφῆτε αὐτοὺς, τοῦτό ἐστι “ προφητείας μὴ ἐξουθενῆτε.” ὁρᾷς ὅτι τοῦτό ἐστι; “ πάντα δοκιμάζετε,” ἐπειδὴ εἶπε “ προφητείας μὴ ἐξουθενῆτε,” ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι πᾶσιν ἀνέωξε τὸ βῆμα· “ πάντα,” φησί, “ δοκιμάζετε,” τουτέστι, τὰς 35

ὥτως προφητείας· τὸ δὲ “καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἵδους
 “πονηροῦ ἀπέχεσθε,” καὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ ἀληθῆ, ἵνα πάντα
 μετὰ δοκιμασίας διακρίνητε, καὶ ἐκείνων ἀπέχεσθε καὶ τούτων
 ἔχεσθε· οὕτω γὰρ καὶ ἐκείνων σφοδρὸν τὸ μῖσος ἔσται, καὶ τούτων ἡ
 ἀγάπη γίνεται, ὅταν μὴ ἀπλῶς μηδὲ ἀνεξετάστως ἅπαντα πράτ- 5
 τωσιν.

ΚΕΦ. Ζ.

Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

- 23 Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτε-
 λείς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ 10
 σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη.

Μετὰ τὴν παραίνεσιν, καὶ εὐχὴν ἐπάγει· δεῖ γὰρ καὶ συμβουλῆς
 καὶ εὐχῆς· τὸ πνεῦμα τί φησιν ἐνταῦθα ; τὸ χάρισμα· ἂν μὲν γὰρ
 ἔχοντες λαμπρὰς τὰς λαμπάδας ἀπέλθωμεν, εἰσελευσόμεθα εἰς 15
 τὸν νυμφῶνα, ἂν δὲ ἐσβεσμένας, οὐκέτι. διὰ τοῦτό φησιν, “ὁλό-
 “κληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα” ἐκείνου γὰρ μένοντος ἀκεραίου, καὶ
 τοῦτο μενεῖ, καὶ ἡ ψυχὴ, φησὶ, καὶ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ αὐτὴ τι
 πονηρὸν δέχεται, οὔτε ἐκεῖνο.

Ἄλλος φησὶν, οὐδέποτε ἐπὶ ἀπίστου τὰ τρία τέθεικε, πνεῦμα, 20
 ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλ’ ἐπὶ μόνων τῶν πιστευόντων, ὧν ψυχὴ μὲν
 καὶ σῶμα τῆς φύσεως, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς εὐεργεσίας, τουτέστι
 τὸ χάρισμα τῶν πιστευόντων. καὶ οὐκ εἶπεν ἅμεμπτα τηρηθείη,
 ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι καὶ ὑπὲρ τοῦ χαρίσματος εὔχεται, ἀλλ’
 “ἀμέμπτως τηρηθείη,” δηλαδὴ ἡμῶν ἀμέμπτως διαγόντων καὶ 25
 διατηρούντων, καὶ πνεῦμα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν τῇ τῆς εὐσε-
 βείας διαγωγῇ.

Ἀδελφοί, προσεύχεσθε καὶ περὶ ἡμῶν.

Βαβαί, πόση ταπεινοφροσύνη ;

- 26 Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφούς πάντας ἐν ἀγίῳ φιλή- 30
 ματι.

Ἅγιον λέγει, τὸ μετὰ γνησίας τῆς ἀγάπης γινόμενον· ἐπειδὴ

αὐτὸς φιλήματι τούτου ἀσπάσασθαι ἀπὸν οὐκ ἡδύνατο, δι' ἑτέρων αὐτοὺς ἀσπάζεται, ὥς ὅταν λέγωμεν φίλησον αὐτὸν ἀντ' ἐμοῦ· οὕτως καὶ αὐτός· κατέχετε τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης, οὐδὲ γὰρ ἀνέχεται τῶν διαστημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσων τῶν ὁδῶν ἐαυτὴν ἐκτείνει, καὶ πανταχοῦ πάρεστιν.

5

26 Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀναγνῶσθηναι τὴν ἐπιστολὴν, πᾶσι τοῖς ἀγίοις ἀδελφοῖς.

Καὶ τοῦτο πόθου μάλιστα, οὐ διδασκαλίας τοσοῦτον, ἵνα κακεῖνοις ὧ διαλεγόμενος. ὀρκίζει δὲ ἀπὸ θερμῆς διανοίας, ἵνα καὶ αὐτοῦ καταφρονήσωσι, διὰ τὸν ὀρκισμόν πράξωσι τὸ ἐπιταχθέν· 10 μέγαν γὰρ εἶχον φόβον τοῦ πράγματος.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

Τριάς * μονὰς * ἐλέησον *

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΤΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΠΙΩΝ ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ ὅτι εὐχόμεθα νύκτα καὶ
ἡμέραν ἰδεῖν ὑμᾶς, καὶ ὅτι οὐ στέγομεν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις κατε- 5
λείφθημεν μόνοι, καὶ ὅτι ἔπεμψα Τιμόθεον, διὰ πάντων τούτων
τὸν πόθον αὐτοῦ δηλοῖ ὃν εἶχεν, ὥστε παραγενέσθαι πρὸς αὐτούς.
ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔφθασεν ἴσως ἀπελθεῖν καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερή-
ματα τῆς πίστεως αὐτῶν, τούτου χάριν τὴν δευτέραν προστίθισιν
Ἐπιστολὴν· τὸ ἐλλειφθὲν ἀπὸ τῆς παρουσίας διὰ τῶν πραγμάτων 10
ἀναπληρῶν· ὅτι γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἐκεῖθ' ἐστὶ στοχάσασθαι·
γράφων γὰρ φησιν, “ ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ
“ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπι-
στολῇ ἔλεγεν, “ ὅτι περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ καιρῶν οὐ χρεῖαν
“ ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν,” ὥστε εἰ παρεγένετο, οὐδὲν ἂν ἐδεήθη 15
γράψαι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα ὑπερετέθη, τούτου χάριν ταύ-
την προστίθισιν τὴν Ἐπιστολὴν, καθάπερ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον
φησὶν, “ ὅτι ἀνατρέπουσι τὴν τίνων πίστιν, λέγοντες ἀνάστασιν
“ ἤδη γεγονέναι,” ἵνα μὴδὲν μέγα λοιπὸν, μὴδὲ λαμπρὸν ἐλπί-
σαντες οἱ πιστοὶ ἀπαγορεύωσι πρὸς τοὺς πόρους· ἐπειδὴ γὰρ ἡ 20
ἐλπίς αὐτοὺς διεβάσταζε, καὶ οὐκ ἠφίει πρὸς τὰ παρόντα ἐνδοῦ-
ναι, καὶ καθάπερ τινὰ ἄγκυραν ἀποκόψαι βουλόμενος ὁ διάβολος,
ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσε πείσαι, ὅτι ψευδῇ τὰ μέλλοντα, ἐτέραν ἤλθεν
ὁδὸν, καὶ καθεὶς ἀνθρώπους τινὰς λυμεῶνας, ἐπεχειρεῖ τοὺς πειθο-
μένους ἀπατᾶν, ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ πέρας εἴληφε. 25
τότε μὲν οὖν ἔλεγον ἐκεῖνοι τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· νῦν δὲ
ἔλεγον ὅτι ἐνέστηκεν ἡ κρίσις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἵνα
καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ψεύδει ὑποβάλωσι, καὶ δείξαντες ὡς
οὐκέτι λοιπὸν ἀντίδοσις οὔτε δικαστήριον καὶ κόλασις καὶ τιμω-
ρία τοῖς κακῶς αὐτοῖς πεποιηκόσιν, ἐκείνους τε θρασυτέρους ἐργά-

σονται καὶ τούτους ταπεινότερους· καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον ἐπεχείρουν οἱ μὲν ἀπλῶς ῥήματα ἀπαγγέλλειν ὡς παρὰ τοῦ Παύλου τὰ λεγόμενα, οἱ δὲ καὶ ἐπιστολὰς πράττειν, ὡς παρ' ἐκείνου γραφείσας.

Διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζων ἔφοδον, φησὶ, “ μὴ 5
 “ θορυβεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι’
 “ ἐπιστολῆς ὡς δι’ ἡμῶν” “ διὰ πνεύματος,” φησὶ, τοὺς ψευδο-
 προφήτας αἰνιττόμενος· πόθεν οὖν εἰσόμεθα, φησὶ; διὰ τοῦτο
 προσέθηκεν “ ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου,” ὃ ἐστὶ σημεῖον
 ἐν πάσῃ Ἐπιστολῇ, οὕτως γράφων· “ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν 10
 “ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν,” οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τοῦτο
 σημεῖον, τοῦτο γὰρ εἰκὸς καὶ ἄλλους μιμήσασθαι, ἀλλ’ ὅτι τὸν
 ἀσπασμὸν τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω, καθάπερ καὶ νῦν ἐφ’ ἡμῶν ἐστὶν
 ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλα γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόν-
 των. παρακαλεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα τεταριχευμένους ὑπὸ τῶν κα- 15
 κῶν, ἀπὸ τε τῶν παρόντων ἐγκωμιάζων, ἀπὸ τε τῶν μελλόντων, καὶ
 τῆς κολάσεως καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν κακῶν τῶν ἡτοιμασμένων
 αὐτοὺς προτρέπων· καὶ σαφέστερον ἐπεξέρχεται τῷ τόπῳ, τὸν μὲν
 καιρὸν οὐκ ἀποκάμπτων, τὸ δὲ τοῦ καιροῦ σημεῖον, τὸν Ἀντίχριστον
 δηλῶν, μάλιστα γὰρ τότε πληροφορεῖται ψυχὴ ἀσθενῆς, οὐκ ἂν 20
 ἀπλῶς, ἀλλ’ ἐὰν μάθῃ τι πλέον.

Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιεῖ φροντίδα, καὶ
 καθισθεὶς ἐν τῷ ὄρει πάντα μετὰ ἀκριβείας διαλέγεται τοῖς μαθη-
 ταῖς τὰ περὶ τῆς συντελείας. διὰ τί; ἵνα μὴ ἔχωσι χώραν οἱ
 τοὺς ἀντιχρίστους εἰσάγοντες καὶ ψευδοχρίστους, καὶ πολλὰ 25
 τίθησι καὶ αὐτὸς σημεῖα, ἐν μὲν καὶ μέγιστον λέγων, “ ὅταν
 “ κηρυχθῇ εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον” καὶ ἕτερον δὲ, ὥστε
 μὴ πλανᾶσθαι περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, “ ὡς ἀστραπὴ,” φησὶν,
 “ ἥξει,” οὐκ ἐν γωνίᾳ τινὶ κρυπτομένη, ἀλλὰ πανταχοῦ λάμπουσα
 οὐ δεῖται τοῦ μηνύοντος, οὕτως ἔσται φαιδρὰ, ὥσπερ οὐδὲ ἡ 30
 ἀστραπὴ δεῖται τοῦ μηνύοντος. εἶπε δὲ πού καὶ περὶ τοῦ Ἀντι-
 χρίστου, ἡνίκα ἔλεγεν, “ ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς
 “ μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με, ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ
 “ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε,” καὶ τὰς ἐπαλλήλους δὲ καὶ ἀφάτους
 συμφορὰς τεκμήρια εἶναι ἔλεγε, καὶ “ ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἔλθεῖν.” 35

Ἡπόρουν μὲν οὖν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς· ἡμῖν δὲ χρησίμη
 γέγονεν ἡ ἐκείνων ἀπορία· οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 ἡμᾶς ταῦτα χρήσιμα, ἵνα τῶν παιδικῶν καὶ τῶν ληρημάτων καὶ
 τῶν γραωδίων ἀπαλλαγῶμεν· ἢ οὐκ ἠκούσατε πολλάκις ἐν παισὶν
 ὄντες, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχρίστου πολλὰ λεγόντων 5
 τινῶν, καὶ περὶ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα; ἔτι γὰρ ἀπαλαῖς οὔσαις
 ταῖς διανοαῖς ταῖς ἡμετέραις, ταῦτα ἐγκατασπεῖρει ὁ διάβολος,
 ἵνα ἡμῖν τὸ δόγμα συνανξηθῇ. οὐκ ἂν οὖν ταῦτα παρῆκεν ὁ Παῦλος
 περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διαλεγόμενος, εἴ γε χρήσιμα ἦν, μηδὲ ταῦτα
 ζητῶμεν· οὐ γὰρ οὕτως ἥξει κλίνων τὰ γόνατα, ἀλλ' ὑπεραιρό- 10
 μενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν
 ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεός.
 καθάπερ γὰρ ὁ διάβολος ἐξ ἀπονοίας ἔπεσεν, οὕτω καὶ ὁ ἐνεργού-
 μενος εἰς αὐτὸν εἰς ἀπόνοιαν ἀλειφόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α'. Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν, καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ.
- β'. Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων ἀπιστησάντων Χριστῷ.
- γ'. Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως.
- δ'. Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου.
- ε'. Προτροπὴ ἐργασίας καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων.
- ς'. Εὐχὴ περὶ εἰρήνης τῆς παρὰ Θεοῦ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ ἐκκλησίᾳ
Θεσσαλονικέων, ἐν Θεῷ πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ 5
Χριστῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν
καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰ τὸ παρ' ἀνθρώποις χάριτος τυχεῖν μέγα, τὸ παρὰ Θεῷ
χάριν εὔρεῖν πόσον ἂν γένοιτο; διὰ τοῦτο προτίθησιν αὐτοῦ τῆς
ἐπιστολῆς, καὶ τοῦτο ἐπεύχεται, εἰδὼς ὅτι ἂν τοῦτο ᾗ, οὐδὲν ἔσται 10
λοιπὸν τῶν ἀνιαρῶν, ἀλλ' ὅσα ἂν ᾗ δυσχερῇ, πάντα λυθήσεται.
οἶδεν οὖν ὁ μακάριος οὗτος, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις, καὶ διὰ τοῦτο
ταύτην αὐτοῖς ἐπεύχεται, καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζει, βου-
λόμενος αὐτοὺς πρὸς τὰ μέλλοντα τῆς Ἐπιστολῆς εὐγνώμονας
καταστῆσαι, ἵνα καὶ ἐπιτιμᾷ, καὶ ἐπιπλήττῃ, μὴ ἀποπηδῶσι 15
διὰ τοῦτο ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς πρὸ πάντων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ,
λεαίνων αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα καὶ θλίψις ᾗ, ἀναμιμνησκόμενοι
τῆς χάριτος ἀφ' ἧς ἐσώθησαν ἐκ τῶν μειζόνων ἐν τοῖς ἐλάττοσι,
μὴ ἀπογινώσκωσι, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἔχωσι τὴν παραμυθίαν, καθάπερ
καὶ ἀλλαχοῦ γράφων ἔλεγεν· “εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν 20
“τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλὰ μᾶλλον καταλ-
“λαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.”

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων, καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξῳ ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ 5
3 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ, καθὼς ἀξιὸν ἐστίν.

Πάλιν ταπεινοφροσύνης σημεῖον πολλῆς· ἐδίδου γὰρ αὐτοῖς λογίζεσθαι καὶ ἐννοεῖν, ὅτι εἰ οἱ ἄλλοι ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων οὐχ ἡμᾶς πρῶτον θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τὸν Θεόν, πολλῷ μᾶλλον 10 καὶ ἡμεῖς· ἄλλως δὲ καὶ ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὅτι τοιαῦτα πάσχουσιν, οὐ θρήνων ἄξια, ἀλλ' εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεόν.

Ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους.

Καὶ πῶς ἐνὶ πίστιν αὐξῆσαι, φησί; τουτέστιν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῆς 15 πάσχωμέν τι δεινόν· μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ἐστηρίχθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λογισμῶν μὴ παραφέρεσθαι· ὅταν δὲ ἄνεμοι προσαράσσουσιν, ὅταν ὑετοὶ καταρρήγνυνται, ὅταν αἵρηται πανταχόθεν χαλεπὸς ὁ χειμῶν, ὅταν ἐπάλληλα τὰ κύματα ᾗ, εἴτα μὴ παρασαλευόμεθα, οὐδενὸς ἐτέρου τεκμήριόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ ὑπεραυξηθῆναι καὶ 20 ὑψηλοτέραν γενέσθαι. συμβάλλεται δὲ πρὸς τὰς θλίψεις καὶ τὸ συμπεφράχθαι, καὶ τὸ ἀλλήλων ἔχεσθαι· διὰ τοῦτό φησί, “καὶ “πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου ὑμῶν εἰς ἀλλήλους,” τουτέστιν, ὅτι ἰσόρροπός τις ἐστὶ καὶ μετὰ δικαιοσύνης ἡ ἀγάπη, τῷ μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾶσθαι. 25

4 Καὶ εἰς πάντας ἐκτεταμένη, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ.

Εἰ τοίνυν ἡμεῖς ἐφ' ὑμῖν εὐχαριστῶμεν Θεῷ, καὶ καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις χρὴ καλοῖς τοῦτο ποιεῖν. 30

Ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως.

Ἡ ὑπομονὴ ἀπὸ χρόνου φαίνεται πολλοῦ· οὐχ ἀπλῶς δέ φησιν,

ὑπομονὴν, ἀλλὰ τὴν μείζονα· ποίαν δὴ ταύτην; τὴν διὰ τῶν διωγμῶν διὸ ἐπιφέρει, “ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι ἅς “ἀνέχεσθε.” πολέμιοις γὰρ συνέζων διηνεκῶς, πάντοθεν βλάπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ στερρὰν καὶ ἀκίνητον τὴν ὑπομονὴν ἐπεδείκνυν, “τὸ ἔνδειγμα,” φησὶ, “τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ.” Ἦδη 5 τὴν ἀνταπόδοσιν ἡνίξαστο ἑκατέρα, καὶ τὴν τῶν ποιοούντων κακῶς, καὶ τὴν τῶν πασχόντων· ὥσανεὶ ἔλεγεν, ἵν’ ὅταν ὑμᾶς μὲν στεφανοῖ, ἐκείνους δὲ κολάζῃ, δείκνυνται τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ.

5 Εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε.

10

Οὐκ ἄρα οὖν ἀπὸ τοῦ δυνατωτέρους εἶναι τοὺς ἀδικούντας τοῦτο γίνεται, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ δεῖν οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσιέναι· “διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν “τοῦ Θεοῦ.”

6 Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβου- 15
7 σιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ’ ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ’ οὐρανοῦ, μετ’ ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ.

Τὸ “εἴπερ” ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἐπείπερ κεῖται, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων καὶ ἡμεῖς τίθεμεν, καὶ ἀναντιρρήτων, ἀντὶ 20 τοῦ ὅτι σφόδρα δίκαιον· ὥσανεὶ ἔλεγεν, εἰ μέλει τῷ Θεῷ τῶν πραγμάτων, φροντίζει ὁ Θεός· καὶ οὐ τίθησιν ἀπὸ οἰκείας γνώμης ἐπὶ τῶν ὠμολογημένων, ἵνα ἐκείνους ἀναγκάσῃ εἰπεῖν· μάλιστα γὰρ αἱ τοιαῦται ψῆφοι ἀναμφίλεκτοί εἰσιν, ὥς καὶ αὐτῶν ἐκείνων εἰδότες ὅτι δικαίον ἐστίν. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δίκαιον, 25 πολλῷ μᾶλλον παρὰ Θεῷ· “ἀνταποδοῦναι,” φησὶ, “τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν.” Τί οὖν; ἴση ἡ ἀνταπόδοσις; οὐδαμῶς· ἀλλ’ ὅρα διὰ τῶν ἐξῆς, πῶς δείκνυσιν σφοδροτέραν οὔσαν καὶ τὴν ἄνεσιν πολλῷ μείζονα.

Μεθ’ ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ’ 30 οὐρανοῦ.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερα παράκλησις, τὸ καὶ αὐτοὺς κοινωνοὺς ἔχειν τῶν θλίψεων, καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει κοινωνοὺς· τοῖς μυρία κατορθωκόσι μείζονα, συνάπτει αὐτοὺς ἐν τοῖς στεφάνοις· εἴτα καὶ τὸν καιρὸν

προστίθῃσι, καὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἐπανάγει τὰς διανοίας αὐτῶν, μόνον οὐκ ἀνοίγων τῷ ῥήματι τοὺς οὐρανοὺς ἤδη, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν παριστάς, καὶ περιτίθῃσιν αὐτῷ τὴν στρατιὰν τὴν ἀγγελικὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῶν μετ' αὐτοῦ, πλατυτέρα τὴν εἰκόνα ποιῶν, ὥστε αὐτοὺς ἀναπνεῦσαι μικρόν. 5

8 Ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Εἰ οἱ τῷ Εὐαγγελίῳ μὴ ὑπακούσαντες διδῶσι τιμωρίαν, οἱ μετὰ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι καὶ θλίβοντες ἑμᾶς τί πείσονται; ὥστε 10 εἰ καὶ μὴ δι' ἑμᾶς, δι' ἑαυτὸν γοῦν ἀνάγκη τιμωρήσασθαι αὐτούς. τοῦτο μὲν οὖν ὑπὲρ πληροφορίας εἴρηται, ὅτι πάντως αὐτοὺς κολασθῆναι δεῖ· τὸ δὲ πρότερον πάλιν, ὑπὲρ τοῦ καὶ αὐτοὺς τετιμῆσθαι, ὅτι δι' ἑμᾶς ταῦτα πάσχουσι. τὸ μὲν γὰρ πιστεῦσαι ὑπὲρ τῆς τιμωρίας αὐτοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ ἡσθῆναι ὅτι ὑπὲρ τῶν εἰς 15 αὐτοὺς γεγεννημένων ταῦτα πάσχουσι· ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς ἐκείνους, ἀρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν. ὅταν οὖν ἐν θλίψεσιν ὦμεν, ταῦτα λογιζώμεθα, μὴ τῇ ἐτέρων τιμωρίᾳ χαίρωμεν ὡς ἐκδικούμενοι, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ τοιαύτης ἀπηλλαγμένοι κολάσεως καὶ τιμωρίας.

9 Οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὅλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώ- 20
10 που τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ θανασθῆναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν.

Ὅτι οὐκέτι πρόσκαιρος ἡ γέεννα, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος νῦν περὶ τῶν μὴ εἰδόντων τὸν Θεόν, μὴδὲ πιστευόντων τῷ εὐαγγε- 25 λίῳ, ὅτι “ δίκην τίσουσιν, ὅλεθρον αἰώνιον” τὸ αἰώνιον τοίνυν πῶς πρόσκαιρον; “ ἀπὸ προσώπου,” φησὶ, “ τοῦ Κυρίου” τὸ εὐκολον ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν· ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφύσων τότε, οὐ δεῖ, φησὶ, πολλῆς ἐργωδίας, ἀλλ' ἀρκεῖ παραγενέσθαι καὶ ὀφθῆναι τὸν Θεόν, καὶ πάντες ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ γίνονται· ἡ παρουσία 30 οὖν αὐτοῦ τοῖς μὲν φῶς, τοῖς δὲ τιμωρία.

Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ.

Θεὸς ἐνδοξάζεται; ναί· ἐν πᾶσι, φησὶ, τοῖς ἀγίοις. ὅταν γὰρ

ἴσωσι οἱ μεγάλα φυσῶντες, τοὺς μαστιζομένους ὑπ' αὐτῶν, τοὺς καταφρονουμένους, ἐγγὺς ὄντας αὐτοῦ, δόξα γίνεται, μᾶλλον δὲ αὐτῶν δόξα ἐστίν· αὐτοῦ μὲν, ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ λαμπροὺς ἀνέδειξεν· αὐτῶν δὲ, ὅτι τοσαύτης κατηξιώθησαν τιμῆς. δόξα ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἔχειν οἷς τὰς εὐεργεσίας μεταδῶ. 5

Καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσι.

Τουτέστι διὰ τῶν πιστευόντων. ἰδὸν πάλιν τὸ “ἐν” διὰ ἐστὶ δι’ ἐκείνων γὰρ θαυμαστὸς ἐπιδείκνυται, ὅταν τοὺς οἰκτροὺς τοὺς ταλαιπώρους καὶ μυρία παθόντας δεινὰ καὶ πιστεύσαντας, εἰς τοσαύτην ἄγει λαμπρότητα. δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς τότε, ὅτι 10 εἰ καὶ ἐνταῦθα δοκοῦσιν ἐγκαταλελειφθαι, ἀλλ’ ὅμως ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύσουσι τῆς δόξης· τότε μάλιστα πᾶσα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ δείκνυται καὶ ἰσχὺς· πῶς; “ὅτι ἐπιστεύθη, φησί, τὸ μαρτύριον “ ἡμῶν ἐφ’ ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα “ πάντοτε περὶ ὑμῶν” τουτέστιν, ὅταν παράγονται εἰς μέσον οἱ 15 μυρία παθόντες δεινὰ, ὥστε ἐκστῆναι τῆς πίστεως, καὶ μὴ ἐνδόντες, ἀλλὰ πιστεύσαντες, δοξάζεται ὁ Θεός. τότε δείκνυται καὶ τούτων ἡ δόξα. διὰ τοῦτο φησι, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δείκνυται οἱ πιστεύσαντες.

Ἄλλος φησί· τὸ “ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ” πρὸς τὸ “καὶ θαυμα- 20 “ σθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσι” ἀποδοτέον, ἵνα ἢ διὰ μέσου κείμενον τὸ “ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ’ ὑμᾶς,” τελεῖται ὃν τῇ τῆς ἐννοίας ἀκολουθία. βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι κατ’ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπίδοξος καὶ θαυμαστὸς ἐν τοῖς πεπιστευκόσι φανήσεται διὰ τῶν περὶ αὐτῶν ἀγαθῶν, ὧν δὴ καὶ ὑμεῖς ἀπελαύ- 25 σατε, ἅτε δὴ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν παραδεξάμενοι^α.

11 Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει.

“Ἰνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως·” οὐ γὰρ ἐκλήθησαν· διὰ τοῦτο 30 ἐπήγαγε, “καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης,” τουτέστιν ἀρέσκειαν, πληροφορίαν· ἵνα τὸ πῖσμα τοῦ Θεοῦ γένηται, “καὶ

^α Hoc Schol. videtur esse Origenis.

“ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει,” τουτέστιν, ἡ ὑπομονὴ τῶν διωγμῶν, ἵνα μὴ ἐκλυώμεθα.

12 Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. 5

Εἶπεν ἐκεῖ δόξαν, εἶπε καὶ ἐνταῦθα· εἶπεν ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται ὥστε καυχᾶσθαι· εἶπεν δὲ πολλῶ πλέον ἦν, ὅτι καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν· εἶπεν ὅτι ἀπολήψονται τὴν δόξαν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθά φησι· τοῦ γὰρ δεσπότητος δοξαζομένου, καὶ οἱ δοῦλοι δοξάζονται· οἱ γὰρ τὸν δεσπότην δοξάζοντες πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ δοξάζονται, καὶ 10 τούτῳ αὐτῷ, καὶ χωρὶς τούτου. δόξα γὰρ ὄντως ἡ θλίψις ἡ διὰ Χριστὸν, καὶ πανταχοῦ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· εἶτα ἄλιν δεικνὺς, ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ ἐστι, φησί, “ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ “ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ,” τουτέστι ταύτην τὴν χάριν αὐτὸς ἡμῖν ἔδωκεν, ἵνα δοξάζηται ἐν ἡμῖν καὶ δοξάζῃ ἡμᾶς ἐν 15 αὐτῷ. πῶς δοξάζεται ἐν ἡμῖν; ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ προτιμῶμεν. πῶς δοξαζόμεθα ἐν αὐτῷ; ὅτι δύναμιν εἰλήφαμεν παρ’ αὐτοῦ, ὥστε μὴ ἐνδιδόναι τοῖς ἐπαγομένοις δεινοῖς.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων, 20 ἀπιστησάντων Χριστῷ.

1 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς 2 ἐπ’ αὐτὸν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς νοός. 25

Πότε μὲν ἔσται ἀνάστασις, οὐκ εἶρηκεν, ὅτι δὲ νῦν οὐκ ἔσται, εἶρηκε, “ καὶ ἡμῶν,” φησὶν, “ ἐπισυναγωγῆς ἐπ’ αὐτόν.” οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο σημεῖον· ὅρα πῶς ἄλιν ἡ παραίνεσις μετ’ ἐγκωμίων καὶ προτροπῆς τῷ πάντως μεθ’ ἡμῶν αὐτὸν φαίνεσθαι καὶ τοὺς ἁγίους πάντας· “ περὶ τῆς ἀναστάσεως,” φησὶ, “ καὶ τῆς ἐπι- 30 “ συναγωγῆς φησὶ, τῆς ἡμῶν, ὁμοῦ γὰρ ταῦτα ἔσται, ἐπαίρει τὴν διάνοιαν αὐτῶν.

Εἰς τὸ μὴ σαλεύεσθαι ταχέως ὑμᾶς μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, 3 μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Ὅτι περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν 5 ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς, μὴ πείθεσθε τοῖς βουλομένοις ἀπατᾶν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ· ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθὼν, μὴ πείσεσθε.

Ὅτι εἰ μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκα- 10 λυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἄντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι Θεός.

ἸΩΑΝΝΟΤ. Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ 15 μέγα ἀποκαλύπτει μυστήριον. αὐτὸν καλεῖ ἀποστασίαν, ὡς πολλοὺς μέλλοντα ἀπολλύναι καὶ ἀφιστᾶν, “ὥστε,” φησὶ, “σκαι-
“δαλισθῆναι εἰ δυνατόν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.” καὶ ἄνθρωπον δὲ ἁμαρτίας αὐτὸν καλεῖ, μυρία γὰρ ἐργάζεται, καὶ παρασκευάσει ἐτέρους ἐργάσασθαι δεινά· καὶ υἱὸν δὲ τῆς ἀπωλείας φησὶν αὐτὸν, 20 διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; ἄνθρωπός τις πᾶσαν τοῦ Σαταναῖ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα. οὐ γὰρ εἰς εἰδωλολατρείαν ἄξει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀντίθεός τις ἔσται· πάντας καταλύσει τοὺς θεοὺς, καὶ κελεύσει προσκυνεῖν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθευδῇ- 25 σεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν, ἀποδεικνύντα, φησὶν, ἑαυτόν. οὐκ εἶπε λέγοντα, ἀλλὰ πειρώμενον ἀποδεικνύναι· καὶ γὰρ ἔργα μεγάλα ἐργάζεται, καὶ σημεῖα ἐπιδείξεται θαυμαστὰ τοῖς ἐξ αὐτῶν πλα-
νωμένοις· “οὐ μνημονεύετε,” φησὶν, “ὅτι ἔτι ὦν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα 30
“ἔλεγον ὑμῖν;” ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον συνεχῶς ταῦτα λέγει καὶ ἐπαντλεῖ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν; ἰδοὺ γὰρ καὶ παρόντος ἤκουσαν ταῦτα λέγοντος, καὶ πάλιν ἐδεήθησαν ὑπομνήσεως.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν

ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἵρε-
σιν ἣν ἀντέθηκε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν παραλύνει·
ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ κρίμα ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς
ἐπλανήθησαν, οὐκ αὐτοὶ καθεῖλον, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐτούς. ταύτας
γὰρ τὰς πλάνας ἅ κατὰ μέρος συνεστήσατο ὁ διάβολος, ἀφιστῶν 5
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν ἀντεισάγων, ἵν' ὅταν
μετὰ ταῦτα ἔλθῃ, προητοιμασμένα εὐρηκῶς καὶ πεπλανημένους
τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ Θεοῦ τῆς βοηθείας, εὐχερῶς
ἑαυτῷ δόξῃ κατορθοῦν τὸ σπουδαζόμενον, τουτέστι τὸ προσκυνῇ-
σθαι αὐτὸν παρὰ πάντων ἀνθρώπων. ὥς γὰρ ὑποσκευὴ ἀψίδος, 10
οὕτως αἱ αἱρέσεις, αἱ τε παρ' Ἑλλήσι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χριστι-
ανοῖς, τῷ διαβόλῳ ὥσπερ δὲ ἀψίδος σφιγγείσης καὶ λαβούσης τὴν
οἰκίαν κατασκευὴν, ἣ ὑποσκευὴ αἵρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς
στερρά· οὕτως ὁ διάβολος τὰς αἱρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς
πλάνης ὁδοῦς ἀντὶ ὑποσκευῆς ὑπέθηκεν, ὥσπερ ἀψίδα, μεγίστην 15
τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν προκατασκευάζων, ἵν' ὅταν ἔλθῃ ἐκδικῶν
πάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ αὐτὸς καταργεῖ, γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ προσ-
κύνησιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

6 Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἶδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι
7 αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνερ- 20
γεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ μέσου
8 γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύ-
ριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ,
9 καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὗ
ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. 25

Τί δήποτε ἐστὶ τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν; τουτέστι
τὸ κωλύον· οἱ μὲν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν φασίν, οἱ δὲ τὴν
Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν, οἷς ἐγὼ μάλιστα τίθεμαι· διὰ τί; ὅτι εἰ τὸ
Πνεῦμα ἐβούλετο εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἶπεν ἀσαφῶς, ἀλλὰ φανερῶς,
ὅτι καὶ νῦν αὐτὸν κατέχει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, τουτέστι, τὰ 30
χαρίσματα· ἄλλως τε ἔδει ἤδη παραγενέσθαι, εἴγε ἔμελλε τῶν
χαρισμάτων ἐκλειπόντων παραγίνεσθαι, καὶ γὰρ πάλαι ἐκλέλοι-
πεν· ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τοῦτό φησιν, εἰκότως
ἠνίξατο καὶ συνεσκιασμένως· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο περιττὰς ἔχθρας

ἀναδέχασθαι καὶ κινδύνους ἀνοήτους· “τὸ γὰρ μυστήριον,” φησὶν, “ἥδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας.” Νέρωνα ἐνταῦθά, φησιν, ὥσανει τύπον ὄντα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νομίζεσθαι Θεός· καὶ καλῶς εἶπε “τὸ μυστήριον,” τουτέστιν, οὐ φανερῶς ὡς ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀπηρευθριασμένως· εἰ γὰρ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀνὴρ 5 εὗρέθη, φησὶν, ὃς οὐ πολὺ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλείπετο κατὰ τὴν κακίαν, τί θαυμαστόν, εἰ ἥδη ἔσται; καὶ φανερόν δὲ αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι· τοῦτο οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς μὴ περιττὰς ἔχθρας ἀναδέχασθαι, ὅταν μηδὲν ἢ τὸ κατεπεῖγον.

“Ὅταν οὖν ἡ ἀρχὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκ μέσου γένηται, τότε ἐκεῖνος 10 ἦξει· καὶ εἰκότως· ἕως γὰρ αὖν ὁ ταύτης ἢ τῆς ἀρχῆς φόβος, οὐδεὶς ταχέως ὑπεραρθήσεται· ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῇ, ἐπιθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρήσει ἀρπάσαι ἀρχήν. ὥσπερ γὰρ αἱ πρὸ τούτου κατελύθησαν βασιλεῖαι, οἷον ἡ Μῆδων ὑπὸ Βαβυλωνίων, ἡ Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, ἡ Περσῶν 15 ὑπὸ Μακεδόνων, ἡ Μακεδόνων ὑπὸ Ῥωμαίων, οὕτω καὶ αὕτη ὑπὸ Ἀντιχρίστου, κακεῖνος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκέτι καθέξει. καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ὁ Δανιὴλ ἡμῖν παρακατατίθεται. “καὶ τότε,” φησὶν, “ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος.” καὶ τί μετὰ ταῦτα; ἐγγὺς ἡ παραμυθία, “ὃν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι 20 “τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσεται τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὗ ἔστιν ἡ παρουσία, κατ’ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ.”

Καθάπερ γὰρ πῦρ ἐπελθὼν τὰ μικρὰ ζωῦφια καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῆς πορρώθεν ὄντα ναρκᾶν ποιεῖ καὶ ἀναλίσκει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτον· τῷ ἐπιτάγματι μόνῃ καὶ τῇ παρουσίᾳ ἀρκεῖ παρεῖ- 25 ναι αὐτὸν, καὶ πάντα ταῦτα ἀπώλεσε· στήσεται τὴν ἀπάτην καὶ φανεῖς μόνον. εἶτα τίς ἔστιν οὗτος, “οὗ ἔστι μὴ παρουσία κατ’ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει,” φησὶ, “καὶ σημείους “καὶ τέρασι ψεύδους.” ταῦτα προεῖπεν, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε, τουτέστιν, πᾶσαν ἐπιδείξεται δύναμιν, ἀλλ’ οὐδὲν ἀληθές, 30 ἀλλὰ πρὸς ἀπάτην· “καὶ τέρασι,” φησὶ, “ψεύδους,” ἥτοι διεψευσμένα, ἢ εἰς ψεῦδος ἄγουσιν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ δὲ “τὸ κατέχον,” φησὶ, τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ δὲ, ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ταύτην οὐ 35

προσίεται τὴν ἐξήγησιν, φάσκων, οὐ πιθανὸν ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου. εἰ γάρ τις μὴ πεπαῦσθαι βούλοιο λέγειν διὰ τὸ παρά τινων προσευχὴν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον· ἕνια οὐδὲ παυθήσεται κατὰ γε τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπεὶ μὴδὲ ἐπιλείπειν πάντη τοὺς ἀγίους, 5 οἷόν τε ἐσομένων καὶ τότε τῶν οὐ προσιεμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· οἱ καὶ διαλάμψουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. λέγει δὲ “τὸ κατέχον,” ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλοντος καὶ ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ Θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τέως διὰ τὸ καιρὸν ὀρίσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ’ ὃν ὀφθῆναι συγχωρεῖ 10 κακεῖνον. τοῦτο κατέχον ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ τὸν ὅρον· ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν “εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ἑαυτοῦ “καιρῷ” “τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται,” ἀντὶ τοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ σαφὲς ἤδη τὴν ἀποστασίαν ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ’ οὔν γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλείστα καὶ νῦν διαπράττεται, ἐκάστοτε 15 διὰ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶν πειρώμενος τοὺς προσύον-
τας τῇ πίστει.

Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος.

Προσεκτέον ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἐν τε τοῖς ἀνωτέροις “ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος” εἰπὼν, 20 κἀνταῦθα “ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος,” ὡς ἂν τοῦ διαβόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ, καὶ ἤδη γε αὐτὸ καὶ ποιήσαντος ἂν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ βουλὴν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ Θεός· ἐργασαμένου δὲ τότε καὶ οἷσοντος γε εἰς φανερόν τὸ πάλαι δοκοῦν 25 αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῇ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. “ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ.” ἐκείνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπραττομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀφιστῶντος τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ’ οὐρανῶν φανεῖς ὁ Χριστὸς, καὶ μόνον ἐπιβοήσας, παύσει τῆς ἐργασίας, 30 ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας· τοῦτο γὰρ λέγει· τὸ “τῷ πνεύματι τοῦ “στόματος αὐτοῦ,” ἀντὶ τοῦ τῇ φωνῇ, ἀπὸ τοῦ παρ’ ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῶ κεκρήμεθα πρὸς τὴν ἑναρθρον λαλίαν.

ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΣ. Τοῦτό ἐστι τὸ “καὶ πνεύματι διὰ χειλέων ἀνε-
 “λεῖ ἀσεβῆ,” ὅπερ Ἑσαΐας φησί· μνημονεύσας γὰρ τοῦ ἐκ τῆς
 ῥίξης Ἰεσσαί, ἐπήγαγε, “καὶ πατάξει τὴν γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στό-
 “ματος αὐτοῦ, καὶ πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ.” τὸ δὲ
 πατάσσειν τὴν γῆν προεῖπε διὰ τοῦ ὑστέρου τῶν προφητῶν· εἰρη- 5
 κῶς γὰρ “ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις με ἥλιος δικαιοσύνης”
 καὶ μετ’ ὀλίγα· “ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεοσβίτην”
 τελευταῖον ἐπήγαγε λόγον τὸ “μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην.”
 “καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.” ζῶν
 ἡμῶν εἶπε τὸν Χριστὸν ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐπήγαγεν, “ὅταν ἡ ζωὴ 10
 “ὑμῶν φανερωθῇ” ζωῆς οὖν οὐρανόθεν φανερουμένης ἀδύνατον μὴ
 καταργηθῆναι τὸν τοῦ θανάτου πρόξενον, “οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία
 “κατ’ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ.” τοῦτο ὥφειλε πείσαι τοὺς Ἀρει-
 νοὺς, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος· κατὰ γὰρ μίμη-
 σιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας ἔρχεται ὁ 15
 Σατανᾶς καὶ ἐνεργήσει ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας
 ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. τί οὖν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι;
 καὶ τί τὸ κέρδος τῆς αὐτοῦ παρουσίας, εἰ ἐπὶ λύμῃ τῆς ἡμετέρας
 γίνεται γενεᾶς; ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἰσχύ-
 σεις, οἱ εἰ καὶ μὴ παρεγένετο ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπέισθησαν· τί οὖν 20
 τὸ κέρδος; ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπολλύμενοι ἐπιστομισθήσονται·
 πῶς; ὅτι εἰ καὶ μὴ ἦλθεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ·
 ἔρχεται οὖν, ἐλέγξων αὐτούς· ἵνα γὰρ μὴ μέλλωσι λέγειν, ὅτι
 ἐπειδὴ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοι γε οὐδαμοῦ εἶπεν
 φανερῶς, πλὴν ἀλλ’ ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ἐκήρυξαν, οὐκ ἐπιστεύ- 25
 σαμεν, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ταύτην αὐτῶν τὴν πρόφασιν ὁ Ἀντί-
 χριστος ἀναιρήσει· ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἐκεῖνος, οὐδὲν ἐπιτάττων ὑγιές,
 ἀλλὰ πάντα παράνομα, καὶ ἀπὸ σημείων μόνον ψευδῶν πιστεύηται,
 ἀπορράψει τὸ στόμα αὐτοῖς· εἰ γὰρ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύεις,
 πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἔχρῃν τῷ Ἀντιχρίστῳ πιστεῦσαι· ἐκεῖνος μὲν 30
 γὰρ ἔλεγε παρὰ τοῦ Πατρὸς πεπεμφθαι, οὗτος δὲ τούναντίον· διὰ
 τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, “ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πάτρος
 “μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με, ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ
 “ιδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε.”

10 Ἄνθ' ὧν γὰρ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέ-
 11 ξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς
 ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ
 12 ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀλη-
 θείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. 5

“Ἰνα κριθῶσι,” φησὶν, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ οὐχ ἵνα κατασθῶσι·
 καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἐμελλον κολάζεσθαι, ἀλλ' ἵνα κατακριθῶσι,
 τουτέστιν, ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τοῦ φοβεροῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς
 ἀναπολογήτους, “οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκή-
 “σαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.” ἀγάπην ἀληθείας τὸν Χριστὸν καλεῖ· 10
 “ἀνθ' ὧν γὰρ,” φησὶ, “τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο.”
 ἀμφότερα γὰρ ἦν, καὶ δι' ἀμφότερα παρεγένετο, καὶ ἀγαπῶν τοὺς
 ἀνθρώπους, καὶ ὑπὲρ ἀληθῶν πραγμάτων, “ἀλλ' εὐδοκήσαντες,” φη-
 σὶν, “ἐν τῇ ἀδικίᾳ” ἐπὶ γὰρ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀδικήσων
 αὐτούς· ἀλλὰ μὴ δείσῃς, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἔξει τὴν ἰσχύν· 15
 καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἡλίας ἤξει τότε, τοὺς πιστοὺς ἀσφαλιζόμενος·
 καὶ τοῦτο ὁ Χριστὸς φησιν “Ἡλίας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκα-
 “ταστήσει πάντα.” “ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἡλίου” διὰ τοῦτο
 εἴρηται. οὔτε γὰρ σημεῖα εἰργάσατο καθάπερ Ἡλίας, οὔτε θαύ-
 ματα· “Ἰωάννης μὲν γὰρ ἐποίησε σημεῖον οὐδέν· πάντα δὲ ὅσα 20
 “εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν” πῶς οὖν “ἐν πνεύματι
 “καὶ δυνάμει Ἡλίου;” τουτέστι, τὴν αὐτὴν ἀναλήφεται διακο-
 νίαν, καθάπερ οὗτος πρόδρομος τῆς προτέρας παρουσίας, οὕτω
 καὶ ἐκεῖνος πρόδρομος τῆς ἐνδόξου καὶ δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας·
 καὶ εἰς τοῦτο φυλάττεται. 25

Θεόδωρος δὲ φησιν εἰς τὸ “διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς
 “ἐνέργειαν πλάνης,” τὴν συγχώρησιν δηλονότι, ὡς ἔργον τῷ Θεῷ
 περιῆψεν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μέιναντες ἐπὶ τῆς ἀλη-
 θείας προσέξουσιν τῇ πλάνῃ καὶ πιστεύουσιν τῷ ψεύδει, δικαίαν
 δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν, πρὸς 30
 τὴν ἀδικίαν ἔκλιναν, ἵνα εἴπῃ τοῦ διαβόλου τὴν προσκύνῃσιν, ἀδι-
 κίαν αὐτὴν καλέσας, ὡς οὐ δικαίως γινομένην παρὰ τῶν ποιούντων.

ΚΕΦ. Γ.

Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως.

- 13 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἴλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς, ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ πνεύ- 5 ματος καὶ πίστει ἀληθείας.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Πῶς εἰς σωτηρίαν ἁγιάσας ἡμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος; ταῦτα γὰρ ἡμῶν ἐστὶ τὰ συνεκτικὰ τῆς σωτηρίας, οὐδαμοῦ ἀπὸ ἔργων, οὐδὲ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἀληθείας· ἰδοὺ τὸ “ἐν” πάλιν διὰ ἐστὶ καὶ “δι’ ἁγιασμοῦ 10 “ Πνεύματος,” φησίν.

- 14 Εἰς ὃ ἐκάλεσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο· ἑαυτοῦ δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἡγεῖται ὁ Χριστός· δόξα γὰρ τοῦ φιλανθρώπου τὸ πολλοὺς εἶναι 15 τοὺς σωζομένους· ἄρα μέγας ὁ κόσμος ἡμῶν, εἰ οὕτως ἐφίεται τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. διὰ τί οὐ πρότερον εἶπε τὴν πίστιν; ὅτι καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν πολλῆς αὐτῆς ἔτι δεόμεθα, ὥστε μὴ παρασαλευθῆναι· ὅρα πῶς οὐδὲν αὐτῶν δείκνυσιν ὄν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ. “εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς,” φησὶ, “διὰ 20 “ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν “ Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

- 15 Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι’ ἐπιστολῆς ἡμῶν.

25

Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐ πάντα δι’ ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως, ὁμοίως δὲ καὶ ταῦτα κακεῖνᾶ ἐστὶν ἀξιόπιστα.

- 16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, ἡ ἀγαπήσας ἡμᾶς καὶ δοὺς παράκλησιν αἰώνιον καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι, παρακα- 30

λέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.

Πάλιν εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὄντως βοηθεῖν. πῶς δὲ νῦν εἰσιν οἱ τὸν Υἱὸν ἐλαττοῦντες, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Πατέρα ἐν τῇ χάριτι τοῦ λουτροῦ ὀνομάζεται; ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα 5 τοῦναντίον ἐστίν. “ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς,” φησὶ, “καὶ δούς παρά- “κλησιν αἰώνιον” ποίαν δὴ ταύτην; τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. ὅρα πῶς ἐν τάξει εὐχῆς διανίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἀφάτου τιθεὶς ἐνέχυρα καὶ τεκμήρια. “παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ,” 10 τουτέστι, διὰ παντὸς ἔργου καὶ λόγου ἀγαθοῦ. Χριστιανῶν γὰρ αὕτη ἡ παράκλησις, τὸ ποιῆσαί τι χρηστὸν καὶ Θεῷ δοκοῦν. ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, εἶπον· τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ· στηρίξαι, βεβαιῶσαι, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι, μηδὲ παρακλίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὥστε καὶ δογμάτων ἕνεκεν καὶ πρά- 15 ξεων ἐστηρίχθαι· ψυχὴ γὰρ παρασαλεύεται, ὅταν μὴ πεπιστευ- κυῖα ᾖ, ὅτι ἐπὶ τι χρηστὸν ἅπαν τὸ τέλος.

ΚΕΦ. Δ.

Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου.

I Τὸ λοιπὸν, προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα 20 ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τρέχῃ καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς.

Οὐχ ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ, εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο, ἀλλ’ ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου “τρέχῃ καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς.” καὶ μετ’ ἐγκωμίων ἢ αἰτήσις, “ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ 25 “πονηρῶν ἀνθρώπων” οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις.” οὐ τοῦτο δηλοῦντός ἐστι τοὺς αὐτοῦ κινδύνους, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀνθισταμένων καὶ μαχομένων τοῖς δόγμασι λέγει, καὶ ἐμποδιζόντων τῷ λόγῳ, οἷος ἦν Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς· τοῦτο γὰρ ἠνίκατο εἰπὼν, “οὐ γὰρ πάντων “ἡ πίστις,” τουτέστι, εἰσὶ τοιοῦτοι οἷς δέδεται, ὡς ἂν περὶ κλή- 30 ρου ἔλεγε πατρικοῦ, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεῦσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις· ἅμα δὲ καὶ διανίστησιν αὐτοὺς ἤδη τοσαύτην ἔχοντας

παρρησίαν, ὡς δύνασθαι τὸν διδάσκαλον κινδύνων ἀπαλλάττειν καὶ ἐξευμαρίζειν αὐτῷ τὸ κήρυγμα.

3 Πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυ-
4 λάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. πεποιθᾶμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ'
ὑμᾶς, ὅτι ἂ παραγγέλλομεν καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε. 5
5 ὁ δὲ Θεὸς κατευθύνει ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην
τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ.

Μεγάλα δύναται ἡ εὐχὴ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα.
διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ πάλιν τὸ ἀξιόπι-
στον θεὸς ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, φησὶν, “πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος ὃς 10
“στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.” εἰ γὰρ εἴλετο ὑμᾶς
εἰς σωτηρίαν, οὐ ψεύδεται, οὐδὲ ἀφήσιν ἀπολέσθαι, ἵνα μὴ διὰ
τούτων εἰς ῥαθυμίαν ἀγάγῃ, καὶ τὸ πᾶν νομίσαντες εἶναι τοῦ Θεοῦ
καθεύδωσιν. ὅρα πῶς καὶ τὴν ἀπ’ αὐτῶν συνεργίαν ἀπαιτεῖ λέγων·
“πεποιθᾶμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ’ ὑμᾶς, ὅτι ἂ παραγγέλλομεν, καὶ 15
“ποιεῖτε καὶ ποιήσετε.” καλῶς δὲ καὶ τὸ “πεποιθᾶμεν ἐν Κυρίῳ”
τέθεικε, τουτέστι, τῇ φιланθρωπία αὐτοῦ πιστεύομεν. πάλιν αὐ-
τοὺς καθαιρεῖ τὸ πᾶν ἀναρτῶν ἐκεῖ προσέθηκε δὲ καὶ τὸ “ἐφ’ ὑμᾶς,
“ὅτι ἂ παρηγγείλαμεν ποιεῖτε καὶ ποιήσετε.” ἐγκωμιάζει δὲ
πάλιν αὐτοὺς, καὶ εὔχεται τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεικνύς· ἐπειδὴ 20
γὰρ μέλλει ἐμβαίνειν εἰς ἐπιτίμησιν, τούτοις αὐτῶν προλαΐνει
τὰς διανοίας· “ὁ δὲ Κύριος κατευθύνει ὑμῶν,” φησὶ, “τὰς καρ-
“δίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ” πολλὰ γὰρ εἰσι τὰ παρεκτρέ-
ποντα ἀπὸ τῆς ἀγάπης· “καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν, φησὶ, τοῦ Χριστοῦ,”
ἵνα ὑπομείνωμεν ὡς ἐκεῖνος ὑπέμεινεν, ἢ ἵνα ἐκεῖνα πράττωμεν, ἢ 25
καὶ ἵνα μεθ’ ὑπομονῆς ἀναμείνωμεν αὐτὸν, τουτέστιν, ἐμπαράσκευοι
ᾤμεν. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπηγγείλατο, καὶ αὐτὸς ἔρχεται κρίναι
ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀναμείνωμεν αὐτὸν καὶ ὑπομένωμεν, ἔνθα
δὲ ἂν ὑπομονὴν λέγῃ, πάντως θλίψιν αἰνίττεται· τοῦτο γάρ ἐστι
τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ ὑπομένειν.

ΚΕΦ. Ε.

Προτροπή ἐργασίας καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων.

6 Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ 5 τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβεν παρ' ἡμῶν.

Τουτέστιν, οὐχ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν, ἀλλ' ὁ Χριστός· “ ἐν “ ὀνόματι γὰρ,” φησὶ, “ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,” ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ φοβερὸν τῆς παραγγελίας δεικνύς· οὐκ ἄρα ὁ Χριστὸς προσέταξεν ἀργεῖν οὐδαμοῦ· “ στέλλεσθαι ὑμᾶς, 10 “ φησὶν, ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ.” μὴ μοι τὸν πλούσιον εἴπῃς, μὴ μοι τὸν πένητα, μὴ μοι τὸν ἅγιον· τοῦτο ἀταξίας ἐστὶ· “ περι- “ πατοῦντος,” φησὶ, “ τουτέστι βιοῦντος· “ καὶ μὴ κατὰ τὴν “ παράδοσιν ἣν παρέλαβε παρ' ἡμῶν.” παράδοσιν, τὴν διὰ τῶν ἔργων, φησὶ, καὶ κυρίως αἰεὶ ταύτην λέγει παράδοσιν. 15

7 Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν· οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρὰ τινος.

Καί τοι εἰ καὶ ἔφαγον, οὐκ ἦν δωρεάν· “ ἄξιος γὰρ,” φησὶν, “ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.” 20

Ἄλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινὰ ὑμῶν· οὐχ ὅτι οὐκ 9 ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν ὑμῖν, 10 εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. καὶ γὰρ ὅτε ἤμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, 25 μὴδὲ ἐσθιέτω.

“Ορα πῶς ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ προσηνέστερον πῶς περὶ τούτων διαλέγεται, ὥς ὅταν λέγῃ, “ παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελ- “ φοί, περισσεύειν μᾶλλον ἢ φιλοτιμεῖσθαι,” καὶ οὐδαμοῦ παραγγέλλομεν, οὐδὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπερ 30 ἦν φοβερὸν καὶ κίνδυνον ἔχον, ἀλλὰ “ περισσεύειν καὶ φιλοτι-

“μεῖσθαι,” ὃ ἦν εἰς ἀρετὴν προτρέποντος, “ἵνα εὐσχημόνως,” φησί, “περιπατῆτε.” ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ’, “εἴ τις” “οὐ θέλει ἐργάζεσθαι,” φησί, “μηδὲ ἐσθιέτω,” εἰ γὰρ Παῦλος ἀνάγκην οὐκ ἔχων, ἀλλ’ ἐξουσίαν ἔχων ἀργεῖν, καὶ τηλικούτον ἔργον ἀναδεδεγμένος, ὅμως εἰργάζεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ νύκτα 5 καὶ ἡμέραν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἐτέροις ἐπικουρεῖν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν.

- 11 Ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους.

Τοῦτο ἐνταῦθα, ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ, “ἵνα εὐσχημόνως,” 10 φησί, “περιπατῆτε πρὸς τοὺς ἔξω” τίνος ἕνεκεν; ἴσως οὐδὲν οὐδέπω τοιοῦτον ἦν, καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ παραινῶν ἔλεγε· “μά- “κάριον μᾶλλον ἐστὶ διδόναι ἢ λαμβάνειν” τὸ δὲ “εὐσχημόνως “περιπατεῖτε,” οὐ περὶ ἀταξίας ἐστί· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, “ἵνα “μηδενὸς χρειάν ἔχητε,” ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐτέραν ἀνάγκην τίθησιν, 15 ὥστε τὸ καλὸν ποιεῖν καὶ ἀγαθὸν πρὸς πάντας· προϊὼν γὰρ, φησί, “μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες” πάντως γὰρ τὸν ἀργοῦντα καὶ δυνάμενον ἐργάζεσθαι ἀνάγκη περίεργον εἶναι· ἡ δὲ ἐλεημο- σὴν ἐκείνοις δέδοται μόνοις τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ἐπαρκέσαι ἑαυτοῖς ἢ τοῖς διδάσκουσι, καὶ τὸ πᾶν ἀπη- 20 σχολημένους εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον· τὸ δὲ εὐχεσθαι καὶ νηστεῖν ἀργοῦντα οὐκ ἐστὶν ἔργον χειρῶν· ἐργασίαν γὰρ ἐνταῦθά φησι τὴν διὰ τῶν χειρῶν.

- 12 Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. 25

Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο, προσηνέστερον ποιῆσαι βουλόμενος τὸν λόγον, ἐπήγαγε, “διὰ τοῦ Κυρίου.” πάλιν τὸ ἀξιόπιστον καὶ φοβερόν.

Ἵνα μεθ’ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθί- 30 ωσιν.

Ἀμφότερα ἀπαιτεῖ, καὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι· “τὸν ἑαυτῶν ἄρτον,” φησὶν, “ἐσθίωσιν,” μὴ τὸν ἀλλότριον.

- 13 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποι- οῦντες.

Ὅρα πῶς εὐθέως κατεκλάσθη τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικά· οὐκ ἴσχυσε περαιτέρω τὴν ἐπιτίμησιν προσαγαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς ἡλέησε, καὶ ὅρα μεθ' ὅσης συνέσεως· οὐκ εἶπε, πλὴν συγγινώσκετε ἑαυτοῖς ἕως ἂν διορθώσωνται, ἀλλὰ τί; ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακήσητε· στέλλεσθε μὲν, φησὶν, ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπιτιμᾶτε αὐτοῖς, μὴ μὴν περιίδητε λιμῶ διαφθαρέντας· τίς οὖν, φησὶν, ἔχων τὴν παρ' ἡμῶν ἀφθονίαν ἐπιμένῃ ἀργῶν, ἐπὶ τούτου φάρμακον προσηνές, φησὶν, ὅτι στέλλεσθε ἀπ' αὐτοῦ, τουτέστι, μὴ μεταδίδοτε αὐτῷ παρρησίας, ἐνδείκνυσθε ὅτι ὀργίζεσθε, οὐ μικρὸν τοῦτο· τοιαύτη γὰρ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γίνεται ἐπιτίμησις, εἴ γε ὥντως διορθῶσαι βουλόμεθα, οὐκ ἀγνοοῦμεν τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμῆσεως· εἰπέ γάρ μοι, εἰ σαρκικὸν εἶχες ἀδελφόν, ἄρα ἂν περιεῖδες αὐτὸν λιμῶ τηκόμενον; οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἴσως καὶ ἐρρύθμισας αὐτόν.

14 Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπι- 15 στολῆς.

Οὐκ εἶπεν ὁ παρακούων ἑμοῦ παρακούει, ἀλλὰ “ τοῦτον σημει- “ οὔσθε” οὐ μικρὰ παίδευσις αὕτη “ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ.” εἴτα δέϊσας, μὴ τοῦτο αὐτὸ ἐκκόψῃ αὐτὸν τῆς ἀδελφότητος, ἐπήγαγε,

15 Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς 20 ἀδελφόν.

Διὰ τούτου δεικνὺς ἀμφότερα, ὅτι καὶ μεγάλην ὥρισε κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν, τὸ τῆς παρρησίας αὐτὸν ἀπεστερῆσθαι· εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶναι μετὰ πολλῶν λαμβάνοντα αἰσχύνης ἄξιον, ὅταν καὶ ἐπιτιμῶντες παρέχοιεν καὶ στέλλονται, πόσου ὀνειδύους τοῦτο; 25

ΚΕΦ. 5.

Εὐχή περὶ εἰρήνης τῆς παρὰ Θεοῦ.

16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δώῃ ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰκὸς μάχας γίνεσθαι, ἐκείνων τε 30 τραχυτέρων γινομένων, τούτων τε οὐκέτι ὁμοίως τοῖς τοιοῦτοις παρεχόντων, εἰκότως τοῦτο ἐπηύξατο νῦν· τί δέ ἐστὶ “ ἐν παντί;”

ὥστε μηδαμόθεν ἔχειν φιλονεικίας ἀφορμήν· πανταχοῦ γὰρ εἰρήνη καλόν.

- 17 Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ
χειρὶ Παύλου· ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτως
18 γράφω· ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ 5
πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Τοῦτο λέγει γράφειν ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι παραποιεῖν αὐτάς, τῆς ὑπογραφῆς ὥσπερ τεκμηρίου κειμένου μεγάλου. ἀσπασμὸν δὲ καλεῖ τὴν εὐχὴν, δεικνὺς ὅτι πάντα πνευματικὰ ἔπραττον τότε, καὶ ὅτε ἀσπάσασθαι ἔδει, μετὰ κέρδους 10 τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ εὐχὴ ἦν, οὐχ ἀπλῶς φιλίας σύμβολον· ἀπὸ τούτου ἦρχετο καὶ εἰς αὐτὸ ἔληγε, περιφράττων τειχίοις μεγάλοις τὰ λεγόμενα ἐκατέρωθεν.

* Τριάς * μονὰς * ἐλέησον *

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολὴν β' ἐξηγητικῶν 15 ἐκλογῶν τόμος α'.

SUPPLEMENTUM ET VARIETAS LECTIONIS

E COD. BODL. AUCT. T. I. 7.

COLL. CUM ŒCUM. ED. PARIS. 1631.

EP. AD GAL. I. 8.

ἡ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ] ἐπειδὴ καὶ οἱ ἱερεῖς ἄγγελοι καλοῦνται,
διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν “ἐξ οὐρανοῦ.”

5

P. 720 B. εἰ γὰρ ἐβουλόμην. μοχ ἂν εἰχόμην.

721 C. ἡ προέκοπτον ἐν τ. παρθ. D. προέκοπτον μέν.

Ib. διὰ κενοδοξίαν—πῶς ἄρτι νῦν—ὑπὸ Χρ. παρελ.

722 A. μητρὸς αὐτοῦ, om. αὐτ.

725 C. ἀσφαλῶς λαλεῖ.—πῶς ἂν ἔμαθον.—ἀδελφὸν αὐτὸν 10
τοῦ Κυρ. καλεῖ. D. καὶ γὰρ καὶ ἐκινδ.

724 B. ἐπήνουν με ἡ ἐδόξαζον.

725 B. περιτομὴν κωλύοι. D. ἀποκαλ. φησὶν τοῦ Χρ.

726 A. τουτέστιν ἀκρόβυστος ὁ Τίτος.

727 B. ἐπὶ λοίμῃ. C. τίς δὲ αὐτοῦ ἡ ἀληθ.

15

728 A. ἀπὸ δὲ τῶν δοκ. — οἷον εἴτε εὐαρ. — ἐρυθρίαση.

B. ἄνω παραγέγραπται, ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὁ γδὲ ἀριθμῷ.—κατὰ
τοῦτο δέ μοι φησὶν.—ἡ ἀφείλαντο.

729 D. ἑαυτοῖς ἐποίησαντο.

730 D. τὸν διδάσκαλον αὐτῶν.

20

731 B. τῶν ἐκ περιτομῆς πιστῶν. Schol. quod inc. ὡς εἶγε
τὸ ἀληθὲς Œcumenio tribuit Cod.—C. ἐναγαγόντος.

732 A. οἶδας δέ τι παρ. Hoc Schol. teste Cod. Œcum.
est. B. δεδοικῶς αὐτοὺς, om. αὐτ.—ἀλλ’ ἵνα μὴ σκανδ.—ἵνα
μὴ ἡ οἶκον. D. ταύτῃ καὶ τὸ οὐκ ὀρθ.

25

733 A. μονονότι οὐ φανερῶς. τοῦτο γὰρ παρασκευάζει. B. ἵνα
δείξῃ.—ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν τοῦτο καὶ ἐκ προγόνων ὄντες.

734 A. πῶς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν. D. τοῦ εὐαγγελίου.

735 A. φυλάξω τὸν νομ.

736 B. ἀποδείξας. ἀλλὰ παρὰ Χριστοῦ δεδ. — σύγκρισιν —
ποιούμενος διδάσκει.

737 A. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. πνεῦμα τὴν χάριν ἐκάλεσεν. B. τουτ-5
ἐστιν ἐργαζ. δυν. ποιεῖ; ἢ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν; εὐδη-
λον ὅτι διὰ ταύτην.

καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσεν τῷ Θεῷ] μάλιστα μὲν, φησὶν ἐξ
ῶν ἐπετελέσατε σημείων. D. καὶ ταύτη μάλιστα om. μάλ.

739 A. ἡ δικαιοῦσα.—Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν] οὐκ ἐκ τῶν 10
ἐντολῶν ἐξηγόρασεν ἡμᾶς, οὐδὲ ἐκ τῶν δικαιωμάτων ἀλλ' ἐκ τοῦ
νόμου ἐξηγόρασεν ἡμᾶς· ἵνα ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ νόμου,
καὶ μὴ ὦμεν ὑποκείμενοι περιτομῇ καὶ σαββάτοις καὶ τοῖς ἄλλοις
ἀ οὐκ ἔστιν ἐντολὴ ἀλλὰ νόμος.

740 D. νῦν καὶ ἀπὸ ἀνθρ. — ἀνοήτους ἄνω καλ. — ὅρα τί 15
θέλεται διὰ τοῦ ὑποδ. τῆς διαθ. κατασκ.

ὁ μετὰ ἔτη τετρακόσια] ἸΩΑΝΝΟΥ. ὅπως ἀριθμοῦνται οἱ
χρόνοι ἀρχόμενοι ἀπὸ οὗ ἔτους Ἀβραὰμ ἕως ρ' ἔτη κέ. τοῦ Ἰσαὰκ
ἔτη ξ'. τοῦ Ἰακώβ ἔτη γά. τοῦ Ἰωσὼφ ἔτη ρί. τῆς ἐν Αἰγύπτῳ
παροικίας ἔτη ρμδ'. ὅμου ἔτη νλ'. 20

742 B. ὅτι καὶ πρῶην τὸν νόμον. C. ἀλλ' ἐνὶ μόνῳ ἔμεσ.—
οἷς ὁ Μωσῆς. D. τῇ πρὸς ἐκάτερα.

744 B. προεκάθηρεν. B. τὸ ἐνευλογηθήσονται.

745 B. Οἰκοτμενίот. Ἐδήλωσεν ὅτι ἄνωθεν προδοποιῶν
δηλαδὴ om. δηλ. C. τῇ ἀφέσει προσδραμεῖν. — καὶ τὰ ὑπ' 25
ἐκείνου.

746 C. τὸ ἐν εἶναι ἔχομεν.

747 B. ἐγκρατὴς εἶναι—διὰ τὸ εἶναι πάλιν νήπιοι. C. ὑπο-
τεταγμένα.

738 A. Οἰκοτμενίот. Ἐν τάξει τῶν ἐπιτρόπων καὶ οἰκονό-30
μων. — οὐκ οὖν ὡς οἶμαι.

749 A. ἀπελάβομεν. D. τὸν Θεὸν εὗρατε.

Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα] Ὅρα ὅτι κοινὸν Πατὴρ
καὶ Τίϋ τὸ Πνεῦμα.

Ὡστε οὐκέτι εἰ δοῦλος] οὕτω γὰρ ὑπὸ νόμον ἐγένετο ὅτι καὶ 35

περιετμήθη ἵνα φησὶ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας καὶ τὴν κατάραν αὐτοῦ
ἐξαγοράσῃ τῷ τε σταυρῷ καὶ τὸ ὅλως ὑπὸ νόμον γενέσθαι.

750 A. ἀλλ' αὐτὸς ὑμᾶς ἐν πλάνῃ. B. καὶ ἄστρον λαμ-
πρότερον; C. γεγένηται κόπος.

751 B. ἐπεδείξασθε, διεπτύσατέ μου.

5

οὐδὲ ἐξεπτύσατε] οὐ διεπτύσατε φησὶν, ὁρῶντές με τοιαῦτα
πάσχοντα.

τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν;] τὸ τίς ἀντὶ τοῦ ποῦ τέθει-
κεν. ποῦ οὖν τὰ ζηλωτὰ τῆς πίστεως κατορθώματα.

752 B. ὥστε ἐκβάλοι. D. γεννήσεως ἐνδεᾶ.

10

ΟΙΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ in marg.

753 C. ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΤ. τῶν μὲν τὴν ἐκτροπήν. hæc in marg.

Γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχευ] Ὁραῖόν τι
κατασκευάζει· εἰ βούλεσθε, φησὶ, τοῦ νόμου ἔχεσθαι, ἀπόστητε
ἀπὸ τε τοῦ νόμου, οὕτως γὰρ αὐτῷ πεισθήσεσθε· τοῦτο ὁ νόμος 15
φησὶν αὐτός.—ὅρα δὲ αὐτοῦ τὴν κατασκευήν.

754 C. ὁ δὲ Ἰσαάκ. D. τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀλληγορία. ἀντὶ
τοῦ καὶ ἐτέρως νοοῦμ.

755 B. τοῦ νόμου τίκτειν. C. ἄπτεται, γειννᾷ.

756. τὴν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ.

20

758 D. οἱ τοιοῦτοι ἐπιτιθέασιν—ἀνάγκην ἔχει.

759 A. ἐκ χάριτος μὲν σώζεσθαι. ἡγήσασθαι πίστιν.—λέγει
τὴν πρὸ τῆς πίστ.

760 C. ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΤ. εἶθε καὶ τέλεον. hoc Sch. in marg.

761 A. καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθ. καὶ τρέψητέ φησιν, εἰς τὸ 25
δοῦναι τουτέστιν χώραν ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις.—ἐλαφρότε-
ρόν τε. B. πληροῦτε τὸν νόμον.

Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος] ἸΩΑΝΝΟΤ.
Οἶδεν σαρκὰ καλεῖν οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἀλλὰ τὴν
πονηρὰν προαίρεσιν· ὥς ὅταν λέγῃ “ ὑμεῖς οὐκ ἔστε ἐν σαρκὶ 30
ἀλλ' ἐν πνεύματι” καὶ πάλιν “ οἶδε ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι
“ οὐ δύναται.” σαρκὰ ἐνταῦθα τὸν λογισμὸν τὸν γεώδη καλῶν
τὸν ῥάθυμον καὶ ἡμελημένον. τοῦτο δὲ οὐ σώματος κατηγορία,
ἀλλὰ ῥαθύμου ψυχῆς ἔγκλημα. ὄργανον γὰρ ἐστὶν ἡ σὰρξ. εἰ δὲ
ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὅρα σοι καὶ τῆς 35

ψυχῆς κατηγορεῖν. καὶ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος. οὕτως ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα δὲ ἀντίκειται περὶ δύο λογισμῶν· οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· οὐ ψυχὴ καὶ σῶμα.

5

762 D. πνεῦμα δὲ καλεῖ.—ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.

οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σαρκὰ ἐσταύρωσαν] ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Νοητῶ θανατῶ δηλονότι παραδεδώκασιν διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι κατὰ σαρκὰ ζῆν.

764 D. κατὰ τοῦτο γίνεται πλήρωσις—ἥτις ἐστὶ πληρωτικὴ τοῦ νόμου.

765 C. καὶ ἀξιάγαστον εὐρησ.

766 D. Οἰκοτμενίोट. Ἐπὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν σπερμάτων.

767 A. τῆς ἀγαθῆς ἐργασίας. D. καὶ ἐτέρους περιτετμημένους.

15

768 B. οὐ χαλεπὸν τι ἀπηύξ. D. ὁ ὁρῶν Θεόν.—ἡ ἀφαιρεῖν.

EP. AD EPHES.

Ed. Vol. II. p. 1. B. τὸ “διὰ” ἐνταῦθα ἐπὶ Πατρὸς εἴρηται.

20

P. 2 A. ὅτι κοσμ. ἄνθρ. καὶ πιστοὺς ἀγίους προσαγ.

4 A. εὐλογ. ἡμᾶς Θεὸς καὶ Πατήρ. θ. καὶ Π. om. Cod. B. ἐξείλετο ἡμᾶς φ.

5 A. ἐπιθυμήσει γὰρ φησιν.

6 B. ἀνακεφαλαιώσασθαι] Οἰκοτμενίोट. Τὴν σύντομον τῶν πραγμάτων μεταβολὴν ἀνακεφαλαίωσιν καλεῖ. διὰ γὰρ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνίσταται καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύεται, καὶ ἡ ὀρωμένη κτίσις τῆς φθορᾶς ἐλευθερουμένη, τεύζεται τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῶν ἀοράτων οἱ δῆμοι ἐν εὐφροσύνῃ διατελέσουσιν, ἐπειδὴ ἀπέδρα ὁδύνῃ καὶ λύπῃ καὶ στεναγμός. hæc in marg.

ἐν αὐτῷ] πάλιν τὸ ἐν αὐτῷ, τουτέστιν δι’ αὐτοῦ.

7 A. μάλιστα δεδόξασται ὁ Θ.

οὐ παύομαι εὐχαριστῶν] τοῦτο δὲ ἐποίει οὐ μόνον πρὸς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς.

9 C. καλεῖ καὶ υἱὸν δημιουργ.

11 D. μετὰ σάρκωσιν.

12 A. τῇ δυνάμει.

5

13 A. καθεὶς ἡμῶν.

14 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν. hæc in marg.

C. ἐν ἀερίοις διατρίβειν. D. In marg. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. ἸΩΑΝΝΟΤ. ΚΤΡΙΛΛΟΤ. καὶ ἄρχων μὲν φησιν.

15 A. παρεδεχόμεθα. B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ὡσεὶ εἶπεν, καὶ 10 σωματικῶς.

17 A. οὐκ ἐπειδὴ ἐβούλετο.

18 D. τοῦτο οὖν ἦν φ.

20 A. ἀλλ' ἐκείνους καὶ ἡμᾶς ζεύξας εἰς τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἦγ. C. ἢ τῇ πίστει ἧς αὐτὸς εἶπεν. 15

21 D. καὶ πάροικοι τῶν ἀγίων.

23 C. καὶ τὸ πηρῶσαι. D. ἢ δι' ὀλίγου.

26 B. ΓΕΝΝΑΔΙΟΤ. Οὐδὲ γὰρ αἱ ἀόρατοι δυνάμεις ἤδεσαν τὸ μυστήριον. Hoc Schol. in marg.

—λαος αὐτοῦ Ἰακώβ. D. οὕτως ὁ Νύσης εἰς τὰ ἄσματα 20 τῶν ἀσμάτων.

27 C. οὕτως ὑμᾶς ἡγάπ.

28 C. ὅσδε ἐκ τοῦδε.

31 B. παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἡμῖν εἶη διὰ τὴν σαρκὰ νοῶν.

32 A. τὴν ἄλ. τὴν Π. ὡς δι' αὐτῆς δυσ. D. καὶ πάντα 25 συνέχον.

33 D. π. κληρονομίαν ἐπηγγείλατο.

34 A. πόθεν ὁ δεῖνα μὲν μ. ὁ δεῖνα δὲ ἐλ.—μάλιστα ἐνῆγε— εἰ δωρεὰ ἐστὶ τὸ π. B. αὐτὸς ἐμμετρήσας. D. ἀντιδέδωκε τ. χάριν.—ἀκριβέστερον αἱ εὐθ. 30

35 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καὶ γὰρ καὶ γυμνῇ πάλαι τ. θεοτ.

36 B. τὸ φορτίον· τίς οὖν φθονήσειεν τῷ μεῖζον ἔχοντι φορτίον; ταῦτα δέ φ.—ποῦ οὖν Χρ. φθ. τῶν ἀγίων ἢ τῶν πιστῶν;

37 A. δείκνυσι πάλαι τοῦτο παθ. αὐτ.

38 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. "Ορα τί καὶ γὰρ ἐνόμισα· οὔτε γὰρ ἔνοησα τὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἔξει^a νοῆσαι.

39 B. καλῶς δὲ προστέθεικε ἐν ἀγάπῃ.
ἀπηλγγκότες] ἀπελπίσαντες in marg.

40 D. πρὸς εὗρεσιν τοῦ καλοῦ, εἰς τὸν παράνομον βίον ἔξω-5
κεῖλαντες κ.

41 D. τὴν φύσιν ἐκάλεσεν.

παλαιὸν ἄνθρωπον] ἸΩΑΝΝΗΣ τὰς ἀθεμίτους πράξεις. Hoc in
marg.

42 A. ἀποξεούσης.

10

43 A. ὡς λέγοι τις.

44 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. "Ὡσπερ γὰρ δηλοῦς ποιῶν ἡμᾶς.

46 C. εἶναι σπουδαίους. D. ὑφέστηκεν ὁ δ.

47 B. βίον· νῦν δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ φῶς γεγόνατε· φῶς λέ-
γων τὸν ἐν ἀρετῇ καὶ ἐπιγνώσει Θεοῦ βίον. μὴ τοίνυν. 15

49 A. ἐν ἁμαρτίαις ἄνθρωπον. B. καὶ πρὸ τῶν ὑμ. D. ἄλ-
λως αὐτῷ ἐπιλάμψῃ ὁ Χρ.

50 B. πλὴν τῶν διὰ τὸ κηρ.

53 D. καὶ προσκολληθήσεται] "Ὅτι γὰρ ἐστὶ σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς
ἡ γυνὴ ἄκουε τοῦ Ἀδάμ λέγοντος· "τοῦτο νῦν ὅστωιν ἐκ τῶν 20
"ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου."

55 C. ὡς παιδίοις νηπίως διαλέγεται.

56 A. περὶ τροφῶν καὶ περὶ ἐνδύματος. B. "ὅτι καὶ ὑμῶν
"αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς."

57 A. πάντα διορθῶσαι. B. καὶ ἐγρηγόρσεως. D. ἡ δὲ ἀν- 25
τίλεξις ἰδιωτικῶς.

58 A. λαμπροὶ τοῖς τροπαίοις. B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ.

59 C. περιφρ. εἰρηκώς.—ὥσπερ ἐστὶ διὰ ρημ.

60 A. καλῶς τὸ "ἐν ἀνοίξει."

Epistolæ ad Philip. major pars Comment. manca est in 30
Cod. B. inc. ad Ed. p. 100 A. τὸ δὲ στυχεῖν οἶον ἀρκεῖσθαι.
C. μὴ πλεῖον ἢ ἔλαττον.

^a Fors. τὴν τ. μακ. Ἰωάννου ἐξήγησιν in Edd. om. Ἰωάννου.

101 B. κακῶς φ. καὶ ἐτέρως ἥπερ ἐγώ.

102 C. καὶ τοῦτο ἡμῶν τὸ σῶμα, ποτὲ σῶμα δόξης ἦν.

103 C. κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα] ταύτην τὴν παραγραφὴν οὐκ ἔγραψα, πρὸς γὰρ τὸ ἀνωφελῆ εἶναι, καὶ αἰρετικοῦ ὑπῆρχεν. 5

104 C. Οἰκοτμενίот. Ἐκ τούτου τινὲς ὑπενόησαν. D. ἔνθα ἀνατέθραπτο. εὐδόκιμος δέ τις ἦν.—σύμπραττε αὐτάς.

105 A. ὅπερ μέγιστον ὃν εἶπεν ὁ Χριστός. C. πάλιν φησὶν ἐρῶ χ.—συμβαίνουσα αὐτῷ χαρά ἐστίν. D. ἐκπεπολεμῶσθαι.

107 B. Θεοῦ δὲ ὄντως μεθ' ἡμῶν. D. ἐπειδὴ οἱ ἰδόντες. 10

108 C. πρὸς τὸ ὑμῶν συμφ. ταῦτα εἶπον.

111 A. τὰ κεχρεωστημένα. C. πλούσιος γάρ ἐστι, καὶ πολλὰ δοῦναι.

116 B. ἡ λεγομένη νῦν Χάνα om. Cod.—ἐν Χριστῷ τὸ εἶναι φησὶν ἄγιοι. 15

117 C. προστῇ αὐτοῖς ὁ λόγος.

119 A. ὁ ἀξίως τοῦ Θεοῦ, ἐνάρετον πολιτ. βιωῶν. B. τὸν Τίον δεῖ νομίζειν.—καὶ καταλλάκτην. D. ἐχαρίσατο τὸ ἱκανούς.—καλῶς δὲ κληῖρον εἶπεν.

120 A. τέως ἐν σκότει. D. γεννηθεὶς συναϊδίας. 20

121 A. τῇ Γενέσει τῆς η. τῆς η om. Cod.—λέγει ἐπὶ υἱοῦ καὶ π. B. ὥσπερ καθέν. C. καὶ γεγόμενα διατηρεῖ.

122 B. εἴ τι ἦν ὁ Τίος ὅλος ἐκεῖ ᾤκησεν. οὐχὶ ἐνέργειά τις ἀλλ' οὐσία. D. εἰρήνευσεν ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ.—διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχ. 25

123 A. ἀπεχθανομένων ἡμῖν.

124 A. τὰ τῶν ἐχθρῶν πρ.

125 C. ταῦτα ἐγὼ ἀναπληρῶ.

126 B. ἵνα ἀξιόπιστος κήρυξ ᾤ.

127 C. τῷ Χρ. ἀνατίθῃσιν—ὥς Θεοῦ ἐνεργουῦντος. 30

128 B. ἵνα μὴ τῆς αὐτῶν ραθ. D. αὕτη δὲ ἡ ἀντιδιαστολή.—καὶ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπ.

129 A. βέβαιον καὶ σταθερόν. et mox καὶ τὸ σταθερὸν ἔχ. D. ὁ ἐκ τῆς πίστεως φ.

130 A. ἐν τοῖς ἀφ. φασὶν ἐκλείψουσιν. C. μετὰ τοῦ πατρὸς ἢ ἅπας.

Οἴκοτμενίοι. Καὶ πῶς ἔνεστι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ οὐσιωδῶς κατοικεῖν. B. οὐχ εἴργεται. καταφωτίζειν τὸ πᾶν. C. καὶ ὁ Δαβὶδ “ἔπescen πῦρ.” D. καὶ οἰκείας αὐτοῦ. 5

133 A. τοῦ ἐναμάρτου βίου.—Οἴκοτμενίοι. Ὅρα δέ ποτε μὲν Πνεύματος. D. ποιήσωμεν καὶ ἀκουσώμεθα, ἥ ὅτι τὴν ὁφ. C. ἐπαυξηθείσας.

134 C. τῇσδε ἢ τῶνδε. D. Ἰωάννου. τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ οἱ μὲν οὕτως στίζουσι. 10

136 C. λόγον ἔχει φησὶ πιθανολογίας οὐ πράγματα.

137 A. οἱ εὐρόμενοι ἄνθρωποι.

139 A. ἀμ. τῶν κάτω καὶ πλ. χαρακ. B. πράγμασιν τοῖς τῆς ζ. ἡμ.—προσωπολ. παρ’ αὐτῶ.

143 A. ἤδη σοι ἀποστρεῖ τῶν ὀφειλομένων—μήτε νωχελ. 15 D. πῶς δὲ τοῦτό ἐστι, δηλονότι.

145 C. αὐτὸν συνέστησεν.—ἐστάναι ἀτελεῖς.

146 C. αὐτῷ ὑποτάττει. D. τῇ αὐτῇ κεχρ. σπ.

τὴν ἐκ Λαοδικείας] τὴν πρὸς Τιμόθεον πρώτην λέγει. hoc in marg. 20

EP. AD THESSALONICENSES PRIMA.

152 A. ἥτις πλ. σημαντικὴ καθέστηκεν. B. ὅρα ἐνταῦθα τὸ ἐν ἐπὶ π. κειμ.

153 D. καὶ ἐξ ὧν ἐκεῖνοι.—ὑπερέπτησαν ἅπ.

154 A. πρῶτον πιστ. C. τοσαύτην ἐπίδειξιν ἐκ τε τῆς πί- 25 στεως καὶ ἀθλήσεως. D. ἃ γὰρ ἡμᾶς ἐχρῆν.

156 A. ἐμβάλλειν ἔθαρ.—ἀνθρώπων λαλεῖν μελ. B. ἐνεπίστευσεν ἡμῖν. D. ὁ τῶν ἀπατώντων ἰδίῳ ἐστὶν τοῦ μὲν δίχα κολακείας λελαληκέναι· καὶ ὑμεῖς φησὶ μάρτυρες. ὅτι δὲ οὐ προφάσει πλεονεξίας ὥς ἐπ’ ἐλπίδι τοῦ λαλεῖν, τί φησιν; “ὁ 30 “Θεὸς μάρτυς ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς καὶ τοὺς διαλογισμούς.”

157 D. τὰ ἐαυτῆς τρέφει παιδία.—τουτέστι σπουδάζοντες.

158 D. πολλὰ γὰρ αὐτὸν κατεμ.—τοὺς ἐπαν. ἡμῖν πειρ.

159 B. ἀλλὰ παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς. C. ὁ Χριστὸς ἐφθέγγατο. D. μετὰ φόβου καὶ προσ.

160 C. ὡς τῶν Ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν εἰ καὶ ἐν Θεῷ οὓσων οὐ μὴν καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ δὲ ἀρνούμενος. D. ἀνεῖλον μὴ γὰρ καὶ ὧν τὰς βίβλους μετεχειρίζοντο—ἐπεφύησαν.—καὶ τῇ πάν- 5
των ἐμποδίζουσι σωτηρίᾳ.

161 D. ὅσον τὸ ἐκδικεῖσθαι.

162 D. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπέσχον τὴν προθυμίαν φησιν, οἱ ἐπάλληλοι πειρασμοί. Hoc Schol. in marg.

163 A. Τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; ὁ Σατανᾶς ἐκκόπτει; 10
ναί· οὐ γὰρ Θεοῦ ἔργον ἦν· ἐπὶ μὲν γὰρ Ῥωμαίων τοῦτό φησιν· ὅτι ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν· καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὁ Λουκᾶς ὅτι τὸ Πνεῦμα διεκώλυσεν αὐτοὺς ἔλθειν εἰς τὴν Ἀσίαν· καὶ ἐπὶ Κορινθίων, “τοῦ Πνεύματος ἔργον ἐγένετο τὸ μὴ ἔλθειν με” ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦ Σατανᾶ. (In marg. τίνα δὲ λέγει νῦν ἐκκοπὴν τοῦ Σατανᾶ;) 15
πειρασμούς· τινὰς ἀπροσδοκῆτους καὶ ἐφόδους· γενομένης γὰρ αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ Ἑλλάδι τρεῖς μῆνας δέσμιος, τοῦτο καλεῖ ἐκκοπὴν. D. διὰ πειρασμοῦ.

164 B. καὶ ταράττεσθαι ἀπὸ μετ. C. μελλούσων αὐτῷ θλί-
ψεων. εἰ προεῖπες. 20

165 A. ὁ ἄρρητα ἀκ. ῥήμ.

166 A. ἀλλ’ ὁ μεῖζον ἦν εὐαγγελ. D. ἐπὶ δὲ τῶν ἐστηρι-
γμένων μὲν ἐν τῇ π. μικρὸν δέ τι πρὸς ὁ.

167 A. ὅτι ἐνέλειπεν αὐτοῖς.

168 A. Τίς γὰρ ὁ στηρίξαι φησι ἐν ἀγάπῃ τὰς καρδίας αὐ- 25
τῶν ἔχων ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ; δηλον-
ότι τὸ Πνεῦμα. Τίς δὲ εὐχεται ἐτέρῳ πλὴν Θεῷ; “τὰς εὐχὰς
“μου,” γὰρ φησι “τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω.” οὕτως ὁ μάκαρις
Βασιλείος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον. C. καὶ ἀπιέναι εἶχεν.

171 A. εἰς πάντας ἀγάπης. B. “ἔσονται” γὰρ εἶπεν πάντες. 30
C. Οἰκοτμενίος. Διὰ τοῦτο οὐ χρεῖαν ἔχομεν.—καὶ μεταδι-
δόναι συμβουλεύει.

173 D. ζῶντες τὰς ψυχὰς.

174 A. οὐ μὴ προλάβωσιν τοὺς τελ. D. πρῶτοι ἐγερθήσονται·
ἄτε γὰρ αἵρεσθαι ἐν νεφέλαις μέλλοντες καὶ πρῶτοι ἀναστ. 35

175 A. δυσχερέστερον ἐγ.—ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ σχήματι.

177 A. ὅτι πάντως. B. ταῦτα δὲ ἀρμόζει καὶ ἐπὶ τῆς—καὶ ἐπὶ ἐκάστου τελευτῆς. C. αἰφνίδια γάρ. D. ταύτην εἰς μέσον ᾤξεν.

178 A. καὶ αὐτὸς οὐκ ἂν. B. ἡ ἡμέρα ὑμῖν. C. ἡμᾶς οὐ 5 δεῖ καθ. D. ἄνω εἶπεν διεγρηγορέναι.

179 C. ταῦτα δὲ ἡμῖν κτητέα φησι τὰ ὅπλα. D. ἐλπ. χρησ-
στήν ὅτι ὡς υἱοὺς ἐκτέησατο.

180 B. ἡγεῖσθε αὐτούς.

180 C. εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς] Ἰνός χάριν ἔγραψεν τὸ “εἰρη- 10
“νεύετε ἐν ἑαυτοῖς;” οὐ γὰρ μάχεται τις ὅλως, οὐδὲ στασιάζει πρὸς ἑαυτόν· τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν πρὸς τοῦτο; παντὶ που δηλόν ἐστιν, ὡς οὐχ ἀπλοῦς ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ψυχῆς δὲ καὶ σώματος σύγκειται. “ἡ οὖν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος,” ὡς αὐτὸς φησιν ὁ Ἀπόστολος, “τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς” 15 ἢ τε στάσις καὶ πόλεμος ἐστὶν ἡμῖν. ὁ καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ

λέγοντι, “νῦν ὥσπερ ἐπὶ τρυ[τάν]ης ἐστάναι νόμιζε τὴν ψυχὴν, [ἐν]θεν ὑπὸ Ἀγγέλων, κακεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην· τίσιν δώσεις τὴν ῥοπὴν τῆς καρδίας; [ἦ] γάρ σοι νικήσει ἡδονὴ σαρκὸς [ἦ] ἀγιασμός πνεύματος. καὶ ὁ μέγας [καὶ σ]οφώτατος 20 ἐν μάρτυσιν ἅγιος * * ράτος οὕτως πῶς τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ. “οἱ-
“δαμεν τὸν ἀκατάλλακτον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τοῦ σώματος διη-
“νεκῇ πόλεμον.” ὅς οὖν δώσει τῇ ψυχῇ νουνεχῶς τὸ κατὰ σώ-
ματος κράτος καὶ τὸν ἡγεμόνα λογισμὸν ἐπιστήσει κύριον ταῖς αἰσθήσεσιν αὐτοῦ εὐθείαν κρίνει τὴν κρίσιν τῷ χεীরονι ὑποταγὴν 25 τοῦ κρείττονος οὐ διδούς. ὥς που τῶν ἡθικῶν αὐτοῦ λόγων ἔφη ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος. εἰ ἀληθῶς φησιν “ἄρα δικαιοσύνην λα-
“βεῖτε, εὐθείας κρίνετε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδεμίαν ἀνομίαν
“ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῇ” ἀδικίας αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκουσιν” ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἡ αὐτοσοφία ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ 30 εἶπεν, “εἰρηνεύετε καὶ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλῃς, καὶ ταπεινοφρο-
νοῦντες ἀνυψώθητε ^b.

^b Hoc Schol. scriptum est in marg. manu recentiore sed sæc. XIII. non juniore.

180 D. τοὺς παρὰ τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ.—ὡς ἐκλύτους παρα-
μυθεῖσθε.

181 A. καὶ τοὺς ἄγαν ἀκ.—καὶ ἀγαθοῖς αὐτὸν ἀμ. C. πρὸς
τὸ συμφ. οἰκονομεῖ.

182 A. πάντας λοιπὸν μ. D. ὅλους δι' ὅλου.—σωθησώμεθα. 5
ἦν παρεγράψαμεν.

183 B. καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἀσπ.—ὅπου δὲ χάρις Θεοῦ.

187 A. μὴ οὔσα ἐν Πατρὶ καὶ υἱ. ὡς αἱ τῶν Ἑλ. αἱ τῶν Ἰου-
δαίων. B. οἶδεν ὅπως μέγα.

188 C. ὑπέρ τε ὧν πασχ. 10

189 A. ἀλοίετε καὶ ἀδὴμ.

190 B. ἡ ὅτι ὡς τῶν Ἀγγ.—περὶ ἧς ὁ Δαβίδ. C. κολ. ὁ
Θ. τοὺς θλίβοντας αὐτ. D. ἅμα ἐπιφανεῖ αὐτοῦ.

191 A. κριτὴν καθεζ. θεωρουσῶν ὅσων αὐτ' ἀξ.

ΟἰΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Τὸ ἐνδοξασθῆναι κατὰ δύο νοεῖται. C. Οἰ- 15
ΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Θαυμασθήσεται δὲ ὁ Θεὸς διὰ τὴν μαρτυρίαν
ἡμῶν.

193 A. φάσκοντες ἐφεστάναι. B. συνέλη τοὺς ψευδοπρ.—
διὰ γὰρ τούτου ἐλάλουν. C. δηλούσας.

194 B. διὰ τὸ ἀπολλύειν—καὶ ἑαυτὸν ἀπολ. 20

195 D. οὐ διὰ δειλίαν εἶπεν. in Schol. μονονοῦ κατέχων.

196. ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου δεσπότη Χριστοῦ. In Gennadii
Schol. τῆς τοῦ Θεοῦ προθεσμίας.

[Ὁν ὁ Κύριος ἀναλώσει]

Εἰρηναῖοτ. Ὁν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος 25
αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καταργήσει. οὗ
ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργείαν τοῦ Σατανᾶ. οὐ γὰρ τὴν παρου-
σίαν τοῦ Χριστοῦ λέγει κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ γίνεσθαι,
ἀλλὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνόμου ὃν Ἀντίχριστον λέγομεν^b.

196 D. τοὺς ὀφθαλμοὺς πλανᾷ. 30

197 A. οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς.—ἔρχεται ἄλλος

^b Hoc Schol. in marg. una cum illo Gennadii quod editis inest
eademque manu qua cætera passim addita.

ἐν τῷ ἰδίῳ ὄν. καὶ δέξ. αὐτόν. C. τὸ μόν. δεῖ σέβειν παρεγγυᾷ.
D. ἰσχύσει μόνοις.—πολλοὶ ζητοῦσι τί δηπ. ὁ Ἀντ. ἐρχ.

199 A. εἰ μὴ ἠγήσατο ἡ χ. τοῦ Πνεύματος. B. Χριστῷ
μὲν πιστ.

201 A. ἀλλ' ἐν Κυρίῳ προσέθηκεν—εὐχεται ὁ Ἀπόστολος. 5
ποῖος γὰρ Κύριος παρὰ τὸ Πνεῦμα. B. ὑπομονὴν δέ φ. ἡ ἵνα
ὑπομείνωμεν καθὼς ὁ Χριστὸς, ἡ ἵνα τὸν Χριστὸν ὑπομείνωμεν,
τουτέστιν ἵνα ἐμπαράσκειν.

202 A. παραγγέλλομεν ὑμῖν μέσου ὄντος. C. καὶ ἑαυτὸν
διέτρεφεν.—πῶς δεῖ βιοῦν. D. καὶ ὅσα ὅμοια. 10

203 B. ἐν σώματι δὲ διορθοῦται.

εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει] ἔτι περὶ τῶν ἀργῶν ὁ λόγος αὐτῷ, ἀρ-
μύζει δὲ καὶ περὶ ἐτέρων ἀμαρτανόντων λέγεσθαι. C. μὴ ἐκκα-
κήσητε ἀγαθοποιῶντες.—μὴ ὡς ἐχθρὸν δὲ ὀργίζ.

204 A. τικτομένας τῶν πασχ. ἐν παντὶ τρόπῳ φησιν, ὥστε 15
μὴδ. ἵνα μὴ παραποιῇται τὰ γρ.—B. εἰ μὴ ἔχῃ τοῦτο.

E COD. BODL. ROE 16.

EPIST. AD GAL.

732 A. Ed. Œcum. Οἰκοτμενίσι. Οἷδες τι παραγέγραπται
διὰ Κηφᾶν. 20

ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι] Οἰκοτμενίσι. "Οτι εὐκαίρως ἐποίησεν
λεχθῆναι ἔμπροσθεν τῶν Ἰουδαίων τὸ "ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ
"οὐκ ἐξ ἔθνων ἀμαρτωλοί· εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ
"ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς
"Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν· ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ 25
"καὶ οὐχ ἐξ ἔργων νόμου." διὰ τὸ λεχθῆναι οὖν ταῦτα ἔμπροσθεν
πάντων, γέγονεν ἡ κατὰ πρόσωπον ἀντίστασις· ἐπεὶ οὐκ ἐχρὴν
εἶπερ ἄρα τι σφάλμα ἦν καθ' ἰδίαν ἐγκαλέσαι καὶ διορθώσασθαι,
τοῦ Κυρίου μάλιστα λέγοντος, "ἐὰν ἀμαρτήσῃ τι ὁ ἀδελφός σου,

“ἐλεγχον αὐτὸν καθ’ ἰδίαν,” ἀπειθοῦντι δὲ καὶ ἐτέρους καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπίστησον.

736 C. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὕτω γὰρ ἐπιστεύσατε ὡς αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν θεασάμενοι.

745 D. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως] ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Οὐ τοίνυν 5 ἐνδεχόμενον οὐδ’ εὐλογον ἐπ’ ἀναιρέσει τῶν εὐλογῶν δεδόσθαι φάναι τὸν νόμον.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Διήλεγξεν ἡ θεία γραφὴ καὶ τοὺς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ἐν νόμῳ. hoc Schol. exstat p. 744 D. Œcum.

748 A. Schol. quod Gennadio assignat Ed. Œcumenio 10 tribuit Codex.

750 A. τοῦ ἐν ἀγίοις Κυρίλλου ἐν βιβλίῳ ἔκτῳ τῆς πεντεκαϊδεκάτης τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας στοιχεῖα κόσμου τὰ μόρια τοῦ παντὸς κόσμου λέγει.

753 B. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς πιστοῖς γράφων λέγει ταῦτα. ὁ ἐν 15 ἀγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ γ τῶν παραλειπομένων τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πραγματείας φησὶν οὕτως, “τέκνιά μου οὓς “πάλιν ὡδίνα ἄχρισ ἂν οἱ μεγάλοι κ. ὑπ.”

EP. AD EPHES. T. II. p. 5.

‘Ο Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης] 20 ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. ‘Ο ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ λόγῳ, ὡς νομίζω τὰ δύο εἰς τὸν Χριστὸν ἐδέξατο· πατέρα μὲν τοῦ λόγου Θεὸν δὲ τοῦ προσλήμματος· ἵνα ἐκ θεότητος ἐν μιᾷ φύσει δείξῃ τὸν Ἑμμανουήλ.

13 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. Ἡ ἀπολελυμένως νόησον, ὅτι ἐν τῷ νῦν 25 φησὶ κόσμῳ.

18 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. Καὶ ξένοι φησὶ τῆς διαθήκης τοῦ νόμου ἢ τῆς πρ. αὐτ. ἐπ.

30 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. Καὶ ἵνα φησὶν γινῶτε τὴν ὑπερβάλλουσαν π. ἀνθρ.

ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. Τῷ δὲ δυναμένῳ Θεῷ.

35 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΥ. Καὶ γὰρ καὶ γυμνῇ πάλαι τῇ θεότητι. εἰς μίαν ὑπερῆξεν φύσιν. in marg. γρ. ὑπόστασιν.

38 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. "Ορα τί κάγω ἐνόμισα οὔτε γὰρ ἐχώρησα τὰ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου εἴξει νόησαι.

44 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. "Ωσπερ γὰρ δηλοῦς ποιῶν ἡμᾶς, ὅτι ἐσμέν Θεοῦ λαός.

51 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. ὁ γὰρ οἶνος πρὸς εὐφροσύνην.

5

52 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Τὸ ἅπαν πλῆθος.

57 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας τοιούστιν.

58 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Δύνη δὲ ὡς πρὸς τὸν Χρ. ν.

60 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἡ εὐαγγελίζομαι ὑπὲρ οὗ εὐαγγελίου ἰοπρεσβ.

EP. AD PHILIPPENSES.

66 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καθὼς ἂν μνησθῶ.

73 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. "Ορα ταπείνωσιν, ἀπὸ μυρ. C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καὶ κατὰ ἄλλο δὲ νόησις τὸ ἀναγκαιότερον ὅτι τὸ προσ- 15
ἀγειν Χριστῶ διὰ τῆς πίστεως πλείονας πλείον αὐτὸν οἰκείου (sic)
τῶ Χριστῶ. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καὶ τοῦτο θαρρῶν τὸ εἶναι ἀναγκαιότεραν τὴν ἐν σαρκὶ προσμονήν.

78 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Εἰ καὶ περὶ τοῦ δόγματος λέγει.

96 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Εἰ γὰρ φησὶν, ἀντιπαράθη (sic) τις. 20

101 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καλῶς τὸ τέλος εἶπεν ἀπ.

EP. AD COLOSSENSES.

141 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Καὶ τῷ δι' αὐτοῦ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ καλῶς λεγ. D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Δίχα τῶν εἰς ἄσ.

EP. AD THESSALONICENSES I.

25

152 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἡ ἔργον πίστεως φησί.

161 A. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ταῦτα δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν προφ.

164 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰς οὐρὰς ταρασσόντων κυνῶν.

166 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Εἰκότως ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ χαίρο- 30
μεν.

EP. AD THESSAL. II.

188 C. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἡ ὅτι τοῦτο γάρ φησιν.

190 B. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ὡσεὶ εἶπεν, μετὰ τῶν Ἀγγέλων.

191 D. ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἐν γὰρ τῇ τότε ἡμέρᾳ.

196 A. In Schol. Gennadii. τῆς τοῦ Θεοῦ προθεσμίας. 5

ΟΪΚΟΤΜΕΝΙΟΤ. Ἡ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

οὔ ἐστιν ἡ παρουσία] ΣΕΤΗΡΙΑΝΟΨ. Οὔ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. hoc Schol. Irenæo tribuit Cod. B.

AUCTORUM NOMINA

IN HIS COMMENTARIIS CITATORUM.

- Anonymus Interpres ab Origene citatus ἔλεγε δὴ τις τῶν πρὸ ἡμῶν 119, 17.
- Arius 247, 25. 248, 10. 254, 31. 256, 10.
- Athanasius 182, 21.
- Basilius ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου λόγοις 304, 31. ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως 304, 34.
- Chrysostomus 8, 18. 13, 34. 23, 22. 36, 28. *ibid.* ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἱδικῶς εἰρημένῳ αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα ῥητά. 39, 25. 41, 3. 44, 26. 47, 11. 55, 6. 56, 11. 58, 12. 61, 12. 64, 1 et 31. 65, 20. 66, 11. 67, 7 et 25. 68, 29. 71, 3. 74, 15. 83, 10. 96, 4. 100, 25. 101, 31. 103, 30. 104, 15 et 31. 108, 13. 111, 4. 114, 31. 115, 22. 117, 12. 118, 9. 121, 23. 122, 30. 127, 14. 137, 22. 141, 22. 143, 8. 145, 26. 151, 26. 154, 9. 158, 32. 159, 11 et not. 163, 18. 166, 4. 173, 4. 176, 25. 178, 5. 182, 32. 184, 12. 185, 23. 188, 4. 189, 1. 192, 9. 195, 33. 198, 25. 199, 23. 202, 29. 206, 24. 210, 20. 214, 10. 219, 18. 222, 26. 223, 34. 225, 1 et 18. 234, 9. 277, 29. 297, 11. 303, 24. 306, 28. 309, 18. 316, 28. 318, 3. 322, 7. 324, 6. 326, 25. 328, 1. 331, 8. 343, 7. 344, 9. 346, 8. 350, 6. 352, 32. 363, 16. 364, 18. 386, 15. 392, 7. 400, 24. et passim tacito nomine.
- Cyrellus 320, 8. *sed vid. not.* ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ θησαυρός 305, 22. ἐν βιβλίῳ ἑκτῷ τῆς πεντεκαίδεκάτης τῆς ἐν πνεύματι λατρείας 411, 12. ἐν βιβλίῳ γ τῶν παραλειπομένων τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πραγματείας 411, 16.
- Democritus 96, 15.
- Eusebius Emisenus 6, 18. 8, 15. 12, 7. 20, 16. 31 *not.* 32, 28. 40, 14. 44, 21. 57, 25. 62, 28. 64, 21. 65, 13. 67, 31. 90 *not.* 91, 12.
- Gennadius 411, 3.
- Gregorius Nazianz. ἐν τῷ περὶ Τιτοῦ δευτέρῳ λόγῳ 305, 13. ἐν τῷ περὶ Τιτοῦ λόγῳ 411, 21.
- Incerti Auctores, quorum interpretationes passim adducuntur, voce Ἄλλος designati 18, 18. 42, 19. 43, 10. 46, 27. 52, 12. 54, 17. 56, 5. 93, 9 et 21 et 33. 126, 31. 138, 28. 262, 30. 276, 29. 278, 30. 323, 22. 363, 32. 374, 20.
- Manichæi 79, 11 et 25.
- Marcellus 247, 23. ὁ Γαλάτης 248, 4.
- Marcion 15, 17. ὁ Ποντικός 247, 20. 253, 26.
- Œcumenius 399, 22. 400, 24 et 30. 409, 15. 410, 19 et 21. 411, 20 et alibi 412 passim et 413.
- Origenes 101, 4. 102, 5 et seq. 106, 27. 109, 21. 112, 5. 114, 15. 116, 34. 119, 10 et seq. 129, 23. 130, 30 et seq. usque ad p. 137. 141, 7. 144, 21. 150, 4 et seq. 153, 20. 157, 11 et seq. 159, *not.* 160, 10. 161, 24. 165, 15. 169, 25 et seq. usque ad p. 173. 175, 3. 180, 9 et seq. usque ad p. 182 *fin.* 183, 13. 184, 30. 186, 13 et seq. 188, 10. 190, 5 et seq. 193, 21 et seq. 196, 33. 197, 31. 199, 12. 200, 27. 205, 32. 208, 25 et

- seq. 213, 21. 214. 24 et seq.
 218, 6. 221, 21. 223, 9. 224,
 17.
 Parmenides 96, 14.
 Paulus Samosatensis 168, 25.
 247, 31. 254, 28. 306, 28.
 307, 21 et 26. 309, 1.
 Photinus 247, 23. 248, 4.
 Pythagoras 96, 13.
 Sabellius 247, 18 et 32. 248, 5.
 Severianus 16, 1. 23, 13. 29, 4.
 31 not. 39, 17. 40, 21. 55,
 13. 58, 7. 59, 14. 62, 21.
 64, 29. 66, 29. 70, 15. 82,
 30. 88, 34. 93, 1. 97, 8. 100,
 20. 104, 1. 106, 20. 108, 5.
 115, 12. 116, 29. 119, 3.
 127, 25. 139, 4. 142, 26.
 145, 15. 148, 25. 149, 16.
 153, 14. 157, 1. 159, 17 et
 not. 162, 27. 197, 19. 199,
 6. 205, 23. 208, 5. 221, 16.
 222, 21. 225, 16. 235, 4.
 259, 19. 262, 7. 272, 1 et 23.
 276, 25. 292, 17. 296, 17.
 301, 28. 308, 22. 310, 29.
 316, 13. 320, 3. 321, 31.
 323, 14. 325, 17. 326, 7 et
 29. 330, 20. 332, 21. 345,
 8. 353, 25. 365, 21. 388, 33.
 390, 1. 413, 7.
 Sophronius 247, 23. 248, 4.
 Theodoretus 400, 5. 411, 3.
 Theodorus (scil. Mopsuestenus)
 12, 11. 16, 4. 23, 15. 29, 4.
 31, not. 39, 1. 42, 31. 54, 22.
 55, 25. 57, 31. 58, 21. 59,
 22. 60, 28. 61, 27. 66, 6. 67,
 19. 68, 19. 70, 1. 71, 24.
 73, 34. 77, 6. 78, 3. 81, 6.
 82, 24. 86, 27. 90, 19. 97,
 21. 104, 17. 105, 27. 106,
 22. 108, 1 et 10. 114, 3. 117,
 24. 122, 14. 128, 22. 142,
 18. 145, 17. 149, 10. 152,
 25. 159, 29 et not. 163, 5.
 165, 32. 168, 30. 177, 9.
 202, 24. 205, 28. 207, 31.
 221, 7. 232, 14. 234, 30.
 236, 7. 238, 3. 259, 23. 272,
 5 et 9 sed vid. not. 276, 29.
 278, 10. 279, 12. 281, 15.
 285, 10. 308, 30. 312, 18.
 316, 15. 317, 29. 321, 24.
 325, 21. 327, 14. 339, 34.
 340, 17. 348, 11. 358, 11.
 386, 5 et 34. 388, 35. 391,
 26.
 ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος 302, 17. 309,
 12.
 Zeno 96, 15.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Pag. Lin.

2, 7. ἄλλως leg. vid. ἄλλοις.

7, 12. διακομίαν corr. διακονίαν.

20, 11. ἐπιστάσεως leg. ἐπιτάσεως.

22, 6. ἔθνεσεν corr. ἔθνεσιν.

28, 32. ψευδάδελφοι corr. ψευδάδελφοι.

56, 23. εὐπαγγελιῶν corr. ἐπαγγελιῶν.

83, 31. φαρμακεῖαι leg. φαρμακεῖαι.

112, 22. ὀρμῶζει corr. ἀρμῶζει.

134, 14. εὐργετουμένων corr. εὐεργ.

139, 17. Σατᾶναν corr. Σατανᾶν.

169, 34. ἐν leg. ἐν.

275, 24. ἐπήνησεν leg. ἐπῆνεσεν.

310, 21. Σολομιτῶν leg. Σοδομιτῶν.

BS2333 .C7 / copy 1 / vol 6
Cramer, John A.
Catenae Graecorum Patrum in Novum Testa

99704

Cramer
Catenae

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

PRINTED IN U.S.A.

